แลงประวัติศาสตรโลก

โดย ปัณฑิต ชวาหระลาล เนหรู

แปลโดย พิศาล หวังสัจจา

กรมศิลปากร
หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ ๕ รัช

กรมศิลปากร
หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติฯ ตรัง

ศึกษาอดีต เพื่อรู้ปัจจุบัน
เข้าใจปัจจุบัน เพื่อหยั่งการณ์อนาคต

ขอให้เราจงเปิดหน้าต่างแห่งดวงใจของเรา
เพื่อมองดูสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลง
ตามสภาพที่ได้สัดส่วนอย่างถูกต้อง
และจ้องมองเข้าไปในโลกใหม่ .....

เนห์รู

การอ่านประวัติศาสตร์นับเป็นความดี
แต่การได้เข้าร่วมมือสร้างประวัติศาสตร์
ย่อมเพิ่มความชื่นชม และตรึงใจยิ่งขึ้น

กรมศิลปากร
หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติฯ ตรัง

จงมองดูด้วยนัยน์ตาอันแหลมคม แทงทลุ
ถึงเบื้องหลังแห่งเหตุการณ์ และด้วยดวง
ปัญญาอันหลักแหลม แล้วถ่ายทอดออก
มาอย่างแจ่มแจ้งชัดใน....

มองประวัติศาสตร์โลก

โดย บัณฑิต ยวาฮาร์ลาล เนห์รู

แปลโดย เพ็ญ ทยประชา

หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติฯ ตรัง

จัดพิมพ์โดย นายบุญสวัสดิ์ ดวงใจเอกราช

๒๙๙ ถนนพระราม ๖ อ. ดุสิต พระนคร

ภาพแผนที่ประกอบในหนังสือเล่มนี้

ถ่ายจากหนังสือ **GLIMPSES OF**

WORLD HISTORY ซึ่งเป็นผลงาน

ของ **J.F. HORRABIN**

เป็นนักเขียนภาพแผนที่–ที่มี

ชื่อดังคนหนึ่งของโลก

ภาพคน นะโปเลียน และ ซีซ่าร์

จากหนังสือ

THE OUTLINE OF HISTORY

ของ เอช จี เวลลส์

หอสมุดแห่งชาติ พระเกี้ยรติ ตรัส

JAWAHARLAL NEHRU

GLIMPSES OF WORLD HISTORY

BEING FURTHER LETTER TO HIS DAUGHTER, WRITTEN IN PRISON, AND CONTAINING A RAMBLING ACCOUNT OF HISTORY FOR YONG PEOPLE

With Maps by

J.F. HORRABIN

กรมศิลปากร หอสมุดแห่งชาติ มหิดลมหาวชิราลงกรณ

"มองประวัติศาสตร์โลก"

ซึ่งเคยลงพิมพ์ในเดลิเมล์รายวัน

เมื่อ พ. ศ. ๒๕๐๐ – ๒๕๐๒

เป็นเวลาเกือบ ๒ ปี

จัดพิมพ์เป็นเล่มครั้งแรก

กันยายน ๒๕๐๗

กรมศิลปากร หอสมุดแห่งชาติ

อารัมภบทของผู้เขียน
ในการพิมพ์ครั้งที่ ๙

ข้าพเจ้าไม่ทราบว่าจดหมายเหล่านี้จะได้ถูกจัดพิมพ์ขึ้นเมื่อไร หรือที่ไหน หรือจะได้พิมพ์ขึ้นหรือหาไม่ เพราะอินเดียในบัจจุบันเป็นแผ่นดินแปลกประหลาดยากที่จะทำนายอนาคต แต่ข้าพเจ้ากำลังเขียนข้อความต่อไปนี้ ในขณะที่ข้าพเจ้ามีโอกาสที่จะเขียน ก่อนที่เหตุการณ์จะตรึงข้าพเจ้าไว้เสีย

จดหมายลำดับประวัติศาสตร์เหล่านี้ ย่อมต้องการคำชี้แจงและคำขออภัย ท่านผู้อ่านคนใดลำบากที่จะอ่านไปให้ตลอด อาจอ่านแต่เพียงคำขออภัยและคำชี้แจงก็ได้ เฉพาะอย่างยิ่ง ข้าพเจ้าใคร่จะให้พลิกไปอ่านจดหมายฉบับสุดท้ายเสียก่อน ในโลกที่มีการเดินเอาหัวต่างเท้าเช่นนี้ บางทีการจะเริ่มต้นมาจากข้างท้ายก็เป็นการสมควรอยู่

จดหมายทั้งหมดที่เขียนขึ้นนี้ แทบจะมิได้วางแผนไว้เลย และก็ไม่เคยคิดว่าจะเขียนขึ้นมากมายจนถึงขนาดนี้ เมื่อเกือบหกปีมาแล้ว ข้าพเจ้าได้เขียนจดหมายจำนวนหนึ่งถึงลูกสาว ซึ่งขณะนั้นมีอายุ ๑๐ ขวบ มีข้อความสั้น ๆ และง่าย ๆ กล่าวถึงปฐมยุคของโลก จดหมายเหล่านั้นต่อมาได้จัดพิมพ์ขึ้นเป็นเล่ม และได้รับความกรุณาต้อนรับอย่างกว้างขวาง ข้าพเจ้าจึงได้เกิดความคิดที่จะทำงานต่อ แต่ชีวิตที่เต็มไปด้วย

ธุระการงานเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวทางการเมือง ทำให้งานเขียนไม่เป็นรูปเป็นร่างขึ้นได้ คุกยื่นโอกาสที่ข้าพเจ้าต้องการมาให้ และข้าพเจ้าก็ฉวยเอา

ชีวิตคุกก็มีกำไร เป็นชีวิตที่ให้ทั้งความว่างและความเอกา แต่การขาดทุนก็มองเห็นกันอยู่โทนโท่ ไม่มีห้องสมุดหรือหนังสือคู่มือตามที่นักโทษต้องการ และภายใต้ภาวะเช่นนี้การเขียนในหัวข้อหนึ่งข้อใดเฉพาะอย่างยิ่ง เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ย่อมเป็นงานเสี่ยงอย่างน่ากลัว ข้าพเจ้าได้หนังสือผ่านเข้ามาหลายเล่ม แต่ก็เก็บไว้ไม่ได้ ได้มาแล้วก็ต้องส่งออกไป เมื่อ ๑๒ ปีมาแล้วพอข้าพเจ้าเริ่มต้นเข้ามาธุดงค์ในคุกร่วมกับเพื่อนร่วมชาติทั้งชายหญิงเป็นจำนวนมาก ข้าพเจ้าก็ได้เริ่มผึกนิสัยบันทึกหนังสือที่ข้าพเจ้าได้อ่านเอาไว้ สมุดบันทึกเพิ่มจำนวนขึ้นตามลำดับ และบันทึกเหล่านี้เองเป็นประโยชน์แก่ข้าพเจ้าเมื่อเริ่มเขียน หนังสืออื่น ๆ ที่เป็นประโยชน์แก่ข้าพเจ้าเป็นอันมากก็มีอยู่เหมือนกัน เล่มที่ไม่อาจเว้นกล่าวถึงเสียได้ คือ “ Outline of History ” ของเอช. จี. เวลลส์ แต่เนื่องจากการขาดแคลนหนังสือคู่มือที่ดี การเขียนของข้าพเจ้าจึงขาดตกบกพร่อง และต้องข้ามตอนที่สมควรกล่าวไปบ้างเป็นบางตอน

จดหมายเหล่านี้เป็นจดหมายส่วนตัว และมีอยู่หลายตอนที่มุ่งเฉพาะเจาะจงสำหรับลูกสาวของข้าพเจ้าเท่านั้น ข้าพเจ้าไม่ทราบที่จะจัดการกับข้อความเช่นนี้อย่างไรดี ถ้าจะตัดออกเสีย ก็กระทำได้ไม่ง่ายนัก ข้าพเจ้าจึงต้องปล่อยไว้โดยไม่แตะต้อง

ร่างกายที่ถูกจำกัดการเคลื่อนไหว ย่อมกระทบกระเทือนถึงจิตใจ และอากัปกิริยาต่าง ๆ ตามลำดับ ข้าพเจ้าเกรงว่าอากัปกิริยาที่ต้องถูกเปลี่ยนแปลงไปเหล่านี้จะได้แสดงออกมาให้เห็นในบรรดาจดหมายต่าง ๆ และการแสดงออกเช่นนี้ย่อมมิใช่วิสัยของนักประวัติศาสตร์ ข้าพเจ้าไม่ได้สมอ้างว่าเป็นนักประวัติศาสตร์ มีการเขียนตอนแรก ๆ สำหรับเยาวชนปนเปไปกับการถกปัญหาต่าง ๆ ตามแนวความคิดของผู้ใหญ่ มีข้อความซ้ำ ๆ เป็นอันมาก อนึ่งจริง จดหมายเหล่านี้ก็มีความผิดพลาดอยู่ไม่รู้จักจบสิ้น จดหมายเหล่านี้เป็นแต่เพียงข้อความสังเขป และตื้น ๆ รวบรวมมาร้อยเข้าด้วยกันด้วยด้ายเส้นบาง ๆ ข้าพเจ้าขอยืมข้อเท็จจริงและความคิดมาจากหนังสืออื่น ๆ เป็นอันมาก ความผิดพลาดมากมายก็ย่อมติดตามมาด้วย ข้าพเจ้าตั้งใจไว้ว่า จะขอให้นักประวัติศาสตร์ผู้สันทัดช่วยชำระจดหมายเหล่านี้ แต่เวลาสั้น ๆ ที่ได้อยู่นอกคุกไม่เพียงพอให้ข้าพเจ้าจัดเรื่องนี้ได้สำเร็จ

ในการเขียนจดหมายเหล่านี้ ข้าพเจ้าได้แสดงความคิดเห็นออกไปค่อนข้างก้าวร้าวเนือง ๆ และถึงแม้ว่าในขณะที่ข้าพเจ้าเขียนนั้น ทัศนะของข้าพเจ้าเกี่ยวกับประวัติศาสตร์จะได้เปลี่ยนแปลงไปตามลำดับ ข้าพเจ้าก็ยึดมั่นอยู่กับความคิดเห็นเช่นนั้น ปัจจุบันนี้ ถ้าข้าพเจ้าจะต้องเขียนขึ้นใหม่ ข้าพเจ้าอาจเขียนผิดแปลกไปก็ได้ หรืออาจเน้นแตกต่างยิ่งไปกว่านั้นก็ได้ แต่ข้าพเจ้าไม่อาจลืมสิ่งที่ข้าพเจ้าเขียนไว้ แล้วเขียนขึ้นใหม่ได้

กรมศิลปากร หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ

ยาวฮาร์ลาล เนห์รู

มกราคม ค.ศ. ๑๙๓๔

คำนำของผู้แปล

(เมื่อลงพิมพ์ใน น.ส.พ. "เดลิเมล์")

นิมิตรอันน่าภาคภูมิใจสำหรับประชาชนไทยในเวลานี้ ได้แก่ความตื่นตัวในระดับสูงของนักศึกษา กรรมกร และประชาชนทั่วไป ความภาคภูมิใจของข้าพเจ้าแรงกล้าจนถึงกับดลใจให้ข้าพเจ้าพยายามใช้สติปัญญาอันมีอยู่เพียงเล็กน้อย ผลิตงานชิ้นนี้ออกมาเป็นบรรณาการแด่ความตื่นตัวของประชาชน

"มองประวัติศาสตร์โลก" เป็นประวัติศาสตร์ซึ่งเขียนโดยชาวเอเชียผู้ยิ่งใหญ่คนหนึ่งของโลกปัจจุบัน และเขียนตามทัศนะของชาวเอเชีย ผู้ถูกชาติมหาอำนาจกดขี่ขูดรีดมาช้านาน ทัศนะของท่านผู้เขียนอาจไม่ตรงกับประวัติศาสตร์ของฝรั่ง ซึ่งเราได้อาศัยเป็นตำหรับศึกษาเล่าเรียนกันมา แต่นั่นก็เป็นเรื่องที่ท่านผู้อ่านพอจะวินิจฉัยได้ว่า สัจจะอยู่กับฝ่ายใด

ท่านผู้เขียนได้วางแนวการเขียนเป็นชนิดที่เรา ในสมัยนี้นิยมเรียกกันว่า " แบบนวนิพก " คือเป็นการเขียนเล่าทำนองคุยกันระหว่างบิดา ซึ่งติดคุก กับธิดาวัย ๑๓ ปี ท่านผู้อ่านอาจจะตื่นตะลึง เมื่อพบว่าการศึกษาประวัติศาสตร์อย่างไม่รู้สึกเบื่อหน่ายก็มีอยู่ในโลกนี้ ข้อกริ่งเกรงของข้าพเจ้ามีอยู่ก็แต่ว่า เมื่อถอดมาเป็นพากย์ไทย อรรถรสของท่านผู้เขียนอาจจะอ่อนจางลง ด้วยเหตุแห่งความต่ำต้อยในเชิงอักษรศาสตร์ของข้าพเจ้าเท่านั้น

เพื่อน ทวยประชา

พฤษภาคม ๒๕๐๐

หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ

คำของผู้แปล

ในการพิมพ์เป็นรูปเล่ม ครั้งที่ ๑

"มองประวัติศาสตร์โลก" โดย บัณฑิต ยาวฮาร์ลาล เนห์รู นี้ ได้เคยนำลงพิมพ์ในพากย์ไทยมาแล้วครั้งหนึ่ง ในหนังสือพิมพ์ "เคลิเมล์รายวัน" ระหว่างพฤษภาคม ๒๕๐๐ ถึง ตุลาคม ๒๕๐๑ แต่ก็ลงพิมพ์ไปได้เพียงถึงจดหมายฉบับที่ ๑๑๒ การปรากฏออกมาในรูปเล่มย่อย ๆ เป็นชุด เพื่อสะดวกใจแก่ทุกฝ่าย คือทั้งด้านสำนักพิมพ์และท่านผู้อ่านเป็นวาระที่สองนี้ มีจุดมุ่งหมายอันแน่วแน่ที่จะให้เรื่องดำเนินไปจนครบถ้วนบริบูรณ์ สมความกระหายใคร่รู้ของบรรดาท่านผู้อ่าน ที่ได้เคยเรียกร้องมาอย่างกว้างขวาง ขณะกำลังปรากฏอยู่ในหน้าหนังสือพิมพ์รายวัน

ท่านผู้เขียน "มองประวัติศาสตร์โลก" บัณฑิต ยาวฮาร์ลาล เนห์รู เป็นรัฐบุรุษเอก และนักเขียนผู้ยิ่งใหญ่ของโลกผู้หนึ่ง ทั้งยังเป็นผู้ที่ได้มีบทบาทอย่างสำคัญคนหนึ่ง ในขบวนการต่อสู้เพื่อกอบกู้อิสรภาพของอินเดีย ภายใต้การนำของท่านมหาตมะ คานธี และแล้วเมื่ออินเดียบรรลุถึงอิสรภาพโดย

สมบูรณ์ เมื่อปี ค.ศ. ๑๙๔๘ ท่านก็ได้ครองตำแหน่ง นายกรัฐมนตรี ติดต่อกันสืบมาจวบจนกระทั่งวายชนม์เมื่อปลายเดือน พ.ค. ๒๕๐๗ บรรดาข้อเขียนและคำปราศรัยของท่านได้รับความสนใจอย่างกระตือรือล้น ไม่เพียงแต่ในอินเดียหากทุกประเทศในโลก

"มองประวัติศาสตร์โลก" ตามสายตาและทรรศนะของท่านผู้ยิ่งใหญ่คนหนึ่งแห่งเอเชียนี้ เป็นผลิตผลของชีวิตคุกหรือกล่าวให้ถูกเป็นผลิตผลแห่งการต่อสู้ดิ้นรนด้วยพลังสมองและพลังความคิดในขณะที่การต่อสู้ด้านอื่น ๆ ถูกกำจัดด้วยกำแพงคุกการเมือง

ท่านผู้เขียนได้สมมุติให้ ธิดาวัย ๑๓ ปี เข้ามานั่งอยู่ใกล้ ๆ ภายในที่คุมขัง แล้วก็คุยกันด้วยปากกา ซึ่งโดยวิธีนี้จะช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจได้ง่ายที่สุด และเข้าถึงเรื่องราวต่าง ๆ อย่างตรงไปตรงมาที่สุด ตลอดจนแทงทะลุถึงความคิดความอ่านของท่านผู้เขียนได้เป็นอย่างดี

ด้วยอภินิหารแห่งอัจฉริยภาพของท่านผู้เขียน อดีตอันพ้นสมัยหลายพันปี ซึ่งเก่าแก่และแห้งแล้งก็ดี ซากปรักหักพังของอดีตก็ดี ล้วนโลดเต้นมีชีวิตชีวาขึ้นมาในมโนภาพของเรา พร้อมกับกระชากเราให้ดำดิ่งลงไปอีมเอิบอยู่ในกระแสธารแห่งความกระหาย ใคร่รู้อย่างไม่รู้จักจบสิ้น

แน่นอน เราจำเป็นต้องศึกษาอดีต เพื่อเข้าใจปัจจุบัน และศึกษาปัจจุบัน เพื่อมองเห็นอนาคตแจ่มชัดที่สุดเท่าที่จะพึงเป็นได้ วิธีนี้อย่างเดียวเท่านั้นที่จะช่วยให้เราตระหนักในโลกและชีวิต ตามแง่มุมอันถูกต้องแท้จริง สมกับที่เป็นหยดหนึ่งแห่งมหาสมุทรของมนุษยชาติ ผู้ใดต่อสู้ กำลังต่อสู้ และดิ้นรนต่อสู้ เพื่อชีวิตและโลกที่คิดว่าอย่างไม่หยุดยั้ง

อนึ่ง ในการจัดพิมพ์เป็นรูปเล่มครั้งนี้ ข้าพเจ้าได้ล้มป่วยลงอย่างกระทันหัน ไม่มีโอกาสได้ตรวจชำระข้อความที่ได้จัดพิมพ์ขึ้นใหม่ด้วยตนเอง ต้องมอบภาระเหล่านี้ให้แก่สำนักพิมพ์ "เอกราชสาส์น" รับผิดชอบ ดำเนินการแทนข้าพเจ้าโดยตลอด ความผิดพลาดบกพร่องย่อมมีอยู่มิใช่น้อย หวังว่าท่านผู้อ่านคงให้อภัยในความจำเป็นอันเหลือวิสัยนี้ด้วย

เพื่อน ทวยประชา

กันยายน ๒๕๐๗

คำแถลงของผู้จัดพิมพ์

เมื่อหนังสือ "คำอธิบายกฎหมายที่ดิน" ของท่านศาสตราจารย์หลวงศรีราชบุรุษ, ได้ออกจำหน่ายไปเป็นระยะเวลาเพียงเล็กน้อย จดหมายจากมวลสมาชิกเป็นจำนวนมากก็หลั่งไหลเข้ามายังเนติบัณฑิตยสภาแผนกสโมสร ..ถึงข้าพเจ้า แต่ละท่านล้วนแต่มีความต้องการได้อ่านหนังสือ GLIMPSES OF WORLD HISTORY ตามที่ได้ประกาศไว้ปกหลังของหนังสือเล่มที่กล่าว เพราะว่าเป็นผลงานของรัฐบุรุษชั้นนำของโลก ท่านเนห์รู เพราะว่ามันเป็นสารคดีชั้นอมตะที่ได้แปลเป็นภาษาต่าง ๆ มากมายทั่วโลกมาแล้ว ผู้ที่มีความกังวลใจในการยกระดับความรอบรู้แห่งควงบัญญา จึงไม่ที่จะได้อ่าน

ข้าพเจ้าจึงได้ขออนุญาตจัดพิมพ์จากเพื่อน ทวยประชา นักหนังสือพิมพ์อาวุโส ผู้เป็นเจ้าของลิขสิทธิ์เรื่องนี้ เนื่องจากการจัดพิมพ์เป็นไปอย่างรีบด่วน และผู้แปลได้ล้มป่วยลงอย่างกระทันหัน แน่นอนความผิดพลาดย่อมมีไม่ต้องสงสัย แต่เราพยายามที่แก้ไขแล้ว โอกาสต่อไปถ้าหากเราได้เสนอท่านอีก เราจะรับใช้ท่านด้วยดีที่สุด หวังได้รับความกรุณาและให้อภัยในสิ่งที่ท่านไม่พอใจในเล่มนี้ ขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงที่ให้ความอุปการะแก่เรา

ด้วยความปรารถนาดี

จาก

บุญสวัสดิ์ ดวงใจเอกราช

เจ้าของ–ผู้จัดการสำนักพิมพ์เอกราชสาส์น

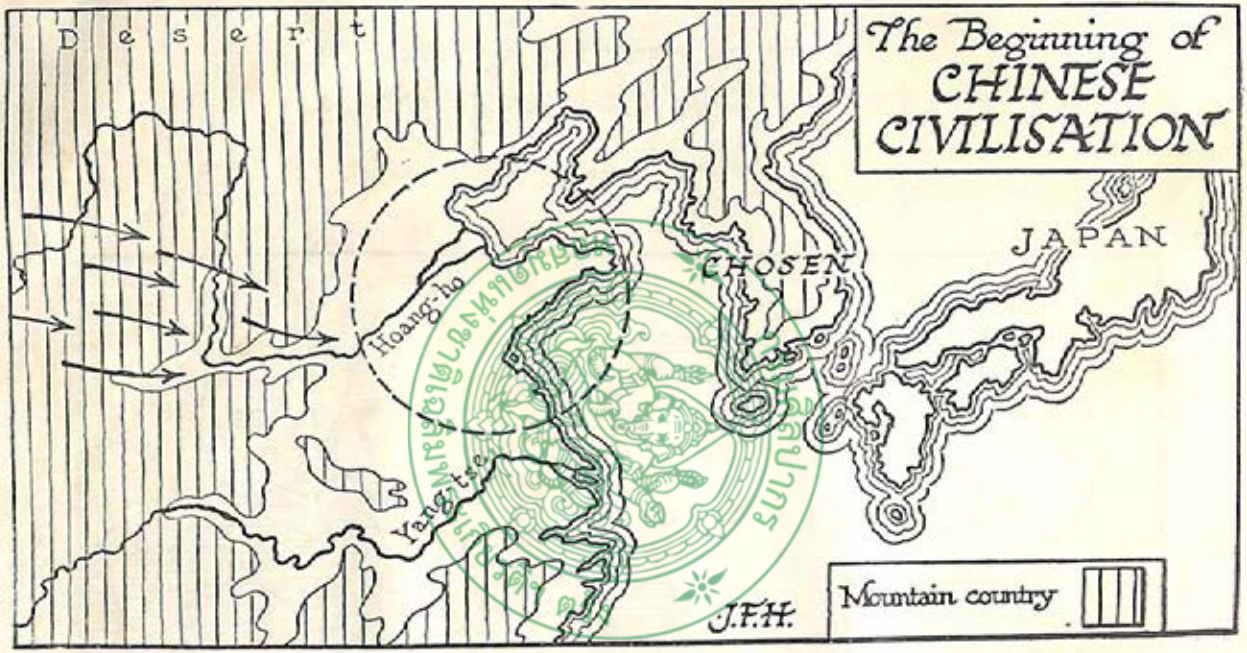
๒๑ กันยายน ๒๕๐๗

อารยธรรม

ของ เอเชียตะวันตก และ ยุโรปตะวันออกเฉียงใต้

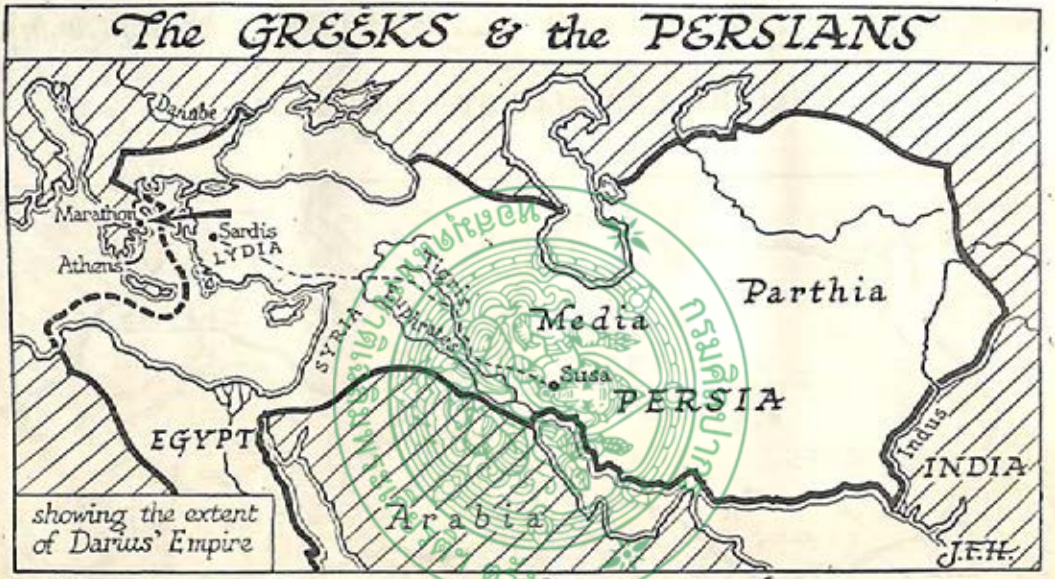
จากกอน ที่ ๖. "พวกเฮลเลนส์ หน้า ๔๘"

การเริ่มก่อตัว

แห่ง อารยธรรมของจีน (ในบริเวณลุ่มแม่น้ำหวังโห)

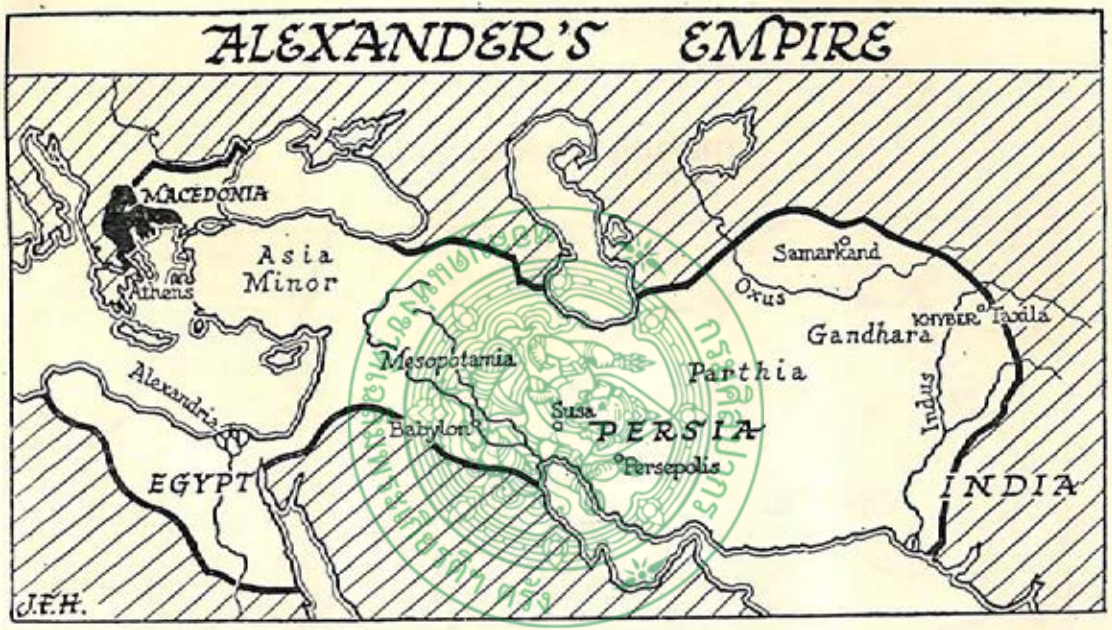
จากกอน ที่ ๑๑ "หนึ่งพันปีของจีน" หน้า ๙๓

พวกกรีค กับพวก เปอร์เซียน

แสดงให้เห็นความไพศาล แห่ง "จักรวรรดิของกษัตริย์ ดาริอุส"

จาก ตอนที่ ๑๕ "เปอร์เซีย และ กรีค" หน้า ๑๓๘

จักรวรรดิของ อเล็กซานเดอร์ มหาราช

(ตั้งแต่กรีซในยุโรป และ อียิปต์ในแอฟริกา ไปจดแม่น้ำสินธุ ในอินเดีย และ เอเชียกลาง)

จากตอน ที่ ๑๗ " ผู้พิชิตนามอุโฆษ แต่ทว่าเป็นหนุ่มที่อวกดี " หน้า ๑๖๑

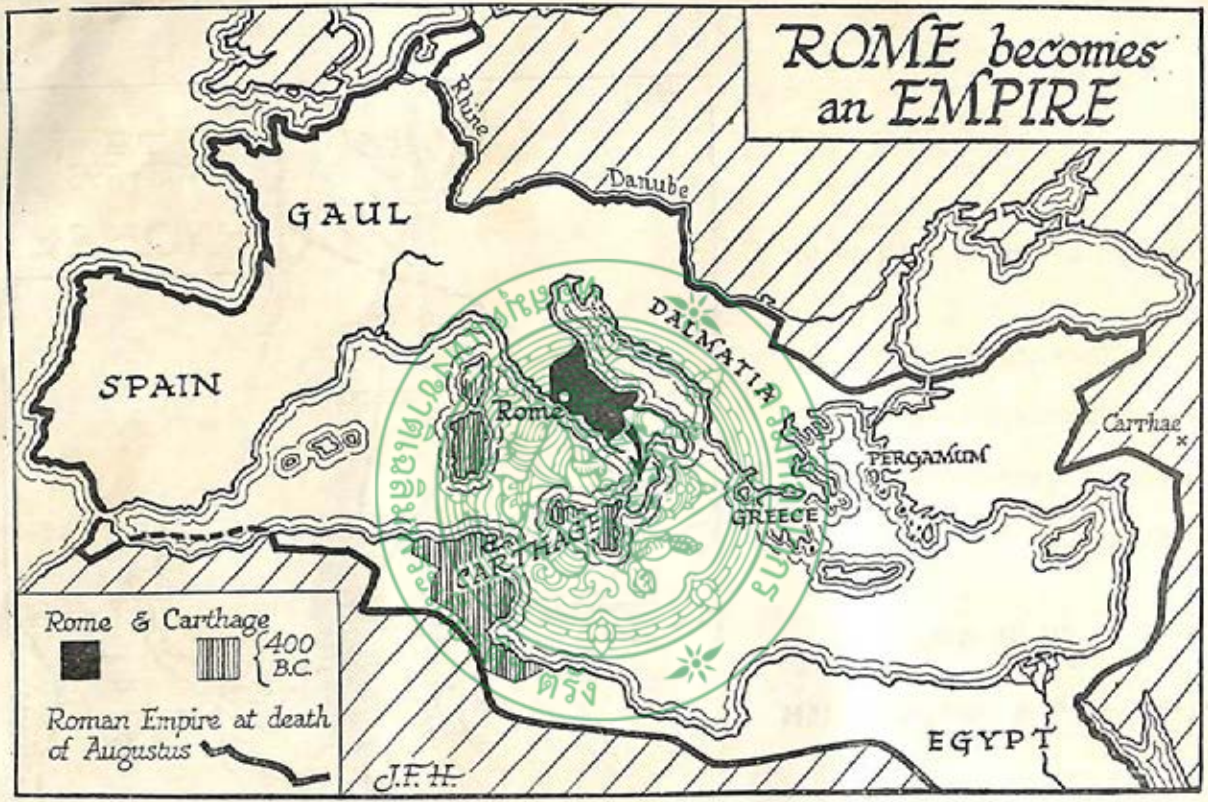

พระเจ้าอโศก ๒๖๘–๒๒๖

ก่อน ค. ศ.

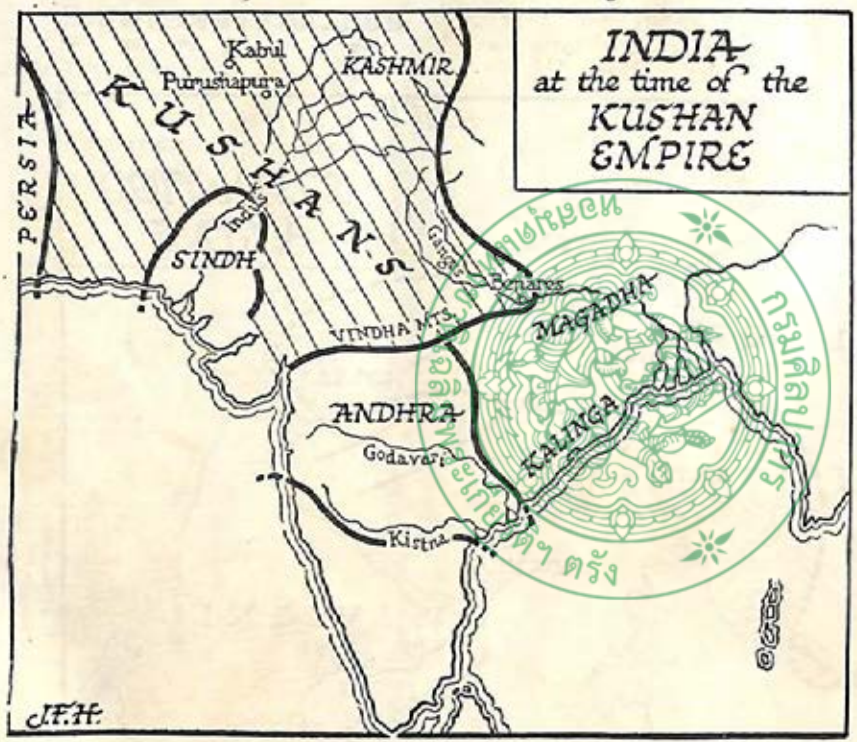
แสดงให้เห็น "จักรวรรดิของ อโศก" ซึ่งเหยียดแผ่ไปแทบตลอด ทั่วทั้งอินเดีย ยกเว้นแต่ตอนปลาย แหลมด้านใต้สุดเพียงนิดเดียว

"จากตอน ที่ ๒๔ โลกในยุค พระเจ้าอโศก" หน้า ๒๒๗

โรมกลายเป็นจักรวรรดิ์ (จักรวรรดิ์โรมัน ขณะพระเจ้าออกัสตัส สิ้นพระชนม์.... นครโรม กับ คาร์เธจ ประจันหน้ากันอยู่คนละฝั่งทะเล)

จากตอน ที่ ๒๙ "สาธารณรัฐโรมันกลายเป็นจักรวรรดิ์" หน้า ๒๕๔

อินเดีย

ในยุคของจักรวรรดิกุษาน

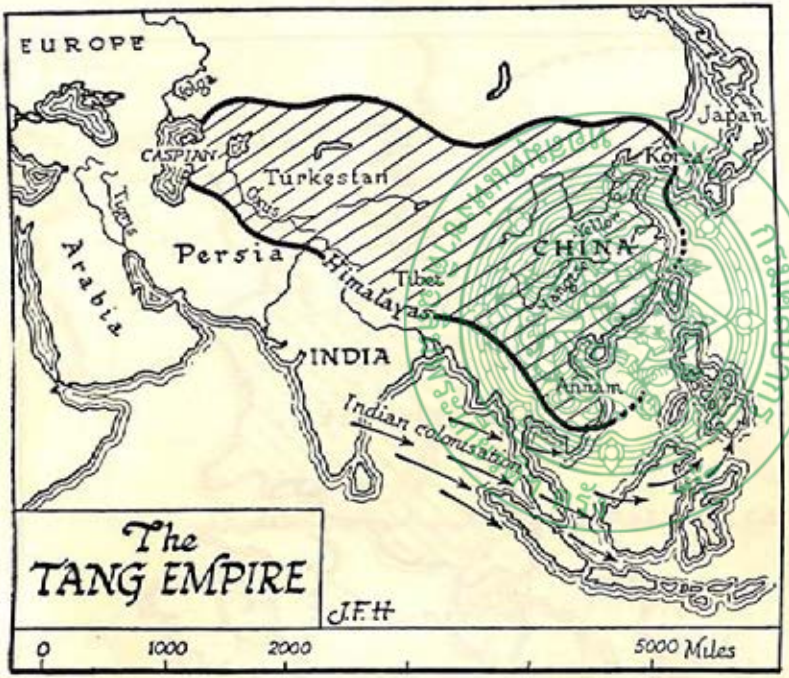
จากตอน ที่ ๓๐ "จักรวรรดิบนพรหมแดนพวกกุษาน"
หน้า ๒๗๖

อินเดียจัดตั้งอาณานิคม

(แสดงให้เห็น "จักรวรรดิ์ศรีวิชัย" ซึ่งแผ่คลุมไปครอบเกาะลังกาทางทิศตะวันตก และเกาะไต้หวัน, ฟิลิปปินส์ ทางด้านทิศตะวันออก กับครึ่งหนึ่งของเกาะซะวา)

จากตอน ที่ ๓๖ "อินเดียภาคใต้จัดตั้งอาณานิคม" หน้า ๓๓๖

จักรวรรดิ์ถัง

(ทิศตะวันตกเหยียดแผ่ไปจดทะเลสาปแคสเปียน, ทิศใต้ครอบคลุมถึงประเทศญวน)

จากตอน ที่ ๔๑ "จีนรุ่งเรืองภายใต้ราชวงศ์ถัง" หน้า ๓๘๑

อเล็กซานเดอร์ มหาราช

นะโปเลียน

"เสาหิน สมัยพระเจ้าอโศก"

GLIMPSES

OF

WORLD HISTORY

ของขวัญของพ่อย่อมไม่อาจเป็นวัตถุสิ่งใดได้
จะเป็นได้ก็แต่สิ่งที่เป็นลม หรือน้ำใจ และจิตใจ
อย่างเช่นหวยเทพผู้ทรงคุณอาจประสิทธิประสาท
ให้แก่ลูก ของขวัญชิ้นนี้ แม้ กำแพง อันสูง
ใหญ่ของคุก ก็ไม่อาจกีดกั้นไว้ได้

เนห์รู

กรมศิลปากร
หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติฯ ตรัง

สารบัญ

จากเรือนจำกลาง ไนนิ

	จดหมายวันเกิด	๑
๑	ของขวัญปีใหม่	๑๓
๒	บทเรียนแห่งประวัติศาสตร์	๒๑
๓	การปฏิวัติของเจริญ	๒๗
๔	เอเชียและยุโรป	๓๒
๕	อารยธรรมโบราณและการรับมรดกตกทอดของเรา	๓๙
๖	พวกเฮลเลนส์	๔๘
๗	รัฐ—นครของกรีก	๕๖
๘	จักรวรรดิในเอเชียตะวันตก	๖๒
๙	ภาวะแห่งประเพณีอันเก่าแก่	๗๒
๑๐	สาธารณรัฐหมู่บ้านของอินเดียสมัยโบราณ	๘๓
๑๑	หนึ่งพันปีของจีน	๙๓
๑๒	เสียงเรียกของอดีต	๑๐๓
๑๓	ความร่ำรวยไปอยู่เสียที่ไหน ?	๑๑๑
๑๔	ศตวรรษที่หกก่อนคริสตกาลและศาสนา	๑๒๒

กรมศิลปากร
หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติฯ

๑๕ เปอร์เซียและกรีค ๑๓๘
๑๖ ความรุ่งเรืองที่เป็นประเทศกรีค ๑๕๑
๑๗ ผู้พิชิตนามอุโฆษทว่าเป็นคนหนุ่มที่อวดดี ๑๖๑
๑๘ จันทรคุปต์ เมารยะ และ อรรถศาสตร์ ๑๗๑
จากบนเรือ "คราโคเวีย" ในทะเลอารเบียน
๑๙ สามเดือน ๑๗๒
๒๐ ทะเลอาเรเบีย ๑๘๐
จากเรือนจำแขวงแบร์เรลลี่
๒๑ วันหยุดและการท่องเที่ยวที่สนุกราวกับฝัน ๑๙๔
๒๒ การต่อสู้ของมนุษย์เพื่อดำรงชีวิต ๒๐๐
๒๓ การสำรวจ ๒๐๙
๒๔ พระเจ้าอโศกผู้เป็นที่รักของเทพเจ้า ๒๑๕
๒๕ โลกในยุคพระเจ้าอโศก ๒๒๗
๒๖ ราชวงศ์ จิ๋น และ ราชวงศ์ ฮั่น ๒๓๔
๒๗ โรมเป็นปฏิปักษ์กับคาร์เธจ ๒๔๓
๒๘ สาธารณรัฐโรมันได้กลายเป็นจักรวรรดิ์ ๒๕๔
๒๙ อินเดียภาคใต้ ขับรัศมีภาคเหนือ ๒๖๕
๓๐ จักรวรรดิ์บนพรมแดนของพวกกุษาน ๒๗๖
๓๑ พระเยซูและศาสนาคริสเตียน ๒๘๔

๓๒	จักรวรรดิโรมัน	๒๙๗
๓๓	จักรวรรดิโรมัน แยกออกจากกันและในที่สุดได้กลายเป็นผี	๓๐๙
๓๔	ความคิดเกี่ยวกับรัฐโลก	๓๒๑
๓๕	ปาร์เธียกับราชวงศ์ซัสซะนิค	๓๓๐
๓๖	อินเดียภาคใต้จัดตั้งอาณานิคม	๓๓๖
๓๗	ลัทธิจักรวรรดินิยมของฮินดูภายใต้กษัตริย์แห่งราชวงศ์คุปต์	๓๔๗
๓๘	พวกฮั่นเข้ามายังอินเดีย	๓๕๘
๓๙	การควบคุมตลาดต่างประเทศของอินเดีย	๓๖๓
๔๐	การขึ้น ๆ ลง ๆ ของประเทศและอารยธรรม	๓๖๘
๔๑	จีนรุ่งเรืองภายใต้ราชวงศ์ถัง	๓๘๑
๔๒	เกาหลีและญี่ปุ่น	๓๙๒
๔๓	ฮารษา วารธนา และเหี้ยนจัง	๔๐๗
๔๔	อินเดียภาคใต้ผลิตกษัตริย์ และ นักรบมากหลายกับบุรุษผู้ยิ่งใหญ่คนหนึ่ง	๔๒๒
๔๕	อินเดียในสมัยกลาง	๔๓๖
๔๖	นครอังกอร์อันสง่างามและศรีวิชัย	๔๔๖
๔๗	โรมกลับไปสู่ความมืดดังเดิม	๔๕๙

๔๘	การเข้ามาของศาสนาอิสลาม	๔๗๖
๔๙	พวกอาหรับพิชิตตั้งแต่สเปญไปจดมองโกเลีย	๔๘๙
๕๐	แบดแดด ฮารูน อันราชิด	๕๐๑
๕๑	จากฮารษาถึงมาห์มุดในอินเดียภาคเหนือ	๕๑๔
๕๒	ประเทศในยุโรปก่อเป็นรูปเป็นร่างขึ้น	๕๒๙
๕๓	ระบบศักดินา	๕๔๓
๕๔	จีนขับชนพวกเร่ร่อนไปตะวันตก	๕๕๖
๕๕	โชกุนปกครองในญี่ปุ่น	๕๖๘

กรมศิลปากร หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติฯ ตรัง

จดหมายวันเกิด

สำหรับอินทิรา ปรียะทัศนีย์
ในวันเกิดครบรอบปีที่สิบสาม

เรือนจำกลาง ไนนิ

๒๖ [๑] ตุลาคม ค.ศ. ๑๙๓๐

เนื่องในวันเกิดของลูกตามปกติ ลูกก็ย่อมจะได้รับของขวัญและคำอวยพร สำหรับคำอวยพรลูกจะได้รับอย่างเพียงพอทีเดียว แต่จากในคุกนี้พ่อจะหาอะไรมาเป็นของขวัญแก่ลูกได้เล่า? ของขวัญของพ่อย่อมไม่อาจเป็นวัตถุสิ่งหนึ่งสิ่งใดได้ จะเป็นได้ก็แต่สิ่งที่เป็นลม หรือน้ำใจ และจิตใจ อย่างเช่นที่ทวยเทพผู้ทรงคุณอาจ ประสิทธิประสาทให้แก่ลูกของขวัญชิ้นนี้ แม้กำแพงอันสูงใหญ่ของคุกก็ไม่อาจกีดกั้นไว้ได้

---

๑ ตามปฏิทินสุริยะคติ วันเกิดของอินทิรา ตรงกับวันที่ 19 พฤศจิกายน อย่างไรก็ดี, ได้มีการประกอบพิธีฉลองกันในวันที่ 26 ตุลาคม ตามศักราชสามวัต (Samvat)

ลูกรักของพ่อก็รู้อยู่ว่าพ่อไม่ชอบการเทศนา หรือหว่านโปรยคำแนะนำที่ดี ครั้งใดพ่อเกิดความคิดอยากที่จะทำเช่นนั้น พ่อก็มักอดนึกถึงเรื่องราวของบุรุษผู้มากด้วยความฉลาดที่พ่อเคยอ่านเสียมิได้ บางทีสักวันหนึ่ง ลูกก็จะได้อ่านหนังสือซึ่งบันทึกเรื่องราวนั้น เรื่องมีอยู่ว่า เมื่อ ๑,๓๐๐ ปีล่วงมาแล้ว มีนักเดินทางผู้ใหญ่ยิ่งคนหนึ่งเดินทางจากจีนมายังอินเดีย ด้วยมุ่งแสวงความเฉลียวฉลาดและปัญญา ท่านผู้นั้นมีนามว่า *เหี้ยนจัง* (Hiuen Tsang) ท่านได้เดินทางผ่านทะเลทรายและข้ามภูเขามาจากทิศเหนือ เผชิญนานาภยันตรายมาอย่างกล้าหาญ พื้นผ่าอุปสรรคมาเป็นอันมาก แสดงให้เห็นถึงความกระหายอย่างรุนแรงในอันที่จะได้ปัญญา ท่านได้ใช้เวลาให้การศึกษาแก่ตนเอง และสั่งสอนผู้อื่นอยู่ในอินเดียเป็นเวลาหลายปี เฉพาะอย่างยิ่งที่มหาวิทยาลัยนาลันทา ซึ่งในขณะนั้นตั้งอยู่ใกล้นครอันมีนามว่า "ปาฏลิบุตร" บัจจุบันนี้คือบัตนะ *เหี้ยนจัง* ได้กลายเป็นนักศึกษาผู้คงแก่เรียน และได้รับสมญาว่า "ปราชญ์ทางธรรมะ"—ธรรมะแห่งพุทธะ ท่านได้จาริกไปทั่วประเทศอินเดีย ได้เห็นและศึกษาประชาชนที่ดำรงชีวิต

อยู่ในดินแดนอันกว้างใหญ่นั้น ในยุคอันนานไกลมาแล้วนั้น ต่อมาท่านได้เขียนหนังสือขึ้นเล่มหนึ่ง กล่าวถึงการเดินทางของท่าน และในหนังสือเล่มนั้นเอง ที่บันทึกเรื่องราวอันประทับอยู่ในดวงใจของพ่อ เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับบุรุษผู้หนึ่งจากอินเดียภาคใต้ เขาเดินทางมายังเมืองกาญจน์ สุวรรณ ซึ่งเป็นนครตั้งอยู่ใกล้กับภูเขา ปุระในแคว้นพิหาร บุรุษผู้นี้ได้คาดแผ่นทองแดงไว้รอบเอว และเบื้องบนศีรษะเหนือคบเพลิงไว้ดวงหนึ่ง มือถือไม้เท้า วางท่าสง่า และยกเท้าก้าวสูงๆ ด้วยเครื่องแต่งกายอันแปลกประหลาดนี้ และเมื่อมีผู้ใดซักถามเหตุผลที่เขามีลักษณะอันแปลกประหลาดดังกล่าว เขาก็ตอบว่าเขามีสติปัญญาอัดแน่นอยู่เต็มพุง จนเกรงว่าถ้าไม่คาดแผ่นทองแดงไว้ มันจะแตกออกมา และเพราะเหตุที่เขาสงสารประชาชนผู้โง่เขลาที่ห้อมล้อมอยู่รอบตัวเขาอย่างสุดใจ ประชาชนเหล่านี้ดำรงชีวิตอยู่ในความมืด เขาจึงนำเอาคบเพลิงเทินบนศีรษะ เพื่อให้แสงสว่าง

สำหรับพ่อนั้น พ่อแน่ใจว่า อันตรายจากภูมิปัญญาเต็มพุงจนถึงกับจะระเบิดนั้น เป็นอันไม่มี ฉะนั้นจึงไม่มีความจำเป็น ที่จะต้องคาด แผ่นทอง แดงหรือ สวมเกราะ

และไม่ว่าในกรณีใด พ่อคิดว่าสติปัญญาที่พ่อมี หาได้อยู่ที่พุงไม่และไม่ว่า มันจะอยู่ที่ไหนก็ มีที่ว่างมากมายจนไม่มีวันที่จะทำให้เต็มได้เลย ก็เมื่อพ่อมีสติปัญญาอย่างจำกัดเช่นนี้พ่อจะเที่ยวแสดงความเป็นผู้มีปัญญา แล้วหว่านโปรยคำแนะนำที่ดีไปยังผู้อื่นได้อย่างไรเล่า? ฉะนั้นพ่อจึงคิดอยู่เสมอว่า ทางที่ดีอยู่ที่การแสวงหาว่าสิ่งใดถูกต้อง และสิ่งใดไม่ควรทำ แต่ทั้งนี้มิใช่แสวงโดยการเที่ยวสั่งสอน หากโดยการสนทนาและถกปัญหาอาศัยการถกปัญหาต่าง ๆ เช่นนั้น บางคราวก็นำไปสู่การค้นพบความจริงได้ พ่อเคยชอบคุยกับลูก และเราก็เคยถกปัญหาต่าง ๆ กันมามาก โดยที่โลกนี้กว้างใหญ่ และนอกเหนือไปจากโลกของเรา ก็มีโลกลึกลับและมหัศจรรย์อื่น ๆ อีกเป็นอันมากด้วยนั้น เราจึงไม่รู้จัก เบื่อที่จะแสวงหาหรือพอใจแต่จะคิดผันเอาว่าเรา ได้เรียนรู้จบสิ้นทุกอย่างบรรดาที่ควรจะเรียน และเป็นผู้มีปัญญาอันเลิศแล้วอย่างคนโง่แกมหยิ่ง ตามเรื่องราวที่ท่านเหี้ยนจังเล่าไว้ ข้อที่เราไม่เป็นผู้มีสติปัญญามากมายนั้นน่าจะเป็นการดี ถ้ามีผู้เลิศด้วยปัญญาเกิดขึ้น บางทีท่านผู้นั้นก็จะต้องเสียใจว่า ไม่มีสิ่งใดที่จะเรียนเสียแล้วเขาจะ

ไม่พบความชื่นชมยินดี และไม่ได้รู้ถึงสิ่งใหม่ ๆ อันเป็นการผจญภัยอย่างใหญ่หลวง ที่เราทั้งหลายล้วนพึงประสงค์

เพราะฉะนั้น พ่อจะไม่เทศนา ถ้าเช่นนั้นพ่อจะทำอะไรเล่า? การเขียนก็ยากที่จะให้เหมือนการคุย อย่างดีก็เป็นแต่เพียงคุยข้างเดียว ดังนั้นถ้าพ่อได้กล่าวสิ่งหนึ่งสิ่งใดคล้ายเป็นคำแนะนำอันดี ก็จงอย่ารับฟังมันให้ถือเสมือนว่า เป็นยาเสวยที่ไม่ควรกลืนเข้าไป ขอให้ถือว่า พ่อเพียงแต่เสนอข้อสังเกตให้ลูกคิดประหนึ่งเรากำลังคุยกันอยู่จริง ๆ

ประวัติศาสตร์ที่เราอ่านย่อมเกี่ยวกับยุคอันใหญ่ยิ่งต่าง ๆ ในชีวิตของประชาชนของบุรุษและสตรีผู้ยิ่งใหญ่และกรณีกิจอันสำคัญ ๆ ที่ท่านเหล่านั้นได้กระทำไป บางคราวเราก็ฝันเห็นตัวของเราเองเข้าไปมีบทบาทอยู่ในยุคนั้น ๆ และประกอบกรณีกิจอันกล้าหาญราวกับวีรบุรุษและวีรสตรีในสมัยโบราณ เมื่อลูกอ่านประวัติ โจน ออฟ อาร์คครั้งแรกนั้น ลูกยังจำได้ไหมว่า มันประทับใจลูกสักเพียงไหน และทำให้ลูกเกิดความทะยานใจ ที่จะได้ประกอบ วีรกรรม เช่นเดียวกับ เธอสัก

ปานใด คนธรรมดาสามัญทั้งชายหญิงโดยปกติไม่กล้าหาญ เขามัวแต่พะวงถึงขนมปังและเนยประจำวันของเขา พะวงถึงลูก ๆ สาระวนอยู่กับการบ้านเรือนและเรื่องอื่น ๆ ทำนองนี้ แต่เมื่อถึงกาละหนึ่งประชาชนเกิดศรัทธาในอุดมการณ์อันสูงส่ง ในกาละนั้นไม่ว่าชายหรือหญิงแม้จะเป็นมนุษย์ธรรมดาสามัญสักเพียงใดก็ตาม ล้วนเป็นผู้กล้าหาญด้วยกันทั้งนั้น ฉะนั้น กาละนั้นจึงเป็นยุคแห่งความเคลื่อนไหวเป็นประวัติการณ์แห่งประวัติศาสตร์ บุคคลชั้นนำทั้งหลายย่อมมีคุณลักษณะในทางเร้าใจมวลชนให้หันมาประกอบกรณีกิจอันสูงส่ง

ปี ค.ศ. ๑๙๑๗ อันเป็นปีที่ลูกเกิด ประวัติศาสตร์ได้จารึกไว้ว่า ผู้นำคนหนึ่งซึ่งดวงจิตเปี่ยมด้วยความรักและความสงสารคนจนยากและทุกข์ร้อน ได้นำประชาชนเพื่อนร่วมชาติของเขาสร้างประวัติศาสตร์ขึ้นบทหนึ่งเป็นประวัติศาสตร์ที่เพียบพร้อมด้วยมนุษยธรรมอันสูงส่ง และไม่มีวันที่จะลืมเสียได้ในเดือนที่ลูกเกิดนั้นเอง ท่านเลนินตั้งต้นปฏิวัติใหญ่ ซึ่งเปลี่ยนโฉมหน้ารัสเซียและไซบีเรียไปโดยสิ้นเชิง และทุกวันนี้ในอินเดีย ผู้นำที่

ใหญ่ยิ่งอีกคนหนึ่ง ซึ่งดวงใจเต็มไปด้วยความรักบรรดาผู้ที่อยู่ในกองทุกข์ทั้งมวลดุจเดียวกัน และกระตือรือร้นเป็นที่ยิ่งในอันที่จะปลดเปลื้องความทุกข์ยาก ได้เร่งเร้าเพื่อนร่วมชาติของเราให้ประกอบการเสียสละอย่างใหญ่หลวงและอย่างเพียบพร้อมด้วยมนุษยธรรม เพื่อให้เขาทั้งหลายเป็น อิสระหลุดพ้นจาก ความ อดอยาก ยากแค้น เพื่อให้ความทุกข์ยากทั้งหมดปราศนาการไปจากมวลชนผู้ยากจนและถูกกดขี่ บาปัจ[๑] ขณะนี้นอนอยู่ในคุก แต่ทว่าคำสั่งสอนอันมีพลังเข้มขลังของท่านยังเต้นเร่าอยู่ในดวงใจของประชากรอินเดียนับล้านๆ บรรดาชายหญิงและแม้แต่เด็กเล็กๆ ต่างพากันออกจากกระท่อมแคบๆ ของตน เข้ามาสมทบกันเป็นกองทัพกู้อิสรภาพแห่งอินเดีย ในอินเดียทุกวันนี้เรากำลังสร้างประวัติศาสตร์อยู่ ลูกและพ่อได้มีโอกาสเห็นสิ่งต่างๆ เกิดขึ้นต่อหน้าต่อตา และเราก็ได้มีโอกาสเข้าร่วม บทบาทในการ สร้างประวัติศาสตร์อันยิ่งใหญ่นี้ขึ้นใหม่ ในการเคลื่อนไหวอย่างไพศาลครั้งนี้ เราจะดำรงตนอย่างไร เราจะควรเข้าร่วมแสดงบทบาทส่วนใด พ่อไม่อาจบอกได้ว่า บทบาท

---

๑ ท่านมหาตมะ คานธี

ส่วนไหนจะตกสู่เรา แต่ไม่ว่าจะเป็นบทบาทเช่นไร ขอให้เราพึงระลึกอยู่เสมอว่า เราจักไม่ทำสิ่งซึ่งจะทำให้เกิดความเสื่อมศรัทธาต่ออุดมการณ์ของเรา หรือนำความเสื่อมเกียรติมาสู่เพื่อนร่วมชาติของเรา ถ้าเราจะต้องเป็นทหารของอินเดีย เราต้องมีหน้าที่รักษาเกียรติแห่งอินเดีย เกียรติเช่นนั้นแหละ คือ ความไว้วางใจอันศักดิ์สิทธิ์ เราอาจมีความสงสัยในสิ่งที่เราจะทำบ่อย ๆ การตัดสินว่าสิ่งใดถูกต้อง สิ่งใดไม่ถูกต้อง ไม่ใช่เป็นปัญหาง่าย ๆ พ่อขอให้ลูกถือเป็นข้อทดสอบเล็ก ๆ ไว้สักข้อหนึ่งเมื่อตกอยู่ในความสงสัยข้อทดสอบนี้จะช่วยลูกได้ จงอย่าทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดอย่างเป็นความลับ หรืออย่างซุ่มซ่อน เพราะว่าความปรารถนาที่จะซ่อนเร้นสิ่งหนึ่งสิ่งใดนั้น แสดงว่าลูกมีความกลัวและความกลัวนี้เป็นของชั่วไม่มีคุณค่าสำหรับลูก จงกล้าหาญแล้วสิ่งต่าง ๆ นอกจากนั้นก็จะติดตามมาเอง ถ้าลูกกล้าหาญ ลูกจะต้องไม่กลัวและจะต้องไม่ทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่ลูกรู้สึกอาย ลูกก็รู้อยู่ว่า การเคลื่อนไหวเพื่อกอบกู้อิสรภาพอันยิ่งใหญ่ของเรา ภายใต้การนำของบาปูนี้ ไม่มีสิ่งหนึ่งสิ่งใดเป็นความลับ หรือต้องซุ่มซ่อน เราไม่มีสิ่งใดต้องซ่อน เรา

ไม่มีความกลัวในสิ่งที่เราทำ และที่เราพูดเราทำงานท่ามกลางแสงแดดและในความสว่าง แม้ในชีวิตส่วนตัวของเราก็จงสร้างมิตรภาพกับพระอาทิตย์ และงานในที่แจ้งเถิดอย่าทำสิ่งใดอย่างเป็นความลับ, หรืออย่างลับ ๆ ล่อ ๆ แน่นอน, เราอาจมีและต้องมีงานที่เป็นส่วนตัว แต่นั่นก็เป็นสิ่งที่แตกต่างกันกับความลับเป็นอันมาก ถ้าลูกปฏิบัติตั้งกล่าวมานี้ ลูกรักของพ่อก็จะเติบโตขึ้นมาในความสว่าง ไม่มีความกลัว และผ่องแผ้วปราศจากความหวั่นไหวไม่ว่าจะมีสิ่งหนึ่งสิ่งใดบังเกิดขึ้น

พ่อได้เขียนมามากแล้วและก็ยังมีข้อที่จะพูดกับลูกอีกมาก แต่จะบรรจุลงในจดหมายนี้ได้อย่างไร?

พ่อได้กล่าวแล้วว่า ลูกมีโชคดีที่ได้เห็นการต่อสู้เพื่ออิสรภาพอันยิ่งใหญ่ ที่กำลังดำเนินอยู่ในบ้านเมืองของเรา ลูกโชคดีเป็นอันมากอีกด้วยที่ได้มีสตรีเล็กๆ ผู้เก่งกาจกล้าหาญเป็นแม่ แม่ผู้ซึ่งถ้าลูกตกอยู่ในความสงสัยหรือในความลำบากก็จะเป็นเพื่อนที่ลูกจะหาให้ดียิ่งกว่าไม่ได้อีกแล้ว

ลาก่อน, ลูกน้อยของพ่อ ขอให้ลูกจงเติบโตขึ้นมาเป็นทหารผู้กล้าหาญคนหนึ่งในภารกิจของอินเดีย

พ่อขออวยพรแก่ลูกด้วยความรักสุดใจ.

หมายเหตุของผู้แปล :—

อินทิรา ปรียะทัศนีย์ เป็นธิดาสุดสวาทขาดใจของท่านบิดา มารดาผู้เก่งกาจกล้าหาญของเธอคือกมลาเนห์รู ซึ่งได้ร่วม ต่อสู้ใน สงคราม กอบกู้อิสรภาพ เคียงบ่าเคียงไหล่กับสามี และผ่านชีวิตคุกเช่นเดียวกับสามีและธิดา บัดนี้ อินทิรา อายุ ๙๐ ปี เป็นอินทิรา คานธี ภริยาของ เฟโรเซ คานธี (ไม่เกี่ยวดองเป็นญาติกับ มหาตมะ คานธี) ซึ่งเป็นนักกฎหมาย มีบุตรชายเกิดร่วมกันสองคน ชื่อราจีพ และ ซันจีพ เธอผ่านการศึกษาในอินเดีย สวิตเซอร์แลนด์ และมหาวิทยาลัยอ๊อกซฟอร์ดแห่งประเทศอังกฤษ เธอได้เข้าร่วมการต่อสู้เพื่อปลดแอกการปกครองของอังกฤษ ตั้งแต่อายุ ๑๒ ขวบ โดยจัดตั้ง "กองพันรุ่นจิ๋ว" ขึ้น ทำหน้าที่สื่อสาร และสืบข่าวความเคลื่อนไหวของฝ่ายศัตรู และร่วมกับเยาวชนทำการต่อสู้เรื่อยมาจนถึงอายุ ๒๔ ปี จึงถูกอังกฤษจับไปขังคุก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๙ ก่อนหน้าที่อินเดียจะสถาปนาตนเองเป็นสาธารณรัฐสองปี บิดาและประเทศชาติต้องการตัวเธอ ๆ จึงหอบลูกน้อยกลับไปอยู่กับบิดา เพื่อปรนนิบัติท่านผู้ให้กำเนิด และร่วมมือใน

การจรรโลงประเทศชาติ เธอเป็นทั้งแม่บ้าน เพื่อน และที่ปรึกษาของท่านบิดา ไม่ว่าบิดาจะก้าวเท้าไปสารทิศใดในโลกเธอเป็นต้อง ติดตามท่านไป ประดุจเงา ทีเดียว เธอปฏิบัติภารกิจรับใช้ประชาชนร่วมกับบิดาตลอดมา มีความรอบรู้อย่าง ทะลุปรุโปร่ง ทั้งเหตุการณ์ ภายในและภายนอกประเทศ เมื่อไม่นานมานี้ มีข่าวลือว่าเธอได้ถูกแต่งตั้ง ให้ดำรง ตำแหน่ง หัวหน้าคณะ ผู้แทน อินเดีย ประจำองค์การสหประชาชาติ สืบแทนกฤษณะ เมนอน เธอมีบทบาทสำคัญในการช่วย ทะลอมให้บุคคลชั้นนำในสภาคองเกรสส์ เขินความคิดมาสนับสนุนนโยบายต่างประเทศของรัฐบาล พอถึงปลายปี พ.ศ. ๒๔๙๙ เธอก็ได้ รับเลือกให้เป็น กรรมการกลาง ผู้มีอำนาจสูงสุดในการบริหารของพรรค คะแนนของเธอทั้งกรรมการคนอื่น ๆ เสียหลุดลุ่ย เธอเปลื้องเครื่องเพชรนิลจินดา และส่าหรีเนื้อละเอียดราคาแพงทั้ง แล้วนำผ้าผ้ายเนื้อหยาบ ๆ พันเมืองมาสวมแทน พร้อมกันนั้นก็ได้สอดจิตใจรับใช้ประชาชนลงในดวงวิญญาณของเธอ ซึ่งทำให้เธอกลายเป็นนักการเมืองที่มีอนาคต รุ่งโรจน์คนหนึ่งของอินเดียชื่อของเธอหอมขจรขจาย ไปในหมู่ประชาชน

และในวงการระหว่างประเทศ ไม่ว่าเธอปรากฏตัวณ ที่ใด จะมีฝูงชนพากันมาต้อนรับอย่างคับคั่ง พร้อมกับนำช่อดอกไม้มาให้เป็นของกำนัลด้วย ประชากรอินเดียพร้อมใจกันเปลี่ยนคำอวยพรว่า "ท่านเนห์รูจงเจริญ" มาเป็น "ท่านเนห์รู และอินทิรา คานธี จงเจริญ"

คัดย่อมาจาก "อินทรา คานธี สตรีผู้เสียสละ" โดยสง่า เอี่ยมอยุธ ใน "บึงกุมภ์" บึกษ์หลัง มกราคม ๒๔๙๙

หลังจากท่านบิดาถึงแก่อนิจกรรม เมื่อปลายเดือนพฤษภาคม ๒๕๐๗ แล้ว อินทิราได้รับการแต่งตั้งให้เป็นรัฐมนตรีว่าการโฆษณาการและวิทยุกระจายเสียง

ประวัติศาสตร์ที่เราอ่านย่อมเกี่ยวกับยุคอันใหญ่ยิ่งต่าง ๆ ในชีวิตของประชาชนของบุรุษและสตรีผู้ยิ่งใหญ่ และกรณีกิจอันสำคัญ ๆ ที่ท่านเหล่านั้นได้กระทำไปบางคราวเราก็ฝันเห็นตัวของเราเองเข้าไปมีบทบาทอยู่ในยุคนั้นๆ

๑

ของขวัญปีใหม่

วันปีใหม่ ค.ศ. ๑๙๓๑

ลูกจำจดหมายที่พ่อเขียนถึงลูก เมื่อสองปีก่อนมาแล้วได้ไหม? ครั้งนั้นลูกอยู่ที่มัสซูรี และพ่ออยู่ที่อัลลาฮะบัด ลูกบอกพ่อว่า ลูกชอบจดหมายเหล่านั้น และพ่อก็แปลกใจอยู่ว่า ไฉนพ่อจึงไม่เขียนต่อ และพยายามเล่าเรื่องโลกของเราให้ลูกฟัง พ่อมีความสังเวช การคิดถึงเรื่องราวในอดีตของโลก เกี่ยวกับบุรุษสตรีคนสำคัญและกิจการอันใหญ่หลวงประการที่มีอยู่ ย่อมทำให้เกิดความเพลิดเพลินและพอใจ การอ่านประวัติศาสตร์นับเป็นความดี แต่การได้เข้าร่วมมือสร้างประวัติศาสตร์ ย่อมเพิ่มความชื่นชมยินดีและความตรึงใจยิ่งขึ้น ลูกรู้ว่าขณะนี้เรากำลังสร้างประวัติศาสตร์กันอยู่ในบ้านเมืองของเรา อินเดียในอดีตอันมีระยะยาวนานได้เลื่อนลับไปในกลุ่มหมอกแห่งโบราณกาล เป็นยุคที่มีทั้งความโศกเศร้าและไร้ความสุข ซึ่งทำให้เรา

รู้สึกอับอายและสังเวช แต่ถึงกระนั้น เมื่อพิจารณารวมหมดทุกด้าน ก็นับว่าเป็นอดีตที่น่าดูยุคหนึ่ง ซึ่งเราจะระลึกถึงด้วยความภูมิใจและชื่นชมได้ บัจจุบันนี้เราไม่ใคร่มีเวลาที่จะระลึกถึงอดีต จิตใจของเราเต็มไปด้วยอนาคต อนาคตที่เรามุ่งใฝ่ผัน และเต็มไปด้วยบัจจุบัน ซึ่งดึงดูดเอาเวลาและพลังงานของเราไปเสียหมด

ในคุกไนน์ พ่ออยากอ่านหรืออยากเขียนอะไรก็มีเวลาอย่างเพียงพอที่จะทำได้ แต่ใจของพ่อเลื่อนลอยและคิดถึงการต่อสู้อันยิ่งใหญ่ที่กำลังดำเนินอยู่ข้างนอก คิดถึงว่าพวกเรากำลังทำอะไรกันอยู่ และคิดว่าถ้าพ่ออยู่ข้างนอก พ่อจะกำลังทำอะไรร่วมกับพรรคพวก สิ่งที่จะควรทำในบัจจุบัน และความใฝ่ผันถึงอนาคต ทำให้พ่อไม่มีเวลาคิดถึงอดีต อย่างไรก็ตาม พ่อรู้สึกอยู่ว่านี่เป็นสิ่งที่ผิด ก็เมื่อพ่อไม่อาจร่วมงานที่กระทำกันอยู่ข้างนอกกับเขาได้ จะมัวไปกังวลมันอยู่ใยเล่า?

แต่มูลเหตุที่แท้จริง—พ่อจะกระซิบกับลูกสักหน่อยดีไหม?—มูลเหตุที่ทำให้พ่อละเลยการเขียนเสียนั้น เป็นเพราะเรื่องอื่นอีกเรื่องหนึ่งคือ พ่อชักจะสงสัยตนเอง

ว่ามีความรู้พอที่จะสอนลูกละหรือ? ลูกกำลังเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว และกำลังเป็นผู้มีบัญญาตัวน้อย ๆ สิ่งที่พ่อศึกษามาจากโรงเรียนและวิทยาลัย ตลอดจนการศึกษาในระยะต่อมา อาจไม่เพียงพอสำหรับลูกและน่าจะจืดชืด เมื่อการผ่านมาระยะหนึ่ง การควรจะเป็นว่า ลูกจะต้องทำหน้าที่ครูและสั่งสอนสิ่งใหม่ ๆ ให้แก่พ่อบ้าง ดังที่พ่อได้บอกกับลูกในจดหมายที่พ่อเขียนถึงลูกเมื่อวันเกิดของลูก แล้วว่า พ่อไม่มีลักษณะอันใดเหมือนบุรุษผู้มากไปด้วยบัญญา จนต้องคาดแผ่นทองแดงไว้รอบพุงเพื่อไม่ให้แตกออกมา เพราะความอัดล้นแห่งบัญญา

เมื่อลูกอยู่ที่มัสซูรีครั้งนั้น การเขียนเรื่องราวของโลกครั้งปฐมยุค พ่อกระทำได้อย่างง่ายดาย เพราะว่าความรู้ของเราเกี่ยวกับยุคนั้นเป็นไปอย่างคลุมเครือและไม่แน่นอน แต่เมื่อผ่านพ้นยุคดึกดำบรรพ์นั้นมาแล้ว ก็เป็นยุคที่ประวัติศาสตร์เริ่มต้นขึ้นเป็นลำดับ มนุษย์ในภูมิภาคต่าง ๆ ของโลกเริ่มดำรงชีวิตอยู่อย่างอยากรู้อยากเห็น การศึกษาเรื่องราวของมนุษย์ที่ดำรงชีวิตอย่างอยากรู้อยากเห็น ซึ่งบางคราวแสดงถึงความเป็น

ผู้มีปัญญา แต่มักแสดงความบ้าและความเขลาออกมาบ่อย ๆ มากขึ้นเช่นนี้ ไม่ใช่เรื่องง่าย เราอาจพยายามศึกษาเอาจากหนังสือได้ แต่คุกในนิไม่ได้จัดห้องสมุดไว้ พ่อจึงเกรงว่า จะไม่สามารถลำดับเรื่องประวัติศาสตร์ของโลกให้ลูกฟังได้อย่างที่พ่ออยากจะทำ พ่อไม่ชอบให้เด็กชายหญิงศึกษาประวัติศาสตร์เพียงประเทศใดประเทศหนึ่ง และเรียนอย่างท่องจำเรื่องวันหรือเรื่องราวบางเรื่อง ประวัติศาสตร์เป็นเรื่องที่สัมพันธ์เชื่อมโยงกันทั้งหมด ลูกไม่อาจศึกษาประวัติศาสตร์ของประเทศใดประเทศหนึ่งให้เข้าใจได้ โดยไม่ศึกษาสิ่งที่เกิดขึ้นในส่วนอื่น ๆ ของโลก พ่อหวังว่าลูกจะไม่ศึกษาประวัติศาสตร์ตามแนวทางแคบ ๆ เช่นนั้น คือศึกษาจำกัดอยู่เพียงแค่ประเทศหนึ่งหรือสองประเทศ แต่ลูกจะต้องคว้าไปทั้งโลก จงจำไว้เสมอว่า คนทั่วโลกมิได้ผิดแปลกแตกต่างกันมากมาย อย่างที่เราเคยคาดคิด แผนที่ระบายสีประเทศแต่ละประเทศไว้ต่างกัน เพื่อให้เรารู้จัก ประชาชนในโลกมีผิดแปลกแตกต่างกันเป็นธรรมดา แต่สิ่งที่เหมือนกันนั้นมีอยู่มากมาย สมควรที่จักกำหนดจดจำข้อความนี้ไว้ให้ดี

อย่าปล่อยให้สีที่แตกต่างกันในแผนที่ หรือเส้นเขตกั้นพรมแดนระหว่างนานาชาติมาชักจูงให้เขวไปเสีย

พ่อไม่อาจเขียนเรื่องประวัติศาสตร์อย่างที่พ่ออยากเขียนให้ลูกได้ ลูกจะต้องศึกษาเอาเองจากหนังสืออื่น แต่พ่อจะเขียนถึงลูกเท่าที่จะทำได้ เกี่ยวกับเรื่องบางเรื่องในอดีต เกี่ยวกับประชาชนผู้ดำรงชีวิตอยู่ในกาลที่ผ่านมา ซึ่งมีบทบาทสำคัญบนเวทีโลก

พ่อไม่ทราบว่า จดหมายของพ่อจะเป็นที่พอใจของลูกหรือไม่ จะทำให้ลูกเกิดความกระตือรือร้นอยากรู้อยากเห็นหรือไม่ และอันที่จริงลูกจะได้อ่านเมื่อไรพ่อก็หาทราบไม่ หรือลูกอาจไม่ได้อ่านเลยก็ได้ แปลกไหมลูกที่เราอยู่ใกล้กันแค่นี้ แต่เรากลับเหมือนอยู่ห่างกันแสนไกล เมื่อครั้งลูกอยู่มัสซูรีซึ่งห่างจากพ่อหลายร้อยไมล์ แต่พ่อก็ยังเขียนจดหมายถึงลูกได้เสมอตามความพอใจ เมื่อพ่ออยากพบลูกขึ้นมา ก็ขึ้นไปหาลูกได้ตามความประสงค์ แต่ขณะนี้เราอยู่ห่างกันเพียงคนละฝั่งของแม่น้ำยมนา ไม่ห่างไกลกันเลย กำแพงคุกไนนิกีดกั้นเอาไว้ได้อย่างเป็นผล พ่ออาจเขียนจดหมายบั๊กษ์ละฉบับ และพ่ออาจได้รับจดหมายบั๊กษ์ละฉบับ

แล้วก็ในบ่ายหนึ่ง พ่อก็มีโอกาสครั้งหนึ่งสำหรับการเยี่ยมคุยกันเป็นเวลายี่สิบนาที แต่ถึงจะมีข้อจำกัดจำเกี่ยเช่นนี้ก็ยังเป็นการดีอยู่ สิ่งที่ได้มาอย่างง่าย ๆ นั้นยากที่เราจะตีราคาให้สูงได้ *พ่อชักจะเริ่มเชื่อว่า ยุคในคุกก็เป็นยุคที่ควรเป็นที่ปรารถนาอย่างยิ่งสำหรับการศึกษาของคนเรา นับเป็นโชคดีที่ในบั้นปลายชีวิตนี้ประชาชนในบ้านเมืองของเรานับหมื่นกำลังได้รับโอกาสอันงามสำหรับการศึกษาเช่นว่านี้*

พ่อไม่อาจกล่าวว่าลูกจะชอบ เมื่อได้อ่านจดหมายเหล่านี้ แต่พ่อก็คงลงใจเขียนจดหมายเหล่านี้ขึ้นเพื่อความชื่นชมของพ่อเอง มันทำให้ลูกอยู่ใกล้ชิดกับพ่อ และพ่อรู้สึกเหมือนกำลังพูดอยู่กับลูก พ่อคิดถึงลูกบ่อยมาก แต่วันนี้ลูกเกือบมิได้คาดไปจากใจของพ่อเลย วันนี้เป็นวันขึ้นปีใหม่ ขณะที่พ่อนอนอยู่ในที่นอน เมื่อตอนเช้าตรู่ มองดูดวงดาวบนท้องฟ้า พ่อคิดถึงปีอันมีความสำคัญผ่านมา เป็นปีที่เต็มไปด้วยความหวัง มีทั้งความทนทุกข์ระคนความปีติ และคิดถึงกิจการอันยิ่งใหญ่ที่ได้กระทำลงไปด้วยความองอาจกล้าหาญ พ่อระลึกถึงบาบูจิ ผู้สร้างบ้านเมืองที่ครั่ำคร่าของเราให้กลับฟื้นคืนความหนุ่มและกล้าแข็ง ด้วยการเป็นผู้เข้า

ถึงจุดอันศักดิ์สิทธิ์ ผู้ซึ่ง ณ บัดนี้นั่งอยู่ในห้องขังแห่งคุกในเยระวาท และพ่อระลึกถึงคาดู[๑] กับคนอื่น ๆ อีกหลายคน เฉพาะอย่างยิ่งพ่อคิดถึงแม่ของลูกและลูก ในตอนสายพ่อได้รับข่าวว่าแม่ของลูกถูกจับ และถูกนำไปขังไว้ในคุก นับว่าเป็นของขวัญปีใหม่อันน่าชื่นชมสำหรับพ่อ คาดกันมานานแล้วว่าจะต้องเป็นไปเช่นนั้น และพ่อก็ไม่มีความสงสัยเลยว่า แม่ของลูกมีทั้งความสุขและความพอใจอย่างสมบูรณ์

แต่ลูกก็คงจะต้องว้าเหว่ แต่ละบัทษ์ลูกอาจจะได้แม่ครั้งหนึ่ง และได้พบพ่อครั้งหนึ่ง แล้วลูกก็จะได้แจ้งข่าวของแม่แก่พ่อ และข่าวของพ่อแก่แม่ แต่พ่อจะนั่งลงพร้อมด้วยปากกาและกระดาษแล้วก็คิดถึงลูกในมโนภาพ ลูกจะเข้ามาอยู่ใกล้ ๆ พ่ออย่างเงียบ ๆ แล้วเราก็สนทนาเรื่องราวต่าง ๆ เราจะผันถึงอดีต แล้วใฝ่หาทางที่จะสร้างอนาคตใหญ่ยิ่งกว่าอดีต ฉะนั้นในโอกาสวันขึ้นปีใหม่นี้ เราขอตั้งปณิธานว่า ในวาระที่ปีใหม่นี้จักดำเนินผ่านไปจนถึงวันสุดท้าย เราจะต้องนำอนาคตอันแจ่มใสให้ใกล้เข้ามาสู่ปัจจุบันยิ่งขึ้นพร้อม

---

๑ บัณฑิต โมติลาลเนห์รู ปู่ของอินทรา

กับให้หน้ากระดาษอันสว่างไสวแห่งประวัติศาสตร์ แก่โบราณกาลของอินเดียอีกหน้าหนึ่ง.

กรมศิลปากร หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติฯ ตรัง

การอ่านประวัติศาสตร์นับเป็นความดี แต่การได้เข้าร่วมมือสร้าง ประวัติศาสตร์ ย่อมเพิ่ม ความ ชื่น ชม ยินดี และความตรึงใจยิ่งขึ้น

๒

บทเรียนแห่งประวัติศาสตร์

๕ มกราคม ค.ศ ๑๙๓๑

พ่อจะเขียนอะไรถึงลูกดีลูกรัก ? พ่อจะตั้งต้นตรงไหน?เมื่อพ่อรำลึกถึงอดีตภาพมากมายก่ายกอง ก็ประดังกันผ่านมาในดวงจิตของพ่อ ภาพหลายภาพทรงอยู่นานกว่าภาพอื่น ๆ ภาพเหล่านี้เป็นภาพที่พ่อพึงพอใจ แล้วพ่อก็เริ่มเผ้ารำพึงถึง และ, อย่างเกือบจะลืมตัว พ่อเปรียบเทียบสิ่งที่เกิดขึ้นในอดีต กับสิ่งที่กำลังเป็นอยู่ในทุกวันนี้ แล้วพยายามค้นหาบทเรียนสักบทหนึ่ง เพื่อช่วยนำทางให้พ่อ แต่จิตใจของคนเรานี้ช่างสับสนยุ่งเหยิงเสียจริง ๆ ช่างเต็มไปด้วยความคิดที่ไม่ติดต่อกันและคำดับภาพไว้อย่างเลว ราวกับห้องประกวดภาพที่จัดลำดับภาพไว้อย่าง ไม่มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย แต่ก็จะนับ ว่าเป็น ความผิด ของเราโดย สิ้นเชิง หาได้ไม่ มนุษย์เราส่วนมากย่อมสามารถจัดลำดับเหตุการณ์ต่าง ๆ บันทึกไว้ในใจให้ดีขึ้นได้ แต่บางครั้งตัวเหตุการณ์นั้น

เองมีลักษณะแปลก และยากที่จะปรับเข้าลำดับในเหตุการณ์เรื่องใดได้

พ่อคิดว่า ครั้งหนึ่งพ่อได้เขียนมายังลูกว่า การศึกษาประวัติศาสตร์ทำให้เรารู้ว่า โลกได้ก้าวหน้ามาอย่างช้า ๆ และอย่างแน่นอนอย่างไร สัตว์รุ่นแรกที่มีชีวิตอย่างง่ายๆ ได้หลีกทางให้แก่สัตว์ที่มีชีวิตสลับสนยิ่งกว่า และก้าวหน้ากว่าอย่างไร แล้วในที่สุดบรรลุถึงความเป็นสัตว์อันประเสริฐคือ มนุษย์ได้อย่างไร และมนุษย์ใช้ อำนาจแห่ง ปัญญา ของ เขา พิชิต สัตว์ อื่น ๆ อย่างไร การก้าวขึ้นมาจากภาวะอนารยะสู่ภาวะอารยะของมนุษย์ คือสิ่งที่เรียกกันว่าเนื้อหาของประวัติศาสตร์ในจดหมายของพ่อหลายฉบับ พ่อได้พยายามที่จะให้ลูกประจักษ์ว่าความคิดในทางร่วมมือกัน หรือการทำงานร่วมกันได้งอกงามเติบใหญ่ขึ้นมาอย่างไร และเหตุใดอุดมคติของเราจึงควรเป็นอุดมคติแห่งการทำงานร่วมกันเพื่อประโยชน์ส่วนรวม แต่บางคราวเมื่อมองไปยังวิถีทางอันยืดยาวที่ผ่านมาตามประวัติศาสตร์ทำ ให้ยากที่จะเชื่อว่า อุดมคตินั้นเจริญขึ้น หรือมีอารยะภาวะมากขึ้น หรือก้าวหน้าขึ้น ทุกวันนี้การขาดความร่วมมือ

ปรากฏให้เห็นชัดแจ้ง ประเทศหนึ่ง หรือประชากรของประเทศหนึ่งกำลังกระทำการย่ำยี หรือกดขี่อีกประเทศหนึ่งอย่างเห็นแก่ตัว มนุษย์กำลังขูดรีดเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ก็เมื่อภายหลังที่ได้ก้าวหน้ามาเป็นล้าน ๆ ปี เราก็ยังคงล้าหลังและบกพร่องอยู่ดังนี้แล้ว เราจะต้องใช้เวลานานสักปานใดเล่า จึงจะรู้จักประพฤติตนเป็นคนมีเหตุผล และมีสติ? บางครั้งเราได้อ่านประวัติศาสตร์แห่งยุคต่าง ๆ ในอดีตซึ่งดูจะดีกว่ายุคของเราทั้งทางด้านวัฒนธรรมและอารยะธรรม ดังนี้จึงทำให้เราเกิดความกังขาว่า โลกของเรานี้กำลังก้าวไปข้างหน้า หรือกำลังถอยหลังกันแน่ เป็นที่เชื่อแน่ได้ว่าประเทศของเราเองนี้ก็ได้เคยผ่านยุคอันรุ่งโรจน์มาแล้วในอดีต ซึ่งประเสริฐกว่ายุคปัจจุบันของเราในทุกวิถีทาง

ความจริง ประเทศหลายประเทศได้ผ่านยุคอันรุ่งโรจน์สุกใสมาแล้วในอดีต—อินเดีย อียิปต์ จีน กรีซ และที่อื่น ๆ—และก็เป็นความจริงด้วยว่า ประเทศเหล่านี้ หลายประเทศเสื่อมลงและถอยหลัง

แต่ถึงแม้ความจริงจะเป็นดังนี้ก็ไม่ทำให้เราขวัญเสีย โลกนี้เป็นพื้นที่อันกว้างใหญ่ ฉะนั้นความเจริญ

หรือความเสื่อมของประเทศใดประเทศหนึ่งจึงไม่อาจยังให้โลกโดยส่วนรวมผิดแปลกไปมากมายเลย

ประชาชนเป็นอันมากในทุกวันนี้ ควรที่จะโอ้อวดในอารยธรรมอันยิ่งใหญ่ของเรา และความมหัศจรรย์แห่งวิทยาศาสตร์ได้ วิทยาศาสตร์ได้บันดาลสิ่งมหัศจรรย์อย่างแท้จริง และบรรดาผู้ยิ่งใหญ่ทางวิทยาศาสตร์ย่อมควรค่าที่จะได้รับคารวะด้วยประการทั้งปวง แต่บรรดาผู้โอ้อวดทั้งหลายนั้น น้อยนักที่จะนับว่าเป็นผู้ยิ่งใหญ่ แล้วควรจำไว้ว่า ในหลาย ๆ ทางมนุษย์มิได้เจริญก้าวหน้ากว่าสัตว์ประเภทอื่น ๆ มากมายอะไรสัตว์บางประเภทอาจยังคงดีกว่ามนุษย์ในบางประการ คำพูดดังนี้ฟังดูก็เหมือนพูดโง่ ๆ ผู้ที่ไม่รู้อาจหัวเราะใส่หน้าเอาได้ แต่ลูกเพิ่งอ่าน หนังสือกล่าวถึง ชีวิต ของผึ้งของ ปลวก และของมด เขียนโดย **Maeterlinck** ไปหยก ๆ ลูกต้องรู้สึกพิศวงในการจัดระเบียบสังคมของสัตว์ประเภทแมลงว่าเป็นสัตว์ประเภทเกือบต่ำต้อย ที่สุดในบรรดาสิ่งที่มีชีวิตทั้งปวงแม้กระนั้นเจ้าสัตว์ตัวกะจิดริดเหล่านี้ก็ได้เรียนรู้ถึงศิลปะแห่งการร่วมมือ และการเสียสละเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมดีกว่ามนุษย์เป็นอันมาก นับตั้งแต่พ่อได้

เรื่องราวของปลวกและเรื่องความเสียสละเพื่อสหายของมัน ดวงใจของพ่อก็ได้ประทับเรื่องราวไว้เป็นที่ระลึกเพิ่มขึ้นอีกเรื่องหนึ่ง ถ้าการร่วมมือซึ่งกันและกัน และความเสียสละเพื่อประโยชน์ของสังคม นับเป็นข้อทดสอบอารยธรรมแล้ว เราก็อาจจะกล่าวได้ว่า ปลวกและมดดีกว่ามนุษย์ในด้านนี้

ในหนังสือภาษาสันสกฤตเก่าแก่ของเราเล่มหนึ่ง มีบทกลอนบทหนึ่ง อาจแปลความออกได้ดังนี้ *"เอกชนเสียสละเพื่อครอบครัว ครอบครัวเพื่อประชาคม ประชาคมเพื่อประเทศชาติ และโลกทั้งมวลเพื่อพระเจ้า (Soul)"* เรามีน้อยคนนัก หรือบอกได้ว่าพระเจ้าคืออะไร และเราแต่ละคนก็แปลความแตกต่างกันไปคนละทางแต่บทเรียนจากคำกลอนภาษาสันสกฤตนี้ ก็สอนเราอย่างเดียวกับบทเรียนแห่งความร่วมมือ และการเสียสละเพื่อประโยชน์ที่ยิ่งใหญ่กว่านั้นเอง เราในอินเดียได้ลืมวิถีทางสู่ความยิ่งใหญ่แท้จริงอันทรงคุณค่านี้มาเป็นเวลาช้านาน เพราะฉะนั้นเราจึงตกต่ำ แต่ดูเหมือนเราเริ่มจะกลับมามองเห็นมันอย่างลาง ๆ อีกครั้งหนึ่งแล้ว ด้วยประการฉะนี้ พากันคืนชีพขึ้น มันช่างน่าตื่นเต้นเสียจริง ๆ ที่ได้เห็น

บรรดาชายหญิง และเด็กชายเด็กหญิง มีดวงหน้ายิ้มแย้มก้าวไปข้างหน้าตามอุดมการณ์ของอินเดีย อย่างไม่หวาดหวั่นต่อบรรดาความเจ็บปวดหรือกทุข์ยากใด ๆ ขอให้เขาพากันยิ้มแย้มและบีติเด็ด เพราะความปลาบปลื้มในการรับใช้อุดมการณ์อันสูงให้บังเกิดขึ้นแก่เขาทั้งหลาย และสำหรับบรรดาผู้ที่มีโชคดี ก็ขอให้ได้รับความปลาบปลื้มในการเสียสละด้วย ทุกวันนี้เรากำลังพากเพียรกู้อิสรภาพของอินเดีย งานนี้เป็นงานอันใหญ่หลวง แต่ที่ใหญ่ยิ่งขึ้นไปอีกก็คืออุดมการณ์เพื่อมนุษยชาติ และเพราะเรารู้สึกอยู่ว่าการต่อสู้ของเราก็คือส่วนหนึ่งแห่งการต่อสู้อันใหญ่หลวงของมนุษย์ เพื่อดับความเดือดร้อนทุกข์ยาก เราจึงสามารถชื่นชมโสมนัสได้ว่า ขณะนี้เรากำลังปฏิบัติภารกิจเล็ก ๆ ของเราอยู่ส่วนหนึ่ง เพื่อส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าของโลก

ขณะนี้ลูกกำลังนั่งอยู่ในอนันท์ภวัน แม่ของลูกอยู่ในคุกมะลัคคะ และพ่ออยู่ในคุกไนนี นี่--เราพรากจากกันมาระยะเวลาหนึ่ง ค่อนข้างร้ายกาจอยู่สักหน่อยไม่ใช่หรือ? แต่คงคิดถึงวันที่เราทั้งสามจะพบพร้อมหน้ากันอีกนั่นเถิด! พ่อจะตั้งตาคอยวันที่ว่านั้น และการระลึกถึงวันนั้นทำให้ใจของพ่อสว่างและสดชื่น

๓

การปฏิวัติจงเจริญ!

๗ มกราคม ค.ศ. ๑๙๓๑

ปรียะทัศนีย์ [๑] ---น่ารักเมื่อแลเห็น แต่เมื่อเห็นไม่ได้ก็ยังน่ารักยิ่งไปกว่า วันนี้ ขณะที่พ่อนั่งลงที่นี่เพื่อเขียนถึงลูก เสียงร้องแผ่ว ๆ กลายพ้ำร้องในระยะไกลลอยมาเข้าหูพ่อ ขั้นแรกพ่อฟังยังไม่ออกว่าร้องเรื่องอะไรกัน แต่ทว่ามันก็เป็นเสียงที่คุ้นหู และดูเหมือนเสียงนั้นจะพบเสียงขานรับอยู่ในหัวใจของพ่อ เสียงร้องค่อย ๆ ก้องวานใกล้เข้ามาทีละน้อย และเพิ่มจำนวนขึ้นทุกที แล้วต่อมาไม่ช้าก็หมดความสงสัยว่าร้องอะไรกัน *"การปฏิวัติจงเจริญ!"* *"การปฏิวัติจงเจริญ!"* คุกก็กกก้องไปด้วยเสียงร้องอย่างมีชีวิตจิตใจ และหัวใจของเราก็ปรีดิ์เปรมที่ได้ยิน พ่อไม่ทราบว่าผู้ตะโกนเรียกร้องให้ลุกขึ้นทำการต่อสู้ ที่อยู่ใกล้เราเหลือเกินทางนอกคุกเหล่านั้นเป็นใคร เป็นชายหรือหญิงจากหัว

๑ ปรียะทัศนีย์ เป็นนามที่สองของอินทราและแปลว่า "น่ารักเมื่อแลเห็น"

เมืองใหญ่ ๆ หรือชาวบ้านนอกจากชนบท ทั้งพ่อก็ไม่ทราบว่า เขาร้องตะโกนกันวันนี้เนื่องในโอกาสอะไรกัน บุคคลเหล่านี้จะเป็นใครก็ตาม ได้ส่งคำตอบเงียบ ๆ ออกไปต้อนรับเขาพร้อมกับมีคำอวยพรตามไปด้วย

ทำไมเราจึงตะโกนว่า *"การปฏิวัติจงเจริญ!"* ? ไฉนเราต้องการการปฏิวัติ และการเปลี่ยนแปลง ? แน่นอน, ทุกวันนี้อินเดียต้องการการเปลี่ยนแปลงอย่างขนานใหญ่ แต่ถึงแม้ภายหลังการเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่ที่เราต้องการได้อุบัติขึ้นแล้ว และอินเดียได้เป็นเอกราช เราก็ไม่อาจสงบอยู่นิ่ง ๆ ได้ สรรพสิ่งประดาที่มีชีวิตในโลกนี้จะทรงอยู่ไม่เปลี่ยนแปลงไปหาได้ไม่ ธรรมชาติทั้งมวลเปลี่ยนแปลงไปตามวันเวลานาที่ที่ล่วงไป มีแต่สิ่งไร้ชีวิตเท่านั้นที่หยุดยั้งความเติบโตและสงบนิ่ง ธารน้ำจืดไหลเรื่อยไป และถ้าใครไปหยุดไว้ก็จะกลายเป็นน้ำนิ่ง ชีวิตของมนุษย์และของประชาชาติก็เป็นดุจเดียวกัน เราจะอยากแก่หรือไม่ก็ตาม เราต้องแก่ ทารกกลายเป็นดรุณีน้อย ๆ และดรุณีน้อย ๆ ก็เติบโตเป็นสาว เป็นผู้สาวใหญ่ แล้วก็เป็นสตรีชรา เราจำต้องปรับปรุง

ตัวให้ทันกับสิ่งเปลี่ยนแปลงทั้งหลายเหล่านี้ แต่ก็มีคนเป็นอันมากที่ไม่ยอมรับว่าโลกเปลี่ยนแปลง คนพวกนี้พากันปิดตวงใจของเขา แล้วลงกลอนเสียสนิทและ จะไม่ยอม ให้ความคิดใหม่ใด ๆ เล็ดรอดเข้าไปได้ ไม่มีอะไร ที่จะทำให้เขาตื่นกลัวมากเท่ากับการที่จะต้องใช้ความคิดดำริตริตรองผลที่เกิดขึ้นเป็นอย่างไรเล่า ? โลกคงเคลื่อนไหวต่อไปโดยไม่นำพาต่อบุคคลจำพวกนี้ และโดยเหตุที่พวกเขากับประชาชนที่คล้าย ๆ กับพวกเขาไม่ปรับปรุงตัวให้เข้ากับภาวะที่เปลี่ยนแปลงไป การระเบิดพังทลายขนาดใหญ่จึงเกิดขึ้นเป็นระยะ ๆ มา การปฏิวัติใหญ่ ๆ หลายครั้งบังเกิดขึ้นเช่น เกิดปฏิวัติใหญ่ของฝรั่งเศสขึ้นเมื่อ ๑๔๐ ปี มาแล้ว หรือการปฏิวัติของรัสเซียเมื่อ ๑๓ ปีมาแล้ว แม้ในประเทศของเราเอง เราทุกวันนี้ก็กำลังอยู่ในท่ามกลางแห่งการปฏิวัติ แน่นอน, เราปรารถนาเอกราช แต่เราก็ยังปรารถนาบางสิ่งบางอย่างยิ่งไปกว่านั้นอีก เราปรารถนาที่จะเบิกทางให้บรรดาสระที่น้ำขังหยุดนิ่งอยู่ทั้งมวลได้ระบายถ่ายเทให้น้ำใหม่ใสสะอาดไหลเข้าไปได้ทุกหนทุกแห่ง เรา

ต้องกวาดล้างสิ่งโสโครกและความยากจน และความทุกข์ยากให้เหี้ยนเตียนไป จากประเทศของเรา เราต้องเขี่ยใยแมลงมุมออกไปจากดวง ความคิดของประชาชนจำนวน มากมายเหลือเกิน ให้หมดจดอย่างดีที่สุดเท่าที่เราจะสามารถทำได้ ใยแมลงมุมนี้ดีดกั้น การใช้ ความคิด และการ ร่วมมือกัน ประกอบ กิจอันใหญ่หลวงที่เผชิญหน้าเราอยู่ มันเป็นกิจอันใหญ่หลวงและเพราะดังนั้นมันจึงต้องการเวลาอย่างน้อยที่สุดขอให้เราจงช่วยกันผลักดันให้มันก้าวไปอย่างเต็มแรงเกิด—*การปฏิวัติของเจริญ!*

เรากำลังเริ่มการปฏิวัติของเรา อนาคตจะนำอะไรมาให้เรา เราก็หาอาจคล่าวได้ไม่ แต่ถึงกระนั้นบัจจุบันก็ได้นำผลตอบแทนแรงงานของเรามาให้เป็นอย่างดี จงดูสตรีแห่งอินเดีย พวกเธอก้าวนำอยู่ข้างหน้าสุดในการต่อสู้ด้วยความภูมิภาคเพียงไร? สุภาพอ่อนโยน แต่ทว่ากล้าแข็งอย่างไม่มีวันยอมค้อมหัวจงดูซิว่าพวกเธอได้กรุยทางไว้ให้แก่คนอื่น ๆ อย่างไรและประเพณีกักเก็บสตรีไว้ในบ้าน กับให้ใช้ผ้าคลุมหน้า (Purdah) ที่ปิดบังความกล้าหาญและโฉมอันสคราญแห่งสตรีของเราไว้ อัน

เป็นสิ่งอัปมงคลแก่พวกเธอ และแก่ประเทศชาติของเธอนั้นเล่า เดี๋ยวนี้มันอยู่ที่ไหน ? มันมิได้รีบหลบลี้หนีไปสู่แหล่งอันควรที่มันจะอยู่ ณ ช่องชั้นเก็บของในพิพิธภัณฑ์ ซึ่งเราได้ใช้เก็บรักษาวัตถุแห่งยุคที่ผ่านไปแล้วดอกหรือ?

ขอจงดูเด็ก ๆ บ้างซิ เด็กชายและเด็กหญิง—*วานรเสนา* และ *สภาเด็กชายและเด็กหญิง*[๑] บิดามารดาของเด็กเหล่านี้มีเป็นอันมาก ที่ประพฤติตนเป็นคนขี้ขลาดหรือเป็นทาสในอดีต แต่ก็ใครเล่าจะบังอาจตั้งข้อสงสัยว่าเด็ก ๆ ในรุ่นของเรานี้จะยอมนั่งดูดายให้มีระบบทาสและความขี้ขลาดตาขาวอยู่ได้

และดังนั้นกงล้อแห่งความเปลี่ยนแปลงก็เคลื่อนต่อไป บรรดาผู้ที่อยู่ข้างล่างขึ้นข้างบน และบรรดาผู้ที่อยู่ข้างบนลงข้างล่าง มันถึงเวลาแล้วกงล้อแห่งความเปลี่ยนแปลงจึงได้เคลื่อนเข้ามาในประเทศของเรา แต่ในกาลนี้เราผลักดันกงล้อนี้ไปอย่างสุดแรง จนไม่มีใครสามารถฉุดรั้งมันไว้ได้

การปฏิวัติจงเจริญ!

---

๑ องค์การของเยาวชน ในขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อปลดแอกการปกครองของอังกฤษ

๔

เอเชียและยุโรป

๘ มกราคม ค.ศ. ๑๙๓๑

พ่อได้กล่าวไว้ในจดหมายฉบับก่อนว่า ทุกสิ่งทุกอย่างเปลี่ยนแปลงติดต่อกันเรื่อยไป แท้ที่จริงประวัติศาสตร์ใหญ่จะเป็นอะไรได้เล่านอกจากประวัติของความเปลี่ยนแปลง? และถ้าในอดีตมีการเปลี่ยนแปลงเพียงเล็กน้อย ก็จะมีประวัติศาสตร์ที่เขียนไว้เพียงนิดหน่อย

ประวัติศาสตร์เราศึกษาในโรงเรียน หรือวิทยาลัยมีไม่สู้มาก พ่อไม่รู้เรื่องเกี่ยวกับคนอื่นมากมายเท่าไรนัก แต่เกี่ยวกับตัวของพ่อเอง พ่อรู้ดีว่าในโรงเรียนพ่อรู้น้อยเหลือเกิน พ่อเรียนประวัติศาสตร์ของอินเดียเพียงเล็กน้อย–น้อยมาก และเรียนประวัติศาสตร์อังกฤษเล็กน้อย อนึ่งเล่าประวัติศาสตร์ของอินเดียที่พ่อได้เรียนก็ผิดพลาดเป็นส่วนใหญ่ หรือถูกเบือนความจริง และเป็นประวัติศาสตร์ที่เขียนขึ้น โดยบรรดาบุคคลที่เหยียดหยามประเทศชาติของเรา ส่วนประวัติศาสตร์ของ

ประเทศอื่นๆ พ่อก็มีความรู้อย่างคลุมเครือที่สุด เมื่อพ่อได้ออกจากวิทยาลัยแล้วนั่นต่างหาก ที่พ่อได้ศึกษาประวัติศาสตร์อันแท้จริงบ้าง เคราะห์ดีที่การเดินทางเข้ามาเยี่ยมคุกของพ่อหลายต่อหลายคราว ให้โอกาสแก่พ่อในการหาความรู้เพิ่มเติม

ในจดหมายก่อนๆ ของพ่อหลายฉบับ พ่อได้เขียนถึงลูกเกี่ยวกับอารยธรรมสมัยโบราณของอินเดียเกี่ยวกับพวกดราวิเดียน (*หรือ ทราวิท—ผู้แปล*) และการมาของพวกอารยัน ในส่วนที่เกี่ยวกับยุคก่อนหน้าพวกอารยัน พ่อเขียนไว้ไม่สู้มาก เพราะพ่อก็ไม่รู้เรื่องของพวก เขามากมายอะไรนัก อย่างไรก็ตามลูกจะรู้สึกทึ่งที่ได้ทราบว่าภายในเวลาสองสามปีที่ผ่านมานี้ มีการค้นพบซากของอารยธรรมสมัยศึกดำบรรพ์ในอินเดีย สิ่งที่กล่าวนี้อยู่ในภาคตะวันตกเฉียงเหนือของอินเดีย ในบริเวณสถานที่ซึ่งเรียกกันว่า โมเฮน–โจ ดาโร ประชาชนได้ขุดเอาซากวัตถุโบราณซึ่งน่าจะมีอายุตั้ง ๕,๐๐๐ ปีมาแล้วขึ้นมา และยังได้พบศพอาบยาอย่างเดียวกับศพอาบยาของอียิปต์โบราณอีกหลายศพ จงลองวาดภาพดูซิ! ทั้งหมดนี้เป็นเวลานับพันๆ ปีล่วงมาแล้ว

ก่อนหน้าพวกอารยันเข้ามาเป็นเวลาช้านาน ยุโรปในขณะนั้นต้องเป็นป่าดงพงพีอยู่

ทุกวันนี้ยุโรปเข้มแข็งและทรงอำนาจเกรียงไกร ฉะนั้นประชากรยุโรปจึงถือว่า ตนเองมีวัฒนธรรมและอารยธรรมวิเศษสุดในโลกนี้ เขาดูถูกเหยียดหยามเอเชียและประชากรเอเชีย เมื่อเข้ามาค้นฉวยเอาทุกสิ่งทุกอย่างที่พอจะเอาได้ไปจากจากประเทศต่าง ๆ ในเอเชีย กาลได้เปลี่ยนแปลงไปแล้วเพียงใด! ขอให้เรามองดูยุโรปและเอเชียกันให้ดี ๆ จงกางลมุดแผนที่ออกดูแล้วมองดูยุโรปเล็ก ๆ ติดอยู่กับทวีปอันใหญ่หลวงของเอเชีย ดู ๆ ก็เหมือนผืนแผ่นเล็ก ๆ ที่ยื่นออกไปจากเอเชียเท่านั้น เมื่อลูกศึกษาประวัติศาสตร์ลูกก็จะพบว่า เอเชียได้มีอำนาจครอบงำยุโรปมาเป็นระยะเวลาช้านานและยาวเหยียดทีเดียว ประชากรเอเชียได้ไปพิชิตยุโรปละลอกแล้วละลอกเล่า พวกเขาได้ทำลายล้างยุโรปแล้วก็ได้ทำให้ยุโรปแล้วก็ ได้ทำให้ยุโรปมีอารยธรรม พวกอารยัน ซีเธียน ฮั่น อาหรับ มองโกล เตอร์ก เหล่านี้ล้วนมาจาก ณ ที่ใดที่หนึ่งในเอเชีย และแผ่กระจายออกไปทั่วเอเชียและยุโรป ดูเหมือนเอเชียจะผลิตพวกเขาออกมาเป็นจำนวนมาก ๆ ราวกับตักกะแตน แท้ที่จริงยุโรปเป็นเสมือนหนึ่งอาณา

นิคมของเอเชียอยู่ช้านาน และประชากรเป็นอันมากของยุโรปยุคใหม่สืบ สายโลหิต มาจากเหล่าผู้รุกราน จาก เอเชีย เหล่านั้น

ทวีปเอเชียเหยียดแผ่ตรงออกไปคร่อมหน้ากระดาษแผนที่ราวกับยักษ์ใหญ่ที่อุ้ยอ้าย ยุโรปสิเล็ก แต่แน่ละ, ข้อนี้มิใช่หมายความว่า เอเชียยิ่งใหญ่เนื่องจากขนาดของทวีปหรือหมายความว่า ยุโรปไม่มีค่าควรแก่การสนใจมากนัก ขนาดเป็นข้อทดสอบความยิ่งใหญ่ของมนุษย์หรือของประเทศที่น่าทุเรศที่สุด เราทราบหนักดีว่ายุโรปนั้นถึงแม้จะเล็กที่สุดในบรรดาทวีปทั้งปวง ทุกวันนี้ก็ยิ่งใหญ่ ทั้งเรายังทราบอีกด้วยว่า หลายประเทศในทวีปยุโรปได้เคยมียุคแห่งประวัติศาสตร์อันรุ่งโรจน์สุกใสมาแล้ว ประเทศทั้งหลายที่ว่านี้ได้ผลิตบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ในทางวิทยาศาสตร์ออกมาหลายคน เป็นบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ที่ได้ส่งเสริมให้อารยธรรมของมนุษย์ก้าวหน้าไปอย่างมากมาย ด้วยการค้นพบและการประดิษฐ์ของพวกเขา ทั้งยังได้ทำให้การดำเนินชีวิตสะดวกสบายยิ่งขึ้นสำหรับบุรุษและสตรีเป็นจำนวนล้าน ๆ ประเทศยุโรปเหล่านี้ได้เคยมีนักคิดและนักเขียนผู้ยิ่งใหญ่และนักศิลปะ นักดนตรี

ตลอดจนนักปฏิวัติมากมาย การไม่ยอมรับความยิ่งใหญ่ของยุโรปน่าจะเป็นการโง่เขลา แต่มันก็จะเป็นการโง่เขลาปาน ๆ กัน ที่ลืมความยิ่งใหญ่ของเอเชียเสีย เรามักจะหลงไหลความอร่ามเรืองของยุโรปไป หน่อยแล้วก็ลืมอดีตเสีย ขอให้เราจดจำไว้ว่าเอเชียนี่ต่างหากที่ได้ผลิตผู้นำอันยิ่งใหญ่ในทางความคิดซึ่งบางทีจะมี อิทธิพลเหนือโลกยิ่งกว่าบุคคลหนึ่งคนใดหรือสิ่งหนึ่งสิ่งใดในที่อื่น ๆ คือบรรดาบรมศาสดาผู้สถาปนาศาสนาที่สำคัญ ๆ ศาสนาฮินดู อันเป็น ศาสนาเก่าแก่ที่ สุดในบรรดา ศาสนาใหญ่ ๆ ที่มีอยู่ในทุกวันนี้ก็ปรากฏว่ามีกำเนิดขึ้นในอินเดีย และพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาอันยิ่งใหญ่คู่กันกับศาสนาฮินดูนั้นเล่า ก็เป็นของอินเดียดุจกัน ในปัจจุบันพุทธศาสนาแพร่หลายไปทั่วประจีน ญี่ปุ่น พม่า ธิเบต และลังกา (ขณะนี้กำลังแพร่หลายกว้างไกลไปถึงยุโรปและอเมริกา – ผู้แปล) ศาสนายิวและศาสนา คริสเตียนก็เป็นศาสนาแห่งทวีปเอเชียด้วยเหมือนกัน เนื่องจากต้นกำเนิดของศาสนาทั้งสองนี้อยู่ในปาเลสไตน์ บนฝั่งตะวันตกของเอเชีย ศาสนาบูชาไฟ (Zoroastrianism) อันเป็นศาสนาของชาวปาร์สีก็ตั้งต้นในเปอร์เซีย และ

ลูกก็รู้อยู่ว่า พระมหะหมัดศาสดาของอิสลามก็ปฏิสนธิในเมืองเมกกะ ประเทศอาเรเบีย พระพุทธเจ้าโซโรอัสเตอร์ พระคริสต์ พระมะหะหมัด ขงจื๊อ เหลาจื๊อ นักปรัชญาผู้ยิ่งใหญ่ของจีน – นามของนักคิดผู้ใหญ่แห่งเอเชียนั้น ลูกอาจต้องจดลงเต็มหน้ากระดาษหลายแผ่นทีเดียว และนามของนักปฏิบัติผู้ยิ่งใหญ่เล่า ลูกก็อาจต้องจดลงเต็มหลายกระดาษเช่นเดียวกันด้วย และในทางอื่น ๆ อีกหลายทางที่พ่อสามารถจะแสดงให้ลูกประจักษ์ว่า ทวีปอันเก่าแก่ของเรานี้ ในยุคอดีตกาลสำคัญและยิ่งใหญ่ปานใด

การได้เปลี่ยนแปลงไปแล้วเพียงใด แต่มันก็กำลังเปลี่ยนแปลงอยู่ต่อหน้าต่อตาเรายิ่งด้วย โดยปกติประวัติศาสตร์ดำเนินผ่านศตวรรษต่าง ๆ อย่างเชื่องช้า แม้ว่าบางครั้งจะมียุคแห่งความรีบรุด และการระเบิดขึ้นก็ตาม อย่างไรก็ดี ในทุกวันนี้มันกำลังเคลื่อนไหวอย่างรวดเร็วในเอเชีย ทวีปอันเก่าแก่นี้กำลังตื่นขึ้นแล้วหลังจากที่ได้หลับไหลไปช้านาน สายตาของชาวโลกกำลังจ้องดูเอเชีย เพราะทุก ๆ คนตระหนักดีว่า เอเชียกำลังจะแสดงบทบาทอันใหญ่หลวงในอนาคต

๕

อารยธรรมโบราณ
และการรับมรดกตกทอดของเรา

๕ มกราคม ค.ศ. ๑๙๓๑๐

ใน "*ภารัต*" (Bharat) หนังสือพิมพ์ภาษาฮินดีซึ่งนำข่าวของโลกภายนอกเข้ามายังเราสัปดาห์ละสองครั้ง เมื่อวานนี้พ่อได้อ่านพบว่า แม่ของลูกกำลังได้รับการปฏิบัติอย่างไม่สมควรในคุกมะลัคคะ และว่าแม่ของลูกจะถูกส่งไปยังคุกลัคนาวอีกด้วย พ่ออดจะหวั่นเสียนิดหน่อยและรู้สึกเป็นกังวล บางทีจะไม่มีความจริงในข่าวลือที่เสนอไว้ในหนังสือพิมพ์ "ภารัต" แต่แม้ความสงสัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ก็ไม่สู้นักที่จะพึงมี มันเป็นการง่ายที่จะทำให้เกิดความไม่สบายใจ แล้วก็ทำให้ตนเองเป็นทุกข์เป็นร้อน ภาวะเช่นนี้ช่วยให้คนทุกคนเป็นคนดี เพราะหาไม่แล้ว พวกเราก็อาจจะเพิ่มความขี้แยจนเกินไปยิ่งขึ้นทุกที แต่มันมิใช่ง่ายดายหรือสบายใจเลยในการคิดถึงความเป็นทุกข์เป็นร้อนของคนอื่น ซึ่งเป็นที่รักสำหรับเรา เฉพาะอย่างยิ่งถ้าเราไม่สามารถที่จะทำอะไรช่วยเขาได้ และดังนั้นความสงสัยที่หนังสือพิมพ์

"ภารัต" ทำให้ผุดขึ้นมาในความคิดของพ่อ จึงทำให้พ่อวิตกกังวลเกี่ยวกับแม่ของลูก แม่ของลูกกล้าหาญและมีหัวใจของนางสิงห์ แต่แม่ของลูกก็มีร่างกายอ่อนแอ ฉะนั้น พ่อจึงไม่อยากให้ร่างกายแม่ของลูกอ่อนแอหนักลงไป ไม่ว่าเราจะมีหัวใจกล้าแข็งสักเพียงใด หากร่างกายของเราไม่อำนวยเสียแล้วเราจะสามารถทำอะไรได้เล่า?

ข้อที่แม่ของลูกจะถูกส่งตัวไปยังลังกานาวนั้น บางทีก็จะเป็นการดีอยู่เหมือนกัน ทั้งนี้แม่ของลูกอาจสบายอกสบายใจและเป็นสุขยิ่งกว่า อาจจะมีเพื่อนหลายคนอยู่ในคุกลังกานาว ในคุกมาลัคคะนั้น แม่ของลูกคงจะว้าเหว่ ยิ่งไปกว่านั้นมันยังเป็นสิ่งน่าชื่นชมยินดีที่จะคิดว่าแม่ของลูกอยู่ไม่ไกล ห่างจากคุกของเราเพียงสี่หรือห้าไมล์เท่านั้น แต่นี่ก็เป็นความคิดที่โง่เขลา ห้าไมล์หรือ ๑๕๐ ไมล์ก็ไกลมากเหมือนกันทั้งนั้น ในเมื่อกำแพงสูงของสองคุกกางกั้นอยู่

พ่อดีใจเหลือเกินที่วันนี้ทราบว่า ดาดู [๑] ได้กลับคืนมาอยู่อัลลาฮะบัด พร้อมกับทราบว่า ท่านสบายดี

๑ บัณฑิตโมติลาล ปู่ของอินทรา

ขึ้นกว่าแต่ก่อน พ่อมีความยินดีด้วยเหมือนกันที่ทราบว่า ท่านได้ไปเยือนแม่ของลูกในคุกมาลัคคะ บางทีถ้ามีโชค พ่อก็อาจจะได้พบทั้งลูกและคุณปู่ในวันพรุ่งนี้ เพราะว่าพรุ่งนี้เป็นวันเยี่ยมของพ่อ สำหรับคุกวันเยี่ยมนับเป็นวันอันยิ่งใหญ่ทีเดียว พ่อไม่ได้พบคาคูมาเป็นเวลาเกือบสองเดือนแล้ว พ่อหวังว่าพ่อจะได้เห็นท่านและได้รับความพอใจว่าท่านสบายดีขึ้นจริง ๆ และพ่อก็จะได้พบลูก หลังจากระยะเวลาหนึ่งปักษ์ที่ยาวนาน พร้อมกันนั้นลูกก็จะนำข่าวเกี่ยวกับตัวของลูกเอง และของแม่มาเล่าสู่กันฟัง

อพิโช่ ! พ่อเขียนเกี่ยวกับสิ่งโง่ ๆ มาแยะ ทั้ง ๆ ที่พ่อได้นั่งลงเพื่อจะเขียนประวัติศาสตร์ในอดีตให้ลูกอ่าน ขอให้เราลืมปัจจุบันเสียสักครู่แล้วหวนกลับไปสู่อดีตเมื่อ ๒,๐๐๐ หรือ ๓,๐๐๐ ปี

เกี่ยวกับอียิปต์ และเกี่ยวกับคนอสซอส (Knossos) โบราณในเกาะกรีต ได้เขียนให้ลูกอ่านนิดหน่อยในจดหมายก่อน ๆ ของพ่อหลายฉบับ และพ่อได้บอกลูกว่า อารยธรรมโบราณก่อกำเนิดขึ้นในสองประเทศนี้ เช่นเดียวกับในดินแกนซึ่ง ณ บัดนี้เรียกว่า อิรัคหรือ

เมโสโปตาเมีย และในจีน อินเดีย และกรีซ บางที กรีซจะล่ากว่าประเทศอื่นๆ เล็กน้อย ดังนั้นอารยธรรมของอินเดียจึงมีระดับในยุคเดียวกันกับอารยธรรมของอียิปต์ จีน และ อิรัก ซึ่งเป็นอารยธรรมที่คล้ายคลึงกัน และแม้แต่กรีซโบราณก็เป็นรุ่นน้องของประเทศเหล่านี้ บรรดาอารยธรรมเหล่านี้มีอันเป็นไปอย่างไรเล่า? คนอสซอสไม่มีอยู่แล้ว กลาวตามจริงไม่มีอยู่มาช้านานเกือบสามพันปีแล้ว ประชากรแห่งอารยธรรมที่เยาว์กว่าของกรีซเป็นผู้เข้ามาทำลายล้าง อารยธรรมเก่าแก่ของอียิปต์นั้นเล่า ภายหลังประวัติศาสตร์อันงามสง่าสถาพรมาเป็นเวลานับพันๆ ปี ก็ได้อันตรธานไป และมิได้ทิ้งร่องรอยไว้เบื้องหลังเลยนอกจากปิรามิดมหึมาสฟิงกซ์ และซากปรักหักพังของโบสถ์วิหารที่ใหญ่โต ศพอาบยา และอื่นๆ ทำนองนี้ แน่ละ, สำหรับอียิปต์ในฐานะประเทศยังคงตั้งอยู่ที่เดิม และแม่น้ำไนล์คงไหลผ่านอยู่ดุจกาลก่อน ทั้งประชาชนชายหญิงก็ยังดำรงชีวิตอยู่ในประเทศเช่นเดียวกับประเทศอื่นๆ แต่ทว่าในระหว่างประชากรสมัยใหม่เหล่านี้กับอารยธรรมโบราณแห่งประเทศของเขา หามีสายสัมพันธ์ติดต่อกันมาไม่

อิรัค และ เปอร์เซีย—จักรวรรดิได้รุ่งเรืองขึ้นมาในที่นั้นมากมายเพียงใด และแล้วก็ตามซึ่งกันและกันไปสู่ภาวะอันไม่รู้จักผุดเกิด! บาบิโลเนีย แล้วก็อัสซีเรีย แล้วมัลเดีย นี่พูดถึงเฉพาะยุคเก่าแก่ที่สุดเท่านั้น นคร อันใหญ่หลวงหลายนครของบาบิโลน และ นิเนเวห์ก็ดุจกัน คัมภีร์เก่า (โอลด์ เทสตะเมนต์) ในคัมภีร์ใบเบิลเต็มไปด้วยประวัติของประชาชนเหล่านี้ในปดพีแห่งประวัติศาสตร์โบราณสมัยแห่งนั้น ต่อมาจักรวรรดิอื่น ๆ ได้รุ่งเรืองขึ้นมาแล้วก็สิ้นสุดความรุ่งเรือง แบกแดด นครอันอาถรรพณ์แห่งนิทาน "อาหรับราตรี" ก็อยู่ที่นี่ จักรวรรดิทั้งหลายมาแล้วก็ไป กษัตริย์และจักรพรรดิที่ใหญ่โตที่สุดและทรนงที่สุด ก็เดินอาด ๆ อยู่บนเวทีของโลกได้ชั่วระยะเวลาเพียงสั้น ๆ เท่านั้น ส่วนอารยธรรมนั้นยืนยงอยู่ได้ชั่วกาลนาน อย่างไรก็ตาม ในอิรัคและเปอร์เซีย อารยธรรมอันเก่าแก่อันตรธานไปหมดสิ้น เหมือนกับอารยธรรมอันเก่าแก่ของอียิปต์

กรีซในโบราณกาลของของคนก็ยิ่งใหญ่อย่างแท้จริง ประชาชนแม้ในทุกวันนี้อ่านความรุ่งเรืองของประเทศนี้ด้วยความอัศจรรย์ใจ เรายืนอยู่อย่างเกรงขามและสดุด

ใจในความมหัศจรรย์ เมื่อเผชิญหน้ารูปแกะสลักอย่างงดงามด้วยหินอ่อนของกรีซ และอ่านซากกระท่อนกระแท่นแห่งวรรคดีเก่าแก่ของกรีซ ที่ตกทอดลงมาถึงเรา ด้วยความคารวะและพิศวง มีผู้กล่าวและเป็นการกล่าวอย่างถูกต้องว่า ยุโรปสมัยใหม่เป็นลูกหลานของกรีซโบราณในทางต่าง ๆ หลายทางแบบอย่างของกรีคและความคิดของกรีคมีอิทธิพลเหนือยุโรปมากมายเหลือเกิน แต่ความรุ่งเรืองที่เป็นกรีซในอดีตนั้นบัดนี้มีอยู่ที่ไหนเล่า? เพราะว่ายุคต่าง ๆ ผ่านไปแล้วหลายยุค อารยธรรมเก่าแก่จึงไม่มีอยู่ต่อไปเลย และแบบอย่างอื่น ๆ ก็ได้เข้ามาแทนที่ ฉะนั้นกรีซในทุกวันนี้จึงเป็นเพียงประเทศเล็กประเทศหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงใต้ของยุโรป

อียิปต์ คนอสซอส อิรัค และกรีซ—ประเทศเหล่านี้ก็เฉกเดียวกับ บาบิโลน และนิเนเวห์ ไม่มีอยู่ต่อไปแล้ว ถ้ากระนั้น ประเทศในยุคโบราณกาลอื่น ๆ อีกสองประเทศ ที่อยู่ในกลุ่มอารยธรรมเก่าแก่นี้ด้วยกันเล่าเป็นอย่างไร? จีนและอินเดียเป็นอย่างไร? เช่นเดียวกับในประเทศอื่น ๆ ประเทศทั้งสองนี้ก็มีจักรวรรดิ์โผล่

ขึ้นมาจักรวรรดิ์แล้วจักรวรรดิ์เล่าเหมือนกัน ได้เคยมีการรุกรานและความพินาศ ตลอดจนการปล้นสดมภ์ในขนาดไพศาล ราชวงศ์ของกษัตริย์หลายราชวงศ์ได้ปกครองมาเป็นเวลาร้อย ๆ ปี แล้วต่อมาก็ถูกผู้อื่นเข้าสวมตำแหน่งแทนเหตุการณ์ทั้งมวลนี้ ได้อุบัติขึ้นในอินเดียและจีนเช่นเดียวกับที่อุบัติขึ้นในประเทศอื่น ๆ แต่ยกเว้นจากอินเดียและจีนแล้ว ไม่มีที่อื่นใดได้มีอารยธรรมสืบต่อเนื่องกันอย่างไม่ขาดสายเลย ถึงแม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงด้วยประการทั้งปวง มีการรบพุ่งและมีการรุกราน สายใยแห่งโบราณกาลยังคงทอดคืบหน้าเรื่อยไปในประเทศทั้งสองนี้ มันเป็นความจริงว่าประเทศทั้งสองนี้ได้ล่วงหล่นตกต่ำจากฐานะภาพเดิมเป็นอันมาก และก็เป็นความจริงด้วยว่า วัฒนธรรมโบราณได้ถูกห่อหุ้มไว้ด้วยกองฝุ่นละออง และบางครั้งก็ด้วยสิ่งโสโครกซึ่งยุคอันยาวนานได้สะสมไว้ แต่ประเทศทั้งสองนี้ก็ยืนยงอยู่ตลอดมา และอารยธรรมเก่าแก่ของอินเดีย ยังเป็นพื้นฐานแห่งการดำเนินชีวิตของคนอินเดีย แม้แต่ในทุกวันนี้ ณ บัดนี้มีภาวะการณ์ใหม่ ๆ โผล่ขึ้นมาในโลก การปรากฏตัวของเรือกลไฟ รถไฟ และ

โรงงานใหญ่ ๆ ได้เปลี่ยนแปลงโฉมหน้าของโลก อาจจะเป็นได้ และก็น่าจะเป็นได้จริง ๆ ในข้อที่ว่าสิ่งใหม่ ๆ เหล่านี้จะเปลี่ยนแปลงโฉมหน้าของอินเดีย ดังที่กำลังเปลี่ยนแปลงอยู่แล้วในขณะนี้ แต่มันน่าทึ่งและค่อนข้างน่าอัศจรรย์ใจ ในการคิดถึงระยะอันยาวนานและการสืบเนื่องกันเรื่อยไปแห่งวัฒนธรรมและอารยธรรมของอินเดีย คือ ขากรุงอรุณแห่งประวัติศาสตร์ผ่านยุคต่าง ๆ อันยาวนาน ตรงลงมายังพวกเรา อาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า เราในอินเดียล้วนเป็นมายาแห่งยุคนับพัน ๆ ปีเหล่านี้ อาจเป็นได้ว่าเราอยู่ในสายสัมพันธ์โดยตรงกับคนยุคโบราณ ซึ่งได้ผ่านช่องทางเดินบนภูเขาทางตะวันตกเฉียงเหนือลงมาสู่ที่ราบอันอุดมสมบูรณ์แห่งดินแดนอันจะได้เป็นที่รู้จักกันในภายหลังว่าพราหมวรรทา และอารยวรรทา และ ภารัต วรสา และฮินดูสถาน ลูกพอจะมองเห็นผู้คนเหล่านี้ค่อยคืบคลานผ่านช่องเขาลงมาสู่ดินแดน อันยังไม่เป็นที่รู้จักตอนล่างได้ไหม? ด้วยความกล้าหาญและเปี่ยมด้วยจิตใจแห่งการผจญภัย พวกเขากล้าเดินไปข้างหน้าอย่างไม่พรั่นพรึงต่อสิ่งที่จะพึงบังเกิดขึ้น หากความตายได้มาถึงก็ไม่วิตก

เผชิญกับมันอย่างหัวเราะเข้าใส่ แต่พวกเขาก็รักชีวิตเหมือนกัน และตระหนักว่า หนทางที่จะยังความรื่นรมย์ให้แก่ชีวิตมีอยู่ทางเดียวคือ การปราศจากความหวาดกลัว และการไม่วิตกกังวลในความปราชัยและความพิบัติ เพราะความปราชัยก็ดี ความพิบัติก็ดี ล้วนมีทางที่จะทำให้มันหลบหลีกไปจากบรรดาผู้ที่ไม่รู้จักเกรงกลัวมัน จงนึกถึงท่านเหล่านั้น คือบรรพบุรุษอันห่างไกลโพ้นของเรา ที่ได้เดินไปข้างหน้าเรื่อยไป—เรื่อยไป และแล้วอย่างไม่คาดฝันบรรลุถึงริมฝั่งแม่น้ำคงคาอันศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งไหลอย่างสงบผ่านเผยลงไปสู่ท้องทะเล ลองคิดดูซิว่า เมื่อได้เห็นเช่นนั้นจะยังให้พวกเขาเต็มตื้นด้วยความปีติสักเพียงไร ; ก็แหละการที่พวกเขาน้อมศีรษะลงคารวะแม่พระคงคา พร้อมกับพร่ำสรรเสริญภาษาอันไพเราะ และมีความหมายลึกซึ้งนั้น จะเป็นการแปลกประหลาดอันใดหรือ ?

มันน่าอัศจรรย์ใจแท้ ๆ ในการที่คิดว่าเราคือทายาทแห่งยุคทั้งหลายทั้งปวงเหล่านั้น แต่ขอเราจงอย่าได้บังเกิดความเย่อหยิ่ง เพราะมาตว่าเราเป็นทายาทแห่งยุคทั้งหลายนั้น เราก็เป็นทายาทของทั้งความดีและความชั่ว

ประการหนึ่งเล่าความชั่วร้ายมากมายใหญ่หลวงก็มีอยู่ในการรับมรดกตกทอดของเราในอินเดียปัจจุบัน–มากมายใหญ่หลวงจนกดเราจมลงไปในโลก และทำให้ประเทศอันเรืองศักดิ์ของเราต่ำต้อยลงสู่ความจนยากอย่างมหันต์ ทั้งได้ทำให้ประเทศของเรากลายเป็นเครื่องเล่นอยู่ในกำมือของประเทศอื่น ๆ แต่ก็พวกเราได้ตัดสินใจไว้แล้วว่า สิ่งเหล่านี้จะต้องไม่มีอยู่สืบไปหรอกหรือ ?

กษัตริย์ และจักรพรรดิที่ใหญ่โตที่สุดและทรงที่สุด ก็เดินอาด ๆ อยู่บนเวทีของโลกได้ชั่วระยะเวลาเพียงสั้น ๆ เท่านั้น ส่วนอารยธรรมนั้นยืนยงอยู่ได้ชั่วกาลนาน

๖

พวกเฮลเลนส์

๑๐ มกราคม ค.ศ. ๑๙๓๑

วันนี้ ลูกหรือใครๆ ไม่มีมาเยี่ยมเราเลย และวันเยี่ยมกลายเป็นวันอันค่อนข้างว่างเปล่า มันเป็นการผิดหวัง และข้อที่ร้ายยิ่งขึ้น คือเหตุผลที่ยกขึ้นอ้างเพื่อเลื่อนการเยี่ยมเยียน เราได้คำบอกกล่าวว่าดาดู[๑] ไม่สบาย เราไม่สามารถค้นหาเหตุผลที่ดีกว่านั้น เมื่อพ่อพบว่าไม่มีการเยี่ยมในวันนี้ พ่อก็ตรงไปหาเครื่องบินด้ายเสียบ้าง พ่อรู้สึกว่าเครื่องบินด้ายอยู่บนเครื่องบินด้ายและการกรอด้าย เป็นเครื่องปลอบใจอย่างดี ดังนั้นเมื่อตกอยู่ในความสงสัย ก็จงบินด้ายเถิด!

ในจดหมายฉบับที่แล้ว เราได้เปรียบเทียบและชี้ให้เห็นความแตกต่างกันระหว่างยุโรปและเอเชีย ขอให้เรามองดูยุโรปเก่าแก่ ดังที่มีผู้เข้าใจว่ามันเก่าแก่นั้นอีกสักนิดหน่อย เป็นเวลาช้านานที่ทวีปยุโรปหมายถึง

---

๑ บัณฑิตโมติลาลผู้ของอินทรา

ประเทศรอบ ๆ ทะเลเมดิเตอร์เรเนียน เราไม่มีประวัติของประเทศต่าง ๆ ทางภาคเหนือของยุโรปในยุคกระโน้นเลย ประชากรแถบทะเลเมดิเตอร์เรเนียนเข้าใจกันว่า ประเทศเยอรมันนี อังกฤษ และฝรั่งเศส เป็นที่อาศัยของเผ่าชนที่ป่าเถื่อนและดุร้าย แท้ที่จริงในเบื้องแรกก็สันนิฐานกันว่า อารยธรรมจำกัดขอบเขตอยู่แค่แถบทะเลเมดิเตอร์เรเนียนภาคตะวันออก ตามที่ลูกทราบอียิปต์ ซึ่งเป็นอันดับแรกตั้งอยู่ในแอฟริกา มิใช่ยุโรป และคนอสซอสเป็นประเทศแรกที่ก้าวนำหน้าเพื่อน พวกอารยันได้หลั่งไหลจากเอเชียไปทางตะวันตกทีละเล็กละน้อย แล้วได้รุกรานประเทศกรีซตลอดจนประเทศต่าง ๆ ที่อยู่ใกล้เคียง พวกนี้คือกรีคเลือดอารยัน ซึ่งบัดนี้เรารู้กันว่าเป็นพวกกรีคโบราณ และนักสรรเสริญกันอยู่ พ่อเข้าใจว่า ในตอนต้น ๆ กรีคเลือดอารยันเหล่านี้มิได้แตกต่างกับพวกอารยยัน ซึ่งบางทีจะเป็นเวลาก่อนหน้านั้น ได้เดินทางลงมาสู่อินเดียมากมายอะไรเลย แต่ความเปลี่ยนแปลงนานาประการต้องได้คืบคลานเข้ามา และแล้วเชื้อชาติอารยันสองสาขาก็ค่อย ๆ แตกกันมากยิ่งขึ้นทีละเล็กทีละน้อย อารยธรรม

ของอินเดียซึ่งเก่ากว่าและยังคงมีอยู่ ได้มีอิทธิพลเหนือพวกอารยันที่เป็นชาวอินเดียอย่างมากมาย อารยธรรมดังว่านี้เป็นของพวกดราวิเดียน และบางทีก็จะเป็นอารยธรรมที่เราพบซากปรักหักพังอยู่ ณ โมเฮนโจดาโร พวกอารยันกับพวก ดราวิเดียนให้ซึ่งกันและ กันมากมายหลายอย่างด้วยเหมือนกัน และโดยประการฉะนี้ จึงสร้างวัฒนธรรมอันร่วมกันสำหรับอินเดียขึ้น

ในทำนองเดียวกัน อารยธรรมของคนอสซอสอันเก่ากว่า ที่พวกเขาได้พบรุ่งเรืองอยู่ในบ้านเกิดเมืองนอนของพวกกรีกนั้น ต้องได้มีอิทธิพลเหนือพวกกรีคเลือดอารยันอย่างมากมาย แต่ถึงแม้จะตกอยู่ใต้อิทธิพล พวกกรีคเลือดอารยันก็ได้ทำลายคนอสซอสและยังได้ทำลายอารยธรรมภายนอกของคนอสซอสไปเสียมากมายด้วย แล้วพวกเขาก็สร้างอารยธรรมของพวกเขาเองลงไว้บนซากปรักหักพังแห่งอารยธรรมนั้น เราต้องจดจำไว้ว่าในยุคต้นๆ โน้น กรีคเลือดอารยันก็เช่นกับชาวอินเดียเลือดอารยัน เป็นคนแข็งกระด้าง และเป็นนักสู้ที่ทรหด บุคคลเหล่านี้ล้วนกล้าแข็ง ฉะนั้นจึงได้ทำลายหรือกลืนประชากรที่มีอารยธรรมกว่า และอ่อนโยนกว่า ที่พวกเขาได้พบปะเสียสิ้น

ดังนั้นคนอสซอสจึงได้ถูกทำลายก่อนหน้า พระเยซูเกิดตั้งเกือบพันปี แล้วพวกกรีคใหม่ก็ตั้งหลักฐานภูมิลำเนาของตนเองในประเทศกรีซ และตามเกาะที่มีอยู่รอบ ๆ พวกกรีซใช้เรือเป็นพาหนะเดินทางไปยังฝั่งตะวันตกของเอเชียน้อย, อิตาลีภาคใต้ และเกาะซิซีลี และยังได้ไปถึงตอนใต้ของฝรั่งเศสด้วย พวกที่เดินทางไปนี้ได้ค้นพบเมืองมาร์เซลลส์ในฝรั่งเศส แต่น่าจะมีพวกโฟนิเซียไปตั้งรกรากอยู่ที่นั่นก่อนหน้าพวกเขาไปถึง ลูกพึงระลึกว่า พวกโฟนิเซียเป็นประชากรแห่งเอเชียน้อยที่ชำนาญในการท่องเที่ยวทางทะเล ในการเที่ยวชอกชอนค้าขายไปในระยะทางไกลและกว้างขวาง คนพวกนี้ยังได้ไปจนถึงประเทศอังกฤษในยุคก่อนโน้น ยามที่อังกฤษเป็นประเทศอันป่าเถื่อน และการเดินทางทะเลอันยาวเหยียดผ่านช่องแคบยิบรัลตา ต้องเป็นการเดินทางที่เต็มไปด้วยอันตรายในสมัยนั้น

ในผืนแผ่นดินใหญ่ของกรีซ นครอันมีชื่อเสียงโด่งดังได้เกิดขึ้นมาหลายนคร เอเธนส์แล้วก็สปาร์ตา แล้วก็ธีบิส และ คอรินธ์ ยุคต้น ๆ ของพวกกรีก หรือซึ่งเรียกกันว่า ยุคของพวกเฮลเลนส์ ได้ถูกนำไปสดุดี

ไว้ในนิยายอันลือชื่อสองเรื่องคือ อีเลียดและ โอดิสซี่ (Iliad and Odyssy) ลูกรู้เรื่องราวเกี่ยวกับวรรณคดีสองเรื่องนี้มาบ้างแล้ว มันเป็นวรรณคดีที่มีลักษณะเช่นเดียวกับ*รามายะนะ*[๑] *และมหาภารตะ* อันเป็นวรรณคดีของเรา กล่าวกันว่าหนังสือสองเล่มนี้เขียนโดย โฮเมอร์ ผู้จักษุพิการ กวีนิพนธ์อีเลียดบรรยายให้เราทราบว่า ปารีสได้พาเอา เฮลเลนส์ผู้เลอโฉมไปสู่เมืองทรอย ของเขาได้อย่างไร และต่อมาพวกหัวหน้ากับกษัตริย์ของกรีกได้เข้าโอบล้อมเมืองทรอย เพื่อพาเอาตัวเธอกลับคืนมาได้อย่างไร กวีนิพนธ์ โอดิสซี่ เป็นเรื่องราวแห่งการท่องเที่ยวของโอดีสซียูส หรือยูลิสซิส (Odyseus Ulysses) ขณะกลับจากการปิดล้อมเมืองทรอย เมืองทรอยเล็ก ๆ นี้ตั้งอยู่ในเอเชียน้อย ไม่ไกลจากชายฝั่งทะเล เดี๋ยวนี้ทรอยไม่มีอยู่แล้ว และได้ตับศูนย์ไปนานหลายยุคมาแล้วในอดีตกาล แต่อัจฉริยภาพแห่งกวีผู้หนึ่งได้ทำให้ทรอยเป็นอมตะ

ขณะที่พวกเฮลเลนส์หรือกรีกกำลังรุ่งโรจน์ขึ้นไปสู่ภาวะแห่งมนุษย์อันงามสง่าแต่อายุสั้นอย่างรวดเร็ว นั้น

๑ รามายะนะ คือ เรื่องรามเกียรติ์ ผู้แปล

เป็นเรื่องน่าทึ่งที่จะสังเกตการเกิดอย่างเงียบ ๆ ของชาติเกรียงไกรอีกชาติหนึ่ง ซึ่งในกาลต่อมาจะได้พิชิตและเข้าแย่งตำแหน่งกรีกกล่าวกันว่า โรมได้ถูกค้นพบราว ๆ ยุคที่กล่าวนี้ เป็นเวลาตั้งหลายร้อยปี ที่โรมยังมิได้เข้าแสดงบทบาทอันสำคัญบนเวทีโลก แต่การเกิดขึ้นของนครอันยิ่งใหญ่ ซึ่งจะลอยเด่นผงาดเง้อมอยู่เหนือโลกของยุโรปเป็นเวลาตั้งหลายศตวรรษ และซึ่งจะได้รับสมญาว่าเป็น "*เจ้าโลก*" และ "*นิรันดรนคร*" นั้น ย่อมเป็นสิ่งมีค่าคู่ควรแก่การกล่าวถึงมีเรื่องราวที่น่ารู้หลายเรื่องได้กล่าวไว้เกี่ยวกับการสร้างกรุงโรม และกล่าวถึงเรื่อง เรมุส กับโรมิวลุส ผู้สร้างกรุงโรมได้ถูกพาตัวไป และถูกเผ้ารักษาโดยสุนัขป่าตัวเมีย ลูกคงจะทราบเรื่องราวแล้ว

ในเวลาไล่เลี่ยกับที่กรุงโรมได้ถูกสร้างขึ้น หรือก่อนหน้านั้นสักเล็กน้อย นครอันยิ่งใหญ่แห่งโลกสมัยโบราณอีกแห่งหนึ่งก็ได้ถูกสร้างขึ้น นครนี้คือ คาร์เธจ ซึ่งตั้งอยู่บนผืนทะเลตอนเหนือของอาฟริกา เป็นนครที่สร้างโดยพวกโฟนิเชีย นครนี้ได้รุ่งโรจน์ขึ้นไปเป็นชาติที่ยิ่งใหญ่ในทางทะเลระหว่างคาร์เธจ กับ โรมมี การแข่งขัน

กันอย่างถึงพริกถึงขิง และเกิดสงครามรบพุ่งกันหลายหน โรมชนะในบั้นปลาย และได้ทำลายคาร์เธจเสียจนราบคาบ

ก่อนที่เราจะเลิกคุยกันในวันนี้ ขอให้เรามองไปดูที่ปาเลสไตน์สักประเดี๋ยวหนึ่ง แน่ทีเดียว, ปาเลสไตน์มิใช่อยู่ในยุโรป และก็ไม่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์มากมายอันใด แต่ถึงกระนั้น คนเป็นอันมากก็สนใจในประวัติศาสตร์แต่โบราณกาลของมัน เพราะมันได้ถูกนำมากล่าวไว้ในคัมภีร์เก่า (โอลด์ เทสตะเมนต์) มันเป็นเรื่องราวของชนเผ่ายิวหลายเผ่า ซึ่งได้อาศัยอยู่ในปถพีกระจิดริดนี้ และเป็นเรื่องราวของความยุ่งยากที่พวกเขาได้มีอยู่กับประดาเพื่อนบ้าน ที่ใกล้ ที่อยู่ อีกด้านหนึ่ง คือ บาบิโลเนีย และ อัสซีเรีย และ อียิปต์ มาตร์ว่าเรื่องราวมิได้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของศาสนายิว และของศาสนาคริสเตียนแล้วละก้อ คงจะหาคนที่รู้เรื่องของมันได้น้อยเต็มที

ราว ๆ ยุคที่คนอสซอสได้ถูกทำลายนั้น ซาอูล เป็นกษัตริย์ของอิสราเอล ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของปาเลสไตน์ ต่อมาเดวิดขึ้นครองราชย์แทน แล้วถัดมาก็โซโลมอน

ซึ่งมีชื่อเสียงยิ่งในความฉลาดปราดเปรื่อง พ่อกล่าวถึงนามทั้งสามนี้ ก็เพราะลูกคงต้องได้ยินชื่อเสียงของเขา หรืออ่านเรื่องราวของเขา

๗

รัฐ–นครของกรีค

๑๑ มกราคม ค.ศ. ๑๙๓๑

ในจดหมายของพ่อฉบับที่แล้ว พ่อได้เล่าบางสิ่งบางอย่างเกี่ยวกับพวกกรีค หรือเฮลเลนส์ ขอให้เรากลับไปมองดูพวกเขาอีกครั้งหนึ่ง แล้วพยายามสร้างภาพคิดขึ้นว่า พวกเขาเหมือนกับอะไร ที่จริง, สำหรับเราย่อมเป็นการลำบากอย่างยิ่งที่จะสร้างภาพคิดอันถูกต้อง และแท้จริงของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือบุคคลบางจำพวก ซึ่งเราไม่ได้พบหน้าค่าตาเลย เราเคยชินอยู่กับภาวะการณ์และวิถีแห่งการครองชีวิตในปัจจุบันของเราเสียจนยากที่เราจะสามารถคาดคะเนภาพของโลกที่แตกต่างกันโดยสิ้นเชิงได้ และโลกในสมัยโบราณ ไม่ว่าในอินเดีย หรือจีน หรือกรีซ ยังแตกต่างกับโลกปัจจุบันอย่างสิ้นเชิงอีกด้วย อย่างดีที่เราจะทำได้ก็มีแต่การเดาเอาว่าคนในยุคโน้นเหมือนกับอะไร โดยอาศัยหนังสือ, สิ่งก่อสร้าง และซากปรักพังอย่างอื่น ๆ

ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับกรีซ มีที่น่าสนใจอย่างยิ่งอยู่ประการหนึ่ง กล่าวคือ เห็นได้ชัดว่า พวกกรีคไม่ชอบ

อาณาจักร หรือจักรวรรดิใหญ่โต เขาชอบรัฐ-นคร[๑] เล็ก ๆ นั่นก็คือว่า ทุก ๆ นครเป็นรัฐเอกราช เป็นสาธารณรัฐเล็ก ๆ หลายรัฐที่มีนครอยู่ในใจกลาง และมีทุ่งนาซึ่งผลิตอาหารให้แก่นครล้อมอยู่โดยรอบ ดังที่ลูกทราบอยู่ สาธารณรัฐไม่มีกษัตริย์ รัฐ-นครของพวกกรีคเหล่านั้นไม่มีกษัตริย์ แต่ถูกปกครองโดยพลเมืองที่ร่ำรวย คนธรรมดาสามัญมีเสียงในการปกครองเพียงนิดหน่อยหรือไม่มีเลย ทาสที่ไม่มีสิทธิในการปกครองมีอยู่เป็นอันมาก และผู้หญิงก็ไม่มีสิทธิ ดังนั้นจึงมีแต่ประชากรของรัฐ—นคร เพียงส่วนเดียวเท่านั้นที่นับว่าเป็นพลเมือง และพลเมืองส่วนเดียวนี้เท่านั้นสามารถออกเสียงในปัญหาสาธารณะได้ การออกเสียงสำหรับพลเมืองเหล่านั้นไม่มีความยากเย็นอะไร เพราะพวกเขาทั้งหมดอาจชุมนุมร่วมกันในที่แห่งเดียวได้ การณ์ทั้งนี้สามารถดำเนินไปได้ก็เพราะรัฐ — นครเหล่านี้เป็นแต่รัฐ — นครย่อม ๆ และมิใช่ประเทศที่ใหญ่โตอันอยู่ใต้รัฐบาลเดียว จงนึกวาดภาพดูผู้มีสิทธิออกเสียง

---

๑ รัฐ—นคร (Sity State) บางท่านแปลว่า "นคร—รัฐ" แต่รู้สึกว่าควรจะเป็น "รัฐ—นคร" มากกว่า เพราะ World—State แปลว่า "รัฐโลก" Welfare State แปลว่า "รัฐสวัสดิการ" ฯลฯ

ทั้งหมดของอินเดีย หรือแม้แต่ของมณฑลหนึ่ง เช่น เบงกอล หรือ แอกรา มาชุมนุมในที่เดียวกันจะเป็นยังไง! มันไม่อาจกระทำไปได้แน่ๆ ต่อมาประเทศอื่นๆ หลายประเทศได้เผชิญกับความยากลำบากข้อนี้ ในที่สุดได้ค้นพบทางออกที่เรียกกันว่า *"การปกครองโดยผู้แทน"* ข้อนี้หมายความว่า แทนที่ผู้มีสิทธิออกเสียงของประเทศจะมาประชุมรวมกันทั้งหมด เพื่อตัดสินปัญหา ผู้มีสิทธิออกเสียงเลือก *"ผู้แทน"* ของเขาให้ไปประชุมร่วมกัน แล้วพิจารณาปัญหาสาธารณะที่เกี่ยวกับประเทศชาติ และบัญญัติกฎหมายของบ้านเมือง โดยวิธีนี้ ถือกันว่าผู้มีสิทธิออกเสียงธรรมดามีส่วนช่วยในการปกครองประเทศของตนโดยทางอ้อม

แต่กรีซไม่มีอะไรลำบากลำบนในเรื่องนี้เลย กรีซได้เลี่ยงปัญหาอันยุ่งยากนี้โดยการไม่ให้มีอาณาจักรใดๆ ใหญ่โตกว่ารัฐ – นคร ถึงแม้พวกกรีซคงได้แผ่กระจายออกไป ดังพ่อได้บอกลูกแล้วก็ตาม ทั่วประเทศกรีซตลอดจนอิตาลีภาคใต้ ซิซีลี และตามชายฝั่งทะเลเมดิเตอร์เรเนียน แห่งอื่นๆ พวกกรีซไม่พยายามจะให้มีจักรวรรดิ์ หรือมีรัฐบาลเดียวสำหรับท้องถิ่นฐานต่างๆ

เหล่านี้ทั้งหมด ภายใต้การบังคับบังชาของตนทุกหน ทุกแห่งที่พวกเขาไปถึง พวกเขาใช้สถาปนารัฐนครแยกออกจากกัน

ในอินเดียก็เหมือนกัน ลูกจะพบว่าในยุคก่อน ๆ โน้นมีสาธารณรัฐ หรืออาณาจักรย่อม ๆ ค่อนข้างเหมือนรัฐ – นคร ของกรีค แต่ก็เห็นได้ชัดว่า มีอายุอยู่ได้ไม่นาน รัฐย่อม ๆ เหล่านี้ได้ถูกกลืนเข้าไปในอาณาจักรที่ใหญ่โตกว่า อย่างไรก็ดี ถึงแม้จะเป็นเช่นนั้น สภาท้องถิ่น "*ปัญจญาต*" ของเราก็มีอำนาจมากมายมาเป็นเวลาช้านาน บางทีสิ่งที่พวกอารยันเก่าให้ความจรรโลงแก่เราเป็นครั้งแรก น่าจะได้แก่การมีรัฐบาลย่อม ๆ ทุกหนทุกแห่งที่พวกเขาไปถึงนี่แหละ แต่ภาวะทางภูมิศาสตร์ และการติดต่อกับอารยธรรมที่เก่ากว่าได้ค่อยๆ ทำให้พวกเขาเลิกล้มความคิดนี้ไปทีละเล็กละน้อยในหลายประเทศที่พวกเขาอาศัยอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเปอร์เซีย เราพบรัฐและจักรวรรดิ์ใหญ่ ๆ เกิดขึ้น ในอินเดียเล่าก็มีความโน้มเอียงไปทางที่อาณาจักรใหญ่ ๆ จะปรากฏโฉมหน้าออกมาเช่นกัน แต่ในประเทศกรีซ รัฐ – นครก็ยังคงดำรงอยู่สืบมาช้านาน จน

กระทั่งชาวกรีคผู้หนึ่ง ซึ่งนามกระเดื่องเลื่องลืออยู่ในประวัติศาสตร์ ได้ทำความพากเพียรที่จะพิชิตโลกเป็นครั้งแรก ดังที่เราทราบกันอยู่ กรีคผู้นั้นคือ อเล็กซานเดอร์ มหาราช เราจะมีเรื่องที่จะกล่าวถึงมหาราชองค์นี้ในภายหลัง

โดยประการดังกล่าวมา พวกกรีคไม่ยอมรวมรัฐ – นคร เล็ก ๆ ของตนเข้าด้วยกัน เพื่อสถาปนาเป็นรัฐใหญ่ ๆ คือ เป็นอาณาจักร หรือ สาธารณรัฐ พวกเขาไม่เพียงแต่จะได้รักษาไว้ซึ่งการแยกกันอยู่อย่างเป็นเอกราชเท่านั้น หากยังได้ทำการรบพุ่งซึ่งกันและกันแทบจะเป็นนิจสินอีกด้วย ในระหว่างพวกเขามีการแก่งแย่งแข่งดีกันมากมาย แล้วในที่สุดมักจะนำไปสู่สงคราม

แต่ถึงกระนั้น ก็มีสายเกี่ยวโยงร่วมกันอยู่มากมายหลายอย่างที่ครัฐ – นคร เหล่านี้เข้ามารวมกัน พวกเขาใช้ภาษาเดียวกัน มีวัฒนธรรมอย่างเดียวกัน และถือศาสนาเดียวกัน ศาสนาของเขาเป็นศาสนาที่มากไปด้วยเทพ และเทพี ฉะนั้นเขาจึงมีเทพนิยายอันวิจิตรและสำนวนโวหารหยดย้อย คล้ายเทพนิยายโบราณของอินดู พวกกรีคบูชาผู้ทรงความงาม แม้แต่เดี๋ยวนี้เราก็

เห็นภาพปั้นด้วยหินอ่อน และด้วยหินครั้งเก่าก่อนของพวกเขาอยู่เพียงไม่กี่ภาพ ภาพเหล่านี้ล้วนแต่สวยงามอย่างน่าอัศจรรย์ทั้งสิ้น พวกกรีคเลื่อมใสในการมีสุขภาพสมบูรณ์ และมีร่างกายงดงาม และเพื่อจุดประสงค์ข้อนี้ พวกเขาได้จัดให้มีการเล่นกีฬา และการแข่งขันกันขึ้น กีฬาเหล่านี้มักจะจัดให้มีขึ้นอย่างมโหฬารเป็นครั้งคราว ณ โอลิมเบีย ประเทศกรีซ ฉะนั้น ประชากรจากทั่วอาณาจักรกรีซจึงมาชุมนุมร่วมกันอยู่ที่นั่น ลูกคงต้องได้ยินกิตติศัพท์กีฬาโอลิมปีค ซึ่งจัดให้มีขึ้นแม้ในขณะนี้แล้ว ชื่อนี้ได้เอามาจากกีฬาอันเก่าแก่ของกรีค ณ โอลิมเบีย และใช้แก่การกีฬา และการแข่งขันชิงชนะเลิศ ระหว่างประเทศต่างๆ

ดังนั้น รัฐ—นครของกรีคจึงดำรงอยู่อย่างแยกออกจากกัน พบซึ่งกันและกันในการเล่นกีฬาของตน และในการรบพุ่งกันเป็นนิตย์ อย่างไรก็ตาม คราใดอันตรายอย่างใหญ่หลวงมาจากภายนอก พวกเขาก็จะรวมหัวกันทำการต่อต้านอันตรายดังว่านั้น คือการรุกรานของพวกเปอร์เซีย ซึ่งเรามีเรื่องจะกล่าวถึงในขั้นต่อไป.

๙

จักรวรรดิ์ในเอเชียตะวันตก

๑๓ มกราคม ค.ศ. ๑๙๓๑

การได้พบลูกและทุกคนเมื่อวานนี้เป็นการดี แต่ทว่าพ่อก็ตกใจเมื่อได้เห็นกาลู [๑] ดูท่านมีท่าทีว่าเจ็บป่วยและอ่อนแอเสียเหลือเกิน ลูกจงคอยปรนนิบัติท่านให้ดี และทำให้ท่านสมบูรณ์แข็งแรงขึ้นมาอีกวาระหนึ่ง เมื่อวานนี้พ่อแทบจะไม่สามารถพูดกับลูกได้เลย ก็ในเวลาเย็นสั้น ๆ เช่นนั้นนะ ใครจะสามารถทำอะไรเล่า? พ่อพยายามที่จะทำให้การเยี่ยมเยียนทุกคราว ได้รับการชดเชย และคุยกันในเรื่องที่เรามิได้เขียนลงไว้ในบรรดาจดหมายเหล่านี้ แต่มันก็เป็นแต่เพียงการทดแทนอันน่าทุเรศ ฉะนั้นการทำเป็นคิดว่าได้รับการชดเชยแล้ว จึงจางหายไปในไม่ช้า แม้กระนั้นการได้คิดอย่างสมมุติเอาเช่นนั้น ในบางคราวก็ยังเป็นการดี ขอให้เรากลับโบราณกาลกันเถิด คราวที่แล้วเราได้ไปอยู่กับพวกกรีคยุคเก่า ก็ในกาละไล่เลี่ยกันนี้ ประเทศทั้งหลายอื่นเป็น

๑ บัณฑิต โมติลาล เนห์รู ปู่ของอินทรา

อย่างไรเล่า? เราไม่จำเป็นต้องไปลำบากลำบนมากมายเกี่ยวกับประเทศอื่น ๆ ในยุโรปเรา, อันที่จริงก็คือตัวพ่อเอง ไม่ได้รู้อะไร ๆ ที่น่าสนใจนักเกี่ยวกับประเทศเหล่านี้ ดินฟ้าอากาศของยุโรปภาคเหนือน่าจะได้เปลี่ยนแปลงมาแล้ว และการเปลี่ยนแปลงนี้จะต้องได้ยังผลให้เกิดภาวะการณ์ใหม่ ๆ ขึ้น บางทีลูกก็อาจจะยังจำได้ เมื่อนานแสนนานมาแล้วนั้น ทั่วยุโรปภาคเหนือและเอเชียภาคเหนือดินฟ้าอากาศหนาวจัด นี่เราเรียกกันว่า ยุคน้ำแข็ง และธารน้ำแข็งบนภูเขาขนาดมหึมาได้ไหลครงลงมาสู่ยุโรปภาคกลาง ในยุคนั้นน่าจะไม่มีมนุษย์อยู่ หรือถึงแม้หากว่าจะมีอยู่ ก็ต้องยังมีสภาพเป็นสัตว์มากกว่าเป็นมนุษย์ ลูกอาจพิศวงว่าเมื่อเป็นเช่นนี้เราจะสามารถกล่าวว่า ในยุคกระโน้นมีธารน้ำบนภูเขาได้อย่างไร เป็นที่แน่นอนว่า ไม่มีเรื่องราวของธารน้ำแข็งเหล่านี้บันทึกอยู่ในหนังสือเล่มใด ๆ เพราะว่าในยุคเหล่านั้นไม่มีหนังสือ หรือนักเขียน แต่พ่อก็หวังอยู่ว่า ลูกจะไม่ลืมหนังสือแห่งธรรมชาติไปเสีย ธรรมชาติก็มีวิธีเขียนประวัติของตนเองไว้ตามโขดหินและตามก้อนหิน ฉะนั้นบรรดาท่านผู้ประสงค์

ที่จะทราบ จึงอ่านเอาได้จากที่นั่น มันเป็นอัตชีวประวัติอย่างหนึ่ง–นั่นก็คือประวัติเขียนตนเอง สำหรับบรรดาธารน้ำแข็งบนภูเขาทั้งหลาย ก็มีวิธีทั้งเครื่องหมายอันมีลักษณะพิเศษเฉพาะแสดงความมีอยู่ของมันไว้ ลงลูกได้รู้จักมันสักครั้งหนึ่งแล้ว ก็ยากที่ลูกจะจำมันผิด และและหากลูกประสงค์จะศึกษาเครื่องหมายเหล่านี้ทั้งหมดที่ลูกจำต้องทำก็คือ จงไปยังธารน้ำแข็งบนภูเขาในยุคปัจจุบันของเราแห่งใดแห่งหนึ่ง ณ ภูเขาหิมาลัยหรือภูเขา แอลป์ หรือภูเขาอื่น ๆ ตัวของลูกเองก็ได้เคยเห็นธารน้ำแข็งรอบภูเขา มอนต์ บลังค์ ในเทือกภูเขาแอลป์มากับตาแล้ว แต่ขณะนั้นบางทีจะไม่มีใครได้ชี้เครื่องหมายพิเศษเหล่านี้ให้ลูกเห็น ในแคว้นกัษมีระและในส่วนอื่น ๆ ของภูเขาหิมาลัย อุดมไปด้วยธารน้ำแข็งอันสวยงาม ธารน้ำแข็งที่ใกล้ที่สุดสำหรับเรา ได้แก่ธารน้ำแข็ง *ปินธารี* (Pindari) ซึ่งเดินจากอัลมอราไปก็เป็นเวลาราวหนึ่งสัปดาห์ เมื่อพ่อยังเป็นเด็กเล็ก ๆ อายุน้อยกว่าลูกเดี๋ยวนี้มาก–พ่อได้ไปที่นั่นครั้งหนึ่ง และพ่อยังจำได้ติดหูติดตา

แทนที่จะเขียนของประวัติศาสตร์และอดีต พ่อกลับไถลเรื่อยเปื่อยไปในเรื่องของธารน้ำแข็งและ *ปีนธารี* : นี่ก็คือการแสดงของการชวนเชื่ออย่างหนึ่ง ถ้าจะเป็นไปได้ พ่อก็อยากคุยกับลูกอย่างกะลูกอยู่ที่นี่ และถ้าพ่อทำได้เช่นนั้น ก็เป็นที่แน่ว่าเราต้องได้ท่องเที่ยวไปยังธารน้ำแข็งบนภูเขา และอื่น ๆ ทำนองนั้นบ้างนิด ๆ หน่อย ๆ เป็นครั้งคราว

เราได้เริ่มยกเอาธารน้ำแข็งบนภูเขามาคุยกัน ก็เพราะพ่อได้พูดถึงยุคน้ำแข็ง เราสามารถกล่าวได้ว่าธารน้ำแข็งบนภูเขาใหญ่ครั้งลงมายังยุโรปภาคกลาง และมายังอังกฤษ เพราะเรายังสามารถพบเครื่องหมายพิเศษของธารน้ำแข็งในประเทศเหล่านั้น เครื่องหมายเหล่านี้มีผู้พบเห็นอยู่ตามโขดหินเก่า ๆ และข้อนี้ทำให้เราคิดว่า ในครั้งนั้นยุโรปภาคกลางและภาคเหนือต้องหนาวจัด กาลต่อมาอากาศอบอุ่นขึ้น และธารน้ำแข็งบนภูเขาก็ได้ค่อย ๆ หดตัวเองทีละน้อย นักธรณีวิทยา – บุคคลผู้ศึกษาประวัติของพื้นแผ่นดิน – บอกเราว่า สืบต่อจากระยะเวลาอากาศหนาวครานั้นแล้วก็ได้มีระยะเวลาอากาศอบอุ่นเข้ามาแทนที่ ซึ่งมีอากาศ

อบอุ่นยิ่งกว่าอากาศในยุโรปทุกวันนี้เสียด้วยซ้ำ เนื่องแต่ความอบอุ่นนี้ ได้ทำให้ มีป่าอันหนาทึบ เกิดขึ้นมาในยุโรป

ในการระเหเร่ร่อนของเขา พวกอารยันได้มาถึงยุโรปภาคกลางด้วยเหมือนกัน ในยุคที่ว่านี้ ไม่ปรากฏว่าพวกเขาได้ทำสิ่งหนึ่งสิ่งใด ณ ที่นั้นอันเป็นที่น่าสังเกตนัก ดังนั้นเราจึงงดเว้นไม่กล่าวถึง ณ ที่นี่เสียได้ ประชาชนผู้มีอารยธรรมแห่งกรีซ และแถบทะเลเมดิเตอร์เรเนียน น่าจะมองไปยังประชาชนของยุโรปกลางและเหนือ อย่างเห็นเป็นคนป่าเถื่อน แต่ "คนป่าเถื่อน" เหล่านี้ก็ดำเนินชีวิตอย่างมีสุขภาพสมบูรณ์ และชอบรบพุ่งอยู่ตามหมู่บ้าน และตามป่าของพวกเขา และอย่างไม่รู้ตัวได้เตรียมเนื้อเตรียมตัวไว้สำหรับวันที่จะกรีฑาลงมาทำลายล้างรัฐบาลต่าง ๆ ของประชาชนทางตอนใต้ ซึ่งมีอารยะธรรมยิ่งกว่า แต่เหตุการณ์นี้อุบัติขึ้นหลังจากนั้นช้านาน ฉะนั้นเราจึงไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงเสียก่อน

มาตร์ว่าเรารู้เกี่ยวกับ ยุโรปภาคเหนือ เพียงนิดหน่อยแล้วไซร้ เราก็ไม่รู้อะไรเลยเกี่ยวกับทวีปอันใหญ่หลวงทั้งหลาย และเกี่ยวกับอาณาบริเวณ

ของประเทศ เป็นที่เข้าใจกันว่า อเมริกาได้ถูกค้นพบโดยโคลัมบัส แต่ตามที่เรากำลังค้นพบอยู่เดี๋ยวนี้ ข้อนั้นมิได้หมายความว่า ประชากรผู้มีอารยธรรมไม่มีอยู่ ณ ที่นั้น เมื่อก่อนที่โคลัมบัสจะได้เดินทางไปถึง แต่จะอย่างไรก็ดี เราไม่รู้เรื่องของอเมริกาในยุคก่อน ๆ โน้น อันเป็นยุคที่เรากำลังพูดถึงอยู่นี้เลย และเราก็ไม่รู้อะไรเกี่ยวกับทวีปอาฟริกา แต่แน่ละ, ข้อนี้ยกเว้นอียิปต์กับชายฝั่งทะเลเมดิเตอร์เรเนียนด้วย ในยุคที่กล่าวถึงนี้ อียิปต์น่าจะอยู่ในระยะอารยธรรมโบราณอันยิ่งใหญ่ของตนเสื่อมโทรมลง แต่ถึงแม้จะเป็นเช่นนั้น อียิปต์ก็เป็นประเทศที่ก้าวหน้าอย่างยิ่งในยุคกระโน้น

คราวนี้เราต้องหันมาพิจารณาว่า อะไรได้กำลังบังเกิดขึ้นในเอเชีย ดังที่ลูกทราบที่เอเชียนี้มีศูนย์กลางอารยธรรมโบราณอยู่สามแห่ง คือ ศูนย์กลางอารยธรรมเมโสโปตาเมีย อินเดีย และจีน

ในเมโสโปตาเมีย และเปอร์เซีย และเอเชียน้อย แม้แต่ในยุคต้น ๆ โน้น จักรวรรดิได้โผล่ขึ้นมาแล้วก็จากไปจักรวรรดิแล้วจักรวรรดิเล่า มีจักรวรรดิอัสซีเรีย

เม.เดีย, บาบิโลเนีย และต่อมาภายหลังเปอร์เซีย เรา ไม่จำเป็นต้องก้าวล่วงเข้าไป ในรายละเอียดเกี่ยวกับว่า จักรวรรดิ์เหล่านี้ได้สู้รบกันและกันอย่างไร หรือธำรง อยู่ในความสงบเคียงข้างกันชั่วขณะหนึ่ง หรือทำลาย กันอย่างไร ลูกจะสังเกตเห็นความแตกต่างระหว่าง รัฐ – นครทั้งหลายของกรีก กับจักรวรรดิ์ทั้งหลายของ เอเชียตะวันตก ในประเทศเหล่านี้ได้ปรากฏท่าทีแห่ง ความโลภอยากเป็นรัฐ หรือจักรวรรดิ์อันใหญ่หลวงให้ เห็นมาตั้งแต่ยุคต้น ๆ นั้นทีเดียว บางทีก็อาจจะเนื่องมา จากอารยธรรมอันเก่าแก่ของพวกเขา หรืออาจจะมี เหตุผลอย่างอื่น ๆ ก็เป็นได้

นามอันหนึ่งอาจทำให้ลูกรู้สึกทึ่ง นั่นคือ นามของ *ครีซัส* (Craesus) ซึ่งลูกคงจะต้องได้ยินมาแล้ว คำกล่าวว่าร่ำรวยอย่างครีซัส ได้กลายมาเป็นถ้อยคำที่ รู้จักกันแพร่หลายในภาษาอังกฤษ ลูกอาจจะได้อ่าน เรื่องราวต่าง ๆ ของครีซัสคนนี้มาแล้วเหมือนกัน คือ เรื่องราวที่เกี่ยวกับว่า เป็นคนร่ำรวยและเป็นคนทรนง เพียงใด และเขาเป็นคนสุภาพแค่ไหน ครีซัสเป็น กษัตริย์ของประเทศที่เรียกว่า ลิเดีย ซึ่งตั้งอยู่บนฝั่ง

ตะวันออกของเอเชีย อันเป็นที่ตั้งของเอเชียน้อยในทุกวันนี้ โดยที่เป็นประเทศติดอยู่กับทะเล ที่นั่นจึงน่าจะมีการค้าขายกันอย่างมากมายในรัชสมัยของดารีอัสจักรวรรดิเปอร์เซียภายใต้พระเจ้าไซรัสกำลังเติบโตขึ้น และมีอนุภาพเกรียงไกรขึ้น ไซรัสและดารีอัสได้เกิดการสู้รบกัน แล้วไซรัสเป็นผู้พิชิตดารีอัสเรื่องราวแห่งความปราชัยครั้งนี้ และในยามที่เขาตกอยู่ในห้วงแห่งความทุกข์ทรมานนั้น บัญญาและสติได้เข้ามาสู่ดารีอัสผู้ทรนงอย่างไร ได้มีบรรยายไว้ให้เราทราบโดย เฮโร โดตุส นักเขียนประวัติศาสตร์ชาวกรีก

ไซรัสมีจักรวรรดิอันใหญ่หลวง ซึ่งทางด้านตะวันออกน่าจะแผ่ขยายมาถึงอินเดีย แต่ทายาทของเขาผู้หนึ่งคือ ดารีอูสมีจักรวรรดิอันใหญ่หลวงยิ่งขึ้นไปอีก ได้ครอบรวมเอาอียิปต์และเอเชียกลางอีกนิดหน่อย และแม้แต่ดินแดนส่วนย่อม ๆ ของอินเดีย ใกล้แม่น้ำสินธุก็อยู่ในจักรวรรดินี้ด้วย มีผู้กล่าวกันว่า ผงทองจำนวนมหึมา มักจะถูกส่งจากมณฑลอินเดียของเขานั้นไปเป็นเครื่องราชบรรณาการแก่เขาในยุคกระโน้น คงจะต้องมีผงทองใกล้ ๆ แม่น้ำสินธุเป็นแน่ แต่เดี๋ยวนี้ไม่มีใคร

ได้พานพบมันเลย และแท้ที่จริงท้องถิ่นแถบนั้นในบัจจุบัน ส่วนใหญ่เป็นพื้นดินที่ทำประโยชน์อะไรไม่ได้ ข้อนี้แสดงให้เห็นว่า ดินฟ้าอากาศต้องได้เปลี่ยนแปลงไปแล้วเพียงใด

โดยที่สูกจะอ่านประวัติศาสตร์และคิดถึงภาวะการณ์ในอดีต แล้วนำมาเปรียบเทียบกับภาวะการณ์ในบัจจุบัน หนึ่งในประดาหลายสิ่งที่จะทำให้ลูกพึงที่สุด ก็คือความเปลี่ยนแปลงซึ่งได้อุบัติขึ้นในเอเชียกลาง ภูมิภาคส่วนนี้เป็นแหล่งซึ่งผลิตมนุษย์หลายเผ่าพันธุ์ จนเหลือจะคณานับ ผลิตฝูงชนชายหญิงซึ่งได้กระจายกันออกไปยังทวีปทั้งหลายที่ห่างไกลภูมิภาคส่วนนี้เป็นแหล่ง ซึ่งได้เคยมีนครอันใหญ่หลวง และมีเศรษฐกิจในอดีตหลายนครเป็นนครที่มั่งคั่งสมบูรณ์และคับคั่งด้วยพลเมือง เปรียบเทียบปาน ๆ กันกับนครหลวงใหญ่ ๆ ของยุโรปทุกวันนี้ และเป็นนครที่ใหญ่โตกว่ากัลกัตตาหรือบอมเบย์ทุกวันนี้ ในนครเหล่านั้นมีสวนพฤกษชาติและต้นไม้เขียวชะอุ่มทุกหนทุกแห่ง ส่วนอากาศเล่าก็อบอุ่นเป็นที่สบาย น่ารื่นเริงบันเทิงใจ ไม่หนาวจนเกินไปหรือร้อนจนเกิน นครทั้งหลายมีสภาพดังพรรณามานี้ แต่มาบัดนี้มันได้

กลายเป็นบ้านเมืองที่ว่างเปล่าไม่น่าอยู่อาศัย และแทบจะมีสภาพเป็นทะเลทรายมานานนับได้หลายร้อยปีแล้ว นครอันใหญ่หลวงแห่งอดีตบางนครยังคงอ้อยอิ่งอยู่สืบมา ซะมารคันด์และโบคารา (Samarpnand Bokhara) นามเหล่านี้นำความทรงจำมากมายก่ายกองมาสู่เรา ทว่ามันก็เป็นแต่ภาพบีศาจของตัวนครครั้งแต่ก่อนของมันเอง

แต่พ่อก็กำลังเอามากลาวล่วงหน้าอีกน่ะแหละ ในยุคโบราณซึ่งเรากำลังพิจารณากันอยู่นั้น หามีนครซะมาร์คันด์ หรือโพคาราไม่ สิ่งเหล่านี้จะได้กล่าวถึงข้างหน้า ผ้าคลุมหน้าแห่งอนาคตได้ปกปิดมันไว้ และความยิ่งใหญ่ตลอดจนความล่มจมแห่งเอเชียภาคกลางเล่า ก็ยังจะต้องมีอันเป็นต่อไป

๙

ภาวะแห่งประเพณีอันเก่าแก่

๑๔ มกราคม ค.ศ. ๑๙๓๑

ในคุกพ่อได้เกิดมีนิสัยอันแปลกประหลาดขึ้นมาหลายอย่าง นิสัยอย่างหนึ่งที่ว่านั้น คือ การตื่นแต่เช้ามืดก่อนจะรุ่งอรุณเสียด้วยซ้ำ พ่อได้เริ่มมีนิสัยชนิดนี้เมื่อฤดูร้อนปีที่แล้ว เพราะพ่อชอบเฝ้าดูเมื่ออรุณกำลังจะรุ่ง และวิธีที่มันค่อย ๆ ดับดวงดาวให้อันตรธานไปทีละน้อย ลูกได้เคยเฝ้าดูแสงจันทร์ก่อนจะรุ่งอรุณ และการเปลี่ยนแปลงอย่างช้า ๆ ไปสู่กลางวันบ้างไหม? พ่อได้เคยเฝ้าดูการแข่งรัศมีระหว่างแสงจันทร์กับแสงอรุณบ่อย ๆ ซึ่งแสงอรุณเป็นฝ่ายชนะเสมอ ในขณะที่แสงสว่างกำลังก้ำกึ่งกันอยู่อย่างน่าอัศจรรย์นั้น เป็นเวลาชั่วขณะหนึ่งซึ่งยากที่จะกล่าวว่า แสงนั้นเป็นแสงจันทร์หรือแสงของกลางวันที่กำลังจะมาถึง แล้วเกือบจะในทันทีทันใดนั้นเอง ความสงสัยก็หมดไป และรู้แน่ว่าเป็นกลางวัน แสงจันทร์ที่ซีดล่าถอยและพ่ายแพ้ไปจากการแข่งรัศมี

วันนี้พ่อก็ได้ตื่นขึ้นตามนิสัยของพ่อ ดวงดาวทั้งหลายยังคงค้างฟ้าอยู่ และใคร ๆ ก็ย่อมจะคาดได้จากสิ่งอันแปลกประหลาดสิ่งหนึ่งที่อยู่ในอากาศก่อนหน้าจะรุ่งอรุณเล็กน้อย ว่าอรุณกำลังจะมาถึง ขณะที่พ่อนั่งอ่านหนังสืออยู่นั้น ความสงบสงัดอยู่ในยามเช้าตรู่ได้ถูกทำลาย โดยเสียงดังกระหึ่มที่กังวานมาแต่ไกล เสียงเหล่านั้นดังก้องยิ่งขึ้นเป็นลำดับ พ่อจำได้ว่า วันนี้เป็นวันสงกรานต์ (Sankranti) อันเป็นวันแรกที่นับว่าเป็นวันสำคัญของเดือนเทศกาลอันเริงร่า (Maph Mela) และพวกนักธุดงค์กำลังพากันเดินไปอาบน้ำ ในตอนเช้า ณ สังกัม (Sangum) อันเป็นแหล่งที่แม่น้ำคงคาและแม่น้ำยมนาไหลมาบรรจบกัน และเป็นที่เข้าใจกันว่าสรัสวตี (Sarasvati) ผู้ไม่มีใครมองเห็น ก็มาร่วมอาบน้ำด้วยเหมือนกัน อนึ่ง ขณะที่พวกเขาพากันเดินไปนั้นพวกเขาได้ร้องเพลงและโห่ร้องแสดงความชื่นชมยินดีต่อแม่พระคงคาเป็นครั้งคราว – *คงคาไมตรีชัย* [๑] เสียงเหล่านั้นกังวานข้ามกำแพงคุกเข้ามาถึงพ่อ ขณะพ่อฟังเสียงเหล่านั้น พ่อก็คิดไปถึงอานุภาพแห่งความ

๑ แม่พระคงคาจงเจริญ

ศรัทธา ซึ่งดึงคนจำนวนมหาศาลเหล่านั้นมาสู่แม่น้ำนี้ ทำให้พวกเขาลืมความอัตคัดขัดสน และความทุกข์ยากไปชั่วขณะหนึ่ง และพ่อก็รำลึกไปว่านักธุดงค์ทั้งหลายได้พากันเดินไปสู่ทริเวนี[๑] มาแล้วบีแล้วบีเล่าอย่างไรเป็นระยะเวลานานสักกี่ร้อยกี่พันปีมาแล้ว มนุษย์อาจจะเกิดมาแล้วก็ตายไป รัฐบาลและจักรพรรดิอาจทรงอำนาจปกครองครอบงำอยู่ชั่วขณะหนึ่ง และแล้วก็อันตรธานกลายเป็นอดีต แต่ประเพณีอันเก่าแก่ยังคงปฏิบัติสืบต่อกันเรื่อยไป คนรุ่นแล้วรุ่นเล่าพากันนอบน้อมต่อประเพณี อันประเพณีนั้นก็มีความดีอยู่มิใช่น้อย หากบางทีมันก็กลายมาเป็นภาระที่ตกหนักอยู่อย่างน่ากลัว ทำให้เป็นการยากลำบากแก่เราในการที่จะเคลื่อนไปข้างหน้า การนึกถึงโซ่ที่ร้อยรัดมาอย่างไม่ขาดสาย และซึ่งเชื่อมเราไว้กับอดีตอันลางเลือนและห่างไกลก็ดี การอ่านเรื่องราวความเป็นมาของพิธีการรื่นเริงเหล่านี้ ซึ่งได้เจียนขึ้นเมื่อ ๑,๓๐๐ ปี มาแล้ว – และพิธีการรื่นเริง อันเป็นประเพณีเก่าแก่มาแล้วตั้งแต่ครั้งนั้นก็ดี ล้วนเป็น

---

๑ Triveni แหล่งที่แม่น้ำสามสายไหลมาบรรจบกัน –

สิ่งชวนให้จิตใจหลงไหลโซ่ร้อยรัดนี้ มีวิธีหน่วงเหนี่ยวเราไว้ เมื่อเราปรารถนาที่จะเคลื่อนต่อไป และมีวิธีที่จะทำให้เราเป็นดุจทาสอยู่ในอุ้งมือของประเพณี เราจะต้องธำรงรักษาหลายสิ่งหลายอย่าง ซึ่งเป็นเครื่องเชื่อมโยงกับอดีตของเราไว้ แต่ทว่าเราก็จะต้องทำลายคุกแห่งประเพณีตรงที่มันเป็นกำแพงขัดขวาง มิให้เราก้าวไปข้างหน้านั้นด้วยเหมือนกัน

ในจดหมายฉบับก่อนของเรา เราได้กำลังพากเพียรที่จะวาดภาพของโลก เมื่อระหว่าง ๓,๐๐๐ และ ๒,๕๐๐ ปีที่ล่วงแล้ว ว่าจะมีภาพเหมือนอะไร พ่อไม่ได้ระบุ วัน เดือน ปีใด ๆ ลงไว้เลยพ่อไม่ใคร่จะชอบ และพ่อก็ไม่อยากไปให้ถูกไปลำบากลำบนกับเรื่องวันเดือนปีมากนัก อนึ่ง ยังเป็นการยากที่จะทราบวันอันถูกต้องของเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในยุคเก่า ๆ เหล่านั้น ในตอนต่อ ๆ ไปอาจมีความจำเป็นเกิดขึ้นเป็นครั้งคราวที่จะต้องระบุและจดจำวันเดือนปีไว้บ้าง เพื่อช่วยเก็บข้อเท็จจริงนั้น ๆ ลงไว้ในใจของเราตามลำดับที่ถูกต้อง สำหรับตอนปัจจุบันนี้เรากำลังพยายามวาดภาพความคิดของเราเกี่ยวกับโลกยุคโบราณ

เราได้มองดูกรีซ และประเทศแถบทะเลเมดิเตอร์เรเนียน มองดูอียิปต์, เอเชียน้อย และเปอร์เซียมาอย่างผาดๆ คราวนี้ขอให้เราหวนกลับมายังประเทศของเราเอง ในการศึกษาประวัติศาสตร์ของอินเดียครั้งปฐมยุคนั้น เราประสบกับความยากลำบากใหญ่ยิ่งอยู่อย่างหนึ่งคือ พวกอารยันพวกแรกในอินเดีย–หรือตามที่เรียกกันว่าอารยัน–อินเดีย ไม่สนใจที่จะเขียนประวัติศาสตร์ ในจดหมายฉบับแรกๆ ของเรา เราได้เห็นกันมาแล้วว่า พวกอารยันเหล่านี้มีความยิ่งใหญ่ในหลายๆ ทางอย่างไร บรรดาหนังสือที่พวกอารยันได้สร้างขึ้น–*คัมภีร์พระเวท* (Vebas) *อุปนิษัท* (Upanishads) *รามเกียรติ์* (Ramayana) *มหาภารตะ* (Mahabharata) และอื่นๆ–ล้วนแต่แสดงว่าเขียนขึ้นเช่นนั้นได้ก็แต่โดยบุรุษผู้ยิ่งใหญ่เท่านั้น หนังสือเหล่านี้กับสิ่งอื่นบางสิ่งช่วยเราในการศึกษาประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาบอกเราเกี่ยวกับอากัปกิริยา และขนบธรรมเนียม, เกี่ยวกับวิถีแห่งความคิด และวิถีแห่งการครองชีพของบรรพบุรุษของเราแต่จะนับว่าเป็นประวัติศาสตร์อันถูกต้องนั้นไม่ได้ ประวัติศาสตร์ที่แท้จริงมีอยู่เพียง

เรื่องเดียว เขียนไว้เป็นภาษาสันสกฤตได้แก่ประวัติศาสตร์แห่งแคว้นกัษมีร์ แต่ก็เป็นประวัติศาสตร์แห่งยุคหลังมามาก หนังสือประวัติศาสตร์นั้นมีชื่อว่า *ตำนานของพระราชา* (Rajatarnpini) อันเป็นตำนานเกี่ยวกับบรรดากษัตริย์แห่งแคว้นกัษมีร์เขียนขึ้นโดย คัลฮานา (Kalhana) ลูกคงจะรู้สึกสนใจขึ้นที่ได้ทราบว่า ขณะที่พ่อกำลังเขียนจดหมายเหล่านั้นถึงลูกอยู่ *รันจิต พูภา* * กำลังแปลประวัติศาสตร์อันยิ่งใหญ่ของกัษมีร์นี้ จากภาษาสันสกฤต เขาได้แปลเสร็จไปแล้วเกือบครึ่งหนึ่ง หนังสือนี้เป็นหนังสือที่ใหญ่มาก เมื่อฉบับแปลอย่างสมบูรณ์เสร็จออกมา เราก็จะต้องพากันอ่านด้วยความกระตือรือร้นอย่างแน่นอน เพราะพวกเราส่วนมากไม่มีความรู้ภาษาสันสกฤตเพียงพอที่จะอ่านต้นฉบับนั้นได้ เรามิใช่จะอ่านเพียงพอ เพราะเหตุที่เป็นหนังสือดีเล่มหนึ่งเท่านั้น หากเพราะหนังสือเล่มนี้ได้กล่าวถึงเรื่องราวราวในอดีตไว้ให้เราทราบอีกด้วย และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง เกี่ยวกับกัษมีร์ ซึ่งเป็นบ้านเกิดเมืองนอนเก่าแก่ของเราดังที่ลูกก็ทราบอยู่

---

* Ranjit Pnalet คือ Ranjit S. Pandit น้องเขยของท่านผู้เขียน ซึ่งขณะนั้นพักอยู่ด้วยกันกับท่าน

เมื่อพวกอารยันได้เข้ามาในอินเดียนั้น อินเดียเป็นอารยะประเทศอยู่แล้ว ความจริงข้อนี้ ณ บัดนี้ปรากฏเป็นที่ชัดแจ้งจากซากปรักพัง ณ โมเฮน–โจ ดาโรในภาคตะวันตกเฉียงเหนือ ว่าอารยธรรมอันยิ่งใหญ่ได้มีอยู่แล้ว ณ ที่นี้เป็นเวลาช้านาน ก่อนหน้าพวกอารยันเข้ามาแต่จนกระทั่งในขณะนี้เราก็ยังไม่รู้เรื่องราว ในครั้งนั้นมากนัก ภายในสองสามปีนี้เราคงจะรู้กันมากขึ้น เมื่อพวกนักโบราณคดีผู้ทำการศึกษาซากโบราณวัตถุเป็นพิเศษของเราได้ขุดเอาสรรพสิ่งที่จะพึงพบ ณ ที่นั้นขึ้นมาหมดสิ้นแล้ว

อย่างไรก็ดี แม้จะไม่ยกข้ออ้างดังกล่าวแล้ว ก็เป็นที่แจ่มแจ้งว่า ในครั้งนั้นพวกดราวิเดียนได้มีอารยธรรมอันเฟื่องฟูอยู่ในอินเดียภาคใต้ และอาจจะอยู่ในอินเดียภาคเหนือด้วยเหมือนกัน ภาษาของพวกดราวิเดียนซึ่งมิใช่มีกำเนิดมา แต่ภาษาสันสกฤตของพวกอารยันเป็นภาษาที่เก่าแก่มาก และมีวรรณคดีอันหมดจดงดงามอยู่เป็นอันมาก ภาษาดังกล่าวนี้คือ ภาษาทมิฬ, เทลูกู, กานารีส และมะลายาลัม (Tamil, Telugu, Kanarese, and Malayalaam) ภาษาทั้งมวลเหล่านี้บัจจุบันยังคง

เจริญอยู่ในอินเดียภาคใต้ ลูกคงจะทราบว่า สภาคองเกรสส์แห่งชาติได้แบ่งแยกอินเดียตามพื้นฐานทางภาษา ซึ่งไม่เหมือนกับการจัดแบ่งของรัฐบาลอังกฤษ การแบ่งแบบนี้ย่อมดีกว่ามาก โดยที่เป็นการนำประชากรที่มีลักษณะอย่างเดียวกัน, พูดภาษาเดียวกัน และโดยทั่ว ๆ ไป มีขนบประเพณีคล้ายคลึงกัน ให้เข้ามาอยู่ในเขตมณฑลเดียวกัน มณฑลของคองเกรสส์ทางภาคใต้ได้แก่อันธรา ในมัดรัฐตอนเหนือ ซึ่งพูดภาษา เทลูกู, ทมิฬนาท หรือมณฑลทมิฬ ซึ่งพูดภาษาทมิฬ การ์นะตะกะ (Karnataka) ซึ่งอยู่ตอนใต้ของบอมเบย์ และซึ่งพูดภาษา คันนะทา หรือกานารีส (Kannada or Kanarese) เกระลา (Karala) ซึ่งกลาวอย่างคร่าว ๆตรงกับมะลาบาร์ (Malabar) ซึ่งพูดภาษามะลายาลัม ไม่มีข้อสงสัยเลยว่า ในอนาคตการแบ่งแยกเขตมณฑลของอินเดีย จะต้องถือเอาภาษาแห่งท้องถิ่นนั้นเป็นหลักสำคัญ

พ่ออยากจะกล่าวถึงภาษาของอินเดียเพิ่มเติมไว้ ณ ที่นี้อีกสักเล็กน้อย บุคคลบางคนในยุโรปและที่อื่น ๆ พากันนึกเอาว่า ในอินเดียมีภาษาเป็นจำนวนร้อย ๆ

ความเข้าใจดังว่านั้นนับว่าเหลวไหลอย่างเต็มประตู ผู้ที่กล่าวเช่นนั้นย่อมเท่ากับแสดงความโง่เขลาของตนออกมา ในประเทศอันใหญ่โต เช่น อินเดีย ย่อมมีภาษาท้องถิ่นมากมายเป็นธรรมดา – กล่าวคือภาษาที่ผิดแปลกแตกต่างกันไปตามท้องถิ่น มีชนเผ่าชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในภาคต่าง ๆ ของประเทศที่ใช้ภาษาพิเศษอยู่เป็นอันมากเหมือนกัน แต่ทว่าเมื่อลุถึงพิจารณาอินเดียอย่างเป็นประเทศเดียวกันแล้ว ความแตกต่างทางภาษาย่อมไม่เป็นสิ่งสำคัญแต่อย่างใด ภาษาทั้งหมดจะมีความสำคัญก็แต่โดยเฉพาะจากแง่คิดทางการสำรวจสำมะโนครัวอย่างเดียวเท่านั้น ตามความเห็นของพ่อที่ได้กล่าวไว้ในจดหมายตอนแรก ๆ ของพ่อฉบับหนึ่ง ภาษาอันแท้จริงของอินเดีย สังกัดอยู่กับสองตระกูล คือ ตระกูลทราวิเดียน ซึ่งเราได้กล่าวถึงข้างต้น กับ ตระกูลอารยันอินเดียที่สำคัญ ได้แก่ภาษาสันสกฤต และบรรดาภาษาของอารยัน – อินเดียทั้งหมดแห่งประเทศอินเดียล้วนถือกำเนิดมาแต่ภาษาสันสกฤตทั้งนั้น ภาษาเหล่านั้นคือ ฮินดี, เบงกะลี, กุจราตี, และมารธี (Hindi Bengali Gujrati and Marathi) ภาษาอื่นที่ผิด

เพี้ยนไปจากนี้ก็มีอยู่ไม่น้อยด้วยเหมือนกัน ในอัสสัมมีภาษาของชาวอัสสัม และในโอริสสา (Orissa) หรือ อุตกัล (Utkal) ใช้ภาษาอูริยา (Uriya) อูรดู (Uradu) เป็นภาษาที่ผันแปรไปจาก ฮินดี คำว่า อินดูสตานี หมายถึงทั้งภาษาฮินดีและอูรดู โดยประการฉะนี้ ภาษาที่สำคัญ ๆ ของอินเดีย จึงมีอยู่เพียงสิบภาษาเท่านั้น คือ ฮินดูสตานี, เบงกะลี, กุจราตี, มารธี, ทมิฬ เทลูกู, กานาวีส, มะลายาลัม, อูริยา และภาษาของชาวอัสสัมในบรรดาภาษาทั้งสิบนี้ ฮินดูสตานีซึ่งเป็นภาษาของเรานั้นใช้พูดกันทั่วไปในอินเดียภาคเหนือ ในมณฑลปัญจาบ, สหมณฑล, พิหาร, มณฑลตอนกลาง (Central Provinces), ราชบัดตนะเดลี กับอินเดียภาคกลาง บริเวณเหล่านี้เป็นพื้นที่อันมหึมา ซึ่งมีประชากรอาศัยอยู่ราว ๑๕๐,๐๐๐,๐๐๐ คน ดังนั้นลูกก็ย่อมเห็นได้ว่า มีคนพูดภาษาฮินดูสตานีอยู่แล้ว ๑๕๐,๐๐๐,๐๐๐ คน แต่ก็มีผิดเพี้ยนกันเล็ก ๆ น้อย ๆ อยู่บ้าง และฮินดูสตานีเป็นภาษาที่เข้าใจกันในภาคต่าง ๆ ส่วนมากของอินเดีย แต่แน่ละ, ข้อนี้มิใช่หมายความว่า ภาษาที่สำคัญทั้งหลายอื่น ที่พ่อได้นำ

มากล่าวไว้ข้างต้นจักอันตรธานไป ภาษาเหล่านี้จะคงอยู่ในฐานะภาษาประจำท้องถิ่นอย่างแน่นอน เพราะภาษาเหล่านี้มีวรรณคดีอันหยดย้อย และไม่เป็นการบังควรที่ผู้ใดจักพยายามพรากเอาภาษาที่ได้พัฒนาการมาด้วยดี ไปเสียจากประชาชน วิถีทางสำหรับประชาชนที่จะเติบใหญ่ขึ้นก็ดี สำหรับบรรดาลูกของพวกเขาที่จะศึกษาเล่าเรียนก็ดี ย่อมมีอยู่แต่โดยทางภาษาของตนเท่านั้น ในอินเดียทุกวันนี้ทุกสิ่งทุกอย่างสับสนไปหมด เราใช้ภาษาอังกฤษกันอย่างมากมาย แม้แต่ในหมู่พวกเราเอง สำหรับพ่อมีนี่ช่างน่าขันเสียเต็มประดา ที่เขียนถึงลูกเป็นภาษาอังกฤษ—แม้กระนั้นพ่อก็กำลังทำเช่นนั้นอยู่อีก! พ่อหวังว่า เราจะสลัดความเคยชินเช่นนี้เสียได้ในไม่ช้า

๑๐

สาธารณรัฐหมู่บ้านของอินเดียสมัยโบราณ

๑๕ มกราคม ค.ศ. ๑๙๓๑

เราจะทำอย่างไรจึงจะให้การสำรวจประวัติศาสตร์แต่อดีตของเราดำเนินคืบหน้าไปได้เล่า? พ่อมักจะผละจากแนวทางสำคัญ ๆ แล้วไปทางข้าง ๆ คู ๆ เสียเสมอ ในจดหมายฉบับที่แล้วของพ่อ ขณะที่กำลังกล่าวถึงเรื่องตามหัวข้อที่ตั้งไว้อยู่แท้ ๆ พ่อก็ไพล่ไปกล่าวถึงเรื่องภาษาของอินเดียเสียนี่

ขอให้หวนกลับไปสู่อินเดียเก่าแก่กันเถอะ ลูกทราบว่า ณ ที่ซึ่งเป็นประเทศอาฟกานิสถานทุกวันนี้ในครั้งนั้นและแม้หลังจากนั้นต่อมาอีกเป็นเวลานาน คือส่วนหนึ่งของอินเดีย ภาคตะวันตกเฉียงเหนือของอินเดียมีชื่อว่า *คันธารา* ตลอดทั่วภาคเหนือในที่ราบลุ่มแม่น้ำสินธุ และแม่น้ำคงคา มีถิ่นฐานขนาดใหญ่โตของพวกอารยันตั้งอยู่ พวกอารยันที่อพยพเข้ามาตั้งรกรากอยู่นี้ น่าจะรู้จักศิลปะแห่งการก่อสร้างเป็นอย่างดี เพราะพวกเขาเป็นจำนวนมาก ต้องได้อพยพมาจาก

ถิ่นฐานของพวกอารยันในเปอร์เซีย และเมโสโปเตเมีย ซึ่งในครั้งนั้นได้มีนครใหญ่ ๆ อยู่หลายนครแล้ว ในระหว่างถิ่นฐานของพวกอารยัน – มีบ่าอยู่เป็นอันมาก เฉพาะอย่างยิ่ง ระหว่างอินเดียภาคเหนือและใต้มีบ่าใหญ่ตั้งอยู่ ไม่มีท่าทีแสดงว่าพวกอารยันกลุ่มใหญ่ใด ๆ ได้ข้ามบ่านี้ไปตั้งภูมิลำเนาในภาคใต้ แต่ก็คงจะต้องมีเอกชนจำนวนมาก ได้ไปทำการสำรวจและค้าขาย พร้อมกับพาเอาวัฒนธรรมและประเพณีของพวกอารยันลงไปทางใต้ด้วยแน่ ๆ ประเพณีอันเก่าแก่บอกเราว่าอารยันพวกแรกที่ไปทางใต้ได้แก่ ฤาษี อกัสตยา (Rishi Agastya) ซึ่งได้นำคำสั่งสอนของศาสนาและวัฒนธรรมพวกของอารยันไปสู่เมืองเดกคาน

การค้าขายอย่างใหญ่โต ระหว่างอินเดียกับนานาประเทศได้รุ่งเรืองอยู่แล้ว พริกไทย, ทองคำ, และไข่มุกของภาคใต้เป็นที่ต้องตาต้องใจของพวกพ่อค้าต่างด้าวที่ข้ามทะเลมา ข้าวก็คงส่งออกไปนอกประเทศด้วยเหมือนกัน ไม้สักจากมะละบาร์ ได้มีผู้พบเห็นอยู่ในพระราชวังโบราณหลายแห่งในบาบิโลเนีย

พวกอารยันได้ค่อนวิวัฒน์ระบบหมู่บ้านในอินเดียของพวกเขาทีละน้อยๆ นั่นคือการผสมหมู่บ้านอันเก่าแก่ของ

พวกทราวิเดียนเข้ากับความคิดใหม่ๆ ของพวกอารยัน หมู่บ้านเหล่านี้เกือบเป็นเอกราช และปกครองโดยสภา "*ปัญจยาต*" ที่ได้รับเลือกตั้งเข้ามา หมู่บ้านหลายๆ หมู่ หรือเมืองย่อมๆ ได้ถูกนำมารวมด้วยกันภายใต้ราชา หรือ หัวหน้า ซึ่งบางครั้งก็ได้รับเลือกตั้ง และบางครั้งก็สืบสายกันต่อมา กลุ่มหมู่บ้านต่างๆ มักจะร่วมมือซึ่งกันและกันบ่อยๆ เพื่อสร้างถนนหนทาง, บ้านพัก, กลอง เพื่อการชลประทาน และกิจการต่างๆ ของหมู่บ้าน ในทำนองที่กล่าวนี้ ซึ่งเป็นประโยชน์อันร่วมกัน ดังปรากฏว่า ราชานั้นถึงแม้จะเป็นประมุขในรัฐ ก็หาสามารถทำอะไรได้ตามชอบใจไม่ ตัวของราชาต้องอยู่ภายใต้กฎหมายและขนบธรรมเนียมของพวกอารยัน และประชากรของรัฐอาจปลดราชาออกจากตำแหน่งหรือปรับเอาได้ สิ่งที่เป็นไปในทำนองว่า "*รัฐคือข้า*" (L' etatc' est moi) ซึ่งพ่อได้นำมากล่าวไว้ในจดหมายฉบับแรกๆ ของพ่อนั้นหามีอยู่ไม่ โดยประการฉะนี้ ในถิ่นฐานของพวกอารยันจึงมีประชาธิปไตยแบบหนึ่งนั่นก็คือว่า ประชากรอารยันสามารถที่จะควบคุมรัฐบาลได้ในขอบเขตหนึ่ง

เปรียบเทียบอารยันอินเดียเหล่านี้กับอารยันกรีคมีข้อผิดแปลกแตกต่างกันมากหลาย แต่ถึงกระนั้นก็มีข้อที่เหมือนกันอยู่เป็นอันมาก ในทั้งสองแห่งมีประชาธิปไตยบางแบบ แต่เราจงจำไว้เสมอว่า ประชาธิปไตยที่มีอยู่นั้นจำกัดอยู่แต่ในพวกอารยันเองยิ่งบ้างยิ่งย่อนบ้าง พวกทาสของเขา หรือประดาผู้คนที่เขาจัดให้อยู่ในวรรณะต่ำหามีประชาธิปไตยหรือเสรีภาพไม่ ตามที่เราทราบขณะนั้นระบบวรรณะที่มีการแบ่งออกไปอย่างมากมายนั้นไม่ได้มีอยู่ในยุคกระโน้น ในหมู่อารยันอินเดียมีการแบ่งสังคมออกเป็นสี่ชั้น หรือสี่วรรณะ วรรณะเหล่านี้คือ *พราหมณ์* หรือผู้ศึกษาเรียน พระ และมุน, *กษัตริย์* หรือผู้ปกครอง, *แพศย์* หรือพ่อค้าและผู้ที่ทำการค้าขาย และ *ศูทร์* หรือกรรมกรและคนงาน โดยประการฉะนี้การแบ่งจึงตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งการอาชีพ อาจเป็นไปได้ว่า ระบบวรรณะดังนี้กำหนดขึ้นจากความประสงค์ของพวกอารยันในอันที่จะแยกตนออกจากชาติ ที่ได้ถูกพิชิตนั้นด้วย พวกอารยันมีความทรนงและเย่อหยิ่งจนดูถูกชนเชื้อชาติอื่น ๆ ทั้งหมด ฉะนั้นพวกเขาจึงไม่พึงประสงค์ให้ประชากรของเขาไปปะปนกับชนชาติอื่น ๆ

คำว่า *วรรณะ* Aarna นี้เป็นคำในภาษาสันสกฤต แปลว่าสี นี่แสดงให้เห็นด้วยว่า พวกอารยันที่เข้ามามีผิวพรรณงามกว่าประชากรดั้งเดิมของอินเดีย

โดยประการฉะนี้ เราต้องจำใส่ใจไว้ว่า ทางด้านหนึ่ง, พวกอารยันได้กดชนชั้นทำงานลงไป และไม่ยอมให้ได้ลิ้มรสประชาธิปไตยของพวกเขาเลย อีกด้านหนึ่ง, ในหมู่พวกเขา เขามีเสรีภาพกันอย่างเต็มที่ เขาจะไม่ยอมให้กษัตริย์หรือผู้ปกครองของพวกเขาประพฤติมิชอบ และถ้าผู้ปกครองคนใดประพฤติมิชอบขึ้น ก็ต้องถูกปลดออกจากตำแหน่งตามปรกติกษัตริย์ (king) เป็นชนชั้นกษัตริย์(Kashattiyas)แต่บางครั้งในระหว่างสงครามและยามทุกเข็ญ แม้แต่ศูทร์หรือสมาชิกแห่งชนชั้นต่ำสุดก็อาจจักขึ้นครองบัลลังก์ได้ หากเขามีความสามารถเพียงพอ ในยุคต่อมาพวกอารยันได้เสื่อมลง และระบบวรรณะของพวกเราได้เป็นไปอย่างเข็มงวดขึ้น การแบ่งชั้นวรรณะมากเกินไป ได้ทำให้ประเทศอ่อนแอลงแล้วก็ล่มจม ทั้งพวกเขายังได้ลืมความคิดอันเก่าแก่ในเรื่องเสรีภาพของพวกเขาเสียอีกด้วย เพราะในยุคอันเก่าแก่นั้น

กล่าวกันว่า คนอารยันไม่มีวันยอมเป็นทาส และว่าสำหรับเขาความตายเป็นสิ่งพึงเลือกยิ่งกว่าการทำให้นามของอารยันเสื่อมเกียรติ

ถิ่นฐานของพวกอารยันคือ เมืองและหมู่บ้านต่างๆ มิได้เติบโตขึ้นมาด้วยวิธีที่เป็นไปตามบุญตามกรรม ถิ่นฐานเหล่านี้ได้ถูกสร้างขึ้นตามแผนผัง และลูกจะรู้สึกทึ่งที่ทราบว่า แผนผังเหล่านี้มีเรขาคณิตเกี่ยวข้องด้วยเป็นอย่างมาก แท้ที่จริง ขณะนั้นเครื่องหมายคณิตก็ได้ถูกนำมาใช้ในพิธีบูชาพระเวทด้วย แม้แต่เดี๋ยวนี้ในบ้านของชาวฮินดูเป็นอันมาก เครื่องหมายเรขาคณิตเหล่านี้ บางอย่างก็ได้ถูกนำมาใช้ระหว่างพิธีบูชาต่างๆ ปัจจุบันเรขาคณิตเกี่ยวข้องกับการสร้างบ้านและสร้างเมืองอย่างใกล้ชิดมาก หมู่บ้านอารยันอันเก่าแก่ในตอนแรกน่าจะสร้างขึ้นเป็นแบบบ็อมค่าย เพราะในยุคกระโน้น ความหวาดกลัวการถูกโจมตีมีอยู่เสมอ แม้แต่เมื่อไม่มีอันตรายแห่งการโจมตีของศัตรู แผนผังอันเดียวกันนั้นก็ยังคงนำมาใช้เรื่อยไป แผนผังนี้คงจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ที่มีกำแพงล้อมรอบทุกด้าน และมีประตูใหญ่สี่ประตู กับประตูย่อมๆ สี่ประตู ภายในกำแพงเหล่านี้มีถนนหนทางซึ่งจัดระเบียบไว้เป็น

พิเศษ และเคหะสถานในใจกลางของหมู่บ้านมีสำนักสภาบัญจญาต อันเป็นที่ซึ่งบุคคลชั้นอาวุโสของหมู่บ้านมาประชุมกัน ในหมู่บ้านย่อม ๆ จะมีแต่เพียงต้นไม้ใหญ่แทนสำนักสภาบัญจญาตทุก ๆ ปี เสรีชนแห่งหมู่บ้านทั้งมวล จะมาประชุมกันเพื่อเลือกตั้งสภาบัญจญาตของตน

บุรุษผู้คงแก่เรียนเป็นอันมาก มักจะหลบออกไปอยู่อย่างง่าย ๆ หรือศึกษาและทำงานท่ามกลางความเงียบสงัด บรรดาสานุศิษย์แวดล้อมอยู่โดยรอบผู้คงแก่เรียน และแล้วถิ่นฐานใหม่ก็ค่อย ๆ เติบโตขึ้นมาจากพวกครูบาอาจารย์และสานุศิษย์เหล่านั้น เราสามารถถือได้ว่า ถิ่นฐานเหล่านี้เป็นมหาวิทยาลัย ที่นั่นมีอาคารสวยงามไม่สู้มาก แต่ถึงกระนั้น บรรดาผู้แสวงความรู้ก็มาจากหนทางไกล ๆ สู่สำนักศึกษาเหล่านั้น

ตรงกันข้ามกับ อนันท์ภวัน[๑] เป็น*อาศรม บารัทวาช* (Bharadwa Ashram) ลูกรู้จักดี บางทีลูกก็จะรู้ด้วยว่ามีผู้สันนิฐานกันว่า *บารัทวาช* เป็นผู้คงแก่เรียนในยุคเก่าแก่สมัยรามานะ (รามเกียรติ์) และกล่าวกันว่า รามจันทร์

๑ บ้านของท่านผู้เขียนในเมืองอัลลาฮะบัด

ได้มาเยี่ยมเยียนบารัทวาชในระหว่างที่เขาถูกเนรเทศเล่ากันว่า สานุศิษย์และนักศึกษาหลายพันพำนักอยู่กับท่านผู้นั้น คงจะต้องเป็นมหาวิทยาลัยที่มีบารัทวาชเป็นประมุขที่เดียวละ ในยุคกระโน้น อาศรมนั้นตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำคงคา ซึ่งน่าจะเป็นเช่นนั้นแน่ๆ ถึงแม้เดี๋ยวนี้แม่น้ำจะอยู่ห่างออกไปเกือบไมล์ก็ตามที พื้นที่สวนของเราปรากฏว่ามีอยู่หลายแห่งที่เป็นทรายซึ่งอาจจะได้เคยเป็นส่วนหนึ่งแห่งท้องน้ำคงคาในยุคกระโน้นก็ได้

ในสมัยต้นๆ โน้นเป็นยุคอันยิ่งใหญ่ของพวกอารยันในอินเดีย เคราะห์ร้ายที่เราไม่มีประวัติศาสตร์ของยุคนี้ และได้แต่เพียงอาศัยหนังสือต่างๆ ซึ่งมิใช่ประวัติศาสตร์สำหรับค้นหาข้อเท็จจริงเช่นที่เราทราบกัน ท่ามกลางอาณาจักรและสาธารณรัฐทั้งหลายแห่งยุคกระโน้นมีมคธ (Magadha) ในพิหารใต้, วิเทหะ (Videha) ในพิหารเหนือ, กาสีหรือพาราณสี (Kashi or Benares) โกศล (Koshala) ซึ่งเมืองหลวงคือ อโยธยา (Ayodhaya—บีซะบัดสมัยใหม่) และปัญชลา ซึ่งอยู่ระหว่างแม่น้ำคงคากับยมนา ในอาณาจักรของปัญชลาเหล่านี้มีนครที่สำคัญสองนคร ได้แก่ มะธุรา และกันยะคุบจา

(Mathura and Kanyakubja) นครทั้งสองนี้เลื่องชื่อลือนามในประวัติศาสตร์ยุคต่อมาด้วยเหมือนกัน และทั้งสองนครยังดำรงอยู่จนกระทั่งปัจจุบัน กันยะคุบจาภายใต้นามว่า คะนาอู (Kanau) อยู่ใกล้เมืองคอนโปร์ ในยุคต้นๆ โน้น อุชเชนก็มีอยู่ด้วยเหมือนกัน แต่เดี๋ยวนี้เป็นเมืองย่อม ๆ ในรัฐกวาลิออร์ (Gwalior)

ใกล้ปาฏลิบุตร หรือบนะมีนครเวสาลี (Vaisali) เป็นนครหลวงของเผ่าพันธุ์หนึ่ง—เผ่าพันธุ์ ลิจฉวี ซึ่งลือชื่อในประวัติศาสตร์ยุคแรก ๆ ของอินเดีย รัฐนี้เป็นสาธารณรัฐ และปกครองโดยสภา ซึ่งประกอบด้วยบุคคลที่มีชื่อเสียง มีประธานที่ได้รับเลือกตั้งเรียกว่า "นายก" (Nayaka)

เมื่อกาลได้ผ่านไป นครและหัวเมืองใหญ่ ๆ หลายแห่งได้เติบโตขึ้นมาการค้าก็เพิ่มมากขึ้น ศิลปะและการอาชีพของพวกช่างฝีมือเล่าก็รุ่งเรือง ฉะนั้นหัวเมืองใหญ่ๆ จึงได้กลายเป็นศูนย์กลางการค้าที่ใหญ่โต อาศรมทั้งหลายตามป่า ซึ่งพราหมณ์ผู้คงแก่เรียนอาศัยอยู่กับพวกสานุศิษย์ของตน ก็ได้เติบโตขึ้นมาเป็นเมืองมหาวิทยาลัยที่ใหญ่โตด้วยเหมือนกัน และในศูนย์กลาง

แห่งการศึกษาเหล่านี้มีการสอนวิชาการทุกชนิด บรรดาที่รู้จักกันในขณะนั้นพวกพราหมณ์ได้สอนให้แม้แต่ยุทธศาสตร์ ลูกคงจะจำได้ว่ามหาครแห่งปาณฑวาส (Panda vas) ในมหาภารตะ มีพราหมณ์ผู้หนึ่งชื่อ โตรนาจารย์ (Drona charya) พราหมณ์ผู้สอนวิธีการรบแก่พวกเขาพร้อมด้วยวิชาอย่างอื่น ๆ

กรมศิลปากร หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติฯ ตรัง

๑๑

หนึ่งพันปีของจีน

๑๖ มกราคม ค.ศ. ๑๙๓๑

ข่าวได้มาจากโลกภายนอก—ข่าวที่รบกวนและทำให้เศร้า แต่ก็เป็นข่าวที่ทำให้ใคร ๆ เต็มตื้นไปด้วยความภาคภูมิและความปีติ เราได้ยินข่าวเกี่ยวกับชะตากรรมของประชากรแห่งชลเปอร์ (Sholapur) เมื่อข่าวอันน่าสลดใจนี้ได้เป็นที่รู้กันขึ้น เราก็ได้รับเรื่องย่อ ๆ เกี่ยวกับสิ่งที่อุบัติขึ้นทั่วประเทศนั้นด้วย มันเป็นการยากที่จะนั่งนิ่ง ๆ อยู่ได้ เมื่อเยาวชนของเรากำลังพากันพลีชีวิตของพวกเขา บุรุษและสตรีหลายพันกำลังเผชิญกับการถูกตีด้วยกระบองอย่างโหดร้าย แต่มันก็เป็นการฝึกฝนที่ดีสำหรับเรา พ่อเข้าใจว่า ทุกคนในพวกเราไม่ว่าบุรุษหรือสตรีคงจะได้มีโอกาสทดสอบตัวเองอย่างสุดขีดเช่นนั้นบ้าง ในขณะเดียวกัน มันช่วยทำให้กำลังใจของคนเราดีขึ้น เมื่อรู้ว่าประชากรของเรากล้าก้าวไปข้างหน้า เพื่อเผชิญกับความทุกข์ยากอย่างไร อาวุธและการทำร้าย

ของศัตรูที่เพิ่มขึ้น ทุกครั้งยังให้พวกเขาแข็งแกร่งยิ่งขึ้น และมีใจแน่วแน่ยิ่งขึ้นในอันที่จะต่อต้านอย่างไร

เมื่อข่าวประจำวันประดังเข้ามาเต็มอยู่ใน ใจใครเข้ามันก็เป็นการยากที่จะคิดถึงเรื่องอื่น ๆ แต่การรำพึงไปอย่างลม ๆ แล้ง ๆ ก็ไม่ช่วยอะไรได้ และถ้าเราจำต้องทำงานกันเป็นล่ำเป็นสัน เราก็ต้องควบคุมจิตใจของเรา ฉะนั้น ขอให้เรากลับคืนไปสู่ยุคอันเก่าแก่แล้วปล่อยให้ชีวิตของเราอยู่ห่างไกล จากความยุ่งยาก ปัจจุบัน เสียสักพักหนึ่ง

ขอให้เราไปยังประเทศที่เคียงบ่าเคียงไหล่กับอินเดียในประวัติศาสตร์โบราณกาล—คือ จีนนั่นเอง ในจีนและประเทศอื่น ๆ แห่งเอเชียตะวันออก เช่นญี่ปุ่น เกาหลี อินโดจีน—สยามและพม่า เราไม่มีอะไรจะเกี่ยวข้องกับประชากรอารยัน ที่นี่เรามีเชื้อชาติมองโกเลีย

เมื่อประมาณ ๕,๐๐๐ ปีมาแล้วหรือกว่านั้น มีการรุกรานประเทศจีนจากตะวันตก เผ่าชนที่รุกรานเหล่านี้ก็มาจากเอเชียเหมือนกัน และก้าวหน้าในทางวัฒนธรรมของตนพอใช้ ชนเผ่านี้มีความรู้เกษตรกรรมและการเลี้ยงวัวควายเป็นฝูงใหญ่ ๆ พวกเขาสร้างบ้าน

อยู่อย่างดีและมีสังคมที่ก้าวหน้าเป็นอย่างดี พวกเขาตั้งรกรากอยู่ใกล้แม่น้ำ หวังโห (หวงโห) ที่เรียกกันว่าแม่น้ำเหลืองและได้จัดตั้งรัฐขึ้นเป็นเวลาหลายร้อยปีที่พวกเขาแผ่กระจายกันออกไปในประเทศจีนเรื่อยไป และปรับปรุงศิลปะและการผลิตให้ดีขึ้น ประชากรจีนเป็นชาวนาเป็นส่วนใหญ่ และหัวหน้าของพวกเขาก็มีลักษณะเป็นพ่อบ้าน (Patriachs) อย่างแท้จริง ชนิดที่พ่อบรรยายให้ลูกฟังในจดหมายก่อน ๆ ของพ่อ หกหรือเจ็ดร้อยปีต่อมากล่าวคือ เมื่อ ๔,๐๐๐ ปีเศษมาแล้วเราพบบุรุษคนหนึ่งชื่อเหยา Ueo ซึ่งขนานนามตนเองว่าจักรพรรดิ์ แต่ถึงแม้จะขนานนามตนเองเช่นนั้น เขาก็เป็นพ่อบ้านยิ่งกว่าจักรพรรดิ์อย่างชนิดที่อียิปต์หรือเมโสโปตาเมียมี ประชากรจีนยังดำเนินชีวิตเป็นชาวนาเรื่อยไป และไม่มีอะไรเกี่ยวข้องกับสิ่งที่เรียกว่ารัฐบาลกลางมากนัก

พ่อได้บอกกับลูกแล้วว่า ในชั้นแรก ๆ พวกพ่อบ้านก็ได้รับเลือกตั้งจากประชากรของเขาแล้ว ต่อมาภายหลังได้กลายเป็นการสืบสายกันได้อย่างไร เราเห็นลักษณะอย่างเดียวกันนี้อุบัติขึ้นในจีน เหยา มิได้ตั้งให้บุตรชาย

ของเขาขึ้นครองบัลลังก์สืบต่อจากเขา หากเขาได้แต่งตั้งให้บุคคลอื่น ซึ่งถือกันว่าเป็นผู้มีความสามารถที่สุดในประเทศ เป็นผู้สืบตำแหน่งแทน อย่างไรก็ดีในไม่ช้าตำแหน่งนี้ก็ได้กลายเป็นการสืบสันติวงศ์ และมีผู้กล่าวกันว่าราชวงศ์เซี่ย (Hsia) ได้ปกครองประเทศจีนเป็นเวลากว่า ๔๐๐ ปี กษัตริย์ราชวงศ์เซี่ย องค์สุดท้ายดุร้ายอย่างยิ่ง จะนั้นจึงมีการปฏิวัติซึ่งล้มล้างบัลลังก์ของเขาเสีย ต่อมาราชวงศ์อื่น ซึ่งเรียกว่าราชวงศ์ซางหรือหยิน (Shang or yin) ได้ขึ้นครองอำนาจและราชวงศ์นี้ได้ยั่งยืนมาเป็นเวลานานเกือบ ๖๕๐ ปี

ด้วยข้อความสั้น ๆ มีประโยคสั้น ๆ สองสามประโยค พ่อได้ชำระประวัติศาสตร์ของจีนเป็นเวลามากกว่า ๑,๐๐๐ ปี มันน่าอัศจรรย์อยู่มิใช่หรือ ก็ใครจะสามารถจัดการกับประวัติศาสตร์อันยาวเหยียดเหล่านี้ได้? แต่ลูกต้องตระหนักว่า ข้อความตอนสั้น ๆ ของพ่อหาได้ทำให้ความยาวเหยียดของเวลา จำนวนถึง ๑,๐๐๐ หรือ ๑,๑๐๐ ปีนั้นลดลงไม่ เราได้เคยชินกับการคิดสำหรับระยะเวลาเป็นวันและเดือนและปี มันจะเป็นการยากสำหรับลูกที่จะคิดเห็นได้อย่างกระจ่าง แม้สำหรับระยะ

๑๐๐ ปี อายุสิบสามปีของลูกดูเหมือนมากโข ยังงั้นมิใช่หรือ? และแต่ละปีที่เพิ่มเข้ามาก็ทำให้ลูกใหญ่โตขึ้นเป็นอันมากโดยนัยนั้น ลูกจะเก็บประวัติศาสตร์สำหรับระยะเวลา ๑,๐๐๐ ปี ไว้ในความคิดของลูกได้อย่างไรเล่า? มันเป็นเวลาที่ยาวนาน คนรุ่นแล้วรุ่นเล่ามาแล้วก็ไปหัวเมืองเติบโตขึ้นเป็นนครใหญ่ ๆ แล้วก็พังทลายไป มีนครใหม่โผล่ขึ้นมาแทนที่ จงนึกถึง ๑,๐๐๐ ปี แห่งประวัติศาสตร์ที่ล่วงมานั้น แล้วบางทีลูกก็จะได้ความคิดบางอย่างเกี่ยวกับยุคอันยาวนานนี้ ความเปลี่ยนแปลงมากมายได้บังเกิดขึ้น ในโลกนี้ในระยะเวลา ๑,๐๐๐ ปี น้อยอย่างน่าอัศจรรย์เสียนี่กระไร

ประวัติศาสตร์ของจีนที่มีประเพณีแห่งวัฒนธรรมอันยาวนาน และราชวงศ์แต่ละราชวงศ์ สถาพรเป็นเวลา ๕๐๐ ปี หรือ ๘๐๐ ปี หรือกว่าเสียด้วยซ้ำนั้น เป็นสิ่งน่าอัศจรรย์ใจ

จงนึกถึงความเจริญและก้าวหน้าอย่างช้า ๆ ของจีนในระหว่าง ๑,๑๐๐ ปี ที่พ่อได้นำมากล่าวไว้ด้วยข้อความตอนหนึ่ง ระบบการปกครองแบบพ่อบ้านค่อย ๆ หลีกทางไป และรัฐบาลก็ค่อย ๆ เจริญขึ้น รัฐที่จัดตั้ง

ขึ้นเป็นระเบียบเรียบร้อยปรากฏโฉมหน้าออกมา แม้แต่ในยุคโบราณกาลนี้จีนก็รู้จักศิลปะ แห่งการเขียนหนังสือแต่ดังที่ลูกทราบ การเขียนหนังสือของจีนแตกต่างไปจากการเขียนของเรา และการเขียนของคนอังกฤษและฝรั่งเศสเป็นอันมาก การเขียนหนังสือของจีนไม่ใช้ตัวอักขระ หากเขียนด้วยเครื่องหมายหรือภาพเหมือน

หลังจากได้ปกครองมาเป็นเวลา ๖๔๐ ปี ราชวงศ์ซาง ก็ได้ถูกโค่นล้มลงโดยการปฏิวัติ แล้วราชวงศ์ใหม่คือราชวงศ์เจา (Chou) ได้ขึ้นครองอำนาจราชวงศ์นี้ ได้ครองอำนาจเป็นระยะเวลายาวนานยิ่งกว่าราชวงศ์ซางเสียด้วยซ้ำ ราชวงศ์ เจา สถิตสถาพรมาเป็นเวลา ๘๖๗ ปี ภายใต้ราชวงศ์เจานี้แหละที่รัฐอันจัดตั้งขึ้นอย่างเป็นระเบียบเรียบร้อยของจีน ได้ปรากฏโฉมหน้าออกมา และก็ในระหว่างยุคนี้อีกเหมือนกันที่นักปรัชญาผู้ยิ่งใหญ่ของจีนสองท่านคือ ขงจื้อ และ เหลาจื้อ ได้มีชีวิตอยู่ เราจะมีเรื่องกล่าวถึงท่านทั้งสองนี้ภายหลัง

เมื่อราชวงศ์ ซาง ได้ถูกขับออกจากราชบัลลังก์นั้น ข้าราชการชั้นสูงของราชวงศ์นี้ผู้หนึ่ง นามว่า *กีจื้อ* ได้สมัครใจเนรเทศตัวเองออกไป อยู่ต่างประเทศ ยิ่งกว่าอยู่

รับใช้ราชวงศ์ เจา ดังนั้นข้าราชการผู้นี้พร้อมด้วยบริวาร ๕,๐๐๐ คน จึงออกเดินทางจากประเทศจีนเข้าไปสู่เกาหลีก็จื้อขนานนามประเทศนี้ว่า 'โชเซน'[๑] (Chosen) หรือ "แผ่นดินแห่งความสงบยามเช้า" เกาหลีหรือโชเซนอยู่ทางตะวันออกของประเทศจีน ฉะนั้นก็จื้อจึงไปทางทิศตะวันออกสู่พระอาทิตย์ที่กำลังขึ้น ในครั้งนั้นเขาอาจคิดว่า เขาได้มาถึงประเทศที่อยู่ตะวันออกสุดก็เป็นได้ เพราะฉะนั้นเขาจึงขนานนามนี้ให้แก่เกาหลีก็ได้เริ่มต้นด้วยก็จื้อ ตั้งแต่ ๑,๑๐๐ ปี ก่อนคริสตกาล ก็จื้อได้นำศิลปะและช่างฝีมือ, การสร้างบ้าน, การกสิกรรมและการทำไหมของจีน เข้ามาสู่ประเทศใหม่ของเขาคนจีนได้พากันอพยพติดตามก็จื้อไปมากยิ่งขึ้น ผู้สืบเชื้อสายของก็จื้อได้ปกครองโชเซนเป็นเวลา ๙๐๐ ปีเศษ

แน่ทีเดียว, โชเซนหาใช่ประเทศที่อยู่ทางทิศตะวันออกที่สุดไม่ ตามที่เราทราบตะวันออกของโชเซนคือญี่ปุ่น แต่เมื่อครั้งก็จื้อเดินทางไปโชเซนนั้น เราไม่มีความรู้เรื่องราวที่กำลังบังเกิดขึ้นในญี่ปุ่น ประวัติศาสตร์

---

๑ แต่ตามสำเนียงของภาษาจีนกลางเรียกว่า "เฉาเสียน" ส่วนคำ "เกาหลี" เป็นนามที่ญี่ปุ่นตั้งขึ้น – ผู้แปล

ของญี่ปุ่นไม่เก่าแก่ใกล้เคียงกับของจีน หรือแม้แต่ของเกาหลี หรือโชเซน ชาวญี่ปุ่นกล่าวว่าจักรพรรดิพระองค์แรกของพวกเขาทรงพระนามว่ายิมมูเทนโน (Jimmu Tenno) และว่าจักรพรรดิพระองค์นี้ได้ขึ้นครองราชย์เมื่อราว ๖๐๐ หรือ ๗๐๐ ปี ก่อนคริสตกาล คนญี่ปุ่นถือกันว่า พระองค์ต้องเป็นผู้สืบสกุลมาแต่อาทิตย์เทพี เพราะในญี่ปุ่นถือกันว่า อาทิตย์เป็นเทพีองค์หนึ่ง กล่าวกันว่า จักรพรรดิของญี่ปุ่นองค์ปัจจุบันนี้ก็เป็นผู้สืบสายโดยตรงมาจากจักรพรรดิยิมมู เทน โน นั้น และโดยประการฉะนี้ คนญี่ปุ่นเป็นอันมากจึงเชื่อกันว่า พระองค์เป็นผู้สืบสายมาจากพระอาทิตย์

ลูกทราบว่าในประเทศของเรานี้ ชนเผ่าราชปุต (Rajput) ก็กล่าวอ้างทำนองเดียวกันว่า พวกเขามีประวัติสืบสกุลย้อนหลังไปถึงพระอาทิตย์ และพระจันทร์ ตระกูลที่สำคัญสองตระกูลของพวกเขา คือ *สุรยาวันษี* (Suryavanshi) หรือเชื้อชาติแห่งพระอาทิตย์กับ *จันทรวันษี* (Chandravanshi) หรือเชื้อชาติแห่งพระจันทร์ กษัตริย์มหาราณา แห่งอุทัยเปอร์ เป็นประมุขของตระกูล *สุรยาวันษี* และพระองค์สืบสาวตระกูลของพระองค์กลับ

ไปสู่อดีตอันนานไกล ชนเผ่าราชปุตของเราเป็นประชากรที่วิเศษ ส่วนเรื่องราวที่เกี่ยวกับความกล้าหาญและความเป็นนักรบของพวกเขาเล่า ก็หาที่สิ้นสุดมิได้

กรมศิลปากร หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติฯ ตรัง

๑๒

เสียงเรียกของอดีต

๑๗ มกราคม ค.ศ. ๑๙๓๑

บัดนี้เราได้มองดูโลกสมัยโบราณกาล ตามที่มันน่าจะเป็นเมื่อราว ๒๕๐๐ ปีมาแล้วอย่างย่อ ๆ การสำรวจของเราเป็นไปโดยสังเขปอย่างยิ่ง และจำกัดอย่างยิ่ง เราเพียงแต่ได้อุยกันเกี่ยวกับประเทศต่าง ๆ ซึ่งก้าวหน้าพอใช้ หรือซึ่งมีประวัติศาสตร์บางอย่างในวงอันจำกัดเท่านั้น ในอียิปต์เราเพิ่งได้กล่าวถึงอารยธรรมอันยิ่งใหญ่ซึ่งสร้างปิรมิด, สฟิงกซ์และสิ่งอื่น ๆ ที่เราไม่อาจเข้าไปสำรวจดูในขณะนี้ อารยธรรมอันยิ่งใหญ่นั้นได้สิ้นอายุขัยของมันและกำลังเสื่อมลงแม้ในยุคต้น ๆ ซึ่งเรากำลังพิจารณากันอยู่นี้ คนอสซอสเล่าก็ใกล้กาลอวสานดุจกัน ในประเทศจีนเราได้ติดตามยุคแห่งกาลอันมหาศาลระหว่างที่ประเทศนั้นเติบโตขึ้นมาเป็นจักรวรรดิศูนย์กลางอันยิ่งใหญ่ และได้พัฒนาการเขียน, การทำไหมและสิ่งอันสวยงามมากมายให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น เราได้มองดูเกาหลีและญี่ปุ่นแวบเดียว ในอินเดียเราเพิ่งได้

กล่าวให้สังเกตเห็นว่า อารยธรรมอันเก่านั้น เดี๋ยวนี้มีซากโบราณวัตถุ ณ โมเฮน – โจดาโร ในหุบเขาลุ่มน้ำสินธุเป็นเครื่องหมาย, กล่าวถึงอารยธรรมของพวกดราวิเดียนตลอดจนการค้ากับประเทศภายนอกของพวกเขา และท้ายที่สุด ได้กล่าวถึงพวกอารยันเราได้อ้างอิงถึงหนังสืออันมีชื่อหลายเล่ม ที่พวกอารยันสร้างขึ้นในยุคของพวกเขา คือ *คัมภีร์พระเวท* และ *อุปนิษัท* และกวีนิพนธ์ *รามายะนะ* (รามเกียรติ์) และ *มหาภารตะ* เราได้ติดตามพวกอารยันที่กระจายกันออกไปทางอินเดียภาคเหนือ และติดตามแม้กระทั่งการที่พวกเขาบุกลงไปทางภาคใต้ แล้วเมื่อได้มีความสัมพันธ์กับพวกดราวิเดียนเก่า ก็ได้สร้างอารยธรรมขึ้นใหม่เป็นอารยธรรมและวัฒนธรรมที่มีสิ่ง ซึ่งเป็นของพวกดราวิเดียนปนอยู่ด้วย แต่ส่วนมากเป็นของพวกอารยัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เราได้เห็นกันมาแล้วว่า ประชาคมหมู่บ้านของพวกเราได้เติบโตขึ้นมาบนพื้นฐานแห่งประชาธิปไตยแล้วได้เจริญก้าวหน้าเป็นเมือง และเป็นนครอย่างไร และอาศรมตามป่าก็ได้กลายมาเป็นมหาวิทยาลัยอย่างไรในเมโสโปตาเมีย และเปอร์เซีย

เราได้กล่าวถึงการเติบโตของจักรวรรดิแล้วจักรวรรดิเล่าแต่โดยย่นย่อเท่านั้น เราได้กล่าวถึงจักรวรรดิในยุคหลัง ๆ จักรวรรดิหนึ่ง คือ จักรวรรดิของคาริอูส ซึ่งแผ่อาณาเขตมาจนถึงแม่น้ำสินธุในอินเดีย ในปาเลสไตน์เราได้มองดูพวกยิวแวบหนึ่ง พวกยิวนี้ถึงแม้จะมีเป็นจำนวนน้อย และอาศัยอยู่ในมุมกะจิดริดแห่งหนึ่งของพิภพ ก็ดึงดูดความสนใจของชาวโลกเป็นอันมาก ขณะที่กษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ทั้งหลายได้ถูกลืมกันไปสิ้นแล้ว เดวิดและโซโลมอน กษัตริย์ของพวกยิวยังแนบแน่นอยู่ในความทรงจำ เพราะทั้งสององค์มีชื่อกล่าวถึงอยู่ในคัมภีร์ไบเบิล ในประเทศกรีซเราได้เห็นอารยธรรมใหม่ของพวกอารยันงอกงามขึ้นบนซากปรักพังของอารยธรรมแห่งคนอสซอสอันเก่ากว่า รัฐ–นครทั้งหลายได้เติบโตขึ้นมา และอาณานิคมของกรีคได้โผล่ขึ้นมาตามขอบทะเลเมดิเตอร์เรเนียน โรมซึ่งในกาลข้างหน้าจะยิ่งใหญ่และคาร์เธจคู่ปรับตัวฉกาจของโรม เพิ่งจะโผล่โฉมหน้าออกมาบนขอบฟ้าแห่งประวัติศาสตร์

ทั้งมวลนี้ล้วนได้มองดูเพียงผาด ๆ พ่อควรที่จะได้บอกลูกถึงบางสิ่งบางอย่างของบรรดาประเทศ ซึ่งเรา

มิได้กล่าวถึง–คือ ประเทศทั้งหลายของยุโรปเหนือและเอเชียอาคเนย์ แม้แต่ในยุคต้น ๆ นี้ชาวทะเลของอินเดียภาคใต้ก็กล้าเสี่ยงภัยข้ามอ่าวเบงกอลไปยังแหลมมลายู และหมู่เกาะทางใต้ของมลายู แต่เราต้องขีดเส้นลงตรงที่ใดที่หนึ่ง หาไม่แล้วเราก็จะไม่มีวันคืบหน้าไปได้

บรรดาประเทศที่เราได้คุยกันมาแล้วนั้น เป็นที่เข้าใจกันว่าสังกัดอยู่ในโลกแห่งโบราณกาล แต่จงจำไว้ว่า ในยุคกระโน้นการคมนาคมระหว่างประเทศที่อยู่ห่างไกลกันมิใช่สู้มากกลาสีผู้ชอบผจญภัยได้พากันข้ามท้องทะเลหลวงต่าง ๆ และประชากรบางพวกก็เดินทางบกอันยาวเหยียด เพื่อการค้าขายหรือเพื่อจุดประสงค์อย่างอื่น ๆ แต่การเดินทางบกนี้จะต้องมีน้อย เพราะอันตรายมีอยู่อย่างใหญ่หลวง ภูมิศาสตร์แทบจะไม่รู้กันเลย สันนิษฐานกันว่าโลกแบน หาใช่กลมไม่ ดังนั้นจึงไม่มีใครรู้เรื่องของประเทศใด ๆ มากนัก นอกจากบรรดาประเทศที่อยู่ใกล้กันโดยประการฉะนี้ ประชากรในกรีซจึงไม่รู้อะไรเกี่ยวกับอินเดียและจีนอย่างแท้จริงเลย

ส่วนคนจีนหรือคนอินเดียเล่าก็แทบจะไม่รู้อะไรเกี่ยวกับประเทศทั้งหลาย แถบทะเลเมดิเตอร์เรเนียนเอาเสียเลย

จงดูแผนที่โลกสมัยโบราณ ถ้าลูกพอจะหาพบสักแผ่นหนึ่ง คำพรรณาโลกและแผนที่ซึ่งนักเขียนเก่า ๆ ให้ไว้ บางตอนเป็นที่น่าขบขัน ในแผนที่แห่งยุคกระโน้น ประเทศหลายประเทศมีรูปร่างแปลกพิกลแผนที่แห่งยุคโบราณซึ่งจัดทำกันขึ้นทุกวันนี้ ดูเป็นประโยชน์มากกว่าแต่ก่อน และพ่อก็หวังว่าลูกจะพลิกดูมันเสมอๆ เมื่ออ่านเรื่องราวเกี่ยวกับยุคเหล่านั้น แผนที่ให้ความเกื้อกูลเป็นอย่างมาก ปราศจากแผนที่เราก็ไม่สามารถมีแนวคิดอันแท้จริงเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ อันที่จริงการเรียนประวัติศาสตร์นั้น เราควรจะมีแผนที่และภาพอย่างมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ คือภาพอาคารเก่าแก่, ซากปรักหักพัง และวัตถุโบราณอย่างอื่นๆ แห่งยุคโน้นที่ตกทอดลงมา ภาพเหล่านี้ทำให้โครงกระดูกแห้ง ๆ ของประวัติศาสตร์เต็มไปด้วยเนื้อหนัง และทำให้มันมีชีวิตชีวาสำหรับเรา ถ้าเราจะต้องเรียนสิ่งหนึ่งสิ่งใดจากประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์ต้องเป็นขบวนแห่งภาพ

อันแจ่มชัดอยู่ในใจของเรา เพื่อว่าเมื่อเราอ่านมัน เราจะได้สามารถมองเห็นเหตุการณ์ที่อุบัติขึ้นที่เดียวประวัติศาสตร์ควรจะเป็นละคร อันตรึงตาตรึงใจที่ยึดเราไว้เป็นละครตลกบางครั้งบางคราว แต่ก็เป็นละครโศกบ่อยกว่า เป็นละครที่มีโลกเป็นเวที และผู้แสดงได้แก่บุรุษและสตรีผู้ยิ่งใหญ่แห่งอดีต

ภาพและแผนที่ทั้งหลายช่วยนิดหน่อย ในการเบิกตาให้เรามองเห็นขบวนแห่งประวัติศาสตร์ ของสองสิ่งนี้ควรจะมีไว้ใกล้ ๆ มือของเด็กชายเด็กหญิงทุกคน แต่การไปชมซากปรักพังและโบราณวัตถุแห่งประวัติศาสตร์เก่าแก่ด้วยตนเอง ก็ยิ่งดีกว่าภาพขึ้นไปอีก การไปชมซากปรักพัง และโบราณวัตถุทั้งหมด ย่อมไม่อยู่ในวิสัยจะเป็น ไปได้เพราะ มันกระจาย เกลื่อนกราด อยู่ทั่วพิภพ อย่างไรก็ดี เราสามารถจะพบซากแห่งอดีตในระยะที่เราไปถึงง่าย ๆ ได้อยู่เสมอ ถ้าเราเบิกตาของเราให้กว้างอยู่เป็นนิจ บรรดาพิพิธภัณฑ์ใหญ่ ๆ รวบรวมซากและโบราณวัตถุชั้นย่อม ๆ ไว้ในอินเดีย ซากแห่งประวัติศาสตร์อดีตกาลมีอยู่อุดมสมบูรณ์ แต่ที่เป็นของโบราณจริง ๆ มีน้อยมาก เท่าที่พบมาแล้วมีแต่ที่โมเฮน–โจดาโร

กับฮารัปปาเท่านั้นมันอาจเป็นว่า อาคารเก่าแก่อย่างยิ่งเป็นอันมากได้ทลายลงเป็น ผุยผงไปเพราะ ความร้อนของอากาศ อย่างไรก็ตาม ดูมีท่าทีจะเป็นว่าอาคารเหล่านั้นเป็นอันมากยังคงจมอยู่ใต้ พื้นดินกำลัง รอคอยการขุดขึ้นมาเสียแหละมากกว่า และเมื่อเราขุดมันขึ้นมา พบวัตถุโบราณอันเก่าแก่พร้อมด้วยคำจารึก ประวัติศาสตร์แห่งอดีตกาลของเราก็จะค่อยๆ เปิดหน้ากระดาษของมันให้แก่เราทีละน้อย และเราก็จะ อ่านสิ่งที่บรรพบุรุษของเราได้ทำไว้ในสมัยเก่า ๆ จากหน้ากระดาษแห่งหิน, อิฐ และปูนขาวเหล่านั้น

ลูกได้เคยอยู่ในเคลีมาแล้ว และลูกได้เห็นซากปรักพังตลอดจนอาคารเก่ารอน ๆ นครหลวงบัจจุบันมาแล้ว เมื่อลูกได้เห็นสิ่งเหล่านี้อีกครั้งหนึ่ง ก็จงรำลึกถึงอดีตซากและวัตถุเหล่านั้นจะพาลูกกลับคืนไปสู่ อดีตและบรรยายประวัติศาสตร์ให้ ลูกฟังมากยิ่งกว่า หนังสือ เล่มใด ๆ ประชากรได้อาศัยอยู่ในนครเคลี หรือใกล้เคลีนับแต่สมัยมหาภารตะลงมานั้นทีเดียว พวกเขาได้ขนานนามนครนี้หลายนาม คือ อินทรปรัสถ์, หัสดินปุระ, ตักลาคะบัด, ซาจาฮะนะบัด — พ่อก็ไม่ รู้นาม เหล่านี้หมด เสียด้วยซ้ำ

ปู่ ย่า ตา ยาย เล่าต่อๆกันมาว่า ได้เคยมีนครเคลีเจ็ดนคร ตั้งอยู่บนแหล่งต่าง ๆ กันเจ็ดแห่ง เคลื่อนย้ายอยู่เสมอ เนื่องจากความเปลี่ยนแปลงของกระแสน้ำยมนา และเดี๋ยวนี้เราก็เห็นนครที่แปดเรสินา หรือนิวเคลี–โผล่ขึ้นมาตามคำบงการของ ผู้ปกครองในสมัย ปัจจุบันแห่งประเทศนี้จักรวรรดิ์แล้วจักรวรรดิ์เล่าได้รุ่งเรืองขึ้นมาในเคลี แล้วก็จากไป

จงไปที่เมืองพาราณสีหรือกาสี นครอันบรมบุราณที่สุด แล้วตะแคงหูฟังเสียงกระซิบของนครนั้นดี พาราณสีมิได้พรรณาให้ลูกฟังถึงอดีตกาลอันเก่าแก่จนจำไม่ได้ของนครนั้น, มิได้บอกให้เราทราบว่านครนั้นได้ดำเนินไปขณะที่จักรวรรดิ์ทั้งหลายได้เสื่อมลงอย่างไร, มิได้บรรยายถึงพระพุทธเจ้า ซึ่งได้เสด็จมาสู่นครนี้พร้อมด้วย คำสั่งสอนใหม่ ของพระองค์, มิได้บรรยายถึงคนเป็นล้าน ๆ ที่ไปยังนครนั้นตลอดเวลาหลายยุคหลายสมัย เพื่อแสวงหาสันติสุขและเครื่องปลอบประโลมใจหรอกหรือ? แก่จนศีรษะหงอกขาว, ชราภาพ, สกปรก, มีกลิ่นเหม็นคละคลุ้ง แต่ถึงกระนั้นก็มีชีวิตชีวา และเปี่ยมด้วย

ความแข็งแกร่งแห่งยุค คือ นครพาราณสี, เต็มไปด้วยเสน่ห์และความน่าอัศจรรย์ คือ กาสี เพราะในดวงตาทั้งคู่ของกาสี ลูกสามารถมองเห็นอดีตกาลแห่งอินเดีย และในเสียงกระซิบแห่งกระแสธารของนครนี้ ลูกสามารถจะได้ยินเสียงของยุคต่าง ๆ ที่ได้ผ่านไปช้านานแล้ว

หรือไปใกล้ยิ่งกว่านั้นแห่งหลักศิลาอันเก่าแก่ของพระเจ้าอโศก ในนครอัลลาฮะบัดของเรา หรือเมืองประยักมองดูคำจารึกซึ่งสลักไว้บนโบราณวัตถุตามพระราชโองการของพระเจ้าอโศก ลูกแทบจะสามารถได้ยินเสียงของพระองค์ที่ผ่านมาตลอดเวลา ๒,๐๐๐ ปีนั้นทีเดียว

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ศูนย์วิทยทรัพยากร
แห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ

ถ้าเราจะต้องเรียนสิ่งหนึ่งสิ่งใดจากประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์ต้องเป็นขบวนแห่งภาพอันแจ่มชัดอยู่ในใจของเรา เพื่อว่าเมื่อเราอ่านมัน เราจะได้สามารถมองเห็นเหตุการณ์ที่อุบัติขึ้นทีเดียว ประวัติศาสตร์ควรจะเป็นละครอันตรึงตาตรึงใจ ที่ยึดเราไว้เป็นละครตลกบางครั้งบางคราว แต่ก็เป็นละครโศกบ่อยกว่า

๑๓

ความร่ำรวยไปอยู่เสียที่ไหน ?

๑๘ มกราคม ค.ศ. ๑๙๓๑

ในจดหมายถึงลูกหลายฉบับ ซึ่งพ่อได้ส่งไปที่มัสซูรี พ่อได้พยายามแสดงให้ลูกประจักษ์ว่า ขณะที่มนุษย์ก้าวหน้ามานั้น ชั้นชั้นของประชากรที่แตกต่างกัน ได้พัฒนามาอย่างไร มนุษย์ในยุคต้น ๆ ได้ดำเนินชีวิตอย่างลำเค็ญแม้แต่การหาอาหาร พวกเขาได้พากันไปล่าสัตว์ และเก็บผลไม้นานาชนิดใส่ปากใส่ท้องไปวันหนึ่ง ๆ แล้วก็ระเหเร่ร่อนจากที่หนึ่งไปสู่อีกที่หนึ่งเพื่อแสวงหาอาหาร เผ่าพันธุ์ทั้งหลายได้ค่อยๆ เติบโตขึ้นมา เผ่าพันธุ์เหล่านี้เป็นครอบครัวใหญ่อย่างแท้จริง อาศัยอยู่ด้วยกันและล่าสัตว์ด้วยกัน เพราะการร่วมกันเช่นนั้นปลอดภัยกว่าตัวคนเดียว ต่อมาได้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวงคือ การค้นพบเกษตรกรรม ซึ่งยังให้มีความผิดแปลกไปอย่างเหลือหลาย ประชากรพบว่า การปลูกอาหารบนที่ดินโดยวิธีการทางเกษตรกรรม สะดวกยิ่งกว่าการไปเที่ยวล่าสัตว์

ตลอดกาลนั้นมาก ก็แหละการไถ, การหว่าน และการเก็บเกี่ยวหมายถึงการอาศัยอยู่บนที่ดินผืนหนึ่ง พวกเขาไม่อาจจะเอาแต่ตั้งหน้าตั้งตาระเหเร่ร่อนไปดังที่เคยมาได้ และจำต้องคงอยู่ใกล้ ๆ ไร่นาของตน ดังนั้นหมู่บ้านและเมืองทั้งหลายจึงได้เติบโตขึ้นมา

เกษตรกรรมยังได้นำมา ซึ่งการเปลี่ยนแปลงอย่างอื่น ๆ อีกหลายประการ อาหารที่ผลิตขึ้นมาจากที่ดินมากมายยิ่งกว่าที่จักสามารถกินให้สิ้นไปในทันทีทันใด จำนวนอาหารที่เกินหรือเหลือบริโภคนั้นได้ถูกเก็บรักษาไว้ การดำเนินชีวิตได้สับสนมากยิ่งขึ้น ที่เคยเป็นมาในยุคเก่าสมัยล่าสัตว์อีกเล็กน้อย และชนชั้นต่าง ๆ ของประชากรเล่าก็ได้ทำงานอย่างจริงใจในทุ่งไร่ทุ่งนา และที่อื่น ๆ และบางพวกก็ทำหน้าที่จัดการและจัดวางระเบียบ บรรดาพวกผู้จัดการและผู้จัดวางระเบียบได้ค่อย ๆ มีอำนาจมากยิ่งขึ้น แล้วก็ได้กลายเป็นพ่อบ้าน (Patriachs) และผู้ปกครองและกษัตริย์ และผู้ดี เมื่อมีอำนาจที่จะทำเช่นนั้นได้ เหล่าผู้มีอำนาจทั้งหลายก็กันอาหารส่วนเกินหรือเหลือกินที่ได้ผลิตขึ้นนั้นไปไว้สำหรับคนเป็นจำนวนมาก โดยประการฉะนี้ พวกเขาจึงได้กลายเป็นผู้ร่ำรวยยิ่งกว่า ส่วนผู้ทำงานในไร่นาได้อาหารมาแต่

เพียงพอยาไส้เท่านั้น ต่อมาก็ถึงคราวที่พวกผู้จัดการและผู้จัดวางระเบียบเหล่านี้บังเกิดความเกียจคร้านเหลือเกิน หรือไร้ความสามารถแม้แต่งานจัดวางระเบียบ พวกเหล่านี้ไม่ทำอะไรกันเลย แต่ถึงกระนั้นเขาก็ระแวดระวังเป็นอันดี ในการเข้าถือเอาส่วนแบ่งอาหารที่ผลิตขึ้นโดยคนงาน ในขนาดกินกันอย่างอิ่มหมีพีมัน ประการหนึ่งเล่า พวกเขาเริ่มจะพากันคิดว่า พวกเขามีสิทธิโดยทุกประการที่จะดำรงชีวิตอยู่บนแรงงานของผู้อื่นแบบนี้ โดยตัวเองไม่แตะต้องงานใด ๆ เลย

ดังนั้นลูกก็ย่อมจะเห็นว่าการมาของเกษตรกรรมยังให้เกิดความแตกต่างแก่ชีวิตอย่างใหญ่หลวง โดยการปรับปรุงวิธีการได้มาซึ่งอาหารให้ดีขึ้นก็ดี, โดยการทำให้ได้อาหารมาสะดวกดายยิ่งขึ้นก็ดี เกษตรกรรมได้เปลี่ยนแปลงพื้นฐานแห่งสังคมไปโดยสิ้นเชิง เกษตรกรรมทำให้ประชาชนมีเวลาว่าง ชนชั้นต่างๆ ได้เติบโตขึ้น คนทุกคนไม่มีธุระวุ่นวายในการได้มาซึ่งอาหาร และดังนั้นประชาชนบางคนจึงสามารถหันไปทำงานอย่างอื่น ๆ ช่างฝีมือนานาชนิดได้เจริญขึ้น และอาชีพใหม่ ๆ ก็ได้ก่อเป็นรูปเป็นร่าง

ขึ้นมา อย่างไรก็ดี อำนาจตกอยู่กับชนชั้นผู้จัดวางระเบียบเป็นส่วนใหญ่

ในประวัติศาสตร์ยุคต่อมา ลูกจะพบว่า การเปลี่ยนแปลงอย่างนานาประการนั้น ได้นำมาซึ่งวิธีผลิตอาหารและสิ่งจำเป็นอย่างอื่น ๆ ชนิดใหม่ ๆ อย่างไรอีกด้วย มนุษย์เริ่มต้องการสิ่งอื่น ๆ หลายอย่าง เกือบจะมากปาน ๆ กับต้องการอาหาร ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวงในวิธีการผลิตครั้งใด ๆ จึงยังผลให้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวงในสังคม พ่อให้ตัวอย่างที่สำคัญแก่ลูกสักอย่างหนึ่งคือเมื่อไอน้ำได้ถูกนำมาใช้เป็นประโยชน์ในการทำโรงงานต่าง ๆ และในการขับเคลื่อนรถไฟและเรือนั้นได้แล้ว ยังให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวงในวิธีการผลิต และในการแบ่งสันปันส่วน โรงงานใช้กำลังไอน้ำสามารถทำสิ่งต่าง ๆ รวดเร็วยิ่งกว่าที่คนผู้มีฝีมือและช่างฝีมือจะสามารถทำได้ด้วยมือของตน หรือด้วยเครื่องมืออย่างง่าย ๆ เครื่องจักรใหญ่ ๆ คือเครื่องมืออันมหึมาโดยแท้ อีกประการหนึ่งรถไฟและเรือไฟได้ช่วยในการนำอาหาร และผลิตผลของโรงงานไปสู่ประเทศที่ห่างไกลโดยรวดเร็ว ลูกสามารถมองเห็นได้

เป็นอย่างดี สิ่งที่กล่าวนี้ได้ยังให้ทั่วโลกผิดแปลกไปสักปานใด

ในประวัติศาสตร์ ได้การค้นพบวิธีใหม่และรวดเร็วกว่าแต่ก่อนในการผลิตอาหารและสิ่งอื่นเป็นครั้งคราว และแน่ที่เดียว, ลูกน่าจะคิดว่า หากวิธีการที่ดีกว่านั้นได้ถูกนำมาใช้ในการผลิตสิ่งต่าง ๆ ก็จะถูกผลิตออกมามากมาย ยิ่งไปกว่านั้น โลกจะร่ำรวยยิ่งขึ้น และทุก ๆ คนก็จะมีมากกว่าเดิม แต่ทั้งนี้ลูกอาจมีส่วนถูก และมีส่วนผิดทั้งสองประการ วิธีการผลิตที่ดีกว่า ได้ทำให้โลกร่ำรวยขึ้นอย่างแน่แท้แต่โลกส่วนไหนกันเล่า? มันเป็นที่แจ่มชัดอย่างเพียงพอว่า ความอัตคัดขัดสนและความทุกข์ยากยังคงมีอยู่ในประเทศของเราแน่ละ, แม้แต่ในประเทศที่ร่ำรวยเช่นอังกฤษ ภาวะชนิดนี้ก็มีอยู่ดุจกันนั่นเอง ทำไมหรือ? ความร่ำรวยไปอยู่เสียที่ไหน? มันเป็นสิ่งน่าแปลกใจในข้อที่ว่า ทั้ง ๆ ที่โภคทรัพย์ได้ถูกผลิตออกมามากยิ่งขึ้น – มากยิ่งขึ้น คนจนยากก็ยังจนยากอยู่ ในบางประเทศพากันขัดสนจนยาก ได้ทำความก้าวหน้านิดหน่อยในบางสิ่งบาง

อย่าง แต่มันก็เป็นสิ่งเล็กน้อยเสียเหลือเกิน เมื่อเทียบกับโภคทรัพย์ใหม่ ๆ ที่ผลิตออกมา อย่างไรก็ดี เราสามารถมองเห็นได้ง่าย ๆ ว่า โภคทรัพย์เช่นว่านี้ไปตกอยู่กับใครเป็นส่วนใหญ่ *มันตกอยู่กับบรรดาผู้ที่ตามปรกติเป็นผู้จัดการ หรือผู้จัดวางระเบียบ* จงใคร่ครวญดูให้ถ่องแท้ว่า คนพวกนี้เอาส่วนแบ่งสิ่งที่ดี ๆ ทุกอย่างไปเป็นจำนวนมากกว่าคนอื่น ๆ ยังมีสิ่งที่น่าแปลกใจไปยิ่งกว่านั้นคือว่า ชนชั้นต่างๆ ได้เติบโตขึ้นมาในสังคมของบุคคลผู้ซึ่งแม้แต่จะแสร้งทำเป็นว่าทำงานอย่างหนึ่งอย่างใดก็ไม่มี แต่ถึงกระนั้นก็เป็นผู้เอาส่วนแบ่งจากงานของคนอื่นๆ เป็นจำนวนมากกว่าเพื่อน! และลูกจะเชื่อหรือไม่เล่า?—ชนนั้นต่าง ๆ ที่ว่านี้ล้วนแต่มีเกียรติ และคนโง่ ๆ บางคนถึงกับคิดเห็นไปว่า การจำต้องทำงานเพื่อการดำรงชีวิตของตน เป็นสิ่งทำให้ตัวต่ำต้อยลงมา! ภาวะการชนิดเอาศีรษะเดินต่างเท้าของโลกเราเป็นเช่นนั้นเอง การที่คนบ้านนอกในท้องนาของเขา และคนงานในโรงงานของเขาล้วนแต่ยากจน ถึงแม้พวกเขาจะผลิตอาหารและโภคทรัพย์ของโลก

ก็ตามทีนั้นน่ะ มันไม่น่าประหลาดใจหรอกหรือ ? เราพากันพูดถึงเสรีภาพแห่งประเทศของเรา ก็แต่ว่าเสรีภาพจะทรงคุณค่าอย่างใด ๆ หรือ หากมันไม่ขจัดให้สิ้นไปเสีย ซึ่งภาวะเอาศีรษะเดินต่างเท้านี้ พร้อมกับให้ผลแห่งการตรากตรำงานอย่างหนักของเขาแก่คนผู้ทำงาน ? ได้มีผู้เขียนหนังสือเล่มหนาโตตั้งหลายเล่ม เกี่ยวกับการเมืองและศิลปะแห่งการปกครอง เกี่ยวกับเศรษฐกิจและเกี่ยวกับว่าโภคทรัพย์ของประชาชาติควรจะแบ่งสันปันส่วนกันอย่างไร บรรดาศาสตราจารย์ผู้คงแก่เรียนเล่าก็ได้บรรยายวิชาการที่กล่าวมานี้ แต่ในขณะที่คนคุยกันและถกเถียงกันอยู่นี้ บรรดาผู้ทำงานทนทุกข์ทรมาน เมื่อสองร้อยปีมาแล้ว วอลแตร์ ชาวฝรั่งศสผู้กระเดื่องเรืองนาม ได้พูดถึงพวกนักการเมืองและคนประเภทคล้าย ๆ กันนั้นว่า *"ในการเมืองอันเลอเลิศของพวกเขา พวกเขาได้ค้นพบศิลปะแห่งการทำให้บรรดาผู้ที่พลิกฟื้นแผ่นดิน, ให้ปัจจัยแห่งชีวิตแก่คนอื่น ๆ ถึงแก่ความตายด้วยความหิวโหย"*

มนุษย์สมัยโบราณยังคงก้าวหน้าอยู่เรื่อย ๆ และได้รุกล้ำธรรมชาติอันเป็นป่าเข้าไปทุกที เขาตัดไม้และสร้างบ้านเรือน และขุดดินเป็นที่เข้าใจกันว่า มนุษย์ได้พิชิตธรรมชาติอยู่บ้างเป็นบางสิ่งบางอย่าง. ผู้คนพากันพูดถึงการพิชิตธรรมชาตินี้เป็นการพูดอย่างหลวม ๆ และไม่สู้จะถูกต้องนัก มันจะเป็นการดียิ่งไปกว่า หากจะพูดเสียใหม่ว่า มนุษย์เริ่มเข้าใจธรรมชาติ และยิ่งเขามีความเข้าใจมากขึ้นเพียงใด เขาก็จะยิ่งมีความสามารถร่วมมือกับธรรมชาติและใช้มันให้เป็นประโยชน์แก่ความมุ่งหมายของตัวเขาเองมากยิ่งขึ้นไปเพียงนั้น ในยุคอันเก่าแก่ มนุษย์กลัวธรรมชาติและปรากฏการณ์ทางธรรมชาติแทนที่จะพยายามเข้าใจสิ่งเหล่านั้น พวกเขากลับได้พยายามบูชา และถวายเครื่องเซ่นไหว้เพื่อความสันติสุข ประหนึ่งว่า ธรรมชาติเป็นสัตว์ป่าอันดุร้าย ซึ่งจำต้องเอาอกเอาใจ และอ้อนวอนโดยประการฉะนี้ ฟ้าร้องและฟ้าแลบและโรคระบาดจึงทำให้ตกใจกลัว แล้วก็พากันคิดว่าสิ่งเหล่านี้จะสามารถป้องกันได้ก็แต่โดยการถวายเครื่องเซ่นไหว้เท่านั้น คนธรรมดาสามัญเป็นอันมากคิดว่า สุริยคราสหรือจันทรคราสเป็น

ความทุกข์เข็ญอันน่าสะพึงกลัว แทนที่จะพยายามเข้าใจว่ามันเป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติอันเป็นธรรมดาสามัญแท้ ๆ คนเราไม่จำเป็นที่จะทำให้ตัวเองดิ้นเต้นไปกับมันแล้วอดอาหารและอาบน้ำ เพื่อคุ้มครองพระอาทิตย์และพระจันทร์เลย! พระอาทิตย์และพระจันทร์ย่อมสามารถที่จะดูแลตัวของท่านเองได้เป็นอย่างดี หาควรที่เราจะไปวิตกกังวลกับท่านไม่

เราได้พูดถึงความงอกงามแห่งอารยธรรมและวัฒนธรรมกันมาแล้ว และเราก็ได้เห็นการเริ่มต้นของสิ่งนี้เมื่อคนเราตั้งถิ่นฐานลงเพื่ออาศัยอยู่ในหมู่บ้านและในเมือง อาหารจำนวนใหญ่หลวงยิ่งขึ้นที่พวกเขาได้มาทำให้พวกเขามีเวลามากขึ้น และโดยประการฉะนี้ พวกเขาจึงสามารถจะคิดในเรื่องอื่น ๆ นอกเหนือไปจากการล่าสัตว์และการกิน ศิลปะช่างฝีมือ และวัฒนธรรมโดยทั่ว ๆ ไปก็ได้เจริญก้าวหน้าไปพร้อมกับความงอกงามแห่งความคิด โดยที่จำนวนพลเมืองได้ทวีมากขึ้น ประชาชนจึงจำต้องอยู่ใกล้ชิดกันและกันยิ่งขึ้น พวกเขาพบปะซึ่งกันและกันอยู่เรื่อย ๆ และมีธุระเกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน มาตรว่าคนเราจำต้องอยู่ร่วมกันแล้วไซร้ พวก

เขาก็ต้องรู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา พวกเขาต้องหลีกเลี่ยงการกระทำใด ๆ ที่อาจทำให้เพื่อนฝูงหรือเพื่อนบ้านของเขาได้รับความเดือดร้อน หาไม่แล้วชีวิตแห่งสังคมก็ไม่อยู่ในวิสัยจะเป็นไปได้ จงดูครอบครัวเป็นตัวอย่าง ครอบครัวเป็นส่วนกะจิดริดอันหนึ่งของสังคม ซึ่งจะอยู่กันด้วยความผาสุก ถ้าสมาชิกของครอบครัวรู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา ในฐานเป็นกฎข้อบังคับของครอบครัว ข้อนี้ไม่ลำบากมากมายอะไรนัก เนื่องจากมีความรักใคร่เป็นเครื่องร้อยรัดในระหว่างสมาชิกของครอบครัว แต่ถึงกระนั้นบางครั้งบางคราวก็ปรากฏว่าพวกเราพากันลืมที่จะเอาใจเขามาใส่ใจเรา แล้วผลที่สุดก็แสดงออกมาให้เห็นว่าเราไม่สู้มีวัฒนธรรมและอารยะธรรมมากมายอะไรนัก ในกรณีที่บุคคลรวมกลุ่มกันอยู่เป็นกลุ่มใหญ่ ๆ ยิ่งกว่าครอบครัวมันก็เหมือน ๆ กันนั่นแหละไม่ว่าเราจะยกเอาเพื่อนบ้านของเรา หรือประชากรแห่งนครของเราหรือประชากรบ้านนอกหรือแม้แต่ประชากรของประเทศอื่นขึ้นมาพิจารณา ดังนั้นความเติบโตของพลเมือง จึงยังผลให้มีการดำเนินชีวิตทางสังคมมากขึ้น และมีความอดกลั้นและความรู้จักเอาใจ

เขามาใส่ใจเรามากขึ้น วัฒนธรรมและอารยะธรรมเป็นสิ่งยากแก่การให้คำจำกัดความ ฉะนั้นพ่อจะไม่พยายามกระทำแต่ในท่ามกลางสิ่งต่าง ๆ มากมายที่วัฒนธรรมมีนั้น ความอดกลั้นและการเอาใจเขามาใส่ใจเรารวมอยู่ด้วยอย่างแน่นอน หากคนใดไม่มีความอดกลั้น และไม่รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา ใคร ๆ ก็สามารถจะกล่าวว่าคนผู้นั้นไม่มีวัฒนธรรมอย่างแน่ ๆ

เมื่อมีอำนาจที่จะทำได้ เหล่าผู้มีอำนาจทั้งหลายก็กินอาหารส่วนเกินหรือเหลือกิน ที่ได้ผลิตขึ้นนั้นไปไว้สำหรับคนเป็นจำนวนมาก

โดยประการฉะนี้ พวกเขาจึงได้กลายเป็นผู้ร่ำรวยยิ่งกว่า ส่วนผู้ทำงานในไร่นานั้นเล่า ได้อาหารมาแต่เพียงพอยาไส้เท่านั้น ต่อมาก็ถึงคราวที่พวกผู้จัดการ หรือผู้วางระเบียบบังเกิดความเกลียดคร้าน หรือไร้ความสามารถแม้แต่งานวางระเบียบ พวกเหล่านี้ไม่ทำอะไรกันเลย แต่กระนั้นเขาก็ระแวดระวังเป็นอันดี ในการเข้าถือเอาส่วนแบ่งอาหารที่ผลิตขึ้นโดยคนงาน ในขนาดกินกันอย่างอิ่มหมีพีมัน โดยตัวเองไม่แตะต้องงานใด ๆ เลย

๑๔

ศตวรรษที่หก
ก่อนคริสตกาลและศาสนา

๒๐ มกราคม ค.ศ. ๑๙๓๑

ขอให้เราก้าวหน้าต่อไป บนมรรคาอันยาวเหยียดแห่งประวัติศาสตร์ เราได้มาถึงหลักหินบอกระยะทางอันใหญ่ คือ เมื่อ ๒๕๐๐ ปี ที่ล่วงมาแล้ว หรือถ้าจะกล่าวให้แปลกไปหน่อยก็ว่าเมื่อประมาณ ๖๐๐ ปีก่อนคริสตกาล ขอลูกอย่าได้คิดว่า นี่เป็นวันเดือนปีถูกต้อง พ่อเพียงแต่ให้ระยะแห่งกาลอย่างคร่าว ๆ เท่านั้น ประมาณกาลนี้ เราพบบุรุษผู้ยิ่งใหญ่, นักคิดผู้ยิ่งใหญ่, ศาสดาทั้งหลายในประเทศต่าง ๆ หลายประเทศ นับแต่จีน อินเดียไปจนถึงเปอร์เซีย และกรีค เป็นจำนวนมากมาย ท่านพวกนี้มิได้มีชีวิตอยู่ในยุคอันเดียวกันแท้ ๆ แต่พวกท่านก็มีชีวิตอยู่ใกล้ชิดกัน และกันตรงจุดแห่งกาลที่ทำให้ยุคแห่งศตวรรษที่หก

ก่อนคริสตกาล เป็นยุคที่น่าสนใจยิ่งนัก ต้องได้เคย มีคลื่นแห่งความคิดแผ่กระจายไปทั่วโลก คือ คลื่นแห่งความรู้สึกไม่พอใจในภาวะความเป็นอยู่ ที่มีในขณะนั้น และคลื่นแห่งความหวัง และความทะยานใจในบางสิ่งบางอย่างที่ดีกว่าพึงระลึกว่า บรมศาสดาทั้งหลายมัก จะพากัน แสวงหาทาง สงบอย่างที่ดีกว่าอยู่เป็นนิตย์ และพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงประชาชนของท่าน แล้วปรับปรุงให้ประชาชนดีขึ้น พร้อมกับลดความทุกข์ยากให้น้อยลงไป ศาสดาทั้งหลายมักจะเป็นนักปฏิวัติเสมอ เป็นนักปฏิวัติผู้ไม่ย่นระย่อในการโจมตีสิ่งชั่วร้ายประดามีตรงไหนประเพณีเก่าแก่ดำเนินไปอย่างผิดพลาดหรือตรงไหนประเพณีขัดขวางความเติบโตใน ภายหน้า พวกศาสดาก็โจมตีและจำกัดเสียโดยปราศจากความหวั่นเกรง และ, เหนือสิ่งอื่นใด พวกศาสดาประพฤติตนเป็นตัวอย่างในการดำเนินชีวิตอย่างเพียบพร้อม ด้วยศีลธรรม ซึ่งได้เป็นแบบอย่างอันเลิศ และเป็นเครื่องจรรโลงใจสำหรับประชาชน จำนวนมหาศาล รุ่นแล้วรุ่นเล่า

ในศตวรรษที่หกก่อนคริสตกาลนั้น ในอินเดียเรามี *พระพุทธเจ้า* และ *มหาวีระ* ในจีน *มีขงจื๊อ* และ *เหลาจื๊อ* ในเปอร์เซียมี *ซาราธสตรา* หรือ *โซโรอัสเตอร์*[๑] ในเกาะซามอส ของกรีค มี *พิธากอรัส* ลูกคงจะได้ยินนามเหล่านี้มาก่อนแล้ว ถึงแม้ว่าบางทีจะในความเกี่ยวข้องซึ่งผิดแผกกันก็ตามที เด็กนักเรียนชายหรือหญิงธรรมดาคิดเห็นกันว่า *พิธากอรัส* เป็นผู้มีธุระวุ่นวายอยู่กับการพิสูจน์ในเรขาคณิต ซึ่งเขาหรือเธออันเป็นมนุษย์เคราะห์ร้ายจำต้องเล่าเรียนกันอยู่ในทุกวันนี้ บทพิสูจน์นี้เกี่ยวกับรูปสี่เหลี่ยมจตุรัสซึ่งตั้งอยู่บนด้านข้างของรูปสามเหลี่ยมมุมฉาก และบทพิสูจน์นี้จะได้พบในเรขาคณิตของ *ยุคลิด* หรือคนอื่น ๆ ทว่านอกเหนือไปจากการค้นพบในวิชาเรขาคณิตของเขาแล้ว ยังเข้าใจกันทั่วไปว่า *พิธากอรัส* เป็นนักคิดผู้ยิ่งใหญ่อีกด้วย เราไม่รู้เรื่องราวของเขามากนัก แท้ที่จริง คนบางคนสงสัยว่า เขาได้มีชีวิตอยู่จริงหรือหาไม่ !

กล่าวกันว่า *โซโรอัสเตอร์* แห่งเปอร์เซีย เป็นศาสดาแห่งศาสนา *โซโรอัสเตรียนิสม์* แต่พ่อก็ไม่แน่

---

๑ น่าจะดำรงชีวิตอยู่ในศตวรรษที่แปดก่อนคริสตกาล

ใจว่า การเรียกท่านว่าเป็นศาสดาแห่งศาสนานั้นจะเป็นการถูกต้องทีเดียวหรือหาไม่ บางทีจะเป็นการดีกว่าหากพูดเสียใหม่ว่า ท่านเป็นผู้ประสิทธิประสาทมรรคาใหม่และแบบใหม่ที่ทอดไปสู่ความคิดอัน เก่าแก่ และ ศาสนาของเปอร์เซีย เป็นเวลาช้านานในอดีตกาลที่ศาสนานี้แทบจะตั้งตัวไม่ติดในเปอร์เซีย ปาร์สีซึ่งเดินทางจากเปอร์เซียเข้ามาสู่อินเดียเมื่อนานมาแล้วได้นำศาสนานี้มาพร้อมกับพวกเขาและพวกเขาก็ได้ประกอบพิธีกรรมตามศาสนานี้จำเดิมแต่นั้นเป็นต้นมา

ในจีนระหว่างยุคนั้น มีบุรุษผู้ยิ่งใหญ่สองท่าน คือ *ขงจื้อ* (Confucius) และ *เหลาจื้อ* วิธีเขียนนาม *ขงจื้อ* ที่ถูกต้องยิ่งกว่า คือ *ขงฟูจื้อ* (Kong Fu-Tse) ทั้งสองท่านนี้ไม่มี ผู้ใดได้เป็นศาสดาตามนัยแห่งถ้อยคำ ปรกติธรรมดา ท่านทั้งสองได้วางระบบแห่งจริยธรรมและความประพฤติทางสังคม คือว่า ใครควรจักทำอะไร แต่ภายหลังมรณกรรมของท่านทั้งสอง ในประเทศจีนได้มี การสร้างโบสถ์ขึ้นเป็น จำนวน มากเพื่อเป็นอนุสรณ์แด่ท่านทั้งสอง ส่วนหนังสือหลายเล่มของ

ท่านทั้งสองเล่า ก็ได้รับความนับถือจากคนจีนมากเท่า ๆ กับคนอินเดียนับถือคัมภีร์พระเวทหรือ คริสตศาสนิกนับถือคัมภีร์ไบเบิล และผลลัพธ์อันหนึ่งแห่งคำสั่งสอนของท่าน*ขงจื้อ* ได้แก่การทำให้ประชากรจีนมีวัฒนธรรม มีกริยามารยาทเพียบพร้อมและอ่อนโยนที่สุดในโลก

ในอินเดียก็มี*มหาวีระ*และ*พระพุทธเจ้า* *มหาวีระ*ได้ริเริ่มจัดตั้งศาสนาเช่นดังที่ปรากฏอยู่ทุกวันนี้ นามอันแท้จริงของท่านคือ *วรธัมมะมา* (Vardhamana) *มหาวีระ*นั้นเป็นนามแห่งความยิ่งใหญ่ที่มีผู้ตั้งให้แก่ท่าน พวกเชนอยู่ในอินเดียภาคตะวันตกและในมณฑลคะเธียวาท (Katfiawad) เป็นส่วนใหญ่ และในทุกวันนี้พวกเขามักจะประปนอยู่ในชาวฮินดู พวกเชนมีโบสถ์อันสวยงามหลายแห่งในคะเธียวาท และในภูเขา อาบู ในเมืองราชบั๋ตนะ พวกเชนเลื่อมใสในอหิงสา (ahimsa) คือการไม่ใช้วิธีรุนแรงอย่างดุดันลึกซึ้ง และขัดขวางการกระทำใด ๆ ซึ่งอาจเป็นอันตรายแก่สิ่งมีชีวิตทุกชนิด ในเรื่องนี้ อาจจะทำให้ลูกทึ่งที่ทราบว่า *พิธากอรัส*ก็เป็นนักมังสะวิรัติที่เคร่งครัดและคะยั้นคะยอให้สานุศิษย์ของเขาทุกคน ตลอดจนพวกสาวก (chelas) เป็นนักมังสะวิรัติ

คราวนี้เราก็มาถึง *โคตมะ,พระพุทธเจ้า* พระองค์เป็นชนชั้นกษัตริย์ คือ เป็นเจ้าชายแห่งราชสำนัก และ *สิทธัตถะ* คือ พระนามของพระองค์ ดังที่ลูกคงจะทราบอย่างไม่ต้องสงสัย พระมารดาคือ *พระนางมายา* "บุคคลทั้งมวลเคารพอย่างเต็มตื้นด้วยความปีติ ราวกับพระจันทร์เพ็ญก็ไม่ปาน ความมุ่งหมายแข็งแกร่งและสงบดังพสุธา หัวใจบริสุทธิ์ดังดอกบัว คือพระนางมายา, พระนางมหามายา" ตำนานเก่าแก่กล่าวไว้ดังนี้ พระบิดาและพระมารดาชุบเลี้ยงให้พระองค์เติบโตขึ้นมาด้วยความสุขสบายและด้วยความมหรูหราฟุ่มเฟือย และได้พากเพียรกีดกันมิให้พระองค์ทรงพบเห็นความทุกข์ทรมาน หรือความทุกข์ยาก แต่ข้อนี้ไม่อยู่ในวิสัยจะเป็นไปได้ คำบอกเล่าต่อ ๆ กันมาแต่ครั้งบู่ย่าตายายกล่าวว่า พระองค์ได้ทรงพบเห็นความยากจน, ความทุกข์ทรมาน และความตายและว่าสิ่งเหล่านี้ได้ทำให้พระองค์รู้สึกสงสารอย่างสุดซึ้ง ตั้งแต่นั้นมา ในพระราชวังของพระองค์ไม่มีความสงบสุขสำหรับพระองค์เลย สิ่งหรูหราฟุ่มเฟือยที่แวดล้อมพระองค์อยู่ และพระชายาสาวโฉมงามซึ่งพระองค์ทรงรักก็ไม่สามารถทำให้ใครวง

ความคิดของพระองค์ ผละไปจากมนุษยชาติที่ทนทุกข์ทรมานได้ ความคิดในดวงพระทัยได้แก่กล้ายิ่งขึ้นและความปรารถนาที่จะค้นหาทางแก้สิ่งเลวร้ายดังว่านี้เล่า ก็แรงกล้ายิ่งขึ้น จนพระองค์ทรงทนต่อไปไม่ไหว เพราะฉะนั้น ในความเงียบสงัดแห่งราตรีหนึ่ง พระองค์จึงอำลาจากพระราชวังและบรรดาผู้เป็นที่รักทั้งหลายของพระองค์ เสด็จไปสู่โลกอันไพศาลแต่โดยลำพังเพื่อค้นหาคำตอบให้แก่ปัญหาต่างๆ ที่ทำให้พระองค์ทรงหมกมุ่นครุ่นคิด การแสวงหาคำตอบของพระองค์ดำเนินไปอย่างยืดเยื้อและเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้า กล่าวกันว่าหลายๆ ปีต่อมา (หกปี–ผู้แปล) ในที่สุดขณะทรงประทับอยู่ใต้ต้นบีบัล (peegal) ในคยา[๑] ความตรัสรู้ก็ได้เข้ามาสู่พระองค์ และพระองค์ทรงเป็นพระพุทธเจ้า คือ ท่านผู้ตรัสรู้ (the "Enliphtaneb") และต้นไม้ที่พระองค์ได้ทรงประทับ ก็ได้เป็นที่รู้จักกันทั่วไปว่าต้นโพธิ์ (Bodhi tree) คือต้นไม้แห่งความตรัสรู้ *ในสวนมฤคทายวัน* (Deer Park) *ณ เมืองสารนารถ ซึ่งขณะนั้นเรียกว่าอิสิปตนะภายใต้ร่มเงาของกาลีสมัยโบราณ*

---

๑ ไทยเราเรียกว่าต้นศรีมหาโพธิ์ ในพุทธคยา–ผู้แปล

พระพุทธเจ้าได้เริ่มทรงแสดงพระธรรมเทศนา พระองค์ได้ทรงชี้แนะ "หนทางแห่งการดำรงชีวิตชอบ" พระองค์ได้ทรงตำหนิการสละสิ่งของต่าง ๆ บวงสรวงเทพเจ้า ไม่ว่าด้วยวิธีการใด ๆ และได้ทรงกล่าวว่า แทนที่จะทำเช่นนั้น เราต้องสละความโกรธ, ความเกลียด, ความริษยา และความคิดที่ผิด ๆ ของเรา

เมื่อพระพุทธเจ้าได้ทรงปฏิสนธินั้น ศาสนาพระเวทเก่าได้แพร่หลายอยู่ทั่วไปในอินเดีย แต่ศาสนาพระเวทได้เปลี่ยนแปลงและร่วงหล่นลงมาจากฐานันดรอันสูงส่งของตนเสียแล้ว พวกพระที่เป็นพราหมณ์ได้นำเอาพิธีและการบูชาและไสยศาสตร์ทุกชนิดเข้ามาใช้ เพราะยิ่งมีการบูชามากขึ้นเพียงใด พวกพระก็จะยิ่งมั่งคั่งสมบูรณ์มากขึ้นไปเพียงนั้น ชั้นวรรณะได้เป็นไปอย่างเข้มงวดยิ่งกว่าเดิม ประการหนึ่งเล่า ประชาชนธรรมดาสามัญพากันตกใจกลัวลางร้าย คำสาปแช่งเวทย์มนตร์และสิ่งหลอกลวง พวกพระเอาประชาชนไว้ได้การบังคับบัญชาของเขาได้โดยวิธีที่กล่าวนั้น แล้วก็ท้าทายอำนาจของพวกผู้ปกครองที่เป็นชนชั้นกษัตริย์ โดยประการฉะนี้ จึงมีการแก่งแย่งแข่งดีระหว่างพวกกษัตริย์

และพวกพราหมณ์ พระพุทธเจ้าได้ปรากฏพระองค์ออกมาในฐานะนักปฏิรูปผู้ยิ่งใหญ่อันเป็นที่รักใคร่ของปวงชน และพระองค์ได้โจมตีนักปกครองกดขี่ที่เป็นพระดังกล่าวนั้น และโจมตีความชั่วร้ายทั้งปวงประดาที่ค่อย ๆ เข้ามาสู่ศาสนาพระเวท พระองค์ได้ทรงเน้นในเรื่องให้ประชาชนดำรงชีวิตชอบ และประกอบกรรมชอบและมิให้ปฏิบัติการบูชาและอื่น ๆ ทำนองนี้ พระองค์ได้ทรงจัดตั้งสังฆ์ (Sangha) แห่งพุทธศาสนา คือสมาคมของพวกพระและชี ซึ่งปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระองค์

เวลานานพอดู ที่พุทธศาสนาในฐานะศาสนาไม่แพร่หลายมากในอินเดีย ต่อมาภายหลังเราจะเห็นว่าพุทธศาสนาได้แพร่หลายไปอย่างไร และในอินเดียพุทธศาสนาแทบจะไม่มีอยู่ในฐานะเป็นศาสนาที่แยกออกไปต่างหากอีกครั้งหนึ่ง อย่างไรก็ดีในขณะที่พุทธศาสนาได้ประสบชัยชนะในประเทศอันห่างไกล นับแต่ลังกาถึงจีนนั้น ในอินเดีย, ปถพีแห่งการก่อกำเนิดของพุทธศาสนา พุทธศาสนาได้ถูกกลืนกลับไปสู่ศาสนาพราหมณ์ หรือศาสนาฮินดู แต่พุทธศาสนาได้มี

อิทธิพลเหนือศาสนาพราหมณ์อย่างใหญ่หลวง และอย่างน้อยก็ได้กำจัดไสยศาสตร์ และพิกรรมไปเสียหลายอย่าง

ทุกวันนี้ พุทธศาสนาเป็นศาสนาของประชาชนที่มีจำนวนใหญ่หลวงที่สุดในโลก ศาสนาอื่น ๆ ที่มีผู้นับถือจำนวนใหญ่โตที่สุด ได้แก่ คริสเตียน, อิสลาม และฮินดู นอกจากนี้ยังมีศาสนาของพวกยิว, ของพวกสิก ของพวกปาร์สีและอื่น ๆ บรรดาศาสนาและศาสดาได้แสดงบทบาทอันใหญ่หลวงในประวัติศาสตร์ของโลก ฉะนั้นในการสำรวจประวัติศาสตร์ครั้งใด ๆ เราจึงไม่สามารถไม่เอาใจใส่สองสิ่งนี้เสียได้ ถึงกระนั้นพ้อก็ประสบความยากลำบากพอดูในการเขียนเกี่ยวกับสองสิ่งนี้ ไม่มีความสงสัยเลยว่า พวกศาสดาแห่งศาสนาอันยิ่งใหญ่ทั้งหลายได้อยู่ในหมู่บุรุษผู้กอปร์ด้วยศีลธรรมอันสูงส่งที่สุดประดาที่โลกได้ผลิตออกมา แต่สาวกทั้งหลายของพวกศาสดามักจะประพฤติตนห่างไกลจากความยิ่งใหญ่หรือความดีเสียเสมอ ๆ ในประวัติศาสตร์เราเห็นกันอยู่บ่อย ๆ ว่า ศาสนาซึ่งได้ตั้งใจที่จะยก

เราและทำให้เราดีกว่าเดิม ได้ทำให้เราดีกว่าเดิม และกอปร์ด้วยศีลธรรมยิ่งกว่าเดิม ได้ทำให้ประชาชนประพฤติตนราวกับสัตว์ป่า แทนที่จะนำความตรัสรู้มาสู่พวกเขา ศาสนากลับได้พยายามที่จะกักประชาชนไว้ในความมืดบ่อย ๆ แทนที่จะทำให้ดวงใจของพวกเขากว้างขวางออกไป ศาสนากลับได้ทำให้ประชาชนใจแคบและไม่ยอมให้คนอื่นๆได้นับถืออะไรตามใจชอบของพวกเขาเสียเสมอ ๆ ในนามของศาสนา กิจการอันประเสริฐและใหญ่หลวงมากหลายได้ถูกประกอบขึ้น และก็ในนามของศาสนาอีกเหมือนกันที่ประชาชนแปดพัน ๆ และเป็นล้าน ๆ ได้ถูกสังหารและอาชญากรรมอันอยู่ในวิสัยที่จะเป็นไปได้ทุก ๆ ชนิดได้ถูกประกอบขึ้น

ก็เมื่อเป็นดังนั้นแล้วคนเราจะทำอย่างไรกับศาสนาดีเล่า? สำหรับคนบางจำพวก ศาสนาหมายถึงโลกอื่น คือ สวรรค์, สุขาวดี (Paradise) *และอะไร ๆ ก็ตามแต่จะเรียกกัน เป็นผู้นับถือศาสนาหรือทำสิ่งต่าง ๆ บางอย่างซึ่งทำให้พ่อหวนระลึกถึงเด็ก ๆ ผู้ซึ่งประพฤติตนด้วยความหวังที่จะให้ผู้ใหญ่รางวัลด้วยก้อน ผลไม้กวนหรือขนมเจเลบี* (jalabi)

หากว่าเด็กคิดถึงก้อนผลไม้กวนหรือ ขนมเจเลบี อยู่เสมอ ๆ แล้วละก้อ ลูกก็น่าจะไม่กล่าวว่า เด็กนั้นได้รับการอบรมโดยถูกต้อง ยังงั้นไม่ใช่หรือลูก ? ลูกน่าจะเห็นด้วยน้อยยิ่งไปกว่านั้นในกรณีที่เด็กชายและเด็กหญิงทำทุกสิ่ง ทุกอย่างโดยเห็นแก่ผลไม้กวนและอื่น ๆ ทำนองนั้น ถ้ากระนั้นแล้ว กับคนโต ๆ ที่คิดแลกปฏิบัติในทำนองเดียวกันนั้น เราจะพูดกันอย่างไรดีเล่า ? เพราะว่าผลที่สุดก็ไม่มีความแตกต่างในสาระสำคัญระหว่างผลไม้กวน กับความคิดเกี่ยวกับสุขาวดี นั้นเลย เราล้วนแต่เห็นแก่ตัวด้วยกันทุกคนไม่มากก็น้อย แต่ถึงกระนั้นเราก็พยายามอบรมบ่มนิสัยเด็ก ๆ ของเรา เพื่อที่จะให้พวกเขาเติบโตขึ้นมาเป็นคนไม่เห็นแก่ตัวอย่างมากที่สุดเท่าที่จะพึงเป็นไปได้ ไม่ว่าจะด้วยประการใดก็ตาม อุดมการณ์ของเรา ควรจักเป็นไปในทางไม่เห็นแก่ตัวโดยสิ้นเชิง เพื่อที่เราจะได้พยายามดำรงชีวิตอยู่ให้ชอบด้วยคุณธรรมอันสูงส่งที่ว่านั้น

เราทั้งมวลปรารถนาจะบรรลุผลสำเร็จ คือ แลเห็นผลแห่งการกระทำต่าง ๆ ของเรา ข้อนี้เป็นไปตามธรรมชาติ แต่เป้าหมายที่เราเพ่งเล็งคืออะไรเล่า ? เรากังวลเกี่ยวกับตัวเราเองเท่านั้น หรือเกี่ยวกับตัวเราเอง

เท่านั้น หรือเกี่ยวกับตัวเราเองเท่านั้น หรือเกี่ยวกับประโยชน์ที่ยิ่งใหญ่กว่าประโยชน์ของสังคม ของประเทศชาติ หรือของมนุษยชาติ ? ผลสุดท้าย ประโยชน์ที่ยิ่งใหญ่กว่าดังว่านี้ก็จะตกอยู่แก่เราด้วยเหมือนกัน เมื่อหลายวันล่วงมาแล้ว พ่อคิดว่าในจดหมายของพ่อฉบับหนึ่ง พ่อได้ให้คำกลอนภาษาสันสกฤตไว้แก่ลูกบทหนึ่ง บทกลอนนั้นสอนว่า *เอกชนควรจักเสียสละเพื่อครอบครัว ครอบครัวเพื่อประชาคม และประชาคมเพื่อประเทศชาติ* พ่อจะให้คำแปลบทกลอนจากภาษาสันสกฤตแก่ลูกอีกสักบทหนึ่ง บทกลอนนี้เอามาจากคัมภีร์ "ภควัต" (Bhagavata) มีข้อความว่าดังนี้ *ฉันไม่ปรารถนาความผาสุกอันเป็นภาวะสูงสุด ประกอบด้วยความสมบูรณ์พร้อมทั้งแปดประการ และก็ไม่ปรารถนาการหยุดเวียนว่ายตายเกิด ฉันขอแต่ได้ช่วยปลดเปลื้องความโศกเศร้าของสรรพสัตว์ผู้ทนทุกข์ทรมาน และเข้าไปอยู่ในสรรพสัตว์เหล่านั้น เพื่อที่จะได้ช่วยให้พวกเขาหลุดพ้นจากความโทมนัส*

คนผู้นับถือศาสนาผู้หนึ่งกล่าวอย่างนี้ และอีกคนหนึ่งก็กล่าวอย่างนั้นแต่ก็มีบ่อย ๆ ทีเดียว ที่แต่ละคน

ในพวกเขาลงความเห็นว่าคนอื่นโง่ หรือไม่ก็คนโกง ใครเป็นฝ่ายถูก ? ขณะที่พวกเขาคุยกันถึงสิ่งต่าง ๆ อันไม่มีใครสามารถมองเห็นได้ หรือพิสูจน์ได้ มันก็เป็นการยากที่จะระงับข้อโต้เถียงกันในเรื่องที่กล่าวนั้น แต่ดูเหมือนค่อนข้างจะเป็นว่า ทั้งคู่พากันทึกทักเอาเองในการคุยกันถึงเรื่องทั้งหลาย ในทำนองนั้นอย่างบักใจเชื่อแล้วก็ตีกบาลซึ่งกันและกันด้วยเรื่องทำนองนั้น เราส่วนมากใจแคบและไม่ฉลาดมากมายอะไรนัก ก็เราน่ะจะสามารถถล่มีกผันเอาเองว่าเราจะรู้สัจจะทั้งหมด แล้วก็บีบเค้นให้สิ่งเหล่านี้ลงลำคอลงไป สู่จิตใจของเพื่อนบ้านกระนั้นหรือ ? การณ์อาจเป็นว่าเราเป็นฝ่ายถูก และก็อาจเป็นว่าเพื่อนบ้านของเราเป็นฝ่ายถูกด้วยเหมือนกัน หากลูกมองเห็นดอกไม้บนต้นไม้ ลูกจะไม่เรียกดอกไม้นั้นว่าต้นไม้ หากคนอื่นแลเห็นแต่ใบไม้เท่านั้น และหากยังมีอีกคนหนึ่งมองเห็นแต่ลำต้น ดังนั้นแต่ละคนก็ได้เห็นแต่เพียงส่วนหนึ่งของต้นไม้เท่านั้น การที่แต่ละคนในพวกที่เห็นดังกล่าวนั้นพูดว่า ต้นไม้ คือ ดอกไม้เท่านั้น หรือ คือ ใบไม้ หรือลำต้นเท่านั้นแล้วก็เกิดชกต่อยกันด้วยเรื่องนั้นนั้น จะเป็นการโง่เขลาสักปานไหน !

พ่อเกรงว่าโลกหน้าจะไม่เป็นที่สนใจสำหรับลูก ดวงใจของพ่อเปี่ยมด้วยสิ่งที่ว่าเราควรจักทำอะไรในโลกนี้ และหากว่าในคุกนี้พ่อเห็นทางของพ่ออย่างแจ่มกระจ่างพ่อก็พอใจ และหากว่าหน้าที่ของพ่อในคุกนี้เป็นที่แจ่มชัดแก่พ่อ พ่อก็ไม่เอาตัวของพ่อไปลำบากลำบนกับเรื่องของโลกอื่นใด

ขณะที่ลูกเติบโตขึ้น ลูกก็จะพบกับประชาชนทุกๆ ชนิด คือ ประชาชนที่นับถือศาสนา ประชาชนที่เป็นปฏิปักษ์ต่อศาสนา และประชาชนที่ไม่เอาใจใส่ในทางหนึ่งทางใดเลย มีโบสถ์ใหญ่ ๆ และองค์การทางศาสนาซึ่งมีทรัพย์สมบัติและอำนาจอย่างใหญ่หลวงบางครั้งก็ใช้สองสิ่งนี้ไปเพื่อจุดหมายอันชอบ แต่บางครั้งก็เพื่อจุดหมายอันไม่ชอบ ลูกจะพบประชาชนที่เพียบพร้อมด้วยศีลธรรมอันดีและเป็นคนดีอย่างยิ่ง พร้อมกันนั้นลูกก็จะพบคนโกงและอันธพาล ซึ่งปล้นและโกงผู้อื่น โดยอาศัยศาสนาเป็นเครื่องบังหน้า ฉะนั้นลูกจึงจำต้องคิดเกี่ยวกับสิ่งเหล่านี้ แล้วก็ตัดสินใจสำหรับตัวของลูกเอง ใคร ๆ ก็สามารถจะหาความรู้เอาจากคนอื่น ๆ ได้มากมาย แต่ทว่าทุกสิ่งสารพันที่มีคุณค่านั้น คนเราจำต้องค้นหาเอา

เอง หรือมีประสพการณ์ด้วยตนเอง มีปัญหาหลายอย่างที่ทุกคนจำต้องหาคำตอบให้แก่ตัวของเขา หรือตัวของเธอ

ขอลูกอย่าได้รีบร้อนในการตัดสินใจ ก่อนที่ลูกจะสามารถตัดสินใจในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ไม่ว่าใหญ่โตหรือสลักสำคัญ ลูกจำต้องผึกฝนตัวของลูกเอง และให้การศึกษาแก่ตัวของลูกเองพอที่จะทำเช่นนั้นได้ เป็นการถูกต้องที่คนเราควรจักคิดเพื่อตนเอง แต่พวกเขาก็ต้องมีความสามารถในการตัดสินใจ ลูกคงจะไม่ขอร้องให้การคลอดใหม่ ๆ ตัดสินใจในสิ่งใด ๆ ! แต่ก็มีประชาชนเป็นอันมาก ซึ่งในส่วนที่เกี่ยวกับความคิดของเขาเกือบจะคล้ายกับทารกคลอดใหม่ ไม่ว่าจะเติบโตหลายบีปานใดก็ตามที

วันนี้พ่อได้เขียนจดหมายยาวกว่าปรกติ และลูกอาจรู้สึกว่ามันกร่อยขาดรสชาติ แต่พ่อก็ปรารถนาที่จะได้พูดในเรื่องนี้สักเล็กน้อย หากเดี๋ยวนี้ลูกไม่เข้าใจสิ่งใด ก็จะเป็นไรไป อีกไม่นานลูกก็จะเข้าใจได้เองแหละ

๑๕

เปอร์เซียและกรีค

๒๑ มกราคม ค.ศ. ๑๕๓๑

จดหมายของลูกมาถึงวันนี้แล้ว เป็นการดีที่ได้ทราบว่า แม่ของลูกและลูกพากันสุขสบายดี แต่พ่อก็อยากจะให้คุณปู่ของลูกได้กำจัดโรคภัยและสิ่งรบกวนใจท่านเสีย ตลอดชีวิตของท่าน ท่านได้ตรากตรำงานหนักเหลือเกิน แม้แต่เดี๋ยวนี้ ท่านก็ไม่สามารถมีความสงบสุขและมีการพักผ่อน

ลูกคงต้องได้อ่านหนังสือจากห้องสมุดหลายเล่มและดังนั้นจึงต้องการให้พ่อชี้แนะมากยิ่งขึ้น แต่ลูกไม่ได้บอกพ่อว่าลูกอ่านอะไร การอ่านหนังสือเป็นนิสัยที่ดี แต่พ่อก็ค่อนข้างจะสงสัยบรรดาผู้ที่อ่านหนังสือหลายเล่มอย่างรวดเร็วเหลือเกิน พ่อสงสัยว่าเขาเหล่านั้นไม่อ่านหนังสือกันอย่างถูกต้อง สงสัยว่าเขาเหล่านั้นจะเพียงดูกันอย่างเผิน ๆ เท่านั้น แล้ววันรุ่งขึ้นก็พากันลืมหมด มาตรว่าหนังสือมีค่าควรแก่การอ่านแล้วไซร้ ก็ควรแก่การอ่านกันด้วยความเอาใจใส่และละเอียดถี่ถ้วน แต่แล้วก็ยังมีหนังสือที่ไม่มีค่าควรแก่การอ่านเลยเป็นจำ-

นวนมหึมา เห็นปานฉะนั้นการหยิบและเลือกหนังสือที่ดี ๆ จึงไม่ใช่เรื่องง่าย ขอให้ลูกบอกพ่อว่า ลูกเลือกหนังสือจากห้องสมุดของเราหรือมิใช่ หนังสือในห้องสมุดของเราควรจะเป็นหนังสือที่ดี ๆ มิฉะนั้นแล้วเราจะหาหนังสือเหล่านั้นมาไว้ทำไมกัน? ดีแล้ว, ดีแล้ว, อ่านต่อไปเถอะลูก, พ่อก็จะให้ความช่วยเหลือแก่ลูกเช่นที่พ่อสามารถทำได้จากคณะไนน์ พ่อมักจะคิดถึงความรวดเร็วที่ลูกกำลังเติบโต ทั้งในจิตใจและร่างกายบ่อย ๆ พ่ออยากได้ไปอยู่กับลูกเสียนี่กระไร! บางทีพอถึงเวลาที่จดหมายเหล่านั้นมาถึงลูก ลูกก็อาจจะเติบโตเกินกว่าที่จะอ่านบรรดาจดหมายที่พ่อกำลังเขียนถึงลูกอยู่นี้ก็เป็นได้ พ่อเข้าใจว่าเมื่อถึงเวลานั้น จันๆ[1] ก็เติบโตพอที่จะอ่านจดหมายเหล่านั้น โดยประการฉะนี้ถึงอย่างไรก็ตาม จะมิใครคนหนึ่งรู้จักคุณค่าของจดหมายเหล่านั้นอยู่นั่นเอง

ขอให้เราหวนกลับไปสู่กรีซและเปอร์เซียอันเก่าแก่ และพิจารณาการทำสงครามต่อกันและกัน ของพวกเขาสักครู่หนึ่ง ในจดหมายของเราฉบับหนึ่ง เราได้คุย

---

๑ ฌาคิตัวน้อย ๆ ของอินทราชื่อ จันทรเลขา บัณฑิต

กันถึงรัฐ–นครของพวกกรีคและจักรวรรดิอันใหญ่หลวงของเปอร์เซีย ภายใต้กษัตริย์ที่พวกกรีคเรียกว่า *ดาริอูส* อันจักรวรรดิของดาริอูสนั้น เป็นจักรวรรดิที่ยิ่งใหญ่มิใช่แต่ขนาดเท่านั้น หากยังในการจัดวางระเบียบอีกด้วย จักรวรรดินี้ แผ่ขยายจากเอเชียน้อยมาจนถึงแม่น้ำสินธุ อียิปต์เล่าก็เป็นส่วนหนึ่งของจักรวรรดินี้ และนครของพวกกรีคในเอเชียน้อยหลายนคร ก็เป็นส่วนหนึ่งคุจกัน ถนนหนทางที่ดี ๆ ซึ่งคนถือสาส์นส่วนของจักรพรรดิควบม้าไปเป็นกิจวัตรนั้น ทอดผ่านไปตลอดจักรวรรดิอันไพศาล ด้วยเหตุผลบางอย่าง หรือด้วยเหตุอื่น ๆ ดาริอูสได้ตัดสินใจที่จะพิชิตรัฐ – นครทั้งหลายของพวก และในระหว่างการสงครามหลายครั้งเหล่านั้น การสัประยุทธอันเลื่องชื่อลือชาอย่างในประวัติศาสตร์ได้อุบัติขึ้นหลายครั้งหลายคราว

เรื่องราวเกี่ยวกับสงครามเหล่านั้นที่เรามีเขียนขึ้นโดยนักประวัติศาสตร์ชาวกรีคชื่อ เฮโรโดตุส ซึ่งดำรงชีวิตอยู่ภายหลังเหตุการณ์ที่เขาบันทึกอุบัติขึ้นเพียงเล็กน้อย แน่นอน, เขามีใจลำเอียงเข้าข้างพวกกรีค แต่เรื่องราวของเขาก็เป็นที่น่าสนใจยิ่ง ฉะนั้นในระหว่าง

เขียนจดหมายชุดนี้ พ่อจึงจะยกเอาข้อความบางตอนจากประวัติศาสตร์ของเขามาเล่าสู่ลูกฟัง การโจมตีกรีกเป็นครั้งแรกของเปอร์เซียได้ประสบความล้มเหลว เนื่องจากในระหว่างเดินทัพนั้น กองทัพบกเปอร์เซียได้รับความทุกข์ทรมานอย่างสาหัสด้วยโรคภัยไข้เจ็บ และการขาดอาหาร กองทัพเปอร์เซียมิได้ไปถึงอาณาจักรกรีกด้วยซ้ำ และจำต้องถอยกองทัพกลับคืนมา ต่อมาการโจมตีครั้งที่สอง ได้เบ็ดเสร็จขึ้น เมื่อ ๔๙๐ ปีก่อน ค.ศ. ครั้งนี้กองทัพเปอร์เซียหลีกเลี่ยงทางบก โดยยาตราทัพมาทางทะเล แล้วยกพลขึ้นบก ณ ที่ซึ่งเรียกว่ามาราธอน ใกล้นครเอเธนส์ ทวยนาครเอเธนส์พากันตื่นตระหนกเป็นที่ยิ่ง เพราะความเลื่องชื่อลือนามของจักรวรรดิเปอร์เซียนั้นใหญ่หลวงนัก ด้วยความกลัวทวยนาครเอเธนส์ได้พยายามญาติดีกับชาวสปาร์ตา ศัตรูเก่าของตน และได้ขอร้องให้พวกเขาต่อต้านศัตรูอันร้ายกาจร่วมกัน แต่ชาวเอเธนส์ประสบผลสำเร็จในการปราบปรามกองทัพเปอร์เซีย ก่อนหน้าที่ชาวสปาร์ตาสามารถจะมาถึงเสียด้วยซ้ำ นี่คือการสัประยุทธ์แห่งมาราธอนอันเลื่องชื่อลือชา ซึ่งได้อุบัติขึ้นในปี ๔๙๐ ก่อน ค.ศ.

ข้อที่รัฐ–นครย่อม ๆ สามารถปราบปรามกองทัพบกแห่งจักรวรรดิอันยิ่งใหญ่ได้นั้น ดูเป็นเรื่องน่าพิศวง ทว่าข้อนี้ก็ไม่แปลกประหลาดมากมายเกินไปนักโดยที่มันอาจปรากฏขึ้นได้ พวกกรีคทำการรบพุ่งใกล้บ้านของตน และเพื่อบ้านเกิดเมืองนอนของตน ส่วนกองทัพเปอร์เซียอยู่ห่างไกลจากบ้านเกิดเมืองนอนของตนประการหนึ่งเล่า กองทัพเปอร์เซียประกอบด้วยทหารจากภาคต่าง ๆ ทั่วจักรวรรดิเปอร์เซียปนเปกันไป ทหารเหล่านี้ทำการรบพุ่งก็เพราะพวกเขาได้รับค่าจ้าง ดังนั้น ในเรื่องการพิชิตกรีซทหารเหล่านี้จึงไม่สู้สนใจมากมายนัก ตรงกันข้าม, ทวยนาคร เอเธนส์ ทำการสู้รบเพื่ออิสรภาพของตน ทหารเอเธนส์สมัครใจที่จะตายยิ่งกว่าที่จะยอมศูนย์เสียอิสรภาพ ก็แหละบรรดาผู้พร้อมที่จะตายเพื่ออุดมการณ์อย่างใด ๆ นั้น น้อยนักที่จะปราชัย

ดังนั้น ดาริอูสจึงปราชัยที่มาราธอน ต่อมาภายหลังพระองค์ได้สิ้นพระชนม์ในเปอร์เซีย และเซอร์กเซลได้ขึ้นครองบัลลังก์แทน เซอร์กเซสได้มีความทะเยอทะยานที่จะพิชิตกรีซด้วยเหมือนกัน ฉะนั้น พระองค์จึงได้ตระ

เตรียมการยาตราทัพเพื่อจุดประสงค์อันนั้น และตรงนี้พ่อจะนำลูกไปสู่เรื่องอันตรึงใจตามที่เล่าไว้โดยเฮโรดุส คือว่า อาร์ตาบะนุส เป็นลุงของเซอร์กเซส เขาได้คิดเห็นว่ามีอันตรายต่อกองทัพบกเปอร์เซียในการยาตราทัพไปกรีซ และเขาได้พยายามเกลี้ยกล่อมเซอร์กเซสผู้เป็นหลานมิให้กระทำสงครามกับกรีซเฮโรดุสเล่าให้เราฟังว่าเซอร์กเซสได้ตอบลุงของเขาดังนี้

"ในสิ่งที่ลุงกล่าวก็มีเหตุผลอยู่หรอก แต่ทว่าลุงก็ไม่ควรจะแลเห็นอันตรายไปเสียทุกหนทุกแห่ง หรือคาดคะเนภัยไปสารพัดอย่าง หากไม่ว่าอะไรก็ตามโผล่ขึ้นมา ลุงจะยกเอาทุกอย่างขึ้นมาชั่งตรองเหมือน ๆ กันไปหมด ลุงก็จะไม่มีวันทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดได้เลย การเป็นผู้มองสิ่งต่าง ๆ ในแง่ดีเสมอ และรับทุกข์ร้อนจากสิ่งเลวร้ายเพียงครั้งหนึ่งที่มันมีอยู่ เป็นการดียิ่งกว่าเป็นผู้เปี่ยมด้วยความคาดหมายอันน่าเศร้าใจเป็นนิจ และไม่รับทุกข์ร้อนใด ๆ เสียเลย ถ้าลุงโจมตีความเห็นทุก ๆ กรณีที่ได้มีผู้เสนอขึ้นมา โดยมิได้แสดงให้เราประจักษ์หนทางอันถูกต้องที่จะเดินไป ลุงก็จะพบกับความโทมมนัสปาน ๆ กันกับบรรดาผู้ที่ลุงคัดค้านเขา ก็ตราบ

ทั้งหลายน่ะมันเที่ยงตรงสม่ำเสมอกันดีอยู่แล้ว มนุษย์เราจะรู้อย่างแน่ใจว่า มันจะเอนเอียงไปทางไหนได้อย่างไรกัน? เขาไม่สามารถรู้ได้ แต่โดยทั่ว ๆ ไปความสำเร็จมักจะอยู่กับบรรดาผู้ปรารถนาที่จะกระทำและไม่อยู่กับบรรดาผู้ที่ขลาดและชั่งตรองทุกสิ่งสารพัด ความเป็นมหาอำนาจที่เปอร์เซียได้ก้าวขึ้นถึง ลุงก็ประจักษ์อยู่กับตา มาตรว่าบรรพบุรุษของฉันผู้ครองราชบัลลังก์ได้ยึดถือความเห็นของลุง หรือไม่ยึดถือความเห็นนั้น หากได้มีที่ปรึกษาทั้งหลายคล้าย ๆ ลุง ลุงก็จะไม่มีวันได้เห็นอาณาจักรของเรากลายเป็นประเทศอันใหญ่หลวงอย่างเหลือเกินเลยเป็นอันขาด เพราะการกล้าเสี่ยงภัยนั่นต่างหาก ที่บรรพบุรุษได้ทำให้เราดังที่เห็นอยู่นี้ สิ่งอันใหญ่หลวงทั้งหลายทำให้สัมฤทธิได้ ก็ด้วยการฝ่าอันตรายอย่างใหญ่หลวง"

พ่อได้คัดเอาข้อความอันยาวเหยียดนี้มาเล่าให้ลูกฟัง เพราะถ้อยคำของเขาเหล่านี้ ทำให้เราเข้าใจกษัตริย์แห่งเปอร์เซียดียิ่งกว่าเรื่องอื่นใด เมื่อเหตุการณ์ได้บังเกิดขึ้น ปรากฏว่าคำแนะนำของอาร์ตาบะนูสเป็นสิ่งถูกต้อง และกองทัพเปอร์เซียได้ประสบความปราชัยในประเทศ

กรีซเซอร์กเซสแพ้ แต่ถ้อยคำของพระองค์ยังมีกังวาลเป็นความจริงอยู่ และบรรจุบทเรียนไว้สำหรับเราทั้งมวล ในทุกวันนี้เมื่อเราพยายามที่จะทำสิ่งใหญ่หลวงให้บรรลุผลสำเร็จ ก็ขอให้ระลึกว่า เราต้องบุกผ่าอันตรายอันใหญ่หลวง ก่อนที่เราจะสามารถบรรลุถึงเป้าหมายของเรา

เซอร์กเซส ผู้เป็นกษัตริย์เหนือกษัตริย์ทั้งหลาย ได้นำกองทัพอันใหญ่หลวงของพระองค์ผ่านเอเชียน้อย แล้วได้ข้ามไปสู่ยุโรป ผ่านช่องแคบดาร์ดะเนลลส์หรือเฮลเลสปอนต์ ตามที่เรียกขานกันอยู่ในยุคกระโน้น เล่ากันว่าในระหว่างเดินทาง เซอร์กเซสได้ไปชมซากปรักพังของเมืองทรอย อันเป็นสมรภูมิซึ่งวีระบุรุษกรีคแห่งยุคเก่าได้ทำการสงประยุทธเพื่อช่วยเฮเลน[๑] ได้มีการสร้าง สะพาน ใหญ่ ทอดข้าม ช่องแคบ เฮลเลสปอนต์ เพื่อให้กองทัพผ่านไป และขณะที่กองทัพเปอร์เซียยกพลข้ามไป เซอร์กเซสได้ขึ้นไปสำรวจดู โดยนั่งอยู่บนบัลลังก์หินอ่อนบนยอดเขาที่อยู่ใกล้ ๆ กับสะพาน

"และ" เฮโรโดตุสเล่าให้เราฟัง "พอแลเห็นทั่วทั้งช่องแคบ เฮลเลสปอนต์ปกคลุมด้วยเรือทั้งหลาย

๑ (สาวสวยซึ่งปารีสพามาไว้เมืองทรอย—ผู้แปล)

และทั่วชายฝั่งทะเลและที่ราบ อะบิดอสเนืองแน่นไปด้วยผู้คน เซอร์กเซสก็ทรงประกาศออกมาว่า พระองค์เป็นมนุษย์ที่มีความสุข แต่แล้วก็กลับทรุดลงโศกา เพราะฉะนั้น อาร์ตาบะนูสจึงสังเกตเห็นพระองค์ท่านผู้นี้คือ บุคคลเดียวกับที่ในขั้นแรกได้บังอาจกล่าวออกความเห็นแนะนำเซอร์กเซส มิให้ยาตราทัพไปรบกับประเทศเฮลลาส์ ท่านผู้นี้, พ่อกล่าวว่า ได้สังเกตเห็นเซอร์กเซสโศกา จึงทูลถามว่าดังนี้ : 'โอ, ข้าแต่พระราชา, สิ่งซึ่งพระองค์ทรงกระทำเดี๋ยวนี้และก่อนหน้านี้สักหน่อยนั้น ช่างแตกต่างกันลิบลับเสียนี่กระไร! เพราะเมื่อได้ประกาศพระองค์เป็นมนุษย์ที่มีความสุขมาแล้ว เดี๋ยวนี้พระองค์กลับมาทรงโศกา' พระองค์ตรัสว่า : 'ก็ถูกละ, เพราะหลังจากฉันได้คาดคะเนดูแล้ว มันทำให้จิตใจของฉันเต็มตื้นไปด้วยความสมเพช เมื่อได้คิดว่าชีวิตทั้งหมดของมนุษย์ ช่างสั้นเสียนี่กระไร และเมื่อมองเห็นว่า ฝูงชนอันดาระดาษมืดฟ้ามัวดินเหล่านี้ ไม่มีใครเลยสักคนจะยังมีชีวิตอยู่เมื่อหนึ่งร้อยปีได้ผ่านไปแล้ว'"

และดังนั้นกองทัพจึงรุดหน้าไปโดยทางบก และเรือจำนวนมากมายก็ได้ติดตามไปทางทะเลด้วย แต่

ทะเลรู้เห็นเป็นใจกับพวกกรีก จึงได้ทำลายเรือส่วนมาก เสียด้วยพายุอันแรงจัด พวกเฮลเลนส์ หรือ กรีก พากันตกใจกลัวในความมหึมาของกองทัพนี้ จึงลืมข้อพิพาทต่าง ๆ ของพวกเขาเสียสิ้น พวกเขาได้รวมกำลังกันต่อสู้ผู้รุกราน พวกเขาได้พากันถอยเมื่อประจันหน้ากับพวกเปอร์เซีย และได้พยายามสะกัดกั้นศัตรูไว้ตรงสมรภูมิที่มีชื่อว่า ช่องเขาเธอรมอพีลี(Thermopylae) ที่ตรงนี้เป็นทางแคบนิดเดียว ด้านหนึ่งเป็นภูเขา ส่วนอีกด้านหนึ่งเป็นทะเล ดังนั้นแม้แต่คนเพียงสองสามคนก็สามารถป้องกันมิให้คนหมู่ใหญ่ล่วงล้ำเข้าไปได้ ลิโอนิแดส[๑] พร้อมด้วยชาวสปาร์ตา ๓๐๐ คน ได้รับมอบหมายให้มาป้องกันรักษาเส้นทางนี้ไว้จนกว่าชีวิตจะหาไม่ บุรุษผู้กล้าหาญชาญชัยเหล่านี้ ได้รับใช้ประเทศชาติของเขา ในยุคอันล่อแหลมต่อความเป็นตาย ภายหลังการสัประยุทธ ณ มาราธอนเพียงสิบปีนั้นเป็นอย่างดีที่เดียว พวกเขาได้ยับยั้งกองทัพเปอร์เซียไว้ ในขณะที่กองทัพกรีกล่าถอย บนหนทางแคบ ๆ นั้นพวกเขาได้ล้มลงม้วยมรณ์คนแล้วคนเล่า และก็มีคนกระโดดเข้ามา

---

๑ (กษัตริย์แห่งสปาร์ตา – ผู้แปล)

แทนที่คนแล้วคนเล่า และกองทัพเปอร์เซียไม่สามารถจะลุกคืบหน้าไปได้ กว่ากองทัพเปอร์เซียจะสามารถรุกคืบหน้าไปได้ ลิโอนิแดส และสหายร่วมตาย ๓๐๐ คน ของพระองค์ก็นอนตายอยู่ ณ เธอร์มอพบีลีหมดสิ้นแล้ว เหตุการณ์นี้อุบัติขึ้นเมื่อ ๔๘๐ ปีก่อน ค.ศ. คือเมื่อ ๒๕๑๐ ปีมาแล้ว แต่แม้ทุกวันนี้หัวใจของเราก็รู้สึกซาบซ่านเมื่อระลึกถึงความกล้าหาญอันเหลือที่จะเอาชนะได้นั้น อนึ่งแม้แต่ในทุกวันนี้ นักท่องเที่ยวที่ไปสู่เธอร์มอพบีลี ก็อาจจะมองดูคำพูดของลิโอนิแดสและสหายของเขา ด้วยดวงตาอันพร่ามัวด้วยน้ำตา คำพูดนั้นสลักไว้ในก้อนศิลาความว่า:

"สู่โสตร สปาร์ตา, ข้าวาน แด่สูผู้ผ่านทั้งหลาย
ทูลเธอล่ำข้าขีวาวาย ด้วยหมายภักดิ์จีนาง"

(คำร้อยกรองถอดโดย พล ท. พระยาศรีหราชเดโชชัย)

อันความกล้าหาญที่ชนะความตายนั้น ช่างน่าอัศจรรย์แท้! ลิโอนิแดสและเธอร์มอพบีลีมีชีวิตยืนยาวมาชั่วกาลนาน แม้แต่เราในอินเดียประเทศอันห่างไกลก็รู้สึกซาบซ่าน เมื่อระลึกถึงพวกเขา ถ้ากระนั้นแล้วกับประชากรของเราเอง คือบรรพบุรุษ

ของเราเอง, ชายหญิงฮินดูสตาน ผู้ซึ่งตลอดประวัติศาสตร์อันยาวนานของเรา ได้หัวเราะและยิ้มเยาะมัจจุราชเรื่อยมา, ผู้ซึ่งได้สมัครใจยอมตายยิ่งกว่าที่จะทำให้เสื่อมเกียรติหรือตกเป็นทาส และผู้ซึ่งได้สมัครใจเลือกเอาความแตกสลายยิ่งกว่าที่จะค้อมหัวให้แก่ทรราชเหล่านี้เล่า เราจะพูดและรู้สึกเกี่ยวกับพวกเขาอย่างไรกันดี? จงนึกถึงแคว้น จิตตอร์ และเรื่องราวอันหาสมอเหมือนมิได้ของแคว้นนั้น นึกถึงวีรกรรมอันน่าพิศวงของชายหญิงชนเผ่าราชปุต ดูสิ! และขอให้นึกถึงยุคปัจจุบันของเราด้วย คือนึกถึงสหายที่มีเลือดอุ่นเดือดเย็นเรา ผู้ซึ่งเพื่ออิสรภาพแห่งอินเดียแล้ว มิได้หวาดสะดุ้งต่อความตายเลย

เธอร์มอพบีลียับยั้งกองทัพเปอร์เซียไว้ได้ชั่วขณะหนึ่ง แต่ก็ไม่ยับยั้งได้เป็นเวลานาน พวกกรีคล่าถอยเมื่อประจันหน้ากับพวกเขา นครของกรีคหลายนครได้ยอมจำนนเสียอีกด้วย อย่างไรก็ดีทวยนาครเอเธนส์ผู้ทรนงได้สมัครใจปล่อยให้นครอันเป็นที่รักของพวกเขาพบความพินาศยิ่งกว่าที่จะยอมจำนน ฉะนั้นประชากรทั้งมวลจึงต่างพากันหลบหนีไป ซึ่งส่วนมากโดยทางเรือ

กองทัพเปอร์เซียได้ยาตราเข้าสู่นครอันถูกทอดทิ้งว่างเปล่าแล้วก็เผาเสีย อย่างไรก็ตามกองทัพเรือของชาวเอเธนส์ยังหาได้ปราชัยไม่ ดังนั้นการสัประยุทธครั้งใหญ่จึงได้เปิดฉากขึ้นใกล้ ๆ เกาะซาละมิส เรือของเปอร์เซียได้ถูกทำลายหลายลำ และเซอร์กเซสได้กลับไปสู่เปอร์เซียด้วยความเศร้าใจในความพิบัติครั้งนี้เป็นที่ยิ่ง

เปอร์เซียยังคงเป็นจักรวรรดิอันยิ่งใหญ่ยืนยงมาเป็นเวลานานพอดู แต่ทว่าการสัประยุทธ ณ มาราธอนและเกาะซาละมีส ก็ได้ชี้ให้เห็นหนทางเสื่อมของเปอร์เซียในกาลภายหลังเราจะเห็นว่า เปอร์เซียได้ล่มจมลงอย่างไร สำหรับประถมบุคคลที่มีชีวิตอยู่ในยุคกระโน้น การได้เห็นจักรวรรดิอันมหาศาลนี้ทรวดเซลงนั้น ต้องเป็นสิ่งพิศวงแน่ ๆ ทีเดียว เฮโรโดตุสได้ใคร่ครวญในเรื่องนี้ แล้วก็ดึงเอาคติสอนใจออกมาจากเรื่องนี้ เขากล่าวว่า ประวัติศาสตร์ของประชาชาติหนึ่ง ๆ มีอยู่สามขั้น คือ ประสบความสำเร็จ, แล้วต่อมาก็เย่อหยิ่งและอยุติธรรม อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากความสำเร็จและล่มจม อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากสองกรณีที่กล่าวแล้วนั้น

๑๖

ความรุ่งเรืองที่เป็นประเทศกรีก

๒๓ มกราคม ค.ศ. ๑๙๓๑

ชัยชนะหลายครั้งของพวกเซเลนส์ หรือพวกกรีกที่มีต่อเปอร์เซีย มีผลสองประการ คือจักรวรรดิ์เปอร์เซียได้ค่อย ๆ เสื่อมลง และอ่อนแอยิ่งขึ้นทุกที ส่วนพวกกรีกได้เข้าไปสู่ยุคอันสุกใสรุ่งเรืองแห่งประวัติศาสตร์ของเขา ในชีวิตแห่งประชาชาติ ความสุกใสรุ่งเรืองนั้นนับว่าอายุสั้น รวมทั้งหมดด้วยกันยืนยงมาไม่ถึงสองร้อยปี ความสุกใสรุ่งเรืองนี้มิใช่ความยิ่งใหญ่แห่งจักรวรรดิ์อันไพศาล เหมือนเปอร์เซีย หรือจักรวรรดิ์อื่น ๆ ที่ได้ล่วงลับไปก่อนหน้านั้น ต่อมาภายหลังอเล็กซานเดอร์ผู้ยิ่งใหญ่ได้โผล่ขึ้นมา และเพียงชั่วระยะเวลาอันสั้น ได้ยังให้โลกพิศวงงงงันในชัยชนะหลายครั้งหลายหนของพระองค์ แต่ก่อนนี้เรายังไม่คุยกันเกี่ยวกับพระองค์ เรากำลังคุยกันถึงยุคระหว่างสงครามเปอร์เซีย กับการปรากฏโฉมหน้าของอเล็กซานเดอร์–ยุคซึ่งกินเวลาราว ๑๕๐ ปี นับจาก

เธอร์มอพีลี และเกาะซาละมีส อันตรายของเปอร์เซีย ได้ทำให้กรีครวมเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ครั้นเมื่ออันตรายดังว่านั้นได้ถูกกำจัดสิ้นไป พวกเขาก็แยกออกจากกันอีก และมิช้ามินานก็เริ่มทะเลาะซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง รัฐ–นครเอเธนส์กับสปาร์ตาต่างเป็นคู่ปรับตัวฉกาจ แต่เราจะไม่เอาตัวเราไปลำบากลำบนกับการทะเลาะเบาะแว้งของพวกเขา เพราะไม่มีความสำคัญแต่ประการใด และเราจดจำการทะเลาะเบาะแว้งที่ว่านั้น ก็เนื่องมาจากความยิ่งใหญ่ของกรีคในยุคกระโน้น ด้วยวิธีการอย่างอื่น ๆ เท่านั้น

เกี่ยวกับยุคกระโน้นของกรีค เรามีหนังสือเพียงสองสามเล่ม, รูปปั้นสองสามชิ้น และซากปรักพังไม่กี่ชิ้น แต่ถึงกระนั้น ของที่มีอยู่เพียงไม่กี่ชิ้นนี้ก็ถึงกับทำให้เราเปี่ยมไปด้วยความรู้สึกนิยมยกย่อง และทำให้เราอัศจรรย์ใจในความยิ่งใหญ่หลาย ๆ ด้าน ของบุรุษทั้งหลายแห่งประเทศกรีค การสร้างรูปปั้นอันวิจิตรและตึกรามต่าง ๆ ของพวกเขานั้น สติปัญญาของพวกเขาจะต้องเฉียบแหลมสักปานใด และมือของเขาจะต้องชำนิชำนาญสักปานไหน ! *ฟีดิแอส* เป็นช่างแกะสลัก

นามอุโฆษแห่งยุคกระโน้น แต่ผู้มีชื่อเสียงคนอื่น ๆ ก็ยังมีอยู่อีกเป็นจำนวนมาก บทละครของเขา—เศร้าและตลก—ยังคงอยู่ในหมู่บทละครอันยิ่งใหญ่ที่สุดในบัจจุบัน นามของ โซโฟคลีส, แอสชีลัส. ยูริปีดิส, มินันเดอร์ และซัปโฟ และอื่น ๆ นั้นสำหรับลูกขณะนี้สามารถเป็นได้ก็แต่การจดจำรำลึกไว้เท่านั้น แต่พ่อก็หวังอยู่ว่า ลูกจะอ่านงานของพวกเขาเมื่อลูกเติบโตขึ้น และประจักษ์บางสิ่งบางอย่างแห่งความรุ่งเรืองที่เป็นประเทศกรีก

ประวัติศาสตร์กรีกยุคนี้เป็นเครื่องเตือนใจแก่เราในเรื่องที่ว่า เราจะอ่านประวัติศาสตร์ของประเทศใดอย่างไร หากเราทุ่มเทความสนใจลงไปแต่ในการสงครามย่อย ๆ และในสิ่งเล็ก ๆ น้อย ๆ อย่างอื่น ๆ ประดาที่มีอยู่ทั่วไปในรัฐต่าง ๆ ของกรีก เราก็จะรู้จักพวกเขาได้อย่างไร ? หากว่าเราใคร่จะเข้าใจพวกเขา เราก็ต้องเข้าไปสู่ความคิดของพวกเขา แล้วพยายามที่จะหยั่งรู้ว่า พวกเขารู้สึกอย่างไร และทำอะไร สิ่งที่นับว่ามีคุณค่าแท้จริงนั้น ได้แก่ประวัติศาสตร์ชั้นในนั่นต่างหาก และก็เพราะสิ่งนี้

เองแหละ ที่ได้ทำให้ยุโรปสมัยใหม่เป็นบุตรแห่งวัฒนธรรมกรีคสมัยโบราณในหลาย ๆ ทาง

ในชีวิตแห่งประชาชาติทั้งหลาย ยุคแห่งชีวิตอันสุกใสรุ่งเรืองเช่นนั้นมาแล้วก็ไปอย่างไร เป็นเรื่องแปลกประหลาดระคนความหลงใหลใคร่ชม ชั่วขณะหนึ่ง ยุคเช่นว่าได้ทำให้ทุกสิ่งทุกอย่างแจ่มใส ทั้งได้ทำให้ชายหญิงแห่งยุคนั้น และประเทศสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ อันวิจิตร ดูเหมือนจะให้มีอะไรบางอย่างมาดลใจประชากรเหล่านั้น ประเทศของเราก็เหมือนได้มียุคเริ่มแรกที่สุดในบรรดายุคอันสุกใสรุ่งเรืองเหล่านี้เท่าที่เราทราบ ได้แบ่งยุคซึ่งให้กำเนิดแก่ *ฤคเวท* และ *อุปนิษัท* และหนังสืออื่น ๆ เคราะห์ร้ายที่เราไม่มีประวัติของยุคโบราณโน้นเลย ส่วนงานอันยิ่งใหญ่และวิจิตรทั้งหลายนั้นเล่า ก็อาจจะได้ศูนย์หายไป หรืออาจจะยังคงรอคอยการค้นพบอยู่ แต่เราก็มีอยู่เพียงพอที่จะแสดงให้เห็นว่าสติปัญญาและความคิดของคนอินเดียยุคเก่าแก่โน้นยิ่งใหญ่สักปานใด ในประวัติศาสตร์อินเดียยุคต่อมา เราก็มียุคอันสุกใสรุ่งเรืองเช่นนั้นหลายยุคด้วยกัน และบางทีในการท่องเที่ยวผ่านยุคต่าง ๆ ของเรานี้ เราก็อาจพบยุคเช่นว่าเข้าบ้างก็เป็นได้

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เอเธนส์ได้มีนามอุโฆษในระหว่างยุคนั้น เอเธนส์มีรัฐบุรุษผู้ยิ่งใหญ่คนหนึ่งเป็นผู้นำ *เปริคลิส* คือ นามของเขาท่านผู้นี้ได้ครองอำนาจอยู่ในเอเธนส์เป็นเวลาสามสิบปี ระหว่างยุคนี้เอเธนส์ได้เป็นนครอันทรงศักดิ์ศรีเต็มไปด้วยตึกรามอันวิจิตรและเนืองแน่นไปด้วยศิลปินผู้ยิ่งใหญ่ และนักคิดผู้ยิ่งใหญ่ แม้แต่เดี๋ยวนี้คนก็พูดถึงเอเธนส์ประหนึ่งว่าเป็นเอเธนส์ของเปริคลิส ฉะนั้นเราจึงคุยกันถึงยุคของเปริคลิส

เฮโรโดตุส นักประวัติศาสตร์ผู้เป็นมิตรของเราซึ่งมีชีวิตอยู่ในเอเธนส์ประมาณยุคนั้น ได้ไคร่ครวญเกี่ยวกับความเจริญของนครเอเธนส์เช่นว่านั้น และโดยที่เขาชอบทำให้มันเป็นคติสอนใจ เขาจึงดึงเอาคติสอนใจออกมาจากเรื่องนั้นในประวัติศาสตร์ของเขาเขากล่าวว่า

"อำนาจของเอเธนส์กล้าแข็งยิ่งขึ้นและต่อไปนี้ คือ หลักฐาน—และมีข้อพิสูจน์ในเรื่องนี้อยู่ทุกหนทุกแห่ง— อันแสดงว่าเสรีภาพเป็นสิ่งที่ดี ในขณะที่ชาวเอเธนส์ได้ถูกปกครองอย่างกดขี่นั้น พวกเขามิได้มีฝีมือในการสงคราม เหนือเพื่อนบ้านใด ๆ แต่พอพวกเขาได้กำจัดผู้ปกครองที่กดขี่สิ้นไปแล้ว พวกเขาก็มีฝีมือขึ้นหน้า

เพื่อนบ้านทั้งหลาย ข้อนี้แสดงว่า เมื่อตกอยู่ใต้อำนาจบาตรใหญ่ พวกเขามิได้ใช้กำลังความสามารถของตน พวกเขาเพียงแต่ทำเพื่อจ้าวนายผู้หนึ่ง แต่ครั้นพวกเขาได้กลายเป็นเสรีชน เอกชนแต่ละคนก็กระตือรือร้นกระทำการงานจนสุดกำลังปัญญา และความสามารถเพื่อตัวของเขาเอง"

พ่อได้เอ่ยถึงนามของผู้ยิ่งใหญ่ในยุคโน้นมาหลายคนแล้ว แต่ด้านหนึ่งในจำนวนผู้ยิ่งใหญ่ที่สุดแห่งยุคนั้นหรือยุคใด ๆ พ่อยังมิได้กล่าวถึงเลย นามของท่าน คือ *โซคระติส* ท่านเป็นนักปรัชญาซึ่งค้นคว้าหาความจริงอยู่เป็นนิจสำหรับท่านสิ่งที่มีค่าควรแก่การมีไว้เพียงสิ่งเดียว คือ ความรู้ที่เป็นสัจจะ และท่านมักจะชอบถกปัญหาหนัก ๆ กับมิตรสหายและผู้คุ้นเคยเนือง ๆ เพื่อว่าสัจจะอาจจะโผล่ออกมาจากการถกเถียงเหล่านั้น ท่านมีสาวกมากหลาย สาวกที่ยิ่งใหญ่ที่สุด คือ *พลาโต* พลาโตได้เขียนหนังสือมากหลายเล่ม ซึ่งได้ตกทอดลงมาถึงเรา และจากหนังสือเหล่านี้เองแหละที่เรารู้จัก โซคระติส อาจารย์ของเขาเป็นอย่างดียิ่งเห็นกันได้ ชัด ๆ ว่ารัฐบาลทั้งหลายไม่ชอบบุคคลที่เพียรค้นคว้าสิ่งต่าง ๆ อยู่เป็น

นิตยและรัฐบาลทั้งหลายไม่ต้องการค้นคว้าสัจจะ รัฐบาลแห่งเอเธนส์นี้เป็นเวลา ภายหลัง สมัยเปริคลิสเพียงเล็กน้อย–ไม่ชอบวิธีการต่าง ๆ ของโซคระติส ฉะนั้นจึงได้นำตัวท่านไปขึ้นศาล แล้วตัดสินให้ประหารชีวิตท่าน รัฐบาลได้แจ้งแก่ท่านว่า ถ้าท่านให้คำมั่นสัญญาว่าจะเลิกการถกเถียงปัญหากับประชาชน แล้วเปลี่ยนแนวทางของท่านเสียใหม่ รัฐบาลก็จะปล่อยตัวท่านไป แต่ท่านปฏิเสธที่จะทำเช่นนั้น และได้สมัครใจเลือกเอาถ้วยยาพิษซึ่งนำความตายมาสู่ท่าน ยิ่งกว่าที่จะสละสิ่งซึ่งท่านถือว่าเป็นหน้าที่ของท่าน ขณะหวุดหวิดจะถึงแก่กรรม ท่านได้หันหน้าไปพูดกับบรรดาผู้กล่าวโทษท่าน, ตุลาการ และชาวเอเธนส์ และกล่าวว่า

หากท่านเสนอที่จะปล่อยข้าพเจ้า โดยมีเงื่อนไขว่าให้ข้าพเจ้าละทิ้งการค้นหาสัจจะ ข้าพเจ้าก็ใคร่จะกล่าวว่า: โอ ชาวเอเธนส์ทั้งหลาย ข้าพเจ้าขอขอบคุณท่าน, แต่ข้าพเจ้าขอจงรักภักดีต่อพระผู้เป็นเจ้า ซึ่งข้าพเจ้าเชื่อว่าได้กำหนดภารกิจให้แก่ข้าพเจ้ายิ่งกว่าพวกท่าน ฉะนั้นตราบใดข้าพเจ้ายังมีลมหายใจและกำลังวังชาอยู่ ข้าพเจ้าก็จะไม่มีวันหยุดยั้งจากการหมกมุ่นอยู่กับปรัชญาดังนั้น ข้าพเจ้าจะยังคงใช้

วิธีทักใคร ๆ ก็ตามที่ข้าพเจ้าพบปะเรื่อยไป แล้วถามเขาว่า การที่ก่นแต่มุ่งแสวงทรัพย์สมบัติและเกียรติ ในขณะที่ท่านไม่เอาใจใส่ในเรื่องสติปัญญาและสัจจะ แล้วทำให้วิญญาณของท่านดีขึ้นกว่าเดิมน่ะ ท่านไม่อายบ้างหรือ ข้าพเจ้าไม่รู้หรอกว่า ความตายคืออะไร—มันอาจเป็นสิ่งดี และข้าพเจ้าไม่เคยเกรงกลัวมัน แต่ข้าพเจ้ารู้แน่ ๆ ว่า การละทิ้งหน้าที่ของคนเราเป็นสิ่งไม่ดี ฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงเลือกเอาสิ่งที่อาจดียิ่งกว่าสิ่งที่ข้าพเจ้ารู้ว่าเป็นสิ่งไม่ดี"

ในการดำเนินชีวิต โซคระติสได้บำเพ็ญประโยชน์ให้แก่แหล่งแห่งสัจจะและความรู้เป็นอย่างดี แต่ทว่าในความตาย ท่านยังได้บำเพ็ญประโยชน์ให้แก่สัจจะและความรู้ดียิ่งไปกว่านั้นอีก

ในทุกวันนี้ ลูกจะได้ยินการคุยและการโต้เถียงเกี่ยวกับปัญหามากหลายเนือง ๆ คือ เกี่ยวกับลัทธิสังคมนิยมและลัทธิทุนนิยม และสิ่งอื่น ๆ อีกมากมาย ในโลกนี้มีความทุกข์ทรมาน และความอยุติธรรมอยู่มากมายก่ายกอง และคนเป็นอันมากไม่พอใจในเรื่องเหล่านี้เป็นอันขาด ฉะนั้นพวกเขาจึงประสงค์ที่จะเปลี่ยนแปลงมัน พลาโตก็เหมือนกันได้ขบคิดปัญหาเกี่ยวกับการปกครอง

และท่านก็ได้เขียนเรื่องนี้ขึ้นไว้ โดยประการฉะนี้ แม้แต่คนในยุคกระโน้นก็พากันขบคิดว่าจะก่อรูปการปกครองประเทศและสังคมอย่างไร เพื่อที่จะให้คนทั้งหลายทั้งปวงมีความผาสุกยิ่งขึ้น

เมื่อพลาโตย่างเข้าสู่วัยชรา ชาวกรีคอีกคนหนึ่งซึ่งได้กลายเป็นผู้มีนามามอโฆษ ก็กำลังก้าวมาสู่แนวหน้า นามของท่าน คือ *อาริสตอเติล* ท่านได้เคยเป็นพระอาจารย์ประจำพระองค์ของอเล็กซานเดอร์มหาราช และอเล็กซานเดอร์ได้ช่วยเหลือเกี่ยวกับการงานของท่านเป็นอย่างมาก อาริสตอเติลมิได้ทำตนให้ลำบากลำบนไปกับปัญหาต่าง ๆ ของปรัชญา เช่นโซคระติส และพลาโต ท่านทุ่มเทความสนใจไปในการสังเกตสิ่งต่าง ๆ ในธรรมชาติ และในการเข้าใจวิธีการต่าง ๆ ของธรรมชาติมากกว่านี้เรียกกันว่าปรัชญาทางธรรมชาติ หรือเดี๋ยวนี้มักจะเรียกกันเนือง ๆ ว่า วิทยาศาสตร์ โดยประการฉะนี้ อาริสตอเติลจึงเป็นคนหนึ่งในจำนวนนักวิทยาศาสตร์รุ่นแรก ๆ

คราวนี้ เราต้องก้าวหน้าไปกล่าวถึงอเล็กซานเดอร์มหาราช ผู้เป็นสานุศิษย์ของอาริสตอเติล และคิดตาม

การประกอบกรณียกิจอันรวดเร็วของพระองค์ แต่นั้นก็จะต้องเป็นพรุ่งนี้ เพราะวันนี้พ่อได้เขียนมาพอแล้ว

คือวันเบ็นวสันต์บัญจมี (Vasanta Panchami) คือการมาของฤดูใบไม้ผลิ ฤดูเหมันต์อันสั้นได้ผ่านไปแล้วและอากาศก็ได้สิ้นความคมไปแล้ว วิหกพากันมาหาเรามากยิ่งขึ้น – มากยิ่งขึ้นและทำให้ทิวากาลระงมไปด้วยเสียงเพลงของพวกเขา อนึ่ง คือนี้, เมื่อสิบห้าปีล่วงแล้วมานี่เอง แม่ของลูกและพ่อได้แต่งงานกัน ณ นคร เดลี !

หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติฯ ตรัง

—

"Go tell to Sparta, thou that passest by,
That her obedient to her words we lie"
"สู่โสดร์ สปาร์ตา, ข้าวาน แด่สูผู้ผ่านทั้งหลาย,
ทูล-ธอ ส่ำข้า ขีวาวาย ด้วยหมายภักดี วจีนาง."

๑๗

ผู้พิชิตนามอุโฆษว่าเป็นคนหนุ่มที่อวดดี

๒๔ มกราคม ค.ศ. ๑๙๓๑

ในจดหมายของพ่อฉบับที่แล้ว และแม้ก่อนหน้านั้นด้วยซ้ำ พ่อได้กล่าวถึงอเล็กซานเดอร์มหาราช พ่อคิดได้เรียกพระองค์ว่ากรีกผู้หนึ่ง การพูดเช่นนั้นไม่ถูกต้องทีเดียวนัก เพราะว่าแท้ที่จริงพระองค์เป็นชาวมะเซโดเนีย– นั่นก็คือว่าพระองค์มาจากประเทศหนึ่งซึ่งอยู่เหนือกรีกนิดหน่อย ชาวมะเซโดเนียเหมือนกับพวกกรีกในหลาย ๆ ทาง ถูกอาจจะเรียกพวกเขาว่าเป็นญาติของพวกกรีกก็ได้ ฟิลิป พระบิดาของอเล็กซานเดอร์เป็นกษัตริย์ผู้ปรีชาสามารถ และได้ทำให้อาณาจักรเล็ก ๆ ของพระองค์เข้มแข็ง ทั้งได้จัดตั้งกองทัพบกซึ่งมีสมรรถภาพอย่างยิ่ง อเล็กซานเดอร์ได้รับสมญาเป็น "มหาราช" และพระองค์มีนามอุโฆษอย่างยิ่งในประวัติศาสตร์ แต่ทว่าภารกิจเป็นอันมากที่พระองค์ได้ทรงปฏิบัติไปนั้น เป็นไปได้ก็โดยงานอันสุขุมคัมภีรภาพของฟิลิปพระบิดาก่อนหน้าพระองค์ อเล็กซานเดอร์เป็น

บุรุษผู้ยิ่งใหญ่แท้จริงหรือมิใช่เป็นเรื่องที่กังขากันอยู่แน่ที่เดียวพระองค์หาใช่วีรชนของพ่อไม่ แต่ถึงกระนั้นในพระชนมายุอันสั้น พระองค์ก็ได้ประสบความสำเร็จในการกระทำให้พระนามของพระองค์ประทับอยู่ในดวงใจของประชากรสองทวีป และในประวัติศาสตร์ ถือกันว่าพระองค์เป็นผู้พิชิตโลกคนแรกไกลออกไปในใจกลางแห่งเอเชียกลาง ยังคงมีคนจำกันได้ว่า พระองค์คือซิคันดาร์ (Sikandar) และไม่ว่าตามความเป็นจริงพระองค์จะได้ทรงเป็นอะไรก็ตาม ประวัติศาสตร์ได้ประสบความสำเร็จในการทำให้นามของพระองค์เอิบอาบไปด้วยเสน่ห์ นครนับสิบ ๆ นครได้ถูกขนานนามตามพระองค์ และนครเหล่านี้ยังคงดำรงอยู่อีกหลายนคร นครอันยิ่งใหญ่ที่สุดในบรรดานครเหล่านี้ ได้แก่อเล็กซานเดรียในอียิปต์

เมื่อขึ้นเสวยราชสมบัติอเล็กซานเดอร์มีพระชนมายุเพียงยี่สิบพรรษาเท่านั้นโดยที่ทรงเต็มไปด้วยความทะเยอทะยานที่จะบรรลุถึงความยิ่งใหญ่ พระองค์ได้ทรงกระตือรือร้นที่จะยาตราทัพไปสู่เปอร์เซียศัตรูเก่า ด้วยกอง

ทัพอันเกรียงไกรที่พระบิดาได้สร้างขึ้นไว้เพื่อพระองค์ พวกกรีคไม่นิยมชมชอบไม่วาฟีลิป หรืออเล็กซานเดอร์ แต่ทว่าพวกเขาก็ออกจะคะยั้นคะยอในความเข้มแข็งของกษัตริย์ทั้งสองนี้ และดังนั้นพวกกรีคจึงยอมรับแต่ละพระองค์ติดต่อกันมาทั้งสองพระองค์ ว่าเป็นจอมทัพแห่งกองทัพกรีคทั้งหลาย ซึ่งจะยาตราไปบุกเปอร์เซีย โดยประการฉะนี้ ก็เป็นอันว่าพวกเขาได้น้อมน้อมต่ออำนาจใหม่ที่กำลังเรืองโรจน์ ธีบิสนคร ของกรีคนครหนึ่งได้กบฏต่อพระองค์ พระองค์จึงได้โจมตีนครนั้นด้วยความเหี้ยมโหดหารุณอย่างร้ายกาจ พระองค์ได้ทำลายนครอันมีชื่อเสียงนี้พินาศแหลกลาญ, ได้พังตึกราม, ได้สังหารหมู่ประชาชนเสียเป็นจำนวนมากมาย และได้ขายไปเป็นทาสเสียก็หลายพันคน อาศัยพฤติการณ์อันบ่าเถื่อนนี้พระองค์ได้ทำให้กรีซเกรงกลัว แต่กรณีอันเป็นความบ่าเถื่อนครั้งนี้และครั้งอื่น ๆ ในพระชนม์ชีพพระองค์มิได้ทำให้พระองค์เป็นที่นิยมชมชื่นสำหรับเรา และรังแต่จะทำให้เรารู้สึกชิงชังรังเกียจเท่านั้น

อเล็กซานเดอร์ ผู้ซึ่งได้ปราบดาริลอูสที่สามกษัตริย์แห่งเปอร์เซีย ซึ่งสืบราชบัลลังก์แทนเซอร์กเซสพ่าย

แพ้ไปแล้ว ได้พิชิตอียิปซึ่งขณะนั้นอยู่ภายใต้กษัตริย์เปอร์เซียอย่างสะดวกดาย ต่อมาพระองค์ได้กรีธาทัพไปสู่เปอร์เซียอีกครั้งหนึ่ง และได้ปราบดาริอูสพ่ายแพ้ไปเป็นครั้งที่สอง พระราชวังอันใหญ่หลวงของดาริอูสผู้เป็นกษัตริย์เหนือกษัตริย์ทั้งหลาย ได้ถูกอเล็กซานเดอร์ทำลายพินาศ ด้วยความผูกพยาบาทพระองค์ตรัสไปว่า เป็นการตอบแทนการเผานครเอเธนส์ โดยเซอร์กเซส

มีหนังสือเก่าในภาษาเปอร์เซียเล่มหนึ่ง เขียนขึ้นโดยกวีชื่อ ฟีร์ดาอูสี เมื่อเกือบ ๑๐๐๐ ปี ล่วงมาแล้ว หนังสือเล่มนี้ว่า *ชาห์นะมาห์* (Shahnamah) เป็นพงศาวดารของกษัตริย์เปอร์เซีย หนังสือนี้บรรยายการสัประยุทธระหว่างอเล็กซานเดอร์กับดาริอูสอย่างเต็มไปด้วยความคิดฝันอันลึกซึ้ง ตามคำบรรยายบอกให้เราทราบว่า เมื่อได้ประสบความปราชัย ดาริอูสประสงค์ได้รับความช่วยเหลือจากอันเดีย "พระองค์ได้ส่งอูฐผีเท้าเร็วประหนึ่งลม" ไปยังเฟอร์หรือปอรัส ผู้ซึ่งเป็นกษัตริย์องค์หนึ่งในภาคตะวันตกเฉียงเหนือของอินเดีย แต่ปอรัสก็ไม่สามารถจะช่วยอะไรพระองค์ได้ เพราะ

หลังจากนั้นมินาน ปอรัสเองก็จำต้องเผชิญกับการโจมตีอย่างฉกาจฉกรรจ์ของอเล็กซานเดอร์ ในหนังสือชาห์นะมาห์พีร์ดาอูสิน้ เป็นสิ่งน่าทึ่งที่พบคำอ้างอิงถึงดาบและกริชของอินเดียอยู่มากมายหลายแห่ง กษัตริย์เปอร์เซียและพวกผู้ดีเป็นผู้ใช้ดาบและกริชเหล่านี้ นี่ก็แสดงว่า แม้แต่ในยุคของอเล็กซานเดอร์ อินเดียก็กำลังทำดาบด้วยเหล็กกล้าอันวิเศษ ซึ่งได้รับการต้อนรับอย่างชื่นชมยินดีในนานาประเทศ

จากเปอร์เซีย อเล็กซานเดอร์ได้ท่องเที่ยวต่อไปผ่านประเทศซึ่งเดี๋ยวนี้ เฮรัต, กะบูล และ ซะมาร์คันด์ ตั้งอยู่ พระองค์ได้ไปถึงหุบเขาตอนบนของแม่น้ำสินธุ ณ ที่นี้พระองค์ได้พบกษัตริย์อินเดียที่ได้ขัดขวางพระองค์ บรรดานักประวัติศาสตร์ กรีกเรียกพระองค์ว่าปอรัส ตามแบบกรีก นามอันแท้จริงของพระองค์คงต้องคล้ายคลึงกับคำนี้ แต่เราก็หาทราบกันไม่ กล่าวกันว่า ปอรัสได้สู้รบอย่างกล้าหาญ ฉะนั้น ในการที่อเล็กซานเดอร์จะเอาชนะพระองค์ จึงไม่ใช่ของง่าย กล่าวกันว่า ปอรัสเป็นผู้เปี่ยมด้วยวีรธรรมอันสูงส่งและร่างสูงอย่างยิ่ง และอเล็กซานเดอร์รู้สึกประทับใจใน

ความกล้าหาญและวีรธรรมของพระองค์อย่างเหลือเกิน จนถึงกับปล่อยให้พระองค์ปกครองอาณาจักรของพระองค์ แม้เมื่อได้ปราบพระองค์พ่ายแพ้ไปแล้วก็ตาม แต่แทนที่จะเป็นกษัตริย์ปอรัสตามเดิม พระองค์ได้กลายเป็น Satrap หรือข้าหลวงของพวกกรีค

อเล็กซานเดอร์ได้เข้ามาสู่อินเดีย โดยผ่านทางไคเบอร์พาสส์ในภาคตะวันตกเฉียงเหนือ และผ่านเมืองตักสิลาซึ่งอยู่เหนือราวัลปินดีขึ้นไปเล็กน้อย แม้แต่เดี๋ยวนี้ลูกก็สามารถมองเห็นซากปรักพังของนครโบราณแห่งนี้ได้ เมื่อได้ปราบปอรัสพ่ายแพ้ไปแล้วอเล็กซานเดอร์ดูมีท่าทีว่า ได้พิจารณาที่จะยาตราทัพลงใต้ไปสู่แม่น้ำคงคา แต่พระองค์ก็หาได้ทำเช่นนั้นไม่ เมื่อพระองค์ได้ดำเนินไปตามหุบเขาลุ่มน้ำสินธุแล้ว ก็ได้กลับไปเห็นสิ่งน่าทึ่งที่จะคิดดูว่าหากอเล็กซานเดอร์ได้ยาตราทัพไปสู่ใจกลางของฮินดูสตานอะไรอาจจะได้บังเกิดขึ้น พระองค์จะทรงมีชัยชนะอยู่เรื่อยไปละหรือ? หรือว่ากองทัพทั้งหลายของอินเดียจะมีชัยแก่พระองค์? กษัตริย์ที่อยู่พรหมแดนอย่างปอรัส ได้ทำให้พระองค์เดือดร้อนพอแรง และการณ์ก็อยู่ในวิสัยจะเป็นไปได้ทีเดียวว่า อาณาจักรอัน

ใหญ่โตกว่าหลายอาณาจักร ในอินเดียภาคกลางอาจมีกำลังเข้มแข็งพอที่จะยับยั้งอเล็กซานเดอร์ไว้ได้ แต่ไม่ว่าอเล็กซานเดอร์อาจหรือไม่อาจมีพระประสงค์อย่างใดๆ ก็ตาม ทหารของพระองค์ได้ตัดสินใจให้แก่พระองค์แล้ว พวกทหารพากันเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้าจากการท่องเที่ยวเป็นเวลาตั้งหลายปี แต่บางทีพวกทหารก็จะได้รู้สึกประทับใจในคุณลักษณะแห่งการต่อสู้นานาประการของทหารอินเดีย แล้วก็ไม่อยากเข้าเสี่ยงกับความปราชัยด้วยก็เป็นได้ เหตุผลจะเป็นประการใดก็ตาม กองทัพบกได้ยืนกรานที่จะยกกลับไป และอเล็กซานเดอร์จำต้องยอมตกลงด้วย อย่างไรก็ดี การเดินทัพกลับเต็มไปด้วยภัยพิบัติ กองทัพได้ประสบความทุกข์ทรมานเนื่องจากการขาดแคลนอาหาร และน้ำต่อมามิช้ามินาน อเล็กซานเดอร์ก็สิ้นพระชนม์ ณ บาบิโลนในปี ๓๒๓ ก่อน ค.ศ. หลังจากได้ยาตราทัพเพื่อไปรณรงค์กับพวกเปอร์เซียแล้ว พระองค์ไม่ได้เห็นมะเซโดเนียบ้านเกิดเมืองนอนของพระองค์อีกเลย

ดังนั้น อเล็กซานเดอร์จึงสวรรคตเมื่ออายุ ๓๓ ปี ในระหว่างประกอบกรณียกิจ ชั่วระยะเวลาอันสั้นนั้น

บุคคล "ผู้ยิ่งใหญ่" นี้ได้ทำอะไรไว้บ้าง? พระองค์ได้มีชัยในการสัประยุทธอันหลักแหลมหลายครั้งไม่ เป็นที่สงสัยเลย พระองค์เป็นแม่ทัพผู้ยิ่งใหญ่ แต่พระองค์ก็เย่อหยิ่งและอวดดี และบางครั้งก็เหี้ยมโหดทารุณอย่างร้ายกาจ พระองค์คิดว่าตัวของพระองค์เองแทบจะเป็นพระเจ้าเอาทีเดียวในยามถั่วโกรธ หรือในขั่วขณะที่อารมณ์ปรวนแปร พระองค์ได้ฆ่ามิตรที่ดีที่สุดของพระองค์เสียหลายคน และได้ทำลายนครใหญ่ ๆ รวมทั้งประชาชนที่อาศัยอยู่พินาศแหลกลาญหลายนคร ในอาณาจักรของพระองค์ พระองค์มิได้ละทิ้งสิ่งที่มีตัวมีตนซึ่งพระองค์ได้สร้างขึ้นไว้เบื้องหลังแต่อย่างใดเลย ไม่มีแม้แต่ถนนหนทางอันเหมาะสม พระองค์มาแล้วก็ไปคล้ายผีพุ่งใต้บนท้องฟ้า และนอกจากชื่อเสียงเกียรติคุณแล้ว ก็แทบจะมิได้ทิ้งอะไรเกี่ยวกับพระองค์ไว้เบื้องหลังเลย ภายหลังการสวรรคตของพระองค์ บุคคลในตระกูลของพระองค์ได้กำจัดซึ่งกันและกัน และแล้วจักรวรรดิ์อันใหญ่หลวงของพระองค์ก็พินาศลงเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อย พระองค์ได้รับฉายาว่าเป็นผู้พิชิตโลก และมีผู้กล่าวกันว่า ครั้งหนึ่งพระองค์ได้ทรุดลงนั่งกรรแสง

เพราะไม่มีสิ่งใดเหลือไว้ให้พระองค์พิชิตต่อไปอีก! แต่ถึงกระนั้น นอกจากพื้นที่ชั้นเล็ก ๆ ในภาคตะวันตกเฉียงเหนือแล้ว พระองค์ก็ยังหาได้พิชิตอินเดียไม่ ส่วนจีนซึ่งเป็นรัฐอันใหญ่หลวง แม้แต่ในขณะนั้นเล่า อเล็กซานเดอร์ก็มิได้กล้ำกรายเข้าไปใกล้ ๆ ณ ที่แห่งใดเลย

เมื่อพระองค์สิ้นพระชนม์ จักรวรรดิของพระองค์ได้ถูกแบ่งแยกออกไปในระหว่างพวกแม่ทัพของพระองค์ อียิปต์ได้ตกไปอยู่กับ ปโตเลมี (Ptolemy) ผู้ซึ่งได้จัดตั้งรัฐบาลอันเข้มแข็งขึ้นที่นั่น แล้วสถาปนาราชวงศ์ขึ้นภายใต้รัฐบาลนั้น ซึ่งมีอเล็กซานเดรียเป็นนครหลวง อียิปต์เป็นประเทศที่ทรงอำนาจ และอเล็กซานเดรียเล่าก็เป็นนครอันใหญ่หลวง มีนามอุโฆษในทางวิทยาการ, ปรัชญาและการศึกษา

เปอร์เซียและเมโสโปเตเมีย กับส่วนหนึ่งของเอเชียน้อย ได้ตกไปเป็นส่วนแบ่งของนายพลอีกคนหนึ่ง คือ เซลิวคูส (Seleucus) ส่วนเหนือของอินเดียภาคตะวันตกเฉียงเหนือซึ่งอเล็กซานเดอร์ได้พิชิตไว้แล้ว ก็ตกไปเป็นส่วนแบ่งของเขาด้วยเหมือนกัน แต่เขาก็ไม่

สามารถรักษาส่วนหนึ่งส่วนใดของอินเดียไว้ได้ และภายหลังการสิ้นพระชนม์ของอเล็กซานเดอร์ กองทหารรักษาการณ์ของกรีกก็ได้ถูกขับออกไปจากที่นั่น

อเล็กซานเดอร์ได้มาถึงอินเดียในปี ๓๒๖ ก่อน ค.ศ. การมาของพระองค์เป็นแต่เพียงการโจมตีเท่านั้น จึงยังความผิดแปลกให้แก่อินเดียน้อยเหลือเกิน คนบางคนคิดว่า การโจมตีนี้ได้ช่วยให้เริ่มมีการติดต่อกันในระหว่างคนอินเดียกับพวกของกรีก แต่ตามความเป็นจริงนั้น แม้แต่เมื่อก่อนสมัยของอเล็กซานเดอร์ ก็มีทางคมนาคมระหว่างตะวันออกกับตะวันตก และอินเดียได้มีการติดต่อกับเปอร์เซีย และแม้แต่กรีกเรื่อยมาไม่ขาดสาย แน่นอนทีเดียว การติดต่อกันนี้ต้องเพิ่มพูนยิ่งขึ้นโดยการมาเยือนของอเล็กซานเดอร์ และวัฒนธรรมของฝ่าย–ของอินเดียกับกรีก–ต้องได้ผสมกันในขอบเขตอันใหญ่หลวงกว่าเดิม

ในอินเดีย การโจมตีของอเล็กซานเดอร์ และเขาเริ่มพระชนม์ของพระองค์ นำไปสู่การสถาปนาจักรวรรดิ์อันยิ่งใหญ่ คือ จักรวรรดิ์เมารยะ (Mauryau Empire) นี้เป็นยุคอันยิ่งใหญ่ยุคหนึ่งในประวัติศาสตร์ของอินเดีย และเราจำต้องใช้เวลาสักหน่อยในเรื่องนี้

๑๘

จันทรคุปต์ เมารยะและ อรรถศาสตร์

๒๕ มกราคม ค.ศ. ๑๙๓๑

ในจดหมายของเราฉบับหนึ่ง พ่อได้กล่าวถึงมคธ ๆ นี้เป็นอาณาจักรเล่นแก่ ตั้งอยู่ ณ ที่ซึ่งมณฑลพิหารอยู่เดี๋ยวนี้ นครหลวงของอาณาจักรนี้ ได้แก่ ปาฏลิบุตร คือ บัตนาสมัยปัจจุบัน ราว ๆ สมัยที่เรากำลังพิจารณากันอยู่นี้ เชื้อสายของกษัตริย์สังกัดอยู่กับราชวงศ์ หรือตระกูล นันทะ (Nandka) ซึ่งปกครองมคธประเทศ เมื่ออเล็กซานเดอร์โดยกเข้ามาโจมตีภาคตะวันตกเฉียงเหนือของอินเดียนั้น กษัตริย์วงศ์นันทะองค์หนึ่งได้ปกครองอยู่ ณ ปาฏลิบุตร ที่นั่นมีชายหนุ่มผู้หนึ่งนาม *จันทรคุปต์* (Chandragupta) ซึ่งน่าจะเกี่ยวดองเป็นญาติกับกษัตริย์องค์นี้ ดูมีท่าทีว่าจันทรคุปต์เป็นคนที่เต็มไปด้วยความทะเยอทะยาน, แข็งแรง และเฉลียวฉลาดยิ่งนัก และกษัตริย์นันทะมองเห็นว่าเขาเฉลียวฉลาดเกินไป หรือมิฉะนั้นก็ไม่ชอบบางสิ่งบางอย่างที่เขาได้กระทำลงไป จึงเนรเทศเขาออกไป

เสียจากอาณาจักรของพระองค์ จันทรคุปต์ไปทางเหนือสู่เมืองตักสิลา ซึ่งบางทีจะดึงดูดใจด้วยเรื่องราวทั้งหลายของอเล็กซานเดอร์และพวกกรีค ผู้ที่ไปด้วยกันกับเขาคือ ชื่อ *วิษณุคุปต์* (Vishnugupta) *ชานาคยะ* (Chanakya) ก็เรียกเขาทั้งสอง คือ จันทรคุปต์ กับชานาคยะ มิใช่เป็นคนอ่อนโยนละมุนละมัย ที่นอบน้อมต่อเคราะห์กรรม หรือสิ่งใด ๆ ที่อาจบังเกิดขึ้นแก่เขาทั้งสอง ในหัวของเขาทั้งสอง เขามีโครงการอันใหญ่หลวงและเต็มไปด้วยความทะเยอทะยาน และเขาต้องการที่จะก้าวไปข้างหน้า แล้วประสบความสำเร็จ บางทีจันทรคุปต์จะพิศวงและตรึงใจในชื่อเสียงของอเล็กซานเดอร์ และต้องการที่จะดำเนินการตามแบบอย่างของพระองค์ เขามีทั้งมิตรอันดีเลิศและที่ปรึกษาสำหรับจุดมุ่งหมายน้อยอยู่ในตัวของชานาคยะ ทั้งสองคนเบิกตากว้างอยู่เป็นนิตย์ และเฝ้าจับตาดูสิ่งที่กำลังบังเกิดขึ้นในตักสิลาอย่างระมัดระวัง เขาทั้งสองรอคอยเวลาของเขา

มิช้ามินานโอกาสของเขาก็มาถึง พอข่าวการสิ้นพระชนม์ของอเล็กซานเดอร์มาถึงตักสิลา จันทรคุปต์ก็รู้ได้

ทันทีว่า โอกาสที่จะลงมือได้มาถึงแล้ว เขาได้ปลุกให้ประชาชนที่อยู่รอบ ๆ ตื่นตัว และแล้วด้วยความช่วยเหลือของประชาชนเหล่านั้น เขาได้โจมตีและขับไล่กองทหารกรีกที่อเล็กซานเดอร์ได้ทิ้งไว้ให้ทำหน้าที่รักษาการณ์ เมื่อได้เข้าครอบครองตักสิลาแล้ว จันทรคุปต์และพันธมิตรของเขาก็ได้กรีฑาทัพลงใต้สู่นครปาฏลิบุตร แล้วปราบกษัตริย์วงศ์นันทะเสียราบคาบ นี้เป็นปี ๓๒๑ ก่อน ค.ศ. ภายหลังการสิ้นพระชนม์ของอเล็กซานเดอร์เพียงห้าปีเท่านั้น และนับแต่ปีนี้ไปก็เริ่มรัชสมัยของราชวงศ์เมารยะ ไม่เป็นที่แจ่มชัดนักว่า ทำไมจันทรคุปต์จึงถูกขนานนามว่าเมารยะ คนบางคนคิดว่าข้อนี้เนื่องมาแต่นามแห่งมารดาของเขา คือ *มุระ* (Mura) และคนอื่น ๆ ก็กล่าวว่า ตาของเขาเป็นคนเลี้ยงดูนกยูงตัวหนึ่งถูกเรียกเป็นภาษาสันสกฤตว่า *มยุรา* (Mayura) ต้นกำเนิดแห่งคำนี้อาจจะเป็นอย่างไรก็ตาม จันทรคุปต์เมารยะเป็นนามที่เขาได้เป็นที่รู้จักกันทั่วไป ทำให้แตกต่างไปจากจันทรคุปต์ผู้มีนามอุโฆษอีกคนหนึ่ง ซึ่งได้เป็นกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ในอินเดีย ในเวลาหลายร้อยปีต่อมา

*มหาภารตะ*และหนังสือเก่าอย่างอื่น ๆ และเรื่องราวเก่าๆพรรณนาให้เราทราบเกี่ยวกับกษัตริย์จักราวาทีราชา (Chakravartirajas) หลายคนซึ่งได้ปกครองตลอดทั่วทั้งภารตะ แต่เราก็ไม่มีความรู้อันแจ่มกระจ่างเกี่ยวกับยุคกระโน้นและไม่สามารถแม้แต่จะกล่าวว่า อาณาเขตของ*ภารตะหรือภารตะวาริยา* (Bharata varsha)ในขณะนั้นเป็นอย่างไร อาจเป็นไปได้ว่าเรื่องราวทั้งหลายที่ตกทอดลงมายังเรากล่าวถึงอานุภาพของกษัตริย์เก่า ๆ เกินความจริงไป ข้อนั้นจะเป็นประการใดก็ตามที ตัวอย่างอันแรกที่เราพบในประวัติศาสตร์ เกี่ยวกับจักรวรรดิอันเข้มแข็งและแผ่ไพศาลในอินเดีย ได้แก่จักรวรรดิของจันทรคุปต์ เมารยะดังที่เราจะเห็นกันต่อไป รัฐบาลของจักรวรรดินี้ก้าวหน้าและทรงอำนาจ อารณ์เป็นที่แจ่มชัดว่ารัฐและรัฐบาลเช่นว่าหาสามารถที่จะโผล่ขึ้นมาปรากฏตัวในทันทีทันใดได้ไม่ การเปลี่ยนแปลงนานาประการคงต้องได้ดำเนินไปเป็น เวลา ช้านานใน อดีตการ เปลี่ยนแปลงด้วย การเอาอาณาจักรทั้งหลายที่เล็กกว่าไปปะปนอยู่กับอาณาจักรที่มีความก้าวหน้าในศิลปะแห่งการปกครอง

ในระหว่างรัชสมัยของจันทรคุปต์ เซลิวคูสแม่ทัพของอเล็กซานเดอร์ ผู้ซึ่งได้รับมรดกประเทศหลาย

ประเทศนับแต่เอเชียน้อยไปจนถึงอินเดีย ได้ข้ามแม่น้ำสินธุพร้อมด้วยกองทัพ แล้วรุกรานอินเดีย แต่ไม่ทันไร เขาก็สำนึกผิดในความใจเร็วด่วนได้ของเขา จันทรคุปต์ได้ปราบเขาพ่ายแพ้อย่างยับเยิน และเซลิวคูสต้องกลับไปตามทางที่ได้เข้ามา แทนที่จะได้กำไรอย่างใดๆกลับจำต้องยกส่วนที่ดีของกันธารา หรืออาฟกานิสตานซึ่งขึ้นไปจดคะบูลและเฮรัตให้แก่จันทรคุปต์ อีกทั้งจันทรคุปต์ยังได้แต่งงานกับธิดาของเซลิวคูสด้วย บัดนี้อาณาจักรของเขาแผ่คลุมไปทั่วภาคเหนือของอินเดีย ตลอดจนส่วนหนึ่งของอาฟกานิสตาน คือ จากคะบูลไปจนถึงเบงกอลอินเดียภาคใต้ เขาปาฏลิบุตรเป็นนครหลวงของจักรวรรดิอันใหญ่หลวงนั้น

เซลิวคูสได้ส่งเอกอัครราชทูตคนหนึ่ง นามว่า*เมกัสธีนิส* (Megasthenes) มาเป็นตัวแทนของเขาประจำราชสำนักจันทรคุปต์ เมกัสธีนิสได้ทิ้งเรื่องราวอันน่าทึ่งในยุคกระโน้นไว้ให้เราทราบเรื่องหนึ่ง แต่เราก็ยังมีเรื่องน่ารู้ยิ่งไปกว่านั้นเป็นเรื่องราวที่ให้รายละเอียดเกี่ยวกับการปกครองของจันทรคุปต์แก่เราอย่างครบถ้วย นี่คือหนังสือ *อรรถศาสตร์* ของ *คอติลยา* (Kautilya s

Ararthashastra) คอติลยานั้นมิใช่ใครอื่นที่แท้ก็คือชานาคยะ หรือ วิษณุคุปต์ ที่เราได้รู้จักกันมาแล้วนั่นเอง และ *อรรถศาสตร์* หมายถึง *"ศาสตร์แห่งความมั่งคั่ง"*

หนังสือ *อรรถศาสตร์* นี้เกี่ยวกับวิชาต่างๆ มากมายหลายอย่าง และอภิปรายเกี่ยวกับเรื่องนานาชนิดจนไม่อยู่ในวิสัยที่พ่อจะนำมาเล่าสู่ลูกฟังมาก ๆ ได้ หนังสือนี้กล่าวถึงหน้าที่ของกษัตริย์, ของรัฐมนตรีและที่ปรึกษาของกษัตริย์ กล่าวถึงการประชุมสภากระทรวงบางกรม การอาชีพและการพาณิชย์, รัฐบาลประจำเมืองและหมู่บ้าน, กฎหมายและศาล, ขนบธรรมเนียมแห่งสังคม, สิทธิสตรีการเลี้ยงดูคนชราและคนไร้ที่พึ่ง, การแต่งงานและการหย่าร้าง, การเก็บภาษีอากร, กองทัพบกและกองทัพเรือ, การสงครามและสันติภาพ, การทูต, การเกษตรกรรม, การปั่นด้ายและทอผ้า, การช่างฝีมือ, หนังสือเดินทาง และแม้แต่เรื่องของคุก! พ่อสามารถจะเพิ่มรายการนี้ต่อไปอีก แต่พ่อไม่ปรารถนาให้จดหมายฉบับนี้เต็มไปด้วยหัวข้อเรื่องของคอติลยา

เมื่อได้รับ อำนาจ กษัตริย์ มาจาก มือ ของ ประชาชน ในโอกาสประกอบพิธีบรมราชาภิเศก กษัตริย์จำต้องทรง

ปฏิญาณ ในอันที่จะบำเพ็ญประโยชน์เพื่อประชาชน พระองค์ต้องประกาศอย่างหนักแน่นว่า *"หากข้าพเจ้ากดขี่พวกท่าน ก็ขออย่าให้ข้าพเจ้าได้ไปสวรรค์ อย่าได้มีชีวิตและมีบุตรหลานเลย"* กิจวัตรและกรณียกิจประจำวันของกษัตริย์ได้ถูกกำหนดขึ้นไว้ พระองค์ต้องพร้อมอยู่เสมอที่จะปฏิบัติภารกิจอันรีบด่วน เพราะงานสาธารณะ ไม่อาจ เสีย หาย ด้วย ความ เกษม สำราญ ของกษัตริย์ หรือรอคอยได้ *"หากกษัตริย์ขยันขันแข็ง ประชากรของพระองค์ก็จะขยันขันแข็งปาน ๆ กัน"* *"ความสุขของพระองค์อยู่ที่ความสุขแห่งประชากรของพระองค์ ในสวัสดิภาพแห่งประชากรนั้น อะไรก็ตามที่ทำให้ทรงพอพระทัย พระองค์ควรพิจารณาว่ามิใช่เป็นสิ่งดี แต่อะไรก็ตามที่ทำให้ประชากรของพระองค์พอใจ พระองค์ควรพิจารณาว่าเป็นสิ่งดี"* พวกกษัตริย์กำลังอันตรธานไปจากโลกของเรานี้ กษัตริย์มีเหลือน้อยเต็มที และมิช้ามินาน กษัตริย์ที่เหลือนี้ก็อาจจะไปด้วยเหมือนกัน อย่างไรก็ตาม เป็นสิ่งน่าทึ่งที่มองเห็นกันว่า ความคิดเกี่ยวกับตำแหน่งกษัตริย์ในอินเดีย สมัยโบราณ หมายถึงการ บำเพ็ญ ประโยชน์เพื่อประชาชน พระองค์จำต้องประกาศอย่างหนัก

แน่นว่า "หากข้าพเจ้ากตัญญูพวกท่าน ก็ขออย่าให้ข้าพเจ้าได้ไปสวรรค์ อย่าได้มีชีวิตและมีบุตรหลานเลย" กิจวัตรและกรณียกิจประจำวันของกษัตริย์ ได้ถูกกำหนดขึ้นไว้ พระองค์ต้องพร้อมอยู่เสมอที่จะปฏิบัติภารกิจอันรีบด่วน เพราะงานสาธารณะ ไม่อาจเสียหายไปด้วยความเกษมสำราญของกษัตริย์ หรือรอคอยได้ "หากขยันขันแข็ง ประชากรของพระองค์ก็จะขยันขันแข็งปาน ๆ กัน" "ความสุขของพระองค์คือยู่ที่ความสุขแห่งประชากรของพระองค์ ในสวัสดิการแห่งประชากรนั้น อะไรก็ตามที่ทำให้ทรงพอพระทัย พระองค์ควรพิจารณาว่ามิใช่เป็นสิ่งดี แต่อะไรก็ตามที่ทำให้ประชากรของพระองค์พอใจ พระองค์ควรพิจารณาว่าเป็นสิ่งดี" พวกกษัตริย์กำลังอันตรธานไปจากโลกของเรานี้ กษัตริย์มีเหลือน้อยเต็มที และมิช้ามินานกษัตริย์ที่เหลือนี้ก็จะไปด้วยเหมือนกัน อย่างไรก็ตามเป็นสิ่งน่าทึ่งที่มองเห็นกันว่า ความคิดเกี่ยวกับตำแหน่งกษัตริย์ในอินเดียสมัยโบราณหมายถึงการบำเพ็ญประโยชน์เพื่อประชาชน ไม่มีเทวสิทธิ (divine right) ของพระเจ้าแผ่นดิน ไม่มีอำนาจเชิงอัตตาธิปไตย และมาตรว่ากษัตริย์ประพฤติมิชอบ ประชากรของพระองค์ก็มีสิทธิ

ที่จะปลดพระองค์ แล้วบรรจุผู้อื่นขึ้นดำรงตำแหน่งแทน ข้อนี้เป็นแนวความคิดและทฤษฎี แน่นอนละ, กษัตริย์ซึ่งมิได้ดำเนินการให้เป็นไปตามอุดมการณ์เช่นว่านี้และผู้ซึ่งนำความเคราะห์ร้ายมาสู่ประเทศชาติ และประชากรของพระองค์ด้วยความโง่เขลาเบาปัญญาก็มีอยู่เป็นอันมาก

อีกทั้ง *อรรถศาสตร์* ยังได้เน้นในคติเก่าที่ว่า *"อันขาวอารยะนั้นจะไม่มีวันตกเป็นทาสเป็นอันขาด"* เห็นกันได้ชัดว่า มีทาสอยู่หลายชนิด เป็นทาสที่มาจากภายนอกประเทศ หรือสังกัดอยู่กับประเทศ แต่เท่าที่เกี่ยวกับพวกอารยะนั้น ได้มีการระมัดระวังที่จะมิให้เขากลายไปเป็นทาสเป็นอันขาด

นครหลวงของจักรวรรดิ์ เมรยะคือ ปาฏลิบุตร นครนี้เป็นนครอันสง่างามมีกำแพงเป็นชานเลียบไปตามริมฝั่งแม่น้ำคงคายาวเก้าไมล์ มีประตูใหญ่ๆ ๖๔ ประตู และประตูย่อมกว่านั้นอีกหลายร้อยประตู เคหสถานส่วนใหญ่สร้างด้วยไม้ อนึ่ง โดยมีอันตรายจากอัคคีภัยจึงได้มีการระมัดระวังอย่างรอบคอบ เป็นการป้องกันไว้ล่วงหน้า ตามถนนสายสำคัญๆ มีภาชนะใส่น้ำเปี่ยมอยู่

เสมอตั้งหลายพันถัง เจ้าบ้านแต่ละคนเล่าก็ถูกบังคับให้มีภาชนะใส่น้ำไว้พร้อม จะใช้ประโยชน์ในกรณีเกิดเพลิงไหม้ได้เสมอ รวมทั้งให้มีบันได, ตะขอ และสิ่งอื่น ๆ ที่อาจเป็นสิ่งจำเป็นด้วย

ตามที่ได้บันทึกไว้โดยคอติลยา ข้อบังคับข้อหนึ่งของนครทั้งหลายจะทำให้ลูกรู้สึกทึ่ง คือใครก็ตามเหวี่ยงสิ่งโสโครกลงไปในท้องถนน ได้ถูกลงโทษปรับ และถ้าผู้หนึ่งผู้ใดปล่อยให้โคลนหรือน้ำเข้ามาหมักหมมอยู่ในท้องถนน เขาก็ต้องถูกปรับด้วยเหมือนกัน หากว่าข้อบังคับเหล่านี้ได้มีผลบังคับใช้ นครปาฏลิบุตรและนครอื่น ๆ คงต้องได้เป็นนครอันสวยงาม, สะอาด สะอ้าน, และถูกต้องตามหลักอนามัย พ่ออยากให้ทางการเทศบาลทั้งหลายของเรานำเอาข้อบังคับเช่นว่านี้มาใช้เสียจริง ๆ :

ปาฏลิบุตรได้มีสภาเทศบาล เพื่อจัดแจงเกี่ยวกับกิจธุระของตน สภานี้ได้เลือกตั้งเข้ามาโดยประชาชน ประกอบด้วยสมาชิกสามสิบคน และมีคณะกรรมาธิการหกคณะ แต่ละคณะมีกรรมาธิการห้าคน คณะกรรมาธิการเหล่านี้ทำหน้าที่เกี่ยวกับ

การอุตสาหกรรม และงานช่างฝีมือของนคร จัดแจงเกี่ยวกับพวกนักท่องเที่ยวและนักธุดงค์ เกี่ยวกับการตายและการเกิด เพื่อจุดประสงค์ในการเก็บภาษีอากร, เกี่ยวกับหัตถกรรมและเรื่องอื่น ๆ โดยส่วนรวมคอยสอดส่องดูแลการสุขาภิบาล, การเงิน, การประปา, สวน และอาคารสาธารณะ

มีสภาท้องถิ่น ปัญจยาต สำหรับอำนวยความยุติธรรมและมีศาลอุธรณ์ สำหรับการบรรเทาทุพภิกขภัย ก็ได้มีการปฏิบัติเป็นชนิดพิเศษและครึ่งหนึ่งของสิ่งของที่เก็บไว้ในโกดังทั้งมวล ของรัฐมักจะสงวนเอาไว้สำหรับยามเกิดทุพภิกขภัยเสมอ

จักรวรรดิ์ เมารยะ ซึ่งจัดรางระเบียบไว้โดยจันทรคุปต์ กับชานาคยะ เมื่อ ๒๒๐๐ ปีมาแล้ว เป็นดังพรรณนามาข้างต้น พ่อได้กล่าวถึงเรื่องที่คอติลยาและเมกัสธีนิสได้เอ่ยถึงแต่เพียงบางเรื่องเท่านั้น แต่แม้เพียงเรื่องบางเรื่องเหล่านี้ก็จะให้ความคิดเกี่ยวกับอินเดียภาคเหนือในยุคกระโน้นอย่างคร่าว ๆ ประเทศคงต้องได้กระหึ่มไปด้วยชีวิต นับแต่นครหลวงปาฏลิบุตรไปจนถึงนครใหญ่ ๆ อีกมากมาย ตลอดจนหัวเมืองและ

หมู่บ้านเป็นจำนวนหลายพันแห่งจักรวรรดิ์นี้ ถนนสายใหญ่ ๆ หลายสายทอดจากภาคหนึ่งของจักรวรรดิ์ไปยังอีกภาคหนึ่ง *ราชปัตตรา* (Rajapattra) คือ ถนนของกษัตริย์ อันเป็นสายสำคัญทอดผ่านปาฏลิบุตรไปยังพรมแดนด้านตะวันตกเฉียงเหนือ มีลำคลองอยู่มากหลาย และมีกรมชลประทานชนิดพิเศษเพื่อทำหน้าที่ดูแลคลองเหล่านี้ ทั้งยังมีกรมการเดินเรือสำหรับดูท่าเรือ, เรือรับส่งข้ามฟาก, สะพานและเรือใหญ่น้อยจำนวนมากมายที่แล่นไปมาจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง เรือหลายลำได้ข้ามทะเลไปยังพม่า และจีน

จันทรคุปต์ได้ปกครองจักรวรรดิ์นี้เป็นเวลายี่สิบสี่ปี พระองค์ได้สิ้นพระชนม์เมื่อปี ๒๙๖ ก่อน ค.ศ. ในจดหมายฉบับหน้าของเรา เราจะกล่าวถึงเรื่องราวของจักรวรรดิ์เมารยะต่อไปอีก

๑๙

สามเดือน!

เรือกลไฟ "คราโคเวีย"

๒๑ เมษายน ค.ศ. ๑๙๓๑

นับแต่พ่อได้เขียนถึงลูกมันก็นานโข การได้ล่วงไปแล้วเป็นเวลาสามเดือน – สามเดือนอันเต็มด้วยความโทมนัส, ความยากลำบาก และความตึงเครียด สามเดือนแห่งการเปลี่ยนแปลงในอินเดีย และเหนือสิ่งอื่นใด, การเปลี่ยนแปลงในวงแห่งครอบครัวของเราอินเดียได้ยับยั้งการณรงค์ด้วย *สัตยคระหะ* (Satyaqraha) หรือด้วยการขัดขืนกฎหมาย (Civil Disopedience) ไว้ชั่วขณะ แต่ทว่าปัญหาต่าง ๆ ที่เผชิญหน้าเราอยู่ ก็มิใช่จะหาทางออกได้ง่ายดายยิ่งขึ้น อนึ่งเล่า ครอบครัวของเราได้ศูนย์เสียบุคคลผู้เป็นที่รักยิ่งไป ท่านเป็นผู้ให้ความเข้มแข็งและความจรรโลงใจแก่เรา และภายใต้ความดูแลปกปักรักษาของท่าน เราได้เติบโตขึ้นมา และได้รู้จักที่จะทำงานเล็ก ๆ น้อย ๆ เพื่ออินเดียผู้เป็นมารดรอันร่วมกันของเรา

พ่อจดจำวันนั้นในคุกในนิได้ดีเสียนี่กระไร! วันนั้นเป็นวันที่ ๒๖ มกราคม พ่อได้นั่งลงเพื่อจะเขียนถึงลูกเกี่ยวกับยุคที่ได้ล่วงไปแล้ว ดังที่เคยปฏิบัติมาเป็นปกติก่อนหน้านั้นเพียงวันเดียว พ่อได้เขียนเกี่ยวกับจันทรคุปต์ และเกี่ยวกับจักรวรรดิ์เมารยะที่พระองค์ได้สร้างขึ้น และพ่อได้รับปากว่าจะเขียนเรื่องราวนั้นต่อไป พร้อมกับเล่าให้ลูกฟัง เกี่ยวกับบรรดาผู้ที่สืบตำแหน่งแทนจันทรคุปต์เมารยะ และเกี่ยวกับอโศกมหาราช ผู้เป็นที่รักของปวงเทพเจ้า ซึ่งมีประกายสุกใสคล้ายดาราอันเปล่งปลั่งในนภากาศแห่งอินเดียแล้วก็ล่วงลับไปทิ้งชื่อเสียงเกียรติคุณอันไม่มีวันตายไว้เบื้องหลัง ขณะที่พ่อนึกถึงพระเจ้าอโศก จิตใจของพ่อก็ได้เลื่อนลอยไป แล้วย้อนกลับมาหาบั่จจุบัน คือวันที่ ๒๖ มกราคม อันเป็นวันที่พ่อได้นั่งลงพร้อมด้วยปากกาและกระดาษ เพื่อที่จะเขียนถึงลูก วันนั้นเป็นวันอันยิ่งใหญ่สำหรับเรา เพราะเมื่อปีหนึ่งล่วงมาแล้ว เราได้ทำการเฉลิมฉลองวันนั้นในฐานที่เป็นวันอิสรภาพ คือวัน *ปูรนาสวราชย์* (Purna Swaraj) ตลอดทั่วราชอาณาจักรอินเดีย ไม่ว่าในหัวเมืองใหญ่ ๆ และในชนบท และพวกเราทั้งมวล

นับด้วยจำนวนล้าน ๆ ได้พากันดื่มสดุดีอิสรภาพ นับแต่วันนั้นมาหนึ่งปีได้ผ่านไปแล้ว เป็นหนึ่งปีที่เต็มไปด้วยการต่อสู้, การทนทุกข์ทรมานและชัยชนะ และอินเดียก็จะเฉลิมฉลองวันอันยิ่งใหญ่นั้นอีกครั้งหนึ่ง อนึ่งขณะที่พ่อนั่งอยู่ในเรือนขังเลขที่ ๖ ของคุกไนนี พ่อก็ได้นึกถึงการประชุมสังสรรค์, การเดินขบวน, การกลุ้มรุมตีด้วยกระบอง และการจับกุมที่จะพึงบังเกิดขึ้นในวันนั้นตลอดทั่วประเทศ พ่อนึกถึงสิ่งเหล่านี้ด้วยความรู้สึกภาคภูมิใจ, ด้วยความปีติและด้วยความปวดร้าว เมื่อความคิดฝันของพ่อได้หายวับไปโดยฉับพลัน ได้มีผู้นำข่าวจากโลกภายนอกมาแจ้งแก่พ่อว่า บู๋ของลูกเจ็บหนัก และพ่อจะได้รับการปล่อยโดยทันที เพื่อให้ไปหาท่าน โดยที่เต็มไปด้วยความกระวนกระวายใจ พ่อจึงได้ลืมความคิดฝันและเอาจดหมายถึงลูกซึ่งพ่อเพิ่งได้ลงมือเขียนไปเก็บไว้เสีย แล้วก็อำลาจากคุกไนนีออกเดินทางไปยัง อนันท์ภวัน[๑]

ก่อนหน้าท่านจากพวกเราไป พ่อได้อยู่กับคุณปู่ของลูกเป็นเวลาสิบวัน เราได้เฝ้าดูความทุกข์ทรมาน, ความ

---

๑ บ้านของท่านผู้เขียนในเมืองอัลลาฮะบัด—ผู้แปล

เจ็บปวดของท่านตลอดจนการต่อสู้กับมัจจุราชอย่างกล้าหาญของท่านเป็นเวลาสิบวันสิบคืน ในระหว่างมีชีวิตอยู่ท่านได้ทำการต่อสู้มามากมาย และก็ได้ประสบชัยชนะมากมายหลายครั้ง ท่านไม่เคยรู้จักว่าการยอมจำนนทำอย่างไร และแม้แต่เผชิญกันซึ่ง ๆ หน้ากับมัจจุราช ท่านก็ไม่มีวันจะยอมจำนน ขณะที่พ่อเผ้าดูการต่อสู้ครั้งสุดท้ายของท่าน ด้วยดวงใจอันเปี่ยมด้วยความปวดร้าวเนื่องในการที่พ่อไร้ความสามารถที่จะช่วยท่านผู้ซึ่งพ่อรักมากมายเหลือเกินอยู่นั้น พ่อได้รำลึกถึงข้อความสองสามบันทัดที่พ่อได้เคยอ่านในนิทานของ เอดการ์ แอลลัน โปร์ เมื่อนานมาแล้วคือ *"มนุษย์มิได้ถวายตนแด่เทวทูต และก็มิได้ถวายให้แม้แต่แก่มัจจุราช นอกจากโดยความอ่อนแอแห่งกำลังใจอันปวกเปียกของเขา"*

วันที่ ๖ กุมภาพันธ์ เวลาเช้าตรู่ เป็นวันที่ท่านจากพวกเราไป เราได้นำร่างของท่านซึ่งห่อหุ้มไว้ด้วยธงชาติที่ท่านรักเหลือเกินนั้นจากลัคนาวมายัง อนันท์ภวันเพียงภายในไม่กี่ชั่วโมงร่างของท่านก็สลายลงเหลือแต่เถ้าถ่านเพียงหยิบมือ และแล้วแม่น้ำคงคาก็พาสัมภาระอันมีค่ายิ่งนี้ไปสู่ท้องทะเล

คนหลายล้านได้พากันเศร้าสลดใจในบรรณกรรมของท่าน ก็ถ้ากระนั้นสำหรับพวกเรา ผู้เป็นลูกหลานของท่าน มีเนื้อหนังอันสร้างขึ้นด้วยเนื้อหนังของท่านและมีกระดูกอันประกอบขึ้นด้วยกระดูกของท่านเล่า จะพากันโศกเศร้าอาลัยอาวรณ์สักปานไหน! แล้วก็บ้านอนันท์ภวัน ซึ่งก็เป็นบุตรของท่านด้วย ตุจดังที่เราเป็นอยู่ แลซึ่งท่านได้ก่อให้เป็นรูปเป็นร่างขึ้นอย่างระมัดระวังและอย่างน่ารักเหลือเกินนั้นเล่า จะโศกเศร้าสักปานใด บ้านนี้ว้าเหว่และเปลี่ยวเปลี่ยว ทั้งความมีชีวิตชีวาของบ้านก็ดูเหมือนจะได้อันตรธานไปสิ้นแล้ว เราได้เดินไปตามระเบียงบ้านด้วยฝีเท้าอันแผ่วเบา โดยเกรงว่าจะทำความรบกวน เพราะได้รำลึกถึงท่านซึ่งเป็นผู้สร้างอยู่มิวาย

เราโศกเศร้าอาลัยอาวรณ์ในตัวท่าน และคิดถึงท่านอยู่ทุก ๆ ฝีก้าว และเมื่อหลายวันผ่านไปความโศกเศร้าก็มิได้มีท่าทีว่าผ่อนคลายลง หรือว่าการหายหน้าค่าตาของท่านจะเป็นสิ่งที่พอทนได้ยิ่งกว่าเดิมเลย แต่แล้วพ่อก็นึกขึ้นได้ว่า ท่านหาได้ปรารถนาให้เราเป็นเช่นว่านั้นไม่ ท่านคงจะไม่อยากให้เราจำนนต่อความทุกข์

โทมนัส หากได้เผชิญกับมันดังที่ท่านได้เผชิญกับความยุ่งยากนานาประการของท่าน และแล้วก็พิชิตมัน ท่านคงอยากให้เราดำเนินงานที่ท่านได้ทิ้งค้างไว้นั้นต่อไป เราจะสามารถหยุดพัก หรือจำนนต่อความทุกข์โทมนัสอันหาประโยชน์มิได้อย่างไร ในเมื่อการงานกวักมือเรียกเราอยู่ และอุดมการณ์เพื่ออิสรภาพแห่งอินเดียเรียกร้องการบำเพ็ญประโยชน์ของเรา? ท่านได้มรณะกรรมไปเพื่ออุดมการณ์นั้น และเราเล่าจะดำรงชีวิตและอยู่ต่อสู้และตาย, ถ้าเป็นการจำเป็นเพื่ออุดมการณ์นั้น จะอย่างไรก็ตาม เราเป็นลูกหลานของท่าน และมีบางสิ่งบางอย่างแห่งความเร่าร้อน ความแข็งแกร่ง และความตั้งใจอันเด็ดเดี่ยวของท่านอยู่ในตัวของเรา

ขณะที่พ่อเขียนนี้ ทะเลอาเรเบียสีครามแก่แผ่เหยียดยาวอยู่เบื้องหน้า และทางด้านหนึ่งมองเห็นในระยะไกลลิบๆ เป็นชายฝั่งของอินเดียซึ่งกำลังเคลื่อนผ่านไป พ่อคิดถึงความเวิ้งว้างอันมหาศาล และแทบเหลือประมาณได้นี้ แล้วนำมาเปรียบกับเรือนขังเล็กๆ อันมีกำแพงสูงแวดล้อมในคุกไนนี ซึ่งเป็นแหล่งที่พ่อได้เขียนจดหมายฉบับก่อนๆ มาถึงลูก เส้นขอบฟ้าอันแจ่มแจ้วเด่น

อยู่เบื้องหน้าพ่อ ณ ที่ซึ่งดูเหมือนทะเลมาบรรจบกับฟ้า แต่ในคุกขอบฟ้าของนักโทษคือยอดกำแพงที่แวดล้อมเขาอยู่ ในวันนี้ พวกเราที่เคยอยู่ในคุกได้ออกไปพ้นคุกหลายคน และสามารถสูดเอาอากาศภายนอกอันเสรียิ่งกว่า แต่ถึงกระนั้นสหายร่วมงานของเราก็ยังอยู่ภายในห้องแคบๆ ของเราอีกมาก พวกเขาหมดโอกาสที่จะได้เห็นทะเลและแผ่นดิน และขอบฟ้าอันกว้างขวางของประเทศอินเดียเองเล่าก็ยังคงอยู่ในคุก เพราะอิสรภาพของประเทศยังมาไม่ถึง ถ้าอินเดียยังไม่เป็นอิสระ อิสรภาพของเราก็จะมีคุณค่าอันใดเล่า ?

สำนักหอสมุดแห่งชาติ เฉลิมพระเกียรติฯ ตรัง

๒๐

ทะเลอาเรเบีย

เรือกลไฟ "คราโคเวีย"

๒๒ เมษายน ค.ศ. ๑๙๓๑

ข้อที่เราควรจะได้มาท่องเที่ยวโดยเรือลำนี้ – *คราโคเวีย* – จากบอมเบย์ ถึงโคลอมโบนั้น เป็นเรื่องแปลกประหลาดเสียจริง ! ในนครเวนิชเมื่อเกือบสี่ปีมาแล้วพ่อยังจำได้ดีว่า กำลังรอคอยให้เรือ*คราโคเวีย*มาถึง คุณปู่ของลูกโดยสารอยู่บนเรือลำนั้น และพ่อได้ไปที่เวนิชเพื่อคอยรับท่าน ทิ้งลูกไว้ที่โรงเรียนของลูก ณเมืองเบกซ์ ในสวิตเซอร์แลนด์ และในเวลาหลายเดือนต่อมาก็โดยเรือ*คราโคเวีย*นี้อีกน่ะแหละที่คุณปู่ของลูกเดินทางจากยุโรปกลับบ้าน และพ่อได้ไปคอยรับท่านที่บอมเบย์ เพื่อร่วมโดยสารของท่านในการเดินทางครั้งนั้นเดี๋ยวนี้ก็อยู่กับพวกเราหลายคนและ เขาเหล่านี้ล้วนแต่เปี่ยมด้วยเรื่องราวเกี่ยวกับตัวท่าน

เมื่อวานพ่อได้เขียนถึงลูกเกี่ยวกับสามเดือนแห่งความเปลี่ยนแปลงที่ได้ล่วงไปแล้ว สิ่งหนึ่งที่ได้อุบัติขึ้นใน

ระหว่างสองสามสัปดาห์สุดท้ายนี้พ่ออยากจะให้ลูกจดจำไว้ ดังที่อินเดียก็จะจดจำมันไว้เป็นเวลานานนี่ข้างหน้า คือเมื่อไม่ถึงเดือนที่ล่วงมาแล้ว *กะเนษชันการ์ วิทยาร์ธิ* (Ganesh Shankar Vidyarthi) ทหารผู้กล้าหาญแห่งอินเดียได้ถึงแก่ความตายในนครคอนโปร์ เขาได้ถูกทำให้ถึงแก่ความตายแม้แต่ในขณะที่เขาต้องการช่วยเหลือให้คนอื่น ๆพ้นภัย *กะเนษ*เป็นมิตรที่รักของพ่อ, เป็นสหายผู้ปราศจากความเห็นแก่ตัวและเพียบพร้อมด้วยศีลธรรม ซึ่งใคร ๆ ที่ร่วมงานด้วยถือกันว่าเป็นสิทธิพิเศษ เมื่อความบ้าคลั่งได้ปะทุขึ้นในคอนโปร์ เมื่อเดือนที่แล้ว และคนอินเดียได้สังหารคนอินเดีย *กะเนษ* ได้รีบรุดเข้าไปในท่ามกลางการทะเลาะวิวาท มิใช่เพื่อต่อสู้กับเพื่อนร่วมชาติของเขาคนหนึ่งคนใด หากเพื่อช่วยเหลือเขาเหล่านั้นให้พ้นภัย เขาได้ช่วยให้คนหลายร้อยปลอดภัย แต่เขาไม่สามารถช่วยตัวของเขาเองให้พ้นภัยได้และก็มิได้กังวลที่จะช่วยตัวเองให้ปลอดภัย และแล้วเขาก็ได้ถึงแก่ความตายด้วยมือของประชาชนที่เขาต้องการช่วยเหลือให้พ้นภัยนั่นเองแท้ ๆ นครคอนโปร์และมณฑลของเราได้ศูนย์เสียดาราอันสุกใส และมิตรผู้เฉลียวฉลาด และซึ่งเป็นที่รัก

ของพวกเราเป็นจำนวนมากไปแล้ว แต่ความตายของเขานั้น ช่างน่าสรรเสริญเสียนี่กระไร เนื่องจากเขาได้เผชิญกับฝูงชนผู้บ้าคลั่งด้วยดวงตาอันสงบ และไม่ประหวั่นพรั่นพรึง และแม้แต่ในท่ามกลางแห่งอันตรายและความตาย เขาก็คิดถึงคนอื่นและคิดแต่เพียงว่าจะช่วยให้พวกเขาพ้นภัยได้อย่างไรเท่านั้น !

สามเดือนแห่งความเปลี่ยนแปลง ! มันเป็นเพียงหยดหนึ่งในมหาสมุทรแห่งกาล, เป็นเพียงวินาทีหนึ่งในชีวิตแห่งประชาชาติ ! เพียงเมื่อสามสัปดาห์ล่วงแล้วมานี้เองที่พ่อได้ไปชมซากปรักพังของโมเฮน–โจดาโร ในหุบเขาลุ่มน้ำสินธุในมณฑลซินด์ ลูกมิได้ไปที่นั่นด้วยกันกับพ่อ พ่อได้เห็นนครอันใหญ่หลวงโผล่ขึ้นมาจากแผ่นดิน เป็นนครที่เต็มไปด้วยเคหสถานซึ่งก่อด้วยอิฐแข็ง และมีถนนหนทางอันกว้างขวางเป็นนครซึ่งกล่าวกันว่าได้สร้างขึ้นเมื่อ ๕๐๐๐ ปีล่วงมาแล้ว และพ่อได้ชมเพชรนิลจินดากับโอ่งไหอันวิจิตร บรรดาที่ได้ค้นพบในนครโบราณแห่งนั้น พ่อแทบจะสามารถนึกเห็นชายหญิงซึ่งแต่งกายด้วยเครื่องแต่งกายสีเทาเดินขึ้นล่อง ตามถนนหนทางและตามตรอกซอก, และพวกเด็กกำลังเล่นหัว

กันอยู่อย่างที่เด็ก ๆ จะพึงเป็น, และเห็นตลาดต่าง ๆ ซึ่งมลังเมลืองด้วยสรรพสินค้า มีประชาชนซื้อและขายของ และตามโบสถ์วิหารระฆังกำลังกังวานเหง่งหง่าง

อินเดียได้ดำรงชีวิตมาตลอดเวลา ๕,๐๐๐ ปีนี้ และได้พบเห็นการเปลี่ยนแปลงมามากมาย และบางครั้งพ่อก็รู้สึกฉงนว่า มาตุภูมิอันเก่าแก่ของเรานี้ ซึ่งบุรมบุราณเห็นปานฉะนั้น ทว่าก็ยังหนุ่มแน่นและงดงามเห็นปานฉะนั้น จะไม่หัวเราะเยาะความไม่อดทนของลูกหลาน และความกลุ้มใจในเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ ความร่าเริง และความโทมนัสของพวกเขาซึ่งมีอยู่ชั่ววันเดียว และแล้วก็ไม่มีอีกต่อไปนั้นละหรือ!

สถาบันแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ ๕๐

๒๑

วันหยุดและการท่องเที่ยวที่สนุกราวกับฝันไป

๒๖ มีนาคม ค.ศ. ๑๙๓๒

สิบสี่เดือนได้ผ่านไปแล้ว นับแต่ที่พ่อได้เขียนถึงลูกเกี่ยวกับประวัติศาสตร์แห่งอดีตจากคุกในนี้ สามเดือนถัดจากนั้นพ่อได้เพิ่มจดหมายสั้น ๆ สองฉบับที่เขียนจากทะเลอาเรเบียเข้าไปในจดหมายชุดนั้น ขณะนั้นเราอยู่บนเรือ *คราโคเวีย* ซึ่งกำลังเร่งผีจักรไปสู่ลังกา* ขณะที่พ่อเขียน ท้องทะเลอันกว้างใหญ่มหาศาลเหยียดแผ่อยู่เบื้องหน้าพ่อ และนัยน์ตาอันเต็มไปด้วยความกระหายของพ่อก็จับจ้องดูมิวางตา แต่ก็ไม่สามารถทำให้ดวงตารู้สึกอิ่มเต็มตามต้องการได้ ถัดมาก็ถึงลังกา เราได้พักผ่อนอย่างรื่นรมย์เป็นเวลาหนึ่งเดือน พร้อมกับได้พยายามที่จะลืมความยุ่งยากและความวิตกกังวลทั้งหลายของเราเสีย เราได้ท่องเที่ยวขึ้น ๆ ล่อง ๆ อยู่บนเกาะอันสวยงามที่สุดนั้น ด้วยความรู้สึกฉงนสนเท่ห์ในความน่ารักอย่างเหลือเกินของเกาะและความสมบูรณ์แห่งธรรมชาติเมืองแคนดี แล้วก็นุวะราอิลิยา แล้วก็อนุร์ดะหาปุระซึ่งเกลื่อนไปด้วยซาก

---

* Lanka เป็นชื่อเก่าของ Ceylon

ปรักพังและโบราณวัตถุแห่งความยิ่งใหญ่อันเก่าแก่ การนึกถึงสถานที่ต่าง ๆ มากหลาย ที่เราได้ไปชมมานั้นช่างทำให้เบิกบานสำราญใจเสียนี่กระไร! แต่เหนือสิ่งอื่นใด พ่อรักที่จะคิดถึงป่าของภูมิประเทศร้อนอันเยือกเย็น และอุดมสมบูรณ์ด้วยชีวิต ซึ่งมองดูเราด้วยดวงตานับพันดวง และคิดถึงต้นหมากอันสง่างาม ซึ่งสะโอดสะองแต่ก็ตรงและให้ผลดกเส้นดงวา และต้นมะพร้าวอันมากมายเหลือคณานับ และผืงทะเลอันเรียงรายด้วยต้นปาล์ม ซึ่งเป็นแหล่งที่สีเขียวมรกตของเกาะบรรจบกับสีฟ้าของท้องทะเลและท้องฟ้า และน้ำทะเลส่งประกายวาววามระริกระรี้อยู่บนลูกคลื่น และลมพัดผ่านใบปาล์มส่งเสียงวี่หวิว

มันเป็นการเยี่ยมภูมิประเทศร้อนเป็นครั้งแรกสำหรับลูกและสำหรับพ่อด้วยเหมือนกัน ยกเว้นแต่การได้พักอยู่ชั่วระยะเวลาสั้น ๆ ครั้งหนึ่ง เมื่อนานมาแล้วความทรงจำเกี่ยวกับการไปพักผ่อนครั้งนั้นแทบจะเลือนหายไปสิ้นแล้ว เพราะมันเป็นประสบการณ์ใหม่ โดยที่พ่อกลัวความร้อน พ่อจึงมิได้ติดอกติดใจประสพการณ์ครั้งนั้น ท้องทะเลและภูเขาและเหนือสิ่งอื่นใด, หิมะบนภูเขาสูงและธารน้ำแข็งนั้นต่างหากที่มีเสน่ห์ตรึงตาตรึงใจพ่อ แต่แม้ในระหว่างการพำนักอยู่ในลังกาชั่ว

ระยะเวลาสั้น ๆ ของเรา พ่อก็รู้สึกถึงบางสิ่งบางอย่างอันเป็นเสน่ห์และเป็นมนตร์อาถรรพของภูมิประเทศร้อน แล้วพ่อก็ได้กลับมาพร้อมด้วยการอธิษฐาน ขอให้ได้ไปเป็นมิตรกับสิ่งเหล่านี้อีกสักครั้งหนึ่ง

การพักผ่อนในลังกาเป็นเวลาหนึ่งเดือนของเราสิ้นสุดลงรวดเร็วเหลือเกิน แล้วเราก็ได้ข้ามทะเลแคบๆ ไปสู่ตอนปลายภาคใต้ของอินเดีย ลูกจำการไปเยี่ยม *กันยา—กุมารี* อันเป็นสถานที่ซึ่งกล่าวกันว่า *เจ้าแม่พรหมจารีย์* (Virgin Goddess) สถิตอยู่และทรงปกปักรักษา และซึ่งพวกตะวันตกผู้มีอัจฉริยภาพในการบิดเบือนและในการทำให้นามต่าง ๆ ของเราเสื่อมทรามลง ได้ขนานนามให้ว่า แหลมโคมอรินนั้นได้ไหม? ขณะนั้นเราได้นั่งอยู่ ณ เบื้องบาทมาตุภูมิอินเดียอย่างแท้จริงทีเดียว เราได้เห็นท้องทะเลอาเรเบียบรรจบกับน้ำของอ่าวเบงกอล แล้วเราก็ใคร่ที่จะนึกฝันไปว่า ทั้งสองน่านน้ำนี้กำลังแสดงความคารวะต่ออินเดีย! ที่นั่นสวยงามอย่างน่าอัศจรรย์และเต็มไปด้วยความสงบสุข ใจของพ่อได้ท่องเที่ยวไปหลายพันไมล์สู่สุดเขตของอินเดียทางอีกด้านหนึ่ง ซึ่งหิมะปกคลุมภูเขาหิมาลัยอยู่ชั่วกัลปาวสาน และซึ่งเต็มไปด้วยความสงบสุขเช่นกัน แต่ถึงกระนั้นในท่ามกลางสุดเขตของสองด้านนี้ก็เต็ม

ไปด้วยการต่อสู้, ความทุกข์ยาก และความอดอยากยากแค้น!

เราอำลาจากแหลมโคมอริ แล้วก็เดินทางขึ้นเหนือ

เราได้ผ่านไปทางทระวันคอร์ และ โคชิน แล้วได้ข้ามห้วยข้ามหนองของมลายาบาร์–ห้วยหนองเหล่านั้น ช่างวิจิตรตระการตาเสียนี่กระไร และเรือของเราก็ได้แล่นไปในแสงจันทร์ ระหว่างตลิ่งซึ่งเป็นป่าไม้ มันช่างเพลิดเพลินราวกับฝันไปเสียจริง ๆ! ต่อมาเราได้เดินทางต่อไปยัง ไมซอร์ และไฮเดอราบัด และบอมเบย์ แล้วก็บรรลุถึงอัลลาฮะบัดในที่สุด นั่นเป็นเวลาเก้าเดือนล่วงมาแล้ว คือในเดือนมิถุนายน

แต่ถนนหนทางทั้งมวลในอันเดียในทุกวันนี้ ล้วนนำไปสู่ปลายทางอันหนึ่งไม่เร็วก็ช้า กล่าวคือ การเดินทางทั้งมวลไม่ว่าในความฝันหรือความจริงจบลงในดุกนั้น! และโดยประการฉะนั้น พ่อจึงได้กลับมาอยู่เบื้องหลังกำแพงเก่า ๆ ที่คุ้นนัยน์ตาพ่ออีกครั้งหนึ่ง พร้อมกับมีเวลาอย่างอุดมสมบูรณ์ที่จะคิดหรือเขียนถึงลูก ถึงแม้จดหมายทั้งหลายของพ่ออาจจะไม่มาถึงลูกก็ตามที การต่อสู้ได้เปิดฉากอีกครั้งหนึ่ง และประชากรของเราไม่ว่าบุรุษและสตรี, เด็กชายและเด็กหญิง ได้เข้าไปสู่การสัประยุทธเพื่ออิสรภาพ และเพื่อกำจัดความยากจนค่นแค้นอันเป็นอัปมงคลแก่ประเทศนี้ให้สิ้นไป *แต่ทว่า*

อิสรภาพนั้นเป็นเทพธิดาซึ่งยากจะเอาชนะ เทพธิดาองค์นี้เรียกให้มนุษย์เสียสละแลกเปลี่ยนกับการอุทิศตัวของพระองค์ดังที่เป็นมาแต่ก่อน

พ่ออยู่ในคุกมาครบถ้วนสามเดือนในวันนี้ และก็ในวันนี้—๒๖ ธันวาคม—เมื่อสามเดือนล่วงมานี่เองแท้ ๆ ที่พ่อได้ถูกจับกุมเป็นครั้งที่หก พ่อต้องใช้เวลาเนิ่นนานในการกลับมาเขียนจดหมายเหล่านี้ถึงลูก แต่ลูกก็ย่อมทราบว่า บางครั้งบางคราวในยามที่ยืดจุบันนี้เปียมอยู่ในดวงใจของเรานั้น มันเป็นการยากลำบากสักปานใด ในการที่จะคิดถึงอดีตอันนานไกล สำหรับพ่อการที่จะตั้งหลักลงในคุก และทำให้ความวิตกกังวลเกี่ยวกับสิ่งที่อุบัติขึ้นภายนอกปราศนาการไป จำต้องใช้เวลาบ้างเล็กน้อย พ่อจะพยายามเขียนถึงลูกอย่างสม่ำเสมอ แต่เดี๋ยวนี้พ่ออยู่ในคุกที่แตกต่างกว่าก่อน และการเปลี่ยนแปลงมิใช่เป็นเรื่องสบอารมณ์ของพ่อ มันเข้ามารบกวนงานของพ่อนิดหน่อย ที่นี่ขอบฟ้าของพ่อสูงกว่าที่เคยมา กำแพงซึ่งประจันหน้าพ่ออยู่ คงต้องมีความเกี่ยวพันบางอย่างกับกำแพงเมืองจีนเป็นแน่ อย่างน้อยก็ในความสูง! ดูเหมือนจะสูงราว ๑๕ ฟุต ทุก ๆ เช้าก่อนที่พระอาทิตย์จะสามารถเข้ามาเยือนเรา ต้องใช้เวลาเป็นพิเศษหนึ่งชั่วโมงครึ่งจึงจะไต่ข้ามมันได้

ขอบฟ้าของเราอาจจะถูกจำกัดขอบเขตชั่วขณะหนึ่ง แต่มันก็เป็นการดีที่จะนึกถึงท้องทะเลสีครามอันใหญ่หลวง และภูเขา และทะเลทราย และนึกถึงการท่องเที่ยว ซึ่งสนุกราวกับผันไป ที่เรา คือ ลูก และแม่ของลูก และพ่อได้ไปกันมาเมื่อสิบเดือนล่วงมาแล้ว เดี๋ยวนี้ดูเหมือนมันยากที่จะเป็นจริงเป็นจังไปได้

กรมศิลปากร หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติฯ ตรัง

The freedom is a gooddess hard to win,
She den ands, as of old, human
sacrific from her votaries.

๒๒

การต่อสู้ของมนุษย์เพื่อดำรงชีวิต

๒๔ มีนาคม ค.ศ. ๑๙๓๒

ขอให้เราหยิบเอาสายใยแห่งประวัติศาสตร์โลกขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง แล้วพยายามที่จะมองเข้าไปดูอดีตบ้างพอควร มันเป็นใยที่พันกันยุ่งเหยิง ยากที่จะคลี่ออก และยากแม้แต่จะมองให้เห็นเป็นส่วนรวม เรามักจะหลงทางเข้าไปในชิ้นเล็กชิ้นน้อยของมันโดยเฉพาะ แล้วให้ความสำคัญแก่มันมากกว่าที่มันควรจะได้รับ เราแทบทั้งหมดพากันคิดว่า ประวัติศาสตร์แห่งประเทศของเราเอง ซึ่งอาจเป็นอาณาจักรครั้งไหนๆ ก็ตาม น่าสรรเสริญยิ่งกว่าและมีค่าควรแก่การศึกษายิ่งกว่าประวัติศาสตร์ของประเทศอื่นๆ เมื่อก่อนพ่อก็ได้เคยเตือนลูกในกรณีนี้มาครั้งหนึ่งแล้ว และพ่อจะเตือนลูกอีก การพลัดลงไปติดกับนั้นง่ายดายเหลือเกิน แท้ที่จริง, ก็เพื่อป้องกันมิให้เหตุการณ์ชนิดนี้เกิดขึ้นนั่นเองน่ะแหละ ที่พ่อเริ่มเขียนจดหมายเหล่านี้มาถึงลูก แต่ถึงกระนั้นบางครั้งบางคราวพ่อก็รู้สึกว่าพ่อกำลังทำความผิดในเรื่องนี้อยู่แท้ๆ ก็ถ้าหากว่าการศึกษาของตัวพ่อเองบกพร่อง และประวัติศาสตร์ที่พ่อได้เล่าเรียนมา

เป็นชนิดยุ่งเหยิง อลหม่านละก้อ พ่อจะทำอย่างไรได้เล่า ? สำหรับเรื่องนี้พ่อก็ได้พยายามแก้ไขให้ดีขึ้น โดยการศึกษาเพิ่มเติมภายในความสันโดษของคุก และบางทีพ่อก็จะได้ประสบความสำเร็จอยู่บ้าง แต่พ่อก็ไม่สามารถกำจัดภาพของบุคคลทั้งหลายและเหตุการณ์ ทั้งหลาย ออกไป จากห้อง แสดงภาพ แห่งดวงความคิดของพ่อเสียได้ เพราะสิ่งเหล่านี้พ่อได้แขวนมันไว้ในห้องนั้นแต่ครั้งปฐมวัยและวัยหนุ่ม ภาพทั้งหลายเหล่านี้ระบายสีสายตาของ พ่อเกี่ยวกับ ประวัติศาสตร์ซึ่งก็ได้ถูกจำกัดขอบเขตอย่างเพียงพอดังที่มันเป็นอยู่ โดยความรู้อันไม่สมบูรณ์ของพ่อ ดังนั้นพ่อจะกระทำความผิดในสิ่งที่พ่อเขียน และจะกล่าวถึงข้อเท็จจริงที่ไม่สำคัญมากมาย แล้วลืมเขียนเกี่ยวกับสิ่งที่สำคัญเสียมากมาย แต่จดหมายเหล่านี้ก็หาได้ตั้งใจจะให้สวมตำแหน่งแทน บรรดาหนังสือประวัติศาสตร์ไม่ จดหมายเหล่านี้เป็นการคุยกันเล็ก ๆ น้อย ๆ ระหว่างเรากันเอง หรืออย่างน้อยพ่อก็ทำให้ตัวเองชื่นชมยินดีด้วยการนึกฝันเอาว่ามันเป็นเช่นนั้น มันเป็นการคุยกันเช่นที่เราอาจจะได้กระทำ ถ้าหากว่าระยะทาง ๑๐๐๐ ไมล์และกำแพงอันแข็งแกร่งมากหลายไม่แยกเราจากกันเสีย

พ่อไม่อาจงดเว้นการเขียนถึงลูกเกี่ยวกับบุรุษ ผู้มีนามอุโฆษมากหลาย ประดาที่บรรจุเต็มอยู่ในหน้าหนังสือประวัติศาสตร์นั้นเสียได้ ท่านเหล่านั้นมักจะมีสิ่งน่าทึ่งตามแบบของเขา ประการหนึ่งเล่า ท่านเหล่านั้นได้ช่วยให้เราเข้าใจยุคต่างๆ ที่ท่านเหล่านั้นดำรงชีวิตอยู่ แต่ประวัติศาสตร์มิใช่เป็นเพียงประวัติแห่งการกระทำต่าง ๆ ของคนใหญ่คนโต, กษัตริย์, ของจักรพรรดิและคนอื่น ๆ ทำนองนั้น เดี๋ยวนี้ประวัติศาสตร์ก็อาจจะบีดฉากลาโรงไปดุจกัน เพราะว่ากษัตริย์และจักรพรรดิแทบจะได้เลิกเดินวางท่าไปมาอยู่บนเวทีของโลกแล้ว แต่แน่นอนละ, บุรุษและสตรีผู้ยิ่งใหญ่อย่างแท้จริงหาจำเป็นต้องมีบัลลังก์หรือมงกุฎ หรือเพชรนิลจินดา หรือบรรดาศักดิ์ศรีเพื่อที่จะโอ้อวดตัวของเขาไม่ ก็มีแต่พวกกษัตริย์และพวกเจ้าเล็ก ๆ ที่ไม่มีอะไรในตัวเขา นอกจากความเป็นกษัตริย์และความเป็นเจ้าของเขาเท่านั้นที่จำต้องสวมเครื่องหุ้มห่อและเครื่องแบบเพื่อปกปิดความเปลือยเปล่าที่อยู่ภายใต้ เป็นความเคราะห์ร้ายที่พวกเราเป็นอันมากพากันหลงใหลและถูกตบตาด้วยเครื่องแสดงภายนอกนี้ แล้วก็ทำความผิดในการที่

"เรียกคนสวมมงกุฎว่ากษัตริย์
ผู้นั้นไม่เป็นอะไร ยิ่งไปกว่ากษัตริย์เลย"

ประวัติศาสตร์ ที่แท้จริงไม่ควรที่จะว่าด้วยเรื่องของเอกชนสองสามคน ที่นั่นหากว่าด้วยเรื่องของประชาชน

ผู้สร้างประชาชาติขึ้นมา ประชาชนผู้ทำงานและผลิตสิ่งฟุ่มเฟือยแห่งชีวิตด้วยแรงงานของเขาและ ประชาชนผู้ซึ่งปฏิบัติและปฏิบัติตอบสนองซึ่งกันและกันด้วยวิถีทางต่างๆ นับพัน ประวัติศาสตร์ของมนุษย์เช่นว่านี้จะเป็นเรื่องราวที่ชวนให้หลงใหลอย่างแท้จริง ประวัติศาสตร์ควรที่จะเป็นเรื่องราวแห่งการต่อสู้ของมนุษย์กับธรรมชาติ และธาตุทั้งหลาย กับสัตว์ป่าและป่า และท้ายที่สุดและยากที่สุดเหนือสิ่งอื่นใด ต่อสู้กับคนบางคนที่เป็นชนิดเดียวกับตัวเขาเอง ประดาที่พยายามกดเขาจมลงไปแล้ว ก็ขูดรีดเขาเพื่อประโยชน์ของตน ซึ่งได้ดำเนินมาตลอดเวลาหลายยุคหลายสมัย ประวัติศาสตร์เป็นเรื่องราวแห่ง การต่อสู้ของมนุษย์เพื่อดำรงชีวิต และเพราะว่าเพื่อที่จะมีชีวิตอยู่นั้น สิ่งของบางอย่างเช่นอาหาร ที่พักอาศัยและเสื้อผ้าในอากาศหนาวเป็นสิ่งจำเป็นต้องมี ฉะนั้นบรรดาผู้ควบคุมสรรพสิ่งอันจำเป็นเหล่านี้ จึงได้แสดงบทบาทเป็นจ้าวนายเหนือมนุษย์ พวกผู้ปกครองและพวกพี่เบิ่มทั้งหลาย ได้มีอำนาจก็เพราะพวกเขามีกรรมสิทธิหรือควบคุมสิ่งอันจำเป็นแก่ความดำรงชีวิตอยู่ ทั้งการควบคุมนี้ยังได้ให้อำนาจแก่พวกเขาในอันที่จะทำให้ประชาชนอดอยากจนต้องยอมอยู่

ใต้อำนาจด้วย ดังนั้นเราจึงมองเห็นภาพอันแปลกประหลาดที่มหาชนจำนวนมากมายถูกขูดรีดโดยกลุ่มคน ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกันก็มีจำนวนเพียงสองสามคนเท่านั้น, ภาพอันแปลกประหลาดที่บางคนมีกินมีใช้โดยไม่ต้องทำงานแม้แต่น้อย และภาพอันแปลกประหลาดที่คนจำนวนมากมายมหาศาลซึ่งทำงานตัวเป็นเกลียวแต่มีรายได้น้อยนิดเดียว

คนป่าที่ออกล่าสัตว์โดยลำพังไปก่อย ๆ ก่อร่างสร้างตัวเป็นครอบครัว แล้วครอบครัวทั้งหมดก็ทำงานด้วยกันและเพื่อกันและกันหลาย ๆ ครอบครัวร่วมมือกันสร้างหมู่บ้าน แล้วต่อมาภายหลัง คนงาน, พ่อค้าและช่างฝีมือของหมู่บ้านต่าง ๆ ก็สมทบเข้าด้วยกันจัดตั้งสมาคมแห่งช่างฝีมือขึ้น สำหรับช่วยเหลือซึ่งกันและกัน สูจะเห็นหน่วยแห่งสังคมค่อย ๆ เติบโตขึ้นมาทุกที เริ่มแรกทีเดียวเป็นเอกชน คือ คนป่าไม่มีสังคมชนิดใด ๆ อยู่เลย ครอบครัวเป็นหน่วยที่โตกว่าในอันดับถัดมา แล้วจึงเป็นหมู่บ้านและกลุ่มของหมู่บ้าน หน่วยแห่งสังคมนี้เติบโตทำไมกันเล่า ! การต่อสู้เพื่อดำรงชีวิตอยู่นั่นเองที่ได้บังคับให้มีความเติบโตและร่วมมือกัน เพราะเห็นกันได้ชัดแจ้งว่า การร่วมมือในการป้องกันศัตรูอันร่วมกัน และในการโจมตีมีผลดีกว่าการป้องกัน หรือการโจมตีชนิดหัวเดียวกระ-

เทียมลีบมากนัก การร่วมมือกันในการทำงานยังทรงคุณประโยชน์ยิ่งไปกว่านั้นเสียด้วยซ้ำ อาศัยการทำงานด้วยกัน พวกเขาสามารถผลิตอาหารและสิ่งจำเป็นอื่น ๆ ยิ่งกว่าการทำงานคนเดียวมากนัก การร่วมมือกันในการทำงานนี้หมายความว่า หน่วยแห่งเศรษฐกิจที่กำลังวิวัฒนาการไปด้วยเหมือนกันคือ วิวัฒน์จากคนบ่าแต่ละคนที่ล่าสัตว์สำสัตว์สำหรับตัวของเขาเองไปสู่กลุ่มใหญ่ ๆ แท้ที่จริงมันน่าจะเป็นเพราะความเติบโตของหน่วยแห่งเศรษฐกิจ ซึ่งถูกผลักดันเรื่อยไปโดยการต่อสู้ของมนุษย์เพื่อดำรงชีวิตอยู่นี่เองแหละ ที่ได้เป็นผลให้มีความเติบโตของหน่วยแห่งสังคม ตลอดความเหยียดยาวแห่งประวัติศาสตร์ เราแลเห็นความเติบโตนี้ในท่ามกลางแห่งการต่อสู้และความทุกข์ยากอันแทบจะไม่รู้จักสิ้นสุด และบางครั้งบางคราวก็แลเห็นแม้แต่ในท่ามกลางแห่งความเสื่อมทรุดกลับไปสู่สภาพเดิม แต่ขออย่าได้นึกไปว่า ความเติบโตนี้จำเป็นต้องหมายความว่าโลกได้ก้าวหน้าไปอย่างใหญ่หลวง หรือเป็นแหล่งอันผาสุกกว่าแต่เดิมมามากนัก บางทีโลกอาจดีกว่าเดิมมาก็เป็นได้ แต่ทว่าโลกก็ยังห่างไกลจากความสมบูรณ์มากเหลือเกิน เพราะมีความทุกข์ยากอยู่ทุกหัวระแหง

ขณะที่หน่วยแห่งสังคมและหน่วยแห่งเศรษฐกิจเหล่านี้เติบโตชีวิตก็ได้สับสนมากยิ่งขึ้น การพาณิชย์และการอาชีพเพิ่มพูนขึ้น การแลกเปลี่ยนสินค้าเข้ามาแทนที่การให้ และถัดมาเงินก็เข้ามาแล้วยังความผิดแปลกแก่มวลธุรกิจอย่างใหญ่หลวง การค้าพุ่งขึ้นหน้าไปโดยทันที เพราะว่าการชำระเงินโดยเหรียญทองหรือเหรียญเงินยังให้การแลกเปลี่ยนสะดวก ต่อมาแม้แต่เงินเหรียญก็มิได้ถูกนำมาใช้เสมอไป พร้อมกันนั้นคนพากันหันไปใช้เครื่องหมายต่าง ๆ กระดาษชิ้นหนึ่งที่มีคำสัญญาว่าจะชำระเงินให้ได้ถูก ถือกันว่าเป็นประโยชน์พอแก่การ โดยประการฉะนี้ ธนาบัตรและเช็คจึงเกิดเป็นประโยชน์ขึ้นมา ข้อนี้หมายถึงการประกอบธุรกิจด้วยสินเชื่อ การใช้สินเชื่อเป็นประโยชน์แก่การอาชีพ และการพาณิชย์อย่างใหญ่หลวงอีกวาระหนึ่ง ดังที่ลูกทราบในทุกวันนี้เช็คและธนาบัตรได้ถูกนำมาใช้เสมอ ๆ และคนที่มีหัวคิดไม่พาเอาถุงทองและเงินติดตัวไปเลย

โดยประการฉะนี้ ขณะที่ประวัติศาสตร์ก้าวหน้าออกมาจากอดีตอันพร่ามัว เราจึงแลเห็นผู้คนทำการผลิตมากขึ้น–มากขึ้น พร้อมกับผู้คนเชี่ยวชาญในการอาชีพนานาชนิด, ทำการแลกเปลี่ยนสินค้าซึ่งกันและกัน แล้วการอาชีพก็เพิ่มพูนขึ้นด้วยวิธีนี้ อีกทั้งเรายังแลเห็นพาหนะแห่งการคมนาคมที่ใหม่และดีกว่าเจริญยิ่งขึ้น โดยเฉพาะ

อย่างยิ่ง ในระหว่างร้อยปีที่ผ่านมานี้ หรือราว ๆ นั้นก็คือ หลังจากเครื่องจักรใช้กำลังไอน้ำปรากฏโฉมหน้าออกมา ขณะที่การผลิตเจริญขึ้น โภคทรัพย์ของโลกก็เพิ่มพูนขึ้น และผู้มีเวลาว่างมากขึ้นอย่างน้อยก็หลายคน ดังนั้นสิ่งที่เรียกกันว่าอารยธรรมจึงก้าวหน้ามา

สิ่งทั้งหลายทั้งปวงนี้อุบัติขึ้น แล้วผู้คนก็พากันคุยโอ้อวดถึงยุคแห่งความรอบรู้ และความก้าวหน้าของเรา โอ้อวดถึงความมีมหัศจรรย์แห่งอารยธรรมสมัยใหม่ของเรา และโอ้อวดถึงวิทยาการ และวัฒนธรรมอันยิ่งใหญ่ของเรา แต่ถึงกระนั้นคนยากจนก็ยังคงยากจนทุกข์ยากอยู่ ส่วนประชาชนชาติอันยิ่งใหญ่เล่าก็รบพุ่งชิงกันและกัน และสังหารคนเป็นล้าน ๆ แล้วประเทศอันใหญ่หลวงเช่นของเราก็ได้ถูกปกครองโดยคนต่างด้าว ถ้าเราไม่สามารถแม้แต่จะมีอิสรภาพในบ้านของเราเองแล้ว อารยธรรมจะเป็นประโยชน์อันใดแก่เราหรือ? แต่บัดนี้เรากำลังลุกขึ้นและประกอบกรณียกิจเพื่ออิสรภาพอยู่

เราเคราะห์ดีสักเพียงใด ในการที่มีชีวิตอยู่ในยุคอันตื่นตัวนี้ มันเป็นยามที่เราทุกคนสามารถเข้ามีส่วนในการผจญภัยอันฉกาจฉกรรจ์ แล้วก็มองดูไม่แต่เพียงอินเดีย หากทั้งโลก

อยู่ในขบวนแห่งการเปลี่ยนแปลง! ลูกเป็นหญิงที่โชคดี ลูกเกิดมาในเดือนและปีแห่งการปฏิวัติใหญ่อันนำมาซึ่งยุคใหม่ในรัสเซีย และเดี๋ยวนี้ลูกก็เป็นสักขีพยานให้แก่การปฏิวัติในประเทศของลูกเอง ทั้งมิช้ามินานลูกก็อาจจะเป็นผู้ปฏิวัติก็เป็นได้ ตลอดทั่วทั้งโลกมีความยุ่งยากและการเปลี่ยนแปลงในตะวันออกไกล ญี่ปุ่นจ่ออยู่แค่คอหอยของจีน, ในตะวันตกและอันที่จริงตลอดทั่วทั้งโลกระบอบเก่างอนแง่น และมีอาการน่ากลัวว่าจะล้มลง หลายประเทศพูดกันถึงการลดอาวุธ แต่ก็มองดูซึ่งกันและกันด้วยความหวาดระแวง แล้วก็สะสมอาวุธเข้าไว้จนเต็มกำลังความสามารถ แสงอรุณแห่งลัทธิทุนนิยมนั้นต่างหาก ที่ได้มีบทบาทเหนือระบอบเก่าทั่วโลกมาเป็นเวลาช้านาน และเมื่อระบอบเก่าไป ดังที่มันจะต้องไป มันก็จะพาเอาสิ่งชั่วร้ายเป็นอันมากไปพร้อมกับมันด้วย

การสำรวจ

วันที่ ๒๕ มีนาคม ค.ศ. ๑๙๓๒

ในการเดินทางผ่านยุคต่าง ๆ ของเรานั้น เราได้ไปถึงไกลแค่ไหนแล้ว ? เราได้คุยกันมาแล้วเล็ก ๆ น้อย ๆ เกี่ยวด้วยยุคอันเก่าแก่ในอียิปต์ อินเดีย จีนและคนอสซอส เราได้เห็นอารยธรรมโบราณอันน่าอัศจรรย์ใจของอียิปต์มาแล้ว เป็นอารยธรรมที่ได้สร้างปิระมิด แล้วก็ค่อย ๆ เสื่อมลงและสูญเสียความเข้มแข็ง และกลายเป็นเงาอันว่างเปล่า คือ สิ่งที่เป็นรูปร่างและเครื่องหมาย มีชีวิตจริงรวมอยู่ด้วยเพียงนิดหน่อย เราได้เห็นคนอสซอสถูกทำลายลงโดยชนชาติคู่แข่งขันที่ไปจากผืนแผ่นดินใหญ่ของกรีค ในอินเดียและจีน เราได้มองดูการเริ่มต้นแต่นานไกลซึ่งพร่ามัวมาแล้วแวบหนึ่ง เราไม่สามารถรู้อะไรมาก ๆ ได้ เพราะขาดสิ่งประกอบ แต่ถึงกระนั้นเราก็สำนึกถึงอารยธรรมอันรุ่งโรจน์ของเขาแม้แต่ในยุคกระโน้น พร้อมกับพิศวงในสายสัมพันธ์อันไม่รู้จักแตกสลายที่เชื่อมโยงประเทศทั้งสองกับอดีตของตน คือ เมื่อหลายพันปีมาแล้วในทางวัฒนธรรมในเมโสโปตาเมีย เราได้มองดู

จักรวรรดิ์ แล้วจักรวรรดิ์เล่ารุ่งเรืองขึ้นมาชั่วขณะแล้วก็ไปตามวิถีทางของจักรวรรดิ์ทั้งปวง แต่ก็เป็นการมองดูเพียงผาด ๆ เท่านั้น

อีกทั้งเรายังได้กล่าวถึงบางสิ่งบางอย่างเกี่ยวกับนักคิดผู้ยิ่งใหญ่จำนวนมากมาย ประดาที่ได้ปรากฏโฉมหน้าออกมาในประเทศต่าง ๆ เมื่อราว ๕๐๐ หรือ ๖๐๐ ปี ก่อนพระคริสต คือ พระพุทธเจ้า และมหาวีระในอินเดียขงจื๊อและเหลาจื๊อในจีน, โซโรอัสเตอร์ในเปอร์เซียและพิธากอรัสในกรีค เราได้สังเกตเห็นว่าพระพุทธเจ้าได้โจมตีเล่ห์กระเท่ห์ของพวกพระ และแบบแผนแห่งศาสนาพระเวทเก่าที่มีอยู่ในอินเดีย ทั้งนี้เพราะพระองค์ทรงพบว่ามหาชนได้ถูกหลอกลวงและตบตาด้วยวิธีการทั้งมวลของไสยศาสตร์และวิธีบูชา พระองค์ได้โจมตี ระบบวรรณะ และทรงแสดงพระธรรมเทศนาให้มีความเสมอภาค

ต่อมาเราได้ย้อนกลับไปตะวันตก ณ ที่ซึ่งเอเซียและยุโรปบรรจบซึ่งกันและกัน แล้วก็ติดตามดูเคราะห์กรรมของเปอร์เซียและกรีค คือ ดูว่าจักรวรรดิ์อันใหญ่หลวงได้โผล่ขึ้นมาในเปอร์เซีย แล้วดาริอูส ผู้เป็น "กษัตริย์เหนือกษัตริย์ทั้งหลาย" ได้แผ่อาณาเขตตรงมายังมณฑลซินด์ (Sindh) ใน

อินเดียอย่างไรดูว่าจักรวรรดิ์นี้ได้พยายามที่จะกลืนประเทศกรีกเล็ก ๆ แต่ก็พบด้วยความพิศวงเป็นที่ยิ่งว่า ประเทศเล็ก ๆ ก็สามารถรบพุ่งตอบโต้และยืนหยัดอยู่ได้อย่างไร แล้วก็ติดตามยุคสั้น ๆ ทว่าสุกใสรุ่งเรืองแห่งประวัติศาสตร์กรีก ในยามที่อัจฉริยบุรุษกรีกและผู้ยิ่งใหญ่ทั้งหลายมีชีวิตอยู่ที่นั่นและได้ผลิตวรรณคดีและศิลปะอันเป็นความงามอย่างยอดเยี่ยมซึ่งพ่อได้เล่าบางสิ่งบางอย่างให้ลูกฟังแล้ว

ยุคทองของกรีกมิได้สิ้นสุดลงเพราะ อเล็กซานเดอร์แห่งมะเซดอนได้ทำให้ชื่อเสียงของกรีกแพร่หลายไปกว้างไกล โดยการพิชิตหลายครั้งหลายหนของพระองค์แต่พร้อม ๆ กับการมาของพระองค์ วัฒนธรรมอันสูงส่งของกรีกได้ค่อย ๆ จางลง อเล็กซานเดอร์ได้ทำลายจักรวรรดิ์เปอร์เซีย แล้วยังได้ข้ามพรมแดนของอินเดียเข้ามาในฐานะผู้พิชิตอีกด้วย พระองค์เป็นแม่ทัพผู้ยิ่งใหญ่อย่างปราศจากข้อสงสัย แต่คำบอกเล่าสืบต่อกันมาแต่โบราณกาลได้สร้างนิยายปรัมปรา ห้อมล้อมชื่อของพระองค์มากมายเหลือจะคณานับฉะนั้นพระองค์จึงได้มีชื่อเสียงเกียรติคุณซึ่งยาก ที่พระองค์สมควรจะได้มีก็แต่ นักเลง หนังสือเท่านั้นที่ทราบบางสิ่งบางอย่างเกี่ยวกับโซคระติส หรือพลาโต หรือดีดิแอส หรือ โซโฟคลีส หรือ ผู้ยิ่งใหญ่คนอื่น ๆ ของกรีก แต่ใครบ้างเล่าไม่ได้ยินชื่อของอเล็กซานเดอร์

เมื่อเปรียบเทียบกับท่านเหล่านั้น อเล็กซานเดอร์ก็จ้อยร่อยอย่างแท้จริง จักรวรรดิเปอร์เซียเก่าแก่และกำลังอ่อนแอ่น ทั้งมีท่าทางว่ายากที่จะอยู่ไปได้ช้านาน ในการมาเยือนของอเล็กซานเดอร์เป็นแต่เพียงการโจมตี และแทบไม่มีความสำคัญอย่างใดเลย บางทีหากอเล็กซานเดอร์มีอายุยืนยาวไปอีกสักหน่อย พระองค์อาจได้กระทำบางสิ่งบางอย่างที่เป็นหลักเป็นฐาน ยิ่งกว่านั้นก็เป็นได้ แต่พระองค์สิ้นพระชนม์เสียแต่ยังหนุ่มแน่น และจักรวรรดิของพระองค์ก็ลดลงเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อยไปทันที อย่างไรก็ตาม ถึงแม้จักรวรรดิของพระองค์จะมิได้ยืนยงนานมาของพระองค์ก็สถาพรมาจนกระทั่งปัจจุบัน

ผลอันใหญ่หลวงอย่างหนึ่ง ในการยาตราทัพไปสู่ตะวันออกของอเล็กซานเดอร์ได้แก่การติดต่อระหว่างตะวันออกและตะวันตกซึ่งได้มีขึ้นสด ๆ ร้อน ๆ พวกกรีกเป็นจำนวนมาก ๆ ได้พากันไปตะวันออก แล้วตั้งรกรากลงในนครเก่า ๆ หรือในอาณานิคมใหม่ ๆ ที่พวกเขาได้จัดสร้างขึ้น แม้แต่ก่อนหน้าอเล็กซานเดอร์ก็ได้มีการติดต่อ และการค้าขายดังนี้ได้ทวีขึ้นเป็นอันมาก

ผลที่อาจเป็นไปได้อีกอย่างหนึ่งในการรุกรานของอเล็กซานเดอร์ได้แก่ความเคราะห์ร้ายอย่างยิ่งสำหรับพวกกรีก – ถ้า

ข้อนี้เป็นความจริง ได้มีผู้ให้ความคิดเห็นสนับสนุนในแง่นี้ว่า พวกทหารของพระองค์ ได้พาเอายุงที่มีเชื้อมาเลเรียจากหนองบึงต่าง ๆ ของเมโสโปตาเมียกลับไปสู่แผ่นดินตอนล่างของพวกกรีคพร้อมกับพวกเขาด้วย และโดยประการฉะนี้โรคมาเลเรียจึงได้แพร่หลาย และทำให้ชนชาติกรีคอ่อนเปลี้ยลงไป นี่เป็นอรรถาธิบายข้อหนึ่งที่ได้มีผู้ให้ไว้เกี่ยวกับเรื่องความเสื่อมของกรีค แต่มันก็เป็นเพียงความคิดเห็นอันหนึ่ง และไม่มีใครทราบว่า มันบรรจุสัจจะเข้าไว้มากน้อยสักแค่ไหน

จักรวรรดิอันมีอายุสั้น ๆ ของอเล็กซานเดอร์ปรากฏโฉมหน้าออกมาแล้วก็อวสาน แต่ทว่าจักรวรรดิย่อม ๆ มากมายหลายแห่งก็ได้โผล่ขึ้นมาแทนที่จักรวรรดิของพระองค์ ในหมู่จักรวรรดิเหล่านี้มีจักรวรรดิของ อียิปต์ ภายใต้ ปโตเลมี มีและจักรวรรดิแห่งเอเชียตะวันตกภายใต้เซลิวคูส ทั้งปโตเลมีและเซลิวคูสเป็นแม่ทัพของอเล็กซานเดอร์ เซลิวคูสได้พยายามที่จะบุกรุกอินเดียแต่เขาก็พบด้วยความรู้สึกท้อแท้ใจว่า อินเดียสามารถโจมตีโต้กลับมาอย่างแข็งขัน จันทรคุปต์ เมารยะได้สถาปนารัฐขึ้นรัฐหนึ่ง มีอำนาจปกครองตลอดทั่วอินเดียภาคเหนือและภาคกลาง เกี่ยวกับจันทรคุปต์และชานาคยะ เสนาบดีพราหมณ์ผู้มีชื่อเสียงโด่งดังของเขาได้เขียนขึ้น — *อรรถศาสตร์*

นั้น พ่อได้เล่าบางสิ่งบางอย่างให้ลูกฟังแล้วในจดหมายฉบับก่อนๆของพ่อเป็นคราวเคราะห์ดีของเราที่หนังสือเล่มนี้ให้ภาพแห่งยุคกระโน้นในอินเดียเมื่อ ๒๒๐๐ ปีกว่า ๆ ที่ล่วงมาแล้วเป็นอย่างดี

เราได้หวนกลับไปมองดู ข้างหลังอย่างครบถ้วนสมบูรณ์แล้ว และเราก็คืบหน้าต่อไปด้วยเรื่องราวของจักรวรรดิ์เมารยะและเรื่องราวของพระเจ้าอโศกในจดหมายฉบับหน้า แท้ที่จริง, พ่อได้สัญญาว่าจะทำเช่นนั้นเป็นเวลาสิบสี่เดือนล่วงมาแล้ว คือเมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม ค.ศ. ๑๙๓๑ ในคุกไนนี พ่อยังรักษาคำมั่นสัญญานี้อยู่

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ศูนย์วิทยทรัพยากร

๒๔

พระเจ้าอโศกผู้เป็นที่รักของเทพเจ้า

๓๐ มีนาคม ค.ศ. ๑๙๓๒

พ่อเกรงว่าพ่อมักจะชอบพูดให้พวกกษัตริย์และพวกเจ้าเสื่อมเสียบ่อย ๆ เพราะในบุคคลประเภทนี้พ่อมองเห็นที่สิ่งควรสรรเสริญหรือสิ่งที่พึงจะเคารพเพียงเล็กน้อย แต่เดี๋ยวนี้เรากำลังมาถึงบุรุษผู้ซึ่งถึงแม้จะเป็นกษัตริย์และจักรพรรดิ์ ก็เป็นผู้ยิ่งใหญ่และมีค่าควรแก่การสรรเสริญ ท่านผู้นี้คือพระเจ้าอโศกนัดดาของจันทรคุปต์เมารยะ ในการกล่าวถึงพระองค์ ในหนังสือ Outline of History ของเขา เอช. จี. เวลลส์ (ผู้ซึ่งนิยายรักบางเรื่องของเขา ลูกคงต้องได้อ่านมาแล้ว) กล่าวว่า *"ท่ามกลางพระนามของพระมหากษัตริย์เป็นจำนวนหมื่น ๆ ที่เกลื่อนอยู่ในหน้าหนังสือประวัติศาสตร์ และท่ามกลางกษัตริย์ใหญ่น้อย, พระบรมวงศานุวงศ์, พวกเจ้านายและผู้ทรงศักดิ์ในท่ามอง้น พระนามของพระเจ้าอโศกเปล่งรัศมีสุกใส และเปล่งรัศมีสุกใสราวกับดาวที่โดดเดี่ยวอยู่ดวงเดียว จากแม่น้ำ โวลก้า ถึงญี่ปุ่นพระนามของพระองค์ยังได้รับความเคารพมาจนกระทั่งบัดนี้ จีน, ธิเบต และแม้แต่อินเดียทั้ง ๆ ที่ได้ละทิ้งคติธรรมของพระองค์เสียแล้ว ก็ยังคง*

ดำรงรักษาความยิ่งใหญ่ของพระองค์ไว้เยี่ยงที่เคยปฏิบัติสืบกันมาแต่โบราณกาล ในทุกวันนี้มนุษย์ที่ดำรงชีวิตอยู่ จดจำชื่อเสียงเกียรติคุณของพระองค์ได้ดียิ่งกว่าพระนามของ คอนสแตนติน หรือชาร์ลมาญ"

นี่เป็นการยกย่องสรรเสริญอย่างสูงส่งโดยแท้ แต่ทว่าก็เป็นการสมควรอยู่ และสำหรับคนอินเดีย การนึกถึงยุคหนึ่งแห่งประวัติศาสตร์ของอินเดีย เป็นความชื่นชมยินดีเป็นพิเศษ

จันทรคุปต์ได้สิ้นพระชนม์เมื่อเกือบ ๓๐๐ ปี ก่อนหน้าคริสตศักราชเริ่มต้นพระเจ้าพินธุสาร (Bindusara) พระราชบุตรของพระองค์ขึ้นเสวยราชสมบัติสืบต่อมาดูมีท่าทีว่าพระเจ้าพินธุสารได้ทรงครองราชย์อย่างสงบมาเป็นเวลายี่สิบห้าปี พระองค์ได้รักษาการติดต่อกับโลกของพวกกรีกไว้เรื่อยมา และทูตจากเปโตเลมีแห่งอียิปต์และจากแอนติโอคัส ผู้ซึ่งเป็นบุตรของเซลิวคูสแห่งเอเชียตะวันตก ได้มาประจำราชสำนักของพระองค์ มีการค้าขายกับโลกภายนอก และมีผู้กล่าวกันว่า พวกอียิปต์มักชอบย้อมผ้าของเขาด้วยครามจากอินเดีย ทั้งยังมีผู้เล่าว่าพวกอียิปต์ห่อหุ้มศพอาบยาของเขา ด้วยผ้ามัสลินของอินเดีย ในพิหารได้มีผู้ค้นพบโบราณวัตถุเก่าแก่บางอย่าง ซึ่งดูเหมือนจะแสดงให้เห็นว่า ที่นั่นได้มีการทำแก้วบางชนิดก่อนหน้ารัชสมัยของเมารยะเสียด้วยซ้ำ

มันจะทำให้ลูกทึ่งในการที่ทราบว่า เมกัสธีนิส ทูตกรีค ที่ได้มายังราชสำนักของจันทรคุปต์เขียนเรื่องเกี่ยวกับความรัก เครื่องตกแต่งอันหรูหราและรักความงามของคนอินเดีย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สังเกตเห็นการใช้รองเท้าเพื่อช่วยเพิ่มความสูงของคนเรา ดังนั้นรองเท้าส้นสูงจึงมิใช่ของประดิษฐ์ใหม่โดยสิ้นเชิง

พระเจ้าอโศกได้เสวยราชสมบัติสืบต่อจากพระเจ้าพินธุสาร เมื่อปี ๒๖๘ ก่อน ค.ศ. พระองค์ได้ทรงปกครองอาณาจักรอันใหญ่หลวง ซึ่งรวมทั้งอินเดียภาคกลางและภาคเหนือทั้งหมด ทั้งยังได้แผ่อาณาเขตขึ้นไปยังเอเชียกลางอีกด้วย บางทีจะเป็นด้วยมีพระประสงค์ ที่จะนำเอาอาณาเขตที่เหลืออยู่ในภาคตะวันอออกเฉียงใต้ และภาคใต้เข้ามาอยู่ในจักรวรรดิของพระองค์ พระองค์จึงได้เริ่มพิชิตแคว้นกะลิงคะ ในปีที่เก้าแห่งรัชกาลของพระองค์ แคว้นกะลิงคะ ตั้งอยู่บนฝั่งทะเลตะวันออกของอินเดีย ระหว่างแม่น้ำมหานที, โคธาวารี กับกิสตนา ประชากรแห่งแคว้นกะลิงคะ ได้รบพุ่งอย่างกล้าหาญ แต่ในที่สุดก็ต้องยอมจำนน หลังจากได้มีการสังหารกันอย่างน่าสยดสยอง สงครามและการสังหารครั้งนี้ได้ทำให้พระเจ้าอโศกบังเกิดความสมเพชอย่างสุดซึ้ง จนถึงกับพระองค์รู้สึกชิงชัง

การสงครามและกิจการทั้งมวลแห่งสงคราม สำหรับพระองค์นับแต่นั้นไปจะต้องไม่มีการสงคราม เกือบทั่วทั้งอินเดียอยู่ภายใต้การปกครองของพระองค์ ยกเว้นแต่ตอนปลายกะจิดริดทางภาคใต้ สำหรับพระองค์มันเป็นการง่ายดายในการที่จะพิชิตตอนปลายกะจ้อยร่อยนั้นทั้งหมด แต่พระองค์ก็ทรงยับยั้ง ตามหนังสือของ เอช. จี. เวลส์กล่าวว่า พระองค์เป็นกษัตริย์ผู้ทรงเป็นทหาร ที่ได้เลิกการสงครามภายหลังมีชัยชนะเพียงพระองค์เดียวเท่านั้นในประวัติการณ์

เป็นความเคราะห์ดีของเรา ในการที่เรามีถ้อยคำของพระเจ้าอโศกเอง เล่าให้ฟังเกี่ยวกับว่าพระองค์ได้ทรงคิดอะไรและทรงทำอะไร ในกระแสโองการอันมากมาย ซึ่งได้สลักไว้ตามก้อนศิลา หรือบนโลหะ เรายังมีคำสั่งสอนของพระองค์ที่ประทานต่อประชากรของพระองค์และต่อคนรุ่นหลัง ลูกย่อมทราบว่า มีเสาศิลาจารึกของพระเจ้าอโศกเช่นที่กล่าวนั้นอยู่ในบ้อม ณ เมืองอัลลาฮะบัด และในมณฑลของเราก็มีอยู่อีกมากหลาย

ในกระแสโองการเหล่านั้นพระองค์ทรงเล่าให้เราฟังเกี่ยวกับความรู้สึกขยะแขยง และความสมเพชต่อการสังหารที่สงครามและชัยชนะได้ก่อให้เกิดขึ้น พระองค์ทรงกล่าวว่า ชัย

ชนะที่แท้จริงมีเพียงอย่างเดียว คือการชนะตน และชนะหัวใจคนโดย *พระธรรม* เท่านั้น แต่พ่อจะยกเอากระแสโองการเหล่านี้บางตอนมาเล่าให้ลูกฟัง ข้อความเหล่านี้ทำให้อ่านด้วยความเคลิบเคลิ้ม และจะนำพระเจ้าอโศกมาใกล้ลูกยิ่งขึ้น

"กะลิงคะ ได้ถูกพิชิตโดยพระมหากษัตริย์ผู้ทรงคุณธรรมอันประเสริฐ" กระแสโองการฉบับหนึ่งกล่าวไว้ดังนี้ *"ขณะที่พระองค์ได้ถูกแต่งตั้งให้เป็นที่เคารพสักการะมาเป็นเวลาแปดปี ด้วยเหตุนั้น คนจำนวนหนึ่งแสนห้าหมื่น จึงได้ถูกพาเอาตัวไปเป็นเชลย, คนหนึ่งแสนได้ถูกสังหารที่นั่น และได้ถึงแก่ความตายไปเป็นจำนวนมากกว่านั้นตั้งหลายเท่า"*

"ภายหลังการยึดแคว้นกะลิงคะนั่นเอง มีการเกิดทูนพระธรรมแห่งความเมตตา ด้วยความกระตือรือร้นของพระมหากษัตริย์ผู้ประเสริฐ และความตื่นตัวในพระธรรมข้อนั้น ตลอดจนการพร่ำอบรมในพระธรรมข้อนั้นได้เริ่มต้น โดยประการฉะนี้ความสังเวชสลดพระทัย ในการที่ได้พิชิตแคว้นกะลิงคะของพระมหากษัตริย์ผู้ประเสริฐจึงได้บังเกิดขึ้น เพราะการชนะประเทศ ซึ่งแต่ก่อนมาไม่มีใครพิชิตได้นั้น นำมาซึ่งการสังหาร, ความตาย และการถูกจับเอาไปเป็นเชลย นั่นเป็นเรื่องที่ยังให้บังเกิดความเศร้าสลดพระทัยอย่างลึกซึ้งแก่พระมหากษัตริย์ผู้ประเสริฐ"

กระแสโองการฉบับนั้นยังดำเนินต่อไปว่า พระเจ้าอโศกจะไม่สามารถทนดูการสังหาร หรือจับเป็นเชลย แม้แต่เศษหนึ่งส่วนร้อย หรือเศษหนึ่งส่วนพันของจำนวนที่ได้ถูกฆ่าและจับเอาไปเป็นเชลย ณ แคว้นกะลิงคะนั้นได้สืบไป

"ยิ่งไปกว่านั้น ถ้าใครกระทำต่อเขาโดยมิชอบ สิ่งที่มิชอบนั้น ก็จะตกอยู่กับพระมหากษัตริย์ผู้ประเสริฐด้วยเหมือนกัน ทั้งนี้เพียงเท่าที่มันอาจจะอยู่ในวิสัยที่จะตกอยู่กับพระองค์ได้ แม้แต่กับชาวบ้านป่าในความปกครองของพระองค์ พระมหากษัตริย์ผู้ประเสริฐก็มองดูด้วยความเมตตา และประสงค์ที่จะให้เขามีความคิดชอบ เพราะว่าถ้าพระองค์ไม่ทรงกระทำเช่นนั้น ความสำนึกในความผิดก็จะบังเกิดขึ้นแก่พระองค์ เนื่องจากพระมหากษัตริย์ผู้ประเสริฐย่อมทรงปรารถนาที่จะให้สิ่งมีชีวิตทั้งมวลมีความปลอดภัย, รู้จักควบคุมตนเอง, มีความสงบในจิตใจ และมีความปีติ"

พระเจ้าอโศกยังได้ทรงอรรถาธิบายสืบไปว่า ชัยชนะอันแท้จริงเกิดขึ้นจากการชนะหัวใจมนุษย์ ด้วยธรรมะที่ว่าด้วยหน้าที่ หรือความเมตตา พร้อมกับบรรยายว่า พระองค์ได้ประสบชัยชนะอันแท้จริงที่ว่านี้มาแล้ว ไม่แต่ในอาณาจักรของ

พระองค์เองเท่านั้น หากยังในอาณาจักรต่าง ๆ ที่ห่างไกลออกด้วย

ธรรมะของพระพุทธเจ้า พระเจ้าอโศกทรงเป็นพุทธศาสนิก ซึ่งมีศรัทธาอันแก่กล้า และได้ทรงพยายามที่จะเผยแพร่พระธรรมจนสุดกำลังความสามารถ แต่ก็ไม่มีการใช้อำนาจหรือการบังคับแต่ประการใด พระองค์ประสงค์จะทำให้คนหันมานับถือพุทธศาสนาโดยการเอาชนะน้ำใจแต่อย่างเดียวเท่านั้น คนผู้นับถือศาสนาน้อยนักน้อยหนาที่จะมีใจกว้างอย่างพระเจ้าอโศก หาได้ยากนักที่เขาจะระมัดระวังในการใช้กำลังข่มขู่ให้เกรงกลัว และในการหลอกลวง เพื่อที่จะเปลี่ยนแปลงให้คนหันมานับถือศาสนาของตน ประวัติศาสตร์ทั้งหมดเต็มไปด้วยการประหัตประหารเกี่ยวด้วยเรื่องศาสนา และสงครามศาสนา อีกประการหนึ่ง บางทีโลหิตจะได้หยาดลงในนามของศาสนาและในนามของพระเจ้ามากยิ่งกว่าในนามอื่นใด เพราะฉะนั้นจึงเป็นการดีที่จะพึงระลึกว่าอภิชาตบุตรผู้ยิ่งใหญ่แห่งอินเดีย ซึ่งคึ่มคำในศาสนาและทรงเป็นประมุขแห่งจักรวรรดิอันเกรียงไกร ได้ทรงประพฤติตนเพื่อที่จะเปลี่ยนแปลงผู้คนให้หันมาสู่คลองแห่งความคิดของพระองค์อย่างไร เป็นการน่าแปลกใจในการที่บุคคลใด ๆ

จะโง่บัดซบจนถึงกับคิดว่า ศาสนาและความศรัทธาสามารถที่จะยัดเยียดลงไปในจิตใจของคนทั้งหลายได้โดยการจี้ด้วยดาบหรือหอกปลายปืน

ดังนั้นพระเจ้าอโศก ผู้ทรงเป็นที่รักของเทพเจ้า*เทวานัมปรียา* (devanampriya) ตามที่พระองค์ได้ถูกขนานพระนามไว้ในกระแสโองการ– จึงได้ส่งผู้จำเริญพระราชสาส์นและทูตของพระองค์ไปยังอาณาจักรต่าง ๆ ทางภาคตะวันตกในเอเซีย, ยุโรป และแอฟริกา ลูกคงจะจำได้ว่าพระองค์ได้ส่ง มเหนทรา กับ สังฆมิตรา ซึ่งเป็นพระอนุชาและภคินีของพระองค์เองไปยังลังกา มีผู้กล่าวกันว่า ท่านทั้งสองนี้ได้นำเอากิ่งโพธิ์อันศักดิ์สิทธิ์จากคยาไปด้วย ลูกยังจำต้นโพธิ์ (peepal tree) ที่เราแลเห็นในโบสถ์ ณ เมืองอนุราธปุระนั้นได้ไหม? เราได้รับคำชี้แจงว่า โพธิ์ต้นนี้เติบโตมาจากกิ่งโพธิ์แต่ในโบราณกาลนั้นแท้ ๆ ทีเดียว

ในอินเดีย พุทธศาสนาแพร่หลายอย่างรวดเร็ว อนึ่ง สำหรับพระเจ้าอโศกนั้นธรรมะมิใช่เป็นแต่เพียงการกลับมาใหม่ของการสวดมนต์อันเปล่าประโยชน์, การปฏิบัติการบูชา หรือประกอบพิธีเฉย ๆ หากเป็นการปฏิบัติกิจที่ชอบและยกระดับแห่งสังคม สวนสาธารณะ, โรงพยาบาล, บ่อน้ำ และถนน

หนทางผุดขึ้นมาตลอดทั่วอาณาจักร และได้จัดให้มีการศึกษาสำหรับสตรีเป็นพิเศษ เมืองมหาวิทยาลัยอันใหญ่หลวงสี่หัวเมือง–ตักษะสิลา หรือ ตักสิลาในภาคเหนือสุด ใกล้ ๆ เปสะวาร์, มธุรา (Mathura) ซึ่งเดี๋ยวนี้อังกฤษสกดตัวอักษรอย่างหยาบคายว่า มุตตรา (Muttra) อุชเชน ในอินเดียภาคกลาง และนาลันทาใกล้เมืองบัตนะในมณฑลพิหาร ได้ดึงดูดนักเรียนไม่แต่เพียงจากอินเดียเท่านั้น หากยังจากประเทศใกล ๆ – จากจีนถึงเอเชียตะวันตก–อีกด้วย นักเรียนเหล่านี้ได้พาเอาพุทธวจน อันเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ากลับไปบ้านพร้อมกับเขา วัดใหญ่ ๆ โผล่ขึ้นมาทั่วอาณาจักร –วัดเหล่านี้เรียกกันว่า วิหาร (vihara) ปรากฏชัดแจ้งว่าวัดเหล่านี้มีอยู่รอบ ๆ เมืองปาฏลิบุตรมากมายเหลือเกิน จนถึงกับทั่วทั้งมณฑลเป็นที่รู้จักกันว่า วิหาร หรือพิหารตามที่เรียกกันอยู่เดี๋ยวนี้ แต่ก็ปรากฏอยู่บ่อย ๆ ว่าวัดเหล่านี้มิช้ามินานก็สูญสิ้นสิ้นจรรโลงใจในการสั่งสอนและในการคิด แล้วก็ได้กลายเป็นแต่เพียงสถานที่ซึ่งประชาชนปฏิบัติกิจวัตรบางอย่างและกระทำการบูชาเท่านั้น

ความรู้สึกอันแรงกล้าของพระเจ้าอโศกในการปกป้องชีวิตนั้น ได้แผ่ขยายลงไปถึงสัตว์ด้วย ได้มีการจัดตั้งโรง

พยาบาลซึ่งมุ่งหมายสำหรับรักษาสัตว์โดยเฉพาะ และการฆ่าสัตว์บูชายัญได้ถูกห้าม ในทั้งสองกรณีนี้พระองค์ค่อนข้างก้าวหน้ากว่ายุคของเราเอง เคราะห์ร้ายที่การฆ่าสัตว์บูชายัญยังมีอยู่บ้าง และถือกันว่าเป็นส่วนอันจำเป็นของศาสนา ทั้งการจัดให้มีการรักษาพยาบาลสัตว์ก็มีอยู่เพียงเล็กน้อย

ตัวอย่างของพระเจ้าอโศก กับการแพร่หลายของพุทธศาสนาได้ยังผลให้ลัทธิมังสะวิรัติเป็นที่นิยมของประชาชนตราบจนกระทั่งขณะนั้น พวกวรรณะกษัตริย์และพราหมณ์ในอินเดียโดยทั่ว ๆ ไป รับประทานเนื้อและชอบดื่มไวน์กับของมึนเมาแต่เดี๋ยวนี้ทั้งการรับประทานเนื้อและการดื่มไวน์ได้ลดน้อยลงไปเป็นอันมาก

พระเจ้าอโศกได้ทรงปกครองโดยประการที่กล่าวมาข้างต้นนั้นเป็นเวลา สามสิบแปด ปี ด้วยความพยายามที่จะส่งเสริมความดีงามของประชาชนโดยสันติวิธีอย่างสุดกำลังความสามารถ พระองค์ทรงพร้อมอยู่เสมอที่จะประกอบธุรกิจของประชาชน *"ในกาลทุกเมื่อและทุกหนทุกแห่ง ไม่ว่าข้าพเจ้าจะกำลังเสวยพระกระยาหารหรืออยู่ในห้องของสุภาพสตรี, ในห้องนอนหรือในห้องส้วม, ในรถหรือในพระราชอุทยาน ผู้รายงานข่าวทางราชการทั้งหลาย ควรจะรายงานธุรกิจของประชาชนให้ข้าพเจ้า*

ได้ทราบอยู่เสมอ" หากมีความเดือดร้อนอย่างใด ๆ บังเกิดขึ้น ก็จะต้องจัดทำรายงานกราบบังคมทูลพระองค์ทันที *"ไม่ว่าในชั่วโมงใดและสถานที่ไหน"* เพราะดังที่พระองค์ทรงกล่าวไว้ *"ข้าพเจ้าต้องประกอบกรณียกิจเพื่อสวัสดิภาพของประชากรโดยทั่วไป"* พระเจ้าอโศกได้สิ้นพระชนม์ในปี ๒๒๖ ก่อน ค.ศ. ก่อนสิ้นพระชนม์พระองค์ได้ทรงผนวชเป็นภิกษุแห่งพุทธศาสนาเป็นเวลานานพอดู

เรามีซากโบราณวัตถุของยุคเมารยะอยู่เพียงไม่กี่ชิ้นแต่สิ่งที่เรามีก็เป็นของเก่าแก่ที่สุดอย่างแท้จริง เท่าที่ได้เคยค้นพบเกี่ยวกับอารยธรรมของพวกอารยันในอินเดียกันมาแล้ว เพราะว่าขณะนี้เราไม่ได้คำนึงถึงซากปรักพังของโมเฮนโจดาโร ในเมืองสารนาถใกล้ ๆ พาราณสี ลูกสามารถจะได้ชมเสาศิลาจารึกอันวิจิตรของพระเจ้าอโศก ซึ่งมีสิงห์โตหลายตัวอยู่บนยอด

สิ่งที่เกี่ยวกับนครปาฏลิบุตรอันยิ่งใหญ่ ซึ่งเป็นนครหลวงของพระเจ้าอโศกนั้น ไม่มีอะไรเหลืออยู่เลยแท้ที่จริง, เมื่อปี ๑๕๐๐ ปีกว่า ๆ ล่วงมาแล้ว คือ ๖๐๐ ปีภายหลังพระเจ้าอโศก ฟาเหียนนักท่องเที่ยวชาวจีนได้มาเยือนนครนี้ ขณะนั้นนครนี้รุ่งเรืองและมั่งคั่งไพบูลย์ แต่แม้ในขณะนั้น พระราชวัง ซึ่งก่อด้วยศิลาของพระเจ้าอโศกก็กลายเป็นซาก

ปรักพังไปแล้ว ถึงกระนั้นซากปรักพังเหล่านี้ก็ประทับใจฟาเหียน ผู้ซึ่งได้กล่าวไว้ในจดหมายเหตุการเดินทางของเขาว่า ไม่มีท่าทีว่าซากเหล่านี้จะเป็นงานของมนุษย์เลย

พระราชวังอันสร้างด้วยศิลาก้อนโต ๆ ได้อันตรธานไปแล้ว ไม่ทิ้งร่องรอยอย่างใด ๆ ไว้เบื้องหลังเลย แต่พระนามและเกียรติคุณของพระเจ้าอโศก ยังคงขจรขจายอยู่ทั่วทั้งทวีปเอเชีย กระแสโองการของพระองค์เล่า ก็ยังคงพูดกับเราด้วยภาษาที่เราสามารถเข้าใจและหยั่งถึงได้ อีกประการหนึ่ง จากกระแสโองการเหล่านี้เรายังสามารถที่จะเรียนรู้อะไร ๆ อีกมาก จดหมายฉบับนี้ยืดยาวไปเสียแล้ว มันอาจจะทำให้ลูกเบื่อ พ่อขอจบจดหมายนี้ด้วยการนำเอาข้อความเล็ก ๆ น้อย ๆ ในกระแสโองการของพระเจ้าอโศกฉบับหนึ่งมาเล่าให้ลูกฟัง คือ :

"นิกายทั้งมวลสมควรจะได้รับความนับถือไม่ด้วยเหตุใดก็เหตุหนึ่ง โดยการปฏิบัติเช่นว่านี้ มนุษย์ย่อมยกย่องนิกายของตน และในขณะเดียวกันก็ทำประโยชน์ให้แก่นิกายต่าง ๆ ของประชาชนในนิกายอื่นด้วย"

๒๕

โลกในยุคพระเจ้าอโศก

๓๑ มีนาคม ค.ศ. ๑๙๓๒

เราได้เห็นกันมาแล้วว่า พระเจ้าอโศกได้ส่งคณะเผยแพร่ศาสนาและทูตไปยังประเทศต่าง ๆ ที่อยู่ห่างไกล และเห็นกันมาแล้วว่า การติดต่อและการค้าขายระหว่างอินเดียกับประเทศเหล่านั้นมีอยู่เรื่อยมาไม่ขาดสาย แน่ละ, เมื่อพ่อกล่าวถึงการติดต่อและการค้าขายเหล่านี้ในยุคกระโน้น ลูกต้องจะนึกได้ว่า มันไม่มีอะไรเหมือนการติดต่อและการค้าขายที่เรามีอยู่ในทุกวันนี้ เดี๋ยวนี้มันเป็นการสะดวกสบายสำหรับผู้คนและสินค้าที่จะไปโดยรถไฟ, เรือกลไฟและเครื่องบิน แต่ในยุคอันเป็นอดีตนานไกลโน้น การเดินทางทุก ๆ ชนิดเต็มไปด้วยอันตราย และเป็นการเดินทางที่ยืดเยื้อ มีก็แต่ผู้ชอบผจญภัยและผู้ทรหดอดทนเท่านั้นที่ออกเดินทาง เพราะฉะนั้น ในระหว่างการค้าขายเดี๋ยวนี้กับขณะนั้น จึงไม่มีอะไรเปรียบเทียบกันได้เลย

"ประเทศอันห่างไกล" เหล่านี้ที่พระเจ้าอโศกกล่าวถึงคือ ประเทศอะไร? ในระหว่างรัชสมัยของพระองค์ โลกเป็น

อย่างไรกัน? เราไม่รู้อะไรเกี่ยวกับอาฟริกาเลย เว้นแต่อียิปต์และตามชายฝั่งทะเลเมดิเตอร์เรเนียน เรารู้เกี่ยวกับยุโรปภาคเหนือ, ภาคกลางและตะวันออก หรือเกี่ยวกับเอเซียกลางและเหนือเพียงน้อยนิดเดียว อีกทั้งเกี่ยวกับอเมริกาเราก็ไม่รู้อะไรเลย แต่ถึงกระนั้นก็มีคนเป็นอันมากที่คิดว่า อารยธรรมที่ก้าวหน้าอย่างยิ่งได้มีอยู่ในอเมริกานับแต่ปฐมยุค กล่าวกันว่าโคลัมบัส *"ได้ค้นพบ"* อเมริกาหลังจากนั้นเป็นเวลาช้านานในศตวรรษที่สิบห้าหลังคริสตกาล เราทราบกันว่า ขณะนั้นอารยธรรมอันสูงส่งได้มีอยู่ในประเทศเปรู ในอเมริกาใต้กับประเทศทั้งหลายที่อยู่ข้างเคียงกัน ฉะนั้น การณ์จึงอยู่ในวิสัยที่จะเป็นไปได้ว่าคนผู้มีวัฒนธรรมได้อาศัยอยู่ในอเมริกาและได้ประกอบตั้งสังคมอันมีระเบียบแบบแผนอย่างดีขึ้น ภายในยุคที่อินเดียมีพระเจ้าอโศก คือในศตวรรษที่สามก่อนคริสตกาล แต่เราก็ไม่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเรื่องที่ว่านี้แต่อย่างใด ฉะนั้นการคาดคะเนเอาจึงไม่สู้จะมีประโยชน์ พ่อกล่าวถึงเรื่องเหล่านี้ก็เพราะพวกเราทั้งหมดมักจะชอบคิดกันว่า ประชาชนที่มีอารยธรรมอาศัยอยู่แต่เฉพาะในส่วนต่างๆ ของโลกบรรดาที่เราได้ยินและได้อ่านกันมาเท่านั้น เป็นเวลาช้านานที่ชาวยุโรปพากันนึกว่า ประวัติศาสตร์สมัยโบราณ หมายถึงประวัติศาสตร์

ของกรีค, ของโรมและของยิวเท่านั้น ตามแนวความคิดเก่า ๆของพวกเขา ส่วนอื่น ๆ ของโลก นอกจากที่กล่าวนี้ ปรากฏชัดแจ้งว่าในยุคกระโน้นเป็นป่าดงพงพี แต่ต่อมาภายหลังเมื่อพวกผู้คงแก่เรียนและนักโบราณคดีของพวกของเขาเองบรรยายให้พวกเขาฟังเกี่ยวกับจีน, อินเดียและประเทศอื่น ๆ ชาวยุโรปก็ได้ตระหนักว่า ความรู้ของพวกเขาแคบสักปานใด ดังนั้นเราจึงต้องมีความระวังและต้องไม่คิดไปว่าความรู้ของเราตีวงกว้างออกไปครอบครองสิ่งทั้งหลายทั้งปวงที่อุบัติขึ้นในโลกของเรานี้ไว้หมดสิ้นแล้ว

อย่างไรก็ตาม, สำหรับบัจจุบันเราอาจกล่าวได้ว่าโลกสมัยโบราณ อันมีอารยธรรมในรัชกาลของพระเจ้าอโศกนั่นก็คือ ศตวรรษที่สามก่อนคริสตกาล–นั้น ประกอบด้วยประเทศต่าง ๆ ของยุโรปและแอฟริกาที่อยู่แถบทะเลเมดิเตอร์เรเนียน, เอเชียตะวันตก, จีน และ อินเดียเป็นส่วนใหญ่ ขณะนั้น จีนน่าจะถูกตัดขาดจากการติดต่อโดยตรงกับประเทศตะวันตกหรือแม้แต่เอเชียตะวันตกไม่มากก็น้อย ฉะนั้นความคิดเห็นอันแปลก ๆ เกี่ยวกับจีนหรือคาเธจ์ (Carthage) จึงมีอยู่ทั่ว ๆ ไปในตะวันตก ดูมีท่าทีจะเป็นว่าอินเดียได้เป็นสายเชื่อมโยงการติดต่อระหว่างตะวันตกกับจีน

เราได้เห็นกันมาแล้วว่า ภายหลังการสิ้นพระชนม์ของอเล็กซานเดอร์ จักรวรรดิของพระองค์ได้ถูกพวกแม่ทัพแบ่งแยกกันออกไปเป็นส่วน ๆ อาณาจักรที่สำคัญมีอยู่สามคือ (๑) เอเชียตะวันตก, เปอร์เซีย และเมโสโปตาเมีย ภายใต้เซลิวคูส (๒) อียิปต์ ภายใต้ปโตเลมี และ (๓) มะเซโดเดีย ภายใต้แอน แอนติโกนัส สองอาณาจักรแรกดำรงอยู่ต่อมาเป็นเวลาช้านาน ลูกคงจะจำได้ว่าเซลิวคูสเป็นเพื่อนบ้านของอินเดีย และละโมภพอที่จะอยากได้ดินแดนชั้นเล็ก ๆ ของอินเดียไปเพิ่มให้แก่จักรวรรดิของเขา แต่เขาก็พบว่าจันทรคุปต์เป็นคู่ปรับที่เก่งกาจยิ่งกว่าเขา จันทรคุปต์ได้ขับไล่เขากลับไป ทั้งยังได้ทำให้เขายกดินแดนส่วนหนึ่ง ซึ่งเดี๋ยวนี้คืออาฟกานิสถานให้อีกด้วย

มะเซโดเนียเคราะห์ดีน้อยหน่อย อาณาจักรนี้ถูกรบกวนโดยพวกกอล[๑] และพวกอื่น ๆ จากทางเหนือ มีก็แต่ส่วนหนึ่งของอาณาจักรนี้เท่านั้นที่ได้ ยืนหยัดต่อสู้กับพวกกอลและยังเป็นเอกราชอยู่ อาณาจักรที่ว่านี้คือ เปอร์กามุม (Pergamum) ในเอเชียน้อย ณ ที่ซึ่งเตอรกีตั้งอยู่ในทุกวันนี้ อาณาจักรนี้เป็นรัฐเล็ก ๆ ของกรีก แต่ถึงกระนั้นอาณาจักรนี้

๑ ชาวฝรั่งเศสสมัยโบราณ—ผู้แปล

ก็ได้เป็นที่อยู่แห่งวัฒนธรรม และศิลปะของกรีคมาเป็นเวลามากกว่า ๑๐๐ ปี และอาคารที่สวยงามตลอดจนห้องสมุดและพิพิธภัณฑ์ก็ได้โผล่ขึ้นมาในอาณาจักรนี้ อาณาจักรนี้เป็นคู่แข่งขันในบางสิ่งบางอย่างกับอเล็กซานเดรียซึ่งอยู่คนละฝั่งทะเล

อเล็กซานเดรียเป็นเมืองหลวงของปโตเลมี ในอียิปต์ นครนี้เป็นนครอันยิ่งใหญ่ขึ้นชื่อลือชาในโลกสมัยโบราณ ชื่อเสียงของเอเธนส์ได้สดน้อยลงไปมาก พร้อมกันนั้นอเล็กซานเดรีย ก็ได้ค่อย ๆ ก้าวขึ้นมาเป็นศูนย์กลางแห่งวัฒนธรรมของกรีคแทนเอเธนส์ ห้องสมุดและพิพิธภัณฑ์อันใหญ่หลวงของนครนี้ ได้ดึงดูดเอานักศึกษาจำนวนมากมาจากประเทศไกล ๆ บรรดานักศึกษาเหล่านี้ ได้ถกเถียงกันเกี่ยวด้วยเรื่องปรัชญา, คณิตศาสตร์, ศาสนาและปัญหาอื่น ๆ ที่เปิดมอยู่ในหัวใจของคนในโลกสมัยโบราณยุคลิค, ซึ่งลูกและเด็กชายเด็กหญิงทุกคนที่เคยไปโรงเรียนได้ยินชื่อกันมา แล้วก็พำนักอยู่ในนครอเล็กซานเดรีย และเป็นคนรุ่นเดียวกับพระเจ้าอโศก

ดังที่ลูกทราบ ครอบครัวปโตเลมีเป็นชาวกรีคแต่พวกเขาก็ได้รับเอาแบบแผน และขนบธรรมเนียมของอียิปต์มาใช้หลายอย่าง พวกเขายังได้ยอมรับนับถือเทพเจ้าเก่าแก่ของอียิปต์เสียด้วยซ้ำ เทพเจ้าจูปีเตอร์, อพอลโล และเทพธิดา

อื่น ซึ่งปรากฏตัวอยู่ในกวีนิพนธ์ของโฮเมอร์บ่อย ๆ คล้ายกับเทพเจ้าแห่งศาสนาพระเวทในหนังสือ *มหาภารตะ* นั้น จำต้องถอยออกไป หรือไม่ก็ปรากฏออกมาในรูปโฉมอย่างอื่นๆ ในระหว่างเทพบุตรและเทพธิดาของอียิปต์ยุคเก่า–ไอซิส โอซิรีส และโฮรัส (Isis - osiris and horus) และเทพเจ้าทั้งหลายของพวกกรีคเหล่านั้นมีการคลุกเคล้าและปนเปกัน แล้วเทพเจ้าใหม่ ๆ ก็ได้นำมาเสนอต่อปวงชน เพื่อเป็นเครื่องสักการะบูชาของคน เทพเจ้าเหล่านั้นมีความสำคัญต่อบรรดาผู้ที่นับถือและสักการะบูชาอย่างใด และได้เป็นที่รู้จักกันในนามว่าอย่างไรหาเป็นเรื่องสำคัญไม่ ตราบเท่าที่เขามีสิ่งของไปเซ่นสรวงบูชา ! ในหมู่เทพเจ้าใหม่ ๆ เหล่านั้น องค์ที่มีชื่อเสียงที่สุดมีนามว่า *เซราปีส* (Serapis)

อีกทั้งนครอเล็กซานเดรียยังเป็นศูนย์กลางการค้าอันสำคัญ พวกพ่อค้าจากส่วนอื่น ๆ ของโลกที่มีวัฒนธรรมได้พากันมายังนครแห่งนี้ มีผู้บอกให้เราทราบว่าได้มีพวกพ่อค้าชาวอินเดียไปอยู่ในนครอเล็กซานเดรีย ทั้งเราก็ทราบด้วยว่าพวกพ่อค้าของนครอเล็กซานเดรียก็ได้มาตั้งหลักฐานอยู่ใน อินเดียภาคใต้ทางชายฝั่งทะเลของเมืองมาละบาร์

ทางอีกฝั่งหนึ่งของทะเลเมดิเตอร์เรเนียน ไม่ไกลจากอียิปต์ คือ โรม ซึ่งก็ได้รุ่งเรืองยิ่งใหญ่อยู่แล้ว และพรหมลิขิต

ได้กำหนดให้ยิ่งใหญ่ขึ้นไปและมีอิทธิพลยิ่งขึ้นไปอีก และทางฝั่งของทวีปอาฟริกานครที่ประจันหน้าอยู่กับโรม คือ คาร์เธจ ซึ่งเป็นทั้งคู่แข่งขัน และศัตรู ก่อนที่เราจะสามารถมีความคิดอย่างใด ๆ เกี่ยวกับโลกสมัยโบราณ เราจำจะต้องพิจารณาถึงเรื่องราวเหล่านี้ให้มากสักหน่อย

ในตะวันออก จีนได้รุ่งเรืองมากเท่า ๆ กับโรมในตะวันตก และก่อนที่เราจะสามารถสร้างภาพอันถูกต้องของโลกในรัชสมัยของพระเจ้าอโศก เราก็จำจะต้องพิจารณาถึงสิ่งเหล่านี้ด้วย

หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติฯ ตรัง

๒๖

ราชวงศ์ จิ๋น และราชวงศ์ ฮั่น

๓ เมษายน ค.ศ. ๑๙๓๒

ในจดหมายที่พ่อเขียนถึงลูกจากคุกไนนิเมื่อปีที่แล้ว พ่อได้เขียนเล่าให้ลูก ฟังในบางสิ่ง บางอย่างเกี่ยวกับ ยุคต้น ๆ ของจีน, เกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานอยู่บนฝั่งแม่น้ำ หวังโห, เกี่ยวกับราชวงศ์ต้น ๆ คือราชวงศ์เซี่ยราชวงศ์ซางหรือ ยิน และเจารัฐของจีนได้ค่อย ๆ เจริญขึ้นแล้วรัฐบาลกลางก็ค่อย ๆ ก้าวหน้ามาในระหว่างยุคอันมหาศาลนั้น ถัดมาในขณะที่การดำเนินการแบบรัฐบาลกลางนี้หยุด ชะงักและบ้านเมืองไม่เป็นระเบียบเรียบร้อยก็มีระยะเวลาอันยาวนานที่ยังคงอยู่ภายใต้ ราชวงศ์เจาแต่เพียงในนาม พวกผู้ปกครองชั้นเล็ก ๆตามท้องถิ่นได้พากันตั้งตัวเป็นอิสระและแล้วก็ทะเลาะวิวาทซึ่งกันและกัน ภาวะการณ์อันเป็นความเดือดร้อนนี้ได้ยืดเยื้อมาเป็น เวลาตั้งหลายร้อยปี—ทุกสิ่งทุกอย่างในประเทศ จีนดูเหมือนจะดำเนินไปเป็นเวลาหลาย ๆ ร้อยปีหรือพันปี! จนกระทั่งผู้ปกครองท้องถิ่นชั้นเล็ก ๆ คนหนึ่งคือเจ้าเมืองจิ๋น (Ch'ins) ได้ขับราชวงศ์เจาอันเก่าแก่และไร้ประโยชน์ออกไปจากราชบัลลังก์ ผู้สืบสกุลของ

เขาได้ถูกขนานนามว่าราชวงศ์จิ๋น เป็นการน่าทึ่งในการที่สังเกตว่า นามประเทศจีนได้มาจากราชวงศ์จิ๋นนี้

ราชวงศ์จิ๋น ได้เริ่มก้าวขึ้นมา ครองอำนาจใน ประเทศจีน เช่นที่กล่าวนั้นในปี ๒๕๕ ก่อน ค.ศ. ก่อนหน้าพระเจ้าอโศกขึ้นเสวยราชย์ในอินเดียเป็นเวลาสิบสามปี โดยประการฉะนี้ในตอนนี้เราจึงกำลังคุยกันด้วยเรื่องของคนรุ่นเดียวกันกับพระเจ้าอโศกในประเทศจีนจักรพรรดิแห่งราชวงศ์จีนสามองค์แรกครองราชย์อยู่ชั่วระยะเวลาสั้นมาก ถัดมาในปี ๒๔๖ ก่อน ค.ศ. จักรพรรดิองค์ที่สี่ได้ขึ้นเถลิงราชสมบัติ จักรพรรดิองค์นี้เป็นคนที่น่าทึ่งด้วยวิธีการของพระองค์เอง นามของพระองค์คือ วังเชง (Wang Cheng) แต่ต่อมาภายหลังได้ใช้นามอีกอย่างหนึ่ง คือ ซีหวังตี่ (Shih Huang Ti) โดยปกติพระองค์ได้เป็นที่รู้จักกันในนามที่สอง ซึ่งหมายความว่า *"จักรพรรดิองค์แรก"* ปรากฏชัดแจ้งว่า พระองค์มีความคิดเห็นเกี่ยวกับตัวของพระองค์เองและยุคของพระองค์อย่างสูงส่งยิ่ง และไม่เป็นผู้มีความนับถืออดีตแต่อย่างใดเลย แท้ที่จริง, พระองค์มีพระประสงค์ที่จะให้ประชากรลืมอดีตเสีย แล้วให้พากันนึกว่าประวัติศาสตร์เริ่มต้นมาพร้อม ๆ กับพระองค์ *จักรพรรดิผู้ยิ่งใหญ่องค์แรก!* ข้อที่ว่าในประเทศจีน ได้มีจักรพรรดิครองราชสมบัติสืบต่อกัน

มาเป็นเวลามากกว่า ๒๐๐๐ ปีแล้วนั้น ไม่สู้มีความสำคัญอย่างใด แม้แต่ชื่อเสียงและเกียรติคุณของจักรพรรดิในอดีตกาลเหล่านี้ก็จะต้องถูกกำจัดให้สิ้นไปจากแผ่นดินจีน และมิใช่แต่เพียงพวกจักรพรรดิในอดีตเท่านั้น หากบุรุษผู้มีชื่อเสียงคนอื่น ๆ ทั้งมวลก็จะต้องถูกลืมด้วยเช่นกัน ดังนั้นจึงมีพระราชโองการประกาศว่า หนังสือทั้งมวลที่ให้เรื่องราวเกี่ยวกับอดีต โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บรรดาหนังสือประวัติศาสตร์ และวรรณกรรมชั้นสูงของขงจื๊อ จะต้องถูกเผาและทำลายให้เหี้ยนเตียนไป หนังสือที่ได้รับการยกเว้นมีแต่หนังสือที่ว่าด้วยแพทยศาสตร์ และวิทยาการบางอย่างเท่านั้น ในกระแสโองการของพระองค์ทรงกล่าวว่า :

"บรรดาผู้ที่จะใช้โบราณให้เป็นประโยชน์เป็นการทำให้ยุคสมัยใหม่ต่ำต้อยลงไป จะต้องถูกประหารทั้งโคตร"

และพระองค์ก็ทรงปฏิบัติตามกระแสโองการของพระองค์อย่างเคร่งครัด ผู้คงแก่เรียนหลายร้อยคนบรรดาที่พยายามซุกซ่อนหนังสือที่เขารัก ได้ถูกฝังทั้งเป็น พระองค์ต้องได้เป็นบุคคลที่ดี, น่ารัก และมีจิตใจเมตตากรุณาทีเดียวนะ, จักรพรรดิองค์แรกนี้น่ะ ! พ่อรำลึกถึงพระองค์อยู่เสมอ และก็มิใช่ปราศจากความเห็นอกเห็นใจเสียเลยทีเดียว ในเมื่อพ่อได้ยิน

คำเยินยออดีตกาลในอินเดียมากมายเหลือเกิน ประชากรของเราบางคนมักจะชอบมองกลับไปสู่อดีต, มักจะสดุดีอดีตว่าประเสริฐเสมอ ๆ และมักจะแสวงหาสิ่งจรรโลงใจจากอดีต หากว่าอดีตเป็นเครื่องจรรโลงใจ ให้ประกอบกิจอันใหญ่หลวง ก็ขอให้เราจงได้รับสิ่งจรรโลงใจจากอดีตโดยวิถีทางเถิด แต่ตามความรู้สึกของพ่อดูเหมือนมันมิใช่เป็นสิ่งน่าชื่นใจสำหรับบุคคลใด ๆ หรือสำหรับประชาชาติใด ๆ ในการเหลียวกลับไปมองข้างหลังเป็นอาจิณ มาตร์ว่ามนุษย์มีความตั้งใจที่จะไปข้างหลัง หรือที่จะเหลียวดูข้างหลังเสมอ ๆ ดังที่บุคคลบางคนได้กล่าวไว้แล้วละก้อมนุษย์ก็น่าที่จะได้มีนัยน์ตาอยู่ทางด้านหลังของศีรษะของเราจงศึกษาอดีตของเราโดยทุกวิถีทางแล้วก็สรรเสริญ ไม่ว่าสิ่งใด ๆ ก็ตามที่มีค่าควรแก่การสรรเสริญ แต่นัยน์ตาของต้องเรามองไปข้างหน้าเสมอ และการก้าวของเราก็ต้องไปข้างหน้าด้วย

ไม่ต้องสงสัยเลย, โดยการสั่งให้บรรดาหนังสือเก่า ๆ และบรรดาผู้อ่านหนังสือเหล่านั้นถูกเผาหรือผั่งนั้น ชีหวังตี่ปฏิบัติด้วยวิธีการอันบ้าเถื่อน และผลของมันก็เป็นว่างานของพระองค์ทั้งหมดได้อวสานลงพร้อม ๆ กับพระองค์ พระองค์

ทรงเป็นจักรพรรดิองค์แรก ซึ่งจะต้องมีองค์ที่สองและสาม และองค์ต่อ ๆ มาครองราชสมบัติสืบต่อกันจนกระทั่งสิ้นสมัย ความตั้งใจของพระองค์เป็นเช่นนั้น แต่ราชวงศ์จิ๋นเป็นราชวงศ์ที่อายุสั้นที่สุดในหมู่ราชวงศ์ทั้งมวลของประเทศจีน ตามที่พ่อได้เคยเล่าให้ลูกฟังมาแล้ว ราชวงศ์เหล่านี้มีเป็นอันมากที่มีอายุยืนยาวนับเป็นจำนวนร้อย ๆ ปี หนึ่งในราชวงศ์เหล่านี้ซึ่งเสวยราชย์อยู่ก่อนหน้าราชวงศ์จิ๋น มีอายุยืนยาวถึง ๘๖๗ ปี แต่ราชวงศ์จิ๋นอันยิ่งใหญ่ได้รุ่งโรจน์ขึ้นมาและได้มีชัยชนะ แล้วก็ปกครองจักรวรรดิอันเรืองอานุภาพ และแล้วก็เสื่อมโทรมและอวสานไป เหตุการณ์ทั้งมวลนี้ อุบัติขึ้นในช่วงระยะเวลาสั้น ๆ เพียงห้าสิบปีเท่านั้น ซีหวังตี่มุ่งมั่นจะได้เป็นองค์แรกของราชวงศ์อันใหญ่หลวงแห่งจักรพรรดิผู้เรืองเดชานุภาพ แต่สามปีภายหลังการสิ้นประชนม์ของพระองค์ในปี ๒๐๙ ก่อน ค.ศ. ราชวงศ์ของพระองค์ก็ได้มาถึงกาลอวสาน ผลสุดท้ายมิช้ามินานหนังสือต่าง ๆ ตลอดจนวรรณกรรมชั้นสูงของขงจื๊อก็ได้ถูกงัดเอาออกมาจากที่ซุ่มซ่อน และได้ครองตำแหน่งอันภาคภูมิดุจเดียวกับกาลก่อน

ในฐานะกษัตริย์, ซีหวังตี่ เป็นกษัตริย์ที่เรืองอำนาจที่สุดเท่าที่จีนได้เคยมีมาพระองค์ได้ทำให้การอ้างสิทธิปกครอง

ท้องถิ่นจำนวนมากมายสิ้นสุดลง ได้ทำลายระบบศักดินาแล้วได้จัดตั้งรัฐบาลกลางอันเข้มแข็ง พระองค์ได้มีชัยชนะตลอดทั่วทั้งอาณาจักรของจีน มิหนำซ้ำยังได้มีชัยชนะประเทศญวนเสียอีกด้วย พระองค์นี่แหละที่ได้สร้างกำแพงเมืองจีน (The Great Wall) การก่อสร้างนี้เป็นงานที่สิ้นเปลืองมาก แต่ถึงกระนั้นก็ปรากฏชัดแจ้งว่า คนจีนได้สมัครใจใช้จ่ายเงินในเรื่องกำแพงเพื่อที่จะป้องกันพวกเขาให้พ้นจากการรุกรานของพวกศัตรูต่างด้านนี้ ยิ่งกว่าการมีกองทัพอันใหญ่หลวงไว้ป้องกันเป็นประจำ กำแพงเมืองจีนยากที่จักสามารถป้องกันการรุกรานในขนาดใหญ่โตได้ อย่างดีที่สุดก็ได้แต่เพียงยับยั้งการโจมตีขนาดย่อม ๆ เท่านั้น อย่างไรก็ตามมันสำแดงให้เห็นว่า คนจีนปรารถนาสันติภาพ และทั้ง ๆ ที่มีกำลังอันเข้มแข็งก็หาใช่ผู้รักจะมีชื่อเสียงในทางการทหารไม่

ซีหวังตี่ จักรพรรดิองค์แรกได้สิ้นพระชนม์ลง และก็แทบจะไม่มีจักรพรรดิองค์ที่สองของราชวงศ์นั้นสืบราชสมบัติต่อไป อย่างไรก็ดีนับแต่ยุคของพระองค์ประเทศจีนได้มีประเพณีในการรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเสมอ.

ต่อมาอีกราชวงศ์หนึ่งก็ได้ขึ้นครองอำนาจ - คือราชวงศ์ฮั่น (Han) ราชวงศ์นี้รุ่งโรจน์มาเป็นเวลา ๔๐๐ ปีเศษในหมู่

กษัตริย์ตอนต้น ๆ รัชกาลมีจักรพรรดิที่เป็นสตรีอยู่องค์หนึ่ง คือกษัตริย์องค์ที่หกของราชวงศ์นี้ ได้แก่วูตี (Wu-Ti) ซึ่งเป็นกษัตริย์ผู้กระเดื่องเรืองนาจและมีอำนาจมากที่สุดองค์หนึ่งของจีนด้วยเหมือนกัน พระองค์ได้เป็นจักรพรรดิเป็นเวลากว่าห้าสิบปี พระองค์ได้ปราบปรามพวกตาร์ตาร์[๑] ซึ่งกำลังโจมตีภาคเหนือไม่หยุดหย่อน จากเกาหลีทางตะวันออกไปจนถึงทะเลแคสเบียนทางตะวันตก จักรพรรดิจีนองค์นี้ทรงเป็นประมุขสูงสุด เผ่าชนทั้งมวลแห่งเอเชียกลางพากันยอมรับว่าพระองค์ทรงเป็นเจ้าเหนือหัวของพวกเขา จงมองดูแผนที่ของเอเชียแล้วลูกก็จะได้ความคิดบางอย่างเกี่ยวกับขอบเขตอันกว้างใหญ่ไพศาลแห่งอิทธิพลของพระองค์ ขอบเขตแห่งอำนาจของประเทศจีนในศตวรรษที่หนึ่งและสองก่อนคริสตศักราช เราได้อ่านความยิ่งใหญ่ของโรมว่ายุคนั้นมาแล้วมากมาย และเราก็มักจะคิดกันว่าโรมสูงเด่นเป็นเยี่ยมในโลก มีผู้ตั้งสมญาโรมว่า *"เจ้าโลก"* แต่ถึงแม้โรมจะยิ่งใหญ่ในขณะนั้น และกำลังยิ่งใหญ่มากขึ้นไปทุกที จีนก็เป็นจักรวรรดิอันมหาศาลและมีอำนาจยิ่งกว่า

ก่อนข้างแน่ว่า ในยุคของวูตีนั้นเองที่จีนและโรมได้จัดให้มีการติดต่อกันขึ้น การค้าขายระหว่างสองประเทศนี้ได้อุบัติ

๑ (หรือพวกตาต—ผู้แปล)

ขึ้น โดยผ่านไปทางพวกชาวปาร์เธีย ซึ่งพำนักอยู่ในบริเวณที่ในทุกวันนี้เรียกกันว่า เปอร์เซีย และเมโสโปตาเมีย ต่อมาเมื่อได้เกิดสงครามระหว่างโรมกับปาร์เธีย การค้าขายนี้ก็ได้หยุดชงักไป ถัดมาโรมได้พยายามค้าขายกับจีนโดยตรงโดยทางทะเล เรือของโรมันลำหนึ่งได้มาถึงประเทศจีนจริง ๆ แต่การค้าขายดังว่านี้มีขึ้นในศตวรรษที่สิบสองหลังคริสตศก เรายังคุยกันถึงยุคก่อนหน้าคริสตศักราชอยู่นะลูก

พุทธศาสนาได้เข้ามายังประเทศจีนในระหว่างรัชสมัยของราชวงศ์ฮั่น ในประเทศจีนได้ยินกิตติศัพท์ของพุทธศาสนาก่อนหน้าคริสตศักราชเสียด้วยซ้ำ แต่ทว่าพุทธศาสนาได้แพร่หลายในการภายหลัง ขณะที่มีผู้กล่าวกันว่า จักรพรรดิแห่งยุคนั้นได้เห็นบุรุษร่างสูง ๑๖ ฟุตมีแสงสว่างเป็นวงกลมรอบๆ ศีรษะในความฝันอันน่าอัศจรรย์ใจ โดยที่พระองค์ได้เห็นภาพนี้ทางทิศตะวันตก พระองค์จึงได้ส่งผู้จำเริญพระราชสาส์นไปทางทิศนั้น พวกจำเริญพระราชสาส์นได้กลับมาพร้อมด้วยพระพุทธรูปและข้อเขียนของพุทธศาสนา อิทธิพลแห่งศิลปะของอินเดียเล่าก็ได้แผ่เข้ามายังประเทศจีนพร้อม ๆ กับพุทธศาสนา สิ่งเหล่านี้ได้แพร่จากจีนไปสู่เกาหลี แล้วก็แพร่จากที่นั่นไปยังประเทศญี่ปุ่น

ในระหว่างยุคของราชวงศ์ฮั่น เหตุการณ์อันสำคัญอย่างอื่น ๆ อีกสองกรณี มีค่าควรแก่การสังเกตคือศิลปะแห่งการพิมพ์หนังสือด้วยแผ่นไม้ที่ประดิษฐ์เป็นตัวอักษร[๑] แต่ก็มิได้ใช้แพร่หลายเป็นเวลาเกือบพันปี ถึงกระนั้นจีนก็ขึ้นหน้ายุโรปตั้งห้าร้อยปี

ข้อเท็จจริงอันควรแก่การสังเกตประการที่สองได้แก่ การนำเอาระเบียบการสอบไล่ มาใช้ในการบรรจุคนเข้ารับราชการ เด็กชายและเด็กหญิงทั้งหลายย่อมไม่รักการสอบไล่ และพ่อก็เห็นอกเห็นใจพวกเขา แต่ระเบียบการสอบเพื่อแต่งตั้งข้าราชการของจีนนี้ก็เป็นสิ่งที่น่าสังเกตในยุคกระโน้น ตราบจนกระทั่งเมื่อไม่นานมานี้ในประเทศอื่น ๆ ข้าราชการถูกบรรจุด้วยความลำเอียงเป็นส่วนใหญ่ หรือมิฉะนั้นก็บรรจุจากชนชั้นหรือวรรณะพิเศษ ในประเทศจีนใครก็ตามที่สอบไล่ได้สามารถจักได้รับการบรรจุเข้ารับราชการนี้มิใช่ระเบียบอันดีเลิศ เนื่องจากบุคคลอาจจะสอบไล่ในวิชาวรรณกรรมชั้นสูงของขงจื๊อได้ แต่ก็อาจไม่เป็นข้าราชการที่ดีสักหน่อยเลยก็ได้ อย่างไรก็ตามระเบียบการสอบนี้ก็เป็นการแก้ไขความลำเอียง และอื่น ๆ ในทำนองนี้ให้ดีขึ้นอย่างมากมาย และระเบียบนี้ได้จีรังยั่งยืนอยู่ในประเทศจีนเป็นเวลา ๒๐๐๐ ปี ระเบียบการสอบนี้ได้ยุติลงเพียงเมื่อไม่นานมานี้เอง.

๑ เอาไม้มาแกะเป็นตัวอักษรเป็นแผ่น ๆ แล้วก็พิมพ์ลงบนกระดาษ-ผู้แปล

๒๗

โรมเป็นปฏิปักษ์กับคาร์เธจ

๕ เมษายน ค.ศ. ๑๙๓๒

ตอนนี้เราจะจากตะวันออกไปไกลยังตะวันตก แล้วติดตามดูความเจริญของโรม กล่าวกันว่าโรมได้ถูกสร้างขึ้นในศตวรรษที่แปดก่อนคริสตศักราช พวกโรมันในยุคต้น ๆ ซึ่งน่าจะเป็นลูกหลานของพวกอารยัน ได้พากันไปตั้งถิ่นฐานอยู่หลายแห่งบนภูเขาเจ็ดลูกใกล้แม่น้ำไทเบอร์ แล้วถิ่นฐานเหล่านี้ก็ค่อยเติบโตขึ้นเป็นนครอย่างช้า ๆ และแล้วรัฐนครนี้ก็เติบโตยิ่ง ๆ ขึ้นไป และแผ่ขยายออกไปในอิตาลี จนกระทั่งถึงปลายภาคใต้ ณ เมืองเมซซีน่า ซึ่งประจันหน้าอยู่กับเกาะซิซิลี

บางทีลูกก็จะจำรัฐ — นครทั้งหลายของกรีกได้ละกระมัง ไม่ว่าพวกกรีกไปที่ไหน เขาได้พาเอาแนวคิดในเรื่องรัฐ–นครของพวกเขาติดไปด้วย รัฐ–นครและอาณานิคมของพวกกรีกมีอยู่เป็นหย่อม ๆ ตลอดทั่วชายฝั่งทะเลเมดิเตอร์เรเนียน แต่เดี๋ยวนี้ในโรม เรากำลังคุยกันถึงบางสิ่งบางอย่าง ที่แตกต่างกันเป็นอันมาก เบื้องต้นทีเดียวบางทีโรมมิใช่จะไม่เหมือนรัฐ – นครของพวกกรีก แต่ในไม่ช้าก็ได้แผ่ขยายออกไปโดย

การปราบปรามเผ่าชนที่เป็นเพื่อนบ้าน โดยประการฉะนี้ อาณาเขตของโรมันจึงเติบโตขึ้น และเป็นภาคที่ใหญ่หลวงของอิตาลีอาณาบริเวณอันใหญ่โตเช่นนั้นไม่อาจจะเป็นรัฐ-นคร ได้ ดินแดนทั้งหมดของรัฐปกครองโดยโรม และตัวของโรมเองก็มีรัฐบาลชนิดพิเศษอย่างยิ่ง ไม่มีมหาจักรพรรดิหรือกษัตริย์ และก็ไม่มีระบอบสาธารณรัฐแบบสมัยใหม่ แต่ถึงกระนั้นการปกครองก็เป็นระบอบสาธารณรัฐแบบหนึ่ง ซึ่งตระกูลร่ำรวยได้เข้าถือกรรมสิทธิ์ที่ดินเป็นผู้มีอำนาจเป็นที่เข้าใจกันว่า *สภาเซเนต* ทำหน้าที่ปกครอง บุคคลที่ได้รับเลือกตั้งขึ้นมาสองคน มีนามว่า "*กงสุล*" เป็นผู้เลือกตั้งสมาชิกสภาเซเนตนั้น เป็นเวลาช้านานที่มีแต่บุคคลชั้นสูงเท่านั้นสามารถจะเป็นสมาชิกสภาเซเนตได้ ประชากรโรมันได้ถูกแบ่งแยกออกเป็นสองชั้น คือ พวกชนชั้นสูง (patricians) หรือพวกขุนนางผู้ร่ำรวย ซึ่งโดยปกติเป็นเจ้าที่ดิน กับพวกชนชั้นต่ำ (plebeians หรือ pleb) ซึ่งเป็นพลเมืองธรรมดาสามัญ เป็นเวลาหลายปีที่ประวัติศาสตร์ของรัฐหรือสาธารณรัฐโรมันเป็นประวัติแห่งการต่อสู้กันระหว่างสองชนชั้นนี้ พวกชนชั้นสูงกำอำนาจไว้โดยสิ้นเชิง และเมื่อมีอำนาจเงินก็ไหลมาเทมา ส่วนพวกชนชั้นต่ำเป็นผู้ปราชัยในการต่อสู้และไม่มีอำนาจหรือเงินอย่างหนึ่งอย่างใดเลย พวก

ชนชั้นต่ำลงต่อสู้ดิ้นรนเรื่อยไปเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจ และเสษอำนาจ บางอย่างก็หล่นลงมาเป็นของพวกเขาอย่างช้า ๆ เป็นการน่าทึ่งที่จะสังเกตว่า ในการต่อสู้อย่างยืดเยื้อนี้พวกชนชั้นต่ำได้พยายามใช้วิธีไม่ให้ความร่วมมืออย่างได้ผล พวกเขาพากันเดินออกจากโรมเป็นกลุ่มก้อน แล้วก็ตั้งถิ่นฐานลงในนครใหม่ พฤติการณ์นี้ทำให้พวกชนชั้นสูงตกใจ เนื่องจากพวกเขาไม่อาจดำรงชีวิตอยู่โดยปราศจากชนชั้นต่ำได้ ดังนั้นพวกชนชั้นสูงจึงได้ทำความปรองดองกับพวกชนชั้นต่ำ และให้สิทธิพิเศษแก่พวกเขาบ้างเล็กน้อย การณ์ได้ค่อย ๆ กลายเป็นสิ่งอยู่ในวิสัยพึงจะเป็นไปได้ สำหรับพวกชนชั้นต่ำที่จะได้ตำแหน่งสูง ๆ และแม้แต่ได้เป็นสมาชิกแห่งสภาเซเนต

เราคุยกันถึงเรื่องการต่อสู้ของพวกชนชั้นสูงกับพวกชนชั้นต่ำ และเรามักจะคิดกันว่า ไม่มีบุคคลอื่นใดที่นับว่ามีค่าควรแก่การกล่าวถึงอีกแล้ว แต่ทว่านอกจากคนสองกลุ่มนี้แล้ว ในรัฐโรมันยังมีพวกทาสที่ไม่มีสิทธิ์อย่างใด ๆ เลยอีกเป็นจำนวนมากมายมหาศาล พวกทาสเหล่านี้มิใช่เป็นพลเมือง และไม่มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง พวกเขาเป็นทรัพย์สินส่วนบุคคลและส่วนตัวของพวกนายของเขา ทำนองเดียวกับสุนัขและวัว พวกเขาอาจจะถูกขายหรือถูกลงโทษตามอำเภอ

ใจของนาย อีกทั้งพวกเขาก็อาจถูกปลดปล่อยให้เป็นอิสระภายใต้เงื่อนไขบางประการได้ด้วยเหมือนกัน คนพวกนี้ได้ก่อรูปร่างขึ้นเป็นชนชั้นพิเศษเรียกว่าบุคคลที่ได้รับการปลดปล่อย ในโลกสมัยโบราณทางตะวันตกพวกทาสอยู่ในความต้องการอย่างยิ่งยวดเสมอ ฉะนั้นเพื่อที่จะสนองให้สมกับความต้องการดังว่านั้น ตลาดค้าทาสอันมหึมาหลายแห่งจึงได้โผล่โฉมหน้าขึ้นมาพร้อมกับจัดส่งคณะนักสำรวจออกไปล่าจับตัวชายหญิงและแม้แต่เด็ก ๆ ในดินแดนอันห่างไกล แล้วก็ขายพวกเขาไปเป็นทาส ชื่อเสียงและความสูงศักดิ์ของกรีกและโรมันสมัยโบราณ ก็เยี่ยงเดียวกับอียิปต์สมัยโบราณ มีระบอบทาสอันแพร่หลายเป็นรากฐานของตน

ก็อินเดียในขณะนั้นนะ ระบบทาสมีอยู่แพร่หลายปานๆ กับที่กล่าวนี้ไหม? น่าจะไม่เป็นเช่นนั้นแน่ ๆ และจีนเล่าก็หามีระบบทาสไม่ ข้อนี้มิได้หมายความว่า ในอินเดียหรือจีนสมัยโบราณไม่มีทาสเสียเลย แต่ทาสเช่นกล่าวนี้เท่าที่มีอยู่เป็นชนิดภายในบ้าน ยิ่งบ้างหย่อนบ้าง หญิงรับใช้ภายในบ้านสองสามคนถูกกีดกันว่าเป็นทาส ดูเหมือนจีนและอินเดียจะไม่มีทาสแรงงาน–หมู่ใหญ่ ๆ ทำงานอยู่บนที่อื่น ๆ โดยประการฉะนี้ ประเทศทั้งสองนี้จึงได้รอดพ้นไปจากแง่อันต่ำทรามที่สุดในเรื่องทาส

ดังนั้นโรมจึงได้เจริญยิ่งขึ้น และพวกชนชั้นสูงก็ได้กำไรจากความเจริญนั้น และร่ำรวยยิ่งขึ้นทุกที พร้อมกับรุ่งเรืองมากขึ้น ในขณะเดียวกันพวกชนชั้นต่ำสิกลับยังคงจนยากอยู่เหมือนเดิม และพวกชนชั้นสูงนั่งคอยสูบเลือดอยู่บนหลัง อนึ่งเล่าทั้งพวกชนชั้นสูงและชนชั้นต่ำยังได้รวมหัวกันนั่งสูบเลือดอยู่บนหลังของทาสที่ยากจนค่นแค้นอีกชั้นหนึ่ง

ขณะที่โรมเจริญขึ้นนั้น ได้ทำการปกครองอย่างไรกันเล่า? ก็ปกครองโดยสภาเซเนต ดังที่พ่อได้เล่าให้ลูกฟังมาแล้ว และสภาเซเนตได้ถูกเลือกตั้งเข้ามาโดยท่านกงสุล ที่ได้รับเลือกตั้งสองท่าน ก็ใครเล่าเลือกท่านกงสุล? ตอบว่าพลเมืองที่มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง ในเบื้องต้นยามที่โรมยังเล็ก ๆ คล้ายรัฐนคร พลเมืองทั้งหมดอาศัยอยู่ในหรือใกล้ ๆ โรม สำหรับพลเมืองเหล่านี้มันมิใช่เป็นสิ่งลำบากลำบนอะไรเลยในการที่จะประชุมร่วมกันแล้วลงคะแนนเลือกตั้ง แต่ในยามที่โรมแผ่อาณาเขตกว้างใหญ่ขึ้น มีพลเมืองเป็นอันมากอาศัยอยู่ห่างไกลจากโรม จึงไม่เป็นการสะดวกสำหรับเขาในการออกเสียงเลือกตั้ง "การปกครองโดยผู้แทน" ตามที่เรียกกันอยู่เดี๋ยวนี้นั้น ในขณะนั้นยังมิได้ก่อรูปขึ้นหรือปฏิบัติ

กัน ทุกวันนี้ลูกย่อมทราบว่าทุก ๆ เขตหรือเขตเลือกตั้ง เลือกผู้แทนของตนสำหรับเข้าไปนั่งในสภาแห่งชาติ หรือปาเลียเมนต์หรือคองเกรสส์ และดังนั้นทั่วทั้งประชาชาติจึงมีตัวแทนเป็นที่ประชุมย่อม ๆ เป็นที่เห็นได้ชัดว่าการณ์ดังว่านี้มิได้เคยสดุดตาสดุดใจชาวโรมันเก่าเลย ดังนั้นในขณะที่มันเกือบเป็นสิ่งสุดวิสัยสำหรับผู้ออกเสียงเลือกตั้งที่อยู่ห่างไกลจะเดินทางมานั้น พวกโรมันก็ยังคงทำการออกเสียงอยู่เรื่อย ๆ อันที่จริง, ผู้เลือกตั้งที่อยู่ห่างไกลแทบจะไม่รู้เลยว่าอะไรเป็นอะไร หนังสือพิมพ์, หนังสือเล่มเล็ก ๆ หรือหนังสือเล่มที่ดีพิมพ์ไม่มีอยู่เลย ทั้งคนที่สามารถอ่านออกก็มีอยู่เพียงไม่กี่คน โดยประการฉะนี้ อำนาจในการออกเสียงเลือกตั้งที่ได้ให้แก่ประชาชนที่อาศัยอยู่ห่างไกลจากโรม จึงไม่เป็นประโยชน์แก่พวกเขาอย่างจริงจังเลย พวกเขาได้มีสิทธิเลือกตั้งแต่ระยะทางห่างไกลได้ทำให้เขาหมดสิทธิเลือกตั้ง

ดังนั้นลูกก็จะสังเกตเห็นว่า แท้ที่จริงก็มีแต่ผู้มีสิทธิออกเสียงในตัวกรุงโรมเองเท่านั้น ที่ได้มีส่วนในการเลือกตั้งอย่างจริงจัง และมีส่วนในการตัดสินปัญหาที่สำคัญ ๆ พวกเขาทำการออกเสียงลงคะแนนกันในที่โล่งแจ้ง โดยเข้าไปในคูหาลงคะแนน ในหมู่ผู้ลงคะแนนเสียงเหล่านี้มีพวกชนชั้นต่ำ

ที่ยากจนเป็นจำนวนมากมาย พวกชนชั้นสูงผู้ร่ำรวยซึ่งต้องการตำแหน่งสูง ๆ และอำนาจก็ติดสินบนคนผู้ยากบนเหล่านั้นให้ลงคะแนนเสียงให้เขา โดยประการเช่นนั้นการเลือกตั้งของชาวโรมันก็ได้มีการใช้สินบนและการใช้เล่ห์เพทุบายกันเกลื่อนกล่น อย่างที่แม้แต่การเลือกตั้งสมัยใหม่ก็ได้มีอยู่เป็นบางครั้งบางคราวนั่นเอง

ขณะที่โรมกำลังเติบใหญ่ในอิตาลี คาร์เธจก็กำลังมีอำนาจยิ่งใหญ่ขึ้นทุกที่ในทวีปอาฟริกาเหนือ ทางนครคาร์เธจเป็นผู้สืบสกุลมาจากพวกโฟนิเชียน และมีความชำนิชำนาญในการเดินเรือการค้าขายถ่ายทอดกันมาแต่ปู่ย่าตายาย คาร์เธจของพวกเขาก็เป็นสาธารณรัฐเหมือนกัน แต่คาร์เธจเป็นสาธารณรัฐของคนร่ำรวยยิ่งกว่าสาธารณรัฐแห่งโรมเสียด้วยซ้ำ คาร์เธจเป็นสาธารณรัฐ–นคร (City-state-republic) ที่มีประชากรทาสจำนวนมหึมา

ในยุคต้น ๆ ระหว่างโรมกับคาร์เธจยังมีอาณานิคมของพวกกรีคหลายแห่งอยู่ทางอิตาลีภาคใต้และเมซซินา แต่โรมกับคาร์เธจได้รวมหัวกันขับไล่พวกกรีคออกไป และเมื่อประสบผลสำเร็จในการทำเช่นนั้นแล้ว คาร์เธจก็ได้เข้ายึดเอาซิซิลี ส่วนโรมก็ตรงลงมายังปลายรองเท้าของประเทศอิตาลี

มิตรภาพและพันธไมตรีของโรมกับคาร์เธจไม่จีรังยั่งยืน ในไม่ช้าก็มีการปะทะกันระหว่างสองฝ่ายนี้ แล้วการแข่งขันกันอย่างฉกาจฉกรรจ์ก็ได้บังเกิดขึ้น ทะเลเมดิเตอร์เรเนียนไม่ใหญ่โตเกินไปสำหรับชาติอันเข้มแข็งทั้งสองที่ประจันหน้าซึ่งกันและกันอยู่คนละฝั่งน่านน้ำทะเลแคบ ๆ ประเทศทั้งสองล้วนเต็มไปด้วยความทะเยอทะยาน พร้อมกับมั่นใจในความหนุ่มแน่นของตน ส่วนคาร์เธจนั้น เมื่อครั้งที่เพียวบางทีจะดูหมิ่นโรมบ้างนิดหน่อย พร้อมกับมั่นใจในความเป็นเจ้าทะเลของตน โรมกับคาร์เธจได้รบพุ่งซึ่งกันและกันเป็นเวลากว่า ๑๐๐ ปี โดยมีระยะเวลาสงบศึกเข้ามาแทรกเป็นครั้งคราว ทั้งสองฝ่ายรบพุ่งซึ่งกันและกันราวกับสัตว์ป่า นำความทุกข์ยากมาสู่ประชาชนจำนวนมหาศาล ในระหว่างประเทศทั้งสองนี้มีสงครามสามครั้ง–สงครามเหล่านี้เรียกว่า สงครามพิวนิค (Punic Wars) สงครามพิวนิคครั้งแรกยืดเยื้อมาเป็นเวลายี่สิบสามปี นับแต่ปี ๒๖๔ ถึง ๒๔๑ ก่อน ค.ศ. และยุติลงโดยชัยชนะเป็นของโรม ยี่สิบสองปีต่อมาสงครามพิวนิคครั้งที่สองก็ได้เปิดฉากขึ้นอีก คาร์เธจได้ส่งแม่ทัพผู้หนึ่ง ซึ่งกระเดื่องเรืองนามในประวัติศาสตร์ นามว่า ฮันนิบาล ไปเล่นงานโรม ฮันนิบาล ได้โจมตีรังควานโรม และกระทำทารุณ

กรรมต่อประชากรโรมันเป็นเวลาสิบห้าปี เขาได้ปราบกองทัพของพวกโรมันด้วยการสังหารคนมากมายก่ายกอง เฉพาะอย่างยิ่งที่เป็นแคนเนในปี ๒๑๖° ก่อน ค.ศ. เขากระทำการทั้งมวลนี้ด้วยความช่วยเหลือจากคาร์เธจเพียงเล็กน้อย เพราะเขาได้ถูกตัดขาดจากคาร์เธจ ในขณะที่พวกโรมันได้เข้าครองความเป็นเจ้าทะเล แต่ถึงแม้จะประสบความปราชัยและความพินาศล่มจม และถึงแม้จะมีภัยอันตรายจากฮันนิบาลคุกคามไม่หยุดยั้ง ประชากรโรมันก็หาได้ยอมจำนนไม่ พวกโรมันยังคงรบพุ่งต่อต้านศัตรูที่พวกเขาจงเกลียดจงชังอยู่สืบไป แต่โดยที่เกรงการเผชิญหน้าฮันนิบาลในการสู้รบกันอย่างเปิดเผย พวกโรมันจึงหลีกเลี่ยงการสู้รบเช่นว่านั้น แล้วก็ได้แต่เพียรพยายามที่จะรังควานเขาและตัดการติดต่อของเขาเท่านั้น แม่ทัพโรมันผู้ชอบเสี่ยงการสู้รบด้วยวิธีนี้เป็นพิเศษ คือบุรุษคนหนึ่งซึ่งชื่อ เฟบีอัส ๆ ได้หลีกเลี่ยงการสู้รบโดยวิธีการดังกล่าวเป็นเวลาถึงสิบปี พ่อเอ่ยนามของเขามิใช่เพราะเขาเป็นบุรุษผู้ยิ่งใหญ่เพราะฉะนั้นจึงไม่มีค่าควรแก่การจดจำ หากเพราะนามของเขาได้ให้กำเนิดแก่คำในภาษาอังกฤษคำหนึ่ง—คือเฟเบียน (Fabian) กลยุทธแบบ "เฟเบียน" มีหลาย

---

๑ ซึ่งชาวโรมันถูกสังหารเป็นจำนวนถึง ๗๐,๐๐๐ คน—ผู้แปล

อย่าง ซึ่งไม่จำต้องใช้กำลังหักโหมให้เกิดผลออกมาทันตาเห็น พวกเขาหลีกเลี่ยงการสู้รบหรือภาวะคับขัน แล้วก็หวังที่จะบรรลุเป้าหมายโดยการริดรอนลงไปอย่างช้า ๆ ในอังกฤษมีสมาคมเฟเบียน ซึ่งเลื่อมใสลัทธิสังคมนิยม แต่ก็ไม่เลื่อมใสในการเปลี่ยนแปลงอย่างรีบรุดหรืออย่างฉับพลัน

ฮันนิบาลได้ทำให้พื้นที่อันกว้างใหญ่ส่วนหนึ่งของอิตาลีกลายเป็นที่ว่างเปล่า แต่ความยืนหยัดและความดื้อดึงของโรมก็ประสบชัยชนะในบั้นปลาย ในปี ๒๐๒ ก่อน ค.ศ. ฮันนิบาลได้ประสบความปราชัยในการรบพุ่ง ณ เมืองซามา เขาหลบหนีจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง โดยมีความชิงชังอันไม่รู้จักดับของโรมชาวโรมันได้ติดตามไปทุกหนทุกแห่ง ในที่สุดเขาก็ได้ดื่มยาพิษสังหารตนเอง

ในระหว่างโรมกับคาร์เธจ มีความสงบอยู่เป็นเวลากึ่งศตวรรษ คาร์เธจต่ำต้อยลงไปมากจนเดี๋ยวนี้ยากที่จะบังอาจท้าทายโรม แต่ถึงกระนั้นโรมก็ยังไม่พอใจ และได้บังคับให้คาร์เธจจำต้องทำสงครามพิวนิคครั้งที่สาม สงครามนี้ได้สิ้นสุดลงด้วยการสังหารคนเป็นจำนวนมากมาย[๑] และด้วยการทำลาย

---

๑ ในจำนวนพลเมืองคาร์เธจ ๗๐๐,๐๐๐ คนมีเหลือตกเป็นเชลยเพียง ๕๐๐,๐๐ คน — ผู้แปล

คาร์เธจพินาศลงโดยสิ้นเชิง อันที่จริงได้มีการทำคันไถไว้แล้ว เพื่อไถพื้นดินซึ่งครั้งหนึ่ง นครคาร์เธจได้ตั้งอยู่อย่างสง่าผ่าเผย ในฐานะราชินีแห่งทะเลเมดิเตอร์เรเนียน

๒๘

สาธารณรัฐโรมันได้กลายเป็นจักรวรรดิ์

๕ เมษายน ค.ศ. ๑๙๓๒

พร้อม ๆ กับความปราชัยครั้งสุดท้ายและความพินาศล่มจมของคาร์เธจ โรมก็ได้ดำรงตำแหน่งสูงสุดและปราศจากคู่แข่งขันในโลกตะวันตก โรมได้ปราบรัฐ–นครทั้งหลายของพวกกรีคราบคาบไปแล้ว และบัดนี้ได้ยึดเอาดินแดนต่าง ๆ ที่ขึ้นอยู่กับคาร์เธจอีกด้วย โดยประการฉะนี้สเปญจึงตกไปเป็นของโรม หลังจากสงครามพิวนิคครั้งที่สอง แต่ทว่าอาณาจักรโรมัน ก็ยังคงประกอบด้วยประเทศทั้งหลายแถบทะเลเมดิเตอร์เรเนียนเท่านั้น ยุโรปภาคเหนือและภาคกลางทั้งหมดยังเป็นอิสระไม่ขึ้นกับโรม

ในโรม ผลแห่งความมีชัยและการปราบปรามได้แก่ความมั่งคั่งและความหรูหราฟุ่มเฟือย และทองกับทาสที่หลั่งไหลเข้ามาจากดินแดนที่ถูกปราบ แต่สิ่งเหล่านี้ตกไปเป็นของใครกันเล่า ? ตามที่พ่อได้เล่าให้ลูกฟังมาแล้ว สภาเซเนตเป็นองค์การปกครองในโรม และสภานี้ก็อปร์ด้วยคนที่มาจากตระกูลขุนนางที่ร่ำรวย กลุ่มคนร่ำรวยนี้บังคับ

บัญชาสาธารณรัฐโรมัน ตลอดจนการดำเนินชีวิตของรัฐ อนึ่งในขณะที่อำนาจและอาณาเขตของโรมแผ่ขยายออกไป ความมั่งคั่งของคนเหล่านี้ก็เพิ่มพูนขึ้นตามไปด้วย โดยประการฉะนี้ คนที่ร่ำรวยจึงร่ำรวยยิ่งขึ้น ส่วนคนยากจนก็ยังยากจนอยู่ดังเดิม หรือแท้ที่จริง, ยากจนยิ่งกว่าเดิม พลเมืองทาสเพิ่มมากขึ้น ความหรูหราฟุ่มเฟือยกับความทุกข์ยากได้ก้าวหน้าเคียงบ่าเคียงไหล่กันไป เมื่อภาวะการณ์ดังว่านี้อุบัติขึ้นก็ย่อมมีความยุ่งยากเป็นธรรมดา เป็นสิ่งน่าพิศวงว่ามนุษย์จะอดทนได้สักปานไหน อย่างไรก็ตาม ความอดทนของมนุษย์ย่อมมีขอบเขตอันจำกัด เมื่อใดความอดทนได้มาถึงขอบเขตนี้ก็จะมีการระเบิดขึ้น

พวกคนที่ร่ำรวย ได้พากเพียรจะล่อให้คนยากจนตั้งอยู่ในความสงบ ด้วยการกีฬาและการแข่งขันนานาชนิดในกรีฑาสถาน ซึ่งพวกนักต่อสู้ (gladiators) ได้ถูกบังคับให้ต่อสู้และสังหารซึ่งกันและกัน เพียงเพื่อให้เป็นที่เพลิดเพลินจำเริญใจแก่บรรดาผู้ดูเท่านั้น โดยประการฉะนี้ พวกทาสและเชลยศึกจำนวนมากมายจึงได้ถูกฆ่า เพื่อสิ่งซึ่งพ่อเข้าใจว่า เรียกกันว่ากีฬา

แต่ความไม่สงบก็ได้รุนแรงยิ่งขึ้นในรัฐโรมัน มีทั้งการขบถและการสังหารหมู่ และในระหว่างการเลือกตั้งก็มีทั้งการติดสินบนและคอรัปชั่น แม้แต่คนยากจน คือพวกทาสที่ถูกเหยียบย่ำก็พากันลุกขึ้นก่อการขบถ ภายใต้การนำของนักต่อสู้คนหนึ่งนามว่า*สปาร์เตคูส* แต่พวกเขาก็ได้ถูกปราบอย่างเหี้ยมโหด มีผู้กล่าวกันว่า พวกขบถเหล่านี้ได้ถูกตรึงกางเขนที่แอปเปียน เวย์ (Appian Way) ในโรม เป็นจำนวนมากถึง ๖๐๐๐ คน

พวกนักฉวยโอกาสและพวกนายพลได้ค่อย ๆ กลายเป็นผู้มีความสำคัญยิ่งกว่า และสูงเด่นกว่าสภาเซเนต มีทั้งสงครามกลางเมืองและความอ้างว้างเปล่าเปลี่ยว และพวกนายพลที่เป็นคู่แข่งขันกันก็รบพุ่งซึ่งกันและกัน ทางตะวันออกในปาร์เธีย (เมโสโปตาเมีย) ในปี ๕๓ ก่อน ค.ศ. กองทหารโรมันได้ประสบความปราชัยอย่างยับเยิน ในการสัประยุทธ ณ เมืองคาร์เรห์ (Carrhae) อันเป็นที่ซึ่งชาวปาร์เธียได้ทำลายกองทัพโรมันที่ส่งไปโจมตีพวกเขา

ในหมู่พวกนายพลโรมันอันเกลื่อนกล่นนั้น นามของสองนายพลเด่นออกมา–คือ *ปอมเปย์* และ *ยูเลียสซีซาร์* ดังที่ลูกทราบ ซีซาร์ได้พิชิตฝรั่งเศสหรือกอลตามที่เรียกในขณะนั้น

และอังกฤษ ส่วนปอมเปย์ไปทางตะวันออกและได้ประสบความสำเร็จบางอย่างที่นั่น แต่ในระหว่างนายพลทั้งสองนี้ก็มีการแก่งแย่งแข่งดีกันอย่างฉกาจฉกรรจ์ เพราะทั้งสองคนล้วนแต่มักใหญ่ใฝ่สูง และไม่สามารถจะยอมให้ใครมาเป็นคู่แข่งได้ สภาเซเนตอันน่าสมเพชได้ถอยกลับเข้าไปอยู่เบื้องหลังเวที ถึงแม้นายพลแต่ละคนจะแสดงคารวะต่อสภานี้ด้วยริมฝีปากก็ตาม ที ซีซาร์ได้ปราบปอมเปย์พ่ายแพ้ไป และโดยประการฉะนี้ จึงได้กลายเป็นประมุขแห่งโลกของโรมัน แต่โรมเป็นสาธารณรัฐ ดังนั้นเขาจึงมิอาจที่จะเป็นพี่เบิ้มของทุกสิ่งทุกอย่างเป็นทางการได้ เพราะฉะนั้นจึงได้มีผู้พยายามที่จะสวมมงกุฎกษัตริย์หรือจักรพรรดิ์ให้แก่เขา ซีซาร์ก็เต็มอกเต็มใจอยู่เหมือนกัน แต่ประเพณีการปกครองแบบสาธารณรัฐอันถือปฏิบัติกันมาช้านานได้ทำให้เขาลังเลใจ แท้ที่จริง, ประเพณีเช่นว่านี้แข็งแกร่งเกินไปสำหรับเขา และเขาได้ถูกแทงตายโดยบรูตุสและคนอื่น ๆ ที่บรรไลสภาเซเนตนั่นเอง ลูกคงต้องได้อ่านบทละครเรื่อง ยูเลียส ซีซาร์ของเชคสเปียร์มาแล้ว บทละครนี้มีฉากแสดงตอนมรณกรรมที่ว่านี้ด้วย

ยูเลียส ซีซาร์ได้ถูกฆ่าตายในปีที่ ๔๔ ก่อน ค.ศ. แต่การตายของเขาก็มิได้ช่วยให้สาธารณรัฐนี้ปลอดภัย *ออคตะเวียน*

บุตรบุญธรรมและเหล่นของซีซาร์กับ *มาร์ค แอนโตนี* มิตรของเขาได้ทำการแก้แค้นให้แก่มรณกรรมของซีซาร์ และตำแหน่งกษัตริย์ได้ฟื้นคืนชีพขึ้นมาอีก โดยออคตะเวียนได้ขึ้นครองตำแหน่งประมุขของรัฐ คือ the Princeps และระบอบสาธารณรัฐก็เป็นอันหยุดชงักลง สภาเซเนตยังคงมีอยู่ แต่ทว่าไม่มีอำนาจอันแท้จริงอย่างใด ๆ เลย

เมื่อได้ขึ้นครองตำแหน่ง princeps หรือ ประมุขแล้ว ออคตะเวียนก็ได้พระนามและพระอิสริยยศเป็น ออกัสตัสซีซาร์ บรรดาผู้สืบตำแหน่งภายหลังเขา ล้วนได้ถูกขนานพระนามว่า ซีซาร์ ทั้งนั้น อันที่จริงคำว่า *ซีซาร์* ได้เกิดมีความหมายว่า *จักรพรรดิ์* คำว่า ไกเซอร์ (Kaiser) ก็ดี คำว่า ซาร์ (Tsar) ก็ดี มาจาก "ซีซาร์" (Caesar) คำเดียวกันนั่นเอง คำว่า ไกเซอร์ ก็ได้เป็นคำในภาษาฮินดูสตานีว่า ไกซาร์–อิ–รัม, ไกซาร์–อิ–ฮินด์ (Kaisar-i-Rum. Kaisar-i-Hind) มาเป็นเวลาช้านานด้วยเหมือนกัน เดี๋ยวนี้สมเด็จพระเจ้ายอร์จแห่งอังกฤษก็ทรงชื่นชมโสมนัสในพระนามที่ถวายให้ว่า ไกซาร์–อิ–ฮินด์ ไกเซอร์ของเยอรมันล่วงลับไปแล้ว และไกเซอร์ของออสเตรีย, ไกเซอร์ของเตอรกี และซาร์ของรัสเซียก็ล่วงลับไปแล้วดุจกัน เป็นสิ่งที่น่าทึ่งและน่าแปลกใจในการที่พิจารณาเห็นว่า เดี๋ยวนี้

มีแต่กษัตริย์แห่งอังกฤษพระองค์เดียวเท่านั้น ที่ควรจะคงทรงพระนามหรือบรรดาศักดิ์ของยูเลียส ซีซาร์ ผู้ซึ่งได้พิชิตอังกฤษเอามาเป็นของโรม

ดังนั้นนามของยูเลียสซีซาร์จึงได้กลายมาเป็นถ้อยคำอันหมายถึงความทรงศักดิ์อัครฐานของจักรพรรดิ์ ก็หากว่าปอมเปย์ได้ชัยเขาเสียที่เมือง ฟาร์ซะลูส ในประเทศกรีคอะไรจะบังเกิดขึ้นเล่า? ถ้าเป็นเช่นนั้นปอมเปย์ก็น่าจะได้เป็น princeps หรือจักรพรรดิ์ และคำว่าปอมเปย์ก็อาจจะเกิดมีความหมายว่า จักรพรรดิ์ ถ้ากระนั้นเราก็น่าจะได้มีปอมเปย์แห่งเยอรมันนี (วิลเฮล์มที่สอง) และแม้แต่สมเด็จพระเจ้ายอร์จก็อาจจะได้กลายเป็นปอมเปย์-อิ-ยินก์ ๆ

ระหว่างยุคหัวเลี้ยวหัวต่อของรัฐโรมัน-คือเมื่อสาธารณรัฐได้กลายไปเป็นจักรวรรดิ์-นี้ สตรีผู้หนึ่งได้ดำรงชีวิตอยู่ในอียิปต์ เธอเป็นผู้ที่พรมลิขิตได้กำหนดให้รุ่งโรจน์ขึ้นมามีนามอุโฆษในประวัติศาสตร์ด้วยความงามของเธอ เธอคือ คลีโอพัตรา เธอไม่มีชื่อเสียงในทางที่เป็นมงคลอย่างยิ่งหรอก แต่ทว่าเธอก็สังกัดอยู่ในหมู่สตรีอันมีจำนวนจำกัด บรรดาที่เชื่อกันว่าได้เปลี่ยนแปลงประวัติศาสตร์เพราะความงามของพวกเธอ ขณะที่ยูเลียส ซีซาร์ ไปถึงอียิปต์นั้น เธอยังเป็นครุณีอยู่

แท้ ๆ ทีเดียว ต่อมาเธอได้กลายเป็นมิตรยอดเสน่หาของมาร์ค แอนโตนี และได้ทำให้เขาดีขึ้นบ้างนิดหน่อย อันที่จริง, ด้วยความทรยศเธอได้ละทิ้งเขาไปพร้อมด้วยเรือของเธอหลายลำในท่ามกลางการสัประยุทธทางนาวีครั้งใหญ่ ปาสคัล นักเขียนชาวฝรั่งเศสผู้เรืองนามได้เขียนไว้เมื่อนานมาแล้วว่า: *"จมูกของพระนางคลีโอพัตรานั้น ถ้าหากว่าสั้นลงไปกว่านี้แล้ว โฉมหน้าของพิภพนี้ก็จะต้องเปลี่ยนแปลงไปโดยสิ้นเชิง"* ถ้อยคำนี้อาจเกินความจริงไปบ้างนิดหน่อย โลกจะมิได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างใหญ่หลวงยิ่งด้วยจมูกของคลีโอพัตราเป็นแน่แท้ แต่ก็อาจเป็นไปได้ว่า ซีซาร์ ได้เริ่มคิดว่าตัวของเขาเป็นกษัตริย์หรือจักรพรรดิ คือ เป็นชนิดกษัตริย์ผู้เป็นเทพเจ้าภายหลังที่เขาได้ไปเยือนอียิปต์ ในประเทศอียิปต์ ไม่มีระบอบสาธารณรัฐแต่มีกษัตริย์และกษัตรีย์ ใช้เป็นแต่เพียงประมุขอย่างเดียวเท่านั้น หากยังถือกันว่าเป็นเสมือนเทพเจ้าอีกด้วยข้อนี้เป็นความคิดเก่าแก่ของอียิปต์ และราชวงศ์ปโตเลมีชาวกรีกซึ่งได้ปกครองอียิปต์ภายหลังการสิ้นพระชนม์ของอเล็กซานเดอร์ก็ได้รับเอาขนบธรรมเนียมและความคิดของอียิปต์มาใช้เป็นส่วนมาก คลีโอพัตราสังกัดอยู่ในราชวงศ์ปโตเลมีโดยประการฉะนี้ จึงเป็นเจ้าหญิงกรีก หรือจะกล่าวให้ถูกต้องยิ่งขึ้นก็ว่า เป็นเจ้าหญิงแห่งมะเซดอน

ไม่ว่าคลีโอพัตราจะได้ช่วยในการเปลี่ยนแปลงหรือหาไม่ ความคิดของอียิปต์ในเรื่องกษัตริย์ผู้เป็นเทพเจ้าก็ได้เดินทางไปยังโรมและพบแหล่งสถิตอยู่ ณ ที่นั้นแม้แต่ในยามจูเลียส ซีซาร์มีชีวิตอยู่ ขณะที่สาธารณรัฐรุ่งเรือง ก็ได้มีการสร้างอนุสาวรีย์ของเขาขึ้นไว้ แล้วกระทำการสักการะบูชาในภายหลังเราจะเห็นว่าเรื่องนี้ได้กลายมาเป็นการปฏิบัติกันโดยปกติเกี่ยวกับพวกจักรพรรดิของโรมันอย่างไร

เดี๋ยวนี้เราได้มาถึงหัวเลี้ยวอันสำคัญแห่งประวัติศาสตร์ของโรม–คืออวสานของสาธารณรัฐ ออคตะเวียนได้กลายเป็นประมุขภายใต้นามว่า ออกัสตัส ซีซาร์ในปี ค.ศ. ๒๗ [๑] เรื่องราวของโรมตอนนี้ตลอดจนบรรดาจักรพรรดิของโรม เราจะต้องคุยกันต่อไปในภายหลัง ในขณะเดียวกันขอให้เรามองดูอาณาจักรต่าง ๆ ของโรมระหว่างปัจฉิมยุคของสาธารณรัฐ

แน่ทีเดียว, ทางตะวันตกโรมปกครองอิตาลีกับสเปญและกอล (ฝรั่งเศส) ส่วนทางตะวันออกโรมมีกรีคและเอเชียน้อย ซึ่งลูกคงจะจำได้ว่า มีรัฐเปอร์กะมุมของกรีค ในทวีปอาฟริกาเหนือนั้น เข้าใจกันว่า อียิปต์เป็นรัฐอยู่ในความอารักขาและเป็นพันธมิตรของโรม ทั้งคาร์เธจและประเทศแถบ

---

๑ ที่ถูกเป็นก่อน ค ศ ๒๗ ปี – ผู้แปล

ทะเลเมดิเตอร์เรเนียนอื่น ๆ อีกบางแห่งเล่าก็อยู่ภายใต้โรมด้วยเหมือนกัน โดยประการฉะนี้ ทางภาคเหนือพรมแดนของอาณาจักรโรมันจึงทอดไปตามน้ำไรน์ ประชากรทั้งมวลแห่งประเทศเยอรมนี และรัสเซียตลอดจนยุโรปภาคเหนือและภาคกลางล้วนอยู่ภายนอกโลกของโรมัน และประชากรทั้งมวลทางทิศตะวันออกของเมโสโปตาเมียก็เช่นเดียวกัน

โรมยิ่งใหญ่ในยุคกระไนนั้น และคนเบ็นอันมากในยุโรปไม่รู้ประวัติศาสตร์ของประเทศอื่น ๆ จึงพากันนึกเอาว่าโรมได้ปกครองโลก ข้อนี้ห่างไกลจากความเบ็นจริงมาก ลูกคงจะจำได้ว่าในยุคเดียวกันนี่เอง ราชวงศ์ฮั่นอันยิ่งใหญ่ของประเทศจีน ได้ปกครองหรือมีอำนาจเหนืออาณาบริเวณซึ่งยาวเหยียดข้ามเอเซียไปจดทะเลแคสเบี่ยน ในการสัประยุทธที่เมืองคาร์เรห์ในเมโสโปตาเมีย ซึ่งพวกโรมันได้ปราชัยอย่างยับเยินนั้น การณ์น่าจะเบ็นว่า พวกชาวปาร์เธียได้รับความช่วยเหลือจากพวกชาวมองโกเลียน

แต่ประวัติศาสตร์ของโรมัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประวัติศาสตร์ของสาธารณรัฐโรมัน เบ็นที่พิศมัยแก่ชาวยุโรป เนื่องจากพวกเขาพากันคิดว่า รัฐโรมันเก่าเบ็นแบบฉบับอันเบ็นบรรพบุรุษของรัฐสมัยใหม่ต่าง ๆ ในยุโรป และข้อนี้ก็เบ็น

ความจริงอยู่บ้าง และดังนั้นเด็กนักเรียนอังกฤษจึงถูกบังคับให้เรียนประวัติศาสตร์ของโรมันและกรีคไม่ว่าเด็กนักเรียนเหล่านั้นจะรู้ประวัติศาสตร์สมัยใหม่หรือไม่ก็ตามที พ่อจำได้ดีว่า ได้ถูกบังคับให้อ่านเรื่องราวเกี่ยวกับการณรงค์ในฝรั่งเศสของยูเลียส ซีซาร์ในภาษาลาติน อันเป็นต้นตำหรับซีซาร์มิใช่เป็นแต่เพียงนักเขียนผู้สามารถและมีสำนวนโวหารหยดย้อยอีกด้วย หนังสือ De Bello Gallico ของเขายังคงอ่านกันอยู่ในห้องเรียนนับพันๆ ในยุโรป

เมื่อครู่หนึ่งมาแล้ว เราได้เริ่มสำรวจโลกในสมัยพระเจ้าอโศก เราไม่เพียงแต่ได้จบสิ้นการสำรวจนั้นแล้วเท่านั้น หากยังได้ก้าวข้ามไปถึงในประเทศจีนและในยุโรปอีกด้วย เดี๋ยวนี้เราได้เข้ามาเกือบจะถึงคริสตศักราชอยู่รอมร่อแล้ว เราจะต้องหวนกลับไปยังอินเดีย เพื่อนำความรู้เกี่ยวกับประชากรของอินเดียมาให้ทันกาละสมัย เพราะการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวงหลายครั้งได้อุบัติขึ้นภายหลังการสิ้นพระชนม์ของพระเจ้าอโศก และจักรวรรดิใหม่ๆ ก็ได้โผล่โฉมหน้าออกมาทางภาคใต้และภาคเหนือ

พ่อได้พากเพียรที่จะทำให้ลูกนึกถึงประวัติศาสตร์โลกอย่างประวัติศาสตร์ที่สืบเนื่องกันไปหมดทั้งโลก แต่พ่อก็หวัง

ว่าลูกจะจำได้ว่าในยุคต้น ๆ นี้การติดต่อระหว่างประเทศต่างๆ ที่ห่างไกลกัน เป็นการติดต่อชนิดอยู่ในวงอันจำกัดที่สุด โรม ซึ่งก้าวหน้าในหลาย ๆ ทาง รู้จักภูมิศาสตร์และแผนที่เพียงเล็กน้อย และก็มิได้ขวนขวายหาทางศึกษาเป็นพิเศษอย่างใดเลย เด็กนักเรียนชายหญิงในทุกวันนี้รู้จักภูมิศาสตร์มากยิ่งกว่าที่พวกนายพลผู้ยิ่งใหญ่และบุรุษผู้เฉลียวฉลาดของสภาเซเนตรู้จักกัน ถึงแม้พวกเขาจะได้ถือกันว่าตัวของพวกเขาเป็นเจ้าโลกก็ตามที อนึ่งในขณะที่พวกเขาถือกันว่าตัวของพวกเขาเป็นเจ้าโลกอยู่นั่นเอง ห่างออกไปหลายพันไมล์ ข้ามทวีปเอเชียอันกว้างใหญ่ กษัตริย์ทั้งหลายของจีนก็ถือว่า ตัวของพวกเขาเป็นจ้าวโลกด้วยเหมือนกัน

กลุ่มคนร่ำรวยบังคับบัญชาสาธารณรัฐโรมันขณะที่อำนาจและอาณาเขตแผ่ขยายออกไป ความมั่งคั่งของคนเหล่านี้ก็เพิ่มพูนขึ้นไปด้วย โดยประการฉะนี้คนที่ร่ำรวยจึงร่ำรวยยิ่งขึ้น ส่วนคนที่ยากจนก็ยังยากจนอยู่ดังเดิม

ความหรูหราฟุ่มเฟือยกับความทุกข์ยาก ได้ก้าวหน้าเคียงบ่าเคียงไหล่กันไป น่าพิศวงว่ามนุษย์จะอดทนไปได้สักปานไหน

๒๙

อินเดียภาคใต้ ขับรัศมีภาคเหนือ

๑๐ *เมษายน* ค.ศ. ๑๙๓๒

เราได้กลับมาสู่อินเดียอีก หลังจากเราได้ท่องเที่ยวไปยังประเทศจีนทางตะวันออกไกลและโรมทางตะวันตก เป็นเวลาช้านาน

ภายหลังการสิ้นพระชนม์ของพระเจ้าอโศก จักรวรรดิ์เมารยะมิได้จีรังยั่งยืนในชั่วเวลาเพียงไม่กี่ปี จักรวรรดิ์นี้ก็ได้ร่วงโรยลงไป แว่นแคว้นต่าง ๆ ภาคเหนือได้สลัดหลุดไป แต่ทางภาคใต้อาณาจักรใหม่ได้โผล่โฉมหน้าออกมา–คืออาณาจักร *อันธรา* (Andhra) พวกผู้สืบสกุลของพระเจ้าอโศกยังคงปกครองจักรวรรดิ์ที่กำลังร่อยหรอลงทุกทีสืบต่อไปอีกเป็นเวลาเกือบห้าสิบปี จนกระทั่งพวกเขาได้ถูกปลดออกจากตำแหน่ง โดยผู้บัญชาการทหารรับกของเขา ซึ่งเป็นพราหมณ์ผู้หนึ่งนามว่า *ปุษยะมิตรา* (Pushyamitra) พราหมณ์ผู้นี้ได้สถาปนาตัวเองเป็นกษัตริย์ กล่าวกันว่าในรัชสมัยของพระองค์ได้มีการฟื้นฟูศาสนาพราหมณ์ขึ้นมาใหม่ พระภิษุแห่งพุทธศาสนาก็ได้ถูกข่มเหงอยู่บ้างเหมือนกัน แต่ตามที่ลูกได้อ่านประวัติศาสตร์แห่งอินเดีย ลูก

จะพบว่าวิธีที่ศาสนาพราหมณ์โจมตีพุทธศาสนานั้นอ่อนโยนกว่าศาสนาอื่น ๆ มาก ศาสนาพราหมณ์มิได้ทำการใด ๆ อย่างหยาบคายเพื่อที่จะข่มเหงพุทธศาสนา การข่มเหงมีอยู่บ้างก็จริงอยู่หรอก แต่ทว่าข้อนี้น่าจะเป็นเรื่องทางการเมืองหาใช่เรื่องทางศาสนาไม่ สังฆบริษัทอันใหญ่หลวงแห่งพุทธศาสนาเป็นองค์การที่มีอิทธิพล ฉะนั้นกษัตริย์เป็นอันมากจึงเกรงอิทธิพลทางการเมืองของสังฆบริษัท จากเหตุนี้เองพวกกษัตริย์จึงได้พยายามริดรอนให้อิทธิพลของสังฆบริษัทอ่อนลงไปในบั้นปลายศาสนาพราหมณ์ได้ประสบความสำเร็จในการขับไล่พุทธศาสนาออกไปจากประเทศอันเป็นถิ่นกำเนิดแทบหมดสิ้น ด้วยการเลียนแบบทำให้คล้ายกันบ้าง และด้วยการกลืนเอาพุทธศาสนาเข้ามาแล้วพยายามหาที่บรรจุเข้าไว้ในศาสนาของพราหมณ์เองบ้าง

โดยประการฉะนี้ศาสนาพราหมณ์จึงมิใช่เป็นแต่เพียงการกลับคืนมาของพิธีการอันเก่าแก่เฉยๆ และมิใช่การปฏิเสธสิ่งทั้งมวลประดาที่พุทธศาสนาได้พากเพียรจะกระทำ พวกผู้นำเก่าแก่ของศาสนาพราหมณ์เฉลียวฉลาดกว่ามาก และศาสนาพราหมณ์ได้มีความชำชองในการกลืนและการเลียนแบบมานับแต่บุราณกาล เมื่อพวกอารยันได้เข้ามายังประเทศอินเดียเป็นครั้งแรกนั้นพวกเขาก็ได้เลียนแบบอย่างแห่งวัฒนธรรมและขนบ

ธรรมเนียมของพวกทราวิเดียนไว้เป็นอันมาก อีกประการหนึ่ง ตลอดชั่วประวัติศาสตร์ของพวกเขา พวกเขาได้ปฏิบัติด้วยวิธีการนี้ ไม่ว่าจะโดยรู้สึกตัวหรือไม่ก็ตามกับพุทธศาสนาพวกเขาก็ได้ปฏิบัติทำนองเดียวกันนี้ และได้เชิดชูพระพุทธเจ้าขึ้นเป็น *อาวตาร* (avatar) และเทพเจ้า–องค์หนึ่งในจำนวนที่มีอยู่เป็นอันมากในโบสถ์ประดิษฐาน เทพเจ้าของพวกฮินดู พระพุทธเจ้ายังคงเป็นบุรุษผู้ได้รับความเคารพสักการะและเป็นที่รักแก่มหาชนอยู่ แต่คำสั่งสอนอันวิเศษของพระองค์ได้ถูกกีดกันออกไปอย่างเงียบๆ ฉะนั้น ศาสนาพราหมณ์หรือศาสนาฮินดูซึ่งมีข้อผิดเพี้ยนกันเล็กน้อยจึงยังคงมีวิถีทางอันราบรื่นสืบไป แต่กรรมวิธีแห่งการทำให้พระพุทธเจ้าเป็นศาสนาพราหมณ์นี้ได้ดำเนินไปอย่างยืดเยื้อ และเราก็กำลังคุยกันเป็นการล่วงหน้า เพราะภายหลังการสวรรคตของพระเจ้าอโศก พุทธศาสนาจะยังคงอยู่ในอินเดียอีกเป็นเวลาตั้งหลายร้อยปี

เราไม่จำเป็นต้องทำให้ตัวของเราเองลำบากลำบนไปกับพวกกษัตริย์และราชวงศ์ทั้งหลาย ซึ่งครองตำแหน่งสืบต่อกันมาในมคธประเทศ ราวๆ ๒๐๐ ปีภายหลังการสิ้นพระชนม์ของพระเจ้าอโศก มคธได้สิ้นสุดจากภาวะการเป็นรัฐชั้นเอกของอินเดีย แต่ถึงแม้กระนั้น ประเทศมคธก็ยังเป็นศูนย์กลางอันสำคัญแห่งวัฒนธรรมของพุทธศาสนาสืบต่อมา

ในขณะเดียวกัน เหตุการณ์อันสำคัญ ๆ หลายกรณีได้อุบัติขึ้นทั้งทางภาคเหนือและภาคใต้ ทางภาคเหนือมีการรุกรานซ้ำซาก โดยประชากรเหล่าต่าง ๆ แห่งเอเชียกลาง ซึ่งเรียกกันว่า พวกชาวบัคเตรีย (Baktrians) สะกะ (Sakas) ซีเธียน (Scythians) เตอร์ก (Turkis) และ กุษาน (Kushans) พ่อคิดว่าครั้งหนึ่งพ่อได้เขียนเล่าให้ลูกฟังว่า เอเชียกลางได้เคยเป็นแหล่งเพาะฝูงชนหลายเผ่าพันธุ์อย่างไร และเผ่าพันธุ์เหล่านี้ได้แตกสาขาออกไปครั้งแล้วครั้งเล่า ในประวัติศาสตร์แล้วก็กระจายออกไปทั่วทั้งทวีปเอเชีย และแม้แต่ยุโรปอย่างไร ในระหว่าง ๒๐๐ ปีก่อนคริสตศก มีการรุกรานเหล่านี้หลายครั้งหลายหน แต่ลูกต้องจำไว้ด้วยว่า การรุกรานเหล่านี้มิใช่เพียงเพื่อเอาชนะและปล้นสดมภ์เฉย ๆ พวกเขายังมุ่งหวังแสวงหาที่ดินเพื่อตั้งหลักแหล่งอยู่อีกด้วย เผ่าพันธุ์ต่าง ๆ แห่งเอเชียกลางเหล่านี้ส่วนมากเป็นพวกเร่ร่อน (normans) และเมื่อจำนวนผู้คนของเขาทวียิ่งขึ้น ที่ดินซึ่งพวกเขาอาศัยอยู่ก็ไม่พอเพียงที่จะหล่อเลี้ยงชีวิตของพวกเขา ดังนั้นพวกเขาจึงพากันออกท่องเที่ยวไป เพื่อแสวงหาที่ดินใหม่ ๆ เหตุผลซึ่งมีแรงผลักดันยิ่งกว่าที่กล่าวแล้วในการออกท่องเที่ยวไปเป็นกลุ่มใหญ่ ๆ ดังกล่าวนี้ ได้แก่ความกดดันจากทางเบื้องหลัง หมู่

ชนหรือพงษ์พันธุ์ใหญ่ ๆ น่าจะได้ขับไล่หมู่ชนอื่น ๆ ออกไป และหมู่ชนเหล่านั้น ก็จะได้ถูกบังคับให้รุกรานประเทศอื่น ๆ เป็นทอด ๆ กันไป โดยประการฉะนี้ บรรดาบุคคลที่ได้เข้ามาสู่อินเดียในฐานะผู้รุกราน ตัวของพวกเขาเองจึงมักจะเป็นผู้ลี้ภัยมาจากทุ่งหญ้าของตน จักรวรรค์ของจีนก็เหมือนกันเมื่อใดจีนเข้มแข็งพอที่จะทำเช่นนั้น ก็ได้ขับไล่พวกเร่ร่อนเหล่านี้ออกไป อาทิในรัชสมัยของราชวงศ์ชิน และโดยประการฉะนี้จึงบังคับให้พวกเขาจำต้องแสวงหาที่อยู่ใหม่

ลูกต้องจำไว้ด้วยว่า หมู่ชนเร่ร่อนของเอเซียกลางเหล่านี้มิได้ถือว่าอินเดียเป็นประเทศศัตรูโดยสิ้นเชิง หมู่ชนเหล่านี้ได้ถูกกล่าวถึงว่าเป็น "พวกบ่าเถื่อน" และไม่ต้องสงสัยเลย เมื่อเปรียบเทียบกับอินเดียในยุคกระโน้น พวกเขาไม่มีอารยธรรมเท่าอินเดีย แต่ถึงกระนั้นพวกเขาก็เป็นพุทธ-ศาสนิกซึ่งมีศรัทธาอย่างแรงกล้า และดังนั้นพวกเขาจึงหวังมาพึ่งอินเดียซึ่งให้กำเนิดแก่*พระธรรม*

แม้แต่ในรัชสมัยของปุษยะมิตรา ก็มีการรุกรานทางภาคตะวันตกเฉียงเหนือ โดย*มินันเดอ* แห่งบัคเตรีย ซึ่งเป็นพุทธศาสนิกผู้เคร่งในพระธรรม บัคเตรียเป็นประเทศที่อยู่เลยพรมแดนอินเดียไปเพียงเล็กน้อยประเทศนี้ได้เคยเป็นส่วนหนึ่งแห่ง

จักรวรรดิของเซลิวคูส แต่ต่อมาภายหลังได้ตั้งตนเป็นประเทศเอกราช การรุกรานของมีนันเดอร์ได้ถูกขับไล่ถอยกลับออกไป แต่เขาก็กระเสือกกระสนที่จะรักษาเมืองคะบูล และซินด์ไว้ให้จงได้

ต่อมาได้มีการรุกรานของพวกสะกะ ซึ่งยกกันมาเป็นจำนวนมากมาย และแผ่กระจายออกไปทั่วอินเดียภาคเหนือและภาคตะวันตกพวกสะกะเป็นเผ่าชนอันใหญ่หลวงของพวกเร่ร่อนเตอร์กพวกเขาได้ถูกผลักดันออกมาจากทุ่งเลี้ยงสัตว์ของเขาโดยพวกกุษาน ซึ่งเป็นเผ่าชนอันใหญ่หลวงอีกเผ่าหนึ่ง พวกสะกะแผ่กระจายออกไปทั่วบัคเตรียและปาร์เธีย แล้วก็ค่อย ๆ ตั้งรกรากลงในอินเดียภาคเหนือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมณฑลปั๋ญจาบ, ราชปุตนะ และคะเธียวาท อินเดียได้ทำให้พวกเขามีอารยธรรม และพวกเขาก็ได้เลิกนิสัยชอบเร่ร่อน

เป็นสิ่งที่น่าสังเกตเห็นว่า พวกผู้ปกครองชาวบัคเตรียและเตอร์กในส่วนต่าง ๆ ของอินเดีย ไม่มีอะไรแตกต่างไปจากสังคมอารยันอินเดียมากมายนัก พวกผู้ปกครองเหล่านี้ในฐานะที่เป็นพุทธศาสนิก ได้เจริญรอยตามองค์การของพุทธศาสนา ซึ่งตัวขององค์การเองก็ตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งแบบแผนประชาคมหมู่บ้านประชาธิปไตยอันเก่าแก่ของอารยันอินเดีย โดย

ประการฉะนั้น แม้แต่อยู่ภายใต้พวกผู้ปกครองเหล่านี้ อินเดียก็ยังคงเป็นแหล่งรวมของประชาคมหมู่บ้านปกครองตนเอง หรือสาธารณรัฐ ภายใต้อำนาจของส่วนกลางสืบไป ระหว่างยุคนี้เมืองตักษะสิลา [๑] และมะธุราก็ยังคงเป็นศูนย์กลางแห่งการศึกษาพุทธศาสนาที่สำคัญสืบไปด้วยเหมือนกัน และเป็นศูนย์กลางที่ดึงดูดนักศึกษามาจากจีนและเอเชียตะวันตก

แต่การรุกรานซ้ำซากจากทางตะวันตกเฉียงเหนือ และการค่อย ๆ แตกสลายของรัฐเมารยะก็ได้บังเกิดผลขึ้นอย่างหนึ่ง คือ รัฐต่าง ๆ แห่งอินเดียภาคใต้ได้กลายเป็นตัวแทนอันแท้จริงแห่งระเบียบแบบแผนอันเก่าแก่ของพวกอารยัน – อินเดียโดยประการฉะนี้ ศูนย์กลางของพวกอารยัน – อินเดียจึงได้ย้ายไปอยู่ภาคใต้บรรดาผู้ปรีชาสามารถจากภาคเหนือน่าจะได้อพยพไปยังภาคใต้เป็นจำนวนมากเนื่องจากถูกรุกราน ในกาลภายหลังลูกจะเห็นว่าอีก ๑๐๐๐ ปีต่อมา พฤติการณ์ดังว่านี้ได้อุบัติซ้ำอีก เมื่อพวกมุสลิมได้รุกรานอินเดีย แม้แต่เดี๋ยวนี้อินเดียภาคใต้ก็ได้รับความกระทบกระเทือนจากการรุกราน และการติดต่อของต่างด้าวน้อยกว่าภาคเหนือมาก เราส่วนมากที่อาศัยอยู่ทางภาคเหนือได้เติบโตขึ้นมาท่ามกลางวัฒนธรรมที่ผสมกัน

---

๑ หรือ ตักสิลา—ผู้แปล

การผสมของวัฒนธรรมฮินดูกับมุสลิมพร้อมกับมีของตะวันตกเจือปนด้วยอย่างจาง ๆ แม้แต่ภาษาของเรา – ฮินดู หรือ อูรดู หรือ ฮินดูสตานี ลูกจะเรียกอย่างหนึ่งอย่างใดก็ได้ตามใจชอบ ก็เป็นภาษาที่ผสมกัน แต่ดังที่ลูกได้เห็นมากับตัวของลูกเองแล้ว ภาคใต้ยังคงมีภาษาฮินดูและภาษาที่ใช้กันอยู่ทั่ว ๆ ไปหนาตากว่าเพื่อน ภาคใต้ได้พยายามปกปักรักษาประเพณีอันเก่าแก่ของพวกอารยันไว้เป็นเวลาตั้งหลายร้อยปี และด้วยความพยายามดังว่านี้ภาคใต้ได้สร้างสังคมอันเข้มงวดขึ้น เป็นสังคมที่น่าฉงนสนเท่ห์ในความใจแคบไม่ยอมให้ประชาชนถือศาสนาได้ตามใจชอบ แม้แต่ในทุกวันนี้ *อันกำแพงนั้นเป็นมิตรที่เต็มไปด้วยอันตราย ในบางครั้งบางคราวมันอาจปกป้องเราให้พ้นจากสิ่งเลวร้ายภายนอก และกันเอาผู้บุกรุกซึ่งไม่พึงปรารถนาออกไป แต่มันก็ทำให้คนเราเป็นนักโทษและเป็นทาสด้วยเหมือนกัน เพราะฉะนั้นคนเราจึงขยิ้สิ่งที่เรียกกันว่าความบริสุทธิ์หรือความคุ้มกันของเรา ด้วยการเอาเสรีภาพไปแลกเปลี่ยน กำแพงอันน่ากลัวที่สุดได้แก่กำแพงที่โผล่ขึ้นมาในดวงความคิด แล้วกางกั้นมิให้คนเราขว้างประเพณีอันไม่ดีไม่งามทิ้งไป เพราะว่ามันเป็นของเก่า พร้อมกับขัดขวางมิให้เรายอมรับความคิดใหม่ ๆ เพราะว่ามันเป็นของใหม่*

แต่ถึงกระนั้นอินเดียภาคใต้ก็ได้บำเพ็ญกรณียกิจอย่างจริงจังในการรักษาประเพณีของอารยันอินเดียไว้ ไม่แต่เฉพาะทางด้านศาสนาเท่านั้น หากยังด้านศิลปะและด้านการเมืองอีกด้วย ตลอดมาเป็นเวลากว่า ๑๐๐๐ ปี เดี๋ยวนี้หากลูกประสงค์ที่จะชมตัวอย่างศิลปะเก่าแก่ของอินเดีย ลูกก็ต้องไปอินเดียภาคใต้ ส่วนในด้านการเมืองจากหนังสือของเมกัสธนิสชาวกรีค [๑] เรามีตัวอย่างที่แสดงว่า ที่ประชุมของประชาชนหลายแห่งในภาคใต้ได้ยับยั้งอำนาจของกษัตริย์

เมื่ออาณาจักรมคธเสื่อมโทรมลง ไม่เพียงแต่บรรดาผู้คงแก่เรียนเท่านั้นที่ลงไปยังภาคใต้ หากพวกศิลปิน, ช่างก่อสร้าง, ช่างผีมือ, และช่างผู้ชำนาญก็ได้พากันลงไปยังภาคใต้ด้วยเหมือนกัน การค้าขายซึ่งมีอยู่อย่างมากมายในระหว่างอินเดียภาคใต้กับยุโรปรุ่งเรือง ไข่มุก, งาช้าง, ทอง, ข้าว, พริกไทย, นกยูง และแม้แต่ลิง ได้ถูกส่งไปยังบาบิโลน, อียิปต์และกรีค และต่อมาส่งไปยังโรมอีกด้วย ไม้สักจากชายฝั่งทะเลเมืองมะลาบาร์ก็ได้ถูกส่งไปยัง มัลเดียและบาบิโลเนียก่อนหน้านั้นเสียด้วยซ้ำ การค้าขายทั้งมวลนี้ หรือส่วนมากของการค้าขายที่ว่านี้ ได้บรรทุกไปโดยเรือของอินเดีย ซึ่ง

---

๑ ทูตของกุสเซลิวประจำราชสำนักจันทรคุปต์ —ผู้แปล

พวกดราวิเดียนเป็นผู้ทำการเดินเรือ ข้อนี้ย่อมจะช่วยให้ลูกสามารถตระหนักได้ว่า อินเดียภาคใต้ได้ดำรงอยู่ในฐานะอันก้าวหน้าสักปานใดในโลกสมัยโบราณ ในภาคใต้ได้มีผู้ค้นพบเงินเหรียญของโรมันเป็นจำนวนมากมาย และมีชาวเมืองอเล็กซานเดรียหลายคณะอยู่ตามชายฝั่งทะเลเมืองมะลาบาร์กับมีชาวอินเดียหลายคณะอยู่ในเมืองอเล็กซานเดรียดังที่พ่อได้เคยเล่าให้ฟังมาแล้ว

หลังจากพระเจ้าอโศกสิ้นพระชนม์ไปแล้วไม่นาน รัฐอันธราก็ได้เป็นเอกราช บางทีลูกก็จะทราบว่า เดี๋ยวนี้อันธราเป็นมณฑลของสาธารณรัฐ ซึ่งอยู่ตามชายฝั่งทะเลด้านตะวันออกของอินเดีย เหนือเมืองมัดราสเดี๋ยวนี้เป็นภาษาของรัฐอันธราภายหลังพระเจ้าอโศก อำนาจของอันธราแผ่ขยายออกไปอย่างรวดเร็ว จนกระทั่งข้ามเลยคานจากทะเลหนึ่งไปยังอีกทะเลหนึ่ง

จากภาคใต้ได้มีการดำเนินงานเสียงโชคอย่างใหญ่หลวงในการแสวงหาอาณานิคม แต่เกี่ยวกับเรื่องเหล่านี้เราจะคุยกันภายหลัง

ในข้อความข้างต้นพ่อได้กล่าวถึงพวกสะกะ, พวกซีเธียนและอื่น ๆ บรรดาที่ได้รุกรานอินเดีย แล้วตั้งถิ่นฐาน

ลงในภาคเหนือ พวกเหล่านี้ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของอินเดีย และเราที่อยู่ในอินเดียภาคเหนือ เป็นผู้สืบสกุลมาจากพวกเขามากปาน ๆ กับสืบสกุลมาจากพวกอารยัน ชนเผ่าราชปุตซึ่งมีรูปลักษณะงดงามและกล้าหาญ กับชาวมณฑลคะเธียวาท ผู้ทรหดบึกบึน เป็นผู้สืบสกุลมาจากพวกเขาเป็นพิเศษ

กรมศิลปากร หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติฯ ตรัง

๓๐

จักรวรรดิ์บนพรมแดนของพวกกุษาน

๑๑ เมษายน ค.ศ. ๑๙๓๒

ในจดหมายของพ่อฉบับที่แล้ว พ่อได้เล่าให้ลูกฟังถึงการรุกรานอินเดียซ้ำซาก โดยพวกสะกะและพวกเตอร์ก ทั้งพ่อยังได้เล่าให้ลูกฟังถึงความเติบโตของรัฐอันธรา อันทรงอำนาจทางภาคใต้ ซึ่งมีอาณาเขตยาวเหยียดจากอ่าวแบงกอลไปจดทะเลอาเรเบีย พวกสะกะได้ถูกพวกกุษานขับไล่ให้ไปข้างหน้า และต่อมาอีกสักหน่อยตัวของพวกกุษานเองก็ปรากฏโฉมหน้าออกมาบนเวที ในศตวรรษที่หนึ่งก่อนคริสตศก พวกกุษานได้จัดตั้งรัฐขึ้นบนพรมแดนอินเดีย แล้วรัฐนี้ก็เติบใหญ่ขึ้นเป็นจักรวรรดิ์อันใหญ่หลวง จักรวรรดิ์กุษานนี้แผ่อาณาเขตลงมาจดเมืองพาราณสีและเทือกเขาวินทยา ทางด้านใต้จรดคัสการ์, ยาคันด์และโคตัน ทางด้านเหนือ จดพรมแดนเปอร์เซียกับปาเธียทางด้านตะวันตก โดยประการฉะนี้ อินเดียตอนเหนือทั้งหมด รวมทั้งสหมณฑล, บัญจาบ และกัศมีร์ กับพื้นที่เล็ก ๆ แห่งเอเชียกลางอีกชิ้นหนึ่งจึงอยู่ภายใต้กษัตริย์กุษาน จักรวรรดินี้ยังยืนมาเกือบสามร้อยปี

ประมาณไล่เลี่ยกับยุคที่รัฐอันธรารุ่งเรืองขึ้นมาในภาคใต้ นครหลวงของกุษานครั้งแรกดูเหมือนจะเป็นคะบูล ต่อมาได้ย้ายไปอยู่ที่เปษะวาร หรือปุรุษปุระ ตามที่เรียกกันในขณะนั้น และคงตั้งอยู่ที่นั่นเรื่อยมา

จักรวรรดิกุษานนี้น่าทึ่งในหลายทาง กุษานเป็นอาณาจักรแห่งพุทธศาสนาและองค์หนึ่งในหมู่กษัตริย์ผู้เรืองนาม–คือ จักรพรรดิกนิษกะ (Kanishka)–เป็นผู้เลื่อมใสใน *พระธรรม* อย่างลึกซึ้ง ใกล้กับเปษะวารอันเป็นนครหลวง มีเมืองตักษะสิลา ซึ่งได้เป็นศูนย์กลางแห่งวัฒนธรรมของพุทธศาสนามาเป็นเวลาช้านาน พวกกุษานเป็นชาวมองโกเลีย หรือเกี่ยวดองกับชาวคองโกเลียดังที่พ่อคิดว่าได้มีการเดินทางไปมาหาสู่กับมองโกเลียบ้านเกิดเมืองนอนอยู่ไม่ขาดสาย ฉะนั้นการศึกษาพุทธศาสนาตลอดจนวัฒนธรรมของพุทธศาสนา คงต้องแพร่หลายไปยังประเทศจีนและมองโกเลียด้วยแน่ๆ ในทำนองเดียวกัน เอเชียตะวันตกก็คงต้องได้มาติดต่ออย่างใกล้ชิดกับความคิดของพุทธศาสนา นับแต่ยุคของพระเจ้าอเล็กซานเดอร์เป็นต้นมา เอเชียตะวันตกได้ตกอยู่ในภายใต้การปกครองของกรีก และพวกกรีกจำนวนมากมายก็ได้นำวัฒนธรรมของพวกเขามาสู่เอเชียตะวันตก ตอนนี้วัฒนธรรมกรีกแห่งเอเชียนี้ได้คลุกเคล้ากับวัฒนธรรมแห่งพุทธศาสนาอินเดีย

โดยประการฉะนี้ อินเดียจึงได้มีอิทธิพลเหนือจีนและเอเชียตะวันตก แต่จีนและเอเชียตะวันตกก็มีอิทธิพลเหนืออินเดียในทำนองเดียวกันด้วย จักรวรรดิกุษานตั้งอยู่ในระหว่างโลกของโรมัน–กรีคทางด้านตะวันตก, โลกของจีนทางด้านตะวันออก และโลกของอินเดียทางภาคใต้ราวกับอนุสาวรีย์อันมหึมานั่งค่อมอยู่บนหลังของทวีปเอเชีย กุษานเป็นบ้านถึงทางทั้งระหว่างอินเดียกับโรม และระหว่างอินเดียกับจีน

ดังที่ลูกก็อาจจะคาดได้ ฐานะอันเป็นศูนย์กลางนี้ได้ช่วยนำมาซึ่งการติดต่ออย่างใกล้ชิดระหว่างอินเดียกับโรม ยุคแห่งจักรวรรดิกุษานตรงกันกับบั้นฉิมยุคแห่งสาธารณรัฐโรมันขณะที่ยูเลียส ซีซาร์ยังมีชีวิตอยู่ และสองร้อยปีแรกแห่งจักรวรรดิโรมัน กล่าวกันว่า จักรพรรดิแห่งกุษานได้ส่งคณะทูตอันกอปร์ด้วยคนจำนวนมากมายไปยังออกัสตัส ซีซาร์ การค้าขายเล่าก็รุ่งเรืองทั้งทางบกและทางทะเล ในบรรดาสิ่งของต่างๆ ที่อินเดียได้ส่งไปยังโรมัน มีน้ำหอม, เครื่องเทศ, ไหม, ผ้าบั๊กลวดลายเป็นดอก, ผ้ามัสลิน, ผ้ายกดิ้นทอง และเพชรนิลจินดา นักประพันธ์โรมันผู้หนึ่ง นามว่าปลินี (Pliny) ได้ครำ่ครวญอย่างปวดร้าว ในการที่ทองหลั่งไหลจากโรมไปยังอินเดีย เขากล่าวว่าสิ่งหรูหราฟุ่มเฟือยเหล่านี้ทำให้จักรวรรดิ

โรมันสิ้นเปลืองเงินไปปีละหนึ่งร้อยล้านเซสเตอร์เซส นี่คงจะตกอยู่ในราวสิบล้านห้าแสนรูปี หรือหนึ่งล้านปอนด์สเตอร์ลิงก์

ในระหว่างยุคนี้ ตามวัดต่าง ๆ ของพุทธศาสนา และตามที่ประมุขสงฆ์ ได้มีการโต้วาทีและโต้แย้งกันครั้งใหญ่ ความคิดใหม่หรือความคิดเก่าในอาภรณ์ใหม่ ได้แพร่เข้ามาจากทางใต้และตะวันตก แล้วความคิดอย่างง่าย ๆ ปราศจากการประดิษฐ์ประดอย ของพุทธศาสนาก็ได้ค่อย ๆ ตก ไปอยู่ภายใต้อิทธิพล การเปลี่ยนแปลงนี้ได้ดำเนินติดต่อกันเรื่อยไปจนกระทั่งยังผลให้พุทธศาสนาแยกออกไปเป็นสองฝ่าย–เรียกว่า *มหายาน* (Mahayan: ยานใหญ่) และหินยาน (Hinayan: ยานน้อย) อนึ่งขณะที่ทัศนะคติซึ่งมีต่อชีวิตและศาสนาได้เปลี่ยนแปลงไป ด้วยการตีความหมายใหม่ และด้วยความคิดใหม่การสำแดงออกซึ่งความคิดเหล่านั้นในทางศิลปะและสถาปัตยกรรมก็ได้เปลี่ยนแปลงตามไปด้วยเหมือนกัน มิใช่เป็นเรื่องง่ายในการที่จะกล่าวว่าการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้เกิดขึ้นได้อย่างไร บางทีจะมีอิทธิพล อันสำคัญสอง อย่างซึ่งทั้งคู่โน้มเอียง ไปในทางที่จะทำให้พุทธศาสนาเหไปในทางเดียวกัน คือ อิทธิพลของพราหมณ์ และของกรีก

พ่อได้บอกหลายครั้งแล้วว่า พุทธศาสนาเป็นการปฏิวัติต่อวรรณะ ต่อเล่ห์เหลี่ยมของพวกพระและต่อลัทธิพิธีกรรม

สมเด็จพระโคดมไม่ทรงอนุมัติให้สักการะบูชารูป พระองค์มิได้ทรงอ้างตนเป็น เทพเจ้าเพื่อที่จะ ได้รับการ สักการะบูชาพระองค์ทรงเป็นผู้ตรัสรู้ คือ *พระพุทธะ* ตามแนวคิดนี้พระพุทธเจ้าจึงมิได้มีรูปบูชาเป็นเครื่องหมายแทนพระองค์และสถาบันศิลปกรรมแห่งยุคกระโน้นก็หลีกเลี่ยงการสร้างรูป เสียโดยสิ้นเชิงแต่พวกพราหมณ์ปรารถนาที่จะเชื่อมต่อช่องว่างระหว่างศาสนาฮินดูกับศาสนาพุทธ และพยายามนำเอาความคิดตลอดจนการแสดงความหมายด้วยศิลปะของฮินดู เข้ามาสู่ความคิดของศาสนาพุทธเป็นนิจ อนึ่งเล่าพวกช่างผู้ชำนาญแห่งโลกโรมันกรีกก็ชอบสร้างรูปเทพเจ้าทั้งหลายไว้บูชาด้วยเหมือนกัน โดยประการฉะนี้ รูปบูชาต่าง ๆ จึงได้ค่อย ๆ คืบคลานเข้ามาประดิษฐานอยู่บนแท่นบูชาของพุทธศาสนา แรกเริ่มเดิมทีรูปเหล่านี้มิใช่รูปของพระพุทธเจ้า หากเป็นรูปของ *พระโพธิสัตว์* (Bodhi Sattvas) ซึ่งตามนิยายปรัมปรากล่าวกันว่า เป็นการเสวยพระชาติเมื่อก่อนหน้าที่จะกำเนิดมาเป็นพระพุทธเจ้า วิธีการเช่นนี้ได้ถือปฏิบัติกันเรื่อยมาจนกระทั่งตัวของพระพุทธเจ้าเองก็ได้ถูกบรรยายไว้ด้วยรูปต่าง ๆ และได้รับการสักการะบูชา

ฝ่ายมหายานแห่งพุทธศาสนา เห็นชอบกับการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ เพราะมันใกล้เข้าไปสู่คัลลองแห่งความคิดของ

พราหมณ์ยิ่งขึ้น บรรดาจักรพรรดิแห่งกุษานได้ยอมรับนับถือมหายาน และได้ช่วยให้มหายานแผ่กระจายออกไป แต่พวกเขาก็หามีใจแคบบังคับให้คนต้องนับถือมหายาน หรือบังคับให้คนศาสนาอื่น ๆ หันมานับถือไม่ กล่าวกันว่ากนิษกะยังได้ส่งเสริมศาสนาโซโรอัสเตรียนิสม์อีกด้วย

เป็นเรื่องน่าทึ่งในการอ่านการโต้วาทีครั้งใหญ่ ซึ่งมักจะอุบัติขึ้นในระหว่างท่านผู้คงแก่เรียนเกี่ยวกับความดีของมหายานและหินยานโดยยกเอามาเปรียบเทียบกัน การชุมนุมสงฆ์ขนาดมหึมามักจะมีขึ้นด้วยจุดประสงค์ข้อนี้ กนิษกะได้จัดให้มีการประชุมใหญ่ของสงฆ์ในกัศมีร การโต้วาทีและการโต้เถียงกันเกี่ยวกับปัญหานี้ยืดเยื้อมาเป็นเวลาตั้งหลายร้อยปี ทางอินเดียภาคเหนือฝ่ายมหายานมีชัย ส่วนทางภาคใต้ฝ่ายหินยานมีชัย จนกระทั่งสองฝ่ายนี้ในอินเดียได้ถูกศาสนาฮินดูกลืนเอาไป ทุกวันนี้ฝ่ายมหายานแห่งพุทธศาสนามีอยู่ในจีน ญี่ปุ่น และธิเบต ส่วนฝ่ายหินยาน[๑] มีอยู่ในลังกา, พม่า

ศิลปะของคนเรานั้น เป็นกระจกเงาส่องภาพดวงใจของตนอย่างแท้จริง และดังนั้นขณะที่ความคิดอย่างง่าย ๆ ปราศจากการประดิษฐ์ประดอยของพุทธศาสนาในยุคต้น ๆ ได้หลีกทาง

---

๑ และไทย, ญวน, กัมพูชา —ผู้แปล

ให้แก่การแสดงความหมายด้วยศิลปะของอินเดียจึงได้กลายเป็นสิ่งประณีตและหรูหรายิ่งขึ้น-ยิ่งขึ้นคุจกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแกะสลักของฝ่ายมหายานทางภาคตะวันตกเฉียงเหนือ คือในกันธรา เต็มไปด้วยรูปอันประณีตและหรูหรา แม้แต่สถาบัตยกรรมของมหายานก็ไม่สามารถคุ้มครองตน มิให้สิ่งใหม่ ๆ นี้แตะต้องได้ สถาบัตยกรรมของมหายานได้ค่อย ๆ ศูนย์เสียความยับยั้งและความง่าย ๆ ปราศจากการประดิษฐ์ประดอยอันเป็นแบบแผนในยุคต้น ๆ ของมันไป แล้วก็ยึดถือเอาการแกะสลักอย่างประณีตหรูหรา และการแสดงความหมายด้วยศิลปะ

สิ่งที่เป็นอนุสรณ์แห่งยุคที่กล่าวถึงนี้ ยังมีอยู่กับพวกเราเพียงไม่กี่ชิ้น ที่น่าทึ่งที่สุด ได้แก่ภาพเขียนบนผนังปูนอันวิจิตรบางภาพที่อชันตะ

เดี๋ยวนี้เราจะกล่าวคำอำลาต่อพวกกุษาน แต่จงจำข้อนี้ไว้ ทำนองเดียวกับพวกสะกะและพวกเตอร์กอื่น ๆ พวกกุษานได้เข้ามายังอินเดียและปกครองอินเดียอย่างแทบจะมิใช่ชนต่างด้าวปกครองประเทศที่พ่ายแพ้ เครื่องผูกพันแห่งศาสนาได้ผูกมัดพวกเขาไว้กับประเทศอินเดียและประชากรอินเดีย แต่นอกจากในเรื่องนี้แล้ว พวกเขายังรับเอาหลักการปกครองของคน

อารยันในอินเดียมาถือเป็นทางปฏิบัติอีกด้วย อนึ่งเนื่องจากพวกเขาได้ปรับปรุงตัวเองให้เข้ากับระเบียบแบบแผนของอารยันในขอบเขตอันใหญ่หลวง พวกเขาจึงได้ประสบผลสำเร็จในการปกครองอินเดียภาคเหนือเป็นเวลาเกือบ ๓๐๐ ปี

บ่อยเหลือเกิน ศาสนาได้รับใช้เป็นเครื่องมือของการเมือง.... ศาสนาเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการปกครองมันอาจจะเป็นหน้าที่ของผู้ปกครองในการสนับสนุนศาสนา ซึ่งเขาเชื่อว่าเป็นสิ่งจอมปลอม เรามีตัวอย่างมากมายเหลือคณานับ ซึ่งก้าวหน้าไปภายใต้เสื้อคลุมของศาสนา

พระเยซูและศาสนาคริสเตียน

๑๒ เมษายน ค.ศ. ๑๙๓๒

จักรวรรดิ์กุษานในภาคตะวันตกเฉียงเหนือของอินเดีย และราชวงศ์ฮั่นในจีนได้พาเราไปพ้นเหลักหมายเขตที่สำคัญในประวัติศาสตร์ ฉะนั้นเราจึงต้องย้อนหลังกลับไปหามัน เท่าที่ผ่านมาแล้วเรากล่าวกันเกี่ยวกับวันเดือนปีก่อน ค.ศ. (B.C.—ก่อนพระคริสต์) เดี๋ยวนี้เราเข้ามาอยู่ในคริสตศักราช a.d. หรือ a.c. ศักราชนี้นับจากพระคริสต์ตามที่นามของมันบ่งชี้ให้เห็น คือจากวันที่เข้าใจกันว่าเป็นวันปฏิสนธิของพระคริสต์ ตามความเป็นจริง, การณ์น่าจะเป็นว่า พระคริสต์ได้ปฏิสนธิเมื่อปีก่อนหน้าวันที่เข้าใจกันนี้ แต่ข้อนี้ยังให้เกิดความแตกต่างกันเพียงเล็กน้อย มันเป็นขนบธรรมเนียมที่จะกล่าวถึงวันเดือนปีภายหลังพระคริสต์ว่า a.d. Anno Domini—ในปีแห่งพระผู้เป็นเจ้า การเจริญรอยตามการปฏิบัติกันอย่างแพร่หลายทั่วไปนี้ ไม่มีอันตรายแต่ประการใดเลยแต่สำหรับพ่อรู้สึกว่าการใช้ตัวอักษร a.c.—after Christ [๑] ดูจะถูกหลักวิชายิ่งกว่า

---

๑ หลัง ค.ศ. —ผู้แปล

เพราะวันเดือนปีเหล่านี้ก็คุจเดียวกันกับที่เราได้ใช้ b.c. [๑] กันมานั่นเองแท้ ๆ พ่อขอแนะนำให้ทำเช่นนั้น

เรื่องราวของพระคริสต์ หรือตามนามของพระองค์คือ พระเยซู มีบรรยายไว้ให้เราทราบในคัมภีร์ใบเบิลที่ชื่อว่า "นิว เทสตะเมนต์" และลูกก็ย่อมทราบเกี่ยวกับเรื่องนี้มาบ้างแล้ว ในเรื่องราวที่บรรยายไว้ในคัมภีร์แห่งคริสตศาสนาเหล่านี้ มีการกล่าวถึงวัยหนุ่มของพระองค์เพียงนิดหน่อย พระองค์ทรงปฏิสนธิ ณ เมืองนาซาเรธ พระองค์ได้ทรงเทศนาในเมืองกะลิลี แล้วก็ได้เสด็จเข้ามายังนครหลวงเยรูซาเล็ม เมื่อพระองค์มีชนมายุสามสิบปีเศษ หลังจากนั้นมีนานพระองค์ได้ถูกนำตัวขึ้นพิจารณาและถูกตัดสินลงโทษโดย ปอนติอูสไปเลต ข้าหลวงใหญ่โรมัน การณ์ไม่ปรากฏแจ่มชัดว่าพระองค์ได้ไปที่ไหนเมื่อก่อนหน้าที่พระองค์ได้เริ่มเทศนาสั่งสอน ตลอดทั่วเอเชียกลาง คือในกัสมีร์, ลาดัค, ธิเบตและแม้แต่เหนือขึ้นไป ยังคงมีการเชื่อกันอย่างแนบแน่นว่า เยซู หรือ อิสา (Isa) ได้ท่องเที่ยวไปตามถิ่นต่าง ๆ เหล่านี้ คนบางคนเคยเชื่อว่าพระองค์ได้เคยมาเยี่ยมอินเดียด้วยเหมือนกัน เราไม่อยู่ในวิสัยที่จะกล่าวถึงสิ่งหนึ่งสิ่งใดด้วยความแน่นอนได้ไม่ และแท้

---

๑ ก่อน ค.ศ. —ผู้แปล

ที่จริงบรรดาเจ้าหน้าที่ซึ่งได้ศึกษาค้นคว้าชีวิตของพระเยซูส่วนมากไม่เชื่อว่าพระเยซูได้มายังอินเดีย หรือเอเชียกลาง แต่ทว่าก็ไม่มีอะไรเหลือวิสัยที่พระองค์จะได้ทรงกระทำเช่นนั้นเสียเลยทีเดียว ยุคกระโน้น มหาวิทยาลัยอันใหญ่หลวงทั้งหลายของอินเดีย เฉพาะอย่างยิ่งตักษะศิลา ทางภาคตะวันตกเฉียงเหนือ ได้ดึงดูดนักศึกษาผู้ตั้งใจจริงจังมาจากประเทศไกล ๆ และพระเยซูก็อาจจะได้มาที่นั่นเพื่อแสวงหาความรู้ ในหลายๆ แง่ คำสั่งสอนของพระเยซูคล้ายคลึงกับคำสั่งสอนของสมเด็จพระโคคม จนดูมีท่าทีจะเป็นไปได้อย่างยิ่งว่า พระเยซูคุ้นเคยกับคำสั่งสอนของสมเด็จพระโคคมเป็นอย่างดี แต่พุทธศาสนาได้เป็นที่รู้จักกันแพร่หลายในประเทศอื่นๆหลายประเทศ และพระเยซูก็อาจจะได้รู้จักพุทธศาสนาเป็นอย่างดี โดยไม่ต้องเข้ามายังอินเดียเลย

ตามที่เด็กนักเรียนหญิงทุกคนรู้จักกันนั้น ศาสนาต่าง ๆ นำไปสู่การทะเลาะวิวาท และการต่อสู้กันอย่างฉกาจฉกรรจ์ แต่ก็เป็นเรื่องน่าสนใจในการเผ้าจับตาดู การเริ่มต้นแห่งศาสนาต่าง ๆ ของโลกแล้วนำศาสนาเหล่านั้นมาเปรียบเทียบกันดู ในทัศนะและใน คำสั่งสอนต่าง ๆ มีที่ คล้ายคลึงกันอยู่ เป็นอันมาก จนทำให้เราพิศวงว่า ไฉนคนเราจึงโง่พอที่จะทะเลาะวิวาท

เกี่ยวด้วยเรื่องปลีกย่อยและมิใช่สาระสำคัญ แต่คำสั่งสอนในยุคต้น ๆ ของศาสนาต่าง ๆได้ถูกต่อเติมและบิดเบือนจนเป็นการยากที่จะจำคำสั่งสอนนั้น ๆ ได้ และตำแหน่งของอาจารย์เล่าก็ได้ถูกอุปโหลกกันขึ้นโดย ผู้คลั่งศาสนาที่ใจแคบ และความคิดแคบๆ บ่อยเหลือเกินที่ศาสนาได้รับใช้เป็นเครื่องมือของการเมืองและระบอบจักรวรรดินิยมอันเป็นนิยายเก่าแก่ของโรมัน ในการทำให้คนผ่องหัวในไสยศาสตร์ เพื่อประโยชน์ของมหาชน หรือที่ถูกเพื่อการขูดรีด เพราะหากพวกเขาผ่องหัวในไสยศาสตร์ การทำให้ประชาชนไม่กระด้างกระเดื่องก็จะเป็นการสะดวกดายยิ่งขึ้น พวกขุนนางโรมันจะยอมคลุกคลีกับปรัชญาชั้นสูงอย่างชนิดจับจด แต่สิ่งที่ดีสำหรับพวกเขา หาใช่สิ่งที่ดีหรือปลอดภัยสำหรับมหาชนไม่ มาคิดเวลลิ ชาวอิตาเลียนผู้เรืองนามในยุคต่อมา ซึ่งได้เขียนหนังสือเกี่ยวกับการเมืองขึ้นเล่มหนึ่งกล่าวว่า ศาสนาเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการปกครอง และว่ามันอาจจะเป็นหน้าที่ของผู้ปกครองในการสนับสนุนศาสนาซึ่งเขาเชื่อว่าเป็นสิ่งจอมปลอม แม้แต่ในยุคเมื่อไม่นานมานี้ เราก็มีตัวอย่างของระบอบจักรวรรดินิยมมากมายเหลือคณานับซึ่งก้าวหน้าไปภายใต้เสื้อคลุมของศาสนา ไม่น่าแปลกใจเลยในการที่คาร์ลมาร์กซ์เขียนว่า "ศาสนา คือยาเสพติดของมหาชน"

พระเยซูเป็นชาวยิว พวกยิวนั้นทั้งในอดีตและปัจจุบันเป็นคนบากบั่นอย่างแปลกประหลาด หลังจากยุครุ่งเรืองชั่วระยะอันสั้นในรัชสมัยของเดวิดและโซโลมอนแล้ว พวกเขาก็ตกไปอยู่ในยุคอันเลวร้าย ถึงแม้ว่าความรุ่งเรืองนี้อยู่ในอันดับย่อม ๆ มันก็ได้ถูกนำมาขยายให้ใหญ่หลวงในจินตนาการของพวกเขา จนกระทั่งได้กลายเป็นความรุ่งเรืองชนิดที่เป็นยุคทองแห่งอดีตไปเป็นยุคทองซึ่งจะอุบัติขึ้นอีกครั้งหนึ่งในเวลาที่กำหนดไว้ ในยามที่พวกยิวได้กลายเป็นผู้ยิ่งใหญ่ และทรงอำนาจ พวกยิวได้แผ่กระจายกันออกไปทั่วจักรวรรดิโรมันและประเทศอื่น ๆ แต่พวกเขาก็รวมหัวกัน โดยอาศัยความเชื่ออย่างแนบเนียนว่า ยุคแห่งความรุ่งเรืองของพวกเขากำลังใกล้เข้ามาและเชื่อว่า เมซซียะ[๑] จะเป็นผู้นำมาซึ่งยุคอันรุ่งเรืองนี้ การที่พวกยิวซึ่งปราศจากบ้านหรือที่พำนักและซึ่งถูกรบกวนและประหัตประหารอย่างเหลือที่จะพรรณนา และมักจะถูกทำให้ถึงแก่ความตายบ่อย ๆ ได้ธำรงรักษาชื่อเสียงของตนและรวมหัวกันมาเป็นเวลากว่า ๒๐๐๐ ปีนั้น เป็นสิ่งมหัศจรรย์อย่างหนึ่งในประวัติศาสตร์

---

๑ messiah คือ ผู้มาโปรดโลก หรือนัยหนึ่ง พระคริสต์ —ผู้แปล

พวกยิวรอคอยเมซเซียะและบางทีพวกเขาก็อาจจะหวังในองค์พระเยซู แต่ไม่ช้าไม่นานพวกเขาก็ผิดหวัง พระเยซูได้สนทนาด้วยภาษาอันแปลกประหลาด เกี่ยวกับการปฏิบัติต่อภาวะการณ์ที่เป็นอยู่ และต่อระเบียบแบบแผนของสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระเยซูเป็นปฏิปักษ์ต่อคนมั่งมี และพวกหน้าไหว้หลังหลอก ซึ่งทำศาสนาให้เป็นเรื่องของการถือปฏิบัติและพิธีการบางอย่าง แทนที่พระองค์จะให้มีความมั่งคั่งและความรุ่งเรือง พระองค์กลับขอให้ประชาชนสละแม้แต่สิ่งซึ่งตนมีอยู่เพื่ออาณาจักรแห่งสวรรค์อันคลุมเครือ และสมมุติกันขึ้นเอง พระองค์ทรงสนทนาด้วยเรื่องราวต่าง ๆ และนิทานภาษิต แต่ก็เป็นที่แจ่มชัดว่าพระองค์เป็นทาษโดยกำเนิด ซึ่งไม่อาจยอมทนดูภาวะการณ์ที่เป็นอยู่ได้ และได้ถือกำเนิดมาเพื่อที่จะเปลี่ยนแปลงภาวะการณ์เหล่านี้เสีย ข้อนี้มิใช่สิ่งที่พึงปรารถนา และดังนั้นพวกยิวส่วนมากจึงหันไปตั้งตนเป็นปฏิปักษ์ต่อพระเยซู และได้นำตัวพระเยซูไปมอบให้แก่เจ้าหน้าที่โรมัน

ในส่วนที่เกี่ยวกับศาสนา พวกโรมันมิใช่คนใจแคบ เพราะจักรพรรดิโรมัน ยอมให้ผู้คนนับถือศาสนาได้ทุกศาสนา และแม้แต่หากว่าคนหนึ่งคนใดสมัครใจ ที่จะลบหลู่พระเจ้าหรือสาปแช่งพระเจ้าองค์ใด ๆ เขาก็หาต้องถูกลงโทษไม่ ดังที่

ธิเบริอูสจักรพรรดิองค์หนึ่งทรงตรัสว่า *"หากพระผู้เป็นเจ้าถูกลบหลู่ดูหมิ่นก็ให้พระองค์ได้สอดส่องดูด้วยพระองค์เองเถิด"* เพราะฉะนั้น ปอนติอูสไปเลตข้าหลวงโรมัน ผู้ซึ่งพระเยซูได้ถูกนำตัวมาไว้เฉพาะหน้า จึงไม่อาจวิตกกังวลเกี่ยวกับแง่ศาสนาของเรื่องนี้ พวกโรมันถือว่า พระเยซูเป็นนักการเมือง และพวกยิวก็ถือว่าเป็นนักสังคม คือกบฏและโดยประการเช่นนั้นพระองค์จึงถูกดำเนินคดี และพิพากษาแล้วถูกนำตัวไปตรึงกางเขน ณ กอลโกธา ในชั่วโมงที่พระองค์เจ็บปวดรวดร้าวนั้น แม้แต่สาวกซึ่งทรงเลือกแล้วก็ละทิ้งพระองค์และปฏิเสธพระองค์ และโดยความทรยศของพวกสานุศิษย์ ได้ทำให้ความทนทุกข์ทรมานของพระองค์ เกือบเป็นสิ่งเหลือวิสัยที่จะทนทานได้ จนถึงกับพระองค์ได้ตรัสถ้อยคำอันน่าสมเพชอย่างประหลาดออกมาเมื่อก่อนสิ้นใจว่า *"โอ พระผู้เป็นเจ้า! โอ, พระผู้เป็นเจ้า! ไฉนพระองค์จึงทอดทิ้งข้าพเจ้าหนอ"*

เมื่อสิ้นพระชนม์นั้น พระเยซูยังหนุ่มฉกรรจ์อยู่ทีเดียว พระองค์มีชนมายุเกินสามสิบเพียงนิดหน่อยเท่านั้น เราอ่านเรื่องราวอันน่าสลดใจ เกี่ยวกับการสิ้นพระชนม์ของพระองค์ในภาษาอันวิจิตรแห่งคัมภีร์ของคริสตศาสนาแล้ว เราก็เต็มตื้นไปด้วยความสงสาร ความเจริญแห่งศาสนาคริสเตียนใน

หลาย ๆ ยุคต่อมา ได้ทำให้คนเป็นล้าน ๆ บูชาพระนามของเยซู ถึงแม้ว่า บุคคลเหล่านั้นน้อยนักที่จะได้ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระองค์ก็ตามที แต่เราต้องจำไว้ว่า ครั้งที่พระองค์ได้ถูกตรึงกางเขนนั้น พระองค์มิได้เป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางภายนอกปาเลสไตน์ ประชาชนในกรุงโรมไม่รู้อะไรเกี่ยวกับพระองค์เลย และแม้แต่ปอนติอูสไปเลตก็คงต้องได้ให้ความสำคัญแก่เหตุการณ์นี้เพียงเล็กน้อย

บรรดาสาวกและสานุศิษย์อันใกล้ชิดของพระองค์ได้พากันตกใจกลัวจนถึงกับปฏิเสธพระองค์ แต่หลังจากพระองค์คับขันธ์ไปแล้วไม่นาน สานุศิษย์คนใหม่คือ *ปอล* ผู้ซึ่งมิได้เคยเห็นพระเยซูด้วยตนเองเลย ก็ได้เริ่มเผยแพร่สิ่งที่เขาถือว่าเป็นหลักธรรมของคริสตศาสนา คนเป็นอันมากพากันคิดว่าคริสตศาสนาที่ปอลสั่งสอนนั้น แตกต่างไปจากคำสั่งสอนของพระเยซูมาก ปอลเป็นผู้ปรีชาสามารถและคงแก่เรียน แต่เขาก็มิใช่เป็นขบถแห่งสังคมดังที่พระเยซูเป็น อย่างไรก็ดี ปอลได้ประสบความสำเร็จและคริสตศาสนาก็ได้ค่อย ๆ แพร่หลายออกไป พวกโรมันนั้นแรกเริ่มเดิมทีก็ให้ความสำคัญแก่คริสตศาสนาเพียงเล็กน้อย พวกโรมันพากันคิดว่าพวกคริสเตียนเป็นนิกายหนึ่งของพวกยิว แต่พวกคริสเตียนได้กลายเป็นผู้ก้าวร้าว พวกเขาตั้งตัวเป็นศัตรู

ต่อศาสนาอื่นๆทุกศาสนา และพวกเขาปฏิเสธที่จะทำการสักการบูชารูปของจักรพรรดิ์อย่างเด็ดขาด พวกโรมันไม่สามารถเข้าใจจิตใจเช่นนี้ และตามที่ปรากฏแก่พวกเขาก็คือความใจแคบ เพราะฉะนั้นพวกเขาจึงถือว่า พวกคริสเตียน มีความคิด วิตถาร ซึ่งติดนิสัยชอบต่อสู้ ไร้วัฒนธรรมและขัดขวางความก้าวหน้าของมนุษยชาติ ในฐานที่เป็นศาสนาพวกเขาก็อาจจะยอมทนดูศาสนาคริสเตียนได้ แต่การปฏิเสธของพวกคริสเตียนในอันที่จะถวายความเคารพสักการรูปของจักรพรรดิ์นั้น พวกโรมันถือว่าเป็นกบฏในทางการเมืองและได้วางกำหนดให้มีการลงโทษถึงตาย พวกคริสเตียนเล่าก็ได้ตำหนิติเตียนการแสดงกีฬาเอาคนมาต่อสู้กับสัตว์และคนด้วยกันอย่างรุนแรง ต่อมาก็ได้เกิดการประหัตประหารพวกคริสเตียน และทรัพย์สินของพวกเขาได้ถูกริบเอาไปทั้งได้ถูกนำตัวไปเหวี่ยง ให้สิงห์โตกินอีกด้วย ลูกคงต้องได้อ่านเรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับเรื่องนี้มาแล้วด้วย *แต่เมื่อบุคคลใด ๆ พร้อมที่จะตายเพื่ออุดมการณ์อย่างหนึ่ง หรือแท้ที่จริง เพื่อที่จะให้มีชื่อเสียงด้วยการตายเช่นนั้นแล้ว มันก็เป็นสิ่งเหลือวิสัยที่จะปราบปรามเขาหรืออุดมการณ์ซึ่งเขาเป็นตัวแทนนั้นได้* เพราะฉะนั้นจักรพรรดิ์โรมันจึงประสบความล้มเหลวในการปราบปรามพวกคริส

เตียนโดยสิ้นเชิง แท้ที่จริงศาสนาคริสเตียนนั่นต่างหากที่เป็นฝ่ายมีชัยในการต่อสู้ • และในตอนต้น ๆ ศตวรรษที่สี่ภายหลังคริสตศก ตัวของจักรพรรดิองค์หนึ่งเองก็ได้กลายเป็นคริสเตียนไปส่วนศาสนาคริสเตียนเล่าก็ได้กลายเป็นศาสนาทางราชการของจักรพรรดิโรมัน จักรพรรดิที่ว่านี้ คือ *คอนสแตนติน* ผู้สร้างนครหลวงคอสแตนติโนเบิล เราจะกลับมากล่าวถึงพระองค์อีกในภายหลัง

ขณะที่คริสตศาสนาแผ่ขยายออกไป การถกเถียงกันอย่างรุนแรงเกี่ยวกับความเป็นพระเจ้าของพระเยซูก็ได้ บังเกิดขึ้น ลูกคงจะจำคำบอกเล่าของพ่อเกี่ยวกับเรื่องที่ว่าสมเด็จพระพุทธโคดม ซึ่งประกาศว่าพระองค์มิได้เป็นพระเจ้า ได้กลายมาเป็นที่สักการบูชาในฐานเป็นเทพเจ้าและเป็น อวตาร อย่างไรนั้นได้ พระเยซูก็คล้ายคลึงกัน พระองค์มิได้อวดอ้างว่าเป็นพระเจ้าคำแถลงซ้ำซากของพระองค์ในข้อที่ว่า พระองค์เป็นบุตรของพระเจ้าและของมนุษย์นั้น ไม่จำเป็นที่จะต้องหมายถึงพระเจ้าองค์ใดๆหรือการอวดอ้างเป็นอภิมนุษย์แต่คนเราก็ชอบที่จะทำให้ผู้ยิ่งใหญ่ของตนเป็นพระเจ้าต่างๆ และเมื่อได้ถูกถือว่าเป็นพระเจ้าอยู่แล้ว พวกเขาก็จะละเว้นที่จะเจริญรอยตามเสีย อีก ๖๐๐ ปีต่อมาศาสดาพระมหะหมัด

ได้เริ่มตั้งศาสนาอันยิ่งใหญ่ขึ้นอีกศาสนาหนึ่ง แต่บางทีจะโดยการหากำไรเอาจากเหตุการณ์เหล่านี้ พระองค์จึงประกาศอย่างชัดแจ้งและซ้ำซากว่า พระองค์คือมนุษย์หาใช่พระเจ้าไม่

ดังนั้นแทนที่จะเข้าใจและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระเยซู พวกคริสเตียนได้พากันโต้เถียงและทะเลาะกันเกี่ยวกับลักษณะแห่งความเป็นพระเจ้าของพระเยซู และเกี่ยวกับไตรนิติ[๑] (Trinity) เขาต่างพากันเรียกซึ่งกันและกันว่าเป็นคนนอกศาสนาแล้วก็ประหัตประหารซึ่งกันและกัน และตัดศีรษะซึ่งกันและกันกระเด็นไป ครั้งหนึ่งได้มีการโต้เถียงกันครั้งใหญ่และอย่างรุนแรงในระหว่างนิกายต่าง ๆ ของคริสต ศาสนาเกี่ยวกับสระสางตัวรวมกันออกเสียงเป็นพยางค์เดียวฝ่ายหนึ่งกว่าว่า คำ Homoiousion ควรจะนำมาใช้ในการสวดมนต์ ส่วนอีกฝ่ายหนึ่งต้องการคำ Homoiousion—ข้อแตกต่างนี้มีความหมายพาดพิงถึงความเป็นพระเจ้าของพระเยซู เกี่ยวกับสระสองตัวรวมกันออกเสียงเป็นพยางค์เดียวนี้ได้มีการรบ พุ่งกันอย่างโหดร้าย และผู้คนได้ถูกสังหารไปเป็นจำนวนมากมาย

---

๑ คือพระบิดา พระบุตร และพระจิต—ผู้แปล

การโต้เถียงอันเป็นการภายในเหล่านี้ได้อุบัติขึ้นขณะที่คริสตศาสนามีอำนาจมากยิ่งขึ้น ในตะวันตกการโต้เถียงเช่นนี้ได้ดำเนินต่อไปในระหว่างนิกายต่าง ๆ ของคริสตศาสนาตราบจนกระทั่งสมัยเมื่อไม่นานมานี้

ลูกอาจจะแปลกใจในการที่ทราบว่า ศาสนาคริสเตียนได้เข้ามายังอินเดียก่อนหน้าที่จะไปถึงประเทศอังกฤษหรือยุโรปตะวันตกเป็นเวลาช้านาน และในขณะที่คริสเตียนเป็นนิกายซึ่งถูกลบหลู่ดูหมิ่น และให้อยู่นอกความคุ้มครองของกฎหมาย แม้แต่ในกรุงโรม ภายในเวลา ๑๐๐ ปี หรือราว ๆ นั้นนับแต่การกับขันธ์ของพระเยซู คณะเผยแผ่คริสตศาสนาหลายคณะได้เข้ามายังอินเดียภาคใต้ โดยทางทะเล คณะเผยแผ่ศาสนาเหล่านี้ได้รับการต้อนรับด้วยอัธยาศัยอันดี และได้รับอนุญาตให้เทศนาสั่งสอนศาสนาใหม่ของตน พวกเขาได้ทำให้ประชาชนเป็นจำนวนมากหันไปนับถือศาสนาคริสเตียนและลูกหลานของพวกเขาก็ได้ดำรงชีวิตอยู่ ณ ที่นั้นโดยมีโชคชะตาแตกต่างกันจนกระทั่งถึงทุกวันนี้ บุคคลเหล่านี้ส่วนมากสังกัดอยู่ในนิกายเก่าของคริสตศาสนาซึ่งในยุโรปมิได้มีอยู่ต่อไป แล้วเดี๋ยวนี้บุคคลเหล่านี้บางคนได้มีศูนย์กลางบัญชางานของตนอยู่ในเอเชียน้อย

กล่าวในแง่การเมืองทุกวันนี้คริสตศาสนาเป็นศาสนาที่มีอำนาจเหนือศาสนาอื่นๆ เนื่องจากเป็นศาสนาของประชาชนที่มีอำนาจเหนือยุโรป แต่มันก็เป็นเรื่องน่าแปลกใจในการนึกถึงพระเยซูผู้เป็นกบฏสั่งสอนมิให้ใช้วิธีการอันรุนแรงและอหิงสา (Ahimda) และสอนการกบฏต่อระเบียบแบบแผนแห่งสังคม และแล้วเปรียบเทียบพระองค์กับบรรดาสาวกผู้มีเสียงอันดังในทุกวันนี้ พร้อมด้วยระบอบจักรวรรดินิยม, อาวุธยุทธภัณฑ์, การสงครามและการนูขาดวามมั่งคั่งของพวกเขา คำเทศนาบนภูเขากับคริสตศาสนาของยุโรปและอเมริกันสมัยใหม่—ช่างห่างไกลกันอย่างน่าพิศวงงงงันเสียนี่กระไร! ไม่น่าแปลกใจแต่ประการใดเลยในการที่คนเป็นอันมากจะคิดว่าบาพู [๑] ใกล้ชิดกับคำสั่งสอนของพระคริสต์มากยิ่งกว่าพวกที่เรียกกันว่าสาวกในตะวันตก ในทุกวันนี้

---

๑ ท่านมหาตมะ คานธี —ผู้แปล

๓๒

จักรวรรดิ์โรมัน

๒๓ เมษายน ค.ศ. ๑๙๓๒

พ่อไม่ได้เขียนถึงลูกมาเป็นเวลาหลายวันแล้วละ, ลูกรัก ข่าวจากอัลลาฮะบัด และเหนือสิ่งอื่นใด, ข่าวเกี่ยวกับคอลอัมมา คุณย่าผู้ชราของลูก ได้ทำให้พ่อเป็นทุกข์และสะเทือนใจ และพ่อก็รู้สึกโกรธเล็กน้อยในเมื่อเปรียบเทียบกันแล้วพ่อมีความสุขสบายอยู่ในคุกในขณะที่มารดาของพ่อผู้รูปร่างแบบบางและอ่อนแอ จำต้องเผชิญและถูกตีด้วยกระบองของตำรวจ แต่พ่อก็ต้องไม่ยอมให้ความคิดเศร้าสลดเบี่ยงเบนไปกับพ่อ และเข้ามาแทรกสอดเรื่องราวของพ่อ

เราหวนกลับไปสู่กรุงโรม หรือ โรมะกะ (Romaka) ตามที่หนังสือสันสกฤตเก่า ๆ กล่าวไว้ ลูกคงจำได้ว่า เราได้คุยกันถึงอวสานแห่งสาธารณรัฐโรมัน และการโผล่โฉมหน้าของจักรวรรดิ์โรมันมาแล้ว ออคตาเวียนบุตรบุญธรรมของยูเลียสซีซาร์ ได้กลายเป็นกษัตริย์องค์แรกภายใต้พระนาม *ออกัสตัสซีซาร์* พระองค์ไม่เรียกตัวเองว่ากษัตริย์ ส่วนหนึ่งเพราะตำแหน่งนี้มิได้ถือกันว่าใหญ่โตเพียงพอสำหรับพระองค์

และส่วนหนึ่งเพราะพระองค์ปรารถนาที่จะธำรงรักษารูปแบบภายนอกของสาธารณรัฐไว้ ฉะนั้นพระองค์จึงขนานนามตัวเองว่า "อิมเปอเรเตอร์" (Imperator) หรือผู้บัญชาการ (commander) โดยประการฉะนี้คำอิมเปอเรเตอร์นี้จึงได้กลายเป็นตำแหน่งอันสูงสุด [๑] และคำอังกฤษ "Emperor" ก็มาจากคำนี้ ดังที่บางทีลูกก็จะทราบอยู่ละกระมัง ดังนั้นจักรวรรดิแห่งยุคต้น ๆ ในโรมจึงประสิทธิประสาทคำสองคำ ซึ่งกษัตริย์แทบทั่วโลกอยากได้นักหนาและใช้กันมาช้านาน – คือเอมเปอร์เรอ และซีซาร์ หรือไกเซอร์ หรือ ซาร์ แรกเริ่มเดิมทีถือกันว่าในสมัยหนึ่งสามารถจะมีเอมเปอร์เรอได้เพียงคนเดียวเท่านั้น คือเป็นเอมเปอร์เรอที่เป็นพี่เบิ้มของโลกทีเดียว มีผู้ให้ฉายาโรมว่า "*เจ้าโลก*" และประชาชนในตะวันตกพากันคิดว่าโรมมีรัศมีสูงเด่นเหนือโลกทั้งมวล แน่นอนทีเดียว, ข้อนี้ไม่ถูกต้อง และรังแต่จะแสดงให้เห็นความไม่ประสีประสาในภูมิศาสตร์ และประวัติศาสตร์เท่านั้น จักรวรรดิโรมันเป็นจักรวรรดิแห่งทะเลเมดิเตอร์เรเนียนเป็นส่วนใหญ่ และไม่เคยแผ่อาณาเขตออกไปพ้นเมโสโปตาเมียทางตะวันออกเลย มีรัฐต่าง ๆ ในจีนและอินเดียซึ่งใหญ่โตกว่า, ทรงอำนาจยิ่งกว่า

---

๑ จักรพรรดิ—ผู้แปล

และมีวัฒนธรรมสูงกว่าเป็นครั้งคราว ถึงกระนั้นก็ดี เพียงเท่าที่เกี่ยวกับโลกตะวันตก โรมก็เป็นจักรวรรดิแต่แห่งเดียว และเนื่องจากเหตุนั้นจึงได้เป็นตัวแทนแห่งแบบอย่างของจักรวรรดิแห่งโลกสำหรับสมัยโบราณกาล และโรมก็ได้รับเกียรติภูมิอย่างใหญ่หลวง

สิ่งซึ่งมหัศจรรย์ที่สุดเกี่ยวกับโรมได้แก่ ความคิดซึ่งซ่อนอยู่เบื้องหลังโรม—ความคิดในการครองโลก, ความคิดในการเป็นประมุขของโลกนั่นเอง แม้แต่ยามที่โรมล่มจม ความคิดนี้ก็ได้ครอบครองโรมและให้ความเข้มแข็งแก่โรม และความคิดนี้ได้ยืนยงอยู่เรื่อยไปแม้แต่เมื่อมันได้ถูกตัดขาดจากตัวโรมเองโดยสิ้นเชิง การณ์เป็นดังนั้นจนถึงกับว่าตัวจักรวรรดิเองได้อันตรธาน และได้กลายเป็นผีไปแล้ว แต่ความคิดนี้ก็ยังคงอยู่

พ่อรู้สึกว่ายากลำบากอยู่สักหน่อยในการเขียนเกี่ยวกับโรมและบรรดาทายาทของโรม การที่จะหยิบและเลือกสิ่งที่จะนำมาเล่าสู่ลูกฟังมิใช่เป็นเรื่องง่าย พ่อเกรงว่าจิตใจของพ่อค่อนข้างจะยุ่งเหยิง เนื่องจากภาพต่าง ๆ ที่รวบรวมมากจากหนังสือเก่า ๆ ซึ่งพ่อได้อ่านในคุกเป็นส่วนใหญ่นั้น จัดไว้อย่างไม่เป็นสำ อันที่จริง, ถ้าพ่อไม่ได้เข้ามาอยู่ในคุก พ่อน่า

จะไม่ได้อ่านหนังสือเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของโรมันอันลือชื่อเล่มหนึ่ง หนังสือเล่มนี้ใหญ่เหลือเกินจนเป็นการยากที่จะหาเวลาในท่ามกลางการดำเนินธุรกิจต่าง ๆ มาอ่านให้ตลอดได้ หนังสือเล่มนี้มีชื่อว่า The Decline and Fall of the Roman Empire[๑] แต่งโดยชาวอังกฤษชื่อ กิบบอน (Gibbon) เป็นหนังสือซึ่งเขียนขึ้นที่บนผืงทะเลสาป แลค เลมัน ในประเทศสวิตเซอร์แลนด์ เมื่อนานมาแล้ว—ราว ๑๕๐ ปี แต่ก็เป็นหนังสือที่ชวนให้อ่านด้วยความหลงใหล แม้แต่เดี๋ยวนี้ พ่อรู้สึกว่าเรื่องราวในหนังสือเล่มนี้บรรยายด้วยภาษาอันอยู่ข้างจะโอ่อ่าแต่ก็ไพเราะและน่าเพลิดเพลินยิ่งกว่านิยายใด ๆ เมื่อเกือบสิบปีมาแล้ว พ่อได้อ่านหนังสือเล่มนี้ในเรือนจำเมืองลัคนาว พ่อได้ดำรงชีวิตอยู่โดยมีกิบบอนเป็นเพื่อนสนิท และแวดล้อมด้วยภาพต่าง ๆ แห่งอดีตที่สำนวนโวหารของเขาทำให้มันปรากฏออกมาเป็นเวลาเดือนเศษ พ่อได้ถูกปล่อยตัวอย่างกระทันหันก่อนที่จะได้อ่านหนังสือเล่มนี้จบโดยตลอด ความหลงใหลในหนังสือเล่มนี้ได้แหลกสลายลงแล้ว พ่อจึงรู้สึกเป็นการยากลำบากเอาการในการที่จะหาเวลา และอารมณ์ที่จะหวนกลับไปสู่โรมสมัยโบราณและคอนสแตนติโนเบิล และอ่านหนังสืออีกร้อยหน้าหรือราว ๆ นั้นที่ยังค้างอยู่

---

๑ ความเสื่อมและความล่มจมของจักรวรรดิโรมัน —ผู้แปล

แต่นี่เป็นเวลาเมื่อเกือบสิบปีมาแล้ว และแน่ทีเดียวพ่อได้ลืมสิ่งที่ได้อ่านในขณะนั้นไปเสียตั้งมากมาย จนกระทั่งบัดนี้ยังคงมีเหลืออยู่ในใจของพ่อ พอที่จะทำให้มันสมบูรณ์ขึ้นมา พร้อมกับทำให้มันสับสน พ่อไม่ปรารถนาให้ความสับสนนี้ผ่านมาถึงลูก

เบื้องต้นทีเดียว ขอให้เราทอดสายตาไปดูจักรวรรดิโรมันหรือจักรวรรดิทั้งหลายตลอดเวลาหลายยุคหลายสมัย ต่อจากนั้นบางทีเราก็อาจจะทำให้ภาพของจักรวรรดิโรมันสมบูรณ์ขึ้นมาบ้างนิดหน่อย

จักรวรรดิโรมันเริ่มต้นด้วยออกัสตัส ซีซาร์ ขณะใกล้จะย่างเข้าคริสตศักราช จักรพรรดิทั้งหลายแสดงความเคารพต่อสภาเซเนตอยู่ชั่วระยะเวลาอันสั้น แต่ร้องรอยครั้งสุดท้ายของสาธารณรัฐก็อันตรธานไปเกือบหมดอย่างรวดเร็วพอใช้ และจักรพรรดิได้กลายเป็นผู้ทรงอำนาจทั้งมวลคือ เป็นกษัตริย์ผู้มีอำนาจสิทธิ์ขาดหมดทุกอย่าง แท้ที่จริงเกือบจะเหมือนเทพเจ้าเอาทีเดียว ระหว่างที่ยังทรงดำรงชีวิตอยู่ จักรพรรดิได้รับความเคารพบูชาประหนึ่งกึ่งเทพเจ้า ครั้นสิ้นพระชนม์แล้วก็ได้กลายเป็นเทพเจ้าไปโดยสมบูรณ์ นักเขียนทั้งมวลในยุคนั้น เยินยอพระเกียรติของจักรพรรดิยุคต้น ๆ แทบทั้งหมด

ว่า ทรงเพียบพร้อมด้วยคุณงามความดีทุกประการ เฉพาะอย่างยิ่งออกัสตัส ยุคของออกัสตัสอันเป็นขณะที่คุณงามความดีทุกสถานเฟื่องฟู, ผู้ประพฤติชอบได้รับการปูนบำเหน็จและผู้ประพฤติชั่วร้ายต้องถูกลงโทษนั้น พวกนักเขียนพากันให้ฉายาว่า ยุคทอง *นั่นเป็นวิธีที่พวกนักเขียนปฏิบัติกันในประเทศทั้งหลายที่กษัตริย์ทรงไว้ซึ่งอำนาจเด็ดขาด เป็นที่เห็นกันได้ชัดว่า ในประเทศเช่นว่านั้น การสรรเสริญเยินยอได้รับผลตอบแทนอย่างคุ้มค่า* นักประพันธ์สามัญที่มีชื่อเสียงโด่งดังหลายท่าน อาทิ เวอร์จิล, โอวิด, ไฮเรช—ผู้ซึ่งหนังสือของพวกเขาเราจำต้องอ่านกันในโรงเรียนนั้น ได้ดำรงชีวิตอยู่ในราวยุคนี้ การณ์อาจเป็นไปได้ว่า หลังจากสงครามกลางเมืองหลายครั้ง และความยุ่งยากต่าง ๆ ซึ่งอุบัติขึ้นต่อเนื่องกันไปในระหว่างยุคหลัง ๆ ของสาธารณรัฐนั้นแล้ว เป็นความโล่งอกโล่งใจครั้งใหญ่ในการที่ได้มียุคแห่งความสงบ และการหยุดพักในขณะที่การค้าขายและอารยธรรมสามารถจะรุ่งเรืองขึ้นมาได้บ้าง

ก็แต่ว่าอารยธรรมเช่นว่านี้ คืออะไรเล่า ? มันเป็นอารยธรรมของคนร่ำรวยและคนร่ำรวยเหล่านี้ก็หาเหมือนคนร่ำรวยของกรีกโบราณซึ่งสติปัญญาเฉียบแหลมและผึ่งผายในศิลปะนั้นไม่ พวกเขาค่อนข้างจะเป็นกลุ่มชนสามัญและสติปัญญา

ทับ งานอันขึ้นหน้าขึ้นตาของพวกเขาก็คือ การแสวงหาความสำราญใส่ตน อาหารและสิ่งของอันหรูหราฟุ่มเฟือยจากทั่วโลกหลั่งไหลเข้ามาปรนเปรอพวกเขา มีการเบ่งบารมีอันยิ่งใหญ่และการโอ้อวด แม้แต่ขณะนี้กลุ่มชนเช่นที่กล่าวนี้ก็ยังมิได้สูญสิ้นพันธุ์ไป มีทั้งความโอ่อ่าโอหารและการโอ้อวดและขบวนแห่แหนอันยาวเหยียด ซึ่งตกแต่งอย่างวิจิตรตระการตา และมีเกมกีฬาต่างๆในกรีฑาสถานตลอดจนการเอาคนมาต่อสู้กับสัตว์และคนสู้กันจนตาย พื้นกันถึงแก่ความตายไป แต่เบื้องหลังความโอ่อ่าโอหารนี้เต็มไปด้วยความทุกข์ยากของมหาชน มีการเก็บภาษีอย่างหนักซึ่งตกอยู่แก่คนธรรมดาสามัญเป็นส่วนใหญ่ และภาระแห่งการงานเล่าก็ตกอยู่แก่พวกทาสอันมีจำนวนมากมายเหลือที่จะคณานับ แม้แต่การเป็นแพทย์, การเป็นนักปรัชญา และการคิดของพวกเขาบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ทั้งหลายแห่งโรมก็ละไว้ให้แก่พวกทาสชาวกรีคเป็นส่วนใหญ่ ความพยายามที่จะค้นคว้าหาความจริงเกี่ยวกับโลกที่พวกเขาขนานนามตน เองว่า เป็นเจ้า ครอบครองนั้นมีน้อยเกินไป

จักรพรรดิได้ครองบัลลังก์สืบต่อกันมาองค์แล้วองค์เล่า บางองค์ดีบางองค์ก็ร้ายเหลือ และกองทัพบกก็ค่อยๆ

กลายเป็นผู้ทรงอำนาจทั้งมวล ถึงกับสามารถที่จะแต่งตั้งหรือถอดถอนจักรพรรดิได้ ดังนั้นการณ์จึงปรากฏว่ามีการประมูลราคาเพื่อให้ได้มาซึ่งการสนับสนุนของกองทัพบก เงินได้ถูกรีดนาทาเร้นเอาไปจากมหาชนหรือจากดินแดนต่าง ๆ ที่ปราชัย เพื่อติดสินบนกองทัพบก ที่มาอันสำคัญอย่างหนึ่งแห่งรายได้ คือ ตลาดค้าทาส พวกกองทัพบกโรมันได้จัดให้มีการออกไปล่าทาสในตะวันออกอยู่เสมอ บรรดาพ่อค้าทาสก็ได้ร่วมไปกับพวกกองทัพบก เพื่อกว้านซื้อทาสถึงแหล่งต้นตอ เกาะเดลอสอันศักดิ์สิทธิ์สำหรับพวกกรีกเก่า ได้กลายเป็นตลาดค้าทาสอันมหึมา ซึ่งบางครั้งบางคราวมีการขายทาสมากมายถึงวันละ ๑๐,๐๐๐ คน ในโคลิซีอัม (coliseum) อันเป็นโรงละครใหญ่โตของโรม จักรพรรดิผู้เป็นที่รักของประชาชนองค์หนึ่งมักจะจัดเอาคนมาต่อ สู้ กัน ครั้ง หนึ่ง ๆ เป็นจำนวนมากมายถึง ๑,๒๐๐ คน คนที่เอามาต่อสู้กันเหล่านี้เป็นพวกทาสที่จะต้องตายเพื่อเป็นที่พาสวายให้จักรพรรดิทอดพระเนตร และให้ประชาชนชม

อารยธรรมของโรมันในยุคแห่งจักรวรรดิเป็นดังที่พรรณนามาแล้ว แต่ถึงกระนั้น กิบบอนที่เรารู้จักชื่อเสียงกันมาแล้ว

ก็เขียนว่า *"หากบุคคลใดถูกเรียกร้องให้กำหนดยุคประวัติศาสตร์โลกยามที่มนุษยชาติผาสุก และรุ่งเรืองที่สุดเขาก็น่าจะได้ระบุยุคซึ่งได้ผ่านพ้นไป นับจากการสิ้นพระชนม์ของโดมิเชียน[๑] ไปจนถึงการขึ้นเสวยราชย์ของคอมโมดัส[๒] โดยปราศจากความลังเลใจ"* นี่หมายความว่าในระยะเวลาแปดสิบสี่ปีนับแต่ ค.ศ. ๙๖ ไปจนถึง ๑๘๐ พ่อเกรงว่า กิบบอนทั้ง ๆ ที่เต็มไปด้วยภูมิรู้ ก็ได้กล่าวบางสิ่งบางอย่างออกมา ซึ่งบุคคลส่วนมากจะลังเลใจในการเห็นพ้องด้วยกับเขาอย่างแน่ ๆ เขากล่าวถึงมนุษยชาติ ด้วยเหตุนั้นจึงหมายถึงโลกแถบทะเลเมดิเตอร์เรเนียนเป็นส่วนใหญ่ เพราะเกี่ยวกับอินเดียหรืออียิปต์โบราณ เขาสามารถที่จะมีความรู้เพียงเล็กน้อยหรือไม่รู้เลย

แต่บางทีพ่อก็ออกจะเกรี้ยวกราดต่อโรมอยู่สักหน่อย การได้มีความสงบภายในอาณาจักรโรมันอยู่บ้างนั้น ต้องนับว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงที่น่าพอใจทีเดียว สงครามตามชายแดนมักจะอุบัติขึ้นเนือง ๆ แต่ภายในจักรวรรดิโรมันก็ได้มี The Pax Romana – *สันติภาพของโรมัน* อย่างน้อยก็ในระหว่างยุคต้น ๆ

---

๑ จักรพรรดิโรมันซึ่งครองบัลลังก์ตั้งแต่ ค.ศ. ๘๑–๙๖

๒ จักรพรรดิโรมัน เมื่อ ค.ศ. ๑๘๐ – ผู้แปล

ความปลอดภัยเล่าก็มีอยู่บ้าง และข้อนี้ยังให้เกิดการค้าขายความเป็นพลเมืองของโรมันได้แผ่ขยายออกไปสู่โลกโรมันทั้งหมด— แต่จงจำไว้ว่าพวกทาสที่ยากจนหามีส่วนเกี่ยวข้องกับกรณีนี้ไม่ และจงจำไว้ด้วยว่าจักรพรรดิเป็นผู้ทรงอำนาจทั้งมวล พลเมืองมีสิทธิเพียงไม่กี่อย่าง การถกเถียงใดๆ เกี่ยวกับการเมือง จะถือว่าเป็นกบฏต่ออิมเปอเรเตอร์ สำหรับชนชั้นสูงมีการจัดการปกครองเป็นแบบเดียวกันหมด มีกฎหมายฉบับเดียว ข้อนี้ต้องได้เป็นประโยชน์อย่างใหญ่หลวงแก่คนเป็นอันมาก ซึ่งแต่ก่อนตกอยู่ภายใต้การปกครองอย่างกดขี่อันเลวร้ายยิ่งกว่า

พวกโรมันได้ค่อยๆ กลายเป็นคนเกียจคร้านอย่างเหลือเกิน หรือมิฉะนั้นก็ไม่เหมาะสมแม้แต่จะต่อสู้กับกองทัพบกของตนเอง พวกชาวไร่ชาวนาตามชนบทได้ยากจนค่นแค้นยิ่งขึ้นภายใต้ภาวะการณ์ต่างๆที่พวกเขาจำต้องแบกเอาไว้ ประชาชนตามหัวเมืองใหญ่ๆเล่าก็คุจกัน แต่จักรพรรดิทั้งหลายปรารถนาที่จะทนุถนอมให้ชาวหัวเมืองใหญ่ๆ มีความพออกพอใจ เพื่อว่าพวกเขาจะได้ไม่ก่อความยุ่งยากขึ้น เพื่อบรรลุจุดประสงค์ข้อนี้ ทางการจึงได้จ่ายขนมปังให้ทวยนาครแห่งโรมกินโดยไม่ต้องเสียอัฐพร้อมกับจัดกีฬาต่าง ๆ ในกรีฑาสถานให้ชมโดยไม่เก็บเงิน เพื่อให้พวกเขาเพลิดเพลินจำเริญใจ โดย

ประการณะนี้ ทวยนาครโรมจึงได้ถูกประคบประหงมให้มีอารมณ์ดีอยู่เสมอ แต่ว่าการแจกจ่ายฟรีดังว่าสามารถที่จะอุบัติขึ้นได้เฉพาะในแหล่งต่าง ๆ เพียงไม่กี่แห่งเท่านั้น และแม้แต่การกระทำเพียงแค่นี้ ก็ได้ดำเนินไปด้วย การยังความทุกข์ยากและเดือดร้อนให้แก่พลเมืองทาสในประเทศอื่นๆ อาทิ อียิปต์ซึ่งให้แบ่งฟรี ๆ มาเพื่อพวกเขา

โดยที่ประชากรโรมันมิได้เข้าร่วมในกองทัพบกด้วยความเต็มอกเต็มใจ ประชาชนจากภายนอกจักรวรรดิตามที่เรียกกันว่า "พวกป่าเถื่อน" ก็ได้ถูกนำเข้ามาร่วมในกองทัพบก แล้วกองทัพบกทั้งหลายของโรมันก็ประกอบด้วยประชาชนซึ่งเกี่ยวพันหรือเกี่ยวดองกับ "พวกป่าเถื่อน" อันเป็นศัตรูของโรมเป็นส่วนใหญ่ ตามชายแดนชนชาติ "ป่าเถื่อน" เหล่านี้ได้กดดันและบีบวงล้อมพวกโรมันอยู่เรื่อย ๆ ขณะที่โรมเริ่มอ่อนแอลง "พวกป่าเถื่อน" ดูเหมือนจะเข้มแข็งยิ่งขึ้น และกล้าหาญมากขึ้นทุกที เฉพาะอย่างยิ่งจากทางตะวันออกเต็มไปด้วยอันตราย อนึ่ง โดยที่ชายแดนด้านนี้อยู่ห่างไกลจากโรม การป้องกันจึงไม่ใช่เรื่องง่าย สามร้อยปีภายหลังออกัสตัสซีซาร์จักรพรรดิองค์หนึ่งทรงพระนามว่าคอนสแตนตินได้ดำเนินการอันสำคัญยิ่ง ซึ่งจะก่อให้เกิดผลอย่างลึกซึ้งติดตามมา พระองค์

ได้ย้ายที่ตั้งจักรวรรดิของพระองค์จากโรมไปยังตะวันออกอย่างแท้จริง ณ ใกล้ ๆ กับนครเก่าแก่ซึ่งเรียกว่า ไบแซนติอุม บนฝั่งทะเลบอสฟอรัส ซึ่งอยู่ระหว่างทะเลดำกับทะเลเมดิเตอร์เรเนียน พระองค์ได้จัดสร้างนครขึ้นใหม่ ซึ่งพระองค์ตั้งชื่อว่า*คอนสแตนติโนเปิล* ตามพระนามของพระองค์คอนสแตนติโนเปิลหรือตามที่เรียกกันอีกอย่างหนึ่งว่าโรมใหม่ขณะนั้น ได้กลายเป็นนครหลวง และเป็นที่ตั้งจักรวรรดิโรมันแม้แต่ในทุกวันนี้ ในหลาย ๆ ภูมิภาคของเอเชียคอนสแตนติโนเปิลก็เป็นที่รู้จักกันว่ารูมหรือโรอูม (Rum or Roum)

หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติฯ ตรัง

จักรวรรดิ์โรมัน แยกออกจากกัน และในที่สุดได้กลายเป็นผี

๒๔ เมษายน ค.ศ. ๑๙๓๒

วันนี้เราจะสำรวจจักรวรรดิ์โรมันต่อไป ในตอนต้นๆ ศตวรรษที่สี่แห่งคริสตศักราช—ในปี ค.ศ. ๓๒๖—คอนสแตนตินได้จัดตั้งนครคอนสแตนติโนเบิลขึ้น ใกล้ๆ กับที่ตั้งนครไบแซนติอุมเก่าและพระองค์ได้ย้ายนครหลวงแห่งจักรวรรดิ์ของพระองค์จากโรมเก่ามายังโรมใหม่ซึ่งตั้งอยู่บนฝั่งทะเล บอสฟอรัสนั้น จงมองดูแผนที่ ลูกจะเห็นว่านครหลวงคอนสแตนติโนเบิลนี้ยืนอยู่บนขอบทวีปยุโรปจ้องมองมาทาง ทวีป เอเชียอันมหึมา นครใหม่นี้เป็นเครื่องเชื่อมโยงระหว่างสองทวีปอย่างหนึ่ง ทางค้าขายที่สำคัญมากหลายได้ผ่านไปทางนครนี้ทั้งทางบกและทางทะเล มันเป็นทำเลที่งดงามสำหรับการตั้งเมืองใหญ่และนครหลวง คอนสแตนตินเลือกที่ตั้งนครใหม่ได้เหมาะเจาะดี แต่พระองค์หรือบรรดาทายาทของพระองค์ก็จำต้องชดใช้บาปกรรม เนื่องในการเปลี่ยนแปลงนครหลวงครั้งนี้ โดยที่โรมเก่าห่างไกลจากเอเชียน้อยและตะวัน

ออกไปหน่อย ดังนั้นเมืองหลวงใหม่ทางตะวันออกนี้จึงห่างไกลจากประเทศตะวันตกทั้งหลาย เช่น กอล (ฝรั่งเศส–ผู้แปล) และอังกฤษไปหน่อยดุจกัน

เพื่อกำจัดความยากลำบากข้อนี้ชั่วขณะหนึ่ง จึงได้มีจักรพรรดิสององค์ร่วมกัน องค์หนึ่งประทับอยู่ในโรม อีกองค์หนึ่งอยู่ในคอนสแตนติโนเบิล ข้อนี้นำไปสู่การแบ่งแยกจักรวรรดิออกเป็นตะวันตกและตะวันออกเป็นปรกติ แต่จักรวรรดิตะวันตกซึ่งมีโรมเป็นนครหลวง มิได้รอดชีวิตจากความกระทบกระเทือนครั้งนี้ไปช้านาน จักรวรรดิตะวันตกไม่สามารถป้องกันตนเองให้พ้นจากการรุกรานของบรรดาผู้ซึ่งได้ถูกเรียกว่า "พวกป่าเถื่อน" ได้ถูกพวกโกธ (Goths) ซึ่งเป็นชนชาติเยอรมันเผ่าหนึ่ง ได้เข้ามาทำการปล้นสดมภ์กรุงโรม ถัดมาพวกแวนดัล (Vandals) และพวกฮั่น (Huns) ก็เข้ามากระหน่ำซ้ำเติม แล้วจักรวรรดิตะวันตกก็ล่มจมลง ลูกคงต้องเคยได้ยินคำว่าฮั่นที่มีผู้นำไปใช้นั้นมาแล้ว ระหว่างมหาสงครามครั้งที่แล้ว (สงครามโลกครั้งที่หนึ่ง –ผู้แปล) พวกอังกฤษได้นำเอาคำนี้ไปใช้กับเยอรมันอย่างแพร่หลาย เพื่อที่จะทำให้เห็นว่าเยอรมันป่าเถื่อนและโหดร้ายอย่างยิ่ง *แต่ตามความเป็นจริงนั้นในยามสงครามทุก ๆ คน หรือแทบทุกคน*

เสียสติและลืมสิ่งทั้งมวลที่เขาได้ร่ำเรียนมาเกี่ยวกับอารยธรรม และมารยาทอันดีงามเสียสิ้น แล้วก็กระทำอย่างบ้าเลือดและโหดร้าย พวกเยอรมันกระทำในทำนองนี้ อังกฤษและฝรั่งเศสเล่าก็กระทำในทำนองเดียวกันนั้นเอง ในระหว่างพวกเขาแทบจะไม่มีอะไรให้เลือกเลยในแง่นี้

คำว่าฮั่นได้กลายมาเป็นคำตำหนิติเตียนที่น่ากลัว คำว่าแวนดัลก็ได้กลายเป็นเช่นนั้นไปด้วยเหมือนกัน พวกฮั่นและพวกแวนดัลน่าจะต่อนข้างหยาบคายและดุร้าย ทั้งได้กระทำความเสียหายอย่างมากมาย แต่เราก็ต้องจำไว้ว่าเรื่องราวทั้งมวลของพวกเขาที่เราได้มานั้น มาจากศัตรูของพวกเขา คือพวกโรมันและเราก็ยากที่จะหวังให้พวกโรมันปราศจากความลำเอียงเข้าข้างตนได้ อย่างไรก็ตาม พวกโกธ, พวกแวนดัล และพวกฮั่นได้โค่นจักรวรรดิโรมันตะวันตกพังทะลายลงราวกับบ้านทำด้วยกระดาษ เหตุผลอย่างหนึ่งในข้อที่ว่า ไฉนพวกเขาจึงประสบผลสำเร็จง่ายดายเห็นปานฉะนั้น น่าจะเป็นเพราะภายใต้การปกครองของจักรวรรดินั้น พวกชาวไร่ชาวนาทุกข์ยากอย่างแสนเข็ญ ถูกขูดรีดภาษีอย่างหนัก และมีหนี้สินรุงรังเหลือเกิน จนพวกเขาพากันยินดีต้อนรับการเปลี่ยนแปลงไม่ว่าอย่างใด ๆ และก็

ทำนองเดียวกันกับที่ชาวไร่ชาวนาอินเดียผู้ยากจน ทุกวันนี้จักยินดีต้อนรับการเปลี่ยนแปลงไม่ว่าอย่างใดๆ ในยามที่พวกเขาตกอยู่ในความยากจน และทุกข์ยากอย่างสาหัสสากรรจ์นั่นเอง

จักรวรรดิโรมันตะวันตก ได้ล่มจมลงด้วยประการฉะนี้ อีกหลายศตวรรษต่อมา จักรวรรดินี้ก็จะลุกขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง ด้วยรูปโฉมที่ผิดแผกไป อย่างไรก็ดี จักรวรรดิตะวันออกยังคงดำรงอยู่เรื่อยมา ถึงแม้จะเป็นการลำบากยากเข็ญสำหรับจักรวรรดินี้ในการที่จะต้านทานการโจมตีของพวกฮั่น และพวกอื่นๆ ก็ตามที จักรวรรดิตะวันออกไม่เพียงแต่ได้รอดชีวิตมาจากการโจมตีเท่านั้น หากยังได้ยืนยงสืบมาหลายศตวรรษแล้ว ศตวรรษเล่า ทั้งๆ ที่มีการรบพุ่งกับพวกอาหรับ และต่อมากับพวกเตอร์กอย่างไม่รู้จักหยุดหย่อน จักรวรรดินี้มีอายุยืนยาวอย่างน่าอัศจรรย์ใจเป็นเวลาถึง ๑๑๐๐ ปี จนกระทั่งในที่สุดได้ล่มจมลงในปี ค.ศ. ๑๔๕๓ เมื่อออตโตมานเตอร์กหรือออสมันลีสได้เข้ายึดนครหลวงคอนสแตนติโนเบิล จำเดิมแต่นั้นมาคอนสแตนติโนเบิลหรืออิสตันบูล ตามที่พวกเตอร์กเรียกกันก็ได้ตกอยู่ในความครอบครองของพวกเตอร์ก จนเดี๋ยวนี้เป็นเวลาเกือบห้าร้อยปี จากนครนี้พวกเตอร์กได้ยาตรา

ทัพเข้าไปสู่ยุโรปครั้งแล้วครั้งเล่า และได้เข้ามาจนถึงกำแพงนครเวียนนา ในหลายศตวรรษต่อมาพวกเขาจึงได้ค่อย ๆ ถูกขับไล่กลับไป และเมื่อสิบปีเศษนานมาแล้ว ภายหลังการปราชัยในมหาสงคราม พวกเขาหวุดหวิดจะได้ศูนย์เสียนครคอนสแตนติโนเปิลไป อังกฤษได้เข้ามาครอบครองนครนี้ ส่วนสุลต่านของเตอรกีเล่าก็เป็นหุ่นอยู่ในกำมือของอังกฤษ แต่มุสตาฟาเคมาลปาชา ผู้นำคนสำคัญผู้หนึ่งได้เข้ามาช่วยเหลือประชาชนของเขาไว้ได้ทันท่วงที หลังจากได้ต่อสู้อย่างกล้าหาญแล้วก็ประสบผลสำเร็จ ทุกวันนี้เตอรกีเป็นสาธารณรัฐ และสุลต่านได้อันตรธานไปชั่วกัลปาวสาน เคมาล ปาชาเป็นประธานาธิบดีของสาธารณรัฐ (เคมาล ปาชาถึงแก่กรรมเมื่อ ค.ศ. ๑๙๓๙) คอนสแตนติโนเปิลซึ่งเป็นที่ตั้งของจักรวรรดิมาเป็นเวลา ๑๕๐๐ ปี ก็ครั้งแรกจักรวรรดิโรมันตะวันออกและต่อมาจักรวรรดิของเตอรกี ยังคงเป็นส่วนหนึ่งรัฐเตอรกี แต่ก็ไม่ได้เป็นแม้แต่เมืองหลวงของเตอรกี พวกเตอร์กสมัครใจที่จะอยู่ให้ห่างไกลจากการคบหาสมาคมกับพวกจักรพรรดิของนครนี้ และได้ตั้งนครหลวงของตนขึ้นที่แองกอรา (หรือแองกะรา) ไกลออกไปทางเอเชียน้อย

เราได้รีบรุดผ่านมาเป็นเวลาเกือบสองพันปี และเราได้ติดตามการเปลี่ยนแปลงซึ่งอุบัติขึ้นสืบต่อกันไปนั้นอย่างรวดเร็ว

คือ การตั้งนครคอนสแตนติโนเบิลแล้วย้ายนครหลวงของจักรวรรดิโรมันมายังนครใหม่นี้ แต่คอนสแตนตินได้ทำสิ่งใหม่เอี่ยมอีกอย่างหนึ่งคือ พระองค์ได้หันไปนับถือศาสนาคริสเตียนและโดยที่พระองค์เป็นจักรพรรดิ ข้อนี้ย่อมหมายความว่าศาสนาคริสเตียนได้กลายมาเป็นศาสนาทางราชการของจักรวรรดิอย่างแน่นอนทีเดียว การเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลันในฐานะของศาสนาคริสเตียน – จากฐานะศาสนาที่ได้ถูกประหัตประหารมาเป็นศาสนาของจักรวรรดินี้ ต้องได้เป็นสิ่งแปลกประหลาดเอาการ ชั่วขณะหนึ่งการเปลี่ยนแปลงดังว่านี้มิได้ทำให้ศาสนาคริสเตียนกระเทือนขึ้นมามาก นิกายของศาสนาคริสเตียนที่แตกต่างกันได้เริ่มทะเลาะเบาะแว้งซึ่งกันและกัน ในที่สุดได้มีการแตกแยกกันครั้งใหญ่ระหว่างสองนิกาย – คือนิกายลาติน กับกรีค นิกายลาตินมีสำนักงานอยู่ในโรม และถือกันว่าสังฆนายกแห่งโรมเป็นประมุข – ต่อมาได้กลายเป็น สันตปาปาแห่งโรม ส่วนนิกายกรีคมีสำนักงานใหญ่อยู่ในคอนสแตนติโนเบิล นิกายลาตินได้แพร่ไปทั่วยุโรปตะวันตกและเหนือ และได้เป็นที่รู้จักกันว่านิกายโรมันคาธอลิค ส่วนนิกายกรีคได้เป็นที่รู้จักกันว่า นิกายออร์โธดอกซ์ เมื่อจักรวรรดิโรมันตะวันออกล่มจมไปแล้ว รัสเซียก็ได้เป็นประเทศสำคัญที่นิกายออร์โธ-

คอกซ์รุ่งเรือง เดี๋ยวนี้เมื่อมีลัทธิบอลเชวิคในรัสเซีย นิกายนี้หรือนิกายอื่นใดไม่มีฐานะเป็นทางราชการในประเทศนั้น

พ่อกล่าวถึงจักรวรรดิโรมันตะวันออก แต่ถึงกระนั้นจักรวรรดินี้ก็แทบจะไม่มีอะไรเกี่ยวข้องกับโรมเลย แม้แต่ภาษาที่พวกเขาใช้กัน ก็เป็นภาษากรีก หาใช่ละตินไม่ กล่าวโดยความหมาย จักรวรรดินี้แทบจะถือกันว่าเป็นจักรวรรดิที่สืบต่อจากจักรวรรดิกรีกของอเล็กซานเดอร์ จักรวรรดินี้มีการติดต่อกับยุโรปตะวันตกเพียงเล็กน้อย ถึงแม้ว่าจักรวรรดินี้จะไม่ยอมรับรู้สิทธิของบรรดาประเทศตะวันตกที่จะเป็นเอกราชไม่ขึ้นกับจักรวรรดินี้มาเป็นเวลาช้านานก็ตามที แต่จักรวรรดิตะวันออกนี้ก็เกาะแน่นอยู่กับคำว่าโรมัน และประชาชนก็มีชื่อว่าพวกโรมัน ราวกับว่ามีมนต์อาถรรพ์อยู่กับคำนี้ อนึ่งยังมีสิ่งแปลกประหลาดยิ่งไปกว่านั้นอีก นครหลวงโรมนั้นทั้ง ๆ ที่ได้หล่นลงไปจากฐานะประมุขของจักรวรรดิแล้ว ก็หาได้ศูนย์เสียเกียรติภูมิไปไม่ แม้แต่พวกป่าเถื่อนที่ได้เข้ามาพิชิตโรมก็ดูเหมือนลังเลใจ และได้ปฏิบัติต่อโรมด้วยความเคารพนั้นเป็นอานุภาพแห่งชื่อเสียงอันยิ่งใหญ่ และอานุภาพแห่งความคิด!

เมื่อได้ศูนย์เสียจักรวรรดิไปแล้ว โรมก็ได้เริ่มสลักเสลาจักรวรรดิขึ้นมาใหม่ แต่ก็เป็นจักรวรรดิชนิดที่ผิดแผกไปจาก

กาลก่อน กล่าวกันว่าปีเตอร์สาวกของพระเยซูได้มายังโรม และได้เป็นสังฆนายกองค์แรก ณ ที่นั้น ในสายตาของคริสตศาสนิกชนเป็นอันมาก ข้อนี้ย่อมยังความศักดิ์สิทธิให้แก่สถานที่ และเพิ่มความสำคัญให้แก่ตำแหน่งสังฆนายกแห่งโรมเป็นพิเศษแรกเริ่มเดิมที สังฆนายกแห่งโรมมิใช่ว่าจะไม่เหมือนสังฆนายกอื่น ๆ แต่หลังจากจักรพรรดิได้ย้ายไปอยู่คอนสแตนติโนเปิลแล้ว ท่านก็ได้มีความสำคัญยิ่งขึ้นไปทุกที ขณะนั้นไม่มีผู้ใดจะมาบดบังรัศมีของท่านได้ และในฐานะทายาทแห่งตำแหน่งของปีเตอร์ ท่านก็ได้ถูกถือว่าเป็นประมุขของสังฆนายกทั้งหลาย ต่อมาภายหลังท่านได้ถูกขนานนามว่า สันตปาปา และดังที่ถูกทราบสันตปาปามีอยู่จนกระทั่งทุกวันนี้ และทรงเป็นประมุขของนิกายโรมันคาธอลิค

เป็นเรื่องที่น่าประหลาดใจที่สังเกตเห็นว่า เหตุผลอย่างหนึ่งในการแตกแยกกันระหว่าง นิกาย โรมัน กับ นิกาย ออร์โธดอกซ์ของกรีค ได้แก่การใช้รูปบูชา นิกายโรมันส่งเสริมการสักการบูชารูปนักบุญทั้งหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งแม่มารีพระมารดาของเยซู ส่วนนิกายออร์โธดอกซ์คัดค้านเรื่องนี้อย่างแข็งขัน

บรรดาประมุขแห่งชนเผ่าต่าง ๆ ทางภาคเหนือ ได้ยึดครองและปกครองโรมมาเป็นเวลาหลายชั่วคน และยังได้ยอมรับความมีอำนาจเหนือของจักรพรรดิ ณ คอนสแตนติโนเปิล เป็นนิจสินเสียอีกด้วยซ้ำ ในขณะเดียวกันอำนาจของสังฆนายกแห่งโรม ในฐานะประมุขศาสนาก็ทวียิ่งขึ้นไป จนกระทั่งท่านรู้สึกเข้มแข็งพอที่จะท้าทายคอนสแตนติโนเปิลได้ เมื่อความยุ่งยากเกี่ยวกับบัญหาสถิการบูชารูปเคารพฉากขึ้น สันตปาปาก็ได้ตัดสินใจที่จะตัดโรมขาดจากตะวันออกโดยสิ้นเชิง ในขณะเดียวกันเหตุการณ์ก็ได้อุบัติขึ้นมากมาย เป็นเหตุการณ์ที่เราจะต้องยกไปคุยกันวันหลัง – คืออิสลามศาสนาใหม่ได้อุบัติขึ้นในอาเรเบีย และพวกอาหรับได้แผ่กระจายกันออกไปทั่วอาฟริกาเหนือเสปญ และกำลังใจฌมตีใจกลางของยุโรป รัฐใหม่ ๆ หลายรัฐก็กำลังถูกจัดตั้งขึ้นในยุโรปตะวันตกและเหนือ ส่วนจักรวรรดิโรมันตะวันออกเล่าก็ได้ถูกพวกอาหรับโจมตีอย่างกุเดือด

สันตปาปาได้ขอความช่วยเหลือจากผู้นำคนสำคัญของพวกฟรังค์ (Franks) ซึ่งเป็นชนเชื้อชาติเยอรมันเผ่าหนึ่งของภาคเหนือและในกาลต่อมา ได้มีการสวมมงกุฎจักรพรรดิให้แก่คาร์ล หรือ ชาร์ลส (Karl or Charles) ประมุข

ของพวกฟรังค์ที่ในกรุงโรม นี่เป็นจักรวรรค์หรือรัฐใหม่เอี่ยมทีเดียว แต่ถึงกระนั้นพวกเขาก็เรียกกันว่า "จักรวรรค์โรมัน" และต่อมาเรียกว่า "จักรวรรค์โรมันอันศักดิ์สิทธิ์" พวกเขาไม่สามารถนึกถึงจักรวรรค์โดยปราศจากการเป็นโรมันได้ และถึงแม้ชาร์ลมาญ หรือ ชาร์ลส มหาราชตามที่พระองค์ได้ถูกขนานพระนามก็มีส่วนเกี่ยวข้องกับโรมเพียงเล็กน้อย พระองค์ได้กลายเป็นอิมเปอเรเตอร์ และซีซาร์ และออกัสตัส สมมุติเอาว่าจักรวรรค์ใหม่นี้เป็นจักรวรรค์สืบต่อมาจากจักรวรรค์เก่า แต่ก็ได้มีการแต่งเติมชื่อเข้าไปอีก จักรวรรค์นั้นได้กลายมาเป็นจักรวรรค์ "อันศักดิ์สิทธิ์" ที่ว่าศักดิ์สิทธิ์ก็เพราะเป็นจักรวรรค์แห่งคริสศาสนาโดยเฉพาะ โดยมีสันตปาปาเป็นพระเทพบิดร (god-father)

ลูกจะเห็นอานุภาพอันแปลกประหลาดแห่งความคิดอีกวาระหนึ่ง ฟรังค์ หรือ เยอรมันคนหนึ่งดำรงชีวิตอยู่ในยุโรปกลางได้กลายเป็นจักรพรรค์โรมัน ! และประวัติศาสตร์ในอนาคตแห่งจักรวรรค์อันศักดิ์สิทธิ์นี้ยังแปลกพิสดารยิ่งไปกว่านี้อีก ในฐานะจักรวรรค์, จักรวรรค์โรมันใหม่นี้กลายเป็นเรื่องเงา ๆ ที่ลางเลือนเต็มทน ในขณะที่จักรวรรค์โรมันตะวันออก ณ คอนสแตนติโนเบิลคงดำรงอยู่เรื่อยมาในฐานเป็นรัฐนั้น

จักรวรรดิตะวันตกได้เปลี่ยนแปลงและอันตรธานไป แล้วปรากฏโฉมหน้าออกมาเป็นครั้งคราว แท้ที่จริงมันเป็นผีและจักรวรรดิผี คงดำรงอยู่เรื่อยมาในความคิดเห็นโดยอาศัยเกียรติภูมิแห่งชื่อโรมันและศาสนาคริสเตียนเป็นจักรวรรดิแห่งจินตนาการที่มีความจริงอยู่เพียงนิดหน่อย ใครคนหนึ่งพ่อคิดว่าเป็นวอลแตร์ให้นิยาม "จักรวรรดิโรมันอันศักดิ์สิทธิ์" นั้นว่าเป็นบางสิ่งบางอย่างซึ่งไม่ใช่ศักดิ์สิทธิ์หรือโรมัน หรือจักรวรรดิแม้สักอย่างเดียว เช่นเดียวกับที่ครั้งหนึ่งใครอีกคนหนึ่งนิยามราชการพลเรือนของอินเดีย (Indian Civil Service) ซึ่งเราเคราะห์ร้ายยังคงเกือกร้อนกันอยู่ในประเทศนี้ ว่าไม่ใช่ของอินเดีย หรือพลเรือน หรือราชการแม้สักอย่าง!

มันจะเป็นอะไรก็ตาม จักรวรรดิโรมันอันศักดิ์สิทธิ์ซึ่งเป็นผีนี้ ก็ยังคงมีชื่อจีรังกาลมา ๑๐๐๐ ปีเป็นอย่างน้อย และเพียงเมื่อ ๑๐๐ ปีเศษๆ มาแล้ว ในสมัยของนะโปเลียนนี่เองที่จักรวรรดินี้ได้ถึงกาลอวสานลงในที่สุด กาลอวสานมิใช่เรื่องน่าสังเกตยิ่ง หรือน่าตื่นเต้น แท้ที่จริงคนที่ต้องได้สังเกตมันมีเพียงไม่กี่คน เพราะว่าตามความเป็นจริงนั้นมันได้ดับศูนย์ไปช้านานแล้ว แต่ผีนี้ก็ได้ถูกโค่นล้มลงในที่สุด ถึงแม้จะมิใช่สุดท้ายก็ตามที เพราะมันได้ลุกขึ้นมาอีกในรูปโฉมที่แตกต่าง

กันไป เช่นเดียวกับไกเซอร์ และซาร์และบุคคลอื่น ๆ ทำนองนั้น สิ่งเหล่านี้ส่วนมากได้ถูกโค่นล้มลงเพื่อพักผ่อนในระหว่างมหาสงคราม ซึ่งสิ้นสุดลงเมื่อสิบสี่ปีมานี้.

พวกโกธ, พวกแวนดัล และพวกยิ้นผู้บ่าเถื่อนได้พากันล้มโค่นจักรวรรดิ์โรมันอันรุ่งโรจน์ พังทลายลงราวกับบ้านทำด้วยกระดาษ

เหตุไฉนพวกเขาจึงประสบผลสำเร็จง่ายดายปานฉะนั้น น่าจะเป็นเพราะภายใต้การปกครองจักรวรรดินั้น พวกชาวไร่ชาวนาทุกข์ยากอย่างแสนเข็ญ ถูกขูดรีดภาษีอย่างหนัก และมีหนี้สินรุงรังเหลือเกิน จนพวกเขาพากันยินดีต้อนรับการเปลี่ยนแปลงไม่ว่าอย่างใด ๆ

ความคิดเกี่ยวกับรัฐโลก

๒๕ เมษายน ค.ศ. ๑๙๓๒

พ่อเกรงว่าพ่อต้องทำให้ลูกเบื่อหน่ายและฉงนบ่อย ๆ ด้วยจดหมายเหล่านี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จดหมายเกี่ยวกับจักรวรรดิ์โรมันสองฉบับที่แล้วของพ่อ ต้องเป็นข้อทดสอบสำหรับลูกที่เคียว พ่อได้เล่าย้อนกลับไปกลับมาตลอดเวลาพัน ๆ ปี และข้ามไปเป็นพัน ๆ ไมล์ และมาตรว่าพ่อได้ประสบความสำเร็จในการสร้างความสับสนบางอย่างขึ้นในใจของลูก ความผิดก็ตกอยู่แก่พ่อโดยสิ้นเชิงอย่างที่อเลย จงคืบหน้าต่อไป หากว่าลูกมิได้ติดตามสิ่งที่พ่อเล่า ณ แห่งใด ๆ ก็อย่าได้ไปลำบากลำบนกับมัน แต่จงก้าวหน้าต่อไป จดหมายเหล่านี้มิได้ตั้งใจที่จะสอนประวัติศาสตร์แก่ลูก *หากเพียงแต่จะให้ลูกมองดูประวัติศาสตร์อย่างผาด ๆ และปลุกเร้าความอยากรู้อยากเห็นของลูกเท่านั้น*

ลูกต้องค่อนข้างเออมระอา เกี่ยวกับจักรวรรดิ์โรมันทั้งหลาย พ่อสารภาพว่าพ่อก็เป็นเช่นนั้น แต่ในวันนี้เราก็จะ

ต้องอดทนอยู่กับเรื่องเหล่านี้ต่อไปอีกสักหน่อย และแล้วก็อำลาจากจักรวรรดิเหล่านี้ไปสักชั่วขณะหนึ่ง

ในทุกวันนี้ลูกย่อมทราบว่า มีการสนทนากันเกี่ยวกับ *ลัทธิชาตินิยม* (nationalism) และ *ลัทธิปิตุภูมินิยม* (Patriotism)–ความรักประเทศชาติของตน–กันอย่างมากมาย พวกเราเกือบทุกคนในอินเดียทุกวันนี้ล้วนแต่เป็นนักชาตินิยมที่ร้อนแรง ลัทธิชาตินิยมนี้เป็นสิ่งใหม่ในประวัติศาสตร์ทีเดียว และบางทีเราอาจจะศึกษาการเริ่มต้นตลอดจนความเติบโตของมันในระหว่างจดหมายเหล่านี้ ในสมัยของจักรวรรดิโรมันนั้นยากที่จะมีความรู้สึกอย่างใด ๆ เช่นนี้ดังกล่าวนั้น จักรวรรดินี้ได้ถูกสมมุติกันว่าเป็นรัฐอันยิ่งใหญ่รัฐหนึ่งซึ่งปกครองโลก แท้ที่จริงไม่เคยมีจักรวรรดิหรือรัฐซึ่งได้ปกครองโลกทั้งหมดเลย อย่างไรก็ตามเนื่องจากความไม่ประสีประสาในวิชาภูมิศาสตร์ ประกอบกับความยากลำบากอย่างใหญ่หลวงในการขนส่ง และการเดินทางข้ามระยะทางไกล ๆ ผู้คนในสมัยโบราณโน้นจึงมักจะคิดกันว่า รัฐเช่นว่านั้นได้มีอยู่จริง โดยประการฉะนี้ ในยุโรปและรอบ ๆ ทะเลเมดิเตอร์เรเนียน รัฐโรมันจึงได้ถูกถือว่าเป็นชนิด อภิรัฐ (super state) ซึ่งรัฐอื่น ๆ ทั้งมวลล้วนแต่อยู่ใต้บังคับบัญชา แม้แต่เมื่อก่อนหน้าที่จะได้กลายเป็น

จักรวรรดิ์ เกียรติภูมิของรัฐโรมันก็ยิ่งใหญ่เสียเหลือเกิน จนถึงกับบางประเทศ อาทิเปอร์กะมุม รัฐของกรีคในเอเซียน้อย และอียิปต์ ได้ถูกประมุขของตนนำไปถวายแก่ประชากรโรมันอย่างแท้จริง พวกเขารู้สึกกันว่าโรมทรงอำนาจทั้งมวลและเหลือวิสัยที่จะต้านทานได้ แต่ถึงกระนั้นไม่ว่าจะเป็นสาธารณรัฐหรือจักรวรรดิ์ โรมก็ไม่เคยได้ปกครองมากไปกว่าประเทศต่าง ๆ แถบทะเลเมดิเตอร์เรเนียนเลย ดังที่พ่อได้เล่าให้ลูกฟังมาแล้ว "พวกป่าเถื่อน" แห่งภาคเหนือของยุโรปจะไม่ยอมนอบน้อมต่อโรม และไม่สนใจต่อโรมมากนัก แต่ขอบเขตแห่งอำนาจของโรมอาจจะได้เป็นอย่างใด ๆ ก็ตาม โรมได้มีความคิดเกี่ยวกับรัฐโลก (World-State) อยู่เบื้องหลัง และคนส่วนมากแห่งยุคกระโน้นในตะวันตก ได้พากันยอมรับเอาความคิดนี้ และก็เนื่องจากความคิดนี้เองที่จักรวรรดิ์โรมันได้มีชีวิตรอดมาช้านานเหลือเกิน ชื่อเสียงและเกียรติภูมิของจักรวรรดิ์โรมันยิ่งใหญ่แม้แต่เมื่อไม่มีตัวตนอันแท้จริงอยู่เบื้องหลัง

ความคิดเกี่ยวกับรัฐยิ่งใหญ่รัฐหนึ่งมีอำนาจปกครองเหนือโลกส่วนอื่น ๆ ทั้งหมดนี้มิใช่เป็นสิ่งเฉพาะสำหรับโรม เราพบความคิดนี้ในจีนยุคโบราณ ดังที่ลูกทราบ รัฐของจีนมักจะ

เป็นรัฐที่มหาศาลยิ่งกว่าจักรวรรดิ์โรมัน คือแผ่อาณาเขตมาจนถึงทะเลแคสเปียน จักรพรรดิ์ของจีนองค์หนึ่งซึ่งถูกขนานพระนามว่า *"โอรสแห่งสวรรค์"* นั้น คนจีนถือกันว่าเป็นพระมหากษัตริย์ของโลก เป็นความจริงอยู่ว่า มีเผ่าชนหลายเผ่าและประชาชนที่ได้ก่อความยุ่งยากขึ้น และไม่เชื่อฟังจักรพรรดิ์องค์นี้ แต่พวกเขาเหล่านี้ก็ล้วนเป็น "พวกป่าเถื่อน" ทำนองเดียวกับที่พวกโรมันเรียกชาวยุโรปเหนือว่า "พวกป่าเถื่อน" นั่นเอง

ในทำนองเดียวกันนี้ ในอินเดียนับแต่ยุคต้น ๆ ลูกจะพบคำอ้างอิงถึงสิ่งที่เรียกกันว่าพระมหากษัตริย์แห่งโลก—จักรวารตีราชา (Chakravarti Rajas)—เหล่านี้ แน่นอนทีเดียว ความคิดอันเกี่ยวกับโลกของพวกเขามีขอบเขตจำกัดอย่างยิ่ง ประเทศอินเดียเองใหญ่โตเสียจนพวกเขารู้สึกว่า เป็นโลกทีเดียว ฉะนั้นความเป็นเจ้าเหนืออินเดียจึงปรากฏแก่พวกเขาว่า ความเป็นเจ้าเหนือโลก ส่วนพวกอื่น ๆ ที่อยู่ภายนอกล้วนแต่เป็น "พวกป่าเถื่อน" คือ พวก *มิลักขะ* (Mlechchas) ภารัต (Bharat) แห่งนิยายปรัมปรา ซึ่งได้ให้ชื่อแก่ประเทศของเรา—ภารตะวาษา—นั้นได้ถือกันมาแต่บุรมบุราณว่าเป็นพระมหากษัตริย์แห่ง *จักรวาตี* เช่นว่านั้น ตามหนังสือ *มหาภารตะ*

ยุทธิษเฐียร (Yudhishthira) กับพี่น้องของเขาทำการรบพุ่งก็เพื่อความเป็นเจ้าปกครองโลกที่ว่านี้ *อัศวเมธ* (ashwamedha) ม้าบูชายันต์ตัวสำคัญเป็นเครื่องท้าทายและเป็นสัญลักษณ์แห่งการปกครองโลก พระเจ้าอโศกก็น่าจะมุ่งไปสู่การปกครองโลกเมื่อก่อนหน้าที่พระองค์จะยุติการสู้รบเสียโดยสิ้นเชิง เนื่องจากเต็มตื้นไปด้วยความสำนึกผิด ในกาลภายหลังลูกจะเห็นพระมหากษัตริย์ นักจักรวรรดินิยมพระองค์อื่น ๆ ของอินเดีย เช่นกษัตริย์หลายองค์แห่งราชวงศ์คุปต์ ซึ่งมุ่งไปสู่การปกครองโลกเช่นว่านี้ด้วยเหมือนกัน

โดยประการฉะนี้ ลูกจะเห็นว่า ในยุคเก่า ๆ คนมักจะคิดกันในแง่ที่เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ของโลก และรัฐ-โลก หลังจากนั้นช้านาน ลัทธิชาตินิยมได้โผล่โฉมหน้าออกมาพร้อมด้วยลัทธิจักรวรรดินิยมแบบใหม่และในระหว่างสองสิ่งนี้ ทั้งคู่ได้มีบทบาทยังความเสียหายให้แก่โลกนี้อย่างมหันต์ ทุกวันนี้ได้มีการพูดกันเกี่ยวกับรัฐ—โลกซึ่งมิใช่จักรวรรดิ์ อันยิ่งใหญ่หรือความเป็นเจ้าโลกอีกวาระหนึ่ง แต่ทว่าเป็นชนิดสาธารณรัฐโลก (World Republic) ซึ่งจักป้องกันมิให้มีการขูดรีดประชาชาติหนึ่ง หรือประชากร หรือชนชั้นโดยผู้อื่น สิ่งหนึ่งสิ่งใดในทำนองที่ว่านี้จะได้อุบัติขึ้นในอนาคตอันใกล้หรือไม่ เป็น

เรื่องยากที่จะกล่าว แต่โลกกำลังอยู่บนวิถีทางที่เลว และดูเหมือนว่าจะไม่มีวิถีทางอื่นใดจะกำจัดความเลวร้ายของโลกเรานี้ได้

พ่อได้เอ่ยถึง "พวกป่าเถื่อน" แห่งยุโรปภาคเหนือซ้ำซาก พ่อใช้คำนั้นก็เพราะพวกเขาได้ถูกชาวโรมันกล่าวถึงเช่นนั้น คนเหล่านี้ก็เช่นเดียวกับพวกเร่ร่อน (nomads) และชนเผ่าอื่นแห่งเอเชียกลาง มีอารยธรรมน้อยกว่าเพื่อนบ้านของตนที่อยู่ในโรม หรืออินเดีย แต่พวกเขาแข็งแรงยิ่งกว่า เนื่องด้วยพวกเขาดำเนินชีวิตอยู่ในอากาศโล่งแจ้ง ต่อมาภายหลังพวกเขาก็ได้กลายเป็นคริสศาสนิก และแม้แต่เมื่อพวกเขาได้พิชิตโรม พวกเขาก็มิได้เข้ามาอย่างศัตรูผู้เหี้ยมโหดตามกฎธรรมดา ประชาชาติสมัยใหม่ทั้งหลายแห่งยุโรปภาคเหนือเป็นผู้สืบเลือดเนื้อเชื้อไขมาจากชนเผ่า "ป่าเถื่อน" เหล่านี้–พวกโกธ พวกฟรังค์ และอื่นๆ

พ่อมิได้ให้พระนามของจักรพรรดิแห่งโรมันทั้งหลายแก่ลูก จักรพรรดิเหล่านี้มีอยู่เกลื่อนกล่น แต่ยกเว้นเพียงไม่กี่คน ล้วนแต่เลวร้ายเอาการ หลายองค์เป็นคนชั่วช้า (monsters of evil) ลูกคงได้ยินกิตติศัพท์ของเนโรมาแล้วอย่างไม่ต้องสงสัย แต่ก็ยังมีอีกมากหลายที่เลวร้ายยิ่งไปกว่าพระองค์

สตรีผู้หนึ่ง คือไอรีน (Irene) ได้ฆ่าลูกในไส้ของเธอเองซึ่งเป็นจักรพรรดิ์อย่างแท้จริงทีเดียว เพื่อที่จะเฉลิมราชสมบัติเป็นมหาราชินี นี่เป็นเรื่องในคอนสแตนติโนเปิล

จักรพรรดิของโรมองค์หนึ่งเด่นอยู่เหนือจักรพรรดิ์อื่น ๆ นามของพระองค์ คือ *มาร์คูส ออเรลิอูส อันโตนินัส* เป็นที่เชื่อกันโดยทั่วไปว่าพระองค์ทรงเป็นนักปรัชญา หนังสือของพระองค์เล่มหนึ่ง ซึ่งบรรจุความคิดและความรำพึงของพระองค์เข้าไว้มีค่าควรแก่การศึกษายิ่ง เพื่อที่จะทำให้มาร์คูส ออเรลิอูสเด่นขึ้น พระราชบุตรซึ่งเสวยราชย์สืบต่อจากพระองค์เป็นจักรพรรดิที่ชั่วช้าที่สุดองค์หนึ่งเท่าที่โรมได้เคยเห็นมา

ตลอดเวลา ๓๐๐ ปีแรก ของจักรวรรดิโรมัน โรมเป็นศูนย์กลางของโลกตะวันตก โรมคงต้องได้เป็นนครอันใหญ่หลวง เต็มไปด้วยตึกรามอันมหึมา ประชาชนจากทั่วจักรวรรดิและแม้แต่ออกไปจากโรมแล้วก็ตาม ต้องได้คลาคล่ำเข้ามาสู่โรมอีก เรือจำนวนมากนำเอาอาหารอันเอมโอชมาจากประเทศที่อยู่ห่างไกล–อาหารที่หาได้ยาก และสิ่งของราคาแพง ๆ กล่าวกันว่าทุก ๆ ปี กองเรือจำนวน ๑๒๐ ลำได้แล่นออกจากเมืองท่าของอียิปต์แห่งหนึ่งในทะเลแดงไปยังอินเดีย พวกเขาไปพอเหมาะพอเจาะกับเวลาที่จะได้ประโยชน์จากลมมรสุมและ

ข้อนี้ได้ช่วยพวกเขาอย่างใหญ่หลวง โดยปกติพวกเขาพากันไปยังอินเดียภาคใต้ พวกเขาบรรทุกสินค้าอันมีค่าแล้วก็พากันกลับไปยังอียิปต์ด้วยความช่วยเหลือของลมที่มีอยู่อีกวาระหนึ่ง จากอียิปต์สินค้าเหล่านี้ได้ถูกส่งไปทางบก แล้วก็ส่งต่อทางทะเลไปยังโรม

แต่การค้าขายทั้งปวงนี้ เป็นไปเพื่อประโยชน์ของคนร่ำรวยเป็นส่วนใหญ่ เบื้องหลังความหรูหราฟุ่มเฟือยของคนเพียงสองสามคนเต็มไปด้วยความทุกข์ยากของคนจำนวนมาก

โรมเป็นประมุขในตะวันตกเป็นเวลากว่า ๓๐๐ ปี แต่ภายหลังเมื่อได้จัดตั้งนครคอนสแตนติโนเปิ้ลขึ้นแล้ว นครนี้ก็ได้มีส่วนเป็นประมุขร่วมกับโรม เป็นเรื่องแปลกประหลาดที่ในระหว่างยุคอันยาวนานนี้ จักรวรรดิโรมันมิได้ผลิตสิ่งใด ๆ เลยที่สลักสำคัญในอาณาจักรแห่งความคิด เช่นที่กรีซสมัยโบราณได้ผลิตขึ้นในช่วระยะเวลาอันสั้นนั้น แท้ที่จริงในแง่ต่าง ๆ หลายแง่อารยธรรมโรมันดูเหมือนจะเป็นเงาซีด ๆ แห่งอารยธรรมของกรีค เป็นที่เข้าใจกันว่า พวกโรมันได้ทำการนำอย่างสำคัญในสิ่งหนึ่ง สิ่งนั้นก็คือกฎหมาย แม้แต่เดี๋ยวนี้บรรดานักกฎหมายในตะวันตกก็จำต้องเรียนกฎหมายโรมัน ด้วยเหตุที่กล่าวกันว่า กฎหมายโรมันเป็นรากฐานแห่งกฎหมายจำนวนมากมายในยุโรป

จักรวรรดิอังกฤษ ได้ถูกนำไปเปรียบเทียบกับจักรวรรดิโรมันบ่อย ๆ ตามปกติก็โดยคนอังกฤษซึ่งเป็นที่พึงพอใจของตนยิ่งนัก จักรวรรดิทั้งปวงคล้ายคลึงกันไม่มากก็น้อย จักรวรรดิเหล่านี้ ล้วนแต่อิ่มหมีพีมันอยู่บนการขูดรีดประเทศอื่น ๆ ด้วยกันทั้งนั้น แต่ในระหว่างพวกโรมันกับประชากรอังกฤษยังมีข้อที่คล้ายคลึงกันอย่างยิ่งอยู่อีกข้อหนึ่ง–คือ พวกเขาทั้งคู่ปราศจากจินตนาการอย่างประหลาด! โดยที่เป็นคนใจแคบและรู้สึกอึดอัดในใจของตนเอง ประกอบกับมักใจเชื่อว่าโลกนี้ได้ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อประโยชน์ของพวกเขาโดยเฉพาะ พวกเขาจึงดำเนินชีวิตตามสบายไปตลอดอายุขัย โดยไม่มีความกังขาหรือความยากลำบากมาข้องแวะรบกวน

๓๕

ปาร์เธียกับราชวงศ์ซัสซะนิด

๒๖ เมษายน ค.ศ. ๑๙๓๒

ตอนนี้เราต้องอำลาจากจักวรรดิโรมันและยุโรปเพื่อไปชมส่วนอื่น ๆ ของโลก เราจำต้องดูว่าอะไรบังเกิดขึ้นในเอเชีย แล้วก็ติดตามเรื่องราวของอินเดียและจีนต่อไป บัดนี้ประเทศอื่น ๆ หลายประเทศโผล่โฉมหน้าออกมาบนขอบฟ้าแห่งประวัติศาสตร์อันเป็นที่รู้จักกัน และเราก็จะต้องกล่าวบางสิ่งบางอย่างเกี่ยวกับประเทศเหล่านี้ด้วยเหมือนกัน แท้ที่จริง, ขณะที่เราคุยกันต่อไป มีเรื่องที่จะต้องกล่าวมากมายเกี่ยวกับสถานที่ต่าง ๆ มากเหลือเกิน จนพ่อใคร่ที่จะวางมือจากงานนี้เสียด้วยความจนตรอก

ในจดหมายของพ่อฉบับหนึ่ง พ่อได้กล่าวถึงความปราชัยอย่างยับเยินของกองทัพบกแห่งสาธารณรัฐโรมัน ในการสัประยุทธ ณ เมืองคาร์เรห์ ปราเทศปาร์เธีย พ่อมิได้หยุดอรรถาธิบายเกี่ยวกับพวกปาร์เธียน และเกี่ยวกับว่าพวกเขาได้กระเสือกกระสนจัดตั้งรัฐขึ้น ณ ที่ซึ่งเปอร์เซียและเมโสโปตาเมียตั้งอยู่ในบัจจุบันได้อย่างไร ลูกคงจะจำได้ว่า ภายหลัง

อเล็กซานเดอร์ เซลิวคูส แม่ทัพของอเล็กซานเดอร์กับบรรดาผู้สืบสกุลของเขาได้ปกครองจักรวรรดิ์ ซึ่งแผ่อาณาเขตจากอินเดียไปจดเอเชียน้อยทางตะวันตก พวกเขาได้รุ่งโรจน์มาเป็นเวลาราว ๓๐๐ ปี จนกระทั่งพวกเขาได้ถูกขับออกไปโดยชนชาติเอเชียกลางเผ่าอื่น ๆ ซึ่งมีชื่อว่าพวกปาร์เธียน พวกปาร์เธียนในเปอร์เซียหรือปาร์เธีย ตามที่เรียกกันในยุคนั้น นี่แหละที่ได้ปราบพวกโรมันในระหว่างปั้จฉิมยุคแห่งสาธารณ - รัฐโรมัน และจักรวรรดิ์ที่ได้ปรากฏโฉมหน้าในเวลาต่อมาก็ไม่เคยประสพความสำเร็จในการปราบปรามพวกเขาเลย พวกปาร์เธียนได้ปกครองปาร์เธียนมาเป็นเวลาสองศตวรรษครึ่งจนกระทั่งการปฏิวัติภายในประเทศได้ขับไล่พวกเขาออกไป ตัวของพวกชาวเปอร์เซียเองได้ลุกขึ้นมาโค่นบรรดาผู้ปกครอง ที่เป็นชนต่างด้าว แล้วก็ยกบุคคลผู้หนึ่งในเชื้อชาติและศาสนาของตนขึ้นสวมตำแหน่งแทนบุคคลผู้นั้นคือ อาร์เดเชอร์ที่ ๑ (Ardeshir 1) ราชวงศ์ของพระองค์เรียกว่าราชวงศ์ ซัสซะนิด (Sassanids) อาเดเชอร์ทรงเป็นอุปถัมภกศาสนาโซโรอัสเตรียนิสม์ซึ่งมีศรัธราแก่กล้า ลูกคงจะจำได้ว่า ศาสนานี้เป็นศาสนาของพวกปาร์สี ฉะนั้นพระองค์จึงไม่ใจกว้างพอที่จะยอมให้มีศาสนาอื่น ๆ ในอาณาจักรของพระองค์ ในระหว่าง

ราชวงศ์ซัสซะนิดกับจักรวรรดิโรมัน มีการรบพุ่งกันแทบไม่หยุดหย่อน ราชวงศ์ซัสซะนิดยังได้ประสพความสำเร็จในการจับกุมจักรพรรดิองค์หนึ่งของโรมันได้เสียด้วยซ้ำ กองทัพของเปอร์เซีย เกือบจะยาตราเข้าเหยียบนครสแตนติโนเบิลตั้งหลายครั้งหลายครา ครั้งหนึ่งกองทัพเปอร์เซียได้พิชิตอียิปต์ จักรวรรดิของซัสซะนิดส่วนใหญ่ มีชื่อเสียงเพราะความกระตือรือร้นในทางศาสนาของตน เพื่อสนับสนุนศาสนาโซโรอัสเตรียนิสม์ เมื่อศาสนาอิสลามเข้ามาในศตวรรษที่เจ็ด ศาสนาอิสลามได้ทำให้ทั้งจักรวรรดิของซัสซะนิด และศาสนาทางราชการถึงการอวสานลงไปทั้งคู่ พวกนับถือศาสนาโซโรอัสเตรียนิสม์เป็นอันมากได้สมัครใจละทิ้งประเทศของตน เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ และเพราะเกรงการประหัตประหาร พวกเหล่านี้ได้เข้ามายังอินเดียซึ่งยินดีต้อนรับพวกเขาเหมือนเช่นที่ได้เคยยินดีต้อนรับบุคคลอื่น ๆ ทั้งปวงบรรดาที่ได้เข้ามาแสวงหาที่พำนัก

ทุกวันนี้ พวกปาร์สีในอินเดียเป็นผู้สืบเลือดเนื้อเชื้อไขมาจากพวกนับถือศาสนาโซโรอัสเตรียนิสม์ที่กล่าวนี้

เป็นเรื่องแปลกประหลาดและค่อนข้างน่าอัศจรรย์ใจเมื่อเปรียบเทียบประเทศอื่น ๆ กับอินเดีย ในเรื่องการปฏิบัติต่อ

ศาสนาต่าง ๆ ที่ผิดแผกกัน ในประเทศอื่น ๆ ส่วนมาก และโดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุโรป ในอดีตกาลลูกจะพบการไม่ยอมให้บุคคลนับถือศาสนาได้ตามใจชอบและการประหัตประหารบุคคลทั้งปวง บรรดาที่ไม่ยอมนับถือศาสนาของทางราชการแทบทุกหนทุกแห่งมีการบังคับให้นับถือศาสนาของเขา ลูกคงจะได้อ่านเกี่ยวกับศาลอินควิซิชั่น[๑] อันน่าสะพึงกลัวในยุโรป และการเผาพวกแม่มดทั้งเป็น แต่ในอินเดียในสมัยโบราณมีการยอมให้บุคคลนับถือศาสนาได้ตามใจชอบอย่างเกือบจะเต็มภาคภูมิ ความขัดแย้งกันเล็กน้อยระหว่างศาสนาฮินดูกับพุทธศาสนา ไม่มีอะไรจะนำไปเปรียบเทียบกับความขัดแย้งกันอย่างรุนแรงของนิกายศาสนาต่าง ๆ ในตะวันตกได้เลย การจดจำข้อนี้ไว้เป็นการดี เพราะเป็นความเคราะห์ร้ายที่เมื่อไม่นานมานี้ เราได้มีความยุ่งยากเกี่ยวกับประชาคมและศาสนา และโดยที่ไม่มีความรู้ในประวัติศาสตร์คนบางคนจึงนึกเอาว่า นี่เป็นเคราะห์กรรมของอินเดียตลอดมาหลายยุคหลายสมัย ข้อนี้เป็นความผิดพลาดโดยสิ้นเชิง ความยุ่งยากเช่นว่านี้ ส่วนใหญ่เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นมาเมื่อไม่นานมานี้เอง ลูกจะพบว่าหลังจากศาสนาอิสลามเริ่มต้นพวกมุสลิม

---

๑ Inquisition คือ ศาลของศาสนาโรมันคาธอลิกซึ่งในคริสตวรรษที่สิบสามได้ใช้เป็นอาวุธสำหรับปราบปรามและลงโทษพวกนอกศาสนา—ผู้แปล

ได้อาศัยอยู่ในทุกๆ ภาคของอินเดียร่วมกับเพื่อนบ้านด้วยความสงบสุขเป็นเวลาร้อยปี เมื่อเขาเข้ามาในฐานะพ่อค้า พวกเขาก็ได้รับการต้อนรับด้วยความยินดี และได้รับการสนับสนุนให้ตั้งถิ่นฐาน แต่พ่อก็กำลังกล่าวล่วงหน้าก่อนที่จะถึงเวลาไปเสียแล้ว

ดังนั้นอินเดียจึงยินดีต้อนรับพวกนับถือ ศาสนาโซโรอัสเตรียนิสม์ เช่นเดียวกับที่เมื่อสองสามร้อยปีก่อนหน้านั้น อินเดียก็ได้เคยต้อนรับพวกยิวมากหลาย ซึ่งหลบหนีมาจากโรมในศตวรรษแรกหลังคริสตศก เนื่องจากถูกประหัตประหารมา

ในระหว่างยุคแห่งการปกครองของราชวงศ์ซัสซะนิดในเปอร์เซีย รัฐเล็กๆ ในทะเลทรายรัฐหนึ่งได้รุ่งเรืองขึ้นมาในปัลมีระ (Palmyra) ซึ่งอยู่ในซีเรีย รัฐนี้ได้มียุคอันสุกใสรุ่งเรืองของตนในชั่วระยะเวลาสั้นๆ ปัลมีระเป็นตลาดการค้าตั้งอยู่ตอนกลางของทะเลทรายซีเรีย ครั้งหนึ่งกษัตริย์ของรัฐเป็นสตรีทรงพระนามว่า เซโนเบีย (Zenobia) แต่พระนางได้พ่ายแพ้แก่พวกโรมัน และพวกเขาก็ไร้วีรธรรมเสียนี่กะไร ถึงกับจับพระนางล่ามโซ่นำไปกรุงโรมได้ลงคอ

ตอนเริ่มต้นแห่งคริสตศักราช ซีเรียเป็นดินแดนที่น่าชื่นชมยินดี คัมภีร์นิวเทสตะเมนต์บอกให้เราทราบถึงบางสิ่งบาง

อย่างเกี่ยวกับซีเรีย มีหัวเมืองอันใหญ่หลวงหลายหัวเมือง และมีประชาชนพลเมืองหนาแน่น ทั้ง ๆ ที่การปกครองเป็นไปโดยมิชอบและเป็นระบบทรราชย์ มีลำคลองใหญ่ ๆ หลายคลอง และมีการค้าที่แผ่ไพศาล แต่การรบพุ่งอันไม่ขาดสาย และการปกครองที่ผิดได้ทำให้ซีเรียย่อยยับลงไป จนเกือบจะกลายเป็นที่ว่างเปล่าในชั่วเวลา ๖๐๐ ปี—หัวเมืองใหญ่ ๆ ได้ถูกทอดทิ้ง และอาคารอันเก่าแก่ก็อยู่ในสภาพซากปรักพัง

หากลูกเหาะโดยเครื่องบินจากอินเดียไปยุโรป ลูกก็จะผ่านไปเหนือซากปรักพังของบัลมีระและบัลบัคเหล่านี้ ลูกจะเห็นว่าบาบิลอน คลอกจนสถานที่อื่น ๆ อีกมากหลายที่ขึ้นชื่อลือนามในประวัติศาสตร์ และบัดนี้ไม่มีอยู่แล้วนั้น ตั้งอยู่ที่ตรงไหน.

อินเดียภาคใต้จัดตั้งอาณานิคม

๒๘ เมษายน ค.ศ. ๑๙๓๒

เราได้ท่องเที่ยวไปไกล ตอนนี้ขอให้เรากลับมายังอินเดียอีกครั้งหนึ่ง แล้วพยายามที่จะค้นให้พบว่าบรรพบุรุษของเราในประเทศนี้กำลังทำอะไรกันอยู่ ลูกคงจะจำได้ว่า จักรวรรดิบนพรมแดนของพวกกุษาน–รัฐแห่งพุทธศาสนาอันยิ่งใหญ่ประกอบด้วยอินเดียภาคเหนือทั้งหมดกับพื้นที่ย่อม ๆ แห่งเอเชียกลาง–มีนครหลวงอยู่ ณ ปรัษปุระหรือเปษะวาร และบางทีลูกก็จะจำได้ด้วยว่า ในราวยุคนี้ทางภาคใต้ของอินเดียมีรัฐอันใหญ่หลวงแผ่อาณาเขตเหยียดยาว จากทะเลหนึ่งไปจดอีกทะเลหนึ่ง–คือรัฐอันธรา จักรวรรดิกุษาน และรัฐอันธรารุ่งเรืองอยู่ราว ๓๐๐ ปี ราว ๆกึ่งศตวรรษที่สามหลังคริสตศักราช จักรวรรดิทั้งสองนี้ก็ไม่มีอยู่แล้ว และอินเดียได้มีรัฐย่อม ๆ จำนวนมากมายอยู่ระยะเวลาหนึ่ง อย่างไรก็ดีภายในชั่วเวลา ๑๐๐ ปี จักรวรรดิของจันทรคุปต์ก็ได้โผล่โฉมหน้าขึ้นมาในนครปาฏลิบุตรอีกจักรวรรดิหนึ่ง และได้เริ่มยุคแห่งลัทธิจักรวรรดินิยมอินดูอันก้าวร้าว แต่ก่อนที่เราจะคุยกันถึงกษัตริย์

แห่งราชวงศ์คุปต์ ดังที่พระองค์ได้ถูกขนานพระนาม เราควรที่จะได้มองดูการเริ่มต้นแห่งงานเสี่ยงภัยอันใหญ่หลวงในภาคใต้ งานเสี่ยงภัยซึ่งจักนำศิลปะและ วัฒนธรรมของอินเดียไปยังหมู่เกาะตะวันออกอันห่างไกล

ลูกรู้จักรูปร่างของอินเดีย ตามที่อินเดียตั้งอยู่ในระหว่างเทือกภูเขาหิมาลัยกับทะเลสองทะเลนั้นเป็นอย่างดี ภาคเหนือได้ถูกย้ายไปไกลจากทะเล ในอดีตความกังวลใจอย่างหนักของภาคเหนือได้แก่พื้นที่ พรมแดน ซึ่งชาวศัตรูและผู้รุกรานมักจะข้ามเข้ามาแต่ภาคตะวันออก, ตะวันตกและใต้ เรามีผืงทะเลอันเหยียดยาว ประเทศอินเดียเรียวลงไปจนกระทั่งภาคตะวันออกและตะวันตกบรรจบกัน ณ กันยาหมารี หรือแหลมคอโมรินประชากร ซึ่งอยู่ใกล้ทะเลเหล่านี้ย่อมมีความสนใจในทะเลเป็นธรรมดา ฉะนั้นใคร ๆ ก็น่าจะคาดได้ว่าพวกเขาเป็นอันมากเป็นผู้เจนการเดินทะเล พ่อได้เล่าให้ลูกฟังเกี่ยวกับการค้าขายอันใหญ่หลวง ซึ่งอินเดียภาคใต้ได้มีอยู่กับตะวันตกนับแต่ยุคอันนานไกลที่สุดนั้นมาแล้ว เพราะฉะนั้น จึงไม่น่าแปลกใจแต่ประการใดในการที่พบว่าการสร้างเรือได้มีอยู่ในอินเดียนับแต่ยุคต้น ๆ และประชาชนได้พากันข้ามทะเลหลวงต่าง ๆ ไปแสวงหาการค้าขายหรืออาจเป็นการผจญภัย เป็นที่เข้ากันว่า

วิชัย (Vijaya) ได้ไปจากอินเดียและได้พิชิตเกาะลังการาว ๆ ยุคที่สมเด็จพระพุทธโคตมดำรงชีวิตอยู่ที่นี่ พ่อคิดว่าในถ้ำอจันตะ (Ajanta) มีภาพแสดงถึงวิชัยข้ามทะเลไปยังเกาะลังกา พร้อมกับนำเอาช้างม้าบรรทุกใส่เรือข้ามไปด้วย วิชัยให้นาม *สิงหล* แก่เกาะนี้ – คือ "*สิงหลทวีป*" (Sinhala Dweep) *สิงหล* มาจากคำว่า *สิงห์* (Sinha) คือสิงห์โต และมีเรื่องราวอันเก่าแก่เกี่ยวกับสิงห์โตโขษจรรย์คันอยู่ในลังกา ซึ่งพ่อได้ลืมไปเสียแล้ว พ่อเข้าใจว่า คำ*ซีลอน* มาจากคำ *สิงหล* (Sinhala)

แน่นอนละ การข้ามจากอินเดียไปยังลังกาเพียงชั่วระยะทางสั้น ๆ มิใช่การกระทำอันยิ่งใหญ่หลวง แต่ทว่าเรามีหลักฐานอย่างอุดมสมบูรณ์เกี่ยวกับการสร้างเรือ และประชาชนได้ออกจากเมืองท่ามากมายหลายแห่งของอินเดีย ซึ่งตั้งอยู่เป็นหย่อม ๆ ตลอดแนวฝั่งทะเล นับแต่เบงกอลไปจนถึงกุจราตข้ามท้องทะเลหลวงต่าง ๆ ไปชานาคยะเสนาบดีคนสำคัญของ จันทรคุปต์ เมารยะเล่าให้เราฟังถึงบางสิ่งบางอย่างเกี่ยวกับการนาวี ในหนังสือ *อรรถศาสตร์* ของเขา ซึ่งพ่อได้เขียนเล่าให้ลูกฟังจากคุกไนนี เมกัสธีนีส ทูตกรีกประจำราชสำนักจันทรคุปต์ ก็กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ด้วยเหมือน

กัน โดยประการฉะนี้การณ์จึงปรากฏว่าแม้แต่เมื่อเริ่มต้นแห่งยุคของเมารยะ การสร้างเรือก็เป็นอุตสาหกรรมอันรุ่งเรืองในอินเดีย และเรือทั้งหลายเล่าก็มุ่งหมายที่จะนำออกไปใช้อย่างเห็นได้ชัด ดังนั้นผู้คนคงต้องได้ใช้เรือข้ามท้องทะเลหลวงต่าง ๆ ไปมากมายก่ายกองทีเดียว เป็นสิ่งแปลกประหลาดและน่าที่งในการนึกถึงสิ่งเหล่านี้ แล้วก็นึกถึงประชากรของเราบางคน ซึ่งแม้ทุกวันนี้ก็ยังคัดค้านการข้ามท้องทะเล และพากันคิดว่าการทำเช่นนั้นเป็นการขัดต่อศาสนาของตน เราไม่สามารถเรียกคนเหล่านี้ว่าชาติแห่งอดีต เพราะตามที่ลูกย่อมมองเห็นอดีตเต็มไปด้วยเหตุผลยิ่งกว่า เราจะหาที่ที่ความคิดเห็นอันผิดปกติวิสัยเช่นนั้น เที่ยวนี้ได้อันตรธานไปแล้วเป็นส่วนใหญ่ และประชาชนที่ตกอยู่ใต้อิทธิพลของความคิดเห็นนั้น ก็มีอยู่เพียงไม่กี่คน

ภาคใต้ย่อมมองไปยังทะเลมากกว่าภาคเหนือเป็นธรรมดา การค้าขายกับนานาประเทศนั้นส่วนมากกระทำกับภาคใต้ บทโคลงภาษาทมิฬเต็มไปด้วยถ้อยคำเอ่ยถึงเหล้าไวน์ แจกันและตะเกียงของ "*ยะวานา*" (Yavana) ส่วนใหญ่คำ "*ยะวานา*" ใช้สำหรับพวกกรีก แต่บางทีก็ใช้กันอย่างคลุม ๆ สำหรับชาวต่างประเทศทั้งหมด เงินเหรียญแห่งศตวรรษที่สองและสาม

ของอาณาจักรอันธรามีภาพเรือสองเสากระโดงขนาดใหญ่เป็นเครื่องหมาย ซึ่งแสดงว่าอาณาจักรอันธราอันเก่าแก่ต้องมีความสนใจในการสร้างเรือ และการค้าทางทะเลมากมายสักเพียงใด

เพราะฉะนั้น ผู้ที่เป็นผู้นำในงานเลี้ยงภัยอันใหญ่หลวงซึ่งยังผลให้มีการจัดตั้งอาณานิคมของอินเดียขึ้นทั่วไป ตามหมู่เกาะแห่งตะวันออก จึงได้แก่ชาวใต้นี่เองแหละ การท่องเที่ยวเพื่อจัดตั้งอาณานิคมเหล่านี้เริ่มต้นในศตวรรษแรก ภายหลังคริสตศก แล้วได้ดำเนินติดต่อกันเรื่อยมาเป็นเวลาหลายร้อยปี พวกชาวอินเดียภาคใต้ได้ไปทั่วทั้งมลายู, ชะวา, สุมาตรา, กัมพูชาและบอร์เนียว แล้วก็ตั้งหลักแหล่งของตนขึ้น พร้อมกับพาเอาศิลปะและวัฒนธรรมติดตัวไปด้วย ในพม่า, สยามและอินโดจีนมีอาณานิคมอินเดียใหญ่ๆ หลายแห่ง แม้แต่นามที่พวกเขาได้ตั้งให้แก่เมือง ใหม่ และถิ่น ฐาน ต่าง ๆ ของตน ก็ขอยืมมาจากอินเดีย—คือ อโยธยา, หัสดินปุระ, ตักสิลา, กันธารา ประวัติศาสตร์ซ้ำรอยตัวเองน่าประหลาดแท้เสียนี่กระไร! นักจัดตั้งอาณานิคมชาวแองโกล–แซกซอนซึ่งได้ไปยังทวีปอเมริกาก็ได้ทำในทำนองเดียวกันนั้น ฉะนั้นในสหรัฐอเมริกาทุกวันนี้ นามเมืองเก่า ๆ ของอังกฤษ จึงได้ถูกนำมาตั้งซ้ำกัน

ไม่ต้องสงสัยเลยนักจัดตั้งอาณานิคมของอินเดียได้ประพฤติมิชอบ ไม่ว่าแหล่งใด ๆที่พวกเขาไปถึง เช่นเดียวกับที่นักจัดจั้งอาณานิคมทั้งปวงกระทำกัน พวกเขาคงต้องได้ขูดรีดประชากรของเกาะต่าง ๆ และตั้งตนเป็นเจ้านายเหนือประชากรเหล่านี้ แต่หลังจากนั้นมาสักหน่อย พวกจัดตั้งอาณานิคมกับพวกที่อาศัยอยู่เก่าต้องได้ผสมกัน เพราะการรักษาการติดต่อกับอินเดีย ให้เป็นไปอย่างสม่ำเสมอย่อมเป็นการยาก รัฐและจักรวรรดิของฮินดูได้ถูกจัดตั้งขึ้นบนหมู่เกาะทางตะวันออกเหล่านี้หลายแห่ง ครั้นแล้วผู้ปกครองที่นับถือพุทธศาสนาก็ปรากฏโฉมหน้าออกมา ระหว่างผู้ปกครองที่นับถือศาสนาฮินดูกับผู้ปกครองที่นับถือศาสนาพุทธได้มีการขับเคี่ยวกันเพื่อครองความเป็นใหญ่ ประวัติศาสตร์แห่ง *มหาอินเดีย* (Further or Greater India) ตามที่เรียกขานกัน เป็นเรื่องราวที่ยืดยาวและตรึงใจ ซากปรักพังอันมหึมายังคงบอกให้เราทราบถึงโบสถ์และอาคารอันใหญ่หลวงที่ตกแต่งถิ่นฐานของอินเดียเหล่านี้ มีหัวเมืองใหญ่ ๆ ซึ่งได้สร้างขึ้นโดยนักก่อสร้าง และช่างผู้ชำนาญชาวอินเดียอยู่หลายแห่ง–คือ กัมโบชา[๑] (Kamboja) ศรีวิชัย (Sri Vijaya), นครอังกอร์อันสง่างาม (Ankor the Magnificent), มัชปาหิต

๑ 'กัมพูชา' หรือฝรั่งเศสเรียก "กัมโบเดีย"

รัฐของศาสนาฮินดูและพุทธศาสนาเหล่านี้จึงยังยืนอยู่ในหมู่เกาะเหล่านี้เป็นเวลาเกือบ ๑๔๐๐ ปี มีการต่อสู้ซึ่งกันและกันเพื่อความเป็นใหญ่ เปลี่ยนมือกันและทำลายซึ่งกันและกันเป็นครั้งคราว ในที่สุดพวกมุสลิมได้มีอำนาจบังคับบัญชาในศตวรรษที่สิบห้า แต่หลังจากนั้นไม่นานพวกชาวปอร์ตุเกส, สเปญ, ฮอลันดา, อังกฤษ และสุดท้ายเพื่อนอเมริกันก็พากันหลั่งไหลเข้ามา แน่นอนละ, พวกคนจีนได้เป็นเพื่อนบ้านใกล้ชิดอยู่เป็นนิตย์ บางครั้งก็เข้ามาแทรกแซง และบางครั้งก็เข้ามาพิชิต แต่ก็อยู่ร่วมกันฉันมิตร และให้ของขวัญแลกเปลี่ยนกันบ่อยกว่า พร้อมกันนั้นก็มีอิทธิพลเหนือเพื่อนบ้านอยู่ตลอดเวลา โดยอารยธรรมและวัฒนธรรมอันยิ่งใหญ่ของพวกเขา

อาณานิคมของอินดูเหล่านี้ มีหลายสิ่งหลายอย่างที่ทำให้เราทึ่ง ลักษณะที่สะดุดตาที่สุดอยู่ที่ว่า การจัดตั้งอาณานิคมได้ถูกจัดขึ้นโดยรัฐบาลที่สำคัญแห่งยุคนั้น รัฐบาลหนึ่งในอินเดียภาคใต้ เบื้องต้นทีเดียวนักสำรวจเอกชนจำนวนมากมายต้องได้ออกเดินทางไป ครั้นต่อมาขณะที่การค้าขายรุดหน้าไป ครอบครัวและประชาชนกลุ่มต่าง ๆ ก็คงต้องได้ออกเดินทางไปเพื่อประโยชน์ของตนเอง กล่าวกันว่าพวกไปตั้งอาณานิคมในตอนแรก ๆ เป็นพวกที่ไปจากแคว้นกะลิงคะ (โอริษสา)

และผึ่งทะเลทางตะวันออกบางทีคนหลายคนก็จะไปจากเบ็งกอลด้วยเหมือนกัน ทั้งยังมีเรื่องเล่ากันมาแต่บุรมบุราณว่า คนหลายคนจากกุจราตซึ่งได้ถูกผลักดันให้ออกไปจากบ้านเกิดเมืองนอนของตน ก็ได้พากันไปยังเกาะเหล่านี้ด้วยเหมือนกัน แต่ทว่าเรื่องเหล่านี้เป็นเรื่องของการคาดคะเน การอพยพครั้งสำคัญของพวกจัดตั้งอาณานิคมไปจากประเทศบัลละวะ–ส่วนทางใต้ของแผ่นดินทมิฬอันเป็นที่ซึ่งราชวงศ์บัลละวะกำลังครองราชย์อยู่ และก็ดูเหมือนจะเป็นรัฐบาลแห่งบัลละวะนี่เองที่ได้จัดตั้งอาณานิคมแถบมลายูนี้ขึ้น บางทีจะมีความกดดันพลเมือง เนื่องจากประชาชนดันลงมาจากอินเดียภาคเหนือเหตุผลอาจจะเป็นประการใด ๆ ก็ตาม ถิ่นฐานในที่ต่าง ๆ ซึ่งกระจัดกระจายกันออกไปอย่างกว้างขวาง ห่างไกลจากอินเดียนั้น ได้มีการวางแผนขึ้นไว้โดยเจตนา และอาณานิคมทั้งหลายก็เริ่มขึ้นในที่ต่าง ๆ เหล่านี้เกือบจะพร้อม ๆ กัน อาณานิคมเหล่านี้คืออินโดจีน, แหลมมลายู, บอร์เนียว, สุมาตรา, ชะวา และในที่อื่น ๆ อีกหลายแห่ง อาณานิคมเหล่านี้ทั้งหมดเป็นอาณานิคมของบัลละวะมีชื่อเป็นอินเดีย ในอินโดจีน อาณานิคมมีชื่อว่า กัมโบชา (กัมพูชาในปัจจุบัน) เป็นนามซึ่งมาจากเมืองกัมโบชา ในหุบเขาคาบูลแคว้นกันธารา

ในทางศาสนา อาณานิคมเหล่านี้ยังคงนับถือศาสนาฮินดูเป็นเวลา ๔๐๐ หรือ ๕๐๐ ปี ต่อมาพุทธศาสนาจึงค่อยๆแพร่หลายทั่วไป ถัดจากนั้นมาสักหน่อยศาสนาอิสลามก็เข้ามาและแพร่หลายในส่วนของแถบมลายู แต่บางส่วนก็ยังคงนับถือพุทธศาสนา

ในแถบมลายูจักรวรรดิและอาณา จักร ทั้ง หลาย มา แล้ว ก็ ไป แต่ผลอันแท้จริงแห่งงานเสียงภัยเพื่อสร้างอาณานิคมของ อินเดียภาคใต้ได้แก่การนำอารยธรรมของอารยัน — อินเดียเข้ามาในส่วนนี้ของโลก ประชากรแถบมลายูทุกวันนี้ก็มีส่วนเป็นลูกหลานแห่งอารยธรรมอันเดียวกับที่เราเป็นอยู่บ้าง แต่พวกเขาก็ได้ถูกอยู่ใต้อิทธิพลอย่างอื่น ๆ ด้วยเหมือนกัน เฉพาะอย่างยิ่งของจีนเป็นเรื่องน่าทึ่งในการที่จะสังเกตการผสมกันของอิทธิพลอันทรงอำนาจสองอย่างนี้ของอินเดียและของจีนตามประเทศต่าง ๆ แถบมลายูบางแห่งก็เป็นอินเดียมากกว่า แต่แห่งอื่นๆพวกที่เป็นจีนก็มากกว่าอย่างเห็นได้ชัดบนผืนแผ่นดินใหญ่ คือ พม่า, สยาม, และอินโดจีน อิทธิพลของจีนขึ้นหน้าขึ้นตากว่าแต่ก่อนไม่ขึ้นหน้าขึ้นตากว่าในมลายู ส่วนในหมู่เกาะต่าง ๆ คือ ชวา, สุมาตราและอื่น ๆ อิทธิพลของอินเดียเห็นได้ชัดกว่า พร้อมกับมีอิทธิพลของอิสลามเข้ามาปกคลุมเมื่อไม่นานมานี้

แต่ก็ไม่มีการต่อสู้กันในระหว่างอิทธิพลของ อินเดียและของจีน อิทธิพลทั้งสองฝ่ายนี้ไม่คล้ายคลึงกันเลย แต่ถึงกระนั้นก็สามารถดำเนินไปบนเส้นทางอันขนานกัน โดยปราศจากความยากลำบาก แน่นอนละในทางศาสนา อินเดียเป็นหัวน้ำพุไม่ว่าจะเป็นศาสนาฮินดูหรือศาสนาพุทธ แม้แต่จีนก็เป็นหนี้อินเดียอยู่ในเรื่องศาสนาของตน ในทางศิลปะก็เหมือนกัน อิทธิพลของอินเดียเป็นเยี่ยมในแถบมลายู แม้แต่ในอินโดจีนซึ่งอิทธิพลของจีนยิ่งใหญ่ สถาปัตยกรรมก็เป็นแบบอินเดียทั้งสิ้น จีนจึงมีอิทธิพลเหนือประเทศต่างๆ แห่งภาคพื้นเอเชียเหล่านั้นในแง่ที่เกี่ยวกับวิธีการปกครองและปรัชญาแห่งชีวิตทั่วๆ ไปของตนยิ่งกว่า ดังนั้นทุกวันนี้ประชากรแห่งอินโดจีน, สยาม, และสยามจึงดูเหมือนจะเกี่ยวพันกับจีนยิ่งกว่าอินเดีย แน่นอนทีเดียว, โดยทางเชื้อชาติประชากรในประเทศที่กล่าวนี้มีเลือดของมองโกลอยู่ในตัวพวกเขามากกว่า และข้อนี้ทำให้พวกเขาคล้ายคลึงกับคนจีนอยู่บ้าง

ในเมืองโบโรโบดูแห่งเกาะชะวาเดี๋ยวนี้ก็ยังมีซากโบราณวัตถุแห่งโบสถ์พุทธศาสนาที่สำคัญไว้ให้ชม โบสถ์นี้สร้างโดยช่างผู้ชำนาญชาวอินเดีย เรื่องราวทั้งหมดแห่งพุทธประวัติ

วัดได้ถูกสลักไว้บนผนังของโบสถ์เหล่านั้น และโบสถ์เหล่านั้นไม่เพียงแต่จะเป็นอนุสาวรีย์อันหาเสมอเหมือนมิได้สำหรับพระพุทธเจ้าเท่านั้น หากยังเป็นอนุสาวรีย์สำหรับศิลปะของอินเดียในยุคนั้นอีกด้วย

อิทธิพลของอินเดียยังไปไกลยิ่งกว่านี้เสียอีก อิทธิพลของอินเดียได้แพร่ไปถึงฟิลิปปินส์ และแม้แต่เกาะไต้หวัน ซึ่งทั้งสองแห่งนี้เป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรศรีวิชัยอินดู แห่งสุมาตราอยู่ชั่วระยะเวลาหนึ่ง ภายหลังต่อมาช้านาน ฟิลิปปินส์[๑] ได้ถูกปกครองโดยพวกเสปญ และเดี๋ยวนี้ฟิลิปปินส์อยู่ภายใต้บังคับบัญชาของอเมริกัน มะนิลาเป็นนครหลวงของฟิลิปปินส์ ตึกแห่งสภานิติบัญญัติหลังใหม่ได้ถูกจัดสร้างขึ้นที่นั่นเมื่อนานมาแล้ว และบนหน้าตึกหลังนี้ได้แกะสลักภาพไว้สี่ภาพเป็นเครื่องหมายแสดงถึงบ่อเกิดแห่ง อารย ธรรม ของฟิลิปปินส์ ภาพเหล่านี้ คือ มนูญ (Manu) ผู้ประสิทธิประสาทกฎหมายคนสำคัญของอินเดียสมัยโบราณ, เหลาจื๊อ นักปรัชญาของจีน กับอีกสองภาพเป็นเครื่องหมายแสดงถึงความยุติธรรมและกฎหมายของแองโกล–แซกซอนและเสปญ.

---

๑ ฟิลิปปินส์ ได้ประกาศตนเป็นสาธารณรัฐเอกราชเมื่อวันที่ ๔ กรกฎาคม ค.ศ. ๑๙๔๖ แล้ว — ผู้แปล

ลัทธิจักรวรรดิ์นิยมของฮินดู ภายใต้กษัตริย์แห่งราชวงศ์คุปต์

๒๕ เมษายน ค.ศ. ๑๙๓๒

ในขณะที่คนจากอินเดียภาคใต้กำลังพากันข้ามท้องทะเลหลวง และกำลังจัดตั้งถิ่นฐานและหัวเมืองต่าง ๆ ขึ้นในที่อันห่างไกลนั้น ทางภาคเหนือของอินเดียก็มีความบันบ่วนขึ้นอย่างแปลกประหลาด จักรวรรดิกุษานได้ศูนย์เสียความเข้มแข็งและความยิ่งใหญ่ไปแล้ว และกำลังกลายมาเป็นอาณาจักรที่ย่อมลงมาพร้อมกับหดตัวเข้าไปทุกที ทั่วทั้งภาคเหนือเต็มไปด้วยรัฐเล็ก ๆซึ่งมักจะถูกปกครองโดยบรรดาผู้สืบสกุลของพวกสักกะ หรือสคิเธียนหรือเตอร์ก ซึ่งได้พากันเข้ามายังอินเดียทางชายแดนด้านตะวันตกเฉียงเหนือ พ่อได้เคยเล่าให้ลูกฟังแล้วว่าประชาชนเหล่านี้ล้วนเป็นพุทธศาสนิก และว่าพวกเขาได้เข้ามายังอินเดียมิใช่อย่างศัตรูเพื่อโจมตี หากเพื่อตั้งถิ่นฐานลงที่นี่ พวกเขาถูกผลักดันจากทางเบื้องหลังอย่างไม่ลดละ โดยชนเผ่าอื่น ๆ ในเอเชียกลาง ซึ่งเมื่อถึงคราวของตนก็มักจะถูกผลักดันออกไปโดยอาณาจักรจีน เมื่อเข้ามาอยู่ในอินเดีย ประ

ชาชนเหล่านี้รับเอาขนบธรรมเนียม และประเพณีของอารยัน อินเดียไปถือปฏิบัติเป็นส่วนใหญ่ พวกเขาถือว่าอินเดียเป็นประเทศบิดามารดาแห่งศาสนา, วัฒนธรรมและอารยธรรม แม้พวกกุษานเองก็ได้ถือปฏิบัติตามประเพณีของอารยัน – อินเดียเป็นส่วนใหญ่ แท้ที่จริงนี้คือเหตุผลที่ว่าไฉนพวกเขาจึงได้กระเสือกกระสนที่จะอยู่ในอินเดีย และได้ปกครองเหนือพื้นที่ส่วนใหญ่ของอินเดียเป็นเวลาช้านานเห็นปานฉะนั้น พวกเขาได้พากเพียรที่จะประพฤติตนเช่นคนอารยัน – อินเดีย และปรารถนาที่จะให้ประชากรแห่งประเทศนี้พากันลืมเสียว่าพวกเขาเป็นชนต่างด้าว พวกเขาได้ประสพผลสำเร็จอยู่บ้าง แต่ทว่าก็ไม่สู้จะดีนัก เพราะในหมู่วรรณกษัตริย์โดยเฉพาะ เต็มไปด้วยความรู้สึกปวดร้าวในเวลาที่ชนต่างด้าวปกครองพวกเขา พวกเขาต่างพากันเป็นเดือดเป็นแค้นอยู่ภายใต้การปกครองของของชาวต่างประเทศนั้น และดังนั้นความบีบบั่วนจึงได้ทวีขึ้นทุกที ส่วนจิตใจของประชาชนเล่าก็รู้สึกเดือดร้อน ในที่สุดพวกประชาชนที่ไม่พอใจเหล่านี้ก็ได้พบผู้นำที่ปรีชาสามารถ และภายใต้ร่มธงของผู้นำ พวกเขาได้เปิดฉากทำ "สงครามอันศักดิ์สิทธิ์" ตามที่มีผู้ขนานนามให้ เพื่อปลดแอกให้แก่อารยะวารตะ (Aryavarta :) (อารยะวารตะ–เป็นชื่อดั้งเดิมของประเทศ

อินเดียแปลว่า แผ่นดินของพวกอารยะ แต่นามนี้จำกัดขอบเขตอยู่แค่ดินเดีย ภาคเหนือลงไป จดเทือกเขาวินธยาในอินเดียภาคกลางในยุคนั้นเท่านั้น พวกอารยันน่าจะไม่กระจายออกไปพ้นเทือกเขาที่ว่านี้ผู้แปล)

ผู้นำนี้ได้ถูกขนานนามว่าจักรคุปต์ แต่จงอย่านำเขาไปปะปนกับจันทรคุปต์อีกคนหนึ่ง คือพระอัยกาของพระเจ้าอโศก บุรุษผู้นี้ไม่มีอะไรเกี่ยวข้องกับราชวงศ์เมารยะ ดังนั้นการณ์จึงปรากฏว่าเขาเป็นราชายอยู่แห่งปาฏลิบุตร แต่เมื่อล่วงมาถึงเวลานั้น บรรดาผู้สืบสกุลของเจ้าโศกได้พากันปลีกตัวออกไปสู่ความไม่มีใครรู้จักหมดสิ้นแล้ว ถูกต้องจำไว้ว่า เดี๋ยวนี้เรากำลังคุยกันถึงยุคตอนเริ่มต้นแห่งศตวรรษที่สี่ หลังคริสตศกนั้นก็คือราว ค.ศ. ๓๑๕ นี่เป็นเวลา ๕๓๔ ปีภายหลังการสิ้นพระชนม์ของพระเจ้าอโศก

จันทรคุปต์เป็นคนมักใหญ่ใฝ่สูง และปรีชาสามารถเขาได้เริ่มลงมือที่จะเอาชนะเหนือประมุขอาวยันคนอื่น ๆในภาคเหนือ และที่จะจัดตั้งรัฐแบบสหพันธ์ร่วมกันกับพวกเขา เขาได้สมรสกับกุมาราเทวีแห่งสกุลลิจฉวีอันเรืองนามและทรงอิทธิพล และโดยประการฉะนี้จึงได้รับความสนับสนุนจากวงศ์สกุลนี้เมื่อได้จัดปูพื้นฐานของเขาอย่างรอบคอบแล้ว จันทรคุปต์ก็

ประกาศ "สงครามอันศักดิ์สิทธิ์" กับประมุขชาวต่างประเทศทั้งมวลในอินเดีย พวกวรรณกษัตริย์และขุนนางอารยัน ซึ่งพวกชนต่างด้าวได้ทำให้ปราศจากอำนาจ และตำแหน่งหน้าที่ล้วนสนับสนุนอยู่เบื้องหลังสงครามนี้ เมื่อได้สู้รบกันมาเป็นเวลาสิบปีเศษแล้ว จันทรคุปต์ได้พลิกแพลงคว้าเอาส่วนหนึ่งของภาคเหนือ รวมทั้งท้องถิ่นซึ่งในปัจจุบันรู้จักกันว่าสหมณฑลเข้ามาไว้ในกำมือ ขณะนั้นเขาได้สวมมงกุฎให้แก่ตนเองในฐานะเป็นกษัตริย์เหนือกษัตริย์ทั้งหลาย

โดยประการฉะนี้ จึงเริ่มต้นสิ่งที่รู้จักกันว่า ราชวงศ์คุปต์ (Gupta) ราชวงศ์นี้จึงยั้งยืนมาราว ๒๐๐ ปี จนกระทั่งพวกฮั่นเข้ามาก่อความยุ่งยากให้แก่ราชวงศ์นี้ ยุคของราชวงศ์นี้เป็นยุคแห่งลัทธิชาตินิยมและลัทธิฮินดูอันอ่อนช้างก้าวร้าว บรรดาประมุขชาวต่างประเทศ–พวกเตอร์ก, ปาร์เธียน และพวกที่มิใช่อารยันพวกอื่น ๆ ได้ถูกโค่นลงและปลดออกจากตำแหน่งไปโดยการใช้กำลังบังคับ โดยประการฉะนี้เราจึงพบความเป็นปฏิปักษ์ทางเชื้อชาติปรากฏโฉมหน้าออกมา พวกขุนนางอารยันอินเดียเย่อหยิ่งในเชื้อชาติของตน และดูถูกคนพวกบ่าเถื่อนและมิลักขะเหล่านี้ บรรดารัฐและประมุขของอารยันอินเดียทั้งหลายซึ่งได้ถูกกษัตริย์ราชวงศ์คุปต์ปราบพ่ายแพ้ ได้

รับการปฏิบัติด้วยความสุภาพอ่อนโยน แต่สำหรับพวกที่มิใช่อารยัน ความสุภาพอ่อนโยนหามีไม่

สมุทรคุปต์ (Samudragupta) บุตรของจันทรคุปต์เป็นนักรบที่ชอบรุกรานยิ่งกว่าบิดาเสียด้วยซ้ำ เขาเป็นแม่ทัพผู้ยิ่งใหญ่ และพอได้เถลิงอำนาจเป็นจักรพรรดิ์ พระองค์ก็คงดำเนินการรบพุ่ง ประสบชัยชนะเรื่อยไปตลอดทั่วทั้งประเทศ และแม้แต่ภาคใต้ พระองค์ได้แผ่อาณาเขตจักรวรรดิ์คุปต์จนกระทั่งขยายออกไปทั่วพื้นที่ส่วนใหญ่ของอินเดีย แต่ในภาคใต้ความเป็นเจ้าผู้มีอำนาจเหนือของพระองค์ เป็นแต่เพียงในนาม ทางภาคเหนือพวกกุษาณได้ถูกผลักดันถอยกลับข้ามแม่น้ำสินธุไป

จันทรคุปต์ที่สอง ราชบุตรของสมุทรคุปต์ ก็เป็นกษัตริย์ที่เป็นนักรบด้วยเหมือนกัน พระองค์ได้ทรงปราบแคว้นคะเธียวาท และกุจราต ซึ่งได้ตกไปอยู่ภายใต้ปกครองราชวงศ์สะกะและเตอร์กเป็นเวลาช้านาน พระองค์ได้ทรงถือเอาพระนามวิกรมาทิตย์ (Vikramaditya) และโดยปกติพระองค์เป็นที่รู้จักโดยพระนามนี้ แต่นามนี้ก็ทำนองเดียวกับนามของซีซาร์ได้กลายมาเป็นพระนามของกษัตริย์หลายพระองค์ และเพราะฉะนั้นจึงค่อนข้างสับสน

ลูกจำการไปชมเสาเหล็กอันมหึมาใกล้ ๆ คิวตับมินาร์ในเดลีได้ไหม ? กล่าวกันว่าเสาต้นนี้สร้างขึ้นโดยวิกรมมาทิตย์ ในฐานเป็นเสาแห่งชัยชนะชนิดเยี่ยม มันเป็นงานที่วิเศษชั้นเยี่ยม บนยอดเสามีดอกบัวซึ่งเป็นสัญญลักษณ์แห่งจักรวรรดิ์

ยุคแห่งราชวงศ์คุปต์เป็นยุคแห่งลัทธิจักรวรรดินิยมฮินดูในอินเดีย มีการฟื้นฟูวัฒนธรรมเก่าแก่ของอารยัน และการเรียนภาษาสันสกฤตกันขนานใหญ่ ส่วนที่เป็นของมองโกลและกรีค ในชีวิตและวัฒนธรรมของอินเดีย บรรดาที่ได้ถูกนำเข้ามาโดยพวกกรีค พวกกุษาน และพวกอื่น ๆ ไม่ได้รับการส่งเสริม และแท้ที่จริงได้เน้นหนักในเรื่องประเพณีของอารยัน–อินเดียด้วยความจงใจที่จะให้เข้ามาแทนที่ สันสกฤตเป็นภาษาทางราชการแห่งราชสำนัก ทว่าแม้แต่ในยุคกระโน้นสันสกฤตก็มิใช่ภาษาธรรมดาสามัญของประชาชน ภาษาพูดเป็นภาษาประกฤต (Prakit) แบบหนึ่ง ซึ่งเกี่ยวพันกับสันสกฤตอย่างใกล้ชิด แต่ถึงแม้จะเป็นภาษาที่มีชีวิตพอดูก็ตามสันสกฤตหาใช่ภาษาพื้นเมืองของยุคนั้นไม่ บทโคลงและนิยายภาษาสันสกฤตเต็มไปด้วยถ้อยคำอันไพเราะเพราะพริ้งและศิลปะแห่งอารยัน–อินเดียเล่าก็หรูหรา ในประวัติศาสตร์แห่งวรรณคดี

สันสกฤตหลังจากยุคอันยิ่งใหญ่ซึ่งให้กำเนิดคำภีร์ พระเวท และวรรณคดีเยี่ยม ๆ นั้นแล้วบางทียุคนั้นจะเป็นยุคที่เฟื่องที่สุดกาลิทาส (Kalidasa) นักเขียนผู้วิเศษคนนั้นก็สังกัดอยู่ในยุคนี้ กล่าวกันว่าวิกรมมาทิตย์ (Vikramaditya) ได้ทรงมีราชสำนักอันรุ่งเรืองสุกใสพระองค์ได้ทรงรวบรวมเอานักเขียนและศิลปินผู้ยิ่งใหญ่ที่สุดแห่งยุคมาชุมนุมกันอยู่ในราชสำนักนั้น ลูกไม่เคยได้ยินกิตติศัพท์มณีเก้าดวงแห่งราชสำนักของพระองค์-นวรัตน์ (Navaratna) บ้างหรอหรือ? กล่าวกันว่า กาลิทาสเป็นดวงหนึ่งแห่งมณีเหล่านี้

สมุทรคุปต์ได้ย้ายนครหลวงแห่งจักรวรรดิของพระองค์จากปาฏลิบุตรไปยังอโยธยา บางทีพระองค์จะทรงรู้สึกว่าอโยธยามีพื้นเพอันเหมาะสมสำหรับท่าทีอารยัน– อินเดียอันมุ่งรุกรานของพระองค์ยิ่งกว่านครหลวงเดิม – ประกอบทั้งมีเรื่องราวของรามจันทร์ซึ่งได้ถูกเขียนไว้เป็นอมตะในวรรณกรรม *วัลมิกิ* (Valmiki)

เป็นธรรมดาอยู่เองที่การฟื้นฟูลัทธิอารยันและลัทธิฮินดูของราชวงศ์คุปต์มิได้โน้มเอียงไปสู่พุทธศาสนา อย่างเป็นที่น่าพอใจยิ่ง ข้อนี้ส่วนหนึ่งเป็นเพราะความเคลื่อนไหวนี้เป็นของพวกขุนนาง โดยมีบรรดาประมุขแห่งวรรณกษัตริย์

หนุนหลังและพุทธศาสนามีความเป็น ประชาธิป ไตย อยู่ ใน ตัว มากกว่า อีกส่วนหนึ่งเป็นเพราะลัทธิมหายาน ของพุทธศาสนา มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด กับ พวกกุษาน และ บรรดาประมุข ชนต่างด้าวคนอื่นๆแห่งอินเดียภาคเหนือ แต่ก็ดูเหมือน ไม่มีการประหัตประหารพุทธศาสนาแต่ประการใดเลย วัดวา อารามของพุทธศาสนายังคงมีอยู่และยังเป็น สถาบันการศึกษา อันสำคัญอยู่ กษัตริย์แห่งราชวงศ์คุปต์มีความสัมพันธ์ ฉันมิตรกับบรรดากษัตริย์แห่งลังกา อันเป็นที่ซึ่งพุทธศาสนา รุ่งเรือง มัฆวาน (Meghavarna) กษัตริย์แห่งลังกาองค์หนึ่งได้ ส่งของขวัญราคาแพงไปถวายสมุทรคุปต์ แล้วได้จัดสร้างวัด ขึ้น ณ เมืองคยาเพื่อให้นักศึกษาชาวสิงหลมาเล่าเรียน

แต่พระพุทธศาสนาได้เสื่อมลงในอินเดีย ตามที่พ่อ ได้เคยเล่าให้ลูกฟังมาก่อนแล้วนั้น ความเสื่อมนั้นมิใช่เนื่อง มาแต่ความกดดันภายนอกของทางฝ่ายพวกพราหมณ์ หรือ รัฐบาลของยุคนั้นมากปาน ๆ กันกับสืบเนื่องมาแต่อำนาจของ ลัทธิฮินดูในอันที่จะดูดกลืนพุทธศาสนาไปทีละเล็กละน้อย

ในราวยุคนี้แหละที่นักท่องเที่ยว นามอุ โฆษ จาก จีนคน หนึ่งได้มาเยือนอินเดีย มิใช่เหี้ยนจังที่พ่อได้เล่าให้ลูกฟังหรอก หากเป็น ฟาเหียน เขาได้เข้ามาในฐานะพุทธศาสนิกเพื่อแสวง

หาตำหรับตำราอันศักดิ์สิทธิ์ของพุทธศาสนา เขาบรรยายไว้ให้เราทราบว่าประชากรแห่งแคว้นมคธผาสุกและรุ่งเรือง การอำนวยความยุติธรรมเป็นไปอย่างละมุนละม่อม และไม่มีการลงโทษถึงตาย เมืองคยากลายเป็นเมืองร้างและเปล่าเปลี่ยว ส่วนนครกบิลพัสดุ์เล่าก็ได้กลายเป็นป่าดงไปแล้ว แต่ที่เมืองปาฏลิบุตรประชาชน "ร่ำรวย,รุ่งเรืองและเพียบพร้อมด้วยคุณงามความดี" อารามแห่งพุทธศาสนาที่สง่างามและหรูหรามีอยู่เป็นอันมากตามถนนสายสำคัญ ๆ มี ธรรมศาลา (dharmashalas) ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถที่จะพักอาศัยและได้รับการเลี้ยงดูอาหารด้วยค่าใช้จ่ายของหลวง ตามหัวเมืองใหญ่ ๆ ก็มีโรงแรมให้พำนักโดยไม่ต้องเสียเงินทอง

หลังจากได้ท่องเที่ยวไปทั่วอินเดียแล้ว ฟาเหียนก็เดินทางไปยังลังกา และได้พำนักอยู่ที่นั่นเป็นเวลาสองปี แต่เพื่อนร่วมเดินทางของเขาคนหนึ่ง คือเต๋าฉิง (Tao-Ching) ชอบอินเดียเป็นอย่างยิ่ง และรู้สึกประทับใจในความใจบุญสุนทานของพวกพระแห่งพุทธศาสนาอย่างเหลือเกิน จนถึงกับได้ตัดสินใจพำนักอยู่ที่นี่ ฟาเหียนได้กลับจากลังกาไปจีนโดยทางทะเล เขาได้ไปถึงบ้านหลังจากได้หายหน้าหายตาไปเป็นเวลาหลายปี และผจญภัยมาแล้วอย่างมากมาย

จันทรคุปต์ที่สอง หรือวิกรมาทิตย์เสวยราชย์อยู่เป็นเวลาราวยี่สิบสามปี กุมารคุปต์ – (Kumaragupta) พระราชบุตรได้เถลิงราชสมบัติสืบต่อจากพระองค์ และได้เสวยราชย์อยู่นานถึง ๔๐ ปี ถัดมาได้แก่สคันธคุปต์ (Skandagupta) ซึ่งขึ้นเถลิงราชย์สมบัติเมื่อปี ค.ศ. ๔๕๓ พระองค์ได้เผชิญกับการคุกคามก่อให้เกิดความหวาดกลัวครั้งใหม่ ซึ่งในบั้นปลายได้ทำลายสันหลังของจักรวรรดิคุปต์อันยิ่งใหญ่ แต่เกี่ยวกับเรื่องนี้พ่อจะเล่าให้ลูกฟังในจดหมายฉบับหน้า

ภาพบนผนังซึ่งงดงามที่สุดหลายภาพในถ้ำอชันตะ ก็เช่นเดียวกับภาพตามท้องพระโรงและโบสถ์วิหาร ล้วนเป็นตัวอย่างของศิลปะแห่งราชวงศ์คุปต์ เมื่อลูกได้ชมภาพเหล่านี้ ลูกก็จะประจักษ์ความจริงว่า ล้วนเป็นภาพที่มหัศจรรย์สักเพียงไร เคราะห์ร้ายที่ภาพบนผนังได้อันตรธานไปอย่างช้า ๆ เนื่องด้วยภาพชนิดนี้ไม่สามารถจะแสดงเปิดเผยอยู่ช้านานได้

เมื่อกษัตริย์ราชวงศ์คุปต์เสวยราชย์อยู่ในอินเดียนั้น ในส่วนอื่น ๆ ของโลกอะไรบังเกิดขึ้นบ้างเล่า ? จันทรคุปต์ที่หนึ่งเป็นคนรุ่นเดียวกับคอนสแตนติน มหาราชจักรพรรดิโรมัน ผู้สร้างคอนสแตนติโนเปิล ระหว่างรัชสมัยของกษัตริย์ราชวงศ์คุปต์องค์ต่อ ๆ มา จักรวรรดิโรมันได้แยกกันออกไป

เป็นตะวันออกและตะวันตก และในที่สุดจักรวรรดิโรมันตะวันตกได้ถูกโค่นลงโดยเผ่าชน "บ่าเถื่อน" แห่งภาคเหนือ โดยประการฉะนี้ ในราว ๆ สมัยเมื่อจักรวรรดิโรมันกำลังอ่อนแอลงนั่นเอง อินเดียได้มีอานุภาพอย่างยิ่ง พรั่งพร้อมไปด้วยพวกแม่ทัพผู้ยิ่งใหญ่กองทัพบกอันเกรียงไกร บางครั้งบางคราวได้มีผู้พูดถึงสมุทรคุปต์ว่าเป็น "นะโปเลียนแห่งอินเดีย" แต่ถึงแม้จะเต็มไปด้วยคุณงามความดีใหญ่ไพศาล ดังที่พระองค์ทรงมีพระนิสัยอยู่ พระองค์ก็หาได้มองข้ามพรมแดนอินเดียออกไปเพื่อแสวงหาชัยชนะของพระองค์ไม่

ยุคแห่งราชวงศ์คุปต์เป็นยุคหนึ่งแห่งลัทธิจักรวรรดินิยมอันก้าวร้าว เป็นยุคแห่งการปราบปรามและชัยชนะ แต่ในประวัติศาสตร์ของทุก ๆ ประเทศ ยุคแห่งลัทธิจักรวรรดินิยมเช่นว่านี้มีอยู่มากมาย ฉะนั้นมันจึงมีความสำคัญเพียงเล็กน้อยในระยะยาว อย่างไรก็ดี สิ่งที่ทำให้สมัยของราชวงศ์คุปต์เด่นและมีค่าควรแก่การจดจำรำลึก ด้วยความภาคภูมิใจอยู่บ้างในอินเดีย ได้แก่การฟื้นฟูศิลปะและวรรณคดีที่มีอยู่ในยุคนั้นให้เพื่องฟูขึ้นมาอย่างน่าอัศจรรย์ใจ

๓๘

พวกฮั่นเข้ามายังอินเดีย

๔ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๙๓๒

การคุกคามครั้งใหม่ ซึ่งข้ามเทือกเขาทางตะวันตกเฉียงเหนือลงมายังอินเดีย ได้แก่การคุกคามของพวกฮั่น ในจดหมายก่อน ๆ ฉบับหนึ่ง ขณะที่เรากำลังคุยกันถึงจักรวรรดิโรมัน พ่อได้กล่าวบางอย่างเกี่ยวกับพวกฮั่น ในยุโรปผู้นำที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของพวกเขาคือ อัตติลา – (Attila) ซึ่งได้คุกคามยังความประหวั่นพรั่นพรึงให้แก่ทั้ง โรมและคอนสแตนติโนเปิล เป็นเวลาหลายปี พันธมิตรกับชนเผ่านี้ คือ พวกฮั่น – เรียกกันว่าฮั่นขาว–ซึ่งได้เข้ามายังอินเดีย ในราวยุคเดียวกัน นั้นเอง พวกเขาพากันเร่ร่อนอยู่ตามพรมแดนอินเดีย และยังความเดือดร้อนให้แก่บรรดาผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งมวลที่นั่นอย่างมากมาย เป็นเวลาช้านานในอดีตกาลขณะที่จำนวนคนของพวกเขาทวียิ่งขึ้น พวกเขาก็ได้ดำเนินการรุกรานอยู่เรื่อย ๆ แต่ทั้งนี้บางทีจะเป็นเพราะพวกเขาถูกผลักดันจากทางเบื้องหลังโดยชนเผ่าอื่น ๆ ก็ได้

สคันทคุปต์ กษัตริย์องค์ที่ห้าของราชวงศ์คุปต์ จำต้องเผชิญกับการรุกรานของพวกฮั่นที่กล่าวนี้ พระองค์ทรงมีชัย

เหนือพวกเขาและเหวี่ยงพวกเขากลับไป แต่อีกสิบปีกว่า ๆ ต่อมาพวกเขาก็พากันกลับเข้ามาอีกครั้งหนึ่ง พวกเขาได้ค่อย ๆ กระจายออกไปทั่วแคว้นกันธาคาบกับภาคที่ใหญ่กว่าอินเดียภาคเหนือ พวกเขากระทำการทรมานพุทธศาสนิกและกระทำให้เกิดความหวาดกลัวด้วยวิธีการต่าง ๆ สารพัดอย่าง

คงต้องไว้มีการรบพุ่งกับพวกเขาเรื่อยไปไม่ขาดสาย แต่กษัตริย์แห่งราชวงศ์คุปต์ก็ไม่สามารถจะขับไล่พวกเขาออกไปได้ คลื่นแห่งการอพยพสด ๆ ร้อน ๆ ของพวกฮั่นได้หลั่งไหลเข้ามาและกระจายออกไปทั่วอินเดียภาคกลาง โทโรมัน (Toroman) หัวหน้าของพวกเขาได้สถาปนาตนเองเป็นกษัตริย์ พระองค์เสวยราชสมบัติ แต่หลังจากพระองค์แล้ว มิหิระกุล–(Mihiragula) ราชบุตรก็ได้ครองราชสมบัติสืบแทนมิหิระกุลเป็นคนบ้าเถื่อนที่ไม่รู้จักเชื่อง และเหี้ยมโหดคุ ร้าย ในหนังสือประวัติศาสตร์แห่งแคลันกัสมีร์ *ราชาตรังกินี* ของเขา คัลฮะนาเล่าให้เราฟังว่า ความสนุกเพลิดเพลินของมิหิระกุลอย่างหนึ่ง คือ การโยนช้างข้ามหน้าผาใหญ่ ๆ ลงไปสู่หุบเขาเบื้องล่าง ในที่สุดความโหดร้ายของพระองค์ก็ได้ปลุกให้อารยะวารตะ (ประเทศอินเดียภาคเหนือ ซึ่งเป็นดินแดนของพวกอารยะ–ผู้แปล) ลุกขึ้นมาต่อสู้พวกอารยะภายใต้

พะลาทิตย์ (Baladitya) แห่งราชวงศ์คุปต์กับยะโสธารมัน (Yashodharman) กษัตริย์แห่งเอเชียภาคกลางองค์หนึ่งได้ปราบพวกฮั่นพ่ายแพ้แล้วจับเอามิหิระกุลไปคุมขังไว้ แต่พะลาทิตย์ไม่เหมือนพวกฮั่น พระองค์ทรงเปี่ยมด้วยวีรธรรม ดังนั้นพระองค์จึงไว้ชีวิตให้แก่มิหิระกุล และบอกให้เขาหนีออกไปนอกประเทศเสีย มิหิระกุลได้ที่พำนักในแคว้นกัสมีร์ แล้วต่อมาภายหลังก็ได้โจมตีพะลาทิตย์ ผู้ซึ่งปฏิบัติต่อเขาอย่างเต็มไปด้วยความเมตตากรุณาด้วยความพรัยศ

อย่างไรก็ดี มิช้ามินานอำนาจของพวกฮั่นก็ได้อ่อนแอลงในอินเดีย แต่พวกที่สืบเชื้อสายจากพวกฮั่นก็ยังคงเหลืออยู่เป็นจำนวนมาก และได้ค่อย ๆ ผสมกับประชากรอารยันไปทีละเล็กละน้อย การณ์อยู่ในวิสัยจะเป็นไปได้ว่า พวกสกุลราชปุตแห่งอินเดียภาคกลางและราชปุตะนะหลายสกุล สืบเลือดเนื้อเชื้อไขมาแต่พวกฮั่นขาวนั้น

พวกฮั่นได้ปกครองอินเดียภาคเหนือ ชั่วระยะเวลาสั้น ๆ ไม่ถึงห้าสิบปี ต่อมาพวกเขาก็ได้ตั้งรกรากอยู่ด้วยความสงบ แต่ถึงกระนั้นสงครามฮั่นกับการที่พวกเขาทำให้หวาดกลัวก็ยังความประทับใจให้แก่พวกอารยัน–อินเดียเป็นอย่างยิ่ง วิธีการดำเนินชีวิตและวิธีการปกครองของพวกฮั่นแตกต่างไปจาก

วิธีการของพวกอารยันเป็นอันมาก พวกอารยันยังคงเป็นชาติที่รักเสรีภาพเป็นส่วนใหญ่ แม้กษัตริย์ของพวกเขาก็ต้องเคารพต่อเจตนารมณ์ของประชาชน และบรรดาที่ประชุมหมู่บ้านของพวกเขาก็มีอำนาจอย่างใหญ่หลวง แต่การเข้ามาของพวกฮั่นและการตั้งรกรากของพวงเขา แล้วผสมกับประชากรอินเดีย ได้ทำให้มาตรฐานของอารยันเหล่านี้ผิดแผกไปบ้าง พร้อมกับทำให้พจกเขาต่ำลงไป

พะลาทิตย์ซึ่งเป็นกษัตริย์องค์สุดท้าย แห่งราชวงศ์คุปต์อันยิ่งใหญ่ สิ้นพระชนม์เมื่อ ค.ศ. ๕๓๐ เป็นสิ่งน่าทึ่งในการที่สังเกตเห็นว่า กษัตริย์แห่งราชวงศ์อันเป็นแบบอย่างของฮินดูพระองค์นี้ ตัวของพระองค์เองทรงมีพระทัยผักใฝ่ในทางพุทธศาสนา และครุ (guru คือ อาจารย์ – ผู้แปล) ของพระองค์เป็นพระภิกษุแห่งพุทธศาสนา ยุคแห่งราชวงศ์คุปต์เป็นที่รู้จักกันเป็นพิเศษในเรื่องการฟื้นฟูการบูชาพระกฤษณ (Krishna-worship) แต่ถึงแม้กระนั้นก็ไม่ปรากฏว่ามีการขัดแย้งกันกับพุทธศาสนาอย่างเป็นที่สดุดตาเลย

ภายหลังการปกครองของราชวงศ์คุปต์เป็นเวลา ๒๐๐ ปี เราพบรัฐมากหลายโผล่ขึ้นมาในอินเดียภาคเหนือ ในฐานเป็นรัฐอิสระ ไม่ขึ้นกับอำนาจส่วนกลางใด ๆ อีกวาระหนึ่ง อย่าง

ไรก็ดี ในภาคใต้ของอินเดียตอนนี้รัฐอันใหญ่หลวงรัฐหนึ่งได้เติบโตขึ้นมากษัตริย์ซึ่งทรงพระนาม ปุละเกศิน (Pulakesin) ซึ่งอ้างว่าสืบเชื้อสายมาจากรามจันทร์ ได้จัดตั้งจักรวรรดิขึ้นในภาคใต้ ซึ่งเป็นที่รู้จักกันว่า จักรวรรดิชาลุคยัน (Chalukyan) ประชากรทางภาคใต้เหล่านี้ต้องได้ติดต่อกันอย่างใกล้ชิดกับอาณานิคมทั้งหลายของอินเดียในหมู่เกาะทางตะวันออก และต้องได้มีการสัญจรไปมาในระหว่างหมู่เกาะเหล่านี้กับอินเดีย อีกทั้งเรายังได้ทราบว่า บรรดาเรือของอินเดียได้บรรทุกสินค้าไปยังเปอร์เซียบ่อย ๆ อาณาจักรชาลุคยันได้แลกเปลี่ยนทูตกับกษัตริย์แห่งราชวงศ์ซัสซะนิดในเปอร์เซีย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับกุสรอที่สอง (Khusrau II) กษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่องค์หนึ่งของราชวงศ์ซัสซะนิด

๓๙

การควบคุมตลาดต่างประเทศของอินเดีย

๕ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๙๓๒

ตลอดยุคอันเก่าแก่แห่งประวัติศาสตร์ที่เรากำลังพิจารณากันอยู่นี้ เราพบการค้าขายของอินเดียรุ่งเรืองทั้งทางภาคตะวันตกในยุโรปกับเอเชียภาคตะวันตก และทางภาคตะวันออกขึ้นไปจนถึงประเทศจีน เป็นเวลามากกว่า ๑๐๐๐ ปี ข้อนี้ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น? ทั้งนี้มิใช่เพียงเพราะว่าพวกชาวอินเดียในยุคกระโน้นเป็นนักเดินเรือที่ดีและเป็นพ่อค้าที่ดี ซึ่งพวกเขาคงจะเป็นอย่างนั้นแน่ๆ เท่านั้น และก็มิใช่เนื่องจากความเชี่ยวชาญในการผลิตของพวกเขา ถึงที่พวกเขามีความเชี่ยวชาญในทางนี้เป็นอย่างยิ่งเท่านั้น หากสิ่งทั้งปวงดังกล่าวนี้ล้วนมีส่วนเกื้อกูลด้วยกันทั้งนั้น อย่างไรก็ตาม เหตุผลอันสำคัญอย่างหนึ่งในการที่อินเดียควบคุมตลาดต่างๆ ที่อยู่ห่างไกล ดูเหมือนจะได้แก่ความก้าวหน้าในวิชาเคมี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการย้อมสี ชาวอินเดียในยุคกระโน้นดูเหมือนจะได้ค้นพบวิธีพิเศษสำหรับการย้อมผ้ามิให้สีตก ทั้งยังรู้จักวิธีพิเศษในการจัดทำครามย้อมผ้าจากต้นไม้อีกด้วย ลูกจะสังเกตเห็นว่านาม

"indigo" (คราม–ผู้แปล) นั้นเองก็มาจากอินเดีย การณ์ยังอาจเป็นไปด้วยว่า ชาวอินเดียสมัยโบราณรู้ว่าจะชุบเหล็กให้แข็งกล้าขึ้นมาได้อย่างไร และโดยประการฉะนี้ จึงทำอาวุธต่าง ๆ ด้วยเหล็กกล้าได้อย่างวิเศษ ลูกอาจจะจำได้ว่าพ่อได้เล่าให้ลูกฟังว่า ในเรื่องราวเก่าแก่ของเปอร์เซียเกี่ยวกับการรุกรานของอเล็กซานเดอร์นั้น เมื่อใดมีการเอ่ยถึงดาบหรือกริชที่ดี ก็มีการบอกกล่าวว่าอาวุธนั้น ๆ มาจากอินเดีย

เพราะอินเดียสามารถที่จะทำสีย้อมผ้าและสิ่งของอื่น ๆ ดังพรรณามานี้ดียิ่งกว่าประเทศอื่น ๆ ก็เป็นธรรมดาอยู่เองที่อินเดียควรจักควบคุมตลาดต่าง ๆ บุคคลหรือประเทศที่มีเครื่องมือดีกว่าหรือมีวิธีการสร้างสิ่งใด ๆ ดีกว่านั้น ในระยะยาวย่อมคล้อยไปในทางที่จะชนะบุคคลหรือประเทศอื่น ซึ่งไม่มีเครื่องมือหรือวิธีการที่ดีทัดเทียมให้ออกไป และนี่ก็คือเหตุผลที่ว่าไฉนยุโรปจึงได้นำหน้าเอเชียในระหว่าง ๒๐๐ ปีที่ล่วงมาแล้ว การค้นพบและการประดิษฐ์ใหม่ ๆ หลายสิ่งหลายอย่าง ยังผลให้ยุโรปมีเครื่องมือใหม่ ๆ ที่ทรงอานุภาพและมีวิธีใหม่ ๆ ในการสร้างสิ่งของ ด้วยความเกื้อกูลของสิ่งเหล่านี้ ยุโรปได้เข้ายึดตลาดของโลกแล้วกลายเป็นทวีปที่มั่งคั่งและทรงอำนาจ สาเหตุอื่น ๆ ซึ่งเกื้อกูลยุโรปก็มีอยู่ด้วย

เหมือนกัน แต่ในขณะนี้พ่ออยากจะให้ลูกพิจารณาดูว่า เครื่องมือเป็นสิ่งสำคัญสักเพียงไร ครั้งหนึ่งบุรุษผู้ยิ่งใหญ่คนหนึ่งกล่าวว่า *มนุษย์คือสัตว์ที่รู้จักทำเครื่องมือ* อนึ่งเล่าประวัติศาสตร์ของมนุษย์ นับแต่ยุคเริ่มแรกที่สุดจนถึงบัดจุบัน ก็เป็นประวัติศาสตร์แห่งเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพยิ่ง – ยิ่งขึ้นไป เริ่มแต่ลูกศรที่ทำด้วยหินในยุคต้น ๆ และม้อนในสมัยหินไปจนถึงรถไฟและเรือกลไฟ และเครื่องจักรอันมหึมาที่มีอยู่ในทุกวันนี้ แท้ที่จริง, แทบทุกสิ่งสารพัดเราจำเป็นต้องใช้เครื่องมือทั้งนั้น ปราศจากเครื่องมือเราจะอยู่ที่ไหนกันเล่า ?

เครื่องมือเป็นสิ่งที่ดี เพราะมันช่วยให้การทำงานเบาแรงลงไป แต่แน่นอนละ, เครื่องมืออาจถูกใช้ไปในทางผิด ๆ ก็ได้เลยเป็นเครื่องมือที่มีประโยชน์แต่เด็ก ๆ ก็อาจจะใช้มันทำให้ร่างกายของตนเองบาดเจ็บได้ มีดก็เป็นสิ่งที่ทรงคุณประโยชน์ที่สุดอย่างหนึ่งเท่าที่คนเราสามารถมีได้ ลูกเสือทุกคนต้องมีมีด แต่ถึงกระนั้นคนโง่ ๆ อาจจะฆ่าคนอื่นด้วยมีดก็ได้ มันไม่ใช่ความผิดของมีดที่น่าสมเพชเล่มนั้น ความผิดตกอยู่แก่บุคคลซึ่งใช้เครื่องมือไปในทางที่ผิด

เครื่องจักรสมัยใหม่ ซึ่งในตัวของมันเองเป็นสิ่งที่ดี ก็ได้เคยถูกใช้และกำลังถูกใช้ไปทางที่ผิด ๆ

มากมายหลายทางในทำนองเดียวกันนี้ แทนที่จะทำให้ภาระแห่งการทำงานซึ่งตกอยู่แก่มหาชนเบาลงไป เครื่องจักรกลับได้ทำให้ชะตากรรมของพวกเขาเลวร้ายยิ่งไปกว่าแต่ก่อนบ่อย ๆ เสียด้วยซ้ำ แทนที่จะนำความผาสุกและความสะดวกสบายมาสู่ประชาชนเป็นล้าน ๆ ดังที่ควรจะกระทำ เครื่องจักรกลับนำความทุกข์ยากมาสู่บุคคลเป็นอันมาก มิหนำซ้ำเครื่องจักรยังได้ป้อนอำนาจเข้าไปไว้ในมือของรัฐบาลอย่างมากมาย จนถึงกับรัฐบาลสามารถสังหารคนเป็นล้าน ๆ ในการสงครามของพวกเขา

แต่ความผิดก็มิได้อยู่ที่เครื่องจักร หากอยู่ที่การใช้เครื่องจักรไปในทางที่ผิด มาตรว่าเครื่องจักรอันใหญ่โตมิได้อยู่ภายใต้ความควบคุมของบุคคลที่ไม่รู้จักรับผิดชอบ ซึ่งต้องการแต่จะใช้เครื่องจักรกอบโกยเงินเข้ากระเป๋าของตน หากอยู่ภายในความควบคุมในนามของประชาชนและเพื่อประโยชน์ของประชาชนทั่ว ๆ ไป ก็น่าจะมีความแตกต่างกันเป็นอันมาก

ดังนั้น ในยุคกระโน้นอินเดียจึงนำหน้าโลกด้วยวิธีการสร้างสิ่งของของคน ซึ่งไม่เหมือนในทุกวันนี้ และดังนั้นผ้า

ของอินเดีย, สีย้อมผ้าของอินเดีย ตลอดจนสิ่งของอย่างอื่น ๆ จึงหลั่งไหลไปยังประเทศต่าง ๆ ที่อยู่ห่างไกล และเป็นที่พึงประสงค์อย่างแรงกล้า การค้าขายนี้ได้นำความมั่งคั่งมาสู่อินเดีย นอกจากการค้าสิ่งของเหล่านี้แล้ว อินเดียภาคใต้ยังได้ส่งพริกไทยและเครื่องเทศอย่างอื่น ๆ ออกไปขายอีกด้วย เครื่องเทศเหล่านี้ก็มาจากหมู่เกาะทางตะวันออกด้วยเหมือนกัน แล้วได้ผ่านทางอินเดียไปยังตะวันตก ในโรมและตะวันตก พริกไทยมีราคาค่างวดสูงยิ่ง กล่าวกันว่าอลาริค (Alaric) ประมุขของพวกโกธผู้หนึ่งซึ่งได้เข้ายึดโรมเมื่อ ค.ศ. ๔๑๐ ได้นำเอาพริกไทยไปจากที่นั่นเป็นน้ำหนัก ๓๐๐๐ ปอนด์ พริกไทยเหล่านี้ต้องได้มาจากอินเดีย หรือมิฉะนั้นก็ผ่านมาทางอินเดีย

การขึ้น ๆ ลง ๆ ของประเทศและอารยธรรม

๖ *พฤษภาคม ค.ศ. ๑๙๓๒*

เดี๋ยวนี้เราได้ห่างไกลไปจากประเทศจีนเป็นเวลาช้านาน ขอให้เราไปยังประเทศจีนอีกครั้งหนึ่ง และดำเนินเรื่องของเราต่อไปพร้อมกับมองดูว่า เมื่อโรมกำลังล่มจมอยู่ทางตะวันตกและในอินเดียกำลังมีการฟื้นฟู ประชาชาติภายใต้ราชวงศ์คุปต์นั้น อะไรได้บังเกิดขึ้นแก่จีนบ้าง ความรุ่งโรจน์หรือความล่มจมของโรมและเปอร์เซียได้ยังความกระทบกระเทือนให้แก่จีนเลย ประเทศทั้งสองนี้ตั้งอยู่ห่างไกลซึ่งกันและกันเหลือเกิน แต่พ่อก็เคยเล่าให้ลูกฟังแล้วว่า การขับไล่ชนเผ่าต่าง ๆ แห่งเอเชียกลางถอยกลับไปโดยรัฐของจีนนั้น บางครั้งบางคราวได้ยังผลอันก่อความวิบัติแก่ยุโรปและอินเดีย ชนเผ่าต่าง ๆ เหล่านี้หรือเผ่าอื่น ๆ ซึ่งพวกจีนผลักดันออกมาพากันไปทางตะวันตกและใต้ พวกเขาทำให้อาณาจักรต่าง ๆ บิ่นบ่วน และสร้างความสับสนอลหม่าน พวกเหล่านี้ได้ตั้งถิ่นฐานลงในยุโรปตะวันออกและในอินเดียเป็นจำนวนมากมาย

แน่นอนละ ได้มีการติดต่อกันโดยตรงระหว่างโรมกับจีน ทั้งได้มีการแลกเปลี่ยนทูตานุทูตกันด้วย กล่าวกันว่าคณะทูตแห่งยุคแรก เริ่มที่สุดซึ่งมีการแลกเปลี่ยนกันเช่นว่านั้น ตามที่กล่าวไว้ในหนังสือต่าง ๆ ของจีน มาจากจักรพรรดิ์อันทุน (An-Tun) แห่งโรมเมื่อปี ค.ศ. ๑๖๖ อัน—ทุนนี้มิใช่ใครอื่น ที่แท้ก็คือ มาร์คูส ออเรลิอูสอันโตนินัส ซึ่งพ่อได้เคยกล่าวถึงในจดหมายฉบับหนึ่งที่มีมาถึงลูกนั่นเอง

ความล่มจมของโรมในยุโรปเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างใหญ่หลวง เพราะมิใช่เป็นแต่เพียงความล่มจมของนครหนึ่งหรือความล่มจมของจักรวรรดิ์หนึ่งเท่านั้น จริงอยู่, จักรวรรดิ์โรมันยังคงยั้งยืนอยู่ ณ คอนแสตนติโนเบิล สืบต่อแต่นั้นมาอีกเป็นเวลาช้านาน และผีแห่งจักรวรรดิ์โรมันเล่าก็ยังวนเวียนอยู่เหนือยุโรปเป็นเวลา ๑๔๐๐ ปี หรือราว ๆ นั้น แต่ทว่าความล่มจมของโรมเป็นอวสานแห่งยุคอันยิ่งใหญ่คืออวสานแห่งโลกสมัยโบราณของกรีซและโรม ทางตะวันตก, โลกใหม่, วัฒนธรรมและอารยธรรมใหม่กำลัง โผล่ขึ้นมาเหนือซากปรักพังของโรม ถ้อยคำและสำนวนได้ชักจูงเราไปในทางที่ผิด และเพราะเราพบถ้อยคำที่ใช้เป็นคำเดียวกัน เราจึงมักจะคิดไปว่า ถ้อยคำนั้น ๆ หมายถึงสิ่งเดียวกัน หลังจากโรมล่มจมลงไปแล้ว

ยุโรปตะวันตกยังคงคุยกันในภาษาของโรมสืบไป แต่เบื้องหลังภาษานั้นมีความคิดและความหมายที่แตกต่างออกไป คนพากันกล่าวว่า ประเทศทั้งหลายของยุโรปในทุกวันนี้เป็นบุตรของกรีซและโรม และข้อนี้ก็เป็นความจริงอยู่บ้าง แต่ทว่ามันก็ยังคงเป็นคำกล่าวที่ชักจูงไปในทางที่ผิดอยู่นั่นแหละ เพราะประเทศทั้งหลายของยุโรป แสดงถึงบางสิ่งบางอย่างซึ่งแตกต่างไปจากสิ่งที่กรีซและโรมหมายถึงเป็นอันมาก โลกอันเก่าแก่ของโรมและกรีซล้มลงเกือบจะราบคาบ อารยธรรมซึ่งได้สร้างสมกันขึ้นมาในเวลา ๑๐๐๐ ปี หรือกว่านั้นได้สิ้นฤทธิ์แล้วก็เสื่อมไป ในกาละนั้นนั่นเองที่บรรดาประเทศครึ่งป่าเถื่อน และครึ่งอารยะของยุโรปตะวันตกได้ปรากฏโฉมหน้าออกมาบนหน้าแห่งประวัติศาสตร์ แล้วก็สร้างวัฒนธรรมและอารยธรรมใหม่ขึ้นมาอย่างช้าๆ ประเทศเหล่านี้ได้ศึกษามาจากโรมเป็นอันมาก และได้ขอยืมเอามาจากโลกเก่าด้วย แต่การดำเนินการศึกษาเป็นเรื่องยากลำบากและต้องตรากตรำ ในยุโรปดูเหมือนว่าอารยธรรมและวัฒนธรรมได้หลับใหลไปเป็นเวลาหลายร้อยปี มีทั้งความมืดแห่งอวิชาและความคลั่งศาสนา เพราะฉะนั้นศตวรรษเหล่านี้จึงถูกขนานนามว่ายุคมืด

ข้อนี้ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น ? ทำไมโลกจึงกลับไปข้างหลัง และไฉนความรู้ซึ่งเผ้าสะสมมาด้วยความตรากตรำตลอดเวลาร้อย ๆ ปี จึง

อันตรธานไป หรือได้ถูกลืมไป ? ปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาใหญ่ซึ่งก่อความยุ่งยากใจให้แก่คนเราแม้แต่ท่านที่ปราดเปรื่องที่สุด พ่อจะไม่พยายามตอบปัญหาเหล่านั้น ก็การที่อินเดียซึ่งยิ่งใหญ่ทั้งความคิดและการปฏิบัติ ตกอยู่ในห้วงทุกข์ยากอย่างเหลือเกิน และยังคงเป็นประเทศขี้ข้าตลอดยุคอันยาวนาน หรือประเทศจีนอันมีอดีตอันสง่างาม ตกเป็นเหยื่อแห่งการสู้รบกันไม่รู้จักสิ้นสุดนั่น ไม่เป็นเรื่องแปลกประหลาดหรอกหรือ ? บางทีความรู้และสติปัญญาแห่งยุค ซึ่งมนุษย์สะสมเข้ามาไว้ด้วยกันทีละเล็กละน้อย จะมิได้อันตรธานไปหากแต่นัยน์ตาของเราปิด จึงไม่สามารถมองเห็นมาหลายยุคหลายสมัย หน้าต่างบ้านปิดสนิทแล้วมืดแต่ความมืด แต่ภายนอกและรอบ ๆ หน้าต่างเต็มไปด้วยแสงสว่าง และมาตรว่าคนเราเผ้าทำให้นัยน์ตาหรือหน้าต่างของเราบอดอยู่เสมอไปแล้ว นั่นก็หาได้หมายความว่าแสงสว่างได้อันตรธานไปไม่

คนบางคนในยุโรปกล่าวว่า ยุคมืดในยุโรปเนื่องมาแต่ศาสนาคริสเตียน มิใช่ศาสนาของพระเยซู หากเนื่องมาแต่ศาสนาคริสเตียนอันเป็นศาสนาของทางราชการ ซึ่งรุ่งเรืองอยู่ทางตะวันตก หลังจากที่คอนสแตนตินจักรพรรดิแห่งโรมันรับเอามาเป็นศาสนาของพระองค์ อันที่จริง, คนเหล่านี้กล่าวกันว่า การที่คอนสแตนตินรับเอาศาสนาคริสเตียนมาเป็นศาสนา

ของพระองค์ในศตวรรษที่สิ้นนั้น "เป็นการเปิดศักราช ๑๐๐๐ ปี ซึ่งเหตุผลได้ถูกล่ามโซ่ไว้, ความคิดได้ถูกทำให้เป็นทาส และความรู้ไม่ก้าวหน้าอย่างใดเลย" ศาสนาคริสเตียนมิใช่เพียงแต่นำมาซึ่งการประหัตประหาร, ความคลั่งศาสนา และการไม่ยอมให้บุคคลนับถือศาสนาได้โดยเสรีเท่านั้น หากยังได้ก่อความยากลำบากให้แก่ประชาชนในอันที่จะทำความก้าวหน้าในทางวิชาการและในอื่น ๆ เป็นส่วนมากอีกด้วย หนังสืออันศักสิทธิ์มักจะกลายเป็นอุปสรรคแห่งความก้าวหน้าเสมอ หนังสือเหล่านี้บอกให้เราทราบว่า ในยุคที่ได้ถูกเขียนขึ้นนั้นโลกมีรูปลักษณะเป็นอย่างไร ทั้งหนังสือเหล่านี้ยังได้บรรยายให้เราทราบถึงความคิดต่าง ๆ ที่มีอยู่ในยุคนั้น ตลอดจนขนบธรรมเนียมของยุคนั้น ไม่มีใครกล้าคัดค้านความคิดเหล่านั้น หรือขนบธรรมเนียมเหล่านั้น เพราะสิ่งเหล่านั้นได้ถูกเขียนขึ้นไว้ในหนังสือ *"อันศักดิ์สิทธิ์"* ดังนั้นถึงแม้โลกอาจจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างใหญ่หลวง เราก็หาได้รับความยินยอมให้เปลี่ยนแปลงความคิด และขนบธรรมเนียมให้สอดคล้องกับภาวะการณ์ที่ได้เปลี่ยนแปลงไปไม่ ผลจึงเป็นว่าเรากลายเป็นสิ่งไม่เหมาะสมและแน่นอนทีเดียว ความยุ่งยากได้อุบัติขึ้น

เพราะฉะนั้น คนบางคนจึงกล่าวหาว่าศาสนาคริสเตียนได้นำยุคมืดนี้มาครอบคลุมทั่วทั้งยุโรป แต่คนอื่น ๆ ก็บอก

กับเราว่า ศาสนาคริสเตียนและพวกพระแห่งคริสตศาสนานั้น ต่างหากที่ได้ประคบประหงมให้ประทีปแห่งการศึกษาสว่างไสวอยู่เสมอในระหว่างยุคมืด พวกพระแห่งคริสตศาสนาและศาสนาคริสเตียนได้รักษาศิลปะ และภาพเขียนเข้าไว้ประการหนึ่งเล่า หนังสือต่าง ๆ ที่ทรงคุณค่าก็ได้ถูกสงวนไว้และคัดลอกไว้ด้วยความระมัดระวัง

ด้วยประการฉะนี้ ผู้คนจึงต่างโต้เถียงกัน บางทีอาจจะถูกทั้งสองฝ่ายก็เป็นได้ แต่ก็จะเป็นเรื่องน่าขันในการกล่าวว่าศาสนาคริสเตียนเป็นต้นเหตุแห่งความเลวร้ายทั้งปวง บรรดาที่ได้ติดตามมาภายหลังความล่มจมของโรม อันที่จริงโรมล่มจมลงไปก็เนื่องจากความเลวร้ายเหล่านี้

พ่อได้เคลิดเบิดเบิ่งไปไกล สิ่งที่พ่อต้องการจะชี้ให้ลูกเห็นอยู่ที่ว่า ขณะที่ในยุโรปมีความเสื่อมทรุดในทางสังคมอย่างฉับพลัน พร้อมกับมีการเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลันนั้น ไม่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลันเช่นว่านั้น ในประเทศจีนหรือแม้แต่ในอินเดีย ในยุโรปเราแลเห็นอวสานแห่งอารยธรรมอย่างหนึ่ง พร้อมกับเห็นการตั้งต้นในขั้นแรกเริ่มของอารยธรรมอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งจะก้าวหน้าอย่างช้า ๆ ไปสู่อารยธรรมที่เป็นอยู่ในทุกวันนี้ ในจีนเราก็แลเห็นวัฒนธรรมและอารย-

ธรรมในระดับสูงส่งดุจเดียวกันนั้น คืบหน้าต่อมาโดยปราศจากการขาดสลายอย่างใด ๆ เช่นในยุโรป แต่ทว่าก็มีขึ้น ๆ ลง ๆ ยุคที่งดงามก็ดี กษัตริย์และจักรพรรดิ์ที่เลวร้ายก็ดี มาแล้วก็ไป และราชวงศ์ทั้งหลายเล่าก็เปลี่ยนแปลงไป อย่างไรก็ตามการรับมรดกทางวัฒนธรรมหาได้ขาดสายไปไม่ แม้แต่ในยามที่ประเทศจีนแตกแยกกันออกไปเป็นหลายๆรัฐและมีการต่อสู้ซึ่งกันและกันศิลปะและวรรณคดีก็รุ่งเรืองมีการสร้างภาพเขียนอันน่าชม สร้างแจกันอันวิจิตรและอาคารอันสวยงาม การพิมพ์หนังสือก็ได้ถูกนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ และการดื่มน้ำชาได้เข้ามาเป็นสิ่งที่ประชาชนนิยมกันทั่วไปทั้ง ได้ถูกนำ ไป สดุดีไว้ในกวีนิพนธ์ด้วย ในจีนมีความงามชดช้อยและงานศิลป์นี้สืบต่อกันเรื่อยไป ซึ่งทั้งนี้จะอุบัติขึ้นได้ก็แต่โดยการมีอารยธรรมอันสูงส่งเท่านั้น

ในอินเดียก็ดุจเดียวกันนั้นเอง ไม่มีการขาดสายอย่างฉับพลันเช่นในโรม แต่ก็มีทั้งยุคเลวร้ายและยุคที่งดงามอย่างแน่ๆ กล่าวคือ ยุคแห่งวรรณกรรมอันหยดย้อยและการผลิตทางศิลปะกับยุคแห่งความพินาศและความเสื่อม ถึงกระนั้นอารยธรรมก็คืบหน้าเรื่อยไป หลังจากได้เป็นสิ่งที่นิยมกันทั่วไปแล้วอารยธรรมนี้ ได้แพร่หลายจากอินเดียไปยังประเทศ

อื่น ๆ ทางตะวันออก อารยธรรมนี้ได้กลืนและสั่งสอนแม้แต่พวกป่าเถื่อนซึ่งเข้ามาเพื่อปล้นสดมภ์

อย่าคิดว่าพ่อกำลังพากเพียร ที่จะเยินยออินเดียหรือ จีน ด้วยการยังความเสื่อมเสียให้แก่ตะวันตก ในภาวะการณ์ของอินเดียหรือจีนทุกวันนี้ ไม่มีอะไรที่จะโห่ร้องแสดงความชื่นชมยินดีได้เลย แม้แต่คนตาบอดก็สามารถมองเห็นว่า ทั้งๆ ที่ในอดีตกาลมีความยิ่งใหญ่ด้วยประการทั้งปวง จีนและอินเดียก็ได้จมต่ำลงไปในอันดับของประชาชาติทั้งหลาย หากว่าไม่มีการขาดสายจากวัฒนธรรมแห่งอดีตกาลของตนอย่างฉับพลัน ข้อนี้ก็มิใช่หมายความว่าไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงสำหรับสิ่งที่เลวลงไปถ้าเราเพ่งพู่นแล้วเราตกต่ำลงไป ก็เป็นที่เห็นได้ชัดว่าเราได้ตกต่ำลงไปในโลกนี้ เราอาจรู้สึกชื่นชมยินดีในการที่อารยธรรมของเราสืบทอดกันมาไม่ขาดสายแต่นั่นก็เป็นความสบายอกสบายใจเพียงนิดหน่อย ในเมื่อตัวของอารยธรรมนั้นเองได้สิ้นฤทธิ์เสียแล้ว สำหรับเราบางทีมันอาจจะเป็นการดีกว่า ถ้าเราได้มีการขาดสายจากอดีตโดยฉับพลัน เพราะเหตุการณ์เช่นนี้จะปลุกสั่น ให้เราลุกขึ้นมาพร้อมกับให้ชีวิตใหม่และความกระปรี้กระเปร่าแก่เรา การณ์อาจเป็นว่า เหตุการณ์ต่างๆที่กำลังบังเกิดขึ้นในอินเดียและ

ในโลกทุกวันนี้ กำลังให้กำลังค้นที่ว่านี้แก่ประเทศอันเก่าแก่ของเรา และทำให้ประเทศของเราเต็มไปด้วยความหนุ่มและชีวิตใหม่อีกวาระหนึ่ง

ความแข็งแกร่งและความบากบั่นของอินเดียในอดีตกาลดูเหมือนจะอยู่ที่ระบอบสาธารณรัฐหมู่บ้าน หรือสภาบัญจยาตปกครองตนเองอันแพร่หลาย ไม่มีพวกเจ้าที่ดินใหญ่ ๆ เช่นที่เรามีอยู่ในทุกวันนี้ ที่ดินเป็นของประชาคมในหมู่บ้านหรือสภาบัญจยาต หรือเป็นของชาวนาที่ทำกินอยู่บนที่ดินนั้น อีกประการหนึ่งสภาบัญจยาตเหล่านี้มีอำนาจและอิทธิพลอย่างใหญ่หลวง สภาเหล่านี้ได้ถูกเลือกตั้งเข้ามาโดยผู้คนในหมู่บ้าน และโดยประการฉะนี้ จึงมีพื้นฐานแห่งประชาธิปไตยอยู่ในระบอบนี้ กษัตริย์ทั้งหลายมาแล้วก็ไป หรือมิฉะนั้นก็ทะเลาะวิวาทซึ่งกันและกัน แต่กษัตริย์เหล่านี้ก็มิได้แตะต้องหรือแทรกแซงระบอบหมู่บ้าน หรือกล้าเสี่ยงมาคว้าเอาเสรีภาพไปจากสภาบัญจยาต และดังนั้น ในขณะที่จักรวรรดิ์เปลี่ยนแปลงไป โครงร่างทางสังคมซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งระบอบหมู่บ้านนี้ จึงยังคงดำรงอยู่สืบมาโดยปราศจากการเปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญ เรื่องราวแห่งการรุกรานและการรบพุ่ง ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงกษัตริย์มักจะ

ชักจูงให้เราหลงผิดคิดไปว่า พลเมืองทั้งหมดได้รับความกระทบกระเทือนจากสิ่งเหล่านี้แน่ทีเดียว, บางครั้งบางคราวพลเมืองก็ได้รับความกระทบกระเทือน เฉพาะอย่างยิ่งในภาคเหนือของอินเดีย แต่โดยส่วนรวมก็อาจจะกล่าวได้ว่าพวกเขาหนักใจเพียงเล็กน้อย และระบอบสาธารณรัฐหมู่บ้านก็ยังคงดำเนินอยู่สืบไปทั้ง ๆ ที่มีการเปลี่ยนแปลงที่เบื้องบน

สาเหตุอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งทำให้ระบอบสังคมในอินเดียแข็งแกร่งมาเป็นเวลาช้านาน คือระบบวรรณะที่มีอยู่แต่เดิมมา วรรณะเวลานั้นไม่เข้มงวดอย่างเหลือเกินดังที่เป็นไปในกาลต่อมา และก็มิได้อาศัยอยู่กับการเกิดแต่ประการเดียวเท่านั้น ระบบวรรณะได้ยึดชีวิตของอินเดียเข้ามารวมกันเป็นเวลาหลายพันปี ระบบวรรณะสามารถที่จะทำเช่นนั้นได้ มิใช่โดยการขัดขวางการเปลี่ยนแปลง หรือความเติบโต หากโดยการยอมให้การเปลี่ยนแปลงหรือความเติบโตเช่นว่านั้นอุบัติขึ้น ท่าทีอันเก่าแก่ของอินเดียในเรื่องศาสนาก็ดี ในเรื่องชีวิตก็ดี มักจะเป็นท่าทีที่เต็มไปด้วยความมีใจกว้าง, การทดลองและการเปลี่ยนแปลง ข้อนี้ยังให้ระบอบสังคมในอินเดียแข็งแกร่งอย่างไรก็ตามการรุกรานซ้ำซาก ประกอบกับความยุ่งยากอย่างอื่น ๆ ได้ค่อย ๆ ทำให้ระบบวรรณะเข้มงวดยิ่งขึ้นทุกที และ

พร้อมกันนี้ท่าทีของอินเดียทั้งมวลก็ได้เข้มงวดยิ่งขึ้น และยอมลดลาวาศอกน้อยลงไปด้วย การเปลี่ยนแปลงดังว่านี้คืบหน้าต่อไปจนกระทั่ง ประชากรอินเดียได้ถูกทำให้ ต่ำต้อยลงมาจมอยู่ในภาวะอันทุกข์ยากในบัจจุบัน และวรรณะได้กลายเป็นศัตรูแห่งความก้าวหน้าทุก ๆ ชนิด แทนที่จะยึดโครงร่างแห่งสังคมเข้าไว้ด้วยกัน วรรณะได้แบ่งแยกโครงร่างของสังคมออกไปเป็นหลายร้อยส่วนพร้อมกับทำให้เราอ่อนแอลง และทำให้พี่น้องกลายเป็นศัตรูกับพี่น้องไป

โดยประการฉะนี้ วรรณะจึงได้เกื้อกูลในการทำความแข็งแกร่งให้แก่ระบอบสังคมของอินเดียในอดีตกาล แต่ถึงกระนั้นมันก็มีเชื้อแห่งความเสื่อมอยู่ในตัวของมันด้วย เพราะมันตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งความไม่เสมอภาค และความอยุติธรรมตลอดชั่วนิรันดร ก็แหละความพยายามที่จะทำให้เป็นไปเช่นนั้นไม่ว่าด้วยประการใด ๆ มักจะประสบความล้มเหลวในบั้นปลาย *ไม่มีสังคมที่มีเสถียรภาพ และมีความมั่นคงใด ๆ สามารถที่จะสร้างขึ้นบนพื้นฐานแห่งความไม่เสมอภาค และอยุติธรรม หรือบนการขูดรีดชนชั้นหนึ่ง หรือกลุ่มหนึ่งโดยผู้อื่นได้ เพราะทุกวันนี้ยังคงมีการขูดรีดอย่างไม่เป็นธรรมเช่นว่านั้น เราจึงมองเห็นความยุ่งยาก และความทุกข์มากมายเหลือเกินตลอดทั่วทั้งโลก แต่ทุกหนทุก*

แห่งประชาชนได้พากันประจักษ์ความจริงข้อนี้ และกำลังบำเพ็ญกรณียกิจอย่างหนักเพื่อกำจัดมันเสีย

ในจีนก็คุจเดียวกับในอินเดียนั่นเอง ความแข็งแกร่งของระบอบสังคมอยู่ที่หมู่บ้านทั้งหลาย และอยู่ที่ชาวไร่ชาวนาจำนวนล้าน ๆ บรรดาที่เป็นเจ้าของและทำมาหากินอยู่บนที่ดินที่นั่น ก็ไม่มีเจ้าที่ดินใหญ่ ๆ เหมือนกัน ศาสนาก็มิได้รับความยินยอมให้ทำการผูกขาด ว่าของตนถูกต้องแต่ฝ่ายเดียว หรือกลายเป็นสิ่งบังคับไม่ยอมให้คนนับถือศาสนาอื่นเป็นอันขาด ในหมู่ประชากรทั้งมวลในโลกนี้ บางทีคนจีนจะได้เคยเป็นคนบ้าคลั่งในเรื่องที่เกี่ยวกับศาสนาน้อยที่สุด และก็ยังคงเป็นเช่นนั้นในบัดนี้

ลูกคงจะจำได้อีกวาระหนึ่งว่า ทั้งในอินเดียและจีนไม่มีทาสกรรมกรเช่นในกรีคหรือโรม หรือก่อนหน้ายิ่งไปกว่านั้น, ในอียิปต์มีคนรับใช้กิจการภายในบ้านซึ่งเป็นทาสก็จริงอยู่หรอก แต่ทว่าทาสเหล่านี้แทบจะมิได้ยังความแตกต่างให้แก่ระบอบสังคมเลย ถึงมาตรว่าปราศจากพวกทาสเหล่านี้ ระบอบสังคมนี้ก็จะดำเนินไปในทำนองเดียวกันนั้นเอง ในกรีคหรือโรมสมัยโบราณ ซึ่งทาสจำนวนมากมายเป็นส่วนอันจำเป็นของระบอบและภาระแห่งการงานทั้งมวล ได้ตกอยู่แก่พวกเขาอย่างแท้จริง

หาเป็นเช่นนั้นไม่ ก็แหละในอียิปต์นั้น ถ้าไม่เพราะกรรมกรทาสที่กล่าวนั้นแล้ว ปิรามิดอันใหญ่หลวงต่าง ๆ จะมีอยู่ที่ไหนกันเล่า ?

พ่อได้เริ่มจดหมายนี้ด้วยประเทศจีน และพ่อก็ได้ตั้งใจที่จะเล่าเรื่องราวของจีนต่อไป แต่พ่อได้ไถลไปถึงเรื่องอื่นๆ ซึ่งก็มิใช่สิ่งผิดปกติสำหรับพ่อหรอก ! บางทีโอกาสหน้าเราอาจจะเกาะแน่นอยู่กับเรื่องราวของจีน

ไม่มีสังคมที่มีเสถียรภาพ และมีความมั่นคงใด ๆ สามารถที่จะสร้างขึ้นบนพื้นฐานแห่งความไม่เสมอภาคและอยุติธรรม หรือบนการขูดรีดชนชั้นหนึ่ง หรือกลุ่มหนึ่งโดยผู้อื่นใด ๆ เพราะทุกวันนี้ยังมีการขูดรีดอย่างไม่เป็นธรรมเช่นวานนี้ เราจึงมองเห็นความยุ่งยากและความทุกข์มากมายเหลือเกินตลอดทั่วโลก

แต่ทุกหนทุกแห่งประชาชนได้พากันประจักษ์ความจริงข้อนี้ และกำลังบำเพ็ญกรณียกิจ อย่างหนักเพื่อกำจัดมัน

จีนรุ่งเรืองภายใต้ราชวงศ์ถัง

๗ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๙๓๒

เกี่ยวกับราชวงศ์ฮั่นในประเทศจีน, เกี่ยวกับการเข้ามาของพุทธศาสนา, เกี่ยวกับการประดิษฐ์เครื่องพิมพ์หนังสือ และเกี่ยวกับการนำเอาระเบียบการสอบไล่มาใช้ในการคัดเลือกข้าราชการเหล่านี้ พ่อได้เคยเล่าให้ลูกฟังมาแล้ว ราชวงศ์ฮั่นได้สิ้นสุดลงในศตวรรษที่สามหลังคริสตศก และจักรวรรดิได้แบ่งแยกกันออกไปเป็นสามรัฐ ยุคแห่งการแบ่งแยกกันออกไปเป็น "สามอาณาจักร"[๑] (The Three Kingdoms) ตามที่มีผู้ขนานนามให้นั้น ยืดเยื้อมาเป็นเวลาหลายร้อยปี จนกระทั่งจีนได้กลับรวมกันอีกครั้งหนึ่ง และทำให้เป็นรัฐเดียวที่ทรงอานุภาพภายใต้ราชวงศ์ใหม่ เรียกว่า ราชวงศ์ถัง นี่เป็นตอนต้น ๆ ของศตวรรษที่เจ็ด

แต่แม้ในระหว่างยุคแห่งการแบ่งแยกนั้น วัฒนธรรมและศิลปะของจีนก็ยังคงดำเนินสืบต่อกันมาไม่ขาดสาย ทั้ง ๆ ที่มีการรุกรานของพวก ตาร์ตาร์ จากทางด้านเหนือหลายครั้ง

---

๑ คนไทยเรียกว่า สามก๊ก —ผู้แปล

หลายคราว เราได้รับคำบอกเล่าเกี่ยวกับห้องสมุดใหญ่ ๆ หลายแห่งและเกี่ยวกับภาพเขียนต่าง ๆ ที่งดงาม อินเดียก็ยังคงส่งสินค้าออกไปยังประเทศจีน ไม่เฉพาะแต่ผ้าอันสวยงามและสินค้าอย่างอื่น ๆ เท่านั้น หากยังส่งความคิด, ศาสนาและศิลปะออกไปอีกด้วย คณะเผยแผ่พุทธศาสนาหลายคณะได้เดินทางออกจากอินเดียไปยังประเทศจีน คณะเผยแผ่พุทธศาสนาเหล่านี้ได้นำเอาศิลปะของอินเดียตามที่แยกกันมาแต่บุรมบุราณติดตัวไปด้วย และการณ์ยังอาจเป็นไปได้ว่า พวกศิลปินชาวอินเดียตลอดจนเจ้าแห่งช่างฝีมือก็ได้พากันไปยังประเทศจีนด้วยเหมือนกัน การเข้ามาของพุทธศาสนาและความคิดใหม่ ๆ จากอินเดียยังเกิดผลอย่างใหญ่หลวงแก่ประเทศจีนแน่นอนทีเดียว ในอดีตจีนได้เป็นและเคยเป็นประเทศที่มีอารยธรรมอันสูงส่งเหมือนกับว่าศาสนา หรือความคิดหรือศิลปะของอินเดียได้ไปยังประเทศที่ล้าหลัง แล้วก็เข้าครอบครองประเทศนั้น ในประเทศจีนสิ่งที่กล่าวนี้จำต้องพันตูกับศิลปะ และวิถีแห่งความคิดสมัยโบราณของจีนเอง ผลแห่งการปะทะกันของสองฝ่ายที่กล่าวนี้จะผลิตบางสิ่งบางอย่างออกมา ซึ่งผิดแผกออกไปจากแต่ละฝ่าย เป็นบางสิ่งบางอย่างซึ่งมีของอินเดียปนอยู่มาก แต่ก็ยังคงมีของจีนเป็นสิ่งสำคัญอยู่แล้ว ก่อเป็นรูปเป็นร่างขึ้น

มาตามแบบแผนของจีนโดยประการฉะนี้ การเข้ามาของกระแสความคิดทั้งหลายจากอินเดียเหล่านี้ จึงก่อให้เกิดกำลังดันและแรงกระตุ้นแก่ชีวิตในด้านจิตใจและศิลปะของจีน

ในทำนองเดียวกัน ความรู้เกี่ยวกับพุทธศาสนาและศิลปะของอินเดียได้แผ่ไกลออกไปทางตะวันออกถึงเกาหลีและญี่ปุ่น เป็นสิ่งน่าทึ่งในการมองเห็นว่าประเทศเหล่านี้ได้ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของสิ่งที่แพร่ออกไปนี้อย่างไร แต่ละประเทศได้แก้ไขสิ่งเหล่านี้ให้เหมาะสมกับอัจฉริยภาพพิเศษของตนเอง โดยประการฉะนี้ ถึงแม้พุทธศาสนาเฟื่องฟูในจีนและญี่ปุ่น พุทธศาสนาก็มีแง่ที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละประเทศ และบางทีพุทธศาสนาของทั้งสองประเทศนี้ก็จะแตกต่างไปจากพุทธศาสนาที่ได้ออกไปจากอินเดียในหลาย ๆ ทาง ศิลปะเล่าก็แปรเปลี่ยนไปตามดินฟ้าอากาศและบุคคล ในอินเดียเดี๋ยวนี้เราในฐานะบุคคล ได้พากันลืมศิลปะและความงามไปเสียแล้ว ไม่เพียงแต่เรามิได้ผลิตสิ่งใด ๆ อันเป็นความงามอย่างเยี่ยมยอดมาเป็นเวลาช้านานแล้วเท่านั้นหากพวกเราส่วนมากยังได้ลืมไปว่าจะหยั่งคุณค่าแห่งความงามอย่างไรเสียอีกด้วยซ้ำ ก็ความงามและศิลปะนั้นจะสามารถเฟื่องฟูในประเทศซึ่งไม่เป็นอิสระได้อย่างไรกันเล่า? ความงามและศิลปะย่อมเหี่ยวแห้งร่วง

โรยไปในความมืดแห่งความเบื่นข้าและความงดเว้นแต่พร้อมๆ กับการมองเห็นอิสรภาพอยู่เบื้องหน้าเรา ความรู้สึกในความงามของเราก็กำลังตื่นขึ้นมาอย่างช้า ๆ แล้ว เมื่ออิสรภาพมาถึง ลูกจะเห็นการ ฟื้นฟูศิลปะและความงามครั้งใหญ่ในประเทศนี้ และพ่อก็หวังว่าข้อนี้จะกวาดล้างความน่าเกลียดของบ้านช่องของหัวเมืองต่าง ๆ และของชีวิตของเราให้หมดสิ้นไป จีนและญี่ปุ่นเคราะห์ดียิ่งกว่าอินเดีย ทั้งสองประเทศนี้ยังคงสงวนความรู้สึกในความงามและในงานแห่งศิลปีนของตนไว้ได้

ขณะที่พุทธศาสนาแพร่หลายในประเทศจีน พุทธศาสนิกชาวอินเดียและพระภิกษุก็ได้พากันไปยังที่นั่นมากยิ่งขึ้นทุกที และพระภิกษุจีนก็ได้ท่องเที่ยวไปยังอินเดียและประเทศอื่น ๆ พ่อได้เคยเล่าให้ลูกฟังเกี่ยวกับฟาเหียนมาแล้ว ทั้งลูกก็ได้รู้จักเหี้ยนจังแล้วด้วย ทั้งสองท่านนี้ได้เข้ามายังอินเดีย มีจดหมายเหตุการเดินทางข้ามทะเลทางตะวันออกอันน่าทึ่งอย่างยิ่งของพระภิกษุจีนรูปหนึ่งนามว่าฮุยเชง (Hui Sheng) ท่านผู้นี้ได้เข้ามายังนครหลวงของจีนในปีค.ศ. ๔๙๙ และเล่าว่าท่านได้ไปเยี่ยมดินแดนแห่งหนึ่ง ซึ่งท่านขนานนามให้ว่า ฟูซาง (Fu Sang) ซึ่งอยู่ห่างออกไปทางตะวันออกของจีนหลายพันไมล์ ตะวันออกของจีนและญี่ปุ่นมีมหาสมุทรแปซิฟิค ดัง

นั้นจึงอาจเป็นไปได้ว่าฮุยเชงได้ข้ามมหาสมุทรนี้บางทีท่านก็อาจจะได้ไปเยือนเม็กซิโก เพราะในเม็กซิโกแม้แต่ในขณะนั้นก็มีอารยธรรมอันเก่าแก่

โดยที่รู้สึกตรึงตาตรึงใจ ในการแพร่หลายแห่งพุทธศาสนาในประเทศจีน ประมุขและพระสังฆราชแห่งพุทธศาสนาของอินเดีย ซึ่งนามหรือสมณศักดิ์ของท่านคือ โพธิธรรม (Bodhidharma) ได้แล่นเรือออกจากอินเดียภาคใต้ไปยังกวางตุ้งในประเทศจีน บางทีการอันแอดสงของพุทธศาสนาในอินเดียจะเป็นเหตุให้ท่านไปก็ได้ เมื่อท่านออกเดินทางไปในปี ค.ศ. ๕๒๖ นั้น ท่านเป็นพระภิกษุชราภาพ พระภิกษุอื่นๆอีกมากมายได้ไปยังประเทศจีนพร้อมกับท่านและภายหลังท่าน กล่าวกันว่าเพียงในหัวเมืองเดียวของจีนโลยัง–เท่านั้นในสมัยที่กล่าวนี้ก็มีพระภิกษุชาวอินเดียมากกว่า ๓๐๐๐ รูป กับครอบครัวชาวอินเดีย ๑๐,๐๐๐ ครอบครัว

หลังจากนั้นมินาน พุทธศาสนาได้มียุคฟื้นฟูอีกครั้งหนึ่งในอินเดีย อนึ่งในฐานะเป็นถิ่นประสูติของพระพุทธเจ้า กับในฐานะเป็นแหล่งที่ข้อเขียนทั้งหลายอันศักดิ์สิทธิ์อยู่อินเดีย จึงยังคงดึงดูดบรรดาพุทธศาสนิกผู้ใจบุญ แต่ความรุ่งเรืองดูเหมือนจะได้ศูนย์หายไปจากพุทธศาสนาในอินเดีย และ

เดี๋ยวนี้จีนได้กลายเป็นประเทศพุทธศาสนาชั้นนำ (ในปัจจุบันอินเดียภายใต้การนำของท่านนายกรัฐมนตรี เนห์รูได้มีการฟื้นฟูพุทธศาสนากันใหม่อย่างกว้างขวาง –ผู้แปล)

ราชวงศ์ถังได้เริ่มต้นขึ้นโดยจักรพรรดิ์เกาจู(Kao Tse) เมื่อปีค.ศ. ๖๑๘ พระองค์ไม่เพียงแต่ได้ทรงรวมจีนทั้งหมดเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเท่านั้น หากพระองค์ยังได้แผ่พระบรมเดชานุภาพของพระองค์ออกไปเหนือบริเวณอันไพศาล – เหนือญวนและกัมพูชาทางด้านใต้ และเหนือดินแดนที่เหยียดตรงไปจดเปอร์เซียกับทะเลแคสเปียนทางด้านตะวันตก ส่วนหนึ่งของเกาหลีก็รวมอยู่ในจักรวรรดิอันใหญ่หลวงนี้ด้วยเหมือนกัน นครหลวงของจักรวรรดินี้ คือ ซีอานฟู (Si-an Fu) เป็นนครซึ่งขึ้นชื่อลือชาในความสง่างามและในวัฒนธรรมของดินแดนทางเอเชียภาคตะวันออก คณะทูตและคณะเผยแผ่ศาสนาจากญี่ปุ่นและเกาหลีได้ซึ่งยังคงเป็นประเทศเสรีได้หลั่งไหลเข้ามาสู่นครนี้เพื่อศึกษาศิลปะ, ปรัชญา และอารยธรรม

บรรดาจักรพรรดิ์แห่งราชวงศ์ถังส่งเสริมการค้าต่างประเทศและอาคันตุกะต่างประเทศ ได้มีการบัญญัติกฎหมายพิเศษสำหรับชาวต่างประเทศ บรรดาที่เข้ามาตั้งภูมิลำเนา หรือเข้ามายังประเทศจีน เพื่อที่จะให้พวกเขาได้รับการพิพากษาตาม

ขนบธรรมเนียมของตนเองเท่าที่อยู่ในวิสัยจะพึงเป็นไปได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เราพบพวกอาหรับตั้งถิ่นฐานลงในจีนภาคใต้ใกล้ ๆ กวางตุ้งเมื่อประมาณ ค.ศ. ๓๐๐ นี้เป็นสมัยก่อนหน้าที่ศาสนาอิสลามจะปรากฏโฉมหน้าออกมา–นั่นก็คือ ก่อนการปฏิสนธิของพระศาสดามหะหมัด ด้วยความช่วยเหลือของพวกอาหรับเหล่านี้ การค้าโพ้นทะเลก็ได้ก้าวหน้าไป สินค้าต่างบรรทุกไปในเรือของอาหรับเช่นกันในเรือของจีน

ลูกจะแปลกใจที่ทราบว่าการสำรวจสำมะโนครัว – นั่นก็คือ การนับพลเมืองในประเทศเพื่อที่จะได้รู้จำนวนพลเมืองของตน–เป็นสิ่งที่มีมาเก่าแก่นมนานมาในประเทศจีน กล่าวกันว่าการสำรวจสำมะโนครัวได้กระทำกันมาช้านานตั้งแต่ ค.ศ. ๑๕๐ นี่คงจะเป็นยุคในระหว่างรัชสมัยของราชวงศ์ฮั่น การนับมักจะนับกันเป็นครอบครัว มิใช่นับแต่ละคน ถือกันอย่างคร่าวๆ ว่าแต่ละครอบครัวมีคนอยู่รวมด้วยห้าคน ตามการนับชนิดนี้ จีนมีพลเมืองราว ๕๐,๐๐๐,๐๐๐ คน เมื่อ ค.ศ. ๑๕๖ (ในปัจจุบัน, ค.ศ. ๑๙๕๗ ทางการสาธารณรัฐประชาชนจีนประกาศว่าพลเมืองมากกว่า ๖๐๐,๐๐๐,๐๐๐ คน–ผู้แปล) แน่ละ, นี่มิใช่วิธีที่ถูกต้องนัก แต่ก็ขอให้รำลึกว่า การสำรวจสำมะโนครัวนี้ในตะวันตกนับว่าเป็นสิ่งใหม่ที่เดียว พ่อเชื่อว่า ในสหรัฐ

อเมริกาการสำรวจสำมะโนครัวครั้งแรก ได้กระทำกันเมื่อราว ๑๕๐ ปีมาแล้วนี่เอง

ในยุคต้น ๆ ของราชวงศ์ถัง ศาสนาอื่น ๆอีกสองศาสนาได้มาปรากฏในประเทศจีน—คริสเตียนและอิสลาม ศาสนาคริสเตียนได้ถูกนำเข้ามาโดยนิกายหนึ่งซึ่งได้ถูกประกาศว่าเป็นพวกนอกศาสนา และถูกขับไล่ออกไปจากตะวันตก นิกายนี้ได้ถูกเรียกว่า เนสโตเรียนส์ (Nestorians) เมื่อนานมาแล้ว พ่อได้เขียนถึงลูกเกี่ยวกับการทะเลาะวิวาท และการต่อสู้กันในระหว่างนิกายต่าง ๆ ของศาสนาคริสเตียน ผลแห่งการทะเลาะวิวาทกันเหล่านี้ครั้งหนึ่งนั่นเองแหละ ที่พวกเนสโตเรียนส์ได้ถูกโรมขับไล่ออกไป แต่พวกเขาก็กระจายกันออกไปในจีน, เปอร์เซีย และในส่วนอื่น ๆแห่งเอเชียหลายแห่ง พวกเขาได้เข้ามายังอินเดียด้วยเหมือนกัน และก็ได้รับผลสำเร็จอยู่บ้าง แต่ต่อมาภายหลังสาขาอื่นๆของคริสตศาสนาและอิสลามได้กลืนเอาพวกเนสโตเรียนส์ไปหมด มีร่องรอยของพวกเขาเหลืออยู่เพียงเล็กน้อย พ่อรู้สึกแปลกใจอย่างยิ่งที่พบคณะย่อม ๆ ของพวกเขาอยู่ ณ ที่แห่งหนึ่งในอินเดียภาคใต้ ซึ่งเราได้ไปเที่ยวกันมาเมื่อปีที่แล้ว ลูกจำได้ไหม? สังฆนายกของพวกเขาได้ต้อนรับเลี้ยงดูน้ำชาเรา ท่านเป็นผู้เฒ่าที่เต็มไปด้วยความเบิกบาน

สำหรับศาสนาคริสเตียนในการที่จะ ไปถึงประเทศจีนนั้น จำต้องใช้เวลานานพอดู แต่ศาสนาอิสลามเข้ามารวดเร็วยิ่งกว่าอันที่จริง, ศาสนาอิสลามได้เข้ามาก่อนหน้าพวกเนสโตเรียนส์เพียงไม่กี่ปี และในระหว่างที่ศาสดาของตนยังมีชีวิตอยู่ จักรพรรดิ์ ของจีนได้ต้อนรับคณะทูตของทั้งสองฝ่าย – ของอิสลามและของพวกเนสโตเรียนส์ด้วยอัธยาศัยไมตรี และทรงฟังสิ่งที่พวกเขามีที่จะสั่งสอน พระองค์ทรงยกย่องความคิดเห็นของพวกเขาและแสดงความพึงพอใจโดยปราศจากความลำเอียง พวกอาหรับได้รับอนุญาตให้สร้างสุเหร่าแห่งหนึ่งในกวางตุ้ง สุเหร่านี้ยังคงมีอยู่จนกระทั่งบัดนี้ ถึงแม้จะมีอายุคร่ำคร่าถึง ๑๓๐๐ ปีก็ตามที ทั้งยังเป็นสุเหร่าหนึ่งที่เก่าแก่ที่สุดในโลกด้วย

จักรพรรดิ์แห่งราชวงศ์ ถังยังอนุญาตให้สร้างโบสถ์และวัดแห่งคริสตศาสนาเช่นเดียวกันนั้นด้วยเหมือนกัน ความแตกต่างกันราวขาวกับดำ ในระหว่างท่าทีอันมีน้ำใจกว้างยอมให้ผู้อื่นถือศาสนาได้ตามชอบเช่นนี้ กับความมีใจแคบไม่ยอมให้ผู้อื่นถือศาสนาอื่น ๆของยุโรปในเรื่องกระโน้นเป็น เรื่องสะดุดตาอย่างยิ่ง

กล่าวกันว่า พวกอาหรับได้เรียนศิลปะแห่งการทำกระดาษจากจีน และแล้วก็ได้สั่งสอนศิลปะนี้ให้แก่ยุโรปเมื่อปี

ค.ศ. ๗๕๑ ได้มีการสัประยุทธในเตอรกีสตานในเอเชียกลาง ระหว่างจีนกับพวกอาหรับมุสลิม พวกอาหรับได้จับเอาคนจีนไปเป็นเชลยหลายคน และเชลยเหล่านี้ได้สอนให้พวกอาหรับรู้จักวิธีทำกระดาษ

ราชวงศ์ถังจีรังการมาเป็นเวลา ๓๐๐ ปี จนกระทั่งถึง ค ศ. ๙๐๗ หลายคนกล่าวว่า ในเวลา ๓๐๐ ปีนี้เป็นยุคอันอันยิ่งใหญ่ที่สุดของจีนคือ เป็นยุคที่มิใช่แต่เพียงมีวัฒนธรรมในระดับสูงเท่านั้น หากยังเป็นยุคที่มีความผาสุกของประชาชนโดยทั่ว ๆ ไป ในระดับสูงอีกด้วยหลายสิ่งหลายอย่างที่ตะวันตกได้มารู้จักเอาเมื่อภายหลังมากมายนั้น คนจีนได้รู้กันแต่ในขณะนั้นแล้ว กระดาษพ่อก็ได้เล่าให้ลูกฟังมาแล้ว ดินปืนก็เป็นอีกสิ่งหนึ่ง คนจีนเป็นวิศวกรที่มีฝีมือและโดยทั่ว ๆ ไป พวกเขาก้าวหน้ายิ่งกว่ายุโรปในสิ่งที่ผิดธรรมดาแทบทุกชนิด ก็พวกเขานำหน้าไปไกลเช่นนั้นแล้ว ไฉนพวกเขาจึงไม่สามารถยืนหยัดนำหน้าอยู่และเป็นผู้นำของยุโรปในวิชาการและการค้นพบต่างๆ เล่า? แต่ยุโรปได้ค่อย ๆ คืบคลานขึ้นไปอยู่เหนือพวกเขา เช่นเดียวกับเยาวชนตามทันบุคคลผู้สูงอายุ แล้วมิช้ามินานก็ขึ้นหน้าไปหลาย ๆ ด้านในระดับใดระดับหนึ่ง ทำไมสิ่งนี้

จึงอุบัติขึ้นได้ในประวัติศาสตร์ แห่งประชาชาติทั้งหลาย เป็นปัญหาที่ยากที่สุดสำหรับพวกนักปรัชญาในการที่จะขบให้แตก โดยที่ลูกยังมิใช่เป็นนักปรัชญาผู้ซึ่งจะกังวลเกี่ยวกับปัญหานี้ พ่อก็ไม่จำเป็นต้องกังวลแต่อย่างใด

เป็นธรรมดาอยู่เอง ที่ความยิ่งใหญ่ของจีนในระหว่างยุคนี้มีอิทธิพลเหนือเอเชียส่วนอื่น ๆ ทั้งหมดอย่างใหญ่หลวง เอเชียส่วนอื่น ๆ ทั้งหมดพากันถือว่า จีนเป็นผู้นำในศิลปะและอารยธรรม หลังจากจักรวรรดิแห่งราชวงศ์คุปต์อวสานลงแล้ว ดาวของอินเดียมิได้ปลั่งรัศมีแจ่มใสมากนัก อย่างไรก็ดี โดยปกติความก้าวหน้าและอารยธรรมในจีนนำไปสู่ความหรูหราฟุ่มเฟือยมากเหลือเกิน และนำไปสู่การดำเนินชีวิตอย่างเจ้าสำราญ ถัดมาก็มีความทุจริตฉ้อราษฎร์บังหลวงขึ้นในรัฐ และข้อนี้ทำให้การขูดรีดภาษีอย่างหนักเป็นสิ่งจำเป็น ดังนั้นประชากรจึงพากันเอือมระอาราชวงศ์ถัง และได้ทำให้ราชวงศ์ของเขาพบกับกาลอวสาน

ความก้าวหน้าและอารยธรรมในจีน นำไปสู่ความหรูหราฟุ่มเฟือยมากเหลือเกิน และนำไปสู่การดำเนินชีวิตอย่างเจ้าสำราญ ถัดมาก็มีการทุจริตการฉ้อราษฎร์บังหลวงขึ้นในรัฐ และข้อนี้ทำให้การขูดรีดอย่างหนักเป็นสิ่งจำเป็น

เกาหลี และ ญี่ปุ่น

๔ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๙๓๒

ขณะที่การคุยกันด้วยเรื่องราวแห่งโลกของเรา คือหน้าต่อไป ประเทศทั้งหลายก็จะเข้ามาปรากฏอยู่ในขอบเขตแห่งความรู้เห็นของเรามากขึ้น มากขึ้นทุกที ดังนั้นในตอนนี้เราจึงต้องมองไปดูเกาหลีและญี่ปุ่น เพื่อนบ้านใกล้ชิดของจีน ซึ่งเป็นบุตรแห่งอารยธรรมของจีนในหลายๆ ทาง ประเทศทั้งสองนี้ตั้งอยู่ปลายสุดของเอเชีย ตะวันออกไกล และพ้นออกไปเป็นมหาสมุทรแปซิฟิคอันใหญ่หลวง แน่นอนที่เดียวประเทศทั้งสองนี้ไม่มีการติดต่อกับทวีปอเมริกาตราบจนกระทั่งเมื่อไม่นานมานี้ ดังนั้นการติดต่อเพียงอย่างเดียวที่ประเทศอันยิ่งใหญ่บนผืนแผ่นดินใหญ่ คือจีน ประเทศทั้งสองได้ศาสนา, ศิลปะและอารยธรรมของตนไปจากจีน และผ่านไปทางจีนทั้งเกาหลีและญี่ปุ่นเป็นหนี้บุญคุณอยู่แก่จีนอย่างใหญ่หลวง และประเทศทั้งสอง ก็เป็นหนี้บางสิ่งบางอย่างอยู่แก่อินเดียด้วยเหมือนกัน แต่ของอินเดียไม่ว่าจะเป็นอะไรก็ตามที่ประเทศทั้งสองได้ไป ล้วนแต่ผ่านไปทางจีนและได้ถูกแต่งแต้มด้วยเจตนารมณ์ของจีนทั้งนั้น

โดยที่ประเทศทั้งสองตั้งอยู่ในภูมิประเทศเช่นที่กล่าวนั้น ทั้งเกาหลีและญี่ปุ่นจึงแทบจะไม่มีอะไรเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ใหญ่ๆในเอเชียหรือในที่อื่น ๆ เลย ประเทศทั้งสองอยู่ห่างไกลจากศูนย์กลางของสิ่งทั้งหลาย และประเทศทั้งสองก็เคราะห์ดีอยู่บ้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งญี่ปุ่น เพราะฉะนั้นเราจึงอาจจะแทบไม่เอาใจใส่ประวัติศาสตร์ของประเทศทั้งสองโดยปราศจากความยากลำบากอย่างใหญ่หลวงอย่างใด ๆ ตราบจนกระทั่งยุคเมื่อไม่นานมานี้ ข้อนี้จะไม่ยังความแตกต่างให้แก่ความเข้าใจเหตุการณ์ต่างๆในส่วนอื่น ๆ ของเอเชียมากมายอะไรนัก แต่เราก็ไม่จำเป็นต้องเพิกเฉยต่อมันดุจเดียวกับที่เรามิได้เพิกเฉยต่อเรื่องราวแห่งอดีตของแถบมลายูกับหมู่เกาะทางตะวันออก ทุกวันนี้เกาหลีเป็นประเทศเล็กที่น่าสงสาร แทบจะถูกลืมไปเสียแล้ว ญี่ปุ่นได้กลืนเกาหลีและทำให้เกาหลีเป็นส่วนหนึ่งแห่งจักรวรรดิ์ของเขาแต่ถึงกระนั้น เกาหลีก็ยังคงใฝ่ผันถึงอิสรภาพและดิ้นรนเพื่อเอกราช (ปัจจุบันเกาหลีเป็นเอกราชพ้นจากการปกครองของญี่ปุ่น แต่ได้ถูกแบ่งแยกเป็นเกาหลีเหนือและใต้ และกำลังดิ้นรนเพื่อเป็นเอกภาพ—ผู้แปล) เดี๋ยวนี้ญี่ปุ่นเด่นสดุดตาเป็นอย่างยิ่ง และหนังสือพิมพ์ของญี่ปุ่นเล่าก็เต็มไปด้วยข้อความโจมตีจีน ขณะ

ที่พ่อเขียนมีบางสิ่งบางอย่างคล้ายสงครามดำเนินอยู่ในแมนจูเรีย ดังนั้นมันน่าจะเป็นการดี ถ้าเราจะได้รู้บางสิ่งบางอย่างเกี่ยวกับอดีตของเกาหลีและญี่ปุ่น เพราะข้อนี้จะช่วยให้เราเข้าใจปัจจุบัน

สิ่งแรกที่พึงจดจำก็คือการปลีกตัวออกจากโลกภายนอกเป็นระยะเวลานานของประเทศทั้งสองนี้ อันที่จริง, ญี่ปุ่นมีประวัติอันน่าสังเกตเกี่ยวกับการปลีกตัวออกจากโลกภายนอกและเกี่ยวกับความเป็นเสรีปลอดจากการรุกราน ตลอดแนวทางแห่งประวัติศาสตร์ของญี่ปุ่น มีความพยายามที่จะรุกรานญี่ปุ่นเพียงไม่กี่หนและความพยายามเหล่านี้ก็มิได้ประสบผลสำเร็จแต่ประการใด ความยุ่งยากทั้งมวลของญี่ปุ่นล้วนแต่เป็นความยุ่งยากภายในประเทศของตนเองตราบจนกระทั่งเมื่อไม่นานมานี้ ญี่ปุ่นยังได้ตัดตัวเองขาดจากการติดต่อกับโลกภายนอกโดยสิ้นเชิงช่วระยะเวลาหนึ่งเสียด้วยซ้ำ สำหรับชาวญี่ปุ่นการที่จะออกไปนอกประเทศและสำหรับชาวต่างประเทศแม้แต่คนจีนที่จะเข้าไปในประเทศญี่ปุ่นนั้น ยากที่จะเป็นไปได้ ข้อนี้ได้ปฏิบัติไปเพื่อคุ้มตนเองมิให้มีภัยจากชาวต่างประเทศที่มาจากยุโรปและพวกคณะเผยแผ่ศาสนาคริสเตียน การกระทำเช่นนี้เป็นสิ่งโง่เขลาและเต็มไปด้วยอันตราย เพราะมันหมายถึงการเอาประชาชาติทั้งหมดขังไว้ในคุกแล้วก็ตัดขาดจากอิทธิ

พลภายนอกเสียโดยสิ้นเชิงไม่ว่าดีหรือเลว แต่แล้วญี่ปุ่นก็เบิดประตูหน้าต่างโดยฉับพลันแล้วรีบรุดออกไปศึกษาทุกสิ่งสารพัดบรรดาที่ยุโรปมี และที่จะสอนให้ ญี่ปุ่นได้ศึกษาศิลปะวิทยาที่ว่านี้ด้วยความตั้งใจอันแกร่งกร้าจนถึงกับว่าเพียงชั่วอายุคนรุ่นเดียวหรือสองรุ่นเท่านั้น ญี่ปุ่นก็ได้กลายเป็นประเทศซึ่งมองดูภายนอกเหมือนกับประเทศในยุโรป มิหนำซ้ำยังได้ลอกเอานิสัยเลวๆของประเทศในยุโรปมาทั้งหมดเสียอีกด้วย สิ่งทั้งมวลนี้อุบัติขึ้นภายในเจ็ดสิบปีที่ผ่านมาหรือราวๆนั้น

ประวัติศาสตร์ของเกาหลีเริ่มต้นภายหลัง ประวัติศาสตร์ของจีนช้านานส่วนประวัติศาสตร์ของญี่ปุ่นก็เริ่มต้นหลัง ของเกาหลีช้านาน ในจดหมายของพ่อฉบับหนึ่งเมื่อปีที่แล้วพ่อได้เล่าให้ลูกฟังว่าคนจีนผู้หนึ่ง นามว่ากีจื๊อ ไม่เห็นด้วยกับการเปลี่ยนราชวงศ์ในประเทศจีน จึงสมัครใจออกไปอยู่นอกประเทศ แล้วได้พาสมัครพรรคพวก ๕,๐๐๐ คนเดินทางไปทางทิศตะวันออกอย่างไรเขาได้ตั้งหลักแหล่งลง ในเกาหลีโดยขนานนามให้ว่า "โชเซน" - ดินแดนแห่งความสงบยามเช้า เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นในปี ๑๑๒๒ ก่อนค.ศ. กีจื๊อได้นำเอาศิลปะการช่าง การกสิกรรมและการทำไหมของจีนติดตัวไปด้วย ผู้สืบสกุลของกีจื๊อได้ปกครองโชเซนเป็นเวลา ๙๐๐ปี

เศษพวกคนจีนมักจะอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ ใน โชเซนเป็นครั้งคราวและดังนั้นจึงมีการติดต่อกับ จีนอย่างใกล้ชิดสนิทสนม

การอพยพครั้งใหญ่ของคนจีนได้เข้ามาเมื่อชีหวั่งตี่ เป็นจักรพรรดิในประเทศจีน บางทีลูกก็จะจำจักรพรรดิจีน ซึ่งเป็นคนรุ่นเดียวกันกับพระเจ้าอโศกองค์นั้นได้ พระองค์ คือบุรุษผู้ขนานนามพระองค์เองว่า "จักรพรรดิองค์แรก" และได้สั่งให้เอาหนังสือเก่า ๆ ไปเผาเสียหมดสิ้น โดยที่ได้ถูกขับไล่ด้วยวิธีการอันเหี้ยมโหดของชีหวั่งตี่ คนจีนเป็นอันมากจึงไปหาที่ลี้ภัยอยู่ในเกาหลี แล้วขับไล่พวกผู้สืบสกุลของกีจื๊อซึ่งอ่อนแอออกไป หลังจากนั้นโชเซนก็ได้ถูกแบ่งแยกออกเป็นรัฐต่าง ๆ หลายรัฐเป็นเวลา ๘๐๐ ปีเศษ รัฐเหล่านั้นทะเลาะซึ่งกันและกันบ่อย ๆ ครั้งหนึ่งใน บรรดารัฐเหล่านี้ได้ร้องขอความช่วยเหลือจากจีน—เป็นการร้องขอที่เต็มไปด้วยอันตราย เพราะจีนได้เข้ามาช่วยเหลือแล้วก็ไม่ยอมกลับออกไป! นั่นเป็นวิธีการของประเทศทั้งหลายซึ่งทรงอำนาจจีนยังคงอยู่สืบไปและผนวกส่วนหนึ่งของโชเซนเข้าไปอยู่ในจักรวรรดิของจีนแม้แต่รัฐอื่น ๆ ในโชเซนที่มิได้ตกไปเป็นของจีนก็ยอมรับความเป็น เจ้านายเหนือของบรรดาจักรพรรดิแห่งราชวงศ์ถัง ในจีนเป็นเวลาตั้งหลายร้อยปี

ในปี ค.ศ. ๔๓๕ นี่เองแหละที่โชเซนได้กลายเป็นอาณาจักรอันหนึ่งอันเดียวที่มีเอกราชวังเกียน (Wang Hien) คือบุรุษผู้ประสพความสำเร็จในการสถาปนาอาณาจักร ที่กล่าวนี้ และบรรดาทายาทของเขาก็ได้ดำเนินการปกครองอาณาจักรนี้มาเป็นเวลา ๔๕๐ ปี

พ่อได้พรรณาประวัติศาสตร์ของเกาหลีชั่วเวลา ๒๐๐๐ ปี ให้ลูกฟังด้วยข้อความเพียงสองหรือสามตอนเท่านั้น! สิ่งที่มีค่าควรแก่การจดจำ คือหน้าอันใหญ่หลวงที่เกาหลีมีอยู่ต่อประเทศจีน ศิลปะแห่งการเขียนหนังสือจากจีนได้เข้ามายังเกาหลี ชาวเกาหลีได้ใช้อักษรจีนมาเป็นเวลาถึง ๑๐๐๐ ปี ลูกคงจะจำได้ว่า อักษรจีนนั้นเป็นเครื่องหมายแห่งความคิด, ถ้อยคำ และสำนวน มิใช่ตัวอักขระ ต่อมาชาวเกาหลีได้ค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงให้อักษรจีนนั้นกลายมาเป็นตัวอักษรชนิดพิเศษ ซึ่งเหมาะสมแก่ภาษาของตนยิ่งกว่า

พุทธศาสนาเล่าก็ผ่านมาทางประเทศจีน และปรัชญาของขงจื๊อก็มาจากจีนด้วยเหมือนกัน อิทธิพลทางศิลปะจากอินเดียได้แพร่หลายผ่านจีนไปยังเกาหลีและญี่ปุ่น เกาหลีได้ผลิตงานศิลปะอันวิจิตรเฉพาะอย่างยิ่งการแกะสลักสถาปัตยกรรมของพวกเกาหลีคล้ายคลึงกับของจีน ในส่วนการสร้างเรือ

ก็ได้ก้าวหน้าไปอย่างใหญ่หลวงด้วยเหมือนกัน แท้ที่จริง, ครั้งหนึ่งประชากรแห่งเกาหลีได้มีกองทัพเรืออันเกรียงไกร ซึ่งได้ใช้ทำการรุกรานญี่ปุ่น บรรพบุรุษของคนญี่ปุ่นบัจจุบันน่าจะได้มาจากเกาหลีหรือโชเชน แต่บรรพบุรุษของพวกเขาบางคนก็อาจ จะได้มาจากทางทิศใต้คือ มลายูดังที่ลูกทราบ คนญี่ปุ่นเป็นชนเชื้อชาติมองโกล บัจจุบันนี้ในญี่ปุ่นยังคงมีประชาชนบางพวกซึ่งเรียกว่า เออีหนู (Ainus) ซึ่งถือกันว่าเป็นผู้ที่อยู่ในประเทศนี้มาแต่ดั้งเดิม ประชากรเหล่านี้ผิวพรรณงามแต่ค่อนข้างขนดก ซึ่งผิดแผกไปจากคนญี่ปุ่นทั่ว ๆ ไปมาก พวกเออีนู้ได้ถูกขับไล่ขึ้นไปอยู่ทางส่วนเหนือของหมู่เกาะ

เราพบว่ามหาราชินีองค์หนึ่งซึ่งทรงพระนามว่า จิงโก (Jingo) เป็นประมุขแห่งรัฐยามาโต เมื่อราว ค.ศ. ๒๐๐ ยามาโตเป็นนามดั้งเดิมของญี่ปุ่น หรือทางส่วนนั้นของญี่ปุ่น ซึ่งพวกที่อพยพเข้าไปเหล่านี้ตั้งรกรากอยู่ จงสังเกตพระนามของมหาราชินีองค์นี้-จิงโกเป็นการ บังเอิญอย่างแปลก ประหลาดในการที่คำนี้ได้มาเป็นพระนามของกษัตริย์ญี่ปุ่น ในยุคต้น ๆ พระองค์หนึ่ง คำว่า "Jingo" ได้มามีความหมายอันแน่นอนในภาษาอังกฤษคือหมายความว่า นักจักรวรรดินิยมซึ่งพูดวางโตและอวดดี หรือเราอาจจะพูดเพียงง่าย ๆ ว่า นักจักรวรรดินิยม

ก็ได้ เพราะบุคคลที่เป็นเช่นนั้นมักจะพูดวางโตและอวดดีอยู่บ้าง ถือกันว่าญี่ปุ่นก็มีโรคลัทธิจักรวรรดินิยม หรือจิงโกอิสม์ด้วยเหมือนกัน และเมื่อไม่กี่ปีมานี้ ญี่ปุ่นได้ประพฤติต่อเกาหลีและจีนอย่างไม่ชอบธรรมเลยสักนิดเดียว ดังนั้นจึงเป็นเรื่องแปลกประหลาดในการที่คำจิงโกจะได้มาเป็นพระนามของกษัตริย์องค์แรกแห่งประวัติศาสตร์ของญี่ปุ่นยามาโตธำรงรักษาสัมพันธภาพอันใกล้ชิดกับเกาหลีไว้เรื่อยมา และอารยธรรมของจีนได้เข้ามาถึงยามาโตก็โดยผ่านมาทางเกาหลีนี่แหละ ภาษาเขียนของจีนได้เข้ามาเมื่อราว ค.ศ ๔๐๐ โดยผานทางเกาหลีด้วยเหมือนกัน และพุทธศาสนาก็ได้เข้ามาทางเดียวกันนี้เอง ในปี ค.ศ. ๕๕๒ กษัตริย์แห่งบัคเช (Pakche ซึ่งขณะนั้นเป็นอาณาจักรหนึ่งในสาม อาณาจักรที่เกาหลีได้ถูกแบ่งแยกออกจากกัน) ได้ส่งพระพุทธรูปทองคำ, คณะเผยแผ่พุทธศาสนาและพระคัมภีร์ต่าง ๆ ไปถวายแก่กษัตริย์แห่งยามาโต

ศาสนาเก่าของญี่ปุ่น คือ ชินโต (Shinto) นี่เป็นคำจีนหมายความว่า "วิถีทางของเทพเจ้า" ศาสนาชินโต มีการบูชาธรรมชาติ และบูชาบรรพบุรุษปะปนกัน ชินโตมิได้ทำตนเองให้ลำบากลำบนไปกับเรื่องชีวิตในอนาคต

หรือเรื่องลึกลับและปัญหาต่าง ๆ มากมายอะไรนัก ชินโตเป็นศาสนาแห่งชาตินักรบ คนญี่ปุ่นนั้นถึงแม้จะใกล้ชิดกับคนจีนและเป็นหนี้ในอารยธรรมของตนอยู่แก่จีนมากมายเหลือประมาณฉะนั้น ก็แตกต่างไปจากคนจีนเป็นอันมาก คนจีนเป็นประชากรที่ถือเอาความสงบเป็นที่ตั้งมาแต่อดีตและยังคงเป็นเช่นนั้นจนกระทั่งปัจจุบัน อารยธรรมทั้งหมดของพวกเขาตลอดจนปรัชญาแห่งชีวิตก็เป็นไปในเชิงรักสงบ ตรงกันข้ามญี่ปุ่นเป็นประชากรที่ชอบรบพุ่งมาแต่อดีตและยังคงเป็นเช่นนั้นจนกระทั่งปัจจุบัน คุณงามความดีอันสำคัญของทหาร คือ การจงรักภักดีต่อผู้นำของเขาและต่อสหายของเขา ข้อนี้เป็นคุณงามความดีของประชากรญี่ปุ่น และความเข้มแข็งเป็นอันมากของพวกเขาก็เนื่องมาแต่คุณงามความดีข้อนี้ ศาสนาชินโตได้สั่งสอนคุณความดีข้อนี้ – "เคารพพระเจ้าและภักดีต่อผู้สืบสกุลของพระองค์" (ผู้สืบสกุลนี้หมายถึงจักรพรรดิญี่ปุ่น ซึ่งถือกันว่าสืบสายโลหิตมาจากอาทิตยเทพ – ผู้แปล) และดังนั้นศาสนาชินโตจึงยังคงมีอยู่ในญี่ปุ่นจนกระทั่งทุกวันนี้และธำรงอยู่เคียงคู่กันกับพุทธศาสนา

ก็แต่ว่าข้อนี้เป็นคุณงามความดีแน่ละหรือ? การจงรักภักดีต่อสหายหรือต่อพรรคพวกที่เป็นฝ่ายของตนเป็น

ความดีอย่างแน่แท้ แต่ทว่าชินโตหรือศาสนาอื่น ๆ ได้พยายามฉกฉวยเอาความจงรักภักดีของเราไปเป็นประโยชน์แก่บุคคลกลุ่มหนึ่งซึ่งปกครองเราเสียเนือง ๆ การบูชาอำนาจนั้นเป็นสิ่งที่พวกเขาได้สั่งสอนกันในญี่ปุ่นในโรมและในที่อื่น ๆ และในกาลต่อมาลูกก็จะเห็นว่า สิ่งนี้ได้ก่อให้เกิดภยันตรายแก่เรามากมายสักปานใด

เมื่อพุทธศาสนาเข้ามาใหม่มีการต่อสู้กันอยู่บ้างในระหว่างพุทธศาสนาซึ่งใหม่กับศาสนาเก่าคือชินโต แต่ในที่สุดนานศาสนาทั้งสองนี้ก็ได้ผ่องรกรากลงเคียงคู่กัน และดังนั้นศาสนาทั้งสองจึงยั้งยืนมาตราบกระทั่งปัจจุบันนี้ ศาสนาชินโตยังคงเป็นศาสนาซึ่งประชาชนนิยมยิ่งกว่าพุทธศาสนา อีกประการหนึ่งศาสนาชินโตได้รับการส่งเสริมจากชนชั้นปกครอง เพราะศาสนานี้สั่งสอนให้เชื่อฟังและจงรักภักดีต่อพวกเขา พุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีอันตรายมากกว่านิดหน่อย เพราะองค์ผู้เป็นพระบรมศาสดาเองเป็นขบถ (ต่อระเบียบแบบแผนแห่งสังคมดั้งเดิม – ผู้แปล)

ประวัติศาสตร์ทางศิลปะของญี่ปุ่น เริ่มต้นพร้อม ๆ กับพุทธศาสนา ขณะนั้นญี่ปุ่นหรือยามาโตได้เริ่มส่งเสริมการติดต่อโดยตรงกับประเทศจีน มีการแต่งตั้งคณะทูตไปประจำ

ประเทศจีนไม่ขาด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระหว่างรัชสมัยของราชวงศ์ถัง ขณะที่ซิอานฟูนครหลวงใหม่เลื่องชื่อลือนามไปทั่วทั้งเอเชียตะวันออก อันที่จริง, คนญี่ปุ่นหรือประชากรแห่งยามาโตเองก็ไม่ตั้งนครหลวงใหม่เรียกว่า นารา (Nara) และได้พยายามที่จะทำให้นครหลวงนี้ เหมือนกับนครซิอานฟูอย่างไม่ผิดเพี้ยนทีเดียว คนญี่ปุ่นดูเหมือนจะมีความสามารถในทางลอกแบบและเลียนแบบคนอื่นๆ อย่างน่าอัศจรรย์ใจเป็นนิตย์

ตลอดประวัติศาสตร์ของญี่ปุ่น เราพบว่าตระกูลใหญ่ๆ มักจะเป็นปรปักษ์ซึ่งกันและกัน และต่อสู้กันเพื่อครองอำนาจในยุคอันเก่าแก่ ดูก็จะพบเหตุการณ์ชนิดนี้ในที่อื่นๆ ด้วยเหมือนกัน ในบรรดาตระกูลเหล่านี้ต่างพากันยึนหยัดยึดมั่นในความคิดเกี่ยวกับวงศ์วารมิกาโด จักรพรรดิของญี่ปุ่นนั้นถือกันว่า เป็นผู้ทรงอำนาจทั้งมวลคือเป็นผู้ครองที่ทรงอำนาจสิทธิขาดและเป็นกึ่งเทพเจ้า ซึ่งสืบเชื้อสายมาจากพระอาทิตย์ ศาสนาชินโตและการบูชาบรรพบุรุษได้ช่วยทำให้ประชาชนยอมรับนับถืออำนาจปกครองสิทธิขาดของจักรพรรดิพร้อมกับทำให้ประชาชนเชื่อฟังผู้ครองอำนาจในแผ่นดิน แต่ในญี่ปุ่นองค์จักรพรรดิเองมักจะกลายเป็นหุ่น ซึ่งปราศจากอำนาจอันแท้จริง อิทธิพลและอำนาจไปตกอยู่กับตระกูลหรือวงศ์วาร

อันใหญ่หลวงซึ่งเป็นผู้แต่งตั้งพระเจ้าแผ่นดิน และเลือกพระเจ้าแผ่นดินและจักพรรดิได้ตามใจชอบ

ตระกูลอันยิ่งใหญ่ของญี่ปุ่นตระกูลแรก ที่ปรากฏในประวัติศาสตร์ว่าทำการปกครองรัฐ ได้แก่โซกะ (Soga) การที่ตระกูลนี้ได้ยอมรับนับถือพุทธศาสนา นี่แหละที่ทำให้พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งราชสำนัก และศาสนาของทางราชการ ประมุขของตระกูลนี้ผู้หนึ่ง คือ โชตุกุไทชิ (Shotugu Taishi) เป็นบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ที่สุดคนหนึ่งในประวัติศาสตร์ของญี่ปุ่น ท่านผู้นี้เป็นพุทธศาสนิกที่ซื่อสัตย์ ทั้งเป็นศิลปินที่ปรีชาสามารถอย่างยอดเยี่ยม เขาได้ความคิดมาจากการรณรงค์ชั้นสูงของจีนแห่งจีน และได้พยายามที่จะวางรูปการปกครองขึ้นบนพื้นฐานแห่งธรรมจริยา และมิใช่ใช้อำนาจอย่างเดียวลุ่น ๆ ขณะนั้นญี่ปุ่นเต็มไปด้วยวงศ์วารต่าง ๆ ซึ่งประมุขของตนแทบจะเป็นอิสระไม่ขึ้นแก่อำนาจใด ๆ และประมุขเหล่านี้ก็รบพุ่งกันและกันไม่เคารพต่ออำนาจใด ๆ ดุจกัน จักรพรรดินั้นทั้ง ๆ ที่ทรงพระนาม อันพึงดูมีเกียรติ สูงส่งก็เป็นแต่เพียง ประมุขของตระกูลใหญ่โตเท่านั้น โชตุกุ ไทชิ ได้เริ่มเปลี่ยนระเบียบแบบแผนนี้ และได้ทำให้รัฐบาลกลางมีอำนาจเข้มแข็ง เขาได้ทำให้ประมุขแห่งวงศ์วารและพวกชนชั้นสูงเป็น "บริพาร" หรือผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาของจักรพรรดิ์ เป็นเวลาราว ๆ ค.ศ. ๖๐๐

แต่ภายหลังมรณกรรมของโชตุกุ ไตชิ ตระกูลโชกะก็ได้ถูกขับไล่ออกไป ต่อมาอีกสักหน่อยบุรุษผู้หนึ่งซึ่งมีนามอุโฆษอย่างยิ่งในประวัติศาสตร์ของญี่ปุ่น ก็ได้ปรากฏตัวออกมา นามของเขา คือ คาคะโยมิ มิใช่คามะโตริหรอกนะ เขาได้ทำการเปลี่ยนแปลงในวงการปกครองด้วยวิธีการต่าง ๆ นานา และได้ลอกเอาวิธีการของจีนไปใช้หลายอย่าง แต่เขาก็หาได้เลียนแบบการสอบไล่ในการบรรจุข้าราชการ อันเป็นระเบียบพิเศษของจีนไปใช้ไม่ ตอนนี้จักรพรรดิได้กลายเป็นผู้ทรงอำนาจมากยิ่งกว่าประมุขของวงศ์วาร และรัฐบาลกลางเล่าก็มีอำนาจเข้มแข็ง

ในระว่างยุคนี้แหละที่นาราได้กลายเป็นนครหลวงแต่ก็เป็นอยู่ชั่วระยะเวลาสั้น ๆ เท่านั้น เกียวโต (Kyoto) ได้ถูกสถาปนาเป็นนครหลวงเมื่อปี ค.ศ. ๗๙๔ และยังคงเป็นนครหลวงอยู่เช่นนั้นเป็นเวลาเกือบ ๑๐๐๐ ปี จนกระทั่งได้สถาปนาโตเกียว (Tokio) ขึ้นเป็นนครหลวงใหม่แทนเมื่อไม่นานมานี้เอง โตเกียวเป็นนครหลวงใหญ่ทันสมัยที่สำคัญ แต่เกียวโตนั้นต่างหากที่บอกให้เราทราบ ถึงบางสิ่งบางอย่างเกี่ยวกับวิญญาณของญี่ปุ่นและธำรงรักษาไว้ซึ่งชื่อเสียงเกียรติ ในชั่วระยะเวลา ๑๐๐๐ ปีของญี่ปุ่น

คาคะโตมิ ไม่ใช่คามะโตริ ได้เป็นผู้จัดตั้งตระกูลฟูจิวารา ซึ่งจะแสดงบทบาทอันสำคัญในประวัติศาสตร์ของญี่ปุ่น ตระกูลนี้ได้มีอำนาจปกครองเป็นเวลา ๒๐๐ ปี โดยทำให้จักรพรรดิทั้งหลายเป็นแต่เพียงหุ่นเท่านั้น ทั้งยังมักจะบังคับให้จักรพรรดิสมรสกับกุลสตรีของตนบ่อย ๆ ด้วย อนึ่ง โดยที่เกรงบุรุษผู้ปรีชาสามารถในตระกูลอื่น ๆ พวกตระกูลฟูจิวารา จึงได้บังคับให้บุคคลเหล่านั้นเข้าวัดพระบวชเสีย

ขณะที่นครหลวงตั้งอยู่ ณ นารา จักรพรรดิจีนได้ส่งพระราชสาส์นไปถวายกษัตริย์ญี่ปุ่น โดยเรียกพระองค์ว่า จักรพรรดิแห่ง ไต–ยิ–ปุง–กก (Tai Nyih Pung Kok) ซึ่งหมายความว่า "อาณาจักร อาทิตย์อุทัยอันยิ่งใหญ่" (Great Sun Rise Kingdom) ญี่ปุ่นค่อนข้างชอบนามนี้ เพราะฟังดูสง่างามยิ่งกว่าคำ ยามาโต ดังนั้น พวกเขาจึงเริ่มเรียกประเทศของเขาว่า "Dai Nippon" "แผ่นดินแห่งอาทิตย์อุทัย" (the Land of the Rising Sun) และนามนี้ยังเป็นนามของประเทศญี่ปุ่นมาจนกระทั่งทุกวันนี้ นามว่า Japan เองก็มาจากคำ Nippon ด้วยวิธีอันแปลกประหลาด กล่าวคือ อีก ๖๐๐ ปีต่อมานักท่องเที่ยวชาวอิตาเลียนผู้ยิ่งใหญ่คนหนึ่ง นามว่า มาร์โค โปโล ได้ไปเยือนประเทศจีน เขาไม่ได้ไปยังประเทศญี่ปุ่นเลย แต่เขาก็เขียนเกี่ยวกับญี่ปุ่นไว้

ในหนังสือเกี่ยวกับการเดินทางของเขา เขาได้ยินนามว่า ยิ-ปุง-กก เขาจึงเขียนคำนี้ลงไปว่า "Chipango" ในหนังสือของเขาแล้วจากคำนี้เอง คำว่าJaqan (ญี่ปุ่น) จึงได้บังเกิดขึ้น

พ่อได้เคยบอกกับลูกแล้ว หรือลูกก็ย่อมจะทราบอยู่ว่าประเทศของเราได้มามีชื่อว่าอินเดีย และฮินดูสตาน นามทั้งสองนี้มาจากแม่น้ำ Indus หรือ Sindhu ซึ่งด้วยประการฉะนี้ จึงกลายเป็นแม่น้ำแห่งอินเดียจากคำว่า Sindhu พวกกรีคเรียกประเทศของเราว่า Indos แล้วคำว่า อินเดีย ก็มาจากคำนี้เอง อนึ่ง พวกชาวเปอร์เซียก็ได้คำว่า ฮินดู มาจากคำว่า สินธุ นี่เหมือนกัน แล้วคำว่า ฮินดูสตาน ก็มาจากคำนี้เอง

ศูนย์วิทยทรัพยากร
หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติฯ

สารนาถวาระ และเหี้ยนจัง

๑๑ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๙๓๒

เราจะกลับไปยังอินเดียอีกครั้งหนึ่ง พวกชั้นได้ประสบความปราชัยและถูกขับไล่กลับไป แต่พวกเขาก็ยังคงหลบอยู่ตามมุมที่อยู่พ้นหูพ้นตาอีกเป็นจำนวนมาก ภายหลังพระเจ้าพะลาทิตย์ราชวงศ์คุปต์อันยิ่งใหญ่ ก็ได้ทรุดโทรมลงไป อาณาจักรและรัฐต่าง ๆ โผล่ขึ้นมาในอินเดียภาคเหนือ ส่วนทางภาคใต้ปูละเกศินก็ได้จัดตั้งจักรวรรดิชาลุกยานขึ้นมา

ไม่ไกลจากเมืองคอนโปร์ มีหัวเมืองเล็ก ๆ ชื่อคะนาอูจ คอนโปร์เดี๋ยวนี้เป็นเมืองใหญ่โต แต่ก็เป็นเมืองที่น่าเกลียด เพราะเต็มไปด้วยโรงงานและปล่องไฟ ส่วนคะนาอูจเป็นเมืองที่กระจอกงอกง่อยที่สุด แทบจะไม่ใหญ่โตไปกว่าหมู่บ้านเลย แต่ถึงกระนั้นในยุคที่พ่อกล่าวถึง คะนาอูจก็เป็นนครหลวงอันยิ่งใหญ่ ซึ่งเลื่องชื่อลือนามในเรื่องกวี, ศิลปิน และนักปรัชญาส่วนคอนโปร์ยังหาได้จุติขึ้นมาไม่ และจะยังคงไม่จุติอีกเป็นเวลาหลายร้อยปีนับจากนั้น

---

๑ คอนโปร์ อยู่ในสหมณฑล —ผู้แปล

คะนาอูจเป็นนามสมัยใหม่ นามอันแท้จริงคือ *กันยากุบจา* (Kanya-Kubja) "ครุณีหลังโกง" เรื่องมีอยู่ว่าปราชญ์หรือ ฤาษีสมัยโบราณบางคนมีความกริ้วโกรธเนื่องจากนึกเอาเองว่ามีการดูถูกท่าน ท่านจึงได้สาปแช่งราชธิดาร้อยคนของกษัตริย์องค์หนึ่งให้กลายเป็นคนหลังโกง! และจำเดิมแต่นั้นมา นครที่ครุณีเหล่านี้อาศัยอยู่ก็มีชื่อว่า "นครแห่งครุณีหลังโกง"—*กันยา กุบจา*

แต่เพื่อให้รวบรัด เราจะเรียกเมืองนี้ว่า คะนาอูจ พวกฮั่นได้สังหารพวกกษัตริย์แห่งคะนาอูจ แล้วจับเอามเหษีราชะษรี (Rajashri) ไปเป็นเชลย ราชวงศ์ธนา (Raja Vardhana) น้องชายของราชะษรีได้มารบพุ่งกับพวกฮั่น และช่วยชีวิตพี่สาวไว้ พระองค์ปราบพวกฮั่นพ่ายแพ้ไป แต่ก็ได้ถูกปลงพระชนม์ด้วยความทรยศ ฮารษา วารธนา (Harsha Vardhana) น้องชายคนเล็กจึงได้ออกเที่ยวค้นหาราชะษรี พี่สาวของเขา มเหษีผู้น่าสมเพทองค์นั้นได้กระเสือกกระสนหลบหนีไปยังภูเขา แล้วได้ตัดสินใจที่จะจบชีวิตของตน เนื่องจากสุดแสนที่จะทนทุกข์ทรมานต่อไปได้ กล่าวกันว่าขณะที่ฮารษาติดตามไปพบพระนาง และช่วยชีวิตของพระนางไว้ได้นั้น พระนางหวุดหวิดจะกระโดดเข้ากองเพลิงเพื่อสละชีวิตตามสามีไปสู่ปรโลกอยู่รอมร่อแล้ว

เมื่อได้พบและช่วยชีวิตพี่สาวไว้ได้แล้ว สิ่งที่ฮารษาได้กระทำในอันดับถัดมาก็คือ การลงโทษราชาย่อยๆ ที่ได้สังหารพี่ชายของเขาด้วยความทรยศ ฮารษาไม่เพียงแต่ได้ลงโทษเขาเท่านั้น หากยังได้ประสพความสำเร็จในการปราบปรามอินเดียภาคเหนือทั้งหมด จากทะเลหนึ่งไปยังอีกทะเลหนึ่ง และตลอดลงไปถึงเทือกเขาวินธยาทางภาคใต้อีกด้วย พ้นเทือกเขาวินธยาไปเป็นของจักรวรรดิชาลุกยาน ฮารษาได้ถูกขัดขวางโดยจักรวรรดิองค์นี้ที่นั่น

ฮารษา วารธนาได้สถาปนากะนาอูจเป็นเมืองหลวงของพระองค์ โดยที่ตัวของพระองค์ก็เป็นกวีและนักเขียนบทละคร พระองค์จึงกวาดเอาพวกกวีและศิลปินเข้ามาอยู่แวดล้อมพระองค์เป็นจำนวนมาก และกะนาอูจก็ได้กลายเป็นนครอันมีนามอุโฆษ ฮารษาเป็นพุทธศาสนิกซึ่งมีศรัทธาแก่กล้า ขณะนั้นในอินเดีย พุทธศาสนา, ในฐานะศาสนาที่ได้แยกออกไปจากศาสนาอื่นๆ ได้อ่อนแอลงไปมากมาย เนื่องจากได้ถูกศาสนาพราหมณ์กลืน *ดูมีท่าทีจะเป็นว่า ฮารษาได้เป็นกษัตริย์พุทธศาสนิกผู้ยิ่งใหญ่องค์สุดท้ายของอินเดีย*

ในระหว่างรัชสมัยของฮารษานี่แหละที่เหี้ยนจัง (Hiuen Tsang นามนี้ยังเขียนเป็น Yuen (hang หรือ Yuan Chwang

หรือ Hsuan tsang ด้วยเหมือนกัน) ที่เรารู้จักกันมานานแล้ว ได้เข้ามายังอินเดีย หนังสือเกี่ยวกับการท่องเที่ยวที่ท่านได้เขียนขึ้นเมื่อตอนขากลับได้พรรณาให้เราทราบเรื่องราวของอินเดียและของประเทศต่าง ๆ แห่งเอเชียกลาง ซึ่งท่านได้ผ่านในการเดินทางไปยังอินเดียอย่างมากมาย เหี้ยนจังเป็นพุทธศาสนิกที่มีศรัทธาแก่กล้า ท่านได้เข้ามายังอินเดียเพื่อเยี่ยมเยียนบรรดาสถานที่อันศักดิ์สิทธิ์ของพุทธศาสนาและเพื่อพาเอาคัมภีร์ต่าง ๆ ของพุทธศาสนากลับไปพร้อมกับตัวท่าน ท่านเดินทางข้ามทะเลทรายโกบีมาตามทางเดินได้เยือนนครอันเรืองนามหลายแห่ง ตักษศิลา, สมาร์คันด์, บัลค์, โกตัน, และยาร์คันด์ ท่านได้ท่องเที่ยวไปทั่วอินเดีย บางทีท่านก็จะได้ไปเยือนลังกาเสียอีกด้วยซ้ำ หนังสือของท่านเป็นเรื่องสัพเพเหระเกี่ยวกับข้อสังเกตประเทศต่าง ๆ ที่ท่านได้ไปเยือนอย่างถูกต้อง เป็นเรื่องราวที่แปลกประหลาดและตรึงใจ เต็มไปด้วยคำบรรยายลักษณะนิสัยของประชากรในส่วนต่าง ๆ ของอินเดียอย่างสั้น ๆ แต่ทว่าวิเศษจริง ๆ แม้ในทุกวันนี้ก็ดูเหมือนว่ายังเป็นความจริงอยู่ เต็มไปด้วยเรื่องราวอันน่าอัศจรรย์ที่ท่านได้ยินได้ฟังมา ตลอดจนเรื่องปาฏิหาริย์มากมายเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ เรื่องราวอันน่าเบิก

บานใจของท่านเรื่องหนึ่ง คือ เรื่องที่เกี่ยวกับ "บุรุษผู้เฉลียวฉลาดยิ่ง" ซึ่งท่องเที่ยวไป โดยมีแผ่นทองแดงคาดไว้รอบพุง ตามที่พ่อได้เคยเล่าให้ลูกฟังมาแล้ว

ท่านได้ใช้เวลาอยู่ในอินเดียหลายปี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมหาวิทยาลัยนาลันทาอันยิ่งใหญ่ ซึ่งอยู่ไม่ห่างไกลจากนครปาฏลิบุตรกล่าวกันว่า นาลันทาซึ่งเป็นทั้งวัดและมหาวิทยาลัยปนกัน มีนักศึกษาและพระอาศัยอยู่มากมายถึง ๑๐,๐๐๐ คน นาลันทาเป็นศูนย์กลางการศึกษาพุทธศาสนาที่สำคัญ และเป็นคู่แข่งของพาราณสี ซึ่งเป็นแหล่งสำคัญแห่งการศึกษาศาสนาพราหมณ์

ครั้งหนึ่งพ่อได้เล่าให้ลูกฟังว่า ในยุคอันก่อแก่อินเดียได้เป็นที่รู้จักกันว่า ดินแดนแห่งพระจันทร์ Induland ! เหี้ยนจังก็ได้เล่าให้เราฟังเกี่ยวกับเรื่องนี้ด้วยเหมือนกัน ทั้งยังได้พรรณาให้เราทราบด้วยว่านามนี้เหมาะสมอย่างไร เป็นที่เห็นได้ชัดว่า แม้แต่ในภาษาจีน In-tu ก็เป็นนามของพระจันทร์ ดังนั้นจึงเป็นเรื่องง่ายดายสำหรับลูกในการที่จะเอานามภาษาจีนมาใช้ ! (นามฉายาของอินทิรา คือ ฮินดู Indu)

เหี้ยนจังได้เข้ามายังอินเดีย เมื่อปี ค.ศ. ๖๒๙ ขณะเริ่มออกเดินทางจากประเทศจีนนั้น ท่านมีอายุยี่สิบหกปี บันทึก

อันเก่าแก่ของจีนบอกเราว่า ท่านเป็นคนร่างสูงสง่างาม "*ผิวพรรณละเอียดอ่อน นัยน์ตาเป็นประกายแจ่มใส ท่าทางของท่านเคร่งขรึมแต่ทว่าสง่าผ่าเผย และลักษณะหน้าตาก็ดูเหมือนจะฉายรัศมีแห่งความมีเสน่ห์ และความเปล่งปลั่งออกมา.....ท่านมีความสง่าผ่าเผย ประหนึ่งมหานทีที่แวดล้อมพิภพ, มีความคิดอันสงบเย็นและความสุกใสประหนึ่งดอกบัวที่โผล่ขึ้นมาท่ามกลางคงคา*"

ท่านได้เริ่มออกเดินทางครั้งสำคัญนี้แต่ลำพังผู้เดียว โดยครองผ้ากาสาวพัสตร์ในฐานะภิกษุ (bhikshu) แห่งพุทธศาสนา ถึงแม้ว่าจักรพรรดิของจีนจะไม่ทรงอนุญาตก็ตามที ท่านได้ข้ามทะเลทรายโกบี ฝ่าชีวิตรอดฝ่าความอยากลำบากมาได้อย่างหวุดหวิด แล้วก็บรรลุถึงอาณาจักรเตอร์พัน (Turfan) ซึ่งตั้งอยู่ ณ ขอบทะเลทรายแห่งนั้นนั่นเอง อาณาจักรแห่งย่านทะเลทรายแห่งนี้เป็นอุทยานแห่งวัฒนธรรมเล็ก ๆ ที่แปลกประหลาด ณ บัดนี้มันเป็นแหล่งที่ได้ตายไปแล้ว แต่พวกนักโบราณคดีและนักเล่นของเก่าก็ยังพากันไปขุดหาซากของเก่าแก่อยู่ อย่างไรก็ตามในศตวรรษที่เจ็ด เมื่อเหี้ยนจังได้ผ่านไปทางอาณาจักรนั้นนั้น อาณาจักรเตอร์พันเต็มไปด้วยชีวิต และเพียบพร้อมด้วยวัฒนธรรมอันสูงส่ง และวัฒนธรรมนี้เป็นวัฒนธรรมที่ผสมปนเปกันอย่างน่าทึ่ง มีทั้งของอินเดีย, จีน,

เปอร์เซีย และแม้แต่ของยุโรปก็มีปนอยู่ด้วยนิดหน่อย พุทธศาสนารุ่งเรือง ส่วนอิทธิพลของอินเดียซึ่งผ่านมาทางภาษาสันสกฤตเล่าก็เด่นสะดุดตา แต่ถึงกระนั้นวิถีแห่งการดำเนินชีวิตก็ขอยืมมาจากจีน และเปอร์เซียเป็นส่วนใหญ่ ภาษาของพวกเขามิใช่ภาษาของพวกมองโกล ดังที่ใคร ๆ ก็อาจจะคาดเช่นนั้น หากเป็นภาษาของยุโรปและอินเดียคล้ายคลึงกับภาษาของพวกเคลท์ในยุโรปในหลาย ๆ ทาง และยังมีสิ่งแปลกประหลาดยิ่งไปกว่านั้นอีก ภาพเขียนบนผนังศิลาของพวกเขาปรากฏมีรูปร่างคล้ายคลึงกับแบบของยุโรป ภาพบนผนังซึ่งเต็มไปด้วยภาพพระพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์และเทพบุตรเทพธิดาของเขาเหล่านั้นสวยงามอย่างยิ่ง ภาพของพวกเทพธิดามักจะแต่งกายด้วยเสื้อผ้าของอินเดีย หรือมิฉะนั้นก็เสื้อผ้าของกรีซ และประดับศีรษะอย่างพวกกรีค เอม กรูซ์ เซ่ต์ นักวิจารณ์ชาวฝรั่งเศสกล่าวว่า ทั้งนี้แสดงถึง *"การรวมกันแห่งความอ่อนละมุนของอินเดีย, การแสดงความหมายอย่างลึกซึ้งของกรีคกับเลน่ห์ของจีนอย่างเคราะห์ดีที่สุด"*

เตอร์พันยังคงอยู่คนกระทั่งบัจจุบัน และลูกจะสามารถพบมันในแผนที่ แต่ทว่าเดี๋ยวนี้มันเป็นแหล่งที่มีความสำคัญเพียงเล็กน้อย ข้อที่ว่าในศตวรรษที่เจ็ดอันไกลโพ้น กระแส

แห่งวัฒนธรรมซึ่งอุดมสมบูรณ์ ได้หลั่งไหลจากดินแดนอันห่างไกลมาบรรจบกันที่นี่ แล้วรวมกันเพื่อก่อรูปเป็นสังเคราะห์ที่กลมกลืนกันอย่างสนิทนั้น เป็นสิ่งที่น่าอัศจรรย์ใจสักปานใด!

จากเตอร์พั้น พระถุดงค์เหี้ยนจังได้ไปยัง กูชา (Kucha) ซึ่งขณะนั้นยังเป็นศูนย์กลางแห่งเอเชียกลางอันขึ้นชื่อลือชาอีกแห่งหนึ่ง กูชามีอารยธรรมที่สกาใสเฟื่องฟู เป็นที่รู้จักกันเป็นด้วยความเลื่องระบือเกี่ยวกับนักคนตรี และสตรีอันทรงเสน่ห์ ศาสนาและศิลปะของกูชามาจากอินเดีย ส่วนอิหร่านมีส่วนช่วยเหลือในเรื่องวัฒนธรรม และสินค้าภาษาของกูชาเกี่ยวพันกับภาษาสันสกฤต, ภาษาเปอร์เซียเก่า, ลาติน และภาษาของพวกเคลท์ นี่ก็เป็นการผสมที่งดงามอีกอย่างหนึ่ง!

และดังนั้นเหี้ยนจังจึงได้ท่องเที่ยวไปทั่วดินแดนของพวกเตอร์กอันเป็นแหล่งที่ข่านผู้ยิ่งใหญ่ ซึ่งเป็นพุทธศาสนิกคนหนึ่งได้บริหารการปกครองเหนือส่วนที่ใหญ่กว่าของเอเชียกลาง แล้วก็ไปยังสมาร์คันด์ ซึ่งขณะนั้นก็เป็นนครสมัยโบราณอยู่แล้ว สมาร์คันด์อื้ออึงไปด้วยชื่อเสียงเกียรติคุณของอเล็กซานเดอร์ ผู้ซึ่งได้ผ่านไปใกล้ๆ เมืองนี้เมื่อก่อนหน้านั้นเกือบ ๑๐๐๐ ปี ต่อมาก็ไปถึงบัลค์ แล้วก็บรรลุถึงหุบเขาลุ่มแม่น้ำคาบูล แคว้นกัสมีร์และอินเดีย

นี่เป็นสมัยที่ตรงกับยุคต้น ๆ ของราชวงศ์ถังในประเทศจีน ขณะที่ซิอานฟูนครหลวงของราชวงถัง เป็นศูนย์กลางแห่งศิลปะ และการศึกษา และจีนเป็นผู้นำโลกในทางอารยธรรม เพราะฉะนั้นลูกต้องจำไว้ว่า เหี้ยนจังได้มาจากประเทศที่มีวัฒนธรรมอันสูงส่งนั้น และมาตรฐานแห่งการเปรียบเทียบของท่านคงจะต้องอยู่ในขั้นสูงทีเดียว โดยประการฉะนี้คำบอกเล่าของท่านเกี่ยวกับภาวะการณ์ของอินเดียจึงมีความสำคัญและทรงคุณค่า ท่านสรรเสริญประชากรอินเดียและการปกครอง โดยกล่าวว่า *"ในแง่ที่เกี่ยวกับประชาชนธรรมดาสามัญนั้น ถึงแม้ว่าตามธรรมดาพวกเขาจะเป็นคนเบาปัญญา พวกเขาก็ซื่อตรงและมีเกียรติ ในเรื่องที่เกี่ยวกับการเงินพวกเขาปราศจากเล่ห์เลี่ยม และในการอำนวยความยุติธรรมเล่า ก็พิจารณาด้วยความเห็นอกเขาอกเรา.....ในความประพฤติ พวกเขาไม่เป็นคนหลอกลวงหรือทรยศ และเป็นคนซื่อตรงต่อคำปฏิญาณและคำมั่นสัญญาของตน ในกฎข้อบังคับแห่งการปกครองของพวกเขา ก็มีความยุติธรรมอย่างน่าทึ่ง ส่วนมรรยาทของพวกเขาเต็มไปด้วยความสุภาพอ่อนโยนและอ่อนหวาน ในแง่ที่เกี่ยวกับพวกอาชญากรหรือขบถ สิ่งเหล่านี้มีเพียงจำนวกเล็กน้อยและก่อความยุ่งยากขึ้นเพียงบางครั้งบางคราวเท่านั้น"*

ท่านยังกล่าวต่อไปว่า *"โดยที่การบริหารของรัฐบาลตั้งอยู่บนหลักการอันเปี่ยมไปด้วยความกรุณา ราชการบริหารจึงเป็นไป*

อย่างเรียบ ๆ ประชากรไม่อยู่ในบังคับที่จะถูกเกณฑ์ใช้แรงงาน"

"โดยวิธีนี้ ภาษีอากรที่เรียกเก็บเอาจากประชาชนจึงเบา และการรับใช้เป็นส่วนตัวที่รัฐต้องการจากพวกเขา ก็อยู่ในอันดับพอประมาณทุก ๆ คนเก็บรักษาทรัพย์สมบัติทางโลกของตนไว้ด้วยความสงบ และประชากรทั้งหมดทำการเพาะปลูกเพื่อยังชีวิตของตน บรรดาบุคคลที่ทำการเพาะปลูกบนที่ดินของกษัตริย์ ชำระหนึ่งในหกของผลิตผลเป็นบรรณาการ พวกนายวานิชผู้ทำการค้าขายเล่าก็ไป ๆ มา ๆ เพื่อดำเนินการธุรกิจของตนและกิจการอื่น ๆ ในท้องของนั้น"

เห็นจังพบว่าการศึกษาของประชากรจัดไว้เป็นระเบียบเรียบร้อย และเริ่มแต่เยาว์วัย ภายหลังที่ได้เรียนจบบทเรียนขั้นต้นแล้วก็ถือกันว่า เด็กชายหรือเด็กหญิงจะตั้งต้นเรียน *ศาสตร์* (Shastras) ทั้งห้ามีอายุเจ็ดขวบ เดี๋ยวนี้ถือกันว่า "*ศาสตร์*" เหล่านี้หมายถึงหนังสือทางศาสนาแท้ ๆ แต่ในยุคกระโน้นศาสตร์เหล่านี้หมายถึงความรู้ทุกชนิด โดยประการฉะนี้ ศาสตร์ทั้งห้าจึงได้แก่ (๑) ไวยากรณ์ (๒) วิชาศิลปะและช่างฝีมือ (๓) แพทย์ศาสตร์ (๔) ตรรกวิทยา (๕) ปรัชญา การศึกษาวิชาเหล่านี้ดำเนินไปจนกระทั่งในมหาวิทยาลัย และตามปกติเรียนจบเมื่ออายุสามสิบปี พ่อคิดว่าคนที่สามารถเรียนไปจนถึงอายุปูนนั้น คงมีไม่มากนัก

แต่เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศอื่น ๆ แล้ว ก็ปรากฏว่าการประถมศึกษามีอยู่อย่างแพร่หลาย เนื่องจากพระทั้งมวลล้วนแต่เป็นครูบาอาจารย์ทั้งนั้น และทุกหนทุกแห่งย่อมไม่ขาดพระเหียนจัง รู้สึกสะดุดใจในความรักการศึกษาเล่าเรียนของประชากรอินเดีย ดังนั้นในหนังสือของท่าน จึงเอ่ยถึงเรื่องนี้ทั้งเล่ม

เหียนจังได้พรรณนาให้เราฟังเกี่ยวกับเทศกาล คัมภ์เมลา อันโอฬาร ณ เมืองประยัก (ประยักเป็นนามเก่าของเมืองอัลลาฮะบัดเมลา (mela) เป็นเทศกาลอย่างหนึ่ง) เมื่อลูกได้ชมเทศกาลนี้อีกครั้งหนึ่ง ก็จงระลึกถึงการมาชมเทศกาลนี้ของเหียนจังเมื่อ ๑๓๑๐ ปีมาแล้ว พึงจำไว้ว่าแม้แต่ในขณะนี้งานนี้ก็เป็นเทศกาลอันเก่าแก่สืบเนื่องลงมาแต่สมัยพระเวทนั่นทีเดียว เมื่อเปรียบกับเทศกาลสมัยโบราณอันสืบทอดกันมาช้านานนี้แล้ว เมืองอัลลาฮะบัดของเราก็ดูเหมือนจะเพิ่งปฏิสนธิมาเมื่อวันวานนี่เท่านั้น พระเจ้าอัคพร[๑] (Akbar) ได้จัดตั้งเมืองอัลลาฮะบัด เมื่อร่วม ๆ ๔๐๐ ปีมาแล้ว เมืองที่เก่าแก่ยิ่งไปกว่านั้นเป็นเมืองประยัก อย่างไรก็ตาม สิ่งที่เก่าแก่ยิ่งไปกว่านั้นอีก ได้แก่ความดึงดูดใจที่ดึงประชากรเป็นเรือนล้าน ๆ ให้พากันมาสู่แหล่งที่บรรจบกันในระหว่างแม่น้ำคงคาและยมนาปีแล้วปีเล่าเป็นเวลาหลายพันปี

---

๑ บางอาจารย์เรียก อัคบา

เห็นจะจังเล่าให้เราฟังว่า พระเจ้าฮารษานั้นถึงแม้จะเป็นพุทธศาสนิกก็ได้ทรงส่งเสริมเทศกาลอันเป็นแบบอย่างของฮินดูนั่นอย่างไร พระราชกฤษฎีกาในนามของพระองค์ได้เชิญชวน "คนอินเดียทั้งห้า" บรรดาที่อดอยากยากจนให้มาเป็นแขกของพระองค์ในงานเทศกาลนี้ เป็นการเชื้อเชิญที่ห้าวหาญขาญชัยโขอยู่ แม้แต่สำหรับจักรพรรดิก็ตามเถอะ ไม่จำเป็นต้องกล่าวละ, คนหลั่งไหลมากันมากมายกล่าวกันว่าประชาชนจำนวน ๑๐๐,๐๐๐ คน ได้รับการเลี้ยงดูอาหารทุกๆ วันในฐานะแขกของพระเจ้าฮารษา; ในงานเทศกาลนี้ ทุกๆ ห้าปี พระเจ้าฮารษามักจะทรงแจกจ่ายทรัพย์สินเหลือใช้ทั้งมวลของพระองค์ คือ ทอง, เพชรนิลจินดา, ผ้าไหม – แท้ที่จริง, ทุกสิ่งสารพัดที่พระองค์ทรงมี พระองค์ทรงบริจาคให้เป็นทานแม้แต่มงกุฎและเสื้อผ้าอันหรูหราของพระองค์ มิหนำซ้ำยังเอาเสื้อผ้าขนิดธรรมดาสามัญที่ขาดแล้วของราชะษรี พี่สาว มาแจกเป็นทานอีกด้วย

โดยที่ทรงเป็นพุทธศาสนิกซึ่งมีศรัทธาอันแรงกล้า พระเจ้าฮารษาจึงได้ระงับการฆ่าสัตว์เป็นอาหาร ข้อนี้คงจะไม่ถูกพวกพราหมณ์ขัดขวางมากมายนัก เพราะนับแต่การเข้ามาของพระพุทธเจ้า พวกพราหมณ์ได้หันไปยึดถือลัทธิมังสะวิรัติมากยิ่งขึ้นทุกที

ในหนังสือของเหี้ยนจังมีความรู้กระจุ๋มกระจิ๋ม ซึ่งอาจจะทำให้ลูกรู้สึกสนใจ ท่านเล่าให้เราฟังว่า ในอินเดียเมื่อบุคคลล้มป่วยลง เขาก็จะอดอาหารทันทีเป็นเวลาเจ็ดวัน คนส่วนมากฟื้นคืนดีในระหว่างอดอาหารนี้ แต่ถ้าโรคภัยยังคงเบียดเบียนต่อไป คนป่วยก็จะกินยา ในยุคกระโน้นความเจ็บไข้ไม่สามารถแพร่หลายกว้างขวางได้ และพวกหมอก็น่าจะอยู่ในความต้องการไม่มากมายนัก

ลักษณะที่เด่นสะดุดตาของอินเดียในยุคกระโน้น ได้แก่ความเคารพนับถืออย่างยิ่ง ต่อคนผู้มีวัฒนธรรมและคงแก่เรียน ซึ่งสำแดงออกมาโดยพวกกษัตริย์และนักการทหาร ในอินเดียและในจีนได้มีการดำเนินความพยายามอย่างแน่วแน่ ในอันที่จะประสิทธิประสาทตำแหน่งอันมีเกียรติแก่การศึกษาเล่าเรียนและวัฒนธรรม และมิใช่ให้อำนาจอันเหี้ยมโหดหรือความร่ำรวย

หลังจากได้ใช้เวลาอยู่ในอินเดีย เป็นเวลาหลายปีแล้ว เหี้ยนจังก็เดินทางกลับบ้านข้ามเทือกเขาทางเหนืออีกวาระหนึ่ง ท่านเกือบจะจมน้ำตายในแม่น้ำสินธุ หนังสืออันมีค่าของท่านได้ถูกน้ำพัดเอาไปเสียมากมาย แต่ท่านก็ยังคงกระเสือกกระสนพาเอาตำหรับตำราไปได้เป็นจำนวนมาก การแปลตำหรับตำรา

เหล่านี้ออกไปเป็นภาษาจีน ทำให้ท่านมีธุระวุ่นวายอยู่เป็นเวลาหลายปี, ณ นครหลวง ซิอานฟู ท่านได้รับการต้อนรับกลับคืนมาสู่มาตุภูมิจากจักรพรรดิแห่งราชวงศ์ถัง ด้วยไมตรีจิตอันสูงส่ง และจักรพรรดิพระองค์นี้เองที่ได้ทรงรับสั่งให้ท่านเขียนเรื่องราวเกี่ยวกับการเดินทางของท่าน

เหี้ยนจังเล่าให้เราฟังเกี่ยวกับพวกเตอร์กที่ท่านได้พบปะในเอเชียกลาง เผ่าชนโหม ซึ่งในหลาย ๆ ปีต่อมา จะไปยังตะวันตก และยังความบีบบั่นให้แก่หลายอาณาจักร ท่านเล่าให้เราฟังเกี่ยวกับวัดวาอาราม ของพุทธศาสนาตลอดทั่วเอเชียกลาง อันที่จริงเราจะพบวัดวาอารามของพุทธศาสนาได้ในเปอร์เซีย, อิรักหรือเมโสโปตาเมีย, โกระสาน, โมซูล – เรื่อยขึ้นไปจนถึงพรมแดนซีเรีย เกี่ยวกับประชากรชาวเปอร์เซีย เหี้ยนจังเล่าให้เราฟังว่าพวกเขา "ไม่เอาใจใส่ในการเล่าเรียนเลย แต่ได้อุทิศตนเองไปในงานแห่งศิลปะโดยสิ้นเชิง งานศิลปะทั้งมวลที่พวกเขาผลิตขึ้นมาประเทศเพื่อนบ้านทั้งหลายตีราคาให้สูงอย่างยิ่ง"

ในยุคกระโน้นก็มีนักท่องเที่ยวเก่งกาจอย่างน่าอัศจรรย์! แม้แต่การเดินทางไปยังใจกลางของทวีปอาฟริกา หรือไปขั้วโลกเหนือหรือขั้วโลกใต้ในทุกวันนี้ก็ดูเหมือนจะค้อยน้อย

หน้าลงไป เมื่อเปรียบกับการเดินทางอย่างฉกาจฉกรรจ์ในยุคเก่าแก่ เพราะนักท่องเที่ยวในยุคกระโน้นได้คืบหน้าไป – คืบหน้าไปนับเป็นปี ๆ ข้ามภูเขาและทะเลทรายในขณะเดียวกับที่ได้ถูกตัดขาดจากญาติมิตรทั้งมวลโดยสิ้นเชิง บางทีในบางครั้งบางคราว โรคคิดถึงบ้านก็จะจู่จับหัวใจของพวกเขาเข้าบ้างเล็กน้อย แต่พวกเขาก็ภูมิฐานมากเกินกว่าที่จะกล่าวออกมาเช่นนั้น อย่างไรก็ดี ขอให้เรามองเข้าไปดูในหัวใจของพวกนักเดินทางที่กล่าวนี้คนหนึ่ง ขณะที่กำลังยืนอยู่ในดินแดนอันห่างไกล เขาคิดถึงบ้าน และอยากกลับอย่างเหลือเกิน นามของเขา คือ ซุงยูน (Sung - Yun) ท่านผู้นี้ได้มายังอินเดียก่อนเหี้ยนจัง ๑๐๐ ปี ท่านอยู่ในชนบทแถบภูเขาในแคว้น กันธาราทางภาคตะวันตกเฉียงเหนือของอินเดีย ท่านได้พรรณนาให้เราฟังว่า *"ลมอ่อนแผ่วผิวที่พัดโชยอากาศ, เสียงสังคีตของคณาวิหค, พฤกษาชาติที่งามสะพรั่งในฤดูใบไม้ผลิ, หมู่ผีเสื้อที่ถลาร่อนอยู่เหนือมวลบุปผชาติ – สิ่งทั้งมวลนี้ทำให้ ซุงยูน ขณะที่นัยน์ตาจับจ้องอยู่ที่ทิวทัศน์อันวิจิตรตระการตาในดินแดนอันห่างไกลแห่งนี้ หวลกลับไปคิดถึงบ้านและดังนั้นความคิดรำพึงของเขาจึงเต็มไปด้วยความเศร้าจนถึงกับเขาบังเกิดโรคภัยล้มเจ็บลงอย่างหนัก!"*

๔๔

อินเดียภาคใต้ยุคลิตกษัตริย์ และนักรบมากหลายกับบุรุษผู้ยิ่งใหญ่คนหนึ่ง

๑๓ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๙๓๒

พระเจ้าฮารษา สิ้นพระชนม์เมื่อปี ค.ศ. ๖๔๘ แต่แม้เมื่อก่อนหน้าพระองค์สิ้นพระชนม์ เมฆหมอกกลุ่มเล็ก ๆ ก็ได้ปรากฏขึ้นบนพรมแดนด้านตะวันตกเฉียงเหนือของอินเดียคือในแคว้นเบลูคิสตาน (Baluchistan) กลุ่มเมฆหมอกซึ่งเป็นสัญญาณของพายุอันร้ายแรงที่กำลังกระพือโหมอยู่ในเอเชียตะวันตก, ในอาฟริกาเหนือ และในยุโรปตอนใต้ในอาเรเบียศาสดาองค์ใหม่ได้โผล่โฉมหน้าออกมา นามของท่านคือพระมะหะหมัด (Mohammad) พระองค์ได้ทรงสั่งสอนศาสนาใหม่เรียกว่า อิสลาม ด้วยความร้อนแรงในศรัทธาอันแก่กล้าซึ่งมีอยู่ต่อศาสนาใหม่ของตน ประกอบกับเปี่ยมด้วยความเชื่อมั่นในตนเอง พวกอาหรับได้พากันเผ่นข้ามทวีปต่าง ๆ และประสบความมีชัยตามที่ต่าง ๆ ที่พวกเขาไปถึง ทั้งนี้เป็นความแกล้วกล้าสามารถอันพึงพิศวง ฉะนั้นเราจึงต้องสำรวจดูพลังใหม่ ที่ได้เข้ามาสู่พิภพ และยังความผิด

แปลกให้แก่โลกเป็นอันมากนั้น แต่ก่อนที่จะพิจารณาสิ่งนี้ เราจำต้องไปเยี่ยมอินเดียภาคใต้และพยายามที่จะทำให้เป็นที่กระจ่างแจ้งว่า ในยุคกระโน้น อินเดียภาคใต้มีรูปลักษณะเป็นอย่างไรเสียก่อน พวกอาหรับมุสลิม (อาหรับที่ถือศาสนาอิสลาม – ผู้แปล) ได้มาถึงเบลูคิสตานในรัชสมัยของพระเจ้าฮารษา และแล้วหลังจากนั้นมินานพวกเขาก็ได้ครอบครองแคว้นสินธุ แต่พวกเขาก็ได้อาศัยอยู่ในแคว้นนั้น และไม่มีการรุกรานอินเดียโดยพวกมุสลิมสืบไปเป็นเวลาอีก ๓๑๐ ปี แต่ครั้นการรุกรานอินเดียได้อุบัติขึ้นอีกก็หาใช่เป็นการกระทำของพวกอาหรับไม่ หากเป็นการกระทำของเผ่าชนแห่งเอเชียกลางหลายเผ่า บรรดาที่ได้หันไปนับถือศาสนาอิสลาม

ดังนั้นเราจึงพากันไปภาคใต้ ทางด้านตะวันตกและตอนกลางมีอาณาจักรชาลุคยาน ซึ่งส่วนใหญ่ประกอบด้วยแคว้นมหาราษฏร์โดยมี พระธามี (Badami) เป็นเมืองหลวง เหี้ยนจังเยินยอชาวแคว้นมหาราษฏร์ และกล่าวสดุดีความกล้าหาญของพวกเขาอย่างสูงส่ง ชาวแคว้นมหาราษฏร์ *"นิยมการสงคราม และมีจิตใจอันเต็มไปด้วยความทรนง, กตัญญูต่ออุปการคุณ และอาฆาตต่อสิ่งที่กระทำโดยมิชอบ"* ประชากรแห่งชาลุคยานจำต้องยับยั้งฮารษาไว้ทางด้านเหนือ,

ยับยั้งชาวบัลละวะไว้ทางด้านใต้ และยับยั้งชาวแคว้นกลิงคะ (โอริษสา) ไว้ทางด้านตะวันออก อาณาจักรชาลุคยานมีอำนาจยิ่งขึ้นทุกที และได้แผ่อาณาเขตจากทะเลหนึ่งไปจดอีกทะเลหนึ่ง แต่แล้วก็ได้ถูกพวกราษฎร์กูต (Rashtrakutas) ผลักดันออกไป

และดังนั้น จักรวรรดิและอาณาจักรใหญ่ ๆ จึงพากันรุ่งเรืองในภาคใต้ – บางครั้งบางคราวก็ทรงอำนาจสมดุลย์ซึ่งกันและกัน แต่บางครั้งบางคราวอาณาจักรหนึ่งก็รุ่งโรจน์เปล่งรัศมีบดบังอาณาจักรอื่น ๆ ภายใต้กษัตริย์แห่งราชวงศ์บั้นธยา (Pandyan) อาณาจักรมธุรา (Madura) เป็นศูนย์กลางแห่งวัฒนธรรมอันยิ่งใหญ่ พวกกวีและนักเขียนภาษาทมิฬพากันไปชุมนุมอยู่ที่นั่น วรรณคดีชั้นสูงของภาษาทมิฬส่วนมากมีอายุมาตั้งแต่การเริ่มต้นของคริสตศักราช อาณาจักรบัลลวะซึ่งนครหลวงได้แก่ กันชิปุระ (Kanchipura) เมืองคอนจีวะราม (Conjeevaram) สมัยบั้จจุบันนั้นเล่าก็มียุคแห่งความรุ่งเรืองด้วยเหมือนกัน อาณาจักรบัลลวะเป็นผู้รับผิดชอบอย่างสำคัญในการจัดตั้งอาณานิคมแถบมลายู

ต่อมาจักรวรรดิโชลา (Chola) ได้มีอำนาจยิ่งขึ้น และพอราว ๆ กลางศตวรรษที่เก้า จักรวรรดินี้ก็มีอำนาจเหนือ

ภาคใต้ จักรวรรดิ์โชลาทรงอำนาจทางทะเล และมีกองทัพเรืออันใหญ่โต ซึ่งใช้ตระเวนตรวจตราไปทั่วน่านน้ำอ่าวเบงกอลและทะเลอาเรเบีย ท่าเรือที่สำคัญของจักรวรรดินี้ คือ กะวีริบัดธินัม (Kaviripadhinam) ซึ่งตั้งอยู่ปากแม่น้ำกะเวริ (Kavari) วิชัยลายา (Vijayalaya) เป็นกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่พระองค์แรกของจักรวรรดิ์โชลา จักรวรรดินี้ได้แผ่อาณาเขตขึ้นไปทางเหนือ จนกระทั่งพวกราษฎร์กูตได้ปราบพวกเขาพ่ายแพ้อย่างฉับพลันทันใด แต่มิช้ามินาน จักรวรรดิ์โชลาภายใต้กษัตริย์ ราชาราชา[๑] (Raiaraja ก็กลับฟื้นขึ้นมาดังเดิม ราชาราชาได้ถอบก้ำให้โชคชะตารุ่งโรจน์ดังกาลก่อน นี่เป็นสมัยใกล้ ๆ ปลายศตวรรษที่สิบ คือ ในราวยุคที่การรุกรานของพวกมุสลิมกำลังเบ่งฉากขึ้นในอินเดียภาคเหนือนั่นเอง แน่นอนละ, สิ่งที่กำลังอุบัติในภาคเหนือโน้นยังความกระทบกระเทือนให้แก่ราชาราชาเพียงเล็กน้อย ฉะนั้นพระองค์จึงยังคงดำเนินการตามแบบจักรวรรดินิยมของพระองค์อย่างเสี่ยงภัยสืบไป พระองค์ได้ทรงพิชิตลังกา และจักรวรรดิ์โชลาได้ปกครองที่นั่นเป็นเวลาเจ็ดสิบปี ราเชนทรา (Rajendra) ราชบุตรของพระองค์ก็มีนิสัยโปรดการสงคราม

---

๑. เป็นพระนามฉายาของจักรพรรดิ์ ซึ่งหมายถึงว่ายิ่งใหญ่เหนือกษัตริย์ทั้งหลาย—ผู้แปล

และการรุกรานปาน ๆ กับพระบิดา พระองค์ได้ทรงปราบปรามพม่าภาคใต้ โดยพาเอาช้างศึกลงเรือไปกับพระองค์ด้วย พระองค์ได้ยาตราทัพขึ้นมายังอินเดียภาคเหนือด้วยเหมือนกัน และได้ยังความปราชัยให้แก่กษัตริย์แห่งเบงกอล โดยประการฉะนี้จักรวรรดิ์โชลาจึงกว้างขวางยิ่งนัก และเป็นจักรวรรดิ์ที่ใหญ่โตที่สุดนับแต่ยุคแห่งราชวงศ์คุปต์เป็นต้นมา แต่จักรวรรดินี้ก็หาได้ยั่งยืนไม่ ราเชนทราทรงเป็นนักรบผู้ยิ่งใหญ่จริงอยู่หรอก แต่ก็ดูมีท่าทีว่าทรงเป็นคนดุร้าย และพระองค์มิได้กระทำการใด ๆ เพื่อเอาชนะใจรัฐทั้งหลายที่พระองค์ได้ทรงปราบปรามนั้นเลย พระองค์ได้เสวยราชสมบัติตั้งแต่ ค.ศ. ๑๐๑๓ ถึง ๑๐๔๔ และภายหลังการสิ้นพระชนม์ของพระองค์ จักรวรรดิ์โชลาก็ได้แตกแยกกันออกไปบรรดารัฐที่เป็นเมืองขึ้นเป็นอันมากต่างพากันแข็งเมือง

นอกจากความสำเร็จในการสงครามแล้ว จักรวรรดิ์โชลายังมีนามอุโฆษในเรื่องการค้าขายทางทะเลมาช้านาน สินค้าฝ่ายอันวิเศษของจักรวรรดิ์นี้เป็นที่พึงปรารถนายิ่ง ส่วนท่าเรือกะวีริบัตธินัมเล่าก็ชุลมุลวุ่นวายด้วยธุรกิจ มีเรือบรรทุกสินค้ามาจากและไปยังสถานที่อันห่างไกล ที่ท่าเรือนั้นมีถิ่นที่อยู่ของพวกยะวานา หรือพวกกรีคมีการกล่าวขวัญถึงจักรวรรดิ์โชลา แม้แต่ในหนังสือ *มหาภารตะ*

เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของอินเดียภาคใต้ในชั่วระยะเวลาหลายร้อยปี พ่อได้พยายามที่จะเล่าให้ลูกฟังอย่างรวบรัดเท่าที่จะพึงเป็นไปได้ บางทีความพยายามในการรวบรัดนี้ก็รังแต่จะทำให้ลูกรู้สึกสับสนเท่านั้น อย่างไรก็ตาม, เราไม่อาจยอมปล่อยให้ตัวของเราหลงเข้าไปวนเวียนอยู่ในเขาวงกตแห่งอาณาจักรและราชวงศ์ต่าง ๆ นานานั้นได้ เรามีโลกทั้งโลกที่จะต้องพิจารณาและมาตรว่าส่วนกระจ้อยร่อยของโลกแม้แต่มันจะเป็นส่วนที่เราอาศัยอยู่ก็ตามทีเถอะ ได้พล่าเอาเวลาของเราไปเสียเป็นอันมากแล้ว เราก็จะไม่มีวันได้พิจารณาส่วนอื่น ๆ ของโลกได้เลย

แต่สิ่งที่สำคัญยิ่งไปกว่าพวกษัตริย์ และชัยชนะของพวกเขาคือประวัติทางศิลปะและวัฒนธรรมแห่งยุคกระโน้น ในด้านศิลปะทางภาคใต้ มีโบราณวัตถุไว้ให้เราชมมากมายยิ่งกว่าทางภาคเหนือ บรรดาอนุสาวรีย์, ตึกราม และรูปปั้นของภาคเหนือ ส่วนมากได้ถูกทำลายในระหว่างสงครามและการรุกรานพวกมุสลิม ส่วนทางภาคใต้สิ่งที่กล่าวนี้พ้นอันตรายแม้แต่เมื่อพวกมุสลิมได้ไปถึงที่นั้น เป็นความเคราะห์ร้ายในการที่อนุสาวรีย์อันงดงามมากมายทางภาคเหนือได้ถูกทำลาย พวกมุสลิมบรรดาที่ได้เข้ามาทางภาคเหนือ และพึงจำไว้ว่าพวกเขาเป็นชนชาวเอเชียกลาง มิใช่พวก อาหรับนั้น เปี่ยมด้วยความ

เร่าร้อนในศรัทธาแห่งศาสนาของตน และปรารถนาที่จะทำลายเทวรูปเสียให้สิ้น แต่บางทีเหตุผลในการทำลายของพวกเขาอีกอย่างหนึ่ง อาจจะได้แก่การ (ที่ชาวอินเดีย–ผู้แปล) ใช้โบสถ์เก่าๆเป็นป้อมและยุทธภูมิ (ในการต่อสู้กับพวกเขา-ผู้แปล) แม้แต่เดียวนี้ โบสถ์วิหารทางภาคใต้ก็คุละม้ายคล้ายคลึงกับป้อมซึ่งประชาชนสามารถใช้ป้องกันตนเองได้ หากถูกโจมตี ดังนั้นโบสถ์จึงได้ใช้ให้เป็นประโยชน์ในหลาย ๆ ทาง นอกเหนือไปจากประโยชน์ในการสักการะบูชา กล่าวคือ โบสถ์วิหารเป็นโรงเรียนของหมู่บ้าน เป็นสถานที่ชุมนุมสังสรรค์ของชาวบ้าน เป็น *สภาปัจยาต* หรือรัฐสภา และประการสุดท้ายเป็นป้อมของหมู่บ้าน เพื่อป้องกันการรุกรานของศัตรู จากความจำเป็นเช่นว่านี้บังเกิดขึ้น โดยประการฉะนี้ การดำเนินชีวิตทั้งมวลของหมู่บ้านจึงวนเวียนอยู่รอบ ๆ โบสถ์วิหาร และก็เป็นธรรมดาอยู่เองที่คนผู้ต้องได้เป็นหัวหน้าของทุกสิ่งสารพัด ได้แก่พวกพระและพราหมณ์ที่ประจำอยู่ ณ โบสถ์วิหาร แต่ข้อเท็จจริงที่ว่าบางครั้งบางคราวโบสถ์ได้ถูกใช้เป็นป้อมอาจอรรถาธิบายให้เข้าใจได้ว่า ไฉนพวกมุสลิมผู้รุกรานจึงได้ทำลายสิ่งเหล่านี้เสีย

ในยุคนี้มีโบสถ์อันสวยงาม ณ ตันโจร์ (Tanjore นครหลวงของจักรวรรดิ์โชลา–ผู้แปล) ซึ่งสร้างโดยราชาราชา

กษัตริย์แห่งจักรวรรดิ์โชลา ที่เมืองพะธามีก็มีโบสถ์อันงามเลิศหลายหลังด้วยเหมือนอัน ที่คอนจีวะรามก็มีเช่นเดียวกัน แต่โบสถ์อันวิเศษที่สุดที่เรามีในยุคกระโน้น ได้แก่โบสถ์ไกลาส (โบสถ์ที่ประทับของพระศิวะ–ผู้แปล)แห่งถ้ำเอลโลรา(Kailasa temple of Ellora)--สิ่งมหัศจรรย์ ซึ่งสลักออกมาจากหินแข็ง โบสถ์นี้เริ่มสร้างในครึ่งหลังแห่งศตวรรษที่แปด นอกจากนี้ยังมีภาพปั้นที่หล่อด้วยทองบรอนซ์อีกหลายชิ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง *นาฏราชา* (Nataraja) อันขึ้นชื่อลือนามคือภาพการฟ้อนรำของพระศิวะ

ราเชนทราที่ ๑ กษัตริย์แห่งโชลา ได้ทรงโปรดให้สร้างงานชลประทานอันน่าทึ่งขึ้น ณ โชลาปุรัม(Gholapurum) เป็นเขื่อนที่ก่อด้วยอิฐและหินโบกปูนอย่างแน่นหนา ยาวถึงหกไมล์ หนึ่งร้อยปีหลังจากเขื่อนนี้ได้สร้างขึ้น นักท่องเที่ยวชาวอาหรับผู้หนึ่ง ชื่อ แอลเบรูนี (Aberuni) ได้ไปชมเขื่อนนั้นและได้บังเกิดความพิศวง เขากล่าวถึงเขื่อนชลประทานนี้ว่า "*ประชากรของเราเมื่อแลเห็นเขื่อนนี้ก็รู้สึกอัศจรรย์ใจ และไม่สามารถที่จะพรรณนารูปลักษณะของมันได้ ยิ่งการก่อสร้างสิ่งใด ๆ ที่คล้ายกันนี้ด้วยแล้วก็ยิ่งสามารถน้อยไปกว่านั้นมาก*"

ในจดหมายฉบับนี้ พ่อได้เอ่ยถึงนามของกษัตริย์หลายพระองค์ และนามของหลายราชวงศ์ บรรดาที่มีชีวิตรุ่งเรือง

อยู่ชั่วระยะเวลาสั้น ๆ แล้วก็อันตรธาน และถูกลืมไป บุรุษผู้น่าสังเกตยิ่งกว่านั้นได้โผล่โฉมหน้าออกมาทางภาคใต้ เป็นบุรุษซึ่งโชคชะตาได้ลิขิตให้มาแสดงบทบาทในการดำเนินชีวิตของอินเดียที่สำคัญยิ่งไปกว่าบรรดากษัตริย์และจักรพรรดิทั้งมวล บุรุษหนุ่มผู้นี้เป็นที่รู้จักกันในนามว่า สังกราจารย์ (Shankaracharya) ท่านน่าจะได้ถือกำเนิดในราวปลายศตวรรษที่แปด ดูมีท่าทีว่าท่านผู้นี้จะปรีดาปร์เรื่องด้วยอัจฉริยภาพอันน่าพิศวง ท่านได้เริ่มฟื้นฟูศาสนาฮินดูหรือถ้าจะกล่าวให้ถูกต้องกว่านั้นก็ว่าศาสนาฮินดูชนิดพิเศษ ซึ่งเปี่ยมด้วยสติปัญญาในการหยั่งเหตุผลเรียกว่าลัทธิไศวา (Saivism) – การบูชาพระศิวะ ท่านได้ต่อสู้กับพุทธศาสนา – ต่อสู้ด้วยสติปัญญาของท่าน และด้วยการโต้คารม ท่านได้จัดตั้งพระนิกายสันยะสิน (Sanyasins) เพื่อเปิดต้อนรับประชาชนทุกชั้นวรรณะเช่นเดียวกับสงฆ์แห่งพุทธศาสนา ท่านได้จัดตั้งศูนย์กลางแห่งพระนิกายสันยะสินนี้ขึ้นรวมสี่แห่ง ตั้งอยู่ทั้งสี่มุมของประเทศอินเดีย คือ เหนือ, ตะวันตก, ใต้และตะวันออก ท่านได้ท่องเที่ยวไปทั่วอินเดียและ ไม่ว่าแห่งหนตำบลใดที่ท่านไปถึง ท่านได้ประสบความมีชัย ท่านได้เข้ามาสู่เมืองพาราณสีในฐานะผู้พิชิต แต่ทว่าเป็นผู้พิชิตจิตใจและพิชิตในการโต้คารม

ในที่สุดท่านได้ไปยัง เกธารนาถ (kedarnath) ในเทือกเขาหิมาลัยซึ่งมีหิมะปกคลุมชั่วกัลปาวสาน และท่านได้วายชนม์ ณ ที่นั่น ขณะสิ้นใจท่านมีอายุเพียงสามสิบสองปีหรืออาจจะกว่านั้นสักเล็กน้อย

ประวัติของสังกราจารย์เป็นประวัติอันน่าทึ่งชั้นหนึ่งพุทธศาสนาซึ่งได้ถูกขับไล่จากทางเหนือลงไปทางใต้นั้นตอนนี้แทบจะอันตรธานไปจากอินเดียเสียเลยทีเดียว ศาสนาฮินดูที่ผันแปรไปซึ่งเป็นที่รู้จักกันว่าลัทธิไศวะได้มีอำนาจเหนือศาสนาอื่นๆทั่วทั้งประเทศ ตลอดอาณาจักรได้ถูกปลุกให้ตื่นตัวในทางสติปัญญาด้วยหนังสือ ความเห็นและข้อโต้เถียงของสังกราจารย์ ท่านผู้นี้มิใช่เป็นเพียงผู้นำอันยิ่งใหญ่ของชนวรรณะพราหมณ์เท่านั้น หากยังดูเหมือนว่าท่านตรึงตราอยู่ในความคิดฝันของมหาชนอีกด้วย เป็นสิ่งผิดปรกติวิสัยในการที่คนเราจะกลายเป็นผู้นำอันยิ่งใหญ่เนื่องจากอำนาจแห่งสติปัญญาเป็นประการสำคัญ และในการที่บุคคลเช่นว่านั้นจะประทับอยู่ในหัวใจของประชากรเป็นล้านๆ ในประวัติศาสตร์ดูเหมือนว่าบรรดาทหารและผู้พิชิตอันยิ่งใหญ่จะตระหง่านสะดุดตาบุคคลเหล่านี้เป็นที่รักใคร่ของประชาชน หรือมิฉะนั้นก็เป็นที่ชิงชังและบางครั้งพวกเขาก็ปั้นประวัติศาสตร์ ส่วนบรรดาผู้นำ

ทางศาสนาอันยิ่งใหญ่ได้ปลุกเร้าใจประชาชนเป็นล้านๆและทำให้พวกเขาเร่าร้อนด้วยความกระตือรือล้น แต่ข้อนี้มักจะเป็นไปบนมูลฐานแห่งความศรัทธาเสมอ อารมณ์ของบุคคลทั้งหลายได้ถูกวิงวอนให้รับฟัง เหตุผล ใหม่ แล้วก็บังเกิดความตรึงใจ

การวิงวอนต่อจิตใจให้รับฟังเหตุผลใหม่ๆ และการวิงวอนต่อดวงปัญญาเพื่อให้ก้าว ไกลออก ไป เป็นเรื่องยาก เป็นความเคราะห์ร้ายที่ประชาชนส่วนมากไม่ใช้หัวคิด คือ พวกเขาเพียงแต่รู้สึกแล้วก็กระทำไปตามความรู้สึกของตน แต่ถึงกระนั้นการวิงวอนของสังกราจารย์ก็มุ่งต่อจิตใจ, ต่อดวงปัญญา และต่อเหตุผลและมิใช่เป็นแต่เพียงยกเอาคำสั่งสอนซึ่งบรรจุอยู่ในหนังสือเก่ามากล่าวซ้ำซากเท่านั้น ข้อโต้เถียงของท่านจะผิดหรือถูกมิใช่สิ่งสำคัญในขณะนี้สิ่งซึ่งน่าสนใจ ได้แก่การขบปัญหาทางศาสนาอย่างเต็มไปด้วย ภูมิ บัญญาของท่าน และสิ่งที่น่าสนใจยิ่งไปกว่านั้นเสียด้วยซ้ำได้แก่ความสำเร็จที่ท่านได้รับทั้ง ๆ ที่ขบปัญหาด้วยวิธีเช่นว่านี้ ข้อนี้ช่วยให้เราได้มองทะลุเข้าไปในจิตใจของชนชั้นปกครองในยุคกระโน้น

มันอาจจะทำให้ลูกรู้สึกทึ่ง ในการที่ทราบว่าในหมู่นักปรัชญาฮินดู มีบุรุษผู้หนึ่ง นามว่า ชาร์วาคะ (Charvaka) ซึ่งได้ทำการสั่งสอนลัทธิที่ยืนยันว่าไม่มีพระผู้เป็นเจ้า(atheism) ในทุกวันนี้มีคนเป็นอันมากที่ไม่มีความเชื่อในพระเจ้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรัสเซีย ตอนนี้เราไม่จำเป็นที่จะต้องก้าวเข้าไปสู่ปัญหานั้น แต่ถึงกระนั้น สิ่งที่น่าสนใจอย่างยิ่ง ก็คือเสรีภาพในทางความคิด และในการเขียนในอินเดีย ในยุคอันเก่าแก่ ในยุคนั้นมีสิ่งซึ่งเป็นที่รู้จักกันว่า เสรีภาพแห่งความรู้สึกผิดชอบ ข้อนี้ไม่เป็นเช่นนั้นในยุโรป จนกระทั่งสมัยเมื่อไม่นานมานี่เอง และแม้แต่เดี๋ยวนี้ก็ยังมีข้อที่ตัดสิทธิอยู่หลายอย่าง

ความจริงอีกอย่างหนึ่งที่ชวนให้ตื่นเต้นว่าเต็มไปด้วยความขยันหมั่นเพียรของสังกราจารย์ยังให้บังเกิดขึ้น คือ ความกลมกลืนกันในทางวัฒนธรรมของอินเดีย ข้อนี้ดูเหมือนจะเป็นที่รับรองกันมาตลอดประวัติศาสตร์สมัยโบราณที่เดียว ดังที่ลูกทราบ ในทางภูมิศาสตร์ อินเดียประเทศที่มีเอกภาพไม่มากก็น้อย แต่ในทางการเมือง อินเดียมักจะแตกแยกออกจากกันบ่อย ๆ ถึงแม้อินเดียเกือบจะได้เคยตกอยู่ใต้อำนาจส่วนกลางอันหนึ่งอันเดียวกัน เป็นบางครั้งบางคราวดังที่เห็นกันมาแล้วก็ตามที อย่างไรก็ตามในทางวัฒนธรรมอินเดียได้เป็นอันหนึ่ง

อันเดียวกันนับแต่ต้นมานั่นทีเดียว เพราะอินเดียมีพื้นเพอันเดียวกัน, ประเพณีอย่างเดียวกัน, ศาสนาเดียวกัน มีวีรบุรุษวีรสตรีเป็นคน ๆ เดียวกัน, นิยายปรัมปราอันเดียวกัน, ภาษาชั้นสูงอันเดียวกัน (สันสกฤต) ปูชนียสถานอันเดียวกันแผ่กระจายไปทั่วอาณาจักร, สภาบั๋ญจยาตของหมู่บ้านอันเดียวกัน และมีลัทธิตลอดจนแผนการปกครองอย่างเดียวกัน สำหรับคนอินเดียธรรมดาสามัญ ประเทศอินเดียทั้งหมดเป็นชนิดที่เรียกว่า *ปุนยาภูมิ* (punya-phumi) คินแดนอันศักดิ์สิทธิ์ ส่วนใดส่วนอื่น ๆ ของโลกนอกจากนั้น ส่วนใหญ่เต็มไปด้วยประชาชนที่เป็นพวกมิลักขะ[๑] และพวกบ้านเถื่อน[๑] ความรู้สึกนึกคิดของคนอินเดียธรรมดาสามัญ ซึ่งได้ครอบคลุมเหนือการแบ่งแยกประเทศในทางการเมือง ได้บังเกิดขึ้นโดยนัยที่กล่าวนั้น ถึงแม้ว่าส่วนหนึ่งจะไม่นำพาความรู้สึกนึกคิดเช่นว่านั้นก็ตาม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ข้อนี้เป็นไปเช่นนั้นก็เพราะระบอบการปกครองหมู่บ้าน ด้วยสภาบั๋ญจยาตยังคงดำเนินสืบต่อไป ไม่ว่าการเปลี่ยนแปลง ณ เบื้องบนจะเป็นไปอย่างใด ๆ ก็ตาม

การที่สังกราจารย์ เลือกเอาสี่มุมประเทศอินเดียเป็น *มาธ*[๒] (maths) หรือสำนักงานใหญ่แห่งนิกาย *สันยะสิน* ของ

---

๑ คนบ่าเถื่อน —ผู้แปล

๒ วัดซึ่งพระนิกายสันยสินอาศัยอยู่—ผู้แปล

ท่านนั้น แสดงให้เห็นว่า ท่านถือว่าอินเดียเป็นเอกภาพในทางวัฒนธรรมเพียงไรประการหนึ่งเล่า ความสำเร็จอันใหญ่หลวง ที่เป็นผลสนองการณรงค์ทั่วประเทศของท่านในชั่วระยะเวลาสั้น ๆ ก็สำแดงให้ประจักษ์ว่า กระแสแห่งปัญญาและวัฒนธรรมได้หลั่งไหลจากสุดเขตของประเทศด้านหนึ่งไปยังสุดเขตของอีกด้านหนึ่งรวดเร็วสักปานใด

สังกราจารย์สั่งสอนลัทธิ ไศเวท และลัทธินี้ได้แพร่หลายเป็นพิเศษทางภาคใต้ ซึ่งโบสถ์ส่วนมากเป็นโบสถ์ของไศวะ (Saiva) ระหว่างรัชสมัยของราชวงศ์คุปต์ทางภาคเหนือ มีการฟื้นฟูลัทธิ ไวษณะเวท และการบูชาพระกฤษณะครั้งใหญ่ บรรดาโบสถ์ของสองสาขาแห่งศาสนาฮินดูเหล่านี้ผิดแผกซึ่งกันและกัน

จดหมายฉบับนี้ยืดยาวพอแรงแล้ว แต่พ่อก็ยังมีเรื่องที่จะกล่าวเกี่ยวกับภาวะการณ์ แห่งอินเดียในระหว่างสมัยกลางเหล่านี้อีกเป็นอันมาก นั่นต้องรอจนกระทั่งจดหมายฉบับหน้า

๔๕

อินเดียในสมัยกลาง

๑๔ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๙๓๒

เรื่องที่พ่อได้เล่าให้ลูกฟังเกี่ยวกับ *อรรถศาสตร์* หนังสือซึ่งเขียนขึ้นโดยชานาคยะ หรือ คอติลยา ผู้เป็นอัครมหาเสนาบดีของจันทรคุปต์ เมารยะ พระอัยกาของพระเจ้าอโศกนั้นลูกคงจะจำได้ ในหนังสือเล่มนั้น เราได้รับคำชี้แจงถึงลักษณาการของสิ่งทั้งมวลเกี่ยวกับประชาชน ตลอดจนวิธีการต่าง ๆ ของการปกครองแห่งยุคกระโน้น หนังสือเล่มนั้นแทบจะเป็นประหนึ่งหน้าต่างที่เปิดอยู่ ซึ่งทำให้เราสามารถมองลอดเข้าไปดูอินเดียในศตวรรษที่สี่ก่อนคริสตกาล หนังสือที่ให้รายละเอียดเกี่ยวกับการปกครองอย่างดีถ้วนเช่นว่านั้น เป็นประโยชน์ยิ่งกว่าเรื่องราวอันเกินความจริงของพวกกษัตริย์ และพวกพิชิตของกษัตริย์เป็นอันมาก

เรายังมีหนังสืออีกเล่มหนึ่ง ที่ช่วยเราเล็กน้อยในการวาดความคิดเกี่ยวกับอินเดียในสมัยกลาง หนังสือที่ว่านั้ คือ *นิติสาร* (Nitisara) ของ ศุกราจารย์ (Shukracharya) หนังสือของศุกราจารย์เล่มนี้คุณค่าไม่ดีหรือเป็นประโยชน์เท่า

อรรถศาสตร์ แต่ด้วยความช่วยเหลือของหนังสือเล่มนี้ ประกอบกับความช่วยเหลือของคำจารึกหลายแห่ง และเรื่องราวอื่นๆ เราจะพยายามเปิดหน้าต่างเพื่อมองเข้าไปดูศตวรรษที่เก้าและสิบหลังคริสตศก

หนังสือ *นิติสาร* พรรณนาให้เราทราบว่า "เจตนารมณ์อันคู่ควรแก่การสรรเสริญของพราหมณ์ ใช่ว่าจะยังให้บังเกิดขึ้นโดยอาศัยผิว หรือโดยอาศัยบรรพบุรุษอย่างใดอย่างหนึ่งก็หามิได้" โดยประการฉะนี้ตามคำกล่าวนี้การแบ่งแยกวรรณะ จึงไม่ควรเป็นไปโดยกำเนิด หากโดยความสามารถ หนังสือเล่มนี้กล่าวอีกครั้งหนึ่งว่า "ในการแต่งตั้งข้าราชการนั้น พึงถือเอาการปฏิบัติงาน, นิสัยใจคอ และคุณงามความดีมิใช่ถือเอาชั้นวรรณะหรือตระกูลวงศ์" กษัตริย์มิใช่จะทรงกระทำไปตามความเห็นของประชากรฝ่ายข้างมาก "อันมติมหาชนนั้นทรงอานุภาพยิ่งกว่ากษัตริย์เปรียบเสมือนเชือกที่พันขึ้นจากด้ายหลายๆ เส้นย่อมแข็งแรงพอที่จะฉุดลากสิงห์โตได้"

สิ่งที่กล่าวนี้ล้วนเป็นคติพจน์อันดีเลิศ ดีแม้แต่ในทุกวันนี้ในแง่ของทฤษฎี แต่ตามความเป็นจริงนั้นในทางปฏิบัติคติพจน์เหล่านี้หาได้พาเราไปไกลลิบลับไม่ อาศัยความสามารถและคุณความดีมนุษย์ย่อมสามารถรุ่งโรจน์ขึ้นไปได้ ก็แต่ว่า

คนเราหาความสามารถ และคุณความดีมาได้อย่างไรกันเล่า? เด็กชายหรือเด็กหญิงอาจเฉลียวฉลาดยิ่งนัก แล้วก็อาจเติบโตเป็นผู้หลักผู้ใหญ่ที่เฉียบแหลมและปรีชาสามารถ หากให้การศึกษาและการฝึกฝนอบรมอย่างเหมาะสม แต่ถ้าหากการจัดการศึกษาและฝึกฝนอบรมมิได้กำหนดขึ้นให้เป็นที่เรียบร้อย เด็กชายหรือเด็กหญิงผู้น่าสงสารจะทำอย่างไรกัน?

ในทำนองเดียวกัน มติมหาชน คืออะไร? ความเห็นของผู้ใดจึงจะนับว่าเป็นความเห็นของประชาชน? ท่านผู้นิพนธ์หนังสือ *นิติสาร* คงจะไม่ถือว่าคนงานวรรณะศูทรจำนวนมากมายทรงไว้ซึ่งสิทธิที่จะออกความเห็นอย่างใด ๆ คนพวกนี้ยากที่จะถูกถือว่ามีค่า บางทีมติมหาชนก็จะเป็นแต่เพียงความเห็นของพวกชนชั้นปกครอง และชนชั้นสูงเท่านั้น

ถึงกระนั้นก็ยังเป็นเรื่องน่าสนใจที่จะสังเกตดูว่าแบบแผนการปกครองในอินเดียในสมัยกลางก็เฉกเดียวกับสมัยก่อน อำนาจสิทธิ์ขาด หรือเทวสิทธิของพวกกษัตริย์หามีที่จะยืนอยู่ได้ไม่

ถัดมาเราได้รับคำบอกเล่า เกี่ยวกับคณะเสนาบดีของกษัตริย์ และเกี่ยวกับเจ้าหน้าที่ชั้นสูง ซึ่งดูแลรับผิดชอบงานสาธารณะ, สวนสาธารณะและป่าไม้, เกี่ยวกับการจัดระเบียบ

ดำเนินงานของเมืองและหมู่บ้าน, เกี่ยวกับสะพาน, เรือข้ามฟาก, บ้านพัก, ถนนหนทาง และเกี่ยวกับท่อระบายน้ำ ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญที่สุดสำหรับเมืองหรือหมู่บ้าน

สภาบัญจยาตของหมู่บ้านมีอำนาจเต็มที่ที่จะควบคุมบรรดาธุรกิจของหมู่บ้าน อีกประการหนึ่ง พวกข้าราชการของกษัตริย์ก็ปฏิบัติต่อสภาบัญจยาตด้วยความเคารพอย่างยิ่ง สภาบัญจยาตนี่แหละที่ได้แจกจ่ายที่ดินและเก็บภาษีอากร แล้วก็ชำระภาษีของรัฐบาลในนามของหมู่บ้าน ดูมีท่าทีว่าจะได้เคยมีสภาบัญจยาตอันใหญ่โต หรือมหาสภา (mahasabha) ซึ่งทำหน้าที่ควบคุมดูแลการงานของสภาบัญจยาตเหล่านั้น และหากมีความจำเป็นก็สามารถเข้าไปแทรกแซงได้ สภาบัญจยาตเหล่านี้ยังมีอำนาจในทางตุลาการ และสามารถทำหน้าที่เป็นตุลาการพิจารณาคดีของประชาชนอีกโสดหนึ่งด้วย

คำจารึกเก่า ๆ หลายแห่งจากอินเดียภาคใต้บอกให้เราทราบว่าบรรดาสมาชิกของสภาบัญจยาตได้ถูกเลือกขึ้นอย่างไร ตลอดจนคุณสมบัติและขาดคุณสมบัติมีอยู่อย่างไร หากสมาชิกคนใดมิได้นำบัญชีเงินทุนของประชาชนมาแสดง เขาผู้นั้นก็ขาดคุณสมบัติสมัครรับเลือกตั้ง ข้อบังคับที่น่าทึ่งอย่างยิ่งอีกข้อหนึ่งดูเหมือนจะได้แก่ข้อที่ว่าบรรดาญาติพี่น้อง

ใกล้ชิดของสมาชิกสภาขาดคุณสมบัติ ที่จะบรรจุเข้าประจำตำแหน่งหน้าที่ มาตรว่ากฎข้อบังคับดังว่านี้ สามารถจักนำมาบังคับใช้ในสภาทั้งมวลของเรา, ในรัฐสภาและสภาเทศบาลทั้งหลายเดี๋ยวนี้ได้ จะเป็นสิ่งประเสริฐสักปานใด!

ได้มีการกล่าวขวัญถึงนามของ สตรี ผู้ หนึ่ง ในฐาน เป็นสมาชิกของคณะกรรมการคณะหนึ่ง ดังนั้นจึงดูมีท่าทีว่าสตรีก็สามารถจักบำเพ็ญประโยชน์ให้แก่สภาปัญจยาต ตลอดจนคณะกรรมการของสภา

คณะกรรมการต่างๆได้ถูกจัดตั้งขึ้นจากสมาชิก สภาปัญจยาตที่ได้รับเลือกตั้งเข้าไป คณะกรรมการแต่ละคณะ มีอายุเพียงหนึ่งปี หากสมาชิก คน ใดประพฤติมิชอบ ก็อาจจะถูกปลดออกโดยทันที

ระบอบปกครองตนเองของหมู่บ้านที่กล่าวนี้ เป็นรากฐานแห่งแผนการปกครองของพวกอารยัน และก็ระบอบนี้แหละที่ยังความเข้มแข็งให้แก่แผนการปกครองของพวกอารยัน บรรดาสภาของหมู่บ้านเต็ม ไปด้วยความอิจฉาริษยาในเสรีภาพของพวกอารยัน จนถึงกับได้มีการวางกฎเกณฑ์ไว้ว่าทหารจะเข้าไปในหมู่บ้านไม่ได้เป็นอันขาด นอกจากได้รับพระบรมราชานุญาต หนังสือนิติสารกล่าวว่า เมื่อไพร่

พ้าข้าแผ่นดินร้องทุกข์กล่าวโทษข้าราชการ กษัตริย์ "ควรที่จะเข้าข้าง มิใช่ข้าราชการ หากเข้าข้างไพร่พ้าข้าแผ่นดินของพระองค์" และถ้ามีประชาชนร้องทุกข์กล่าวโทษเจ้าหน้าที่เป็นจำนวนมากมาย เจ้าหน้าที่ผู้นั้นจะต้องถูกปลดออกจากตำแหน่ง "ฐานเป็นผู้ซึ่งไม่รู้สึกมืนเมาโดยการคึ่มความทรนงของตำแหน่งหน้าที่?" ดังที่หนังสือ *นิติสาร* กล่าวไว้ดูเหมือนจะเป็นคำพูดอันหลักแหลมซึ่งใช้ได้ไม่เหมาะสมเป็นพิเศษแก่พวกเจ้าหน้าที่มากหน้าหลายตาบรรดาที่ประพฤติมิชอบ และปกครองเราโดยมิชอบในประเทศนี้ในทุกวันนี้!

ในหัวเมืองใหญ่ ๆ ซึ่งมีพวกช่างฝีมือและพ่อค้าเป็นจำนวนมากมายก็ได้มีการจัดตั้งสมาคมเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันขึ้น โดยประการฉะนี้จึงมีสมาคมอาชีพต่าง ๆ, บรรษัทของธนาคารและสมาคมพาณิชย์แน่นอนทีเดียว, องค์การทางศาสนาก็ย่อมมีด้วยเหมือนกัน บรรดาองค์การทางศาสนาทั้งมวลเหล่านี้มีอำนาจควบคุมเหนือกิจการภายในหัวเมืองของตนอย่างกว้างขวาง

กษัตริย์ได้ถูกบังคับให้เก็บภาษีจากประชาชนในขนาดเบา เพื่อที่จะไม่ยังให้เกิดความเจ็บช้ำน้ำใจแก่พวกเขาหรือเป็นภาระอันหนักแก่พวกเขา พระองค์จะต้องเก็บภาษีอากร

เหมือนอย่างช่างร้อยกรองพวงมาลัยเก็บดอก ไม้และใบ ไม้จากต้นไม้ในป่า มิใช่อย่างคนเผาถ่าน

ตามที่พรรณนาข้างต้นเป็นความรู้บางส่วนเกี่ยวกับ สมัยกลางในอินเดีย ที่เราสามารถหยิบเอามาได้เป็นส่วนๆไม่ประติดประต่อกันการที่จะค้นให้พบว่าการปฏิบัติดำเนินไปสอดคล้องกับทฤษฎีที่ได้วางไว้ในหนังสือสักปานใดนั้น เป็นเรื่องยากอยู่สักหน่อย การเขียนทฤษฎีและอุดมการสวย ๆ ไว้ในหนังสือเป็นเรื่องง่าย ๆ แต่การยึดถือปฏิบัติให้เป็นไปตามทฤษฎี และอุดมการณ์ที่เขียนไว้นั้นสิ เป็นเรื่องยากลำบากยิ่งขึ้นไปอีก อย่างไรก็ดี หนังสือต่าง ๆ ช่วยให้เราประจักษ์ความจริงว่า ลัทธิหรือความคิดของประชาชนในยุคนั้น มีอยู่อย่างไร ถึงแม้ว่าพวกเขาอาจจะมิได้ดำเนินการปฏิบัติตามลัทธิหรือความคิดเหล่านั้นทั้งหมดก็ตาม ที เราพบว่าพวกกษัตริย์และผู้ปกครองมิได้เป็นผู้ปกครองที่ทรงอำนาจสิทธิ์ขาดแต่ประการใดเลย อำนาจของพวกเขาได้ถูกยับยั้งไว้โดยสภา *บัญจยาต* ซึ่งประชาชนเลือกตั้งกันขึ้นมา อีกทั้งเรายังพบว่ามีระบอบการปกครองตนเอง ในหมู่บ้านและในเมืองที่ก้าวหน้าพอใช้อีกด้วย นอกจากนี้เรายังพบว่า รัฐบาลกลางแทบจะมิได้แทรกแซงการปกครองตนเอง ในท้องถิ่นดังกล่าวนี้เลย

แต่เมื่อพ่อพูดถึงลัทธิของประชาชนหรือการปกครองตนเองนั้น พ่อหมายความว่ากระไร? โครงร่างสังคมทั้งหมดในอินเดียตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งระบบวรรณะ ในทางทฤษฎีระบบนี้อาจไม่เข้มงวดกวดขันนัก และอาจเปิดช่องให้แก่คุณงามความดีหรือความสามารถ ดังที่หนังสือ *นิติสาร*กล่าวไว้แต่ตามความจริงข้อนี้มีความหมายน้อยเหลือเกิน วรรณะหรือชนชั้นปกครองเป็นวรรณะพราหมณ์และกษัตริย์ ในบางครั้งบางคราวก็มีการต่อสู้กันในระหว่างสองวรรณะนี้เพื่อครองความเป็นใหญ่ แต่พวกเขาก็มักจะปกครองร่วมกันและปรองดองซึ่งกันและกันบ่อยยิ่งกว่าการต่อสู้กัน ส่วนพวกวรรณะอื่น ๆ พวกเขารวมหัวกันกดเข้าไว้ ขณะที่การค้าและการพาณิชย์ขยายใหญ่โตยิ่งขึ้นวรรณะแพศย์ (พ่อค้า—ผู้แปล) ก็ค่อย ๆ ร่ำรวยขึ้น และมีความสำคัญยิ่งขึ้นทุกที และพอชนในวรรณะแพศย์มีความสำคัญยิ่งขึ้นก็ได้ถูกปรนเปรอให้มีอภิสิทธิ์บางอย่างตลอดจนมีเสรีภาพที่จะจัดการกับธุรกิจ อันเป็นเรื่องราวภายในแห่งสมาคมต่าง ๆ ของตน แต่แม้ในขณะนั้นวรรณะแพศย์ก็หามีส่วนร่วมในการครองอำนาจของรัฐอย่างแท้จริงไม่ วรรณะแพศย์ยังคงตกเป็นเบี้ยล่างอยู่เรื่อยมา เช่นเดียวกับวรรณะศูทรอันน่าสมเพช และภายใต้พวกเขาลงไปยังมีคนอื่น ๆ อยู่อีกด้วยซ้ำ

คนจากวรรณะต่ำลงไปได้ทำประโยชน์เป็นบางครั้งบางคราว ได้เป็นที่รู้กันว่าแม้แต่ชนในวรรณะศูทรก็ได้เถลิงอำนาจเป็นกษัตริย์หลายองค์ แต่เรื่องชนิดนี้เป็นสิ่งที่หาได้ยาก สำหรับวรรณะที่ต่ำต้อยทั้งหมดวิธีไต่ขึ้นไปบนระดับแห่งสังคมที่บ่อยยิ่งกว่านั้น ได้แก่การก้าวขึ้นไปทีละขั้น เผ่าชนใหม่ต่าง ๆ มักจะถูกกลืนลงไปอยู่ก้นบึ้งในศาสนาฮินดู แล้วพวกเขาก็ค่อยรนไต่ขึ้นมาอย่างช้า ๆ

เพราะฉะนั้น ลูกชายเห็นว่า ถึงแม้จะไม่มีพวกแรงงานในอินเดียเยี่ยงในตะวันตก โครงร่างสังคมทั้งหมดของเราก็เป็นโครงร่างที่แบ่งออกไปเป็นชั้น ๆ ชนชั้นหนึ่งอยู่เหนือชนอีกชั้นหนึ่ง ประชาชนเป็นเรือนล้าน ๆ ที่อยู่ก้นบึ้ง ถูกขูดรีดโดยชนชั้นทั้งมวลที่อยู่เหนือขึ้นไป และต้องหมกับน้ำหนักของชนชั้นที่อยู่เหนือขึ้นไปทั้งหมด ฉะนั้น คนที่อยู่เบื้องบนจึงเฝ้าระแวดระวังให้ระบอบนี้ดำรงอยู่ชั่วกัลปาวสาน พร้อมกับพยายามกีดกันอำนาจไว้เป็นของตนเอง โดยไม่ให้โอกาสในการศึกษาหรือฝึกฝนอบรมแก่บุคคลผู้น่าสงสารที่อยู่ชั้นล่างของบรรไดแห่งชนชั้นเหล่านี้ ในสภาปัญจยาตของหมู่บ้าน บางทีพวกชาวชนบทจะมีเสียงอยู่บ้าง และสภาจะทำเอาหูทวนลมเสียมิได้ แต่ถึงกระนั้นการณ์ก็ดูมีท่าทางจะเป็นไปได้อย่างยิ่งว่า พราหมณ์ผู้ฉลาดสองสามคนได้มีอำนาจเหนือสภาปัญจยาตเหล่านี้เหมือนกัน

แผนการปกครองเก่าของพวกอารยัน ดูเหมือนจะดำเนินสืบต่อมานับแต่ยุคที่พวกอารยันได้เข้ามายังอินเดีย และได้เข้ามาติดต่อกับพวกทราวิเดียนตราบจนกระทั่งสมัยกลางที่เรากำลังคุยกันอยู่ แต่ก็ดูมีท่าทีว่าจะเสื่อมลงและอ่อนแอลงเรื่อย ๆ บางทีแผนการปกครองนี้จะมีอายุเนิ่นนานเกินไปก็เป็นได้ และบางทีการรุกรานซ้ำซากจากภายนอกก็จะค่อย ๆ ทำให้มันเสื่อมลงไปทุกที

ลูกอาจรู้สึกทึ่งเมื่อทราบว่า อินเดียเป็นประเทศยิ่งใหญ่ในทางคณิตศาสตร์ในยุคเก่าแก่ และในหมู่นามของผู้ยิ่งใหญ่ทั้งหลายมีนามของสตรีคนหนึ่ง – ลีลาวะตี (Lilavati) รวมอยู่ด้วยกล่าวกันว่า นางลีลาวะตี กับภัสการาจารย์ (Bhaskara-charya) บิดาของเธอและบางทีจะเป็นพราหมณ์คุปต์อีกคนหนึ่งนี่แหละ ที่ได้คิดสร้างระบบทศนิยมขึ้นมาเป็นครั้งแรก กล่าวกันว่า พีชคณิตก็มีมูลกำเนิดเป็นของอินเดียด้วยเหมือนกัน พีชคณิตได้ออกจากอินเดียไปยังอาเรเบียแล้วก็ออกจากที่นั่นไปยังยุโรป คำว่า algebra (พีชคณิต – ผู้แปล) เป็นคำที่มาจากภาษาอาหรับ

นครอังกอร์อันสง่างามและศรีวิชัย

๑๙ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๙๓๒

ตอนนี้เราจะใช้เวลาสั้น ๆ ไปเยือนอินเดียที่อยู่ไกลออกไป – คือ บรรดาอาณานิคมและถิ่นฐานของประชาชนจากอินเดียภาคใต้ในแถบมลายูและอินโดจีน พ่อได้เล่าให้ลูกฟังแล้วว่าถิ่นฐานเหล่านี้ได้จัดตั้งขึ้นและจัดแจงด้วยความรอบคอบอย่างไร อย่างไรก็ดี ถิ่นฐานเหล่านี้หาได้เติบโตขึ้นมาเฉย ๆ ไม่ คงต้องได้มีการเดินทางข้ามทะเลกันเนือง ๆ และก็ต้องได้มีความเป็นเจ้าเหนือท้องทะเลอย่างเพียงพอที่จะอำนวยให้การจัดตั้งอาณานิคมด้วยความรอบคอบนี้อุบัติขึ้นพร้อมกันในที่หลาย ๆ แห่ง อีกทั้งพ่อยังได้เล่าให้ลูกฟังด้วยว่า อาณานิคมเหล่านี้เริ่มต้นในศตวรรษที่หนึ่งและที่สองแห่งคริสตศักราช อาณานิคมเหล่านี้เป็นของศาสนาฮินดูมีนามเป็นของอินเดียภาคใต้หลังจากนั้นเป็นเวลาหลายศตวรรษ พุทธศาสนาได้ค่อย ๆ แพร่หลายออกไป จนกระทั่งอาณานิคมแถบมลายูของอินดูเกือบทั้งหมดได้กลายเป็นอาณานิคมของพุทธศาสนา

ขอให้เราไปยังอินโดจีนเป็นอันดับแรก อาณานิคมแรกเริ่มที่สุดมีชื่อว่า จัมปา (Champa) และอยู่ในประเทศ

ญวน ณ ที่นั้น ในศตวรรษที่สาม เราพบนครปันธุรังกัม (Pandurangam) เติบโตขึ้นมา อีกสองร้อยปีต่อมานครกัมโบชา (Kamboja) อันยิ่งใหญ่รุ่งเรือง เป็นนครที่เต็มไปด้วยตึกรามใหญ่ ๆ และโบสถ์ซึ่งสร้างด้วยศิลา ตลอดทั่วอาณานิคมของอินเดียเหล่านี้ ลูกจะพบอาคารอันใหญ่โตโผล่ออกมามากยิ่งขึ้นทุกที บรรดาสถาปนิกและนักก่อสร้างผีมือเยี่ยม ๆ คงต้องได้ถูกพาข้ามไปจากอินเดีย และพวกเขาก็ได้ดำเนินการก่อสร้าง ณ ที่นั้น ตามแบบแผนแห่งการก่อสร้างของอินเดียซึ่งถือปฏิบัติกันมาแต่บุรมบุราณ ในระหว่างรัฐและหมู่เกาะต่าง ๆ ได้มีการแข่งขันในการก่อสร้างกันอย่างมากมาย และการแข่งขันนี้ได้ยังผลให้พัฒนาการในเชิงศิลปะก้าวไปสู่แบบแผนอันสูงส่ง

เป็นธรรมดาอยู่เองที่ประชาชนซึ่งอาศัยอยู่ในอาณานิคมเหล่านี้เป็นพวกชำนาญในการเดินทะเล พวกเขาหรือบรรพบุรุษของพวกเขาได้พากันข้ามทะเลไปถึงที่ต่าง ๆ เหล่านี้มาแล้ว ประการหนึ่งเล่าโดยรอบพวกเขาก็ล้วนแต่เป็นท้องทะเลทั้งนั้น พวกที่ชำนาญในการเดินทะเลย่อมติดนิสัยชอบการค้าขายได้ง่าย ดังนั้นประชากรเหล่านี้จึงล้วนแต่เป็นพ่อค้าและนายวานิช พาสินค้าของตนข้ามท้องทะเลไปยังหมู่เกาะต่าง ๆ, ไปยังอินเดียทางตะวันตกและไปยัง

ประเทศจีนทางตะวันออก โดยประการฉะนี้ รัฐต่าง ๆ แถบมลายูจึงตกอยู่ใต้บังคับบัญชาของชนชั้นพ่อค้าเป็นส่วนใหญ่ มักจะมีการต่อสู้กันในระหว่างรัฐต่าง ๆ เหล่านั้น, มีการสงครามครั้งใหญ่ และมีการสังหารหมู่เมือง ๆ บางทีรัฐของศาสนาอินดูก็ทำสงครามกับรัฐของพุทธศาสนา แต่ในยุคกระโน้น สาเหตุอันแท้จริงแห่งการสงครามมากมายหลายครั้งเหล่านั้น ดูเหมือนจะได้แก่การแข่งขันในเชิงค้าขายทำนองเดียวกับที่ในยุคนี้สงครามในระหว่างประเทศมหาอำนาจอุบัติขึ้นเนื่องจากตลาดสำหรับระบายสินค้าที่ตนผลิตออกมานั่นเอง

ในอินโดจีนมีรัฐอินดูต่าง ๆ รวมสามรัฐเป็นเวลา ๓๐๐ ปี หรือราว ๆ นั้น จนกระทั่งถึงศตวรรษที่แปดในศตวรรษที่เก้ากษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ได้ปรากฏโฉมหน้าออกมา—คือ ชัย วรมัน (Jaya-varaman) ผู้ซึ่งได้ทรงรวมรัฐเหล่านี้เข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แล้วสร้างจักรวรรดิอันยิ่งใหญ่ขึ้น พระองค์น่าจะทรงเป็นพุทธศาสนิก พระองค์ได้เริ่มสร้างนครหลวงของพระองค์ ณ อังกอร์ (Angkor) แล้วยะโส วรมัน (Yaso-varaman) ทายาทของพระองค์ได้ดำเนินงานต่อไปจนแล้วเสร็จ จักรวรรดิแห่งกัมพูชานี้ยั่งยืนมาเป็นเวลาเกือบ ๔๐๐ ปี เข้าใจกันว่าจักรวรรดินี้สง่างาม และทรงอำนาจเช่นเดียวกับที่จักรวรรดิทั้ง

หลายจะพึงเป็นไป ราชธานี "อังกอร์ธม" (Angkor Thom) เป็นที่รู้จักกันทั่วไปในตะวันออกว่า *"นครอังกอร์อันสง่างาม"* เป็นนครที่มีพลเมืองมากกว่าล้านคน ใหญ่โตยิ่งกว่าโรมของซีซาร์ได้เคยใหญ่โตมาแล้ว ใกล้ ๆ นครนี้มีโบสถ์นครวัดอันมหัศจรรย์ ในศตวรรษที่สิบสามกัมพูชาได้ถูกโจมตีหลายด้าน คือ ญวน โจมตีทางตะวันออก, เผ่าชนแห่งท้องถิ่นโจมตีทางตะวันตก ส่วนทางเหนือ ประชากรฉาน (Shan) ได้ถูกพวกมองโกลขับไล่ลงไปทางใต้ และเมื่อไม่พบทางอื่นใดที่จะหลบหนี พวกเขาก็โจมตีกัมพูชา อาณาจักรนี้ได้หย่อนกำลังวังชาลงไปด้วยการสู้รบ และการป้องกันตนเองอย่างไม่รู้จักหยุดหย่อนดังว่านี้ แต่ถึงกระนั้นนครอังกอร์ก็ยังคงเป็นนครที่สวยงามที่สุดแห่งหนึ่งในตะวันออกเรื่อยมา ในปี ค.ศ. ๑๒๙๗ ทูตจีนผู้หนึ่งซึ่งได้ถูกส่งมาเฝ้ากษัตริย์กัมพูชาได้เขียนคำพรรณาตีกรามอันมหัศจรรย์ของนครนี้ไว้อย่างหยดย้อย

แต่นครนี้ได้ประสบความหายนะอย่างร้ายกาจโดยฉับพลัน กล่าวคือ ราว ๆ ค.ศ. ๑๓๐๐ ปากแม่น้ำแม่โขงได้ถูกโคลนที่น้ำพัดมาทับถมปิดกั้นไว้ น้ำในแม่น้ำไม่สามารถไหลกลับคืนมาแล้วท่วมพื้นที่บริเวณแวดล้อมนครอันยิ่งใหญ่ทั้งหมด ทำให้ท้องทุ่งอันอุดมสมบูรณ์แปรสภาพไปเป็นหนองบึงอันกว้างใหญ่

ไพศาลที่ได้ประโยชน์ ทายนาครจำนวนมหึมาได้เริ่มอดอยากไม่สามารถคงพำนักอยู่ต่อไปได้ และถูกบังคับให้ละทิ้งนครหลวงอพยพหนีไป ดังนั้น "*นครอังกอร์อันสง่างาม*" จึงถูกทอดทิ้ง แล้วป่าดงเข้ามาครอบคลุมเป็นเจ้าของถิ่นนี้ ส่วนบรรดาอาคารอันมหัศจรรย์เล่า ก็กลายเป็นที่อยู่ของสรรพสัตว์ป่าไปชั่วขณะหนึ่ง ตราบจนกระทั่งป่าดงได้ทำให้ปราสาทราชวังทั้งหลายแหลกสลายลงเป็นภัสมะธุลี และเป็นเจ้าครอบครองโดยปราศจากผู้ขัดขวาง

รัฐกัมพูชาไม่สามารถมีชีวิตรอดพ้นความหายนะนี้ได้ช้านาน รัฐนี้ได้ค่อย ๆ เสื่อมทรุดลงเป็นลำดับ แล้วก็ได้กลายเป็นแคว้นหนึ่งซึ่งบางครั้งก็ปกครองโดยประเทศสยาม และบางครั้งก็ปกครองโดยประเทศญวนอย่างไรก็ตาม, แม้แต่เดี๋ยวนี้ซากปรักพังของโบสถ์นครวัดอันยิ่งใหญ่ ก็พรรณาให้เราทราบถึงบางสิ่งบางอย่างแห่งยุคเมื่อครั้งที่นครอันสง่างามและน่าภาคภูมิใจตั้งตระหง่านอยู่ใกล้ ๆ ดึงดูดเอาพ่อค้าวานิชพร้อมด้วยสินค้าของตนมาจากดินแดนไกล และส่งสินค้าอันวิเศษที่พลเมืองและช่างฝีมือของตนได้ผลิตขึ้นออกไปยังนานาประเทศ

ข้ามทะเลไป ไม่สู้ห่างไกลจากอินโดจีนมากมายเท่าใดนัก มีเกาะสุมาตราตั้งอยู่ ที่เกาะนี้ก็เหมือนกัน ชาวบ้านละวะ

จากอินเดียภาคใต้ ได้จัดตั้งอาณานิคมครั้งแรกเริ่มที่สุดของตนขึ้นในศตวรรษที่หนึ่งหรือที่สองหลังคริสตศก อาณานิยมนี้ได้ค่อยเจริญขึ้นทีละน้อยในตอนแรก ๆ แหลมมลายูได้เป็นส่วนหนึ่งของรัฐแห่งสุมาตรา และหลังจากนั้นประวัติศาสตร์ของสุมาตรากับแหลมมลายูได้เกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิด เป็นเวลาช้านาน นครหลวงของรัฐนี้ คือ ศรีวิชัย(Sri Vijaya) นครอันใหญ่โต ซึ่งตั้งอยู่ภายในประเทศในเกือกเขาสุมาตรา และมีเมืองท่าอยู่แห่งหนึ่งที่ปากแม่น้ำเล็มบัง (Palembang) ประมาณศตวรรษที่ห้าหรือที่หก พุทธศาสนาได้กลายเป็นศาสนาที่มีอำนาจเหนือกว่าศาสนาอื่น ๆ ในสุมาตรา สุมาตราได้เป็นผู้นำในการดำเนินงานเผยแผ่พุทธศาสนาอย่างแข็งขัน และในที่สุดได้ประสบความสำเร็จในการทำให้รัฐของฮินดูแถบมลายูส่วนมากหันมานับถือพุทธศาสนา เพราะฉะนั้นจักรวรรดิแห่งสุมาตรานี้ จึงเป็นที่รู้จักกันว่าจักรวรรดิศรีวิชัยแห่งพุทธศาสนา

ศรีวิชัยยังคงก้าวหน้าใหญ่โตยิ่งขึ้น–ยิ่งขึ้นทุกที จนกระทั่งไม่เพียงแต่ได้รวมเอาสุมาตรา และมลายูเข้าไว้ในจักรวรรดิเท่านั้น หากยังรวมเอาบอร์เนียว, ฟิลิปปินส์, หมู่เกาะซีลีบิส, ครึ่งหนึ่งของเกาะชะวา, ครึ่งหนึ่งของเกาะฟอร์โมซา

(ซึ่งเดี๋ยวนี้เป็นของญี่ปุ่น) ลังกา และแม้แต่เมืองท่าแห่งหนึ่งทางภาคใต้ของจีนใกล้ ๆ กวางตุ้ง เข้าไว้ในจักรวรรดีนี้อีกด้วย ทั้งยังน่าจะรวมเอาเมืองท่าแห่งหนึ่งทางตอนปลายภาคใต้ของอินเดียซึ่งประจันหน้าอยู่กับเกาะลังกาเข้าไว้ในจักรวรรดีนี้ด้วยเหมือนกัน โดยประการฉะนี้ ลูกก็ย่อมจะเห็นว่าจักรวรรดีนี้มีอาณาเขตแผ่ไพศาลปกคลุมไปตลอดทั่วทั้งแถบมลายู การแลกเปลี่ยนสินค้ากับต่างประเทศ การค้าขายและการต่อเรือเป็นอาชีพที่สำคัญของบรรดาอาณานิคมแห่งอินเดียเหล่านี้ บรรดานักเขียนชาวจีนและชาวอาหรับแห่งยุคนี้ พรรณารายนามเมืองท่าและอาณานิคมใหม่ ๆ ซึ่งขึ้นอยู่กับรัฐแห่งสุมาตราไว้ให้เราทราบอย่างยาวเหยียด รายนามเหล่านี้นับวันแต่จะเพิ่มมากยิ่งขึ้นทุกที

ในทุกวันนี้ จักรวรรดีกฤษณาแผ่ขยายออกไปทั่วโลกและทุกหนทุกแห่ง จักรวรรดีนี้ได้ค้นคว้าและยึดครองเอาท่าเรือต่าง ๆ แหล่งที่มีถ่านหินอย่างอุดมสมบูรณ์ ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมากมายไว้ในกำมือ คือ ยิบรอลตา, คลองสุเอซ* (ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ภายใต้ความปกครองของ

* เมื่อเดือนกรกฎาคม ค.ศ. ๑๙๕๖ รัฐบาลอียิปต์ภายใต้การนำของนัสเซอร์ ได้ประกาศโอนเอากิจการคลองสุเอซ ซึ่งแต่เดิมเป็นของบริษัทต่างประเทศมาเป็นของรัฐ และคลองสุเอซได้ตกอยู่ภายใต้อธิปัตย์ของอียิปต์โดยสิ้นเชิงสืบแต่นั้นมา—ผู้แปล.

อังกฤษ) เอเดน, โคลอมโบ, สิงคโปร์ ฮ่องกง และอื่น ๆ ในระหว่าง ๓๐๐ ปีที่ผ่านมา อังกฤษเป็นชาติของพ่อค้า การค้าขายและความเข้มแข็งของพวกเขาขึ้นอยู่กับอำนาจทางทะเล โดยประการฉะนี้อังกฤษจึงจำเป็นต้องมีท่าเรือ และสถานีถ่านหินไว้ตามระยะทางที่สะดวกตลอดทั่วโลกจักรวรรดิศรีวิชัย ก็เป็นมหาอำนาจทางทะเลซึ่งอาศัยการค้าขายเป็นหลักสำคัญอยู่เหมือนกัน ด้วยเหตุนี้ลูกจึงพบว่า จักรวรรดิศรีวิชัยมีท่าเรืออยู่ทุกหนทุกแห่ง ที่ตนสามารถมีที่ยืนอยู่ได้ แม้แต่ขนาดกระจ้อยร่อยที่สุด แท้ที่จริง, ลักษณะอันน่าสังเกตแห่งอาณานิคมของรัฐแห่งสุมาตราได้แก่คุณค่าในทางยุทธศาสตร์ของตน นั่นก็คือว่าอาณานิคมเหล่านั้นได้ถูกตั้งขึ้นด้วยความรอบคอบ ณ แหล่งซึ่งสามารถควบคุมท้องทะเลที่แวดล้อมอยู่ได้ อาณานิคมเหล่านี้มักจะมีเป็นคู่เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในการธำรงรักษาการควบคุมท้องทะเลดังกล่าว

ด้วยประการฉะนี้ สิงคโปร์ซึ่งเดี๋ยวนี้เป็นนครอันยิ่งใหญ่ แต่แรกเริ่มเดิมทีจึงเป็นหลักแหล่งของพวกนักจัดตั้งอาณานิคมแห่งสุมาตรา ดังลูกจะสังเกตเห็นว่า ชื่อของสิงคโปร์ก็เป็นนามธรรมดาสามัญของอินเดีย คือ สิงห์เปอร์ (Singhpur)

ประชากรแห่งสุมาตรา มีอาณานิคมอีกแห่งหนึ่งซึ่งอยู่คนละฝั่งช่องแคบประจันหน้าอยู่กับสิงคโปร์ บางครั้งบางคราวพวกเขาก็จะขึงโซ่เหล็กข้ามช่องแคบนี้เพื่อกีดกั้นมิให้เรือทั้งมวลผ่านไปได้ เว้นแต่จะได้เสียค่าผ่านให้ในอัตราขั้นสูง

ดังนั้นถึงแม้แต่ความเป็นจริงว่า จักรวรรดิศรีวิชัยจะเล็กกว่ามาก ก็เหมือนกันกับจักรวรรดิอังกฤษ อย่างไรก็ดี, จักรวรรดินี้สถิตย์สถาพรอยู่เนิ่นนานกว่าที่จักรวรรดิอังกฤษ มีท่าทีจะยั่งยืน ยุคแห่งความเจริญอย่างสุดขีดของจักรวรรดินี้อยู่ในศตวรรษที่สิบเอ็ด คือในราวสมัยที่จักรรรรดิโชลารุ่งเรืองอยู่ในอินเดียภาคใต้นั้นเอง แต่จักรวรรดินี้ก็มีอายุยืนยาวกว่าโชลา ในระหว่างสองจักรวรรดินี้มีความสัมพันธ์ฉันมิตรกันเป็นเวลาช้านาน แต่ทั้งคู่ก็ล้วนเป็นพวกที่ชำชองการเดินทะเล ซึ่งมีนิสัยชอบรุกราน และมีกองทัพเรืออันเกรียงไกร ตลอดจนมีการเกี่ยวข้องในทางการค้าขายอย่างแผ่ไพศาล ในตอนต้น ๆ ศตวรรษที่สิบเอ็ด ประเทศทั้งสองนี้ได้เกิดการขัดแย้งกันแล้วก็กระทำสงครามต่อกัน ราเชนทราที่หนึ่ง กษัตริย์แห่งจักรวรรดิโชลา ได้จัดส่งกองทัพโพ้นทะเลออกไป และยังความอับอายขายหน้าให้แก่จักรวรรดิศรีวิชัย แต่มิช้ามินานศรีวิชัยก็ฟื้นคืนดีขึ้นมาจากความอกสั่นขวัญบินครั้งนี้

เมื่อตอนต้นศตวรรษที่สิบเอ็ด จักรพรรดิจีนได้ส่งระฆังซึ่งทำด้วยทองบรอนซ์จำนวนหนึ่ง ไปถวายเป็นของขวัญแด่กษัตริย์แห่งสุมาตรา และกษัตริย์แห่งสุมาตรา ก็ได้ส่งไข่มุก งาช้างและหนังสือสันสกฤตหลายเล่มไปถวายเป็นการตอบแทน ทั้งยังมีเสียงโจษจรรย์กันว่า ได้ทรงจัดส่งพระราชสาส์นฉบับหนึ่งจารึกลงไว้บนแผ่นทองคำว่า "ตัวอักษรของอินเดีย" ไปพร้อมกันนั้นด้วย

ศรีวิชัยได้รุ่งเรืองอยู่เป็นเวลาช้านานโข คือนับแต่การตั้งตัวในระยะแรก ๆ ในราวศตวรรษที่สองต่อมาจนถึงศตวรรษที่ห้าหรือที่หก เมื่อได้กลายเป็นรัฐแห่งพุทธศาสนา และแล้วความเจริญก็ค่อย ๆ ก้าวหน้ามาจนกระทั่งศตวรรษที่สิบเอ็ด ศรีวิชัยยังคงเป็นจักรวรรดิอันยิ่งใหญ่กำอำนาจในการค้าขายและแลกเปลี่ยนสินค้า ระหว่างหมู่เกาะแถบมลายูสืบต่อมาอีกเป็นเวลา ๓๐๐ ปี ในที่สุดจักรวรรดิศรีวิชัยก็ได้ถูกโค่นลงโดยอาณานิคมของบัลละวะอันเก่าแก่อีกแห่งหนึ่งเมื่อ ปี ค.ศ. ๑๓๗๗

พ่อได้เล่าให้ลูกฟังแล้วว่า จักรวรรดิศรีวิชัยได้แผ่อาณาเขตจากลังกาไปจดกวางตุ้งในประเทศจีน และได้รวบรวมเอาหมู่เกาะที่อยู่ในระหว่างนี้เข้าไว้ในจักรวรรดิเป็นส่วนมาก แต่ยังมีดินแดนแห่งหนึ่งที่จักรวรรดินี้ไม่สามารถ

เอาชนะได้ ดินแดนแห่งนี้คือภาคตะวันของเกาะชะวา ซึ่งยังคงเป็นรัฐเอกราชเรื่อยมา และยังคงเป็นรัฐของศาสนาฮินดูไม่ยอมไปนับถือพุทธศาสนาอีกด้วย โดยประการฉะนี้ในขณะที่ชะวาภาคตะวันตกได้ตกไปอยู่ภายใต้ศรีวิชัย ชะวาภาคตะวันออกจึงเป็นรัฐเอกราชอีกทั้งรัฐแห่งชะวา ภาคตะวันออกของฮินดูนี้ก็เป็นรัฐทำมาค้าขายด้วยเหมือนกัน และความรุ่งเรืองไพบูลย์ของรัฐก็ขึ้นอยู่กับการค้าขายเป็นสำคัญ รัฐนี้คงต้องได้จ้องมองดูสิงคโปร์ด้วยสายตา อันเต็มไปด้วยความอิจฉา เนื่องจากสิงคโปร์มีหลักแหล่งที่ตั้งอันวิเศษ และได้กลายเป็นศูนย์กลางการค้าที่สำคัญ ด้วยประการฉะนี้ จึงมีการแก่งแย่งแข่งดีกันในระหว่างศรีวิชัยกับชะวาภาคตะวันออก และการแก่งแย่งแข่งดีกันนี้ ได้คืบหน้าไปสู่ความเป็นศัตรูกันอย่างร้ายกาจ นับแต่ศตวรรษที่สิบสองไป รัฐแห่งชะวาได้เติบโตขึ้นอย่างช้า ๆ ด้วยการยังความเสื่อมเสียให้แก่ศรีวิชัย และดังที่พ่อได้กล่าวมาแล้ว ในศตวรรษที่สิบสี่–ใน ค.ศ. ๑๑๗๗ รัฐนี้ได้ปราบศรีวิชัยพ่ายแพ้อย่างราบคาบ การสงครามครั้งนี้ดำเนินไปด้วยความเหี้ยมโหด และมีการล้างผลาญกันอย่างขนาดใหญ่ ทั้งนครต่าง ๆ ของศรีวิชัยและสิงคโปร์ได้ถูกทำลายพินาศโดยประการฉะนี้ จักรวรรดิอันยิ่งใหญ่แห่งแถบ

มลายู อันเป็นจักรวรรดิ์อันดับที่สองคือ จักรวรรดิ์ศรีวิชัย จึงได้ถึงกาลอวสานลงและแล้วจักรวรรดิ์อันเป็นอันดับสามแห่งจักรวรรดิ์เหล่านี้คือ จักรวรรดิ์มัชปาหิต ก็ได้ปรากฏตัวขึ้นมาเหนือซากปรักพังของจักรวรรดิ์ศรีวิชัย

ทั้ง ๆ ที่ได้มีความเหี้ยมโหดและความบ่าเถื่อนแสดงออกมาโดยชาวชะวาภาคตะวันออก ในการทำสงครามกับศรีวิชัย การณ์ก็ปรากฏจากหนังสือหลายเล่มในยุคนั้น ที่เรายังคงมีอยู่ว่ารัฐแห่งอินดูนี้ได้ก้าวขึ้นสู่ความมีอารยธรรมอันสูงส่ง สิ่งที่จักรวรรดิ์นี้มีผลงานเป็นเลิศได้แก่การก่อสร้าง และโดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างโบสถ์วิหาร มีโบสถ์วิหารกว่า ๕๐๐ แห่งในหมู่โบสถ์วิหารเหล่านี้กล่าวกันว่า หลายแห่งเป็นตัวอย่างทางศิลปะแห่งสถาปัตยกรรม ซึ่งสร้างจากศิลาอันสวยงามที่สุดในโลก โบสถ์วิหารอันยิ่งใหญ่เหล่านี้ส่วนมากสร้างในระหว่างกึ่งศตวรรษที่เจ็ดกับกึ่งศตวรรษที่สิบ–นั่นก็คือ ในระหว่างปี ค.ศ. ๖๕๐ กับ ค.ศ. ๙๕๐ ชาวชะวาคงต้องได้นำเอาพวกนักก่อสร้างและช่างผีมือชั้นเยี่ยม ๆ เป็นจำนวนมากมายไปจากอินเดียและประเทศใกล้เคียงอื่น ๆ เพื่อช่วยเหลือพวกเขาในการก่อสร้างโบสถ์วิหารอันใหญ่โตเหล่านี้ เราจะติดตามโชคชะตาของชวาและมัชปาหิตสืบไปในจดหมายฉบับต่อ ๆ ไป

พ่อน่าจะกล่าวไว้ ณ ที่นี้ว่า ทั้งบอร์เนียวและฟิลิปปินส์ได้เรียนรู้ศิลปะแห่งการเขียนหนังสือจากอินเดีย โดยผ่านไปทางอาณานิคมของพวกบัลละวะ ในยุคแรก ๆ เหล่านั้น เคราะห์ร้าย ที่ต้นฉบับเก่าแก่ในฟิลิปปินส์มากมายได้ถูกพวกสเปญทำลายไปหมดสิ้น

ขอจงจำไว้ด้วยว่า พวกอาหรับก็ได้มีอาณานิคมของตนทั่วไปในหมู่เกาะเหล่านั้นนับตั้งแต่ยุคต้น ๆ คือ ก่อนศาสนาอิสลามช้านาน พวกอาหรับล้วนเป็นพ่อค้าผู้ยิ่งใหญ่ และเมื่อพบทำเลการค้าขายอยู่แห่งหนตำบลใด พวกเขาก็ไปถึงที่นั่น

หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติฯ ตรัง

โรมกลับไปสู่ความมืดดังเดิม

๑๕ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๙๓๒

พ่อรู้สึกอยู่เนือง ๆ ว่า ในการพาลูกเดินผ่าเขาวงกตของประวัติศาสตร์แห่งอดีตกาลนั้น พ่อมิใช่เป็นมัคคุเทศก์ที่ดีเลย พ่อมักจะเผลอตัวไปบ่อย ๆ เมื่อเป็นเช่นนั้น พ่อจะสามารถนำทางลูกไปได้ถูกต้องอย่างไรกันเล่า? แต่แล้วพ่อก็ได้คิดอีกครั้งหนึ่งว่า บางทีพ่ออาจจะเป็นประโยชน์แก่ลูกสักเล็กน้อยก็ได้ และดังนั้นพ่อจึงคงเขียนจดหมายเหล่านี้ต่อไป สำหรับพ่อจดหมายเหล่านี้เป็นประโยชน์อย่างใหญ่หลวงแน่ ๆ ลูกรัก, ขณะที่พ่อเขียนจดหมายเหล่านี้ พร้อมกับนึกถึงลูกไปด้วยนั้น พ่อลืมไปว่า อุณภูมิในร่มและในที่ซึ่งพ่อนั่งอยู่นั้นสูงขึ้นไปถึง ๑๒๒ ดีกรี และลมร้อนกำลังเป่าอยู่ และบางทีพ่อก็ลืมไปว่า พ่ออยู่ในเรือนจำแขวงแบเรลลี่เสียด้วยซ้ำ

จดหมายฉบับที่แล้วของพ่อได้พาลูกมาถึงปลายศตวรรษที่สิบสี่ในแถบมลายู แต่ถึงกระนั้นทางอินเดียภาคเหนือ เราก็ยังมิได้ไปพ้นรัชสมัยของพระเจ้าฮารษาศตวรรษที่เจ็ด ส่วนในยุโรปเราก็ยังมีเวลาอีกมากที่จะต้องตามให้ทัน เป็นการ

ยากยิ่งในการที่จะประคับประคองให้อยู่ในระดับเวลาเดียวกันทุกหนทุกแห่งพ่อพยายามที่จะทำเช่นนั้น แต่บางครั้งบางคราว เช่นในกรณีอังกอร์ และศรีวิชัยพ่อพุ่งนำหน้าไปสองสามร้อยปี เพื่อที่พ่อจะได้ทำให้ประวัติศาสตร์ของสองแห่งนั้นสมบูรณ์ แต่ขอจงจำไว้ว่า ในขณะที่จักรวรรดิกัมพูชา และจักรวรรดิศรีวิชัยรุ่งเรืองอยู่ทางตะวันออกนั้น ในอินเดีย, ในจีน และในยุโรป การเปลี่ยนแปลงนานาประการกำลังอุบัติขึ้น และก็จงจำไว้ด้วยว่า จดหมายฉบับที่แล้วของพ่อ ซึ่งมีอยู่เพียงสองสามหน้ากระดาษบรรยายประวัติศาสตร์ของอินโดจีนและแถบมลายูไว้เป็นเวลาตั้ง ๑๐๐๐ ปี ประเทศเหล่านี้ได้ถูกตัดขาดจากกระแสสายใหญ่แห่งประวัติศาสตร์ของยุโรปและเอเชียและเพราะฉะนั้นความเอาใจใส่ต่อประเทศเหล่านี้จึงมีเพียงเล็กน้อย แต่ถึงกระนั้นประวัติศาสตร์ของประเทศเหล่านี้ก็ยังเยื้อและอุดมสมบูรณ์–อุดมสมบูรณ์ด้วยความสำเร็จ, ด้วยการค้าขาย, ด้วยศิลปะและโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ด้วยสถาบันศาสนกรรม และเป็นประวัติศาสตร์ที่มีค่าควรแก่การศึกษาเป็นอย่างยิ่ง สำหรับคนอินเดีย เรื่องราวของประเทศเหล่านี้ต้องอยู่ในความสนใจเป็นพิเศษ เพราะประเทศเหล่านี้แทบจะนับได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของอินเดีย เนื่องด้วยชายหญิงจากอินเดียได้พากันข้ามทะเล

ด้านตะวันออก และพาเอาวัฒนธรรม, ศิลปะและศาสนาไปพร้อมกับตัวเขา

ดังนั้นถึงแม้ในแถบมลายูเราได้ก้าวล้ำหน้าไปก็ตาม แท้ที่จริงเราก็คงยังอยู่ในศตวรรษที่เจ็ดนั่นเอง เรายังต้องไปอาเรเบียและพิจารณาการเข้ามาของศาสนาอิสลาม ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวงที่ศาสนานี้ได้นำมาสู่ยุโรปและเอเชีย และเราต้องติดตามแนวทางของเหตุการณ์ต่าง ๆ ในยุโรป

ขอให้เรามองไปยุโรปอีกครั้งหนึ่ง และขอให้เราย้อนหลังไปสักเล็กน้อย ดูกองจำได้ว่า คอนสแตนตินจักรพรรดิแห่งโรมัน ได้ทรงสร้างนครคอนสแตนติโนเปิลขึ้นบนชายฝั่งบอสฟอรัส ณ ที่ซึ่งนครไบแซนทิอุมตั้งอยู่ พระองค์ได้ย้ายนครหลวงของจักรวรรดิจากโรมเก่ามายังนครนี้ คือโรมใหม่ หลังจากนั้นมินาน จักรวรรดิโรมันก็แยกออกจากกันเป็นสอง คือ จักรวรรดิตะวันตกซึ่งมีโรมเป็นนครหลวง กับจักรวรรดิตะวันออก ซึ่งมีที่ตั้งอยู่ ณ คอนสแตนติโนเปิล จักรวรรดิตะวันออกจำต้องเผชิญกับความยากลำบากอย่างใหญ่หลวง และเผชิญกับศัตรูมากมาย แต่ถึงกระนั้นก็เป็นการน่าอัศจรรย์ใจที่จะกล่าว, เพราะจักรวรรดิตะวันออกได้อุตส่าห์

ดำรงชีวิตยืนยาวมาศตวรรษแล้วศตวรรษเล่า เป็นเวลาตั้ง ๑๑๐๐ ปี จนกระทั่งพวกเตอร์กได้ทำให้จักรวรรดิ์นี้ถึงกาลอวสาน

ส่วนจักรวรรดิ์ตะวันตกไม่มีชีวิตดำรงอยู่ยืดเยื้อเช่นว่านั้น ทั้งๆ ที่มีเกียรติภูมิอันใหญ่หลวงด้วยนามของโรมัน และด้วยนครโรมอันยิ่งใหญ่ ซึ่งมีอำนาจเหนือโลกตะวันตกเป็นเวลาช้านาน โรมันตะวันตกได้ล่มจมลงไปด้วยความรวดเร็วอย่างน่าสังเกต จักรวรรดิ์ตะวันตกไม่สามารถต้านทานการโจมตีของเผ่าชนทางเหนือพวกใดๆ ได้เลย อลาริค ชาวโกธ ได้กรีฑาทัพลงมายึดกรีซ และเข้ายึดโรมได้เมื่อปี ค.ศ. ๔๑๐ ต่อมาภายหลัง พวกแวนดัลก็เข้ามารุกราน และได้ปล้นสดมภ์กรุงโรมด้วยเหมือนกัน พวกแวลดัลเป็นชนชาติเชื้อสายเยอรมันที่ได้ข้ามฝรั่งเศส และเสปญ แล้วเข้าสู่อาฟริกา และได้จัดตั้งอาณาจักรขึ้นบนซากปรักพังของนครคาร์เธจ จากนครคาร์เธจเก่า พวกเขาได้ข้ามทะเลมายึดกรุงโรม การณ์แทบจะดูประหนึ่งว่าเป็นการกระทำเพื่อแก้แค้นชัยชนะของโรมันครั้งสงครามพิวนิค เพียงแต่ว่ามันออกจะล่าไปสักหน่อยเท่านั้น

ในราว ๆ ยุคนี้ พวกฮั่นซึ่งแรกเริ่มเดิมทีได้มาจากเอเซียกลางหรือมองโกเลียกลายเป็นผู้ทรงอำนาจ ประชาชนเหล่านี้ล้วนแต่เป็นพวกเร่ร่อน พวกเขาได้ตั้งถิ่นฐานลงทางตะวันออกของแม่น้ำดานูบ และทางด้านเหนือกับด้านตะวันตกของจักรวรรดิโรมันตะวันออกภาคใต้อัตติลาผู้นำของพวกเขา พวกเขาโปรดการรุกรานเป็นอย่างยิ่ง จักรพรรดิและรัฐบาลแห่งคอนสแตนติโนเบิ้ล ดำรงชีวิตอยู่ด้วยความหวาดสะดุ้งต่อการรุกรานของพวกเขาอยู่เป็นนิตย์ อัตติลารบกวนรังควานพวกเขา และได้ทำให้พวกเขาต้องจ่ายเงินก้อนโตให้แก่ตน เมื่อได้ทำให้จักรวรรดิตะวันออกได้รับความอับอายขายหน้าอย่างหนำใจแล้ว อัตติลาก็ได้ตัดสินใจที่จะโจมตีจักรวรรดิตะวันตกเข้ารุกรานกอล (ฝรั่งเศส – ผู้แปล) และได้ทำลายหัวเมืองทางฝรั่งเศสภาคใต้เสียหลายหัวเมือง บรรดาแสนยานุภาพของจักรพรรดิก็ไม่อาจต่อกรกับเขาได้ แต่ชนเผ่าเชื้อชาติเยอรมัน คือ "พวกป่าเถื่อน" ของพวกโรมัน พากันหวาดกลัวการรุกรานของพวกฮั่นครั้งนี้ ดังนั้นพวกฟรังค์และพวกโกธจึงเข้ามาสมทบกับกองทัพของจักรพรรดิ และรวมหัวกันรบพุ่งกับพวกฮั่นภายใต้อัตติลา ในการสัประยุทธครั้งใหญ่ ณ เมืองโทรเยส์ (Troyes) กล่าวกันว่าในการ

สัประยุทธ์ครั้งนี้ ผู้คนถูกฆ่าตายมากกว่า ๑๕๐,๐๐๐ คน อัตติลาพ่ายแพ้ในการสัประยุทธครั้งนี้ เพราะฉะนั้นพวกฮั่นแห่งมองโกเลียจึงถูกขับไล่ถอยไป เหตุการณ์นี้บังเกิดขึ้นในปี ค.ศ. ๔๕๑ แต่อัตติลานั้นถึงแม้จะประสบความปราชัย ก็เป็นนักสู้อย่างเต็มตัว เขาลงไปยังอิตาลีทำการเผาและปล้นสดมภ์หัวเมืองทางภาคเหนือเสียหลายหัวเมือง หลังจากนั้นมินานเขาก็ถึงแก่ความตาย ทิ้งกิตติศัพท์แห่งความดุร้ายและความอำมหิตอันไม่มีวันจางไว้เบื้องหลัง แม้แต่ทุกวันนี้นามอัตติลา พวกฮั่นก็เกือบจะแสดงให้เห็นเป็นตัวทำลายอย่างใจคำอำมหิต พวกฮั่นสงบเสงี่ยมลงภายหลังมรณกรรมของอัตติลาและได้ตั้งภูมิลำเนาอยู่เป็นหลักแหล่ง แล้วก็ผสมปนเปไปกับพวกพลเมืองอื่น ๆ อีกเป็นอันมาก ลูกอาจจะจำได้ว่าประมาณอย่างคร่าว ๆ ในราวกาลนี้เอง ที่พวกฮั่นขาวได้เข้ามายังอินเดีย

สี่สิบปีต่อมา พวกโกธคนหนึ่ง คือ ธิโอโดริก (Theodoric) ได้เถลิงถวัลยราชย์เป็นกษัตริย์แห่งโรม และวาระนั้นเกือบจะเป็นกาลอวสานแห่งจักรวรรดิตะวันตกอยู่แล้ว ต่อมาอีกหน่อยการดำเนินความพยายามที่จะรวบเอาอิตาลีเข้ามาไว้ในจักรวรรดิของพระองค์ โดยจัสติเนียนจักรพรรดิแห่งโรมัน

ตะวันออกก็ประสบความสำเร็จ พระองค์ได้ทรงปราบปรามทั้งอิตาลี และซิซีลี แต่หลังจากนั้นไม่นาน อิตาลีและซิซีลีก็แยกออกไป ส่วนจักรวรรดิตะวันออกเล่าก็มีงานอยู่เต็มมือในการป้องกันตนเอง

ข้อที่โรมอันยิ่งใหญ่ และจักรวรรดิของตนจะได้ล่มจมลงไปอย่างรวดเร็วเหลือเกิน และอย่างง่ายดายเหลือเกิน แทบจะก่อนหน้าที่ชนเผ่าต่าง ๆ เลือกเข้ามาโจมตีนั้น ไม่น่าแปลกใจ ละหรือ ? ใคร ก็น่าจะคิดว่าโรม ได้แตกสลาย ออกเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อย แล้วหรือคิดว่าโรมเป็นแต่เปลือกนอก ที่ไส้ในกลวงเท่านั้นข้อนี้น่าจะเป็นสิ่งถูกต้อง ความมีอำนาจของโรมในยุคอันยาวนาน อยู่ที่เกียรติภูมิของตน ประวัติศาสตร์แห่งอดีตกาลของโรมชักนำให้คนอื่นนึกเอาว่าโรมเป็นผู้นำของโลก และคนทั้งหลายได้พากันปฏิบัติต่อโรมด้วยความยำเกรงและด้วยความหวาดกลัวราวกับเป็นภูตผีปีศาจ ดังนั้นโรมจึงมีชีวิตยืนยาวมาอย่างที่เมื่อมองดูแต่ภายนอกก็เป็นเจ้าแห่งจักรวรรดิอันเกรียงไกร แต่ตามความเป็นจริงหาได้มีอำนาจอยู่เบื้องหลัง แต่ประการใดไม่ มองภายนอกโรมดูสงบราบคาบ ตามโรงมหรศพ,

ตามสนามกีฬา และตามตลาดแออัดยัดเยียดไปด้วยฝูงคน แต่โรมก็กำลังก้าวไปสู่ความล่มจมอย่างเลี่ยงไม่พ้น ทั้งนี้มิใช่เพราะโรมอ่อนแอแต่ประการเดียวเท่านั้น หากยังเป็นเพราะโรมได้สร้างอารยธรรมของคนที่ร่ำรวยขึ้นมาบนความทุกข์ยากและความเป็นทาสของมหาชนอีกโสดหนึ่งด้วย ในจดหมายของพ่อฉบับหนึ่ง พ่อได้เล่าให้ลูกฟังเกี่ยวกับการปฏิวัติและการขบถของคนยากจน และเกี่ยวกับการปฏิวัติครั้งใหญ่ของพวกทาสซึ่งได้ถูกปราบปรามอย่างเหี้ยมโหดทารุณนั้นด้วย การปฏิวัติเหล่านี้แสดงให้เราประจักษ์ว่า โครงร่างแห่งสังคมของโรมเน่าเปื่อยสักเพียงไร โรมกำลังแตกแยกออกเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อยในตัวของตัวเอง และการเข้ามาของเผ่าชนทางภาคเหนือ–พวกโกธและอื่น ๆ ก็เกื้อกูลต่อความเปลี่ยนแปลงนี้ ฉะนั้นพวกเขาจึงแทบจะมิได้ข้องพานกับการขัดขวางเลย ชาวชนบทของโรมันเอื้อมระอาต่อชะตากรรมอันเต็มไปด้วยความทุกข์ยากของตน และยินดีต้อนรับการเปลี่ยนแปลงไม่ว่าอย่างใดๆ ส่วนพวกทาสกับกรรมกรที่ยากจนค่นแค้นเล่า ก็ตกอยู่ในชะตากรรมที่เลวร้ายยิ่งไปกว่านั้นอีก

พร้อม ๆ กับอวสานของจักรวรรดิ์โรมันตะวันตก เราแลเห็นคนตะวันตกพวกใหม่ก้าวยอกมาสู่แนวหน้า คือ พวกโกธ พวกฟรังค์ และอื่น ๆ ซึ่งพ่อจะไม่เอ่ยนามของพวกเขาให้เป็นการลำบากลำบนแก่ลูก คนพวกต่าง ๆ เหล่านี้เป็นบรรพบุรุษของชาวยุโรปตะวันตกในทุกวันนี้ คนเยอรมัน, ฝรั่งเศส ฯลฯ เรามองเห็นประเทศเหล่านี้ก่อเป็นรูปเป็นร่างขึ้นในยุโรปอย่างช้า ๆ และในกาละเดียวกันนั้น เราก็พบอารยธรรม ซึ่งเป็นชนิดต่ำอย่างยิ่ง อวสานของโรมันอันยิ่งใหญ่เป็นอวสานแห่งความหรูหราฟุ่มเฟือยของโรมด้วยเหมือนกัน ส่วนอารยธรรมซึ่งมีอยู่เพียงผิวเผินและยังคงยึดเยื้ออยู่ในโรมนั้นเล่า ก็ได้อันตรธานไปหมดสิ้น แทบจะในชั่ววันเดียว เพราะรากของมันได้ถูกบ่อนทำลายไปช้านานแล้ว โดยประการฉะนี้ เราจึงมองเห็นนิทัศน์อุทาหรณ์ อันแปลกประหลาดอย่างหนึ่งของมนุษยชาติที่เคลื่อนไหวกลับไปข้างหลังอย่างเห็นกันโจ่งแจ้งมีตัวอย่างเช่นเดียวกันนี้ในอินเดีย, ในอียิปต์, ในจีน ในกรีคและโรม และที่อื่น ๆ ภายหลังที่ความรู้และประสพการณ์ได้ถูกรวบรวมขึ้นอย่างเหนื่อยยากตรากตรำมาแล้ว และวัฒนธรรมกับอารยธรรมได้ถูกสร้างขึ้นแล้ว ก็มีการหยุดชะงัก ดูเหมือนม่านจะได้หวี่ยงลงมาคลุมอดีต และถึงแม้ว่าเจราะ

ได้มองดูมันเป็นครั้งคราว เราก็จำต้องปีนป่ายภูเขาแห่งความรู้และประสพการณ์ขึ้นไปใหม่ บางทีแต่ละครั้งคนเราอาจปีนป่ายสูงกว่าเก่าเล็กน้อย และทำให้ทางขึ้นขั้นถัดไปสะดวกดายยิ่งขึ้นก็เป็นได้ คณะนักสำรวจรุ่นต่อ ๆ มาแต่ละคณะคืบหน้าใกล้ยอดเขาเข้าไปทุกที ทำนองเดียวกับคณะนักสำรวจรุ่นแล้วรุ่นเล่าได้ขึ้นไปสู่ยอดเขาเอเวอเรสต์ และอาจเป็นได้ว่าคนเราจะพิชิตยอดสูงสุดได้ภายในไม่ช้า

ดังนั้นเราจึงพบความมืดในยุโรป ยุคมืดเริ่มต้น และชีวิตก็ดำเนินไปอย่างหยาบ ๆ ปราศจากความสละสลวย การศึกษาแทบจะไม่มีเลย และดูเหมือนว่าการต่อสู้จะเป็นอาชีพหรือความรื่นเริงบรรเทิงใจที่มีอยู่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น ยุคของโซคระตีส และพลาโต้ดูเหมือนจะอยู่ห่างไกลลิบลับอย่างแท้จริง

เราคุยกันเกี่ยวกับตะวันตกมามากพอแล้ว ขอให้เรามองดูจักรวรรดิ์ตะวันออกบ้าง ลูกคงจะจำได้ว่าคอนสแตนตินได้ทำให้คริสเตียนเป็นศาสนาของทางราชการ ผู้สืบราชบัลลังก์ของพระองค์ผู้หนึ่งคือ จักรพรรดิ์ จูเลียนได้ปฏิเสธที่จะยอมรับศาสนาคริสเตียน พระองค์ทรงประสงค์ที่จะหันกลับไปบูชาเทพบุตรและเทพธิดาเก่า ๆ แต่พระองค์ไม่สามารถกระทำให้สำเร็จ

สมประสงค์ได้เพราะทวยเทพอันเก่า แก่ทั้งหลายเสื่อมความศักดิ์สิทธิ์ไปหมดสิ้นแล้ว และศาสนาคริสเตียนมีอิทธิพลเกินไป สำหรับพวกทวยเทพเหล่านั้น พวกคริสเตียนได้ขนานพระนามจูเลียน่า *จูเลียน ผู้นอกศาสนา* และนั่นคือพระนามที่พระองค์ทรงเป็นที่รู้จักในประวัติศาสตร์

ถัดจากพระเจ้าจูเลียนมาไม่นาน จักรพรรดิ์อีกองค์หนึ่งซึ่งไม่เหมือนพระองค์เลยสักนิด ได้ขึ้นเสวยราชย์พระนามของพระองค์คือ ธิโอโดซิอุส (Theodosius) และพระองค์ได้ถูกขนานนามว่ามหาราช ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะพระองค์เป็นผู้ยิ่งใหญ่ในการทำลายโบสถ์เก่าแก่ตลอดจนรูปปั้นเทพบุตร และเทพธิดาอันเก่าแก่พระองค์ไม่เพียงแต่เป็นปฏิปักษ์อย่างรุนแรงต่อบรรดาผู้ที่ไม่นับถือศรัทธาศาสนาอย่างเดียวเท่านั้น กล่าวคือพระองค์ยังก้าวร้าวต่อพวกคริสตศาสนิกที่นับถืออย่างไม่ถูกต้องตามแนวคิดของพระองค์ปานๆกันด้วย พระองค์จะไม่ทรงรับฟังความคิดเห็นหรือศาสนาใดๆ ที่พระองค์มิได้ทรงเห็นชอบด้วยเลยเป็นอันขาด ธิโอโดซิอุสได้รวมจักรวรรดิ์ตะวันตกและตะวันออกเข้าไว้ด้วยกัน และทรงเป็นจักรพรรดิ์ของทั้งสองฝ่ายอยู่ชั่วระยะเวลาสั้นๆ เหตุการณ์นี้อุบัติขึ้นในปี ค.ศ. ๓๙๒ ก่อนหน้าพวกบ๊าเถื่อนทำการรุกรานโรม

ศาสนาคริสเตียนยังคงแพร่หลายสืบไป ตอนนี้การต่อสู้ของพวกคริสเตียน มิใช่ต่อสู้กับพวกที่ไม่นับถือคริสตศาสนานิกายต่าง ๆ ของคริสตศาสนาได้ทำการต่อสู้ขึ้งกันและกัน เป็นการต่อสู้กันเองทั้งสิ้น ความมีใจแคบที่พวกเขาสำแดงออกมาเป็นสิ่งน่าพิศวง ตลอดทั่วทั้งแอฟริกาเหนือ และเอเชียตะวันตก รวมทั้งในยุโรปด้วย เต็มไปด้วยสมรภูมิซึ่งพวกคริสเตียนต้องการทำให้พี่น้องชาวคริสเตียนของเขาเลื่อมใสในศาสนาอันแท้จริง ด้วยการทุบตี, ด้วยกระบอง และด้วยวิธีการขักขวนอย่างสุภาพต่าง ๆ ในทำนองนั้น

จัสติเนียนเป็นจักรพรรดิ์ ณ คอนสแตนติโนเบิล ตั้งแต่ ค.ศ. ๕๒๗ ถึง ๕๖๕ ตามที่พ่อได้เล่าให้ลูกฟังมาแล้ว พระองค์ได้ขับพวกโกธออกไปจากอิตาลี อิตาลีกับซิซีลีได้เป็นส่วนหนึ่งของจักรพรรดิ์ตะวันออกมานานพอดู ต่อมาภายหลังพวกโกธก็ได้กลับมาปกครองอิตาลีอีก

จัสติเนียนได้สร้างโบสถ์แซงค์ตาโซเฟีย อันวิจิตรตระการตาในคอนสแตนติโนเบิลซึ่งในปัจจุบันนี้ก็ยังเป็นโบสถ์ที่สวยงามที่สุดแห่งหนึ่งในไบแซนติอุม อีกทั้งพระองค์ยังได้ทรงสั่งให้นำกฎหมายทั้งมวลบรรดาที่อยู่มารวมเข้าไว้ด้วยกัน และให้นักกฎหมายผู้ปรีชาสามารถจัดการจำแนกไว้เป็นพวก ๆ พ่อรู้จัก

นามของจัสติเนียนจากหนังสือกฎหมายเล่มนี้ ก่อนหน้าที่พ่อจะรู้จักสิ่งใด ๆ เกี่ยวกับจักรวรรดิโรมันตะวันออกเป็นเวลาช้านาน หนังสือกฎหมายเล่มนี้มีชื่อว่า Institutes of Justinian ซึ่งพ่อจำเป็นจะต้องอ่าน แต่ถึงแม้ว่าจัสติเนียนจะได้จัดตั้งมหาวิทยาลัยขึ้นแห่งหนึ่งในคอนสแตนติโนเบิล พระองค์ก็ได้ปิดวิทยาลัย หรือโรงเรียนสอนปรัชญาของพวกเอเธนส์ บรรดาที่พลาโต้ได้จัดตั้งขึ้น และมีอายุยืนมาตั้ง ๑๐๐๐ ปี นั้นเสีย *ปรัชญาเป็นสิ่งที่เต็มไปด้วยอันตรายสำหรับศาสนาใดๆ ที่มีการบังคับให้เชื่อเพราะปรัชญาสอนให้คนรู้จักคิด*

และดังนั้น เราจึงมาถึงศตวรรษที่หก เราแลเห็นโรมกับคอนสแตนติโนเบิลค่อย ๆ แยกห่างออกจากกันไปทุกที โรมได้ถูกชนเผ่าเชื้อสายเยอรมันของภาคเหนือเข้ายึดครอง ส่วนคอนสแตนติโนเบิล ก็กำลังกลายเป็นศูนย์กลางแห่งจักรวรรดิของกรีค ถึงแม้จะมีชื่อว่าโรมันก็ตามที โรมกำลังแตกออกเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อย และกำลังจมลงไปสู่ระดับต่ำแห่งอารยธรรมของผู้พิชิต ซึ่งโรมมักจะเรียกว่า "พวกป่าเถื่อน" ในยุคที่โรมรุ่งเรือง ส่วนคอนสแตนติโนเบิลปฏิบัติตามประเพณีอันเก่าแก่อยู่บ้าง แต่ก็กำลังจมลงไปในระดับแห่งอารยธรรมด้วยเหมือนกัน นิกายต่าง ๆ ของคริสตศาสนากำลังต่อสู้

ซึ่งกันและกันเพื่อครองความเป็นใหญ่และศาสนาคริสเตียนฝ่ายตะวันออก ซึ่งได้แพร่หลายไปยังเตอร์กีสตาน, จีน และอะบิสซีเนียได้ถูกตัดขาดออกจากกันทั้งคอนสแตนติโนเบิลและโรม ยุคมืดเริ่มต้น เพียงเท่าที่เป็นมาแล้ว การศึกษาเป็นการศึกษาแบบคลาสซิค–นั่นก็คือศึกษาภาษากรีค หรือลาตินเก่า ซึ่งได้ความจรรโลงใจมาจากภาษากรีค แต่หนังสือภาษากรีคอันเก่าแก่ ซึ่งมีเรื่องราวอันเกี่ยวกับเทพบุตรเทพธิดาตลอดจนเกี่ยวกับปรัชญาเหล่านั้น ไม่ถือกันว่าเป็นวรรณคดีอันเหมาะสมสำหรับพวกคริสเตียนแห่งยุคต้น ๆ โน้น ซึ่งใจแคบและมีศรัทธาในศาสนาอย่างแรงกล้า ดังนั้นหนังสือเหล่านี้จึงไม่ได้รับการส่งเสริม และการศึกษาได้รับความเดือดร้อนเช่นเดียวกับที่ศิลปะแบบต่าง ๆ หลายอย่างก็ได้รับความเดือดร้อน

แต่ศาสนาคริสเตียนได้ทำบางสิ่งบางอย่างที่จะรักษาการศึกษาและศิลปะไว้ด้วยเหมือนกัน วัดต่าง ๆ ก็ทำนองเดียวกับสงฆ์แห่งพุทธศาสนา ได้ถูกจัดตั้งขึ้นและแพร่หลายอย่างรวดเร็ว ตามวัดต่าง ๆ เหล่านั้นบางครั้งบางคราวการศึกษาอันเก่าแก่ก็ได้ยึดเอาเป็นสำนัก และก็ตามวัดนั้นอีกเหมือนกันที่การเริ่มต้นของศิลปะใหม่ได้ถูกจัดวางขึ้น เป็นศิลปะซึ่งจะผลิบานอย่างงดงามด้วยประการทั้งปวงในอีกหลายร้อยปีต่อมา พวกพระเหล่านั้นเพียงแต่อุตส่าห์ประคับประ

คองให้ประทีปแห่งการศึกษาและศิลปะจุดอยู่สลัว ๆ เท่านั้น โดยการบ้องกันมิให้ประทีปดับไปนั้น นับว่าเป็นคุณประโยชน์ที่พวกท่านได้อำนวยให้ แต่ทว่าแสงสว่างก็จำกัดอยู่ในที่แคบ ๆ ส่วนภายนอกมีความมืดปกคลุมอยู่ทั่วไป

ในยุคต้นๆ แห่งศาสนาคริส.เตียนนั้น มีความโน้มเอียงไปในทางซึ่งน่าแปลกใจอยู่อีกอย่างหนึ่ง กล่าวคือ คนเป็นอันมากซึ่งเร่าร้อนไปด้วยความกระตือรือร้นในทางศาสนา ได้พากันหลบหนีสังคมออกไปอยู่ตามทะเลทราย และตามสถานที่อันสงบวิเวกห่างไกลจากที่สิงสู่ของมนุษย์ และดำรงชีวิตในภาวะของคนป่าอยู่ ณ ที่นั้น บุคคลเหล่านี้ทำการทรมานตนเองและไม่มีการชำระล้างร่างกายกันเลย และโดยทั่ว ๆ ไปได้พยายามอดทนต่อความเจ็บปวดอย่างมากเท่าที่จะพึงเป็นไปได้ ข้อนี้เป็นไปเช่นนั้นเป็นพิเศษในอียิปต์ ซึ่งฤาษีเช่นที่กล่าวนี้จำนวนมากมายอาศัยอยู่ตามทะเลทราย ดูเหมือนความคิดของพวกฤาษีเหล่านี้จะมีอยู่ว่า ยิ่งพวกเขาได้ทรมานตนมากขึ้นและอาบน้ำน้อยเพียงใด พวกเขาก็จะยิ่งกลายเป็นผู้ศักดิ์สิทธิ์มากขึ้นไปเพียงนั้น ในหมู่ฤาษีเหล่านี้ มีอยู่คนหนึ่งที่นั่งอยู่บนยอดเสาเป็นเวลาตั้งหลายปี! ฤาษีเหล่านี้ได้ค่อย ๆ หายไปทีละน้อย แต่ถึงกระนั้นพวกคริสเตียนซึ่งมีศรัทธาอย่างแก่กล้า

เป็นจำนวนมากมายก็พากันเชื่อว่า การได้รับความเพลิดเพลิน ไม่ว่าด้วยสิ่งใด ๆ เกือบจะถือเป็นบาปมาเป็นเวลาตั้งช้านาน ความคิดเรื่องทรมานตนนี้ได้บิดเบือนไปจากจิตใจของคริสเตียน เกี่ยวกับความคิดเช่นว่านี้ในยุโรปทุกวันนี้ มีอยู่ไม่สู้มาก! แท้ที่จริง ทุก ๆ คนดูเหมือนสมัครใจโลดถลาไปมาอย่างบ้าคลั่ง แล้วก็มีสิ่งที่เรียกกันว่าความสนุกสนาน แต่การโลดถลาไปมา มักจะยุติลงด้วยความเหนื่อยอ่อน และด้วยความเบื่อหน่ายชีวิตเนือง ๆ หาใช่ยุติลงด้วยความสนุกสนานไม่

แต่ในอินเดียนั้น แม้แต่ในทุกวันนี้บางครั้งบางคราว เราก็แลเห็นผู้คนประพฤติตนเฉกเดียวกับพวกฤาษีคริสเตียน ประพฤติกันในอียิปต์อยู่บ้าง คนเหล่านี้บ้างก็ชูแขนข้างหนึ่งขึ้นจนกระทั่งมันเหี่ยวแห้งและลีบเรียวลงไป บ้างก็นั่งอยู่บนตะปูหรือหนาม และบ้างก็กระทำสิ่งโง่ ๆ และน่าหัวเราะอย่างอื่น ๆ อีกมากหลาย พ่อคิดว่า ลางคนกระทำเช่นนั้นเพียงเพื่อหลอกลวงคนโง่เขลา แล้วก็ได้เงินมาจากคนเหล่านั้น แต่บางทีลางคนก็กระทำเช่นนั้น เพราะพวกเขารู้สึกว่า ได้กลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ยิ่งขึ้นด้วยเหตุนี้ก็เป็นได้! ดูราวกับว่าการประพฤติเช่นนั้นควรเป็นที่พึงประสงค์ในอันที่จะทำให้ร่างกายของคนเราไม่เหมาะสมสำหรับการกระทำใด ๆ ทั้งที่บังควรและไม่บังควรกระทำนั้นแหละ

การทั้งนี้ละก็ได้ใจให้พ่อระลึกถึงเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าเรื่องหนึ่ง ซึ่งพ่อได้มาจากเทียนจังที่เรารู้จักมานานแล้ว เรื่องมีอยู่ว่าศิษย์หนุ่มผู้หนึ่งกำลังทำการทรมานตนอยู่ พระพุทธเจ้าจึงตรัสถามว่า "ดูกร, บัยมานพ, เมื่อครั้งดำรงชีวิตเป็นฆราวาสอยู่นั้น เธอดีดพิณเป็นไหม?" ศิษย์ตอบว่า "ข้าพระองค์ดีดเป็นพระเจ้าค่ะ" "ถ้ากระนั้นก็ดีแล้ว" พระพุทธเจ้าตรัส "เราจะยกตัวอย่างที่ได้จากพิณนี้มาเปรียบเทียบ หากสายพิณขันตึงเกินไปเสียงก็จะสูง และเมื่อสายหย่อนเกินไปเสียงก็จะไม่กลมกลืนกันและไม่น่าฟัง แต่เมื่อสายไม่ตึงและไม่หย่อนเสียงก็จะกลมกลืนกันฉันใดก็ฉันนั้น," พระองค์ตรัสต่อ "ในส่วนที่เกี่ยวกับร่างกายของคนเรา ถ้าเราปฏิบัติต่อร่างกายอย่างไม่ปรานีปราศัย ร่างกายก็จะอ่อนเปลี้ยและจิตใจซึมเซา! แต่ถ้าเราปฏิบัติต่อร่างกายอย่างละมุนละม่อมจนเกินไป ความรู้สึกก็จะพุ่งสร้านและกำลังใจอ่อนแอลง"

๔๘

การเข้ามาของศาสนาอิสลาม

๒๑ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๙๓๒

เราได้พิจารณาประวัติศาสตร์ของประเทศต่าง ๆ มาแล้วหลายประเทศ และได้พิจารณาความขึ้นๆลงๆของอาณาจักรและจักรวรรดิ์มาแล้วหลายแห่ง แต่อาเรเบียยังหาได้เข้าสู่ประวัติศาสตร์ของเราไม่ ยกเว้นแต่ในฐานะประเทศที่ได้ส่งพวกชาวเรือและพ่อค้าออก ไปยังส่วนต่าง ๆ ของ โลกที่อยู่ห่างไกล จงมองดูแผนที่ส์ ทางตะวันตก คือ อียิปต์, ทางเหนือคือ ซีเรียกับอิรัคและตะวันออกของสองประเทศนี้เล็กน้อยคือเปอร์เซียหรืออิหร่าน, ไกลออกไปทางตะวันตกเฉียงเหนือเล็กน้อย คือ เอเซียน้อยและคอนสแตนติโนเปิ้ล กรีคอยู่ไม่ห่างไกลนัก ส่วนอินเดียเล่าก็อยู่เพียงแค่ข้ามทะเลไปยังอีกฝั่งหนึ่งเท่านั้นเมื่อยกเว้นจีนกับตะวันออกไกลแล้ว เพียงเท่าที่เกี่ยวกับอารยธรรมอันเก่าแก่นับ ได้ว่าอาเรเบียตั้งอยู่ศูนย์กลางแท้ๆบรรดานครอันยิ่งใหญ่ได้โผล่ขึ้นมาบนฝั่งแม่น้ำ ไทกรีสและยูเฟรติสในอิรัค โผล่ขึ้นมาในนครอเล็กซานเดรียประเทศอียิปต์ ในดามัสกัสในประเทศซีเรีย และในแอนติออค

แห่งเอเชียน้อย พวกอาหรับเป็นนักท่องเที่ยว และพ่อค้า เพราะฉะนั้น พวกเขาคงได้ไปยังหัวเมืองต่างๆที่กล่าวนี้บ่อยๆ ที่เดียว แต่ถึงกระนั้นอาเรเบียก็ยังมิได้แสดงบทบาทอันน่าสังเกต ในประวัติศาสตร์ดู ไม่มีท่าทีว่าที่นั่นมีอารยธรรม ในระดับอันสูงส่งเช่นเดียวกับประเทศเพื่อนบ้านทั้งหลาย ทั้งอาเรเบียก็มิได้พยายามที่จะพิชิตประเทศอื่น ๆ หรืออยู่ในฐานะที่จะถูกปราบปรามได้อย่างง่ายดายเลย

อาเรเบียเป็นประเทศถิ่นทะเลทราย ธรรมดาทะเลทรายและภูเขาต่าง ๆ ย่อมทำให้เกิดประชากรผู้ทรหดบึกบึนที่รักเสรีภาพและปราบได้ยาก อาเรเบียมิใช่อุดมสมบูรณ์ สิ่งที่จะดึงดูดใจบรรดาผู้พิชิตและนักจักรวรรดินิยมต่างประเทศแทบจะไม่มีอยู่ในประเทศนี้เลยทั้งประเทศมีเมืองเล็กๆอยู่เพียงสองเมือง คือ เมกกะกับยาถริบ (Yethrib) ซึ่งอยู่ใกล้ๆทะเล นอกจากนั้นก็มีที่อาศัยอยู่ตามทะเลทราย ประชากรของประเทศส่วนใหญ่เป็นพวกเบดูอินหรือแบดดูส์ (Bedouins or Baddus) – "ผู้อาศัยอยู่ตามทะเลทราย" เพื่อนคู่ยากของพวกเขา คือ อูฐผีเท้าดี กับม้าอันสวยงามและแม้แต่ลาก็เป็นมิตรผู้ซื่อสัตย์ที่ทรงคุณค่าเพราะอำนาจแห่งความทนทานอย่างยิ่งของมัน การถูกนำไปเปรียบเทียบกับลาเป็นการยกย่อง

หาใช่เป็นคำติเตียนเหมือนดังในประเทศอื่น ๆไม่ อนึ่งเพราะชีวิตในประเทศถิ่นทะเลทรายเต็มไปด้วยความลำเค็ญความแข็งแรงและความอดทนจึงเป็นคุณสมบัติอันมีค่าเลิศล้ำยิ่งกว่าอื่นใด

ประชากรแห่งท้องทะเลทรายเหล่านี้เต็ม ไป ด้วย ความทรนง และไวต่อความรู้สึก ทั้งมีนิสัยชอบทะเลาะวิวาทพวกเขาดำรงชีวิตอยู่ในวงศ์วารของตน และในครอบครัวของตน แล้วก็ทะเลาะวิวาทกับวงศ์วารอื่น ๆ และครอบครัวอื่น พวกเขาทำความสงบศึกซึ่งกันและกันบีละครั้ง แล้วก็เดินทางไปยังเมกกะเพื่อบนบัสการเทพเจ้าทั้งหลาย ซึ่งมีรูปเก็บรักษาไว้ที่นั่น เหนือสิ่งอื่นใด พวกเขารักการบูชาหินดำก้อนมหึมาปูชนียสถานกะบา (kaba)

ก่อนหน้าที่พวกเขา ได้ตั้งหลักแหล่งดำรง ชีวิตอย่างชาวเมืองและมีอารยธรรมนั้น การดำเนินชีวิตเป็นแบบเร่ร่อนและแบบมีหัวหน้าครอบครัวเป็นประมุขเป็นแบบแห่งการดำ - เนินชีวิตซึ่งชนเผ่ายุคบรรพการในเอเชียกลาง หรือที่อื่นๆ เป็นผู้ทำเป็นตัวอย่าง บรรดาจักรวรรค์อันยิ่งใหญ่ซึ่งโผล่ขึ้นมารอบๆอาเรเบียมักจะรวมเอาอาเรเบียเข้าไว้ในอาณาจักรของตนด้วยเสมอ แต่ข้อนี้เป็นเพียงในนามมากกว่าความเป็นจริง การปราบปรามหรือการปกครองชนเผ่าลูกทะเลทรายซึ่งระเหเร่ร่อนนั้น หาใช่เป็นเรื่องง่ายดายไม่

ดังที่ลูกก็อาจระลึกได้ละกระมังว่า มีอยู่ครั้งหนึ่งที่รัฐเล็กๆของพวกอาหรับได้โผล่ขึ้นมาในบัลมีระในซีเรีย และในศตวรรษที่สามหลังคริสตศก รัฐนี้ได้มียุคอันรุ่งเรืองอยู่ชั่วระยะเวลาสั้นๆ แต่ถึงกระนั้นรัฐนี้ก็อยู่ภายนอกเขตอารเบียแท้ ๆ ดังนั้นพวกเบดูอินจึงดำเนินชีวิตแบบลูกทะเลทรายของตนชั่วอายุคนรุ่นแล้วรุ่นเล่าเรื่อยมา พวกอาหรับพากันแล่นออกไปค้าขาย และอารเบียก็ยังคงมีชีวิตอยู่ต่อไปอย่างแทบไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลง อาหรับบางคนได้หันไปนับถือคริสเตียน และบางคนก็หันไปนับถือศาสนายิว แต่ส่วนมากยังคงบูชาเทวรูป ๓๖๐ องค์ กับหินดำในเมกกะ

เป็นสิ่งน่าแปลกใจในการที่ชนเชื้อชาติอาหรับ ซึ่งได้ดำรงชีวิตอยู่อย่างเงียบเหงาและเห็นได้ชัดว่าถูกตัดขาดจากสิ่งที่อุบัติขึ้นในที่อื่นๆมาตลอดยุคอันยาวนานเช่นนี้ จะตื่นตัวขึ้นมาอย่างปุบปับฉับพลัน พร้อมกับแสดงความสามารถอย่างใหญ่หลวงจนทำ ให้ โลกตื่นตระหนกและปั่นป่วนเห็นปานฉะนั้น เรื่องราวของพวกอาหรับ คือ เรื่องราวที่เกี่ยวกับว่าพวกเขาได้แผ่กระจายออกไปทั่วเอเชีย, ยุโรปและแอฟริกาอย่างไร และเกี่ยวกับวัฒนธรรม และอารยธรรมอันสูงส่งที่พวกเขาได้สร้างขึ้นมา เหล่านี้เป็นสิ่งมหัศจรรย์อย่างหนึ่งของประวัติศาสตร์

ศาสนาอิสลามเป็นกำลังหรือความคิดใหม่ ที่ปลุกพวกอาหรับให้ตื่นขึ้น และบันดาลให้พวกเขาเต็มเปี่ยมไปด้วยความเชื่อมั่นในตนเอง และพลังความสามารถอิสลามเป็นศาสนาที่ได้จัดตั้งขึ้นโดยพระมหะหมัด (Mohammad) ศาสดาองค์ใหม่ ซึ่งได้ปฏิสนธิในเมืองเมกกะเมื่อปีค.ศ.๕๗๐ พระองค์ไม่ทรงรีบร้อนในการที่จะตั้งศาสนานั้น พระองค์ดำรงชีวิตอยู่เงียบ ๆ สหายพลเมืองพากันนิยมชมชอบและไว้วางใจพระองค์แท้ที่จริง, พระองค์ได้ทรงเป็นที่รู้จักในนามว่า "อัล–อมิน" (Al–Amin) *ท่านผู้ไว้ใจได้* แต่เมื่อพระองค์เริ่มเทศนาสั่งสอนศาสนาใหม่ของพระองค์และโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพระองค์เทศนาสั่งสอนเป็นปฏิปักษ์ต่อเทวรูปทั้งหลาย ณ เมืองเมกกะ ก็ได้มีเสียงร้องของปฏิปักษ์ต่อพระองค์ออกมาอย่างกึกก้องและในที่สุดพระองค์ก็ได้ถูกขับไล่ออกจากเมกกะโดยหนีรอดชีวิตไปได้อย่างหวุดหวิด *เหนือสิ่งอื่นใด, พระองค์ได้ทรงเน้นข้ออ้างที่ว่ามีพระเจ้าอยู่เพียงองค์เดียวเท่านั้น* และว่า *ตัวท่านคือพระมหะหมัดเป็นศาสดาของพระเจ้า*

เมื่อถูกขับไล่ออกไปจากเมืองเมกกะ โดยประชากรของพระองค์เอง พระองค์พร้อมด้วยมิตรสหายและผู้

ผู้ช่วยเหลือหลายคนได้ไปแสวงหาที่พำนัก อยู่ในเมืองยาถริบ การหลบหนีไปจากเมกกะครั้งนี้ในภาษาอาหรับเรียกว่า *"ฮิจรัต"* (Hijrat) และปฏิทินของมุสลิมก็เริ่มต้นแต่ปีนี้–ค.ศ. ๖๒๒ ปฏิทินฮิจิรา (Hegira) นี้เป็นปฏิทินทางจันทรคติ–นั่นก็คือว่า ปฏิทินที่คำณวนเอาตามพระจันทร์ เพราะฉนั้นปฏิทินนี้จึงสั้นกว่าปีทางสุริยคติซึ่งเราใช้เป็นปกติห้าหรือหกวัน และเดือนของฮิจิราก็มิได้ตรงเผงอยู่กับฤดูต่าง ๆ ของปีอย่างเดียวกัน โดยประการฉะนี้ เดือนเดียวกันจึงอาจตกอยู่ในฤดูหนาวของปีนี้ แล้วอีกหลายปีถัดไปตกอยู่กลางฤดูร้อนก็ได้

อาจจะกล่าวได้ ว่าศาสนาอิสลามเริ่มต้นพร้อม ๆ กับการหนี–ฮิจรัต–ในปี ค.ศ. ๖๒๒ ถึงแม้ว่าตามความหมายอันแท้จริงจะได้เริ่มต้นก่อนหน้านั้นเล็กน้อยก็ตามที เมืองยาถริบได้ต้อนกับพระมหะหมัดด้วยความยินดี และเพื่อเป็นเกียรติแก่การเข้ามาพำนักของพระองค์ นามของเมืองนี้เองก็ได้ถูกเปลี่ยนไป "เป็นแมดินัต–อัน-นะบี" (Madinat-un-Nabi) *นครของพระศาสดา*–หรือเรียกเพียงสั้น ๆ ว่า *แมดินา* หรือ *เมดินา* (Madina, or Medina) ดังเป็นที่รู้จักกันอยู่ทุกวันนี้ ประชากรแห่งเมดินา ซึ่งได้ช่วยเหลือพระมหะหมัดถูกขนานนามว่า *อันลาร์* (Anlar)–ผู้ช่วยเหลือบรรดาลูกหลานของ "ผู้ช่วย

เหลือ" เหล่านี้ต่างรู้สึกภาคภูมิใจในชื่อนี้ และแม้แต่ในทุกวันนี้พวกเขาก็ใช้นามนี้

ก่อนที่เราจะเริ่มต้นด้วยเรื่องภารกิจ แห่งการพิชิตของศาสนาอิสลามและพวกอาหรับ ขอให้เรามองดูไปรอบๆ สักครู่หนึ่ง เราเพิ่งได้มองเห็นว่า โรมได้ล่มจมลงไป อารยธรรมโรมันและกรีคอันเก่าแก่ได้ถึงกาลอวสาน และโครงร่างแห่งสังคมทั้งหมดที่อารยธรรมนี้ได้สร้างขึ้นได้พังพลายลงไปแล้วบัดนี้วงศ์วารและชนเผ่าต่าง ๆ แห่งยุโรปภาคเหนือกำลังมีความสำคัญขึ้นมาในบางสิ่งบางอย่าง อาศัยความพยายามที่จะศึกษาบางสิ่งบางอย่างจากโรม พวกเขากำลังสร้างอารยธรรมแบบใหม่ทั้งแท่งขึ้นมาอย่างแท้จริง แต่นี่ก็เป็นเพียงการเริ่มต้นของมันเท่านั้น และแทบจะไม่มีอะไร ๆ ที่พอมองเห็นได้เลย โดยประการฉะนี้อารยธรรมอันเก่าแก่จึงได้อันตรธานไปแล้ว แต่อารยธรรมใหม่ก็ยังหาได้เข้าครองตำแหน่งแทนไม่ และดังนั้นจึงมีความมืดปกคลุมยุโรปเป็นความจริงทีเดียว ทางปลายสุดด้านตะวันออกของยุโรป มีจักรวรรดิโรมันตะวันออก ซึ่งยังคงรุ่งเรืองอยู่ แม้แต่ในขณะนั้นนครคอนสแตนติโนเบิล ก็เป็นนครอันยิ่งใหญ่และสง่างาม–ยิ่งใหญ่ที่สุดในยุโรป การกีฬาและละครสัตว์เปิดแสดงกันในโรงมหรสพต่าง ๆ ของนครนี้ทั้ง

ความโอ่อ่าและการโอ้อวดเล่าก็มีอยู่ดาษดื่น แต่ถึงกระนั้น จักรวรรดิ์นี้ก็กำลังอ่อนแอลงไป การสงครามกับพวกกษัตริย์ราชวงศ์ซัสซะนิดแห่งเปอร์เซียเกิดขึ้นไม่รู้จักหยุดหย่อน แท้ที่จริงกษัตริย์กุสรอที่สองแห่งเปอร์เซีย ได้เอาส่วนหนึ่งแห่งอาณาจักรไปจากคอนสแตนติโนเบิลแล้ว มิหนำซ้ำยังได้ประกาศสิทธิ์ทรงอำนาจเหนืออาเรเบีย ซึ่งเป็นเพียงในนามเสียอีกด้วย นอกจากนั้นกษัตริย์กุสรอยังได้พิชิตอียิปต์ แล้วก็กรีฑาทัพตรงขึ้นไปยังนครสแตนติโนเบิล แต่แล้วพระองค์ก็ได้ถูกเฮราคลิอูส (Heraclius) จักรพรรดิของกรีกปราบพ่ายแพ้ ณ ที่นั้นเอง ต่อมากษัตริย์กุสรอได้ถูกปลงพระชนม์โดยคะวัธ (Kavadh) พระราชบุตรของพระองค์เอง

ดังนั้นลูกก็ย่อมจะสังเกตได้ว่า ทั้งยุโรปในตะวันตกและเปอร์เซียในตะวันออกล้วนอยู่ในวิถีทางอันเลวร้ายทั้งนั้น ประการหนึ่งเล่า การทะเลาะวิวาทของพวกนิกายต่าง ๆ แห่งคริสตศาสนาซึ่งดำเนินไปอย่างไม่รู้จักจบสิ้น ก็กระหน่ำซ้ำเติมภาวะการณ์นี้ด้วย ศาสนาคริสต์ซึ่งเต็มไปด้วยการทะเลาะวิวาทและเสื่อมโทรมอย่างยิ่ง ได้เฟื่องฟูในตะวันตกรวมทั้งในอาฟริกา ในเปอร์เซียศาสนาโซโรอัสเตอร์เป็นส่วนหนึ่งของรัฐ และประชาชนถูกบังคับให้นับถือศาสนานี้ ดังนั้นประชากร

ธรรมคาสามัญในยุโรป หรือ อาฟริกา หรือเปอร์เซีย จึงได้พากันดื่นจากความงมงายในศาสนาที่มีอยู่ ในราว ๆกาละนี้คือตอนต้นๆศตวรรษที่เจ็ดนี้เอง ที่โรคระบาดได้ลุกลามไปทั่วยุโรปอย่างขนาดใหญ่คร่าห์ชีวิตประชาชนไปนับเป็นล้านๆ

ในอินเดีย ฮารษา–วารธนา เสวยราชสมบัติอยู่และเหี้ยนจังก็ได้ไปเยือนในราวยุคนี้ ในระหว่างรัชสมัยของพระเจ้าฮารษา อินเดียเป็นประเทศมหาอำนาจที่เกรียงไกร แต่พอหลังรัชกาลของพระองค์มีนาน อินเดียภาคเหนือก็แตกแยกและอ่อนแอยิ่งขึ้นทุกที ไกลออกไปทางตะวันออก ในประเทศจีนราชวงศ์ถังอันยิ่งใหญ่เพิ่งได้เปิดศักราชครองราชบัลลังก์ ในปี ค.ศ. ๖๒๗ ไต้จุง (Tai Tsung) จักรพรรดิอันยิ่งใหญ่องค์หนึ่งของราชวงศ์นี้ ได้ขึ้นครองราชสมบัติ และในระหว่างรัชสมัยของพระองค์ จักรวรรดิของจีนแผ่อาณาเขตไปจดทะเลแคสเปียนทางด้านตะวันตก บรรดาประเทศแห่งเอเชียกลางส่วนมากยอมรับนับถือความเป็นเจ้าเหนือหัวของพระองค์ และได้ถวายเครื่องราชบรรณาการแด่พระองค์ ค่อนข้างแน่ว่าไม่มีรัฐบาลกลางปกครองจักรวรรดิอันกว้างใหญ่ไพศาลนี้ทั้งหมด

นี่คือ ภาวะของโลกทางเอเชีย และทางยุโรป ขณะที่ศาสนาอิสลามจุติขึ้นมาจนเป็นประเทศที่เข้มแข็งและทรงอำนาจ

แต่ทว่าอยู่ไกล อินเดียก็เข้มแข็งพอตัวอย่างน้อยก็ในยุคหนึ่ง แต่เราจะเห็นได้ว่าไม่มีความขัดแย้งกับอินเดียตลอดเวลาอันนานที่จะมาข้างหน้า ส่วนยุโรปกับอาฟริกาสิกลับอ่อนแอลงและสิ้นกำลังวังชา

ภายในเวลาเจ็ดปี นับแต่หลบหนีไปพระมหะหมัดก็ได้กลับมาสู่นครเมกกะในฐานะเป็นเจ้าแห่งนครนี้ พระองค์ได้ทรงส่งสาส์นจากเมืองเมดินาไปเรียกร้องให้กษัตริย์และประมุขทั้งหลายของโลกยอมรับนับถือพระเจ้าองค์เดียวและศาสดาของพระเจ้า ก่อนหน้าที่จะกลับไปมีอำนาจในนครเมกกะเสียด้วยซ้ำไป เฮราคลิอูส จักรพรรดิแห่งคอนสแตนติโนเปิลได้รับสาส์นของพระองค์ ขณะที่ยังทำการสู้รบติดพันอยู่กับพวกเปอร์เซียในซีเรีย และกษัตริย์แห่งเปอร์เซียก็ได้รับสาส์นนั้น กล่าวกันว่าแม้แต่จักรพรรดิไต้จุงก็ได้รับสาส์นนั้นในประเทศจีน พวกกษัตริย์และประมุขของประเทศเหล่านี้ คงต้องอยากรู้นักทีเดียวว่า บุรุษผู้ไม่มีใครรู้จักที่ได้บังอาจเรียกร้องพวกเขานั้นคือผู้ใด! จากการส่งสาส์นเหล่านี้ เราสามารถที่จะวาดความคิดบางอย่างอันเต็มไปด้วยความเชื่อมั่นอย่างสูงสุดในตัวของ พระองค์ และในคณะทูตที่พระมหะหมัดได้มีอยู่ ก็แหละความเชื่อหมั่นและความเลื่อมใสนี่แหละที่พระองค์ได้อุตส่าห์ปลูกฝัง

ให้มีขึ้นในจิตใจแห่งประชากรของพระองค์ และโดยอาศัยสิ่งนี้เป็นเครื่องจรรโลงใจ และเป็นเครื่องปลอบใจพวกเขา ประชากรลูกทะเลทราย ผู้ไม่มีความสำคัญแต่ประการใดเลย ได้พากันอุตส่าห์พยายามพิชิตครึ่งหนึ่งของโลกอันเป็นที่รู้จักกัน

ความเชื่อมั่นและความเลื่อมใสในตนเอง เป็นสิ่งสำคัญยิ่งนัก อีกทั้งศาสนาอิสลามยังได้ให้โอวาทแก่พวกเขา เกี่ยวกับภราดรภาพ เกี่ยวกับความเสมอภาคของบุคคลทั้งมวลผู้เป็นมุสลิม โดยประการฉะนี้ วิธีการแห่งประชาธิปไตยจึงได้ถูกนำมาวางไว้เบื้องหน้าประชาชน เมื่อเปรียบคริสตศาสนาแห่งยุคนั้นซึ่งกำลังเสื่อมโทรม โอวาทเกี่ยวกับภราดรภาพนี้ควรต้องเป็นที่จับอกจับใจอย่างยิ่ง ไม่เฉพาะแต่สำหรับพวกอาหรับเท่านั้น หากยังสำหรับประชากรแห่งประเทศทั้งหลายที่พวกมุสลิมได้ไปถึงอีกด้วย

พระมหะหมัดได้ครับขันธ์เมื่อปี ค.ศ. ๖๓๒ คือสิบปีหลัง *ฮิจรัต* (การหลบหนีจากเมกกะ—ผู้แปล) พระองค์ได้ประสบความสำเร็จในการ สร้างประชาชาติหนึ่ง ขึ้นมาจาก เผ่าชนแห่งอาเรเบียหลายเผ่าที่รบพุ่งกัน และในการทำให้พวกเขาเร่าร้อนไปด้วยความกระตือรือร้นในอุดมการณ์ อาบู บาคร์ (Abu Bakr) ได้ขึ้นครองตำแหน่ง กาลิฟา หรือกาหลิบ (Khalifa or Galiph) หรือ ประมุขสืบแทนพระองค์ ท่านผู้นี้เป็น

ญาติของพระองค์ การสืบตำแหน่งนั้นมักจะดำเนินไปโดยวิธีการเลือกตั้งที่ไม่เป็นทางการ ณ ที่ประชุมสาธารณะ อีกสองปีต่อมาอาบู บาคร์ก็ถึงแก่ความตาย และโอมาร์ได้ขึ้นครองตำแหน่งแทน โอมาร์เป็นกาลิฟาอยู่เป็นเวลาสิบปี

อาบู บาคร์ และโอมาร์เป็นบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ที่ได้วางรากฐานแห่งความยิ่งใหญ่ของศาสนาอิสลามและของพวกอาหรับ ในฐานะกาลิฟาท่านทั้งสองนี้เป็นทั้งประมุขแห่งศาสนาและประมุขแห่งวงการเมือง คือ เป็นกษัตริย์และสันตปาปาในตัวบุคคลเดียว แต่ถึงแม้จะมีตำแหน่งอันสูงส่ง และอำนาจแห่งรัฐของท่านเข้มแข็งยิ่งขึ้นทุกที ท่านทั้งสองก็ยึดมั่นอยู่กับวิถีแห่งการดำรงชีวิต อยู่อย่างง่าย ๆ ของตน ไม่ยอมสนับสนุนความหรูหราฟุ่มเฟือยและความโอ่อ่า ระบอบประชาธิปไตยของอิสลามเป็นสิ่งที่มีชีวิตชีวาสำหรับพวกเขา แต่ไม่สู้นานสักเท่าใดนักพวกนายทหารและพวกที่มียศสูง ๆ ของท่านทั้งสองเองก็พากันหันไปหาเครื่องแพรพรรณและสิ่งหรูหราฟุ่มเฟือย ได้มีผู้เล่าเรื่องราวมากมายเกี่ยวกับอาบูบาคร์ และโฮมาร์ ตำหนิติเตียนและลงโทษนายทหารเหล่านี้ มิหนำซ้ำยังร้องไห้เมื่อเห็นความฟุ่มเฟือยชนิดนี้อีกด้วย ท่านทั้งสองรู้สึกว่า

ความเข้มแข็งของตนอยู่ที่การดำรงชีวิตลำเค็ญเหลือพร้อมกันนั้นก็รู้สึกว่า หากพวกเขาพากันหันไปหาสิ่งหรูหราฟุ่มเฟือยของราชสำนักเปอร์เซีย หรือคอนสแตนติโนเบิล พวกอาหรับก็จะเสื่อมโทรม แล้วก็จะล่มจม

แม้แต่ในระยะสั้น ๆ เพียงสิบกว่าปีนี้ คือ ในระหว่างที่อาบู บาคร์ กับ โอมาร์ปกครองอยู่ พวกอาหรับก็ได้ยังความปราชัยให้แก่ทั้งจักรวรรดิโรมันตะวันออก และกษัตริย์ราชวงศ์ซัสซะนิดแห่งเปอร์เซีย เยรูซาเล็มนครอันศักดิ์สิทธิ์ของพวกยิว และพวกคริสเตียนได้ถูกยึดครองโดยพวกอาหรับ อาณาจักรทั้งหมดของซีเรีย, อิรัคและเปอร์เซียเล่าก็ได้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของจักรวรรดิอาหรับใหม่นี้

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ศูนย์วิทยทรัพยากร เฉลิมพระเกียรติแห่งชาติ

พวกอาหรับพิชิตตั้งแต่สเปญไปจดมองโกเลีย

๒๓ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๕๓๒

พระมหะหมัดก็เช่นเดียวกับบรรดาศาสดาแห่งศาสนาอื่น ๆ ทรงเบี่นขบถต่อขนบธรรมเนียมแห่งสังคมมากหลายประการที่มีอยู่ในขณะนั้น อาศัยความงายไม่ประดิษฐ์ประดอย และความตรงไปตรงมา ประกอบกับรสชาติแห่งประชาธิปไตยและความเสมอภาค ศาสนาที่พระองค์ทรงสั่งสอนจึงเบี่นที่จับอกจับใจมหาชนในประเทศเพื่อนบ้านทั้งหลาย ซึ่งได้ถูกพวกมหากษัตริย์ผู้ทรงอำนาจสิทธิ์ขาด และพวกพระผู้กดขี่และทรงอำนาจสิทธิ์ขาดพอปาน ๆ กัน พากันกดหัวมานานโข มหาชนเหล่านี้เออมระอาต่อระเบียบเก่าแก่และอยู่ในภาวะอันสุกงอมสำหรับความเปลี่ยนแปลง ศาสนาอิสลามได้ยื่นความเปลี่ยนแปลงนี้ให้แก่พวกเขา และก็เบี่นความเปลี่ยนแปลงที่พึงต้อนรับด้วยความยินดี เพราะอิสลามได้ทำให้พวกเขาดีขึ้นในหลาย ๆ ทาง ทั้งยังได้ทำให้ทารุณกรรมอันเก่าแก่มากหลายสิ้นสุดลง ด้วยศาสนาอิสลามมิได้ทำให้การขูดรีดมหาชนยุติลงได้อย่างมากมายก็จริงหรอก แต่ทว่าก็ได้ทำให้การขูดรีดนี้ลดน้อย

ลงไปเพียงเท่าที่เกี่ยวกับพวกมุสลิม พร้อมกับทำให้พวกเขารู้สึกว่า พวกเขาล้วนแต่สังกัดอยู่ในภราดรภาพอันยิ่งใหญ่อันหนึ่งอันเดียวกัน

ดังนั้นพวกอาหรับจึงก้าวจากชัยชนะหนึ่งไปสู่อีกชัยชนะหนึ่ง บ่อยทีเดียวที่พวกเขาได้ประสบความมีชัยโดยปราศจากการต่อสู้ ภายในเวลายี่สิบห้าปีหลังจากพระศาสดาของพวกเขาดับขันธ์ไปแล้ว ทางด้านหนึ่งพวกอาหรับได้พิชิตทั่วทั้งอาณาจักรเปอร์เซีย, ซีเรีย, อาร์เมเนีย และเอเชียกลางอีกนิดหน่อย ส่วนทางตะวันตกได้พิชิตอียิปต์ กับพื้นที่เล็กน้อยทางอาฟริกาเหนือ อียิปต์ได้ตกไปอยู่ในกำมือพวกเขาด้วยความสะดวกสบายอย่างยิ่งเนื่องจากอียิปต์ประสบความทุกข์ร้อนอย่างสาหัสจากการขูดรีดของจักรวรรดิโรมัน และจากการแก่งแย่งแข่งดีกันในระหว่างนิกายต่าง ๆ ของคริสตศาสนา มีเรื่องเล่ากันมาว่าพวกอาหรับได้เผาหอสมุด แห่งนครอเล็กซานเดรียอันมีนามอุโฆษ แต่ในบัจจุบันเชื่อกันว่าเรื่องนี้หาเป็นความจริงไม่ พวกอาหรับมีนิสัยชอบหนังสือเกินไปกว่าที่จะประพฤติด้วยลักษณาการอันบ่าเถื่อนเช่นนี้ อย่างไรก็ดีการณ์น่าจะเป็นว่า จักรพรรดิธิโอโดซิอูสแห่งคอนสแตนติโนเปิล ซึ่งพ่อได้เคยเล่าให้ลูกฟังเป็นบางสิ่งบางอย่างมาแล้วนั่นแหละ เป็นผู้มีความผิดในการ

ทำลายหอสมุดที่กล่าวนั้น หรือมิฉะนั้นก็มีส่วนในการนั้น ส่วนหนึ่งแห่งหอสมุดนั้นได้ถูกทำลายมาก่อนหน้านั้นช้านาน คือในระหว่างการเข้าล้อมเมืองในรัชสมัยของยูเลียสซีซาร์ ธิโอโดซิอูสไม่เห็นชอบด้วยกับหนังสือนอกศาสนาเก่า ๆ ของกรีค ซึ่งว่าด้วยเทพนิยายปรัมปราและปรัชญาเก่า ๆ ของกรีค พระองค์ทรงเป็นคริสตศาสนิกที่มีศรัทธาแก่กล้าจนเกินไป *กล่าวกันว่าพระองค์ได้ทรงใช้หนังสือเหล่านั้นเป็นเชื้อเพลิง เพื่อยังความอบอุ่นแก่ห้องสรงของพระองค์*

พวกอาหรับคงรุกก้าวเรื่อยไปทั้งทางตะวันออกและทางตะวันตก ทางตะวันออกเฮรัต, คาบูลและบัลค์ตกอยู่ในกำมือ แล้วพวกเขาก็ได้เข้ามาถึงแม่น้ำสินธุและแคว้นซินธ์ แต่พวกเขาก็ไม่ได้เข้าไปในอินเดียเลยไปจากสองแห่งนั้น ความสัมพันธ์ของพวกเขากับบรรดาประมุขของอินเดียดำเนินไปฉันมิตรอันดียิ่งเป็นเวลาหลายร้อยปี ส่วนทางตะวันตกพวกเขาก็ก้าวหน้าไปเรื่อยๆ กล่าวกันว่าโอคบาแม่ทัพของเขาได้ยกทัพข้ามอาฟริกาเหนือจนบรรลุถึงมหาสมุทรแอตแลนติค บนฝั่งทะเลด้านตะวันตกของถิ่น ซึ่งในบัจจุบันนี้เป็นที่รู้จักกันว่ามอรอคโค เขาค่อนข้างผิดหวังในการที่มีมหาสมุทรมากั้นกางขวางหน้าเช่นนั้น เขาลงเรือไปในท้องทะเลให้ไกลที่สุดเท่าที่

เขาจักสามารถไปได้ และแล้วก็แสดงความเศร้าสลดใจต่อพระผู้เป็นเจ้า ในการที่ตามแนวทางนั้น ไม่มีแผ่นดินที่จะให้เขาพิชิตในนามของพระองค์อีกแล้ว!

จากมอรอคโคและอาฟริกา พวกอาหรับได้ข้ามท้องทะเลแคบๆเข้าไปในเสปญและยุโรป พวกกรีคสมัยโบราณเรียกช่องแคบนี้ว่า *เสาศิลาของเฮลคิวลิส* แม่ทัพอาหรับผู้ข้ามไปสู่ยุโรปได้ขึ้นบก ณ ยิบรอลต้า และตัวของนามนี้เองก็ชวนให้เรารำลึกถึงเขานามของแม่ทัพผู้นั้น คือ ตาริค (Tariq) และนามอันแท้จริงของยิบรอลต้า คือ จะบัล-อัต–ตาริค(Jabal -ut-Tariq)โขดหินของตาริค

สเปญได้ถูกปราบปรามพ่ายแพ้อย่างรวดเร็ว แล้วพวกอาหรับก็หลั่งไหลเข้าไปในฝรั่งเศสตอนใต้ ดังนั้นในราว ๑๐๐ ปี นับแต่การคับขันธ์ของพระมหะหมัด จักรวรรดิ์ของอาหรับจึงได้แผ่อาณาเขตตั้งแต่ตอนใต้ของฝรั่งเศสและสเปญ ข้ามอาฟริกาเหนือไปถึงคลองสุเอซ แล้วข้ามอาเรเบีย,เปอร์เซียและเอเชียกลางไปจดพรมแดนมองโกเลีย อินเดียอยู่นอกจักรวรรดิ์นี้ยกเว้นแต่แคว้นซินธ์ ยุโรปกำลังถูกพวกอาหรับโจมตีจากสองด้าน โจมตีโดยตรง ณ คอนสแตนติโนเปิ้ลและโจมตีฝรั่งเศส โดยผ่านมาทางอาฟริกาพวกอาหรับมีอยู่ทางตอนใต้ของฝรั่งเศสมี

จำนวนน้อย และอยู่ห่างไกลจากบ้านเกิดเมืองนอนของตน เหลือเกิน โดยประการฉะนี้ พวกเขาจึงไม่อาจได้รับช่วย เหลือจากอาเรเบียมากนัก เพราะขณะนั้นอาเรเบียกำลังวุ่นวาย อยู่กับการพิชิตเอเชียกลาง แต่ถึงกระนั้นพวกอาหรับในฝรั่ง เศสเหล่านี้ก็ยังทำให้ประชากรแห่ง ยุ โรปตะวันตก อกสั่นขวัญ แขวนไปตามๆกันและได้จัดให้มีการร่วมกำลังกันครั้งใหญ่เพื่อ ต่อสู้พวกเขาชาร์ลส์มาร์เตล (Charles martel) เป็นประมุข ของกำลังร่วมนั้น และในปี ค.ศ.๗๓๒ เขาได้ปราบพวกอาหรับ พ่ายแพ้ในการสัประยุทธ ณ เมืองทัวร์สในฝรั่งเศสความมีชัย ครั้งนี้ได้ช่วยให้ยุโรปหลุดพ้นจากเงื้อมมือของพวกอาหรับ นัก ประวัติศาสตร์ผู้หนึ่งกล่าวว่า *"บนที่ราบแห่งเมืองทัวร์ส พวกอา หรับได้ศูนย์เสียจักรวรรดิแห่งโลก ขณะที่หวดหวิดจะตกอยู่ในเงื้อม มือของตนอยู่แล้ว"* ไม่เป็นที่สงสัยเลยว่า หากพวกอาหรับมี ชัย ณ เมืองทัวร์สประวัติศาสตร์ของยุโรปน่าจะได้เปลี่ยนแปลง ไปอย่างใหญ่หลวง เพราะไม่มีใครอีกแล้วที่จะสกัดกั้นพวก เขาไว้ในยุโรป และพวกเขาก็คงจะได้ยาตราทัพข้ามไปยัง คอนสแตนติโนเบิล แล้วทำให้จักรวรรดิ์โรมันตะวันออก ตลอดจนรัฐต่างๆที่อยู่ตามทางถึงกาลอวสาน และศาสนาอิส ลามเล่าก็น่าจะได้เป็นศาสนาของยุโรปแทนศาสนาคริสต อีก

ประการหนึ่งการเปลี่ยนแปลงอย่างอื่นๆก็คงจะได้อุบัติขึ้นด้วยประการทั้งปวง แต่นี่ก็เป็นเพียงจินตนาการที่เตลิดเปิดเปิงไปเท่านั้น ตามความเป็นจริงที่ได้บังเกิดขึ้น พวกอาหรับได้ถูกสะกัดกั้นไว้ในฝรั่งเศส อย่างไรก็ดี, พวกเขายังคงอยู่และได้มีอำนาจปกครองอยู่ในสเปญ หลัง จาก นั้น เป็น เวลาหลายร้อยปี

พวกอาหรับได้พิชิตตั้งแต่สเปญไปจดมองโกเลียระเหเร่ร่อนจากท้องทะเลทรายเหล่านี้ ได้กลายเป็นประมุขอันสง่าผ่าเผยของจักรวรรดิ์ซึ่งใหญ่หลวง พวกเขาได้ถูกขนานนามว่าพวกซาราเซน ซึ่งบางทีจะมาจากคำว่า sakra และ nashin—ผู้อาศัยอยู่ตามท้องทะเลทราย แต่มีข้ามีนานพวกผู้อาศัยอยู่ตามท้องทะเลทรายเหล่านี้ก็หันไปดำเนินชีวิตอย่างชาวเมืองและเต็มไปด้วยสิ่งหรูหราฟุ่มเฟือย ปราสาทราชมณเฑียรก็ชูยอดสล้างขึ้นมาตามหัวเมืองของพวกเขาทั้งๆที่พวกเขาได้มีชัยชนะในประเทศต่างๆ ที่ห่างไกล พวกเขาก็หาอาจที่จะกำจัดนิสัยเก่าแก่ที่ชอบทะเลาะเบาะแว้งในหมู่พวกของตนเองได้ไม่แน่นอนละ, ตอนนี้มีสิ่งอันคู่ควรแก่การทะเลาะเบาะแว้งอยู่ที่เดียว เพราะตำแหน่งประมุขแห่งอาเรเบีย หมายถึงการมีอำนาจปกครองเหนือจักรวรรดิ์อันใหญ่หลวง ดังนั้นจึงได้มีการ

ทะเลาะกันด้วยตำแหน่งกาลิฟาเนือง ๆ มีการทะเลาะกันภายในวงศ์ตระกูล ซึ่งนำไปสู่สงครามกลางเมือง การทะเลาะวิวาทกันหลายครั้งหลายหน เหล่านี้ยังให้มีการแตกแยกกันอย่างใหญ่โตในศาสนาอิสลาม แล้วได้มีการจัดตั้งนิกายขึ้นสองนิกาย สุหนี่และชิเอต์ (Sunnis and Shiahs, นามนิกายที่ถอดเป็นไทยได้นำเอามาจาก "ลัทธิของเพื่อน" ของ "เสฐียรโกเศศ - นาคะประทีป"—ผู้แปล) ซึ่งยังคงมีอยู่จนกระทั่งบัจจุบัน

หลังจากการปกครองของกาลิฟา ผู้ยิ่งใหญ่สองคนแรก อาบู บาคร์ และโอมาร์ไม่นานนัก ความยุ่งยากก็ได้อุบัติขึ้น อาลีสามีของฟาติมะ ซึ่งเป็นธิดาของพระมหะหมัด ได้เป็นกาลิฟาอยู่ชั่วระยะเวลาสั้นๆ แต่การต่อสู้กันก็ยังคงดำเนินอยู่เรื่อยไป อาลีได้ถูกฆ่าตาย และหลังจากนั้นมานานพอดู ฮุส—เซน บุตรชายของเขาพร้อมด้วยครอบครัว ก็ได้ถูกสังหารอยู่บนที่ราบการ์บะลา โศกนาฏกรรมแห่งการนี้แหละที่พวกมุสลิม และโดยเฉพาะอย่างยิ่งพวกชิเอต์ ได้แสดงความโศกเศร้าอาลัยอาวรณ์บีแล้วบีเล่าในเดือนโมฮาร์รัม (Moharram)

ตอนนี้กาลิฟาได้กลายเป็นกษัตริย์สมบูรณาญาสิทธิราชย์ ความเป็นประชาธิปไตย และการเลือกตั้งที่เกี่ยวกับตัวเขาไม่มีร่องรอยอะไรเหลือหรืออยู่เลย กาลิฟาเป็นเหมือนกับ

กษัตริย์สมบูรณาญาสิทธิราย์ชคนอื่นๆ ในยุคของเขาไม่ผิดเพี้ยน ตามทางทฤษฎี, กาลิฟายังคงดำรงตำแหน่งประมุขทางศาสนาด้วย คือเป็นจอมทัพแห่งมวลสาวกของพระมหะหมัด แต่ถึงกระนั้น ประมุขเหล่านี้หลายท่านก็ลบหลู่ดูแคลนศาสนาอิสลาม ซึ่งถือกันว่าพวกเขา คือองค์อุปถัมภ์อย่างแท้จริง

พวกกาลีฟา เป็นบุคคลอยู่ในแขนงแห่งวงศ์ตระกูลของพระมหะหมัดซึ่งเป็นที่รู้จักกันว่าพวกโอมเมยาด (Ommeyades) เป็นเวลาราวร้อยปี ดามัสกัสได้ถูกสร้างขึ้นเป็นนครหลวงของพวกเขา และนครอันเก่าแก่นี้ก็กลายเป็นนครอันสวยงาม มลังเมลืองด้วยปราสาทราชมณเฑียร, สุเหร่า, น้ำพุ และร้านรวงการประปาของดามัสกัส เป็นสิ่งขึ้นชื่อลือชาในระหว่างยุคนี้พวกอาหรับได้สร้างสถาปัตยกรรมแบบพิเศษขึ้น ซึ่งในกาลต่อมาได้เป็นที่รู้จักกันว่า สถาปัตยกรรมแบบเซรานิค ในสถาปัตยกรรมแบบนี้ มีการประดับประดาไม่สู้มาก เป็นสถาปัตยกรรมชนิดเรียบๆ แต่ทว่าก็สง่างามและวิจิตรความคิดเบื้องหลังสถาปัตยกรรมแบบนี้ก็คือ ต้นปาล์มอันงามชดช้อยของอาเรเบียและซีเรีย โค้งซุ้มประตู เสา, หอยอดแหลมของสุเหร่าและยอดทรงกลมเหล่านี้ ล้วนสะกิดใจให้ระลึกถึงหมู่ไม้ต้นปาล์มที่เป็นรูปซุ้มประตูโค้ง และเป็นรูปยอดทรงกลม ซึ่งเคยเห็นมาจากที่ใดที่หนึ่ง

สถาบัตยกรรมแบบนี้ก็ได้มายังอินเดียด้วยเหมือนกัน แต่ที่นี่มันได้ตกอยู่ใต้อิทธิพลของความคิดแห่งอินเดีย แล้วได้วิวัฒน์ไปเป็นแบบผสม ตัวอย่างอันงดงามที่สุดของสถาบัตยกรรมเซรานิคหลายชั้นยังคงอยู่ในสเปญจนกระทั่งทุกวันนี้.

ความมั่งคั่งและจักรวรรดิได้นำมาซึ่งสิ่งหรูหราฟุ่มเฟือย, การกีฬาต่าง ๆ และศิลปะของสิ่งหรูหราฟุ่มเฟือย การแข่งม้าเป็นความบันเทิงอันโปรดปรานของพวกอาหรับ กีฬาโปโล, การล่าสัตว์ และหมากรุกก็ดุจกัน ความคลั่งไคล้ในดนตรี และโดยเฉพาะอย่างยิ่งในการร้องเพลงก็ดาษดื่นเป็นที่นิยมกันทั่วไปทีเดียว นครหลวงเต็มไปด้วยนักร้องที่มีพรรคพวกติดสอยห้อยตาม และพวกนักอาศัยกินพ่วงท้ายมาเป็นแถว

การเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวงได้ค่อย ๆ บังเกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่ง แต่ทว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เคราะห์ร้ายอย่างยิ่ง เรื่องนี้อยู่ในภาวะของสตรี ในหมู่สตรีอาหรับมิได้มีขนบธรรมเนียมแยกสตรีอยู่ต่างหากจากผู้ชายและใช้ผ้าคลุมหน้า(Purdah) อย่างใดเลย พวกเธอมิได้ถูกแยกไว้ต่างหากจากผู้ชาย และซ่อนไว้ลับตาชาย พวกเธอเคลื่อนไหวไปมาอยู่ในที่สาธารณะพากันไปยังสุเหร่าและไปฟังปาฐกถา มิหนำซ้ำยังได้แสดงปาฐกถาเสียอีกด้วย การประสบความสำเร็จได้ทำให้พวก

อาหรับเลียนแบบขนบธรรมเนียมของสองจักรวรรดิ์ อันเก่าแก่ที่อยู่ข้างใดข้างหนึ่งของพวกเขา จักรวรรดิ์โรมันตะวันออกและเปอร์เซีย พวกอาหรับได้มีชัยต่อจักรวรรดิ์โรมันตะวันออกและได้ทำให้เปอร์เซียถึงกาลอวสาน แต่ตัวของพวกเขาเองสิกลับพ่ายแพ้แก่นิสัยอันเลวร้ายมากมายหลายอย่างของจักรวรรดิ์ทั้งสองนี้ กล่าวกันว่าเนื่องมาแต่อิทธิพลของคอนสแตนติโนเบิลกับเปอร์เซียนี่แหละ ที่การแยกผู้หญิงไว้ต่างหากจากผู้ชายได้เริ่มขึ้นในหมู่ชาวอาหรับ ระบบนางบำเรอ (harem) ได้ค่อย ๆ เริ่มขึ้นทีละเล็กละน้อย พร้อมกันนั้นผู้ชายกับผู้หญิงก็พบปะซึ่งกันและกันในวงสังคมน้อยลงไปทุกที เป็นความเคราะห์ร้ายที่การแยกผู้หญิงไว้ต่างหากจากผู้ชายนี้ได้กลายมาเป็นลักษณะอันเด่นของสังคมอิสลาม และเมื่อพวกมุสลิมได้เข้ายังที่นี่ อินเดียก็ได้ความรู้ในเรื่องนี้มาจากพวกเขา มันยังให้พ่อพิศวงงงงวยในการคิดไปว่า เดี๋ยวนี้คนหลายคนก็ยังคงอยู่ในกรอบแห่งขนบธรรมเนียมอันบ้าเถื่อนนี้ เมื่อใดพ่อนึกถึงสตรีที่ถูกแยกไว้ต่างหาก ตัดขาดออกจากโลกภายนอก พ่อก็อดที่จะนึกถึงคุกหรือสวนสัตว์เสียมิได้! ถ้าครั้งหนึ่งแห่งประชากรของประเทศถูกเก็บซ่อนไว้ในลักษณะประหนึ่งอยู่ในคุก ประชาชาติจะสามารถก้าวหน้าได้อย่างไรกัน!

เคราะห์ดีที่อินเดีย ได้ฉีกขนบธรรมเนียมแยกสตรีไว้ต่างหาก และใช้ผ้าคลุมหน้า (purdah) ทิ้งไปอย่างรวดเร็ว แม้แต่สังคมของพวกมุสลิมก็ได้ปลดเปลื้องตัวเองออกจากภาวะอันน่ากลัวนี้แล้วเป็นส่วนใหญ่ ในเตอร์กี เคมาล ปาชา ได้ดำเนินการให้เลิกขนบธรรมเนียมชนิดนี้แล้วโดยสิ้นเชิง ส่วนในอียิปต์เล่าก็กำลังปลาศนาการไปอย่างรวดเร็ว

ขอกล่าวถึงอีกสิ่งหนึ่ง แล้วข้อก็จะจบจดหมายฉบับนี้ พวกอาหรับเต็มไปด้วยความกระตือรือร้น ในเรื่องศาสนาของตนโดยเฉพาะอย่างยิ่งในตอนต้น ๆ แห่งการตื่นตัวของพวกเขา แต่ถึงกระนั้นพวกเขาก็เป็นประชากรที่ใจคอกว้างขวาง และความมีใจคอกว้างขวาง ยอมให้ผู้อื่นถือศาสนาได้ตามใจชอบนี้ มีตัวอย่างอยู่มากมาย ในเยรูซาเล็ม กาลิฟา โอมาร์ได้แสดงให้เห็นเป็นตัวอย่างที่สำคัญในเรื่องนี้ ในประเทศสเปญมีประชากรที่นับถือคริสเตียนอยู่เป็นจำนวนมากมาย พวกคริสเตียนเหล่านี้มีเสรีภาพแห่งความรู้สึกผิดชอบโดยเต็มภาคภูมิ ในอินเดียพวกอาหรับไม่เคยได้มีอำนาจปกครอง นอกจากแคว้นซินธ์ แต่ทว่าก็มีการติดต่อกันอยู่เนือง ๆ และความสัมพันธ์ที่ว่านี้เป็นไปอย่างฉันมิตร แท้ที่จริง, สิ่งที่น่าสังเกตที่สุดในประวัติศาสตร์แห่งยุคนี้ ก็ได้แก่ความขัดแย้งกันอย่าง

ขาวกับดำในระหว่างความมีใจกว้าง ยอมให้ผู้อื่นนับถือศาสนาได้ตามใจชอบของพวกอาหรับมุสลิม กับความมีใจแคบไม่ยอมให้ผู้คนถือศาสนาได้ตามใจชอบของพวกคริสเตียนในยุโรปนั่นเอง

โครงร่างของสังคมแบ่งออกเป็นชั้น ๆ ชนหนึ่งอยู่เหนืออีกชั้นหนึ่ง ประชาชนเป็นเรือนล้าน ๆ ที่อยู่ก้นบึ้ง ถูกขูดรีดโดยชนชั้นทั้งมวล ที่อยู่เหนือขึ้นไป และต้องทนรับน้ำหนักของชนชั้นที่อยู่เหนือขึ้นไปทั้งหมด

ฉะนั้นคนที่อยู่เบื้องบน จึงเอาระแวดระวังให้ระบบนี้ดำรงอยู่ชั่วกลปาวสาน

๕๐

แบกแดดและฮารูนอัน-ราชิด

๒๗ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๙๓๒

ก่อนที่จะกลับไปพูดถึงประเทศอื่นๆ ขอให้เราดำเนินเรื่องราวของพวกอาหรับต่อไป

ตามที่พ่อได้บอกแก่ลูกในจดหมายฉบับที่แล้ว พวกกาหลิบเป็นบุคคลอยู่ในแขนง โอมเมยาดแห่งวงศ์สกุลของพระศาสดามหะหมัดเป็นเวลาเกือบ ๑๐๐ ปี พวกเขาดำเนินการปกครองประเทศจากดามัสกัส และในระหว่างการปกครองของพวกเขา พวกอาหรับมุสลิมได้ชูธงชัยแห่งอิสลามไปกว้างและไกล ในขณะที่พวกอาหรับพิชิตดินแดนต่างๆ ที่อยู่ห่างไกล พวกเขากลับทะเลาะวิวาทกันที่ในบ้าน แล้วก็เกิดสงครามกลางเมืองขึ้นเนืองๆ ในที่สุดวงศ์โอมเมยาดก็ถูกโค่นลงโดยบุคคลที่อยู่ในอีกแขนงหนึ่ง แห่งวงศ์สกุลของพระมหะหมัด บรรดาที่สืบสายลงมาจากลุงอับบาสของพระองค์ และด้วยเหตุนี้ จึงเรียกว่าพวก อับบาไซด์ (Abbasides) พวกอับบาไซด์ได้ปรากฏตัวขึ้นมาในฐานะผู้แก้แค้นความทารุณโหดร้ายของพวกโอมเมยาด แต่หลังจากพวกเขาได้ชัยชนะแล้ว พวก

เขากลับมีผีมือเลิศกว่าพวกโอมเมยาดในเชิงทารุณโหดร้าย และการสังหารหมู่ พวกเขาเที่ยวติดตามล่าเอาตัวพวกโอมเมยาดเท่าที่สามารถค้นพบได้มาทั้งหมด แล้วก็สังหารเสียด้วยวิธีการอันน่าเกลือน

เหตุการณ์นี้เกิดในปี ค.ศ. ๗๕๐ ซึ่งเป็นตอนเริ่มต้นแห่งรัชสมัยอันยืดเยื้อของกาหลิบวงศ์อับบาไซด์ เป็นการเริ่มต้นที่ไม่สู้จะผาสุกหรือเป็นมงคลมากมายอะไรนัก แต่ถึงกระนั้นยุคแห่งวงศ์อับบาไซด์ก็เป็นยุคอันสุกใสในประวัติศาสตร์ของพวกอาหรับทีเดียว อย่างไรก็ตาม, เที่ยวนี้ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากยุคของวงศ์โอมเมยาดอย่างมากมาย สงครามกลางเมืองในอาระเบียได้ทำความสั่นสะเทือนให้แก่จักรวรรดิ์ทั้งหมด พวกอับบาไซด์มีชัยที่บ้านแต่ในประเทศซึ่งอยู่ห่างไกลข้าหลวงอาหรับเป็นพวกโอมเมยาด และไม่ยอมรับนับถือกาหลิบแห่งวงศ์อับบาไซด์ หลังจากนั้นมินาน อาฟริกาเหนือหรือผู้สำเร็จราชการแห่งอิฟริเกีย (Ifrikia) ดังที่พวกเขาเรียกขานกัน ก็ได้เป็นอิสระไม่มากก็น้อย และอียิปต์ก็เป็นอิสระในทำนองเดียวกัน แท้ที่จริง, อียิปต์ยังได้ก้าวไปไกลจนถึงกับประกาศกาหลิบอีกองค์หนึ่ง อียิปต์อยู่ใกล้ชิดพอที่จะถูกคุกคามและถูกบังคับให้ยอมจำนน และเหตุการณ์

ชนิดนี้ก็ได้มีขึ้นเป็นครั้งคราว แต่อิฟริเกียหาได้ถูกแทรกแซงไม่ และสำหรับสเปญนั้นเป็นดินแดนที่อยู่ห่างไกลเกินกว่าที่จะปฏิบัติการอย่างใด ๆ ได้ ดังนั้นเราจึงเห็นว่าจักรวรรดิอาหรับได้แตกแยกออกจากกันเมื่อพวกอับบาไซด์ได้ขึ้นเถลิงอำนาจ กาหลิบมิใช่ประมุขแห่งโลกมุสลิมทั้งหมดสืบไปแล้ว ตอนนี้ กาหลิบ มิใช่ จอม ทัพ แห่ง มวล สาวกของ พระมหะหมัด ศาสนาอิสลามก็ไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันต่อไป พวกอาหรับในสเปญกับพวกอับบาไซด์ไม่ชอบซึ่งกันและกันเห็นได้ชัดจนถึงกับแต่ละฝ่ายรู้สึกชื่นชมยินดีในเคราะห์กรรมของอีกฝ่ายหนึ่ง

ทั้ง ๆ ที่เหตุการณ์ทั้งมวลเป็นไปเช่นนี้ กาหลิบแห่งวงศ์อับบาไซด์ ก็ล้วนแต่เป็นกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ และจักรวรรดิของพระองค์ก็เป็นจักรวรรดิอันยิ่งใหญ่ ดังที่จักรวรรดิทั้งหลายจะพึงเป็นไป ความเลื่อมใสและพลังความสามารถเก่า ๆ ซึ่งได้พิชิตบรรดาขุนเขาและได้แผ่กระจายออกไปราวกับไฟลามทุ่ง ไม่มีปรากฏให้เห็นอีกต่อไป ความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ ก็ไม่มีอยู่แล้ว ส่วนความเป็นประชาธิปไตยเล่าก็เหลืออยู่เพียงนิดหน่อย จอมทัพแห่งมวลสาวกพระมหะหมัดแทบจะไม่แตกต่างไปจากกษัตริย์เหนือกษัตริย์ทั้งหลายแห่งเปอร์เซีย ผู้ซึ่งได้

ถูกพวกอาหรับแห่งยุคต้น ๆ ปราบพ่ายแพ้ไป หรือจักรวรรดิ์ ณ คอสแตนติโนเบิ่ลนั้นเลย ในพวกอาหรับแห่งยุคของพระศาสดามหะหมัด มีการดำเนินชีวิตและความเข้มแข็งอย่างแปลกประหลาด ซึ่งแตกต่างไปจากความเข้มแข็งบรรดากองทัพของพวกกษัตริย์เป็นอันมาก พวกเขามีชื่อบรรลืออยู่ในโลกแห่งยุคของเขา บรรดากองทัพและพวกจ้าวพากันล้มระเนระนาดเมื่อเผชิญกับการบุกอันเหลือวิสัยจะต้านทานของพวกเขาพวกมหาชนต่างพากันเออมระอาพวกเจ้าเหล่านี้ เพราะฉะนั้นจึงรู้สึกเหมือนกับว่าพวกอาหรับจะนำความเปลี่ยนแปลงอันคูมีท่าทีว่าจะดีกว่าและนำการปฏิวัติทางสังคมมาให้แก่พวกเขา

ตอนนี้สิ่งทั้งมวลที่กล่าวนี้ได้เปลี่ยนแปลงไปสิ้นแล้ว เดี๋ยวนี้บรรดาบุรุษลูกทะเลทรายได้พากันพำนักอยู่ในปราสาทราชวังและบริโภคอาหารอันมีรสโอชาที่สุดแทนลูกอินทะผาลัม พวกเขามีความสุขสบายโขอยู่ ดังนั้นพวกเขาจะพึงกังวลเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงและการปฏิวัติทางสังคมทำไมกัน? พวกเขาได้พากเพียรที่จะแข่งขันกับจักรวรรดิ์เก่า ๆ ในเชิงความสง่างาม พร้อมกันนั้นพวกเขาก็ได้รับเอาขนบธรรมเนียมอันชั่วร้ายเหล่านั้นมาใช้ สิ่งหนึ่งในขนบธรรมเนียมดังกล่าวนี้ก็คือ การแยกสตรีไว้ต่างหากจากผู้ชาย ตามที่พ่อได้เล่าให้ลูกฟังมาแล้ว

บัดนี้นครหลวงได้ย้ายจากดามัสกัสไปอยู่ที่นครแบกแดดในอิรัก การเปลี่ยนแปลงตัวนครหลวงนี้ก็เป็นเรื่องสำคัญอยู่เพราะ แบกแดด เคยเป็นที่ ประทับใน ฤดูร้อน ของพวกกษัตริย์แห่งเปอร์เซีย อนึ่งแบกแดดห่างไกลจากยุโรปยิ่งกว่าดามัสกัส พวกอับบาไซด์จึงมองไปทางเอเซียยิ่งกว่าทางยุโรป นับแต่นี้เป็นต้นไป ความพยายามที่จะยึดคอนสแตนติโนเบิลยังคงดำเนินต่อไปอีกตั้งหลายครั้งหลายหน ทั้งได้มีสงครามกับประชาชาติต่าง ๆ แห่งยุโรปหลายครั้ง แต่ทว่าสงครามเหล่านี้ส่วนมากเป็นไปในเชิงป้องกัน ยุคแห่งความมีชัยดูมีท่าที่ว่าจะได้สิ้นสุดลงแล้ว และบรรดาทายาทสืบแห่งวงศ์อับบาไซด์ได้พากเพียรที่จะทำให้จักรพรรดิ์นั้นคงขึ้น เพียงเท่าที่ตกทอดมาถึงพวกเขาจักรวรรดิ์นี้ใหญ่โตเอาการอยู่ ถึงแม้จะไม่มีสเปญและอาฟริกาก็ตามเถอะ

แบกแดด! ลูกจำนครนี้ไม่ได้หรือ? และฮารูนอัล-ราชิด, ชาเอราชาด และเรื่องราวทั้งหลายอันวิเศษที่บรรจุอยู่ในหนังสือ "อาหรับราตรี" (Arabian Nights) นั้นเล่าจำได้ไหม ? แบกแดดเป็นนครหลวงอันกว้างใหญ่ไพศาล ที่เต็มไปด้วยปราสาทราชวัง, สถานที่ราชการ, โรงเรียน, วิทยาลัยและร้านค้าขายของใหญ่ ๆ ตลอดจนสวนธรรมชาติและสวนสาธารณะ

พ่อค้าวานิชดำเนินการค้าขายกับตะวันตกอย่างกว้างขวาง ข้าราชการจำนวนมากมายติดต่ออยู่กับส่วนต่างๆ แห่งจักรวรรดิ์ทั้งหลายที่อยู่ห่างไกลมิได้ขาด และการปกครองซึ่งสลับซับซ้อนยิ่งขึ้นทุกที ได้ถูกแบ่งแยกออกเป็นหลายแผนก ระบบการไปรษณีย์อันมีประสิทธิภาพได้เชื่อมโยงไปทั่วทุกมุม แห่งจักรวรรดิ์ไว้กับนครหลวง โรงพยาบาลเล่าก็มีอยู่เอนกอนันต์ อาคันตุกะจากทั่วทิศภพได้หลั่งไหลเข้ามาสู่แบกแดด โดยเฉพาะอย่างยิ่งพวกผู้คงแก่เรียน, นักศึกษา และพวกศิลปิน เพราะเป็นที่รู้กันทั่วไปว่ากาหลิบยินดีต้อนรับบุคคลทั้งมวล บรรดาที่คงแก่เรียนและที่ทำนิชำนาญในศิลปะ

ตัวของกาหลิบเอง ดำรงชีวิตด้วยความหรูหราฟุ่มเฟือยอย่างยิ่ง และแวดล้อมด้วยข้าทาส และพวกสตรีของเขาได้ถูกนำไปเก็บไว้ในฮาเร็ม จักรวรรดิ์ของอับบาไซด์ก้าวขึ้นสู่ความรุ่งเรืองแต่เปลือกนอกอย่างสุดยอดระหว่างรัชสมัยของฮารูนอัล-ราชิด ตั้งแต่ ค.ศ. ๗๘๖ ถึง ๘๐๙ คณะทูตจากจักรพรรดิ์ของจีน และจากจักรพรรดิ์ชาร์ลมาญทางตะวันตก ได้มาเฝ้าฮารูน ทั้งในด้านศิลปะแห่งการปกครอง ในด้านค้าขายและในด้านส่งเสริมการศึกษา แบกแดดกับอาณาจักรของอับบาไซด์ก้าวหน้ากว่ายุโรปในยุคกระโน้นเป็นอันมาก ยกเว้นแต่สเปญที่เป็นของอาหรับ

ยุคของอับบาไซด์น่าสนใจเป็น พิเศษสำหรับเราเนื่องจากความสนใจใหม่ ๆในวิทยาศาสตร์ที่ยุคนี้ได้เริ่มต้น ดังที่ลูกทราบ, วิทยาศาสตร์ ในโลกสมัยปัจจุบันเป็นสิ่งใหญ่โตเสียเหลือเกิน และเราก็เป็นหนี้บุญคุณอยู่แก่ยุคนี้อย่างใหญ่หลวง วิทยาศาสตร์ไม่นั่งลงนึง ๆ แล้วก็สวดวิงวอนให้สิ่งต่างๆอุบัติขึ้น หากต้องการที่จะค้นให้พบว่าทำอย่างไรสิ่งต่างๆจึงอุบัติขึ้น วิทยาศาสตร์ทดลองและพิสูจน์ครั้งแล้วครั้งเล่า ลางทีก็ล้มเหลว ลางทีก็ประสบความสำเร็จ และดังนั้นวิทยาศาสตร์จึงเพิ่มพูนความรู้ให้แก่มนุษย์ทีละเล็กทีละน้อย โลกสมัยปัจจุบันของเรานี้ผิดแปลกไปจากโลกสมัยโบราณหรือยุคกลางเป็นอันมาก ความผิดแปลกกันอย่างมากมายนี้เนื่องมาแต่วิทยาศาสตร์ เพราะโลกปัจจุบันถูกสร้างขึ้นโดยวิทยาศาสตร์

ในหมู่ประเทศสมัยโบราณ เราไม่พบวิธีการทางวิทยาศาสตร์ในอียิปต์, หรือจีน หรืออินเดีย เราเพียงแต่พบวิธีการทางวิทยาศาสตร์นิดหน่อยในกรีคยุคเก่า ในโรมวิธีการทางวิทยาศาสตร์ก็ได้อันตรธานไปอีกครั้งหนึ่ง แต่พวกอาหรับได้มีจิตใจในการค้นคว้าทางวิทยาสาศตร์นี้ และดังนั้นพวกเขาจึงอาจถูกถือกันว่าเป็นบิดาแห่งวิทยาศาสตร์สมัยปัจจุบัน ในวิชาบางอย่าง อาทิแพทย์และคณิตศาสตร์ พวกอาหรับได้ศึกษามา

จากอินเดียเป็นอันมาก พวกผู้คงแก่เรียนและนักคณิตศาสตร์ชาวอินเดียได้หลั่งไหลเข้ามาสู่แบบแคดเป็นจำนวนมากมายนักศึกษาชาวอาหรับหลายคนได้ไปยังตักสิลา ในอินเดียภาคเหนือซึ่งยังเป็นมหาวิทยาลัยที่สำคัญ มีการศึกษาวิชาแพทย์เป็นพิเศษ บรรดาหนังสือภาษาสันสกฤตที่เกี่ยวกับวิชาแพทย์และอื่นๆได้ถูกแปลออกเป็นภาษาอาหรับเป็นพิเศษ พวกอาหรับได้ศึกษาจากจีนก็หลายสิ่งหลายอย่าง เช่น การทำกระดาษ แต่พวกเขาก็ได้ทำการค้นคว้าของตนเอง และได้ค้นพบสิ่งสำคัญหลายอย่าง โดยอาศัยพื้นความรู้ที่ได้มาจากคนอื่น ๆ *พวกอาหรับได้สร้างกล้องโทรทัศน์ และเข็มทิศของนักเดินเรือขึ้นเป็นครั้งแรก ส่วนในทางการแพทย์, และศัลยแพทย์ชาวอาหรับก็มีชื่อหอมขจรขจายไปทั่วยุโรป*

แน่นอนทีเดียว, แบกแดดเป็นศูนย์กลางที่สำคัญแห่งกิจกรรมอันทรงภูมิปัญญาเหล่านี้ ทางตะวันตก, คอร์โดบา (Cordoba) นครหลวงแห่งสเปญของอาหรับ เป็นศูนย์กลางแห่งหนึ่ง ในโลกอาหรับยังมีศูนย์กลางแห่งมหาวิทยาลัยอื่น ๆ อีกเป็นอันมาก เป็นแหล่งที่ชีวิตของผู้ทรงวุฒิปัญญาเฟื่องฟู–มีไคโร หรืออัลคะฮิรา (Cairo or al-Qahira) คือ "*ผู้ชนะ*" บัสรา และ คูฟา แต่แบกแดดก็สูงตระหง่านอยู่เหนือนครอัน

ขึ้นชื่อลือนามทั้งมวลเหล่านี้ เพราะแบกแดดเป็น "นครหลวงแห่งศาสนาอิสลาม, เป็นนัยน์ตาของอิรัค, เป็นที่ตั้งของจักรวรรดิ์, เป็นศูนย์กลางแห่งความงาม วัฒนธรรมและศิลปะ" ดังที่นักประวัติศาสตร์ชาวอาหรับพรรณนาไว้ นครแบกแดดมีพลเมืองมากกว่า ๒,๐๐๐,๐๐๐ คน และโดยประการฉะนี้จึงใหญ่โตยิ่งกว่ากัลกัตตา หรือบอมเบย์สมัยปัจจุบัน

ลูกอาจรู้สึกทึ่งเมื่อทราบว่า การสวมถุงเท้าสั้นและยาวจนติดนิสัยนั้น กล่าวกันว่าได้ริเริ่มขึ้นในหมู่คนร่ำรวยในนครแบกแดด ถุงเท้าเหล่านี้เรียกกันว่า "mozas" และคำภาษาฮินดูสตานสำหรับสิ่งนี้ก็คงต้องได้มาจากคำนี้ "chemise" ของฝรั่งเศสซึ่งมาจากคำ "Kamis" และเสื้อเชิ้ตก็มาจากอาหรับทำนองเดียวกัน ทั้งคำ kamis และ moza ได้เกิดจากอาหรับแล้วแพร่ไปยังไบแซนทีนส์ในคอนสแตนติโนเบิล และจากที่นั่นไปสู่ยุโรปอีกเป็นทอด ๆ

พวกอาหรับได้เคยเป็นนักท่องเที่ยวผู้ยิ่งใหญ่เนืองๆพวกเขาคงเดินทางไกลข้ามท้องทะเลต่างๆ แล้วจัดตั้งอาณานิคมขึ้นในอาฟริกา บนฝั่งทะเลของอินเดีย, ในแถบมลายู และแม้แต่ในจีนสืบไป นักท่องเที่ยวเรืองนามคนหนึ่งของพวกเขาคืออัลเบรุนีผู้ซึ่งเข้ามายังอินเดีย และได้ทิ้งจดหมายเหตุแห่งการเดินทางไว้ให้เราอ่านเช่นเดียวกับเหียนจัง

พวกอาหรับก็เป็นนักประวัติศาสตร์ด้วยเหมือนกัน ฉะนั้นเราจึงรู้เรื่องราวเกี่ยวกับพวกเขาเป็นอันมากจากหนังสือต่าง ๆ และประวัติศาสตร์ของพวกเขาเอง และเราทั้งปวงก็ตระหนักกันดีว่าพวกเขาช่างสามารถเขียนเรื่องราว และนิยายเริงรมย์ได้อย่างวิเศษเสียนี่กระไร คนเป็นล้าน ๆไม่เคยได้ยินกิตติศัพท์ของกาลิฟาวงศ์อับไซด์ และของจักรวรรดิ์นั้น แต่ใคร ๆ ก็รู้จักแบกแดด นครแห่งนิยาย Alf Laila wa Laila คือ "พันหนึ่งราตรี" นครแห่งความลึกลับและนิยายพิศวาสจักรวรรดิ์ในจินตนาการมักจะดูเป็นจริงเป็นจังยิ่งกว่า และยั่งยืนกว่าจักรวรรดิ์ตัวจริงเสมอ

เมื่อฮารูนอัล–ราชิดสิ้นพระชนม์ไปแล้วมินาน ก็บังเกิดความยุ่งยากขึ้นในจักรวรรดิ์อาหรับ คือเต็มไปด้วยความไม่สงบเรียบร้อย และส่วนต่าง ๆ ของจักรวรรดิ์ก็แตกแยกออกจากกันไป เจ้าเมืองต่าง ๆ ได้ตั้งตนเป็นประมุขสืบเชื้อสายกันต่อไป ส่วนกาหลิบก็ยิ่งไร้อำนาจมากขึ้นทุกที จนกระทั่งมาถึงยุคที่กาหลิบองค์หนึ่ง ทรงปกครองเฉพาะนครแบกแดดกับหมู่บ้านที่แวดล้อมอยู่เท่านั้น ขณะนั้นบุรุษผู้เข้มแข็งหลายท่านได้ปรากฏตัวออกมาชั่วขณะหนึ่ง ผู้เข้มแข็งหลายท่านได้ปกครองประเทศจากแบกแดด และได้ทำให้กาหลิบตกอยู่ใต้อำนาจของพวกเขา

ในขณะเดียวกัน ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของอิสลามได้กลายเป็นเรื่องของอดีตอันไกลไปเสียแล้ว อาณาจักรต่างๆ ที่แตกแยกออกจากกันได้โผล่ขึ้นมาทุกหนทุกแห่ง ตั้งแต่อียิปต์ไปจดโกระสานในเอเชียกลาง และจากทางตะวันออกไกลออกไปกว่านั้น ชนเผ่าที่เร่ร่อนต่าง ๆ ก็ยังคงเคลื่อนไปทางตะวันตกพวกเตอร์กเก่าแห่งเอเชียกลางได้กลายเป็นมุสลิม และได้เข้ามาครอบครองนครแบกแดด คนพวกนี้ได้เป็นที่รู้จักกันว่า พวกเตอร์กเซลจุค (Seljuq Turks) เตอร์กพวกนี้ได้ปราบกองทัพไบแซนทีน แห่งคอนสแตนติโนเบิลพ่ายแพ้อย่างยับเยิน ซึ่งยังความประหลาดใจให้แก่ยุโรปเป็นที่ยิ่ง เพราะยุโรปได้คิดกันว่า พวกอาหรับและมุสลิมได้ใช้กำลังหมดสิ้นไปแล้ว และกำลังอ่อนแอลงไปทุกที เป็นความจริงว่าพวกอาหรับทรุดโทรมลงอย่างหนัก แต่บัดนี้พวกเตอร์กเซลจุคได้โผล่ขึ้นมาบนเวที เพื่อชูธงชัยแห่งอิสลาม แล้วถือธงชัยนี้ไปท้ายทายยุโรป

ดังที่เราจะได้เห็นมิช้ามินานการท้าทายเช่นว่านี้ก็เปิดฉากขึ้น และบรรดาประเทศคริสตศาสนาแห่งยุโรปได้จัดตั้งกองทัพครูเสด เพื่อต่อสู้กับพวกมุสลิมแล้วได้กลับพิชิตเยรูซาเล็ม นครอันศักดิ์สิทธิ์ของตนอีกวาระหนึ่ง

ศาสนาคริสต์และอิสลามได้ต่อสู้กัน เพื่อครองความเป็นใหญ่ในซีเรีย, ปาเลสไตน์ และเอเชียน้อยเป็นเวลากว่า ๑๐๐ ปี ยังผลให้แต่ละฝ่ายสิ้นกำลังวังชา และแผ่นดินแทบทุกกระเบียดนิ้วของประเทศเหล่านี้ อาบโชกชุ่มด้วยหยาดโลหิตของมนุษย์ บรรดาหัวเมืองใหญ่ ๆ และนครอันรุ่งเรืองของส่วนต่าง ๆ เหล่านี้ ไดศูนย์เสียการค้าขาย และความยิ่งใหญ่ของตนไป ส่วนท้องทุ่งอันอุดมเล่าก็ได้เปลี่ยนรูปโฉมกลายเป็นป่าดงพงพี

พวกเขาได้ต่อสู้ซึ่งกันและกันดังพรรณนามาแล้วนั้น แต่ข้ามทวีปเอเชียไปในมองโกเลีย เจงกิสข่านได้ปรากฏโฉมออกมาก่อนหน้าที่การต่อสู้ของพวกเขาจะได้ผ่านพ้นไปเสียด้วยซ้ำ เจงกิสข่านได้ถูกเรียกว่า *ขาวมองโกลผู้เขย่าโลก* และเขาก็จะเขย่าเอเชียและยุโรปจริง ๆ เขาและผู้สืบเชื้อสายของเขาได้ทำลายแบกแดด พร้อมด้วยจักรวรรดิ์พินาศลง ล่วงมาถึงเวลาที่พวกมองโกลได้ทำลายนครแบกแดดอันยิ่งใหญ่และขึ้นชื่อลือนามเป็นการเบิดฉากการปราบปรามนั้น นครนี้แทบจะกลายเป็นกองเถ้าถ่านอยู่แล้ว และส่วนใหญ่ของประชากรจำนวน ๒,๐๐๐,๐๐๐ คน ได้นอนตายกันเกลื่อนกลาดดาษดานี่เป็นเหตุการณ์ในปีค.ศ. ๑๒๕๘

เดี๋ยวนี้แบกแดดได้กลับเป็นนครอันรุ่งเรืองอีกวาระหนึ่ง และเป็นนครหลวงของรัฐอิรัค แต่ทว่าก็เป็นแต่เพียงเงาของตัวนครในอดีตของตนเท่านั้น เพราะแบกแดดไม่เคยฟื้นขึ้นมาจากมรณกรรมและความเศร้าสลด ที่พวกมองโกลได้นำมาสู่นั้นเลย

กรมศิลปากร
หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ

เมื่อใดพ่อนึกถึงสตรีที่ถูกแยกไว้ต่างหาก ตัดขาดออกจากโลกภายนอก พ่อก็อดที่จะนึกถึงคุกและสวนสัตว์เสียมิได้ !

ถ้าครึ่งหนึ่งแห่งประชากรของประเทศ (สตรี) ถูกเก็บซ่อนไว้ในลักษณะประหนึ่งอยู่ในคุก ประชาชาติจะสามารถก้าวหน้าไปได้อย่างไรกัน ?

๕๑

ตั้งแต่สารนาถมาหมุดในอินเดียภาคเหนือ

๑ มิถุนายน ค.ศ. ๑๙๓๒

เราต้องหยุดชะงักเรื่องราวเกี่ยวกับพวกอาหรับหรือซาราเซนของเราเสียชั่วขณะแล้วหันไปมองดูประเทศอื่นๆ ในขณะที่พวกอาหรับมีอำนาจยิ่งขึ้นทุกที, ได้ทำการปราบปรามและแผ่กระจายออกไป แล้วเสื่อมลงนั้น ในอินเดีย, ในจีน และในประเทศต่างๆ ของยุโรป อะไรบังเกิดขึ้นบ้างเล่า? เราได้มองกันมาบ้างนิดหน่อยแล้ว คือ การยังความปราชัยให้แก่พวกอาหรับ ณ เมืองทัวร์ส์ ในฝรั่งเศส เมื่อ ค.ศ. ๗๓๒ โดยกองทัพสมทบกำลังกันภายใต้ชาร์ลส์มาเตล, ความมีชัยของพวกอาหรับในเอเชียกลาง และการเข้ามายังแคว้นซินธ์ในอินเดียของพวกเขา ขอให้เราหันกลับไปสู่อินเดียเป็นอันดับแรก

ชารษา วารธนา แห่งคะนาอูจ ได้สิ้นพระชนม์เมื่อปี ค.ศ. ๖๔๘ และความเสื่อมทรามในทางการเมืองของอินเดียภาคเหนือได้ปรากฏให้เห็นชัดยิ่งขึ้น พร้อมๆ กับการสิ้นพระชนม์ของพระองค์ ในอดีตความเสื่อมทรามนี้ก็ได้คืบหน้ามา

แล้วนานพอดู การต่อสู้กันในระหว่างศาสนาฮินดูกับพุทธศาสนาเกื้อกูลต่อความเปลี่ยนแปลงไปในทางเสื่อมนี้ ในระหว่างรัชสมัยของฮารษา มองดูภายนอกมีการแสดงความแกล้วกล้า แต่ก็เพียงชั่วขณะเดียวเท่านั้น ภายหลังรัชกาลของพระองค์ รัฐย่อม ๆ ได้โผล่ขึ้นมาในอินเดียภาคเหนือหลายรัฐ บางครั้งก็มีความรุ่งเรืองชั่วระยะเวลาสั้น ๆ บางครั้งก็ทะเลาะวิวาทซึ่งกันและกัน เป็นสิ่งน่าประหลาดใจในข้อที่ว่า แม้แต่ในชั่วระยะเวลา ๑๐๐ ปีหรือกว่านั้น ภายหลังฮารษาศิลปะและงานสาธารณะอันสวยงามมากหลายก็ได้ถูกสร้างขึ้น นักเขียนภาษาสันสกฤษนามอุโฆษหลายท่าน อาทิ ภาวะภูติ (Bhavabhuti) และราชะ เสกรา (Rajasekhara) ได้ดำรงชีวิตอยู่ในยุคนั้น และกษัตริย์หลายพระองค์ ซึ่งไม่มีความสำคัญในทางการเมือง ทรงมีชื่อเสียงในทางศิลปะ และการศึกษาซึ่งเจริญขึ้นภายใต้การปกครองของพระองค์ องค์หนึ่งในจำนวนกษัตริย์เหล่านี้ ราชาโภชา (Raja Bhoja) แทบจะได้กลายเป็นกษัตริย์ตัวอย่างตามแบบนิยายปรัมปราไปทุกวันนี้ ประชาชนก็กล่าวขวัญถึงพระองค์ในตำนองนั้น

แต่ถึงแม้จะมีจุดต่าง ๆ อันทอแสงประกายสุกใสเหล่านี้ ภาคเหนือก็กำลังเสื่อมลง ภาคใต้ทำหน้าที่เป็นผู้นำและมีรัศมี

บดบังภาคเหนืออีกวาระหนึ่ง ในจดหมายฉบับก่อน (ฉบับที่ ๔๔) พ่อได้เล่าให้ลูกพังเล็ก ๆ น้อย ๆ เกี่ยวกับภาคใต้ในยุคนั้น คือเกี่ยวกับกษัตริย์วงศ์จายุคยา, จักรวรรดิโชลา, พวกบัลลวะ และพวกราษฎร์กูต ทั้งยังเล่าให้ลูกพังเกี่ยวกับสังกราจารย์ผู้ซึ่งแม้จะมีอายุสั้นก็อุตส่าห์ทำให้เกิดความประทับใจ ทั้งแก่พวกผู้คงแก่เรียนและพวกไม่คงแก่เรียนทั่วทั้งประเทศ และยังเกือบจะประสบความสำเร็จ ในการทำลายพุทธศาสนาในอินเดียอีกด้วย เป็นสิ่งน่าประหลาดใจในข้อที่ว่า แม้แต่ขณะที่เขาทำเช่นนั้นก็ยังจะมีศาสนาใหม่มาเกาะประตูของอินเดีย เพื่อท้าทายศาสนาที่มีอยู่ และต่อมาระแสแห่งความมีชัยก็หลั่งเข้ามา

พวกอาหรับได้มาถึงพรมแดนของอินเดียรวดเร็วพอใช้ แม้แต่ในขณะที่ฮารษายังดำรงพระชนม์ชีพอยู่ พวกเขายังยั้งอยู่ที่นั่นชั่วขณะ แล้วต่อมาก็เข้ายึดครองแคว้นซินธ์ ในปี ค.ศ. ๗๑๐ โมฮำมัด อิบน์ กาซิม หนุ่มวัยสิบเจ็ด ซึ่งเป็นผู้บัญชาการกองทัพอาหรับทัพหนึ่ง ได้ปราบปรามลุ่มแม่น้ำสินธุเรื่อยขึ้นไปจนถึงมูลตัน (Multan) ในแคว้นปัญจาบภาคตะวันตกนี้เป็นขอบเขตอันเต็มที่แห่งความมีชัยของพวกอาหรับในอินเดีย บางทีถ้าพวกเขาได้พยายามหนักหน่วงอีกสักหน่อย พวกเขาก็อาจได้ไปไกลกว่านั้นก็เป็นได้ ดูไม่น่าจะลำบากยาก

เย็นอะไรเลย เพราะอินเดียภาคเหนืออ่อนแอ แต่ถึงแม้จะมีการต่อสู้กันอย่างมากมาย ในระหว่างพวกอาหรับเหล่านี้กับบรรดาประมุขแห่งแว่นแคว้นใกล้เคียงกัน ก็หาได้มีความพยายามที่จะเอาชนะกันด้วยกำลังทัพที่จัดขึ้นอย่างมีระเบียบไม่ เพราะฉะนั้น กล่าวในทางการเมืองความมีชัยต่อแคว้นซินธ์ของพวกอาหรับนี้จึงมิใช่เรื่องสลักสำคัญ ความมีชัยต่ออินเดียของพวกมุสลิมจะบังเกิดขึ้น หลังจากนั้นอีกหลายร้อยปี แต่ในทางวัฒนธรรม การติดต่อของพวกอาหรับกับประชากรแห่งอินเดียมีผลอย่างใหญ่หลวง

พวกอาหรับได้มีความสัมพันธ์ฉันมิตรกับบรรดาประมุขของอินเดียทางภาคใต้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับพวกราษฎร์กูต พวกอาหรับเป็นจำนวนมากได้ตั้งถิ่นฐานลงตามชายฝั่งทะเลตะวันตกของอินเดีย แล้วได้สร้างสุเหร่าขึ้นตามถิ่นที่อยู่ของตนหลายแห่ง พวกนักท่องเที่ยวและพวกพ่อค้าชาวอาหรับเล่าก็ได้มาเยือนส่วนต่าง ๆ ของอินเดีย นักศึกษาอาหรับเป็นกลุ่มใหญ่ ๆ ได้เข้ามาศึกษาในมหาวิทยาลัยแห่งตักษะศิลา หรือตักสิลาทางภาคเหนือ ซึ่งขึ้นชื่อลือนามในวิชาการแพทย์เป็นพิเศษ กล่าวกันว่าในรัชสมัยของ ฮารูนอัลราชิด ผู้คงแก่เรียนที่ได้ศึกษาไปจากอินเดียได้รับตำแหน่งสูง ๆ ในนครแบกแดด

และพวกแพทย์ของอินเดียก็ได้ไปที่นั่น เพื่อจัดตั้งโรงพยาบาล และโรงเรียนการแพทย์ หนังสือสันสกฤตซึ่งว่าด้วยคณิตศาสตร์และดาราศาสตร์ เป็นจำนวนมาก ได้ถูกแปลออกไปเป็นภาษาอาหรับ

โดยประการฉะนี้ พวกอาหรับจึงได้ความรู้ไปจากวัฒนธรรมของอารยัน อินเดียมิใช่น้อย นอกจากนี้พวกเขายังได้ไปจากวัฒนธรรมแห่งอารยันของเปอร์เซียมิใช่น้อยด้วยเหมือนกัน ตลอดจนได้บางสิ่งบางอย่างไปจากวัฒนธรรมของพวกกรีคด้วย พวกเขาดูราวกับเป็นชาติใหม่ในวัยหนุ่มแน่นอันเต็มไปด้วยความกระปรี้กระเปร่า และพวกเขาก็ฉวยเอาประโยชน์จากวัฒนธรรม อันเก่าแก่ทั้งมวลบรรดาที่ได้พบเห็นอยู่รอบ ๆ ตัวของพวกเขา ทั้งได้ศึกษาจากวัฒนธรรมทั้งหลายเหล่านี้ด้วย พวกอาหรับได้สร้างบางสิ่งบางอย่างอันเป็นของตนเองขึ้นบนพื้นฐานแห่งความรู้ดังกล่าวนี้ ซึ่งเรียกกันว่าวัฒนธรรมเซราเซนนิค เมื่อเปรียบเทียบกับที่วัฒนธรรมอื่น ๆ จะพึงดำเนินไป วัฒนธรรมนี้มีชีวิตอันสั้น แต่ทว่าก็เป็นชีวิตอันรุ่งเรืองสุกใสซึ่งทอประกายตัดกับพื้นหลังอันมืดทมึนแห่งยุคกลางในยุโรป

เป็นสิ่งน่าประหลาดใจที่พบว่า ในขณะที่พวกอาหรับได้ประโยชน์จากการติดต่อกับวัฒนธรรมของกรีค, ของเปอร์เซีย และของอารยันอินเดียนั้น พวกอินเดีย, พวกเปอร์เซีย

และพวกกรีค ไม่สู้ได้ประโยชน์จากการติดต่อกับพวกอาหรับมากมายอะไรนัก บางทีข้อนี้อาจจะเนื่องมาจากความจริงที่ว่า อาหรับเป็นชาติใหม่ที่เต็มไปด้วยความกระปรี้กระเปร่าและความกระตือรือร้น ส่วนชาติอื่น ๆ ชราภาพ เดินไปตามร่องทางเก่า ๆ ที่เคยชินมาแล้ว และไม่สนใจใยดีต่อความเปลี่ยนแปลงกันเลย การที่อายุดูเหมือนจะมีผลต่อประชากรหรือต่อชาติอย่างเดียวกันกับที่มันมีต่อบุคคลแต่ละคน มันทำให้พวกเขาเคลื่อนไหวอย่างเชื่องช้า ขยับขยายตัวไม่ได้ทั้งในจิตใจและในร่างกาย เกาะแจอยู่กับประเพียบแบบแผนเก่า ๆ และหวาดกลัวการเปลี่ยนแปลงสักปานใดนั้น มันน่าประหลาดใจแท้ ๆ

ดังนั้น อินเดียจึงไม่ถูกกระทบกระเทือนมาก หรือเปลี่ยนแปลงไปมาก โดยการติดต่อกับพวกอาหรับซึ่งยึดเยื้อมาเป็นเวลาหลายร้อยปีนั้น แต่ถึงกระนั้นในระหว่างยุคอันยาวนานนี้อินเดียก็คงต้อง ได้ รู้บางสิ่งบางอย่างเกี่ยว กับศาสนาใหม่ คือ อิสลาม พวกมุสลิมพากันไปมา และสร้างสุเหร่า และบางคราวก็สั่งสอนศาสนาของตน ทั้งบางครั้งก็ได้ทำให้ผู้คนหันไปนับถือศาสนาของตนเสียอีกด้วยซ้ำ การณ์ทั้งนี้ในยุคกระโน้นดูเหมือนจะไม่มีข้อขัดข้องแต่ประการใดเลยความ

ยุ่งยากหรือความแตกร้าวในระหว่างศาสนาฮินดูและศาสนาอิสลามก็หามีไม่ พึงสังเกตในข้อนี้เพราะในยุคต่อมาความยุ่งยากและความแตกร้าวในระหว่างสองศาสนานี้ได้บังเกิดขึ้นจริง ๆ เมื่ออิสลามได้เข้ามายังอินเดียในฐานผู้พิชิตกระชับดาบอยู่ในมือ ในศตวรรษที่สิบเอ็ดนี่เองแหละที่ได้บังเกิดปฏิกิริยาตอบโต้อย่างรุนแรง พร้อมกันนั้นความมีใจกว้างมาแต่เก่าก่อนก็ได้หลีกทางให้แก่ความชิงชังและการต่อสู้กัน

ผู้ถือดาบซึ่งได้เข้ามายังอินเดียพร้อมกับไฟและการสังหารนี้คือ มาห์มุดแห่งกาซนี เดี๋ยวนี้กาซนี (Ghazni) เป็นเมืองเล็กๆในอาฟริกานิสตาน ในศตวรรษที่สิบรัฐหนึ่งได้โผล่ขึ้นมารอบๆกาซนี บรรดารัฐแห่งเอเชียกลางล้วนอยู่ภายใต้กาหลิบแห่งแบกแดดเพียงในนาม แต่, ดังที่พ่อได้เล่าให้ลูกฟังมาแล้ว ภายหลังการสิ้นพระชนม์ของฮารูนอัล-ราชิด กาหลิบได้อ่อนแอลง และแล้วยุคที่จักรวรรดิ์ของพระองค์แตกแยกออกไปเป็นรัฐอิสระหลายรัฐก็ได้มาถึง นี่คือยุคที่เรากำลังกล่าวขวัญกันอยู่ ทาสชาวเตอร์กผู้หนึ่งนามว่า ซูบุคตะกิน (Subuktabin) ได้เฉือนเอาดินแดนรอบๆกาซนี และกันธหารมาตั้งเป็นรัฐของตนรัฐหนึ่งเมื่อประมาณ

ค.ศ.๙๗๕ ท่านผู้นี้ได้โจมตีอินเดียด้วยเหมือนกัน ในยุคนั้นบุรุษผู้หนึ่งนามว่าไชยปาลเป็นราชาแห่งละโฮร์ ไชยปาลได้ยกทัพไปยังหุบเขาคาบูลด้วยความองอาจกล้าหาญยิ่ง เพื่อต่อต้านซูบูคตะกิแต่แล้วก็ได้นแต่ความปราชัย

มาห์มุดได้ขึ้นครองอำนาจต่อจากซูบูคตะกินบิดาของเขา เขาเป็นแม่ทัพผู้มีสติปัญญาหลักแหลม และเป็นผู้นำเหล่าทหารม้าที่วิเศษเขาเผ้าโจมตีอินเดียมีแล้วมีเล่า ปล้นสดมภ์และ ฆ่าผู้คนแล้วก็ขนเอาทรัพย์สมบัติ อันมหาศาล พร้อม ด้วยเชลยจำนวนมากกลับไป เขาได้กระทำการโจมตีรวมด้วยกันทั้งสิ้นสิบเจ็ดครั้ง และมีอยู่เพียงครั้งเดียวที่การโจมตีไม่ประสบผลสำเร็จคือการโจมตีเข้าไปในแคว้นกัสมีร์ การโจมตีครั้งอื่นๆล้วนแต่ประสบความสำเร็จทั้งนั้น เขาได้กลายเป็นบุรุษผู้น่าเกรงขามไปทั่วทั้งภาคเหนือ ส่วนทางใต้เขาได้ยกกองทัพลงไปไกลเพียงแค่เมืองปาฏลิบุตร,มธุรา, และโสมนาถ กล่าวกันว่าจากเมืองธะเนษวารา เขาได้กวาดเอาเชลยไปถึง ๒๐๐,๐๐๐ คนพร้อมด้วยทรัพย์สมบัติอันมหาศาล มีในเมืองโสมนาถนี่แหละที่เขาได้สมบัติมากที่สุด เพราะเมืองนี้มีโบสถ์อันใหญ่หลวงอยู่แห่งหนึ่ง และสิ่งของที่ได้มีผู้นำมาถวายตลอดเวลาหลายศตวรรษได้ถูกเก็บสะสมไว้ที่นี่ กล่าวกัน

ว่าเมื่อมาห์มุดใกล้เข้ามา ผู้คนหลายพันคนได้พากันมาอาศัยโบสถ์นี้เป็นที่หลบภัย ด้วยความหวังว่าคงจะเกิดการอัศจรรย์ขึ้น และหวังว่าเทพเจ้าซึ่งพวกเขาสักการบูชาคงจะปกปักรักษาพวกเขา แต่นอกจากในจินตนาการของผู้เลื่อมใสศรัทธาแล้ว ยากนักที่การปาฏิหาริย์จะอุบัติขึ้น มาห์มุดได้ทำลายโบสถ์และปล้นสดมภ์ผู้คนซึ่งรอคอยการปาฏิหาริย์ที่ไม่อุบัติขึ้นเลยนั้นได้ล้มตายเป็นจำนวนถึง ๕๐,๐๐๐ คน

มาห์มุดถึงแก่กรรมเมื่อปี ค.ศ.๑๐๓๐ ขณะนั้นแคว้นปั๋ญจาบและแคว้นซินธ์ทั้งหมดตกอยู่ภายใต้อำนาจของเขา เขาได้รับความนับถือว่าเป็นผู้นำอันยิ่งใหญ่คนหนึ่งของอิสลาม ที่ได้เข้ามาเผยแพร่ศาสนาอิสลามในอินเดีย คนมุสลิมส่วนมากรักเขา แต่คนฮินดูส่วนมากชิงชังเขา ตามความเป็นจริง ที่ จะถือ ได้ว่าเขาเป็นคน ที่นับถือศาสนา แน่นอนละ, เขาเป็นอิสลามิกชน แต่นั่นก็เป็นไปตามนิสัยที่ติดตัวมา เหนือสิ่งอื่นใด, เขาเป็นทหาร และก็เป็นทหารที่ฉลาดหลักแหลมเสียด้วย เขาได้เข้ามายังอินเดียเพื่อปราบปรามและปล้นสดมภ์ ดังที่พวกทหารมักจะกระทำกันอย่างน่าสลดใจ และไม่ว่าเขาอาจจะเป็นคนนับถือศาสนาใด ๆ เขาก็คงจะได้กระทำการไปเช่นนั้นดุจกันนั่นเอง เป็นเรื่องน่าทึ่งที่พบว่า เขาได้

กระทำการคุกคามบรรดาประมุขมุสลิมแห่งแคว้นซนธ์ เขาได้ไว้ชีวิตให้แก่ประมุขเหล่านี้ก็ต่อเมื่อพวกเขายอมจำนนถวายเครื่องราชบรรณาการให้เท่านั้น มิหนำซ้ำเขายังได้คุกคามที่จะเอาชีวิตกาหลิบแห่งนครแบกแดด และเรียกร้องเอาดินแดนซมาร์คันด์จากกาหลิบอีกด้วย เพราะฉะนั้นเราต้องไม่หล่นลงไปในความผิดพลาดอันเป็นธรรมดาสามัญ ด้วยการลงความเห็นว่ามาห์มุดเป็นสิ่งใดสิ่งหนึ่งยิ่งไปกว่าทหารผู้ประสบความสำเร็จ

มาห์มุด ได้พาเอาสถาปนิก และนักก่อสร้างชาวอินเดียจำนวนมากมายไปยังกาซนีพร้อมกับตัวเขา แล้วได้จัดสร้างสุเหร่าอันสวยงาม ซึ่งเขาขนานนามว่า *(เจ้าสาวผู้มาจากฟากฟ้า)* (the "Celestial Bride") ขึ้น ณ ที่นั้น เขาเป็นคนที่โปรดปรานอุทยานอย่างยิ่ง

เกี่ยวกับเมืองมธุรามาห์มุด ได้พรรณนาไว้ให้เรามองเห็นบ้างนิดหน่อย ซึ่งสำแดงให้เราประจักษ์ว่ามธุราเป็นนครอันยิ่งใหญ่สักปานใด ในจดหมายที่เขียนไปถึงเจ้าเมืองของเขาประจำกาซนี มาห์มุดกล่าวว่า *"ที่นี่ (ณ เมืองมธุรา) มีตึกรามนับพันมั่นคงดุจศรัทธาอันแน่วแน่มั่นคงแห่งสาวกของพระมหะหมัด และก็ดูไม่มีท่าทีเลยว่า นครนี้จะได้บรรลุถึงสภาพที่เป็นอยู่ในบัดจุบันนี้หาก ไม่มีการใช้จ่ายด้วยเงินเป็นจำนวนหลาย*

ล้านดินาร์[๑] ทั้งตึกรามเช่นนั้น ก็ไม่อาจสร้างขึ้นในที่อื่นได้ ภายในระเวลา ๒๐๐ ปี"

คำพรรณาถึงรูปร่างลักษณะของเมืองมธุรา โดยมาห์มุดนี้ เราได้อ่านกันในเรื่องราวที่พีร์ดอซีเป็นผู้เขียนไว้ พีร์ดอซีเป็นกวีเอกของเปอร์เซีย ซึ่งมีชีวิตอยู่ในสมัยของมาห์มุด พ่อยังจำได้ถึงการเอ่ยนามของเขา และงานชิ้นสำคัญของเขาคือหนังสือ *ชาห์นะมาห์* (Shahnamah) ไว้ในจดหมายฉบับหนึ่งที่พ่อเขียนถึงลูกเมื่อปีที่แล้ว มีเรื่องเล่ากันว่าหนังสือ *ชาห์นะมาห์* ได้ถูกเขียนขึ้นด้วยการขอร้องของมาห์มุด ผู้ซึ่งได้สัญญาว่าจะจ่ายค่าเขียนให้เขาเป็นเงินหนึ่งเหรียญทองดินาร์ต่อโคลงบทละสองบรรทัด แต่ปรากฏอย่างชัดแจ้งว่าพีร์ดอซีไม่มั่นใจในการเขียนอย่างรัดกุมหรือรวบรัด เขาจึงได้เขียนอย่างยาวเหยียด และเมื่อเขาได้ผลิตบทโคลงขึ้นมาหลายพันบทต่อหน้าของมาห์มุด เขาก็ได้รับคำชมเชยในงานของเขา แต่มาห์มุดรู้สึกเสียใจในคำมั่นสัญญาจ่ายเงินค่าเขียน ที่เขาได้กระทำขึ้นด้วยความหุนหันพลันแล่น เขาได้พยายามที่จะจ่ายบางสิ่งบางอย่างให้แก่กวีเอกซึ่งน้อยกว่าที่ตกลงกันไว้มาก พีร์ดอซีเดือดดาลเป็นที่สุดและไม่ยอมรับสิ่งใด ๆ ทั้งสิ้น

---

๑ dinars คือ เหรียญทองอาหรับสมัยโบราณ มีน้ำหนัก ๖๕ เกรน—ผู้แปล

เราได้ก้าวยาวจากฮารษาไปถึงมาห์มุด แล้วก็สำรวจประวัติศาสตร์ของอินเดียในระยะเวลา ๓๕๐ ปี หรือกว่าด้วยข้อความเพียงสองสามตอน พ่อคิดว่าเกี่ยวกับยุคอันยาวนานซึ่งน่าจะสนใจนี้ยังมีเรื่องที่ควรจะกล่าวอยู่อีกมาก แต่พ่อก็ไม่ค่อยจะทราบเกี่ยวกับยุคนี้ ดังนั้นการปิดปากอมภูมิไว้จึงเป็นสิ่งปลอดภัยแก่พ่อมากกว่า พ่อสามารถที่จะบอกแก่ลูกถึงบางสิ่งบางอย่างเกี่ยวกับกษัตริย์และประมุขทั้งหลาย บรรดาที่ได้รบพุ่งซึ่งกันและกัน และในบางครั้งบางคราวได้จัดตั้งอาณาจักรใหญ่ ๆ ขึ้นในอินเดียภาคเหนือ อาทิอาณาจักรบัญชลา (Panchala) เกี่ยวกับความทรมานของคะนาอูจนครอันยิ่งใหญ่ เกี่ยวกับว่านครนี้ได้ถูกโจมตีและถูกยึด โดยประมุขแห่งแคว้นกัสมีร์อยู่ชั่วระยะเวลาหนึ่ง แล้วก็ได้ถูกยึดโดยกษัตริย์แห่งเบงกอล และหลังจากนั้นยังได้ถูกยึดโดยพวกราษฎร์กูฏจากภาคใต้อีก แต่ประวัติเหล่านี้แทบจะไม่เป็นประโยชน์อะไรแก่โลกเลย รังแต่จะทำให้สับสนเท่านั้น

เดี๋ยวนี้เราได้มาถึงตอนสุดท้าย แห่งบทอันยาวเหยียดบทหนึ่งของประวัติศาสตร์อินเดีย บทใหม่ก็เริ่มต้น การแยกประวัติศาสตร์ออกไปเป็นห้วง ๆ นั้น ประการยากและก็มักผิดพลาดบ่อย ๆ ประวัติศาสตร์มีครูวนาคังกับกระแสน้ำไหล คือ

มันดำเนินเรื่อย–เรื่อยไป แต่ถึงกระนั้นมันก็เปลี่ยนแปลง บางครั้งเราก็สามารถมองเห็นปลายสุดของช่วงหนึ่งพร้อม ๆกับการเริ่มต้นของอีกช่วงหนึ่ง การเปลี่ยนแปลงเช่นว่านั้นมิใช่เป็นไปอย่างฉับพลัน เพราะทั้งสองช่วงกลมกลืนเข้าไปในกันและกัน ดังนั้นเราจึงมาถึงตอนท้ายขององค์หนึ่งในละคนแห่งประวัติศาสตร์อันไม่รู้จักจบ ทั้งนี้เพียงเท่าที่เกี่ยวกับอินเดีย สิ่งที่เรียกว่ายุคของฮินดูกำลังค่อย ๆ ใกล้ปิดฉากเข้าไปทุกที ส่วนวัฒนธรรมของอารยัน–อินเดีย ซึ่งได้เฟื่องฟูมาเป็นเวลาหลายพันปีนั้น ณ บัดนี้ก็จำต้องต่อสู้กับผู้เข้ามาใหม่ แต่พึงจำไว้ว่า การเปลี่ยนแปลงนี้หาเป็นไปอย่างฉับพลันไม่ มันเป็นการเปลี่ยนแปลงซึ่งดำเนินไปอย่างเชื่องช้า ศาสนาอิสลามได้เข้ามายังภาคเหนือพร้อมกับมาห์มุด ส่วนภาคใต้ความมีชัยของอิสลามไม่ได้กระทบกระเทือนตลอดกาล อันนานที่จะมีมาข้างหน้า และแม้แต่เบงกอลก็ปลอดภัยจากพวกมุสลิมเกือบ ๒๐๐ ปีเศษ ในภาคเหนือเราพบเมืองจิตตอร์ (Chittor) กลายเป็นจุดรวบรวมกำลังของชนในวงศ์วารราชปุต จิตตอร์นี้ขึ้นชื่อลือนามอย่างเหลือเกินในความกล้าหาญ โดยไม่คิดชีวิตในประวัติศาสตร์ยุคหลัง ๆ แต่กระแสแห่งความมีชัยของพวกมุสลิมก็แผ่กระจายออกไปอย่างแน่วแน่ไม่ลดละ ความกล้าหาญ

ของบุคคลไม่ว่าจะสักขนาดไหนก็ไม่สามารถยับยั้งไว้ได้ จึงไม่เป็นที่สงสัยเลยว่า อินเดียอันเก่าแก่ของพวกอารยัน–อินเดียกำลังเสื่อมโทรม

โดยที่ไม่สามารถยับยั้งชนต่างด้าวและผู้พิชิตได้ วัฒนธรรมของอารยัน อินเดียจึงได้หันไปใช้กลยุทธในเชิงป้องกันคือได้หดหัวเข้าไปอยู่ในกระดอง ด้วยความพยายามที่จะปกป้องตนเอง ได้ทำให้ระบบวรรณะซึ่งในกระทั่งขณะนั้นก็มีส่วนที่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเทศะ กลายเป็นสิ่งที่เข้มงวดและตายตัวยิ่งขึ้น ได้ริดรอนเสรีภาพของพวกผู้หญิงลงไป แม้แต่สภาบัญชาการของหมู่บ้านก็ได้เปลี่ยนแปลงไปสู่ความต่ำทรามอย่างช้า ๆ แต่ถึงแม้ขณะที่วัฒนธรรมนี้เสื่อมลงเมื่อเผชิญหน้ากับประชาชนที่กระปรี้กระเปร่ากว่าวัฒนธรรมนี้ก็ประสงค์ที่จะมีอิทธิพลเหนือคนเหล่านั้น และบั้นพวกเขาให้เป็นไปตามแบบของตนเอง และนั่นก็คืออำนาจแห่งการกลืน และการเลียนแบบ ที่ได้ประสบความสำเร็จอยู่บ้าง ในการทำให้มีชัยชนะต่อพวกผู้พิชิตของตนในทางวัฒนธรรม

ลูกต้องจำไว้ว่า การต่อสู้กันมิใช่เป็นไปในระหว่างอารยธรรมของอารยัน อินเดีย กับพวกอาหรับซึ่งมีอารยธรรมอันสูงส่ง การต่อสู้เป็นไปในระหว่างอินเดีย ซึ่งมีอารยธรรม

แต่ทว่าเสื่อมโทรม กับประชาชนจากเอเชียกลาง ซึ่งกึ่งมีอารธรรม และบางครั้งก็เป็นพวกเร่ร่อน ชนพวกนี้ได้พากันหันไปนับถือศาสนาอิสลามเมื่อไม่นานมานี้เอง เคราะห์ร้ายที่อินเดียติดต่อกับอิสลามด้วยความเสื่อมในอารยธรรม และด้วยความหวาดกลัวการโจมตีของมาห์มุดเช่นนี้ แล้วความชมชื่นก็นับวันแต่จะทวีขึ้นอย่างไม่ต้องสงสัย.

กรมศิลปากร หอสมุดแห่งชาติ

วิทยาศาสตร์ไม่นั่งลงนึ่ง ๆ แล้วก็ลงมือวิ่งวอนให้สิ่งต่าง ๆ อุบัติขึ้น หากต้องการที่จะค้นให้พบว่าทำไมสิ่งต่าง ๆ จึงอุบัติขึ้น วิทยาศาสตร์ทดลองและพิสูจน์ครั้งแล้วครั้งเล่า ดังนั้นวิทยาศาสตร์จึงเพิ่มพูนความรู้ให้แก่มนุษย์ทีละน้อย ๆ

โลกสมัยปัจจุบันถูกสร้างขึ้นโดยวิทยาศาสตร์

๕๒

ประเทศในยุโรปก่อเป็นรูปเป็นร่างขึ้น

๓ มิถุนายน ค.ศ. ๑๙๓๒

เราจะไปเยือนยุโรปกันเดี๋ยวนี้ดีไหม, ลูะรัก? เมื่อเราไปสำรวจดูยุโรปครั้งสุดท้ายนั้น ยุโรปกำลังอยู่บนทางแห่งความเสื่อม ความล่มจมของโรมได้มีความหมายถึงความล่มจมแห่งอารยธรรมในยุโรปตะวันตก ในยุโรปตะวันออก, นอกจากส่วนของดินแดนซึ่งอยู่ภายใต้รัฐบาลคอมมูนิสต์ในรัสเซียนั้นแล้ว ภาวะการณ์ยิ่งเสื่อมทรามไปกว่ายุโรปตะวันตกเสียด้วยซ้ำ อัตติลาพวกฮั่นได้กระจายเพลิงและความพินาศไปทั่วภูมิภาคที่ดีของยุโรป แต่จักรวรรดิโรมันตะวันออกนั้นถึงแม้จะเสื่อมโทรมก็ยังยืน และยังได้สำแดงการระเบิดแห่งพลังความสามารถออกมาเป็นครั้งคราวอีกด้วย

ทางด้านตะวันตก ภายหลังการสั่นสะเทือน ซึ่งความล่มจมของยุโรปได้ยังให้บังเกิดขึ้น, สิ่งต่างๆ เริ่มตั้งหลักลงบนวิถีทางใหม่ และกว่าจะตั้งหลักลงได้ก็ต้องใช้เวลานาน ถึงกระนั้นในขณะที่มันเคลื่อนโตขึ้นมาใครๆ ก็มองเห็นแบบแผนใหม่ได้ ศาสนาคริสต์ได้แพร่หลายออกไป บางครั้งก็ด้วยความช่วย

เหลือจากพวกนักบุญและบุรุษผู้ใฝ่สันติของตน และบางครั้งก็ด้วยความช่วยเหลือจากดาบแห่งพวกกษัตริย์นักรบของตน อาณาจักรใหม่ ๆ ได้โผล่ขึ้นมาหลายอาณาจักร ในฝรั่งเศสและเบลเยี่ยมตลอดจนบางส่วนของเยอรมนี พวกฟรังค์ (ซึ่งลูกต้องไม่เอาไปปะปนกับพวกฝรั่งเศส ได้จัดตั้งอาณาจักรขึ้น ภายใต้กษัตริย์ผู้มีนามว่าโคลวิส ซึ่งปกครองตั้งแต่ ค.ศ. ๔๘๑ จนถึง ๕๑๑ กษัตริย์วงศ์นี้เรียกว่าวงศ์เมโรวิงเยียน (Merovingian) ซึ่งเอามาจากนามปู่ของโคลวิส แต่ไม่นานกษัตริย์เหล่านี้ก็ได้ถูกนายทหารผู้หนึ่งแห่งราชสำนักสมุหราชมณเฑียร (Mayor of the palace)—ริดรอนอำนาจและบดบังรัศมีเสียหมด ครั้นแล้วสมุหราชมณเฑียรก็กลายเป็นตำแหน่งที่สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษและกำอำนาจทั้งปวงไว้โดยสิ้นเชิง บรรดาสมุหราชมณเฑียรเหล่านี้ เป็นประมุขของประเทศอย่างแท้จริง พวกที่มีนามว่ากษัตริย์เป็นแต่เพียงหุ่นเท่านั้น

ชาร์ลมาเตล สมุหราชมณเฑียรที่กล่าวนี้ผู้หนึ่งนั่นแหละที่ได้ปราบปรามพวกซาราเซนในการสัประยุทธครั้งใหญ่ ณ เมืองทัวร์สในฝรั่งเศสเมื่อค.ศ. ๗๓๒ เขาได้สะกัดกั้นคลื่นแห่งความมีชัยของพวกซาราเซนไว้ได้ด้วยชัยชนะครั้งนี้และในสายตาของพวกคริสเตียน เขาได้ชื่อว่าเป็นผู้รักษาความ

ปลอดภัยให้แก่ยุโรป เขาได้รับเกียรติภูมิและมีชื่อเสียงอย่างมากเนื่องในการนี้ เพราะเขาได้รับนับถือว่าเป็นผู้ปกป้องโลกแห่งคริสตศาสนาไว้ให้พ้นเงื้อมมือของศัตรู ขณะนั้นสันตปาปาแห่งโรมไม่สู้จะปรองดองกับจักรพรรดิแห่งคอนสแตนติโนเบิล ดังนั้นสันตปาปาจึงหันมาหาชาร์ลมาร์เตล เพื่อขอความช่วยเหลือ เปแปง (pepin) บุตรชายของเขาได้ตัดสินใจเรียกตัวเองเป็นกษัตริย์ พร้อมกับกำจัดกษัตริย์หุ่นซึ่งอยู่ที่นั่นออกเสียจากราชบัลลังก์ และแน่นอนละ, สันตปาปาได้ยินยอมพร้อมใจด้วยความยินดี

บุตรชายของเปแปงคือชาร์ลมาญตอนนี้สันตปาปาตกอยู่ในห้วงแห่งความทุกข์ร้อนอีกวาระหนึ่ง และได้เชื้อเชิญให้ชาร์ลมาญมาช่วยเหลือ ชาร์ลส์ได้ทำการช่วยเหลือและขับไล่พวกศัตรูของสันตปาปาออกไป ดังนั้นในเทศกาลคริสต์มาสแห่งปีค.ศ. ๘๐๐ จึงได้มีการประกอบพิธีอันมโหฬารขึ้นในโบสถ์ ขณะที่สันตปาปาสวมมงกุฎจักรพรรดิโรมันให้แก่ชาร์ลมาญจักรพรรดิโรมันอันศักดิ์สิทธิ์ซึ่งพ่อได้เขียนเล่ามาให้ลูกฟังก่อนหน้านี้ครั้งหนึ่งแล้วนั้นตั้งต้นนับแต่วันประกอบพิธีนี้เป็นต้นไป

มันเป็นจักรวรรดิอันแปลกประหลาด แต่ประวัติศาสตร์ในกาลต่อมาของจักรวรรดินี้ยังประหลาดยิ่งไปกว่านั้น

อีก เนื่องจากมันอันตรธานไปทีละน้อย ๆ ดุจเดียวกับแมวเชสเชิร์ ในเรื่องเด็กหญิง เอลิซ[1] ทิ้งแต่ความยิ้มแย้มไว้เบื้องหลัง โดยปราศจากร่องรอยของตัวตนแต่เรื่องนี้ยังไม่มาถึง และเราก็หาจำต้องสอดรู้สอดเห็นล่วงเข้าไปในอนาคตไม่

จักรวรรดิโรมันอันศักดิ์สิทธิ์นี้ หาใช่จักรวรรดิที่สืบทอดต่อเนื่องกันมาจากจักรพรรดิโรมันตะวันตกเก่าไม่ จักรวรรดินี้เป็นบางสิ่งบางอย่างที่ผิดแปลกกว่าแต่ก่อน คือถือว่าตัวเองเป็น "จักรวรรดิ" ซึ่งมีจักรพรรดิเป็นเจ้านายเหนือประมุขคนอื่น ๆ ทุกคนในโลกนี้—บางทีจะยกเว้นแต่สันตปาปาละกระมัง การต่อสู้กันเพื่อที่จะรู้ว่าใครยิ่งใหญ่กว่าในระหว่างจักรพรรดิและสันตปาปาได้ดำเนินมาเป็นเวลาหลายศตวรรษ แต่เรื่องนี้ก็เหมือนกันจะบังเกิดขึ้นในกาลภายหลัง สิ่งที่น่าสังเกตอยู่ในข้อที่ว่า จักรวรรดิใหม่นี้ถือกันว่าเป็นจักรวรรดิที่ฟื้นคืนชีพขึ้นมาจากจักรวรรดิโรมันเก่า ยามเมื่อครั้งดำรงความยิ่งใหญ่และโรม ได้ถูกกล่าวขวัญกันว่าเป็นเจ้าโลก แต่ก็ได้เพิ่มความคิดใหม่เข้าไปอีกว่า—โลกแห่ง

---

1 "Alice's Adventure in Wonderland" ของ เดวิส คาร์โรล—ผู้แปล

คริสตศาสนาและคริสต์จักรด้วยเหตุนี้จักรวรรดินี้จึง "ศักดิ์สิทธิ์" จักรพรรดิได้ถูกสมมุติกันขึ้นว่า มีลักษณะเป็น ผู้สำเร็จราชการของพระเจ้าที่ประจำอยู่บนพื้นพิภพ และสันตปาปาก็ดุจเดียวกัน เพียงแต่ว่าผู้สำเร็จราชการคนหนึ่งจัดการเกี่ยวกับเรื่องการเมือง และอีกคนหนึ่งจัดการเกี่ยวกับเรื่องศาสนาเท่านั้น อย่างไรก็ตาม,นี่เป็นความคิด และพ่อก็เข้าใจว่าจากความคิดนี้นี่เองแหละ ที่ความคิดในเรื่องเทวสิทธิของกษัตริย์ได้อุบัติขึ้นมาในยุโรป จักรพรรดิเป็นองค์อุปถัมภกแห่งศาสนา ลูกคงจะทึ่งเมื่อทราบว่า จนบัดนี้กษัตริย์แห่งอังกฤษก็ยังคงถูกขนานนามว่า เป็นองค์อุปถัมภกของคริสต์ศาสนา

จงเปรียบจักรวรรดิของโรมันนี้ กับกาลิฟา หรือกาหลิบ ซึ่งถูกขนานนามว่าเป็นจอมทัพแห่งสาวก ของพระมหะหมัดดูสิ แรกเริ่มทีเดียวจะเห็นว่า กาลิฟาเป็นจักรพรรดิและสันตปาปารวมกันอย่างแท้จริง แต่ในกาลต่อมากาลิฟาเป็นหัวหน้าเพียงในนามเท่านั้น ดังเราจะได้เห็นกันในโอกาสต่อไป

แน่นอนละ, บรรดาจักรพรรดิ ณ คอนสแตนติโนเปิลหาได้ทรงเห็นชอบกับการที่ "จักรวรรดิโรมันอันศักดิ์สิทธิ์" ได้อุบัติขึ้นมาใหม่ทางตะวันตกนี้ไม่ ในกาลที่สันตปาปาได้

สวมมงกุฎให้แก่ชาร์ลมาญนั้น สตรีคนหนึ่งนามไอรีนี ได้สถาปนาตัวของเธอเองเป็นมหาราชินี ณ คอนสแตนติโนเปิล เธอคือมนุษย์ใจสัตว์ (creature) ที่ได้ฆ่าลูกชายในไส้ เพื่อขึ้นเถลิงราชสมบัติเป็นมหาราชินีและในรัชสมัยของพระนางสิ่งต่าง ๆ ล้วนอยู่ในวิถีทางอันเลวร้าย นี่เป็นเหตุผลข้อหนึ่งที่ได้ทำให้สันตปาปา กล้าตีตนออกห่างจากคอนสแตนติโนเปิลด้วยการสวมมงกุฎให้แก่ชาร์ลมาญ

ตอนนี้ชาร์ลมาญได้เป็นประมุขแห่งโลกของคริสต์ศาสนาฝ่ายตะวันตกคือเป็นผู้สำเร็จราชการ ของพระเจ้าประจำพิภพ และเป็นจักรพรรดิแห่งจักรวรรดิอันศักดิ์สิทธิ์ ถ้อยคำเหล่านี้ช่างมีกังวานโอ่อ่าโอฬารเสียนี่กระไร! แต่ถ้อยคำเหล่านี้ก็อำนวยประโยชน์ให้แก่พวกเขา ด้วยการตบตาและสะกดจิตประชาชน อาศัยการเรียกพระเจ้าและศาสนามาช่วยเหลือตนมีอยู่บ่อย ๆ ทีเดียวที่ท่านผู้ทรงอำนาจได้มีความประสงค์ที่จะหลอกลวงคนอื่น ๆ พร้อมกันเพิ่มพูนอำนาจราชศักดิ์ของตนให้ยิ่งขึ้นไป สำหรับในสายตาของบุคคลธรรมดาสามัญนั้น กษัตริย์ก็ดี จักรพรรดิก็ดี ตลอดจนพระผู้บังสมณศักดิ์สูงก็ดี ล้วนแต่ได้กลายเป็นสิ่งมีชีวิตที่เป็นเงาสลัว ๆ และเลือนลางคือดูคลับคล้ายคลับคลาเหมือนจะเป็นพระเจ้าอยู่ห่าง

ไกลจากชีวิตธรรมดาสามัญลิบลับ และความลึกลับนี้ทำให้เขาเป็นที่หวาดเกรงของประชาชน จงเปลี่ยนประมวลแห่งการสักการบูชาอันประณีตพอ ๆ กัน ในโบสถ์หรือในวัดนั้น ดูสิมีการคำนับและการหมอบกราบ—ดังที่จีนเรียกว่า "โกเท้า" (kow-towing) เหมือนกัน เราได้รับการอบรมสั่งสอนให้สักการบูชาผู้ทรงอำนาจด้วยท่าทางต่าง ๆ นานานี้มาแต่ปฐมวัย มันเป็นการทำเพื่อกรณีย์ด้วยความหวาดกลัว หาใช่ด้วยความรักไม่

ชาร์ลมาญเป็นคนรุ่นเดียวกับฮารูนอัล – ราชิดแห่งแบกแดด ชาร์ลมาญได้ส่งสาส์นติดต่อกับกาหลิบองค์นี้ และ—พึงสังเกตข้อนี้ไว้จงดี—ได้เสนอแนะให้เป็นพันธมิตรกันในระหว่างของพระองค์ เพื่อทำศึกกับจักรวรรดิโรมันตะวันออกรวมทั้งทำศึกกับพวกซาราเซน (อาหรับมุสลิม—ผู้แปล) ในสเปญด้วย ดูเหมือนว่าข้อเสนอแนะนี้มิได้บังเกิดผลประการใด แต่ถึงกระนั้นมันก็กราดแสงสว่างลงมาให้มองเห็นหัวใจ ของพวกกษัตริย์และนักการเมืองได้อย่างแจ่มแจ้ง ลองนึกดูเถิด, จักรพรรดิแห่งจักรวรรดิอัน *"ศักดิ์สิทธิ์"* ผู้เป็นประมุขแห่งโลกของคริสต์ศาสนา ร่วมมือกับกาหลิบ ณ—แบกแดดทำการเป็นปฏิปักษ์ต่อชาติคริสเตียนชาติหนึ่ง และชาติอาหรับชาติ

หนึ่ง ลูกคงจำได้ว่า พวกซาราเซนแห่งสเปญไม่ยอมรับนับถือกาหลิบวงศ์อับบาไซด์แห่งแบกแดด พวกเขาได้ตั้งตัวเป็นอิสระ ฉะนั้นแบกแดดจึงมีข้อขุ่นข้องหมองใจอยู่กับพวกเขาก็อยู่ห่างไกลเกินไป สำหรับการต่อสู้ในระหว่างชาร์ลมาญกับคอนสแตนติโนเบิลเล่าก็ขาดเยื่อใยสิ้นความนับถือซึ่งกันและกัน คู่นี้ก็เหมือนกันหนทางไกลได้ช่วยบ่องกันมิให้เกิดการรบพุ่งกันอย่างจริงจัง แต่ถึงกระนั้นก็ได้มีการเสนอแนะให้คริสเตียนกันอาหรับร่วมมือกัน เพื่อทำศึกกับคริสเตียนอีกชาติหนึ่งและอาหรับอีกชาติหนึ่ง *เจตนาอันแท้จริงที่แฝงอยู่เบื้องหลังความคิดของกษัตริย์ทั้งสองก็คือเจตนาที่จะให้ได้มาซึ่งอำนาจราชศักดิ์และทรัพย์สมบัติ แต่ศาสนามักจะถูกใช้เป็นเครื่องบังหน้าเพื่อการนี้เสมอ* ข้อนี้เป็นไปเช่นนั้นทุกหนทุกแห่งในอินเดียเราได้เห็นมาหมาดๆ เข้ามาในนามของศาสนา แต่ก็ได้กำไรงามไปจากการอ้างนามของศาสนา บ่อยทีเดียวที่เสียงร้องของศาสนาได้ผลตอบแทนคุ้มค่า

แต่ความคิดของคนเราเปลี่ยนจากยุคหนึ่งไปสู่อีกยุคหนึ่ง ฉะนั้นจึงเป็นการยากยิ่งสำหรับเรา ในการที่จะวินิจฉัยความคิดของบุคคลอื่นๆ ซึ่งได้มีชีวิตอยู่เมื่อนานมาแล้ว เราต้องจำข้อนี้ไว้จงดี สิ่งต่างๆ ที่ดูเหมือนแจ่มชัดสำหรับเราในทุก

วันนี้ อาจเป็นสิ่งประหลาดอย่างยิ่งสำหรับบุคคลในยุคกระโน้น และนิสัยตลอดจนคัลลองแห่งความคิดของพวกเขาก็ดูเหมือนจะเป็นสิ่งแปลกประหลาดสำหรับเรา ในขณะที่คนพูดกันถึงอุดมการณ์อันสูงส่ง, จักรวรรดิ์อันศักดิ์สิทธิ์, ผู้สำเร็จราชการของพระเจ้าและสันตปาปา ซึ่งเป็นผู้แทนของพระคริสต์ นั้นภาวะการณ์ในตะวันตกเลวร้ายปาน ๆ กับที่จักสามารถดีได้ภายหลัง รัชสมัยของชาร์ลมาญ ไม่นานอิตาลีและโรมตกอยู่ในภาวะอันน่าอดสู ในโรมชายหญิงที่มีความชิงชังรังเกียจจำนวนมากได้กระทำการต่าง ๆ ตามใจชอบ ทั้งได้แต่งตั้งและถอดราชศักดิ์สันตปาปาด้วย

แท้ที่จริง, มันเป็นความสับสนวุ่นวายทั่ว ๆ ไปในยุโรปตะวันตก และเป็นความสับสนที่ได้บังเกิดขึ้นทั่วไปนับแต่ความล่มจมของโรม จนเป็นเหตุให้คนเป็นอันมากคิดกันว่า ถ้าจักรวรรดิ์นั้นได้ฟื้นคืนชีพขึ้นมา ภาวะการต่าง ๆ ก็จะดีขึ้น อีกทั้งในข้อที่ว่าพวกเขาควรจะได้มีจักรพรรดิ์นั้นเล่า ก็ได้กลายเป็นเรื่องของเกียรติภูมิเกี่ยวกับคนเป็นอันมาก นักเขียนผู้เฒ่าแห่งยุคโน้นผู้หนึ่งกล่าวว่า ชาร์ลส์ได้ถูกแต่งตั้งเป็นจักรพรรดิ์ "ด้วยเกรงว่าหากนามจักรพรรดิ์ไม่มีอยู่ในหมู่คริสเตียน พวกนอกศาสนาก็จะลบหลู่พวกคริสเตียน"

จักรวรรดิชาร์ลมาญประกอบด้วยฝรั่งเศส, เบลเยี่ยม, ฮอลันดา, สวิตเซอร์แลนด์, กึ่งหนึ่งของเยอรมนีและกึ่งหนึ่งของอิตาลี ทางตะวันตกเฉียงใต้ของจักรวรรดินี้คือ สเปญ ภายใต้อาหรับ ทางด้านตะวันออกเฉียงเหนือ คือ สลาฟ กับชนเผ่าอื่น ๆ ทางภาคเหนือ คือ เดนส์ กับ นอร์ธแมน ทางตะวันออกเฉียงใต้ คือ พวกบัลเกเรียน และ เซอร์เบียนและพ้นจากสองพวกนี้ไป คือจักรวรรดิโรมันตะวันออก ภายใต้คอนสแตนตีโนเบิ้ล

ชาร์ลมาญ สิ้นพระชนม์เมื่อปี ค.ศ. ๘๑๔ และหลังจากนั้นไม่นาน ความยุ่งยากเนื่องในการแบ่งแยกดินแดนของจักรวรรดิที่ปล้นมาได้ก็บังเกิดขึ้น บรรดาผู้สืบสกุลของพระองค์ ซึ่งเรียกกันว่าวงศ์ คาโลวิงเยียน (คาโรลูส. เป็นภาษาลาตินของคำว่าชาร์ลส์) ก็ล้วนแต่ไม่เป็นเรื่อง ดังที่เราสามารถคาดคิดเอาได้จากนามของพวกหลายคน อาทิ ท่านอ้วน, ท่านหัวล้าน, ท่านผู้ใจบุญ จากการแบ่งแยกจักรวรรดิของชาร์ลมาญ เดี๋ยวนี้เราแลเห็นประเทศเยอรมันนีและฝรั่งเศสก่อตัวเป็นรูปเป็นร่างขึ้น ถือกันว่า ประเทศเยอรมันนีนับวันเดือนปีเป็นประชาชาติตั้งแต่ ค.ศ. ๘๔๓ และกล่าวกันว่าจักรพรรดิออตโตมหาราชนี่แหละ ที่ได้ทรงเสวยราชย์ นับแต่

ค.ศ. ๙๖๒ ถึง ๙๗๓ และได้ทรงทำให้คนเยอรมันเป็นประชากรอันหนึ่งอันเดียวกันไม่มากก็น้อย ฝรั่งเศสก็มิใช่เป็นส่วนหนึ่งแห่งจักรวรรดิ์ของออตโตเสียแล้ว ในปี ค.ศ. ๙๘๗ ฮิวก์ คาเปต์ (Hugh Capet) ได้ขับกษัตริย์วงศ์คาร์โลวิงเยียนผู้อ่อนแอออกจากบัลลังก์ แล้วก็เข้าครองอำนาจปกครองฝรั่งเศส โดยที่ฝรั่งเศสได้ถูกแบ่งแยกออกไปเป็นบริเวณใหญ่ ๆ ภายใต้พวกขุนนางที่ปกครองอยู่เป็นอิสระ และมีการสู้รบซึ่งกันและกันเนือง ๆ อำนาจปกครองเช่นว่านี้จึงมีอยู่ไม่สู้มากนัก แต่พวกเขาก็กลัวจักรพรรดิ์และสันตะปาปายิ่งกว่ากลัวซึ่งกันและกัน ดังนั้นจึงรวมหัวกันต่อต้านบุคคลทั้งสองนั้น ฝรั่งเศสได้เริ่มเป็นประชาชาติพร้อม ๆ กับฮิวก์คาเปต์ครองอำนาจ และแม้แต่ในยุคแรก ๆ ของการตั้งต้นนั้น เราก็สามารถมองเห็นการแก่งแย่งแข่งดีกันระหว่างฝรั่งเศสกับเยอรมนี ซึ่งยืดเยื้อมาเป็นเวลาตั้ง ๑,๐๐๐ ปี จนกระทั่งถึงยุคของเรา น่าแปลกใจในข้อที่ว่า ประชากรและประเทศเพื่อนบ้านทั้งสอง ที่มีวัฒนธรรมและมีคุณสมบัติประจำตัวอันสูงส่ง เช่นคนฝรั่งเศสและเยอรมันจักเผ้าประคบประหงมข้อพิพาทบาดหมางกันมาแต่สมัยโบราณไว้ในใจชั่วอายุคนรุ่นแล้วรุ่นเล่า แต่บางทีความผิดก็อาจมิใช่เป็นของเขามากเท่ากับเป็นความผิดของระบอบที่พวกเขาดำรงชีวิตอยู่ก็เป็นได้

รัสเซียก็ปรากฏขึ้นมาบนเวทีในประวัติศาสตร์ในราวยุคนี้ด้วยเหมือนกัน กล่าวกันว่า รูริค (Rurik) คนจากทางเหนือได้เป็นผู้วางรากฐานแห่งรัฐของรัสเซียเมื่อราว ค.ศ. ๘๕๐ ในตะวันออกเฉียงใต้ของยุโรปเราพบพวกบัลเกเรียนตั้งถิ่นฐานลง และแท้ที่จริงได้กลายเป็นพวกที่ค่อนข้างมีนิสัยชอบรุกราน พวกเซอร์เบียนก็เช่นเดียวกัน พวกแมกยาร์ หรือ ฮังกาเรียน และพวกโปลส์ก็เหมือนกัน ได้เริ่มตั้งรัฐต่าง ๆ ขึ้นในระหว่างจักรวรรดิโรมันอันศักดิ์สิทธิ์กับรัสเซียใหม่

ในขณะเดียวกัน คนจากยุโรปภาคเหนือได้แล่นเรือลงมายังประเทศทางตะวันตกและทางใต้ ทำการเผาบ้านเมือง สังหารผู้คนและปล้นสดมภ์ ลูกได้เคยอ่านเรื่องราวเกี่ยวกับพวกเดนส์และพวกนอร์ธแมนอื่น ๆ ที่ได้ไปยังประเทศอังกฤษเพื่อทำลายและปล้นสดมภ์นั้นมาแล้ว พวกนอร์ธแมน หรือ นอร์สแมน หรือ นอร์แมน (Northmen or Norsemen or Normans) ดังที่พวกเขาจะได้ถูกขนานนามให้ในภายหน้า เหล่านี้ ได้ไปยังทะเลเมดิเตอร์เรเนียน แล้วแล่นเรือขึ้นไปตามแม่น้ำใหญ่ ๆ พวกเขาไปถึงแห่งหนใดก็ฉกชิงฆ่าฟันและปล้นสดมภ์ ในอิตาลีบ้านเมืองเต็มไปด้วยความสับสนอลม่าน ส่วนในโรมเล่า ภาวะการณ์ก็อยู่ในสภาพอันน่าสังเวชสลดใจ

พวกเขาได้ปล้นสดมภ์โรม มิหนำซ้ำได้คุกคามคอนสแตนติโนเบิลด้วย นักฉกชิงและปล้นสดมภ์เหล่านี้ได้ยึดภาคตะวันตกเฉียงเหนือของฝรั่งเศส ณ ที่ซึ่งนอร์มังดีตั้งอยู่ในวันทุกวันนี้ และยึดอิตาลีภาคใต้กับซิซิลี แล้วก็ได้ค่อย ๆ ตั้งหลักแหล่งลง ณ ที่นั้น และพากันสถาปนาตัวเองเป็นเจ้าผู้ครองแคว้นและเจ้าที่ดิน ดังที่พวกนักปล้นมักจะกระทำกันเมื่อพวกเขาประสบความรุ่งเรือง พวกนอร์แมนจากนอร์มังดีในฝรั่งเศสเหล่านี้แหละที่ได้ไปปราบอังกฤษเมื่อ ค.ศ. ๑๐๖๖ ภายใต้การนำของวิลเลียม ซึ่งเป็นที่รู้จักกันว่า ผู้พิชิต (the Conqueror) ดังนั้นเราจึงเห็นประเทศอังกฤษก่อเป็นร่างขึ้นด้วยเหมือนกัน

ประมาณอย่างคร่าว ๆ เดี๋ยวนี้เราได้มาถึงตอนปลายแห่งพันปีแรกของคริสตศักราชในยุโรปแล้ว ในราวยุคนี้มาห์มุดแห่งกาซนีกำลังโจมตีอินเดีย และก็ในราวยุคนี้พวกกาหลิบวงศ์อับบาไซด์แห่งนครแบกแดดกำลังแตกแยกกัน และพวกเตอร์กเซลจุคกำลังฟื้นฟูศาสนาอิสลามในเอเชียตะวันตก สเปนคงอยู่ภายใต้การปกครองของพวกอาหรับสืบไป แต่พวกอาหรับเหล่านี้ก็ได้ถูกตัดขาดจากบ้านเกิดเมืองนอนในอาเรเบียโดยสิ้นเชิง และอันที่จริงพวกเขาไม่สู้จะลงรอยกับประมุขแห่ง

แบกแคด อาฟริกาเหนือก็เป็นอิสระพ้นจากอำนาจของแบกแคดอย่างแท้จริง ในอียิปต์ไม่แต่เพียงมีรัฐบาลที่เป็นอิสระเท่านั้น หากยังมีกาหลิบอีกองค์หนึ่งต่างหากด้วย ทั้งกาหลิบแห่งอียิปต์ยังได้มีอำนาจปกครองเหนืออาฟริกาเหนือด้วยเป็นเวลานานพอดู.

กรมศิลปากร หอสมุดแห่งชาติ ตรัง

ระบบศักดินาเต็มไปด้วยการแบ่งชั้นหรือชนชั้น บัญหาเรื่องความเสมอภาคไม่มีอยู่เลย ที่ต้นสุดมีพวกไพร่หรือทาสและคนพวกนี้จำต้องแบกน้ำหนักทั้งหมดแห่งโครงร่างของสังคม ..

ระบบศักดินา

๔ มิถุนายน ค.ศ. ๑๙๓๒

ในจดหมายฉบับที่แล้วของเรา เราได้มองเห็นการเริ่มต้นของประเทศฝรั่งเศส, เยอรมัน, รัสเซีย, และอังกฤษ ตามที่เรารู้จักกันในทุกวันนี้มาแล้วนิดหน่อย แต่ขออย่าได้นึกเอาว่า ผู้คนในยุคโน้นมีความคิดเห็นเกี่ยวกับประเทศเหล่านั้นอย่างเดียวกันกับที่เราคิดกันเดี๋ยวนี้ เราคิดเห็นเป็นประชาชาติที่แตกต่างกัน คือเป็นประชาชาติของอังกฤษ, ของฝรั่งเศส และของเยอรมัน และแต่ละประชาชาติเหล่านี้ก็คิดเห็นกันว่าประเทศของเขาเป็นมาตุภูมิหรือปิตุภูมิของเขา นี่เป็นความรู้สึกในเรื่องสัญชาติ ซึ่งปรากฏแจ่มชัดเหลือเกินในโลกทุกวันนี้ การต่อสู้เพื่ออิสรภาพของเราในอินเดียเป็นการต่อสู้ "แห่งประชาชาติ" ของเรา แต่ในยุคโน้นความคิดในเรื่องสัญชาติที่ว่านี้หามีอยู่ไม่ ความคิดที่มีอยู่บ้างเป็นเพียงความคิดที่เกี่ยวกับโลกแห่งคริสต์ศาสนา, เกี่ยวกับการสังกัดอยู่กับกลุ่มหรือสมาคมของพวกคริสเตียน เพื่อต่อสู้กับพวกนอกศาสนาหรือพวกมุสลิมเท่านั้น และพวกมุสลิมก็ในทำนองเดียวกัน มีความคิด

เกี่ยวกับการสังกัดอยู่กับโลกของอิสลามเพื่อต่อสู้กับพวกอื่น ๆ บรรดาที่ไม่เลื่อมใสในศาสนาของเขา

แต่ความคิดเกี่ยวกับโลกแห่งคริสต์ศาสนา และโลกแห่งอิสลามเหล่านี้ก็เป็นความรู้สึกที่ไม่แน่นอน และมิได้เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตประจำวันของประชาชนเลย ความรู้สึกเหล่านี้โผล่ขึ้นมาก็แต่ในโอกาสพิเศษ เพื่อทำให้ผู้คนเปี่ยมไปด้วยความกระตือรือร้นในศาสนา แล้วทำการต่อสู้เพื่อศาสนาคริสต์หรืออิสลามตามแต่กรณีเท่านั้น แทนที่จะมีความรู้สึกในเรื่องสัญชาติกลับมีความสัมพันธ์ดีชนิดพิเศษในระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ นั่นคือความสัมพันธ์ทางศักดินา (feudal-relation) อันกำเนิดขึ้นมาจากสิ่งซึ่งเป็นที่รู้จักกันว่าระบบศักดินา (Feudal System) เมื่อโรมได้ล่มจมไปแล้ว ระเบียบแบบแผนเก่าในตะวันตกก็ได้ล่มจมไปด้วย ทุกหนทุกแห่งเต็มไปด้วยความอลหม่านความสับสนวุ่นวาย, การกระทำรุนแรง และการใช้กำลัง ผู้ที่แข็งแรงก็ยึดเอาสิ่งที่สามารถกระทำได้ แล้วครองไว้เป็นกรรมสิทธิ์นานตราบเท่าที่คนที่แข็งแรงกว่ามิได้เข้ามา เหวี่ยงเขากระเด็นไปได้มีการสร้างปราสาทที่แข็งแรงขึ้น แล้วพวกเจ้าแห่งปราสาทเหล่านี้ก็ออกไปพร้อมด้วยพรรคพวกที่มีหน้าที่โจมตี เที่ยวรบ

กวนชาวชนบท และบางครั้งบางคราวก็รบพุ่งกับบุคคลอื่นๆ ที่เป็นคนชนิดเดียวกับตัวเขา แน่นอนละ, พวกชาวไร่ชาวนาและคนงานบนที่ดินผู้น่าสมเพชได้รับความเดือดร้อนเป็นที่สุด ระบบศักดินาเติบโตขึ้นมาจากความสับสนอลหม่านดังกล่าวนี้

พวกชาวไร่ชาวนามิได้มีการรวบรวมกำลังกัน และไม่สามารถป้องกันตัวเองให้พ้นภัยของพวกโจร ขุนนาง (robber-barons) เหล่านี้ได้ ทั้งไม่มีรัฐบาลกลางซึ่งเข้มแข็งพอที่จะปกป้องอารักขาพวกเขาได้ ดังนั้นพวกเขาจึงได้พยายามป้องกันตัวเองอย่างดีที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ และได้หันมาปรองดองกับพวกเจ้าแห่งปราสาทที่ได้ปล้นสดมภ์พวกเขา พวกชาวไร่ชาวนาได้ตกลงยินยอมให้ส่วนหนึ่งของสิ่งที่พวกเขาผลิตได้ในที่ไร่ที่นาของตนแก่เจ้าแห่งปราสาท ทั้งได้ยินยอมที่จะรับใช้เขาในบางสิ่งบางอย่างด้วย ทั้งนี้โดยมีเงื่อนไขว่า เจ้าจักต้องไม่ปล้นสดมภ์และรบกวนพวกเขา ทั้งจักปกป้องอารักขาพวกเขาให้พ้นภัยของบุคคลอื่นๆ ที่เป็นชนิดเดียวกันกับเขา เจ้าแห่งปราสาทย่อมๆ ก็หันมาทำการปรองดองกับเจ้าแห่งปราสาทที่ใหญ่โตกว่าในทำนองเดียวกัน แต่เจ้าชั้นเล็กไม่สามารถให้ผลิต

ผลของไร่นาแก่เจ้าที่ใหญ่โตกว่าได้ เพราะเขามิใช่ชาวไร่ชาวนาหรือผู้ผลิต ดังนั้นเจ้าชั้นเล็กจึงให้คำมั่นสัญญาที่จะรับใช้เจ้าชั้นใหญ่โตในทางการทหาร นั่นก็คือทำการรบพุ่งให้แก่เขา เมื่อความจำเป็นอุบัติขึ้น ส่วนเจ้าชั้นใหญ่ก็จะปกป้องอารักขาเจ้าชั้นเล็กเป็นการตอบแทน เจ้าชั้นเล็กจึงตกเป็นบริวารของเจ้าชั้นใหญ่ และแล้วเจ้าชั้นใหญ่ก็ตกไปเป็นของเจ้าและขุนนางที่ยังมีใหญ่โตยิ่งไปกว่าในทำนองเดียวกันนั้นสูงขึ้นไปเป็นขั้น ๆ จนกระทั่งเจ้าและขุนนางที่ใหญ่โตกว่านั้น ได้ขึ้นมาถึงขั้นตกเป็นบริวารของพระเจ้าแผ่นดินอันเป็นยอดสุดแห่งโครงร่างของระบบศักดินานี้ แต่พวกเขาก็หาได้หยุดยั้งอยู่เพียงแค่นี้ไม่ ตามความรู้สึกของพวกเขานั้น แม้แต่สวรรค์ก็มีส่วนอันเป็นระบบศักดินาของตนเอง พร้อมกับมีไตรนิติ* ซึ่งพระเจ้าทรงเป็นประมุข!

นี่ คือ ระบบที่ค่อย ๆ เติบโตขึ้นมาจากความสับสนอลหม่านที่มีอยู่ทั่ว ๆ ไปในยุโรป ลูกต้องจำไว้ว่า ในขณะนั้นไม่มีรัฐบาลกลางอย่างแท้จริงอยู่เลย และก็ไม่มีตำรวจหรือเจ้าหน้าที่ทำนองนี้ด้วย เจ้าของที่ดินผืนหนึ่งก็เป็นผู้ปกครอง

---

* Trinity คือพระบิดา, พระบุตรและพระจิต—ผู้แปล

และเป็นเจ้าของที่ดิน รวมทั้งเป็นเจ้าของบุคคลทั้งปวงที่อาศัยอยู่บนที่ดินผืนนั้นด้วย เขามีลักษณะคล้ายกับเป็นพระเจ้าแผ่นดินเล็ก ๆ และถือกันว่าจะปกป้องอารักขาพวกที่อาศัยอยู่บนที่ดิน เป็นการตอบแทนการรับใช้ของพวกเขาและการรับส่วนหนึ่งแห่งผลิตผลของไร่นาของพวกเขา เจ้าเล็ก ๆ นี้คือเจ้าผู้มีอำนาจเหนือบุคคลที่มีชื่อว่า *ไพร่* หรือ *ทาส* เหล่านี้ ในทางทฤษฎี, เจ้าเล็ก ๆ นี้ก็ครอบครองที่ดินจากเจ้าผู้เป็นนายเหนือเขาขึ้นไป ซึ่งเขาตกไปเป็นบริวาร และซึ่งเขาต้องรับใช้ในด้านการทหารอีกทอดหนึ่ง

แม้แต่เจ้าหน้าที่ของฝ่ายศาสนาก็เป็นส่วนต่าง ๆ ของระบบศักดินา เจ้าหน้าที่เหล่านี้เป็นทั้งพระและเจ้าแห่งระบบศักดินา (feudal lords) โดยประการฉะนี้ ในประเทศเยอรมนี เกือบครึ่งหนึ่งของแผ่นดินและทรัพย์สมบัติจึงตกอยู่ในมือของพวกสังฆนายก (bishops) และสมภารเจ้าวัด (abbots) องค์สันตปาปาเองก็เป็นเจ้าแห่งระบบศักดินา

ลูกจะสังเกตเห็นว่าระบบนี้ทั้งหมดเป็นระบบที่เต็มไปด้วยการแบ่งชั้นหรือชนชั้น ปัญหาเรื่องความเสมอภาคไม่มีอยู่เลย ที่ก้นสุดมีพวกไพร่หรือทาส และคนพวกนี้จำต้องแบกน้ำหนักทั้งหมดแห่งโครงร่างของสังคม – คือพวกเจ้าเล็ก, เจ้า

ใหญ่และเจ้าที่ใหญ่ไปกว่านั้นตลอดจนพระเจ้าแผ่นดินประการหนึ่งเล่า ค่าใช้จ่ายทั้งหมดของฝ่ายศาสนา – คือ ของสังฆนายก, สมภารเจ้าวัด, พระราชาคณะตลอดจนพระธรรมดาก็ตกเป็นภาระของพวกเขาดุจกัน พวกเจ้า, เล็กหรือใหญ่ก็ตาม, ไม่ทำงานซึ่งอาจผลิตอาหารหรือโภคทรัพย์ชนิดอื่น ๆ แต่อย่างหนึ่งอย่างใดเลย เพราะงานชนิดนี้ถือกันว่าเป็นของต่ำสำหรับพวก.ขา การรบพุ่งคืออาชีพสำคัญของพวกเจ้า และเมื่อไม่ยุ่งเกี่ยวกับการรบพุ่ง พวกเขาก็ออกล่าสัตว์ หรือมิฉะนั้นก็หาความเพลิดเพลินด้วยการประลองยุทธ และการต่อสู้กันบนหลังม้าในระหว่างนักรบที่สวมเกราะ (tournaments) เจ้าเหล่านี้เป็นพวกที่ไม่รู้หนังสือและเอะอะตึงตังและนอกจากการต่อสู้, กิน และดื่มแล้วก็ไม่รู้จักวิธีหาความสนุกเพลิดเพลินใส่ตนหลาย ๆ วิธีเลย โดยประการฉะนี้ ภาระแห่งการผลิตอาหาร และสิ่งอันจำเป็นแก่ชีวิตอย่างอื่น ๆ ทั้งหมด จึงตกอยู่กับพวกชาวไร่ชาวนาและช่างฝีมือ บนยอดสุดของระบบนี้ทั้งหมดคือ พระเจ้าแผ่นดิน ซึ่งถือกันว่าเป็นคล้ายกับบริวารของพระเจ้า

นี้คือความคิดเบื้องหลังระบบศักดินาที่กล่าวนี้ ในทางทฤษฎีพวกเจ้ามีพันธะที่จะต้องปกป้องอารักขาพวกบริวารและ

ทาสของตน แต่ในทางปฏิบัติ พวกเจ้าตั้งตัวเป็นกฎหมายเสียเอง พวกเจ้านายที่อยู่เหนือเขาขึ้นไปหรือพระเจ้าแผ่นดินยากนักที่จะยับยั้งพวกตั้งตัวเป็นกฎหมายนี้ได้ และพวกชาวไร่ชาวนาเล่าก็อ่อนแอเกินไปที่จะขัดขืนคำเรียกร้องของพวกเขา โดยที่เป็นผู้ที่แข็งแรงยิ่งกว่าพวกเจ้าจึงกอบโกยเอาผลประโยชน์ไปจากพวกทาสของตนอย่างมากที่สุดเท่าที่สามารถเอาได้ และทิ้งไว้ให้พวกเขานิดหน่อยเพียงแค่ที่จะชุงกะตายดำรงชีวิตอย่างทุกข์ยากสืบไป นั่นเป็นวิธีของเจ้าของที่ดินเสมอ และมีอยู่ในทุกประเทศ ความเป็นเจ้าของที่ดินได้ทำให้เกิดพวกขุนนาง โจรอัศวิน (robber knight) ซึ่งได้ยึดเอาที่ดินและสร้างปราสาทขึ้น ได้กลายเป็นเจ้าผู้เปี่ยมไปด้วยศีลธรรมเป็นที่เคารพนับถือของทุก ๆ คน อีกประการหนึ่ง การเป็นเจ้าของที่ดินได้ทำให้มีอำนาจด้วยและพวกเจ้าที่ดินก็ใช้อำนาจนี้กอบโกยเอาผลประโยชน์ไปจากชาวไร่ชาวนาและผู้ผลิต หรือคนงานอย่างมากที่สุดเท่าที่สามารถรีดเอาได้ แม้แต่กฎหมายต่าง ๆ ก็ช่วยพวกเจ้าของที่ดิน เพราะกฎหมายได้ถูกสร้างขึ้นโดยพวกเขาและมิตรสหายของเขา และนี่ก็คือเหตุผลที่ว่าไฉน คนเป็นอันมากจึงพากันคิดว่าที่ดินไม่ควรจะตกเป็นกรรมสิทธิ์แก่เอกชน หากควรเป็นของ

ประชาคม ถ้าที่ดินตกเป็นกรรมสิทธิ์ของรัฐหรือประชาคม นั่นก็ย่อมหมายความว่า มันตกเป็นกรรมสิทธิ์ของบุคคลทั้งผอง บรรดาที่อาศัยอยู่ ณ ที่นั้น และดังนั้นจึงไม่มีผู้ใดสามารถขูดรีดคนอื่น ๆ ด้วยเรื่องของที่ดิน, หรือกอบโกยเอาผลประโยชน์ไปอย่างปราศจากความเที่ยงธรรม แต่ก็อีกนั่นแหละ ถ้าผู้มีอำนาจที่เข้ามาบริหารการนี้เพื่อประชาคมได้สวมวิญญาณละโมบ และลัทธิเก็บเกี่ยวประโยชน์จากการณ์นี้อย่างกดขี่ขูดรีด... แล้วก็อ้างว่าเพื่อประชาคม แท้ที่จริงก็คือมีศาจที่ร้ายไปกว่าตัวเดิม เขาจะมีวันดิ้นรนให้หลุดพ้นจากบ่วงลัทธิอุบาทก์นี้ไปได้หรือ ?

แต่ความคิดเหล่านี้ยังมาไม่ถึง ในระหว่างยุคที่เรากำลังพูดถึงกันอยู่นี้ ผู้คนหาได้คิดนึกกันตามแนวทางดังกล่าวนี้ไม่ มหาชนส่วนใหญ่ของประชากรทั้งหมดล้วนแต่ทุกข์ยาก แต่พวกเขาก็มองไม่เห็นลู่ทางที่จะออกไปให้พ้นจากความทุกข์ร้อนของตน เพราะฉะนั้นพวกเขาจึงต้องทนทรมานทรกรรมอยู่กับความทุกข์ยาก และดำเนินชีวิตด้วยการใช้แรงงานอย่างสิ้นหวังสืบไป การเชื่อฟังอันจะเกิดเป็นนิสัยติดตัวได้ถูกกรอกเข้าไปในหูของพวกเขาไม่รู้จักหยุดหย่อน และลงว่าได้มีการเชื่อฟังดังนี้แล้ว ผู้คนก็จะทนทานได้แทบทุกสิ่งสารพัด ดังนั้นเราจึง

เห็นสังคมหนึ่งเติบโตขึ้นมา เป็นสังคมซึ่งด้านหนึ่งประกอบด้วยพวกเจ้าแห่งระบบศักดินา กับพวกผู้ติดสอยห้อยตามเขา และอีกด้านหนึ่ง ประกอบด้วยผู้คนที่น่าสมเพชอย่างยิ่ง รอบๆ ปราสาทหินของเจ้าจะมีกระท่อมดินหรือไม้ของพวกทาสตั้งอยู่เป็นหย่อมๆ นับได้ว่ามีโลกอยู่สองโลกซึ่งห่างไกลซึ่งกันและกันลิบลับ–คือ โลกของเจ้ากับโลกของพวกทาส และเจ้าก็คงจะถือว่า ทาสมีภาษีดีกว่าวัวควายที่เขาเลี้ยงนิดหน่อยเท่านั้น

บางครั้งบางคราวพวกพระชั้นผู้น้อยๆ ก็ได้พยายามที่จะปกป้องให้พวกทาสพ้นภัยจากพวกเจ้า แต่ตามกฎธรรมดาพวกพระและคณะของพระย่อมเข้ากันกับพวกเจ้า และตามความเป็นจริงพวกสังฆนายกก็คือ สมภารเจ้าวัดก็คือล้วนแต่เป็นเจ้าแห่งระบบศักดินาด้วยตนเองทั้งนั้น

ในอินเดีย เราไม่เคยได้มีระบบศักดินาอย่างเดียวกันนี้ แต่เราก็ได้เคยมีบางสิ่งบางอย่างที่คล้ายคลึงกัน อันที่จริง, รัฐต่างๆ แห่งอินเดียของเรา ซึ่งเต็มไปด้วยกษัตริย์, ขุนนาง และเจ้าชั้นเล็กๆ ยังคงรักษาขนบธรรมเนียมของระบบศักดินาไว้ตราบกระทั่งปัจจุบัน ระบบวรรณะของอินเดียนั้น ถึงแม้จะแตกต่างไปจากระบบศักดินาโดยสิ้นเชิง ก็ยังได้แบ่งแยกสังคมออกเป็นหลายชนชั้นในประเทศจีนสมัยโบราณไม่เคยมีระบอบเอกาธิปไตย (autocracy) หรือชนชั้นทรงอภิสิทธิ์ชนิดนี้เลย

โดยประการฉะนี้ ในระบบศักดินาจึงไม่มีความคิดในเรื่องความเสมอภาค หรือในเรื่องเสรีภาพ มีแต่ความคิดในเรื่องสิทธิและหน้าที่ นั่นก็คือว่า โดยสิทธิของเขาเจ้าแห่งระบบศักดินาได้รับการรับใช้ และได้ส่วนหนึ่งแห่งผลิตผลของที่ดิน แล้วก็ถือว่าเป็นหน้าที่ของเขาในการให้ความปกป้องอารักขา *แต่ทว่าสิทธิมักเป็นสิ่งจดจำได้เป็นอาจิณ ส่วนหน้าที่มักจะทำเป็นไม่รู้ ไม่ชี้เสียเสมอ ๆ* ในประเทศของยุโรปหลายประเทศและในอินเดีย แม้แต่เดี๋ยวนี้เราก็มีเจ้าที่ดินใหญ่ ๆ ซึ่งเอาผลิตผลเป็นค่าเช่าไปจากผู้เช่าที่ดินของตนเป็นจำนวนมากมาย โดยมิได้ทำอะไรแม้แต่น้อยนั้น แต่ความคิดเกี่ยวกับหน้าที่ไม่ว่าอย่างใด ๆ ได้ถูกลืมกันไปหมดสิ้นช้านานมาแล้ว

เป็นเรื่องน่าประหลาดใจที่สังเกตเห็นว่า เผ่าชนป่าเถื่อนอันเก่าแก่ทั้งหลายของยุโรปซึ่งเสน่หาในเสรีภาพของตนอย่างยิ่ง ได้ค่อย ๆ ปล่อยให้ตัวเองตกไปอยู่ในระบบศักดินา ซึ่งปฏิเสธเสรีภาพเสียโดยสิ้นเชิงอย่างไร เผ่าชนเหล่านี้แต่ก่อนเคยเลือกตั้งหัวหน้าของตน และเคยทัดทานหัวหน้าได้ เดี๋ยวนี้เราพบแต่ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และเอกาธิปไตยทุกหนทุกแห่ง และไม่มีปัญหาเกี่ยวกับการเลือกตั้งเลย พ่อไม่สามารถบอกได้ว่าทำไมการเปลี่ยนแปลงนี้จึงได้อุบัติขึ้น การณ์

อาจจะเป็นว่า คติธรรมที่คริสตศาสนาเผยแผ่ออกไปได้ช่วยทำให้ความคิดที่ไม่เป็นประชาธิปไตยแพร่หลายก็ได้ พระเจ้าแผ่นดินได้กลายเป็นเงาของพระเจ้าบนพื้น พิภพแล้วก็ใครจะบังอาจไม่เชื่อฟัง หรือโต้เถียงแม้แต่กับเงาของพระองค์ได้เล่า ? ระบบศักดินาดูเหมือนได้รวมเอาสวรรค์และพิภพเข้าไว้ในความครอบงำของตนทั้งหมด

ในอินเดียเราก็พบความคิดเก่า ๆของพวกอารยันในเรื่องเสรีภาพค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงไปด้วยเหมือนกัน ความคิดดั้งว่านั้นอ่อนแอลง ๆ จนกระทั่งแทบจะลืมกันไป แต่ตามที่พ่อชี้ให้ลูกเห็นมาแล้ว ในตอนต้น ๆ แห่งยุคกลางความคิดเหล่านี้ยังมีผู้จดจำกันได้อยู่บ้าง ดังที่หนังสือ *นีติสาร* ของ ศุกราจารย์และคำจารึกต่าง ๆ ของอินเดียภาคใต้พรรณนาไว้ให้เราทราบ

อาศัยแบบแผนใหม่ที่กำลังปรากฏโฉมหน้าออกมา เสรีภาพบางชนิดได้เข้ามายังยุโรปอย่างช้า ๆ อีกวาระหนึ่ง นอกจากพวกเจ้าของที่ดินกับบรรดาผู้ทำงานอยู่บนที่ดิน คือ พวกเจ้าและพวกทาสของเขานั้นแล้ว ยังมีประชากรที่เป็นชนชั้นอื่น ๆ ช่างฝีมือและพ่อค้า โดยที่เป็นคนชนิดที่กล่าวมานั้น พวกเหล่านี้จึงมิใช่เป็นส่วนหนึ่งของระบบศักดินา ในยุคแห่งความสับสนอลหม่านการค้าขายแทบจะไม่มีเลย และวิชา

ช่างก็ไม่เฟื่องฟูแต่ต่อมาการค้าขายได้ค่อย ๆ ทวียิ่งขึ้น พร้อมกับช่างฝีมือผู้ชำนาญและพ่อค้าได้มีความสำคัญยิ่งขึ้นทุกที คนสองประเภทนี้ได้กลายเป็นผู้มั่งคั่งร่ำรวย พวกเจ้าและขุนนางจึงพากันไปหาพวกเขาเพื่อขอยืมเงิน พวกเขาก็คาดคั้นให้พวกเจ้าและขุนนางยอมให้พวกเขามีสิทธิพิเศษ บางประการ สิทธิพิเศษดังว่านี้ทำให้อำนาจของพวกช่างฝีมือผู้ชำนาญ และพ่อค้าเพิ่มพูนมากขึ้น ดังนั้นต่อมาเราจึงพบว่า เมืองเล็ก ๆ อันมีเคหสถานเรียงรายอยู่รอบ ๆ โบสถ์ หรือศาลาสมาคม (guild - hall) ได้เติบโตขึ้นมาแทนกระท่อมของพวกทาสที่ปลูกเป็นหย่อม ๆ อยู่โดยรอบปราสาทของเจ้า พวกพ่อค้าและช่างฝีมือได้จัดตั้งสมาคมเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันขึ้น แล้วสำนักงานใหญ่ของสมาคมเหล่านี้ก็ได้กลายเป็นศาลาสมาคม ซึ่งในกาลภายหลังได้กลายเป็นศาลากลาง (town-hals)

หัวเมืองที่กำลังเติบโตเหล่านี้—โคโลญจ์, แฟรงค์ เฟิร์ต ฮัมเบอร์ก และหัวเมืองอื่น ๆ อีกมากหลายได้กลายเป็นคู่แข่งอำนาจของพวกเจ้าแห่งระบบศักดินาตามหัวเมืองเหล่านี้ ชนชั้นใหม่กำลังเติบโตขึ้นมา คือ ชนชั้นพ่อค้าและช่างผู้มีฝีมือซึ่งมั่งคั่งร่ำรวยพอที่จะท้าทายแม้แต่พวกขุนนาง การต่อสู้ระหว่างพวกขุนนางกับชนชั้นใหม่นี้ดำเนินไปอย่างยืดเยื้อ และ

พระเจ้าแผ่นดินซึ่งหวั่นเกรงอำนาจพวกขุนนางของพระองค์เอง มักจะเข้าข้างชาวเมืองเสมอ แต่พ่อก็ออกจะกล่าวล่วงหน้าไกลเกินไปเสียแล้ว

พ่อเริ่มจดหมายนี้ด้วยการบอกลูกว่า ในยุคกระโน้น ความรู้สึกในเรื่องสัญชาติหามีอยู่ไม่ ผู้คนคิดถึงหน้าที่ของเขาและความจงรักภักดีของเขาที่มีอยู่ต่อเจ้าผู้เป็นนายของตน พวกเขาได้พากันกระทำสัตยสาบานที่จะรับใช้เจ้าผู้เป็นนาย มิใช่รับใช้ประเทศชาติ แม้แต่พระเจ้าแผ่นดินก็เป็นบุรุษที่ลางเลือนอยู่ห่างไกลเหลือเกิน มาตรว่าเจ้ากระทำกบฏต่อพระเจ้าแผ่นดิน นั่นก็เป็นไปแล้วแต่สายตาของเขา พวกบริวารจำต้องกระทำตามเขา ข้อนี้แตกต่างไปจากความคิดในเรื่องสัญชาติที่จะอุบัติขึ้นหลังจากนี้อย่างลึกซึ้ง

๕๔

จีนขับขนพวกเร่ร่อนไปตะวันตก

๕ มิถุนายน ค.ศ. ๑๙๓๒

เกี่ยวกับจีน และบรรดาประเทศทางตะวันออกไกล พ่อไม่ได้เขียนเล่ามาให้ลูกฟังเป็นเวลาช้านาน พ่อคิดว่าเกือบเดือน เราได้คุยกันถึงความเปลี่ยนแปลงมากมายหลายอย่างในยุโรป, อินเดีย และในเอเชียตะวันตกมาแล้ว, เราได้เผ้าจับตาดูพวกอาหรับแผ่กระจายออกไป และพิชิตดินแดนต่าง ๆ มากหลาย ตลอดจนยุโรปกลับจมลงไปสู่ความมืด แล้วค้นรนที่จะออกมาให้พ้นนั้นมาแล้ว แน่ทีเดียวตลอดเวลาเหล่านี้ ประเทศจีนยังคงคืบหน้าสืบมา และคืบหน้ามาค่อนข้างดีตามกฎธรรมดา ในศตวรรษที่เจ็ดและแปด จีนภายใต้จักรพรรดิ์วงศ์ถัง น่าจะเป็นประเทศที่มีอารยธรรมและมีความรุ่งเรืองมากที่สุด พร้อมทั้งมีการปกครองดีที่สุดในโลก แน่ละ, ยุโรปไม่อาจจะเปรียบกับจีนได้ เนื่องด้วยหลังจากโรมล่มจมไปแล้ว ยุโรปล้าหลังอย่างยิ่ง อินเดียภาคเหนือเล่าก็อยู่ในระดับตกต่ำตลอดเวลา ส่วนมากของยุคนี้ อินเดียภาคเหนือได้เคยมียุคอันสุกใส อาทิเมื่อฮารษาทรงครองราชย์ก็จริงอยู่ ทว่าเมื่อกล่าว

โดยส่วนรวมแล้ว อินเดียภาคเหนือกำลังตกต่ำลงไป อินเดียภาคใต้กระปรี้กระเปร่ายิ่งกว่าภาคเหนืออย่างแน่นอน ประการหนึ่งเล่าข้ามทะเลออกไป อาณานิคมทั้งหลายของภาคใต้ คือ อังกอร์และศรีวิชัยก็กำลังจะก้าวเข้าสู่ยุคอันยิ่งใหญ่ ในระหว่างยุคนี้ ประเทศที่สามารถจะแข่งขันกับจีนในบางประการก็มีอยู่แต่รัฐอาหรับแห่งแบกแดดและสเปญเพียงสองรัฐเท่านั้น แต่ถึงกระนั้นรัฐทั้งสองนี้ก็มีความรุ่งเรืองในขีดเยี่ยมยอด ชั่วระยะเวลาอันสั้นเมื่อเปรียบกับจีน อย่างไรก็ดี, เป็นเรื่องน่าสนใจที่จะสังเกตว่าจักรพรรดิแห่งวงศ์ถังองค์หนึ่ง ซึ่งถูกขับออกไปจากราชบัลลังก์ได้ร้องขอความช่วยเหลือจากพวกอาหรับ และอาศัยความช่วยเหลือของพวกอาหรับนี่เองแหละ ที่พระองค์ได้กลับไปครองอำนาจอีกครั้งหนึ่ง

ดังนั้น จีนจึงเด่นอยู่ในขบวนแห่งอารยธรรมในยุคกระโน้น และสามารถถือได้ว่า ชาวยุโรปในยุคนั้นเป็นพวกคนกึ่งบ้าเถื่อนด้วยเหตุผลอันสมควรหลายประการ ในโลกอันเป็นที่รู้จักกัน, จีนเป็นเยี่ยม พ่อกล่าวว่าโลกอันเป็นที่รู้จักกันก็เพราะพ่อไม่ทราบว่า ขณะนั้นในอเมริกาอะไรกำลังบังเกิดขึ้น ในเรื่องนี้เรารู้กันว่า ทั้งในเม็กซิโกและเปรู ตลอดจนบรรดาประเทศเพื่อนบ้าน อารยธรรมได้มีมานานนับเป็นเวลาหลาย

ร้อยปีแล้ว อารยธรรมเหล่านี้ได้ก้าวหน้าอย่างน่าทึ่งในบางประการ ส่วนในประการอื่นๆ อารยธรรมเหล่านี้ดูมีท่าทางจะล้าหลังอย่างน่าสังเกตเท่านั้น แต่พ่อก็รู้เรื่องเกี่ยวกับอารยธรรมเหล่านี้น้อยเหลือเกิน จนพ่อไม่กล้าจะกล่าวอะไรมากไป อย่างไรก็ดี, พ่ออยากจะให้ลูกจดจำมันไว้ในใจ-คือ อารยธรรมมายาของเม็กซิโก และอเมริกากลางและรัฐเปรูเวียนของกษัตริย์วงศ์ อินคา (Incas) นั้น คนอื่นๆ ซึ่งฉลาดกว่าพ่ออาจจะเล่าบางสิ่งบางอย่างเกี่ยวกับเรื่องนี้ให้ลูกฟังได้อย่างคุ้มค่าทีเดียว พ่อต้องสารภาพว่า อารยธรรมเหล่านี้จับอกจับใจพ่อแต่ทว่าความจับอกจับใจของพ่อก็มีพอปานๆกับความไม่ประสีประสาของพ่อในเรื่องนี้นั่นแหละ

ยังมีอีกเรื่องหนึ่งที่พ่ออยากจะให้ลูกจดจำไว้ ในระหว่างจดหมายของเรา เราได้เห็นกันมาแล้วว่า เผ่าชนที่เร่ร่อนหลายเผ่าได้ปรากฏตัวขึ้นในเอเชียกลาง แล้วก็ไปทางตะวันตกสู่ยุโรปหรือลงมายังอินเดีย พวกฮั่น, พวกซีเธียน, พวกเตอร์กและพวกอื่นๆ อีกมากหลายได้พากันไปทีละพวกๆ ละลอกแล้วละลอกเล่า ลูกคงจะจำพวกฮั่นชาวที่ได้เข้ามายังอินเดียกับพวกฮั่นของอัตติลาโนยุโรปนั้นได้ พวกเตอร์กเซลจูคซึ่งได้เข้ามาครอบครองจักรวรรดิ์แห่งแบกแดดก็มาจากเอเชียกลาง

ด้วยเหมือนกัน ในกาลต่อมาพวกเตอร์กอีกสาขาหนึ่ง–ออโตมานเตอร์ก–ก็จะเข้ามา และแล้วในที่สุดได้พิชิตคอนสแตนติโนเบิล ทั้งยังได้บุกขึ้นไปจนถึงกำแพงนครเวียนนา พวกมองโกเลียนที่น่ากลัวจากเอเซียกลางหรือมองโกเลีย ก็ยังจะมาอีกเหมือนกัน มองโกลพวกนี้ได้ทำการปราบปรามเรื่อยขึ้นไปจนถึงใจกลางของยุโรป มิหนำซ้ำยังได้เอาจีนมาไว้ภายใต้การปกครองของตนอีกด้วย นอกจากนี้ทายาทของพวกเขาคนหนึ่งยังจะได้สถาปนาราชวงศ์ และจักรวรรดิขึ้นในอินเดียเป็นราชวงศ์ซึ่งจะให้กำเนิดกษัตริย์เรืองนามหลายพระองค์

จีนได้ทำการรบพุ่งกับเผ่าชนเร่ร่อนแห่งเอเซียกลางและมองโกเลียเหล่านี้มิได้หยุดหย่อน หรือบางทีจะเป็นการถูกต้องยิ่งกว่า หากกล่าวเสียใหม่ว่า พวกชนเร่ร่อนเหล่านี้ยังความยุ่งยากให้แก่จีนแทบจะมิได้หยุดหย่อน และจีนจำเป็นต้องป้องกันตนเอง ก็เพราะเพื่อป้องกันตนเองให้พ้นจากการรุกรานของพวกเหล่านี้นี่เองแหละ ที่กำแพงเมืองจีน (Great-Wall) ได้ถูกสร้างขึ้น ไม่ต้องสงสัยเลย, กำแพงนี้ให้ประโยชน์อยู่บ้าง แต่ทว่าก็เป็นเครื่องป้องกันการรุกรานที่น่าสมเพชเอาการ จักรพรรดิองค์แล้วองค์เล่า ได้ขับไล่ชนพวกเร่ร่อนกลับออกไป และก็เพราะการดำเนินการขับไล่พวกศัตรูกลับออกไปนี่เองที่

จักรพรรดิ ของจีนได้แผ่ขยายอาณาเขตออกไปทางตะวันตก ตรงไปจดทะเลแคสเบียนตามที่พ่อได้เล่าให้ลูกฟังมาแล้ว พวกคนจีนไม่สู้จะหมกมุ่นกับลัทธิจักรวรรดินิยมมากจนเกินไปนักแน่ละ, จักรพรรดิบางองค์ของพวกเขาเป็นนักจักรวรรดินิยม และเต็มไปด้วยความทะเยอทะยานที่จะแสวงหาชัยชนะ แต่เมื่อเปรียบเทียบกับคนพวกอื่น ๆ อีกมากมายแล้ว ก็นับได้ว่าพวกจีนรักสงบ, ไม่ชอบสงคราม และการปราบปรามคนผู้คงแก่เรียนในจีนมักจะได้รับเกียรติ และมีชื่อเสียงสูงส่งกว่าพวกนักรบเสมอ มาตรว่าทั้ง ๆ ที่ความจริงเป็นเช่นนั้น จักรวรรดิของจีนก็ยังได้ขยายขอบเขตอย่างไพศาลหลายครั้งหลายคราว มันก็เนื่องมาแต่ความขุ่นเคืองที่เกิดจากการเผ่ารบกวนและโจมตีของชนพวกเร่ร่อนทางด้านเหนือ และตะวันตกอย่างไม่รู้จักหยุดเป็นส่วนใหญ่ บรรดาจักรพรรดิผู้เรืองอานุภาพได้ขับไล่พวกเขาไกลออกไปทางตะวันตก เพื่อที่จะกำจัดพวกเขาครั้งนั้นครั้งเดียวเป็นวาระสุดท้าย พวกจักรพรรดิมิได้แก้ปัญหานี้ได้ตลอดไปก็จริงอยู่หรอก แต่ทว่าอย่างน้อยพวกเขาก็ได้รับโล่งอกโล่งใจอยู่บ้าง

อย่างไรก็ดี ความโล่งอกโล่งใจที่คนจีนได้รับเป็นความโล่งอกโล่งใจที่ยังความเสียหายให้แก่คนพวกอื่น และ

ประเทศอื่น เพราะชนพวกเร่ร่อนซึ่งถูกพวกจีนขับไล่ออกไป ได้ไปโจมตีประเทศอื่น ๆ พวกเขาได้เข้ามายังอินเดีย พวกเขาได้ไปยังยุโรปครั้งแล้วครั้งเล่า การขับไล่หลายครั้งของจักรพรรดิราชวงศ์ฮั่นแห่งประเทศจีน ได้ทำให้พวกฮั่น พวกตาร์ตาร์ และชนพวกเร่ร่อนอื่นเข้าไปในประเทศอื่นๆ จักรพรรดิราชวงศ์ถังเล่าก็ได้ทำให้พวกเตอร์กไปปรากฏในยุโรป

เพียงเท่าที่เป็นมาแล้ว จีนได้ประสบความสำเร็จในการป้องกันตนเองให้พ้นภัยของเผ่าชนเร่ร่อน เหล่านี้เป็นส่วนมาก ตอนนี้เราจะมาถึงยุค ที่พวกเขาไม่ประสบความสำเร็จเช่นนั้นบ้างละ

เช่นเดียวกับที่มักจะปรากฏขึ้นแก่ราชวงศ์ทุกหนทุกแห่ง, ราชวงศ์ถังได้ค่อย ๆ เรียวลงไปจนกระทั่งมีกษัตริย์ที่หย่อนความปรีชาสามารถเป็นจำนวนมากมาย เป็นกษัตริย์ที่หาคุณลักษณะอันเข้มแข็งเยี่ยงบรรพบุรุษมิได้เลย มีแต่ลุ่มหลงในสิ่งหรูหราฟุ่มเฟือยเท่านั้น การฉ้อราษฎร์บังหลวงระบาดทั่วไปในอาณาจักร และข้อนี้ทำให้เกิดการเรียกเก็บภาษีอากรอย่างหนักติดตามมาด้วยแน่นอนทีเดียว, ภาระในการชำระภาษีอากรตกอยู่แก่ชนชั้นที่ยากจนกว่าเป็นส่วนมาก ฉะนั้นความไม่พอใจจึงทวีขึ้นเป็นลำดับ และพอถึงตอนต้นศตวรรษที่สิบ คือในปี ค.ศ. ๙๐๗ ราชวงศ์ก็ล้มลง.

ประเทศจีนมีกษัตริย์ย่อย ๆ และไม่สำคัญสืบต่อกันมาชั่วระยะเวลากึ่งศตวรรษ อย่างไรก็ดี, ลุถึง ค.ศ. ๙๖๐ ราชวงศ์ใหญ่ของจีนอีกราชวงศ์หนึ่งก็เริ่มต้นเสวยราชย์ นั่นคือราชวงศ์ซุง (Sung) ซึ่งตั้งขึ้นโดย โก๊ะจู (Kao-Tsu) แต่ถึงกระนั้นความยุ่งยากทั้งตามพรมแดนและภายในประเทศจีนก็ยังคงมีอยู่เรื่อยมา ภาษีที่ดินอัตราสูงลิ่วตกเป็นภาระอันใหญ่หลวงอยู่แก่ชาวไร่ชาวนาและได้ก่อให้เกิดความไม่พอใจเป็นอย่างยิ่ง ทำนองเดียวกับในอินเดีย, ระบบที่ดินทั้งหมดตกเป็นภาระของประชาชนมากมายเหลือเกิน ฉะนั้นความสงบหรือความก้าวหน้าจึงไม่อาจมีขึ้นได้จนกว่าระบบนั้นจะได้ถูกเปลี่ยนแปลงไปโดยสิ้นเชิง แต่การทำการเปลี่ยนแปลงขั้นรากและกึ่งก้านดังว่านั้นมักจะเป็นเรื่องยากเสมอ คนที่อยู่ขั้นยอดได้กำไรด้วยระบบที่มีอยู่นี้ และมักจะตะโกนด้วยเสียงอันดังเมื่อมีการเสนอแนะให้เปลี่ยนแปลง อย่างไรก็ดี, หากว่าการเปลี่ยนแปลงนั้นมิได้กระทำขึ้นอย่างทันเวลา การเปลี่ยนแปลงชนิดนี้ก็ย่อมจะเข้ามา โดยไม่ต้องเชื้อเชิญเสนอ และย่อมจะทำลายผลกำไรเสียโดยสิ้นเชิง!

ราชวงศ์ถังโค่นล้มลงก็เพราะไม่ทำการเปลี่ยนแปลงที่เป็นการจำเป็นดังกล่าวนั้น กษัตริย์หลายองค์แห่งราชวงศ์ซุง ได้

ประสบกับความยุ่งยากเรื่อยมา ก็เนื่องจากเหตุนี้ด้วยเหมือนกัน แต่แล้วบุรุษผู้หนึ่ง ซึ่งอาจจะประสบความสำเร็จก็ปรากฏโฉมหน้าออกมา เขาคือหว่องอันย้อ (Wang–An–Shih) อัครมหาเสนาบดีของกษัตริย์ซุงในศตวรรษที่สิบเอ็ด จีนเป็นดินแดนซึ่งปกครองด้วยความคิดของขงจื้อ ดังที่พ่อได้เคยเล่าให้ลูกฟังแล้ว ข้าราชการทั้งมวลจำต้องผ่านการสอบไล่ในวิชาวรรณคดีชั้นสูงของขงจื้อ และไม่มีผู้ใดบังอาจกระทำการขัดแย้งต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่ขงจื้อได้กล่าวไว้เลย หว่องอันย้อมิได้กระทำการขัดแย้งต่อคำสั่งสอนของขงจื้อ แต่ก็ได้ทำให้คำสั่งสอนนั้นหยุดชะงักชั่วคราวด้วยวิธีการอันน่าทึ่ง นั่นเป็นวิธีที่คนผู้ฉลาดมักจะมีในการหลีกเลี่ยงความยุ่งยาก ความคิดของหว่องหลายอย่างทันสมัยอย่างน่าสังเกตทีเดียว เขา*หมายทั้งหมดของเขาอยู่ที่การทำให้ภาระแห่งภาษีอากรซึ่งตกอยู่แก่คนยากจนเบาบางลงไป แล้วเพิ่มภาษีเอากับคนมั่งมีซึ่งสามารถชำระให้ได้* เขาได้ลดภาษีที่ดินให้ต่ำลงพร้อมกับอนุญาตให้ชาวไร่ชาวนาชำระภาษีเป็นสิ่งของได้–นั่นก็คือ ด้วยข้าวหรือผลิตผลอย่างอื่นๆ – ถ้าพวกเขารู้สึกว่าการชำระด้วยเงินเป็นเรื่องยากลำบาก กับคนมั่งมีเขาได้เรียกเก็บภาษีเงินได้ นี่ถือกันว่าเป็นภาษีสมัยใหม่ทีเดียว แต่ถึงกระนั้นเราก็พบว่า

ภาษีเงินได้นี้ได้ถูกเสนอแนะให้ใช้ในประเทศจีนเมื่อ ๙๐๐ ปีมาแล้วเพื่อช่วยเหลือชาวนาหว่องได้เสนอแนะ ให้รัฐบาลออกเงินให้พวกเขากู้ยืม ซึ่งพวกเขาจะสามารถชำระคืนได้เมื่อถึงฤดูเก็บเกี่ยว ความยุ่งยากอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งจำต้องจำกัดให้สิ้นไปได้แก่การขึ้นลงของราคาข้าว เมื่อราคาตลาดตกต่ำลงพวกชาวไร่ชาวนาผู้ยากจนก็แทบจะไม่ได้ประโยชน์จากผลิตผลแห่งไร่นาของตนเลย เพราะพวกเขาไม่สามารถขายมันออกไปได้ และดังนั้นจึงไม่มีเงินที่จะชำระภาษีอากรหรือซื้อของสิ่งหนึ่งสิ่งใด หว่องอันยือได้พยายามที่จะผจญกับปัญหานี้ และได้เสนอแนะให้รัฐบาลซื้อและขายข้าว เพื่อรักษามิให้ราคาสูงขึ้นหรือตกต่ำลง.

อีกทั้งหว่องยังได้เสนอแนะมิให้มีการเกณฑ์บังคับใช้แรงงานในสาธารณูปการ พร้อมกับเสนอว่าบุรุษทุกคนผู้ทำงานต้องได้รับค่าจ้างของเขาโดยครบถ้วนด้วย นอกจากนี้เขายังได้จัดตั้งกองอาสาสมัครประจำท้องถิ่นที่เรียกว่า เปาเจีย (Pao Chia) ขึ้น แต่เคราะห์ร้ายที่หว่องก้าวหน้าไปไกลจากยุคของเขาจนเกินไปการปฏิรูปต่างๆของเขามีอายุอยู่เพียงชั่วขณะแล้วก็ผ่านไป มีแต่กองอาสาสมัครประจำท้องถิ่นเท่านั้นที่ยังคงอยู่สืบมาเป็นเวลากว่า ๙๐๐ ปี

โดยที่ไม่กล้าหาญเพียงพอที่จะแก้ปัญหาต่างๆ ซึ่งเผชิญหน้าอยู่ กษัตริย์ราชวงศ์ซุงจึงค่อยๆยอมจำนนต่อมันทีละน้อย พวกชนบ่าเถื่อนทางเหนือคือพวกกีตัน (Khitans) ออกจะเป็นศัตรูที่เหลือบ่ากว่าแรงสำหรับกษัตริย์เหล่านั้น เมื่อไม่สามารถจะขับไล่พวกศัตรูเหล่านี้กลับออกไป กษัตริย์แห่งราชวงศ์ซุงก็ได้ขอร้องให้เผ่าชนหนึ่งจากทางตะวันตกเฉียงเหนือ พวกจิ่นหรือพวกตาร์ตทอง (Kins or the Golden Tartars) เข้ามาช่วยเหลือตน พวกจิ่นได้เข้ามาขับไล่พวกกีตันออกไป แต่แล้วตัวของพวกเขาเองก็ยังคงอยู่และปฏิเสธที่จะขยับเขยื้อนโดยเด็ดขาด! ข้อนี้มักจะเป็นเคราะห์กรรมของคนหรือประเทศอ่อนแอ ซึ่งร้องขอความช่วยเหลือจากผู้ที่เข้มแข็งกว่าเสมอๆ พวกจิ่นได้ตั้งตนเองเป็นเจ้าครอบครองจีนภาคเหนือ และสร้างปักกิ่งขึ้นเป็นนครหลวงของตน กษัตริย์ราชวงศ์ซุงได้ถอยร่นลงมาทางใต้ และเมื่อเผชิญหน้ากับพวกจิ่นที่รุกเข้ามา อาณาจักรก็หดเข้าไปทุกที โดยประการฉะนี้ จึงมีจักรวรรดิจิ่นขึ้นในจีนภาคเหนือ และจักรวรรดิซุงในจีนภาคใต้ กษัตริย์วงศ์ซุงเหล่านี้มีชื่อว่าวงศ์ซุงภาคใต้ ราชวงศ์ซุงในภาคเหนือมีอายุยืนมานับแต่ ค.ศ. ๙๖๐ ถึง ๑๑๒๗ ส่วนราชวงศ์ซุงปกครองจีนภาคใต้

เป็นเวลา ๑๕๐ ปี ตราบจนกระทั่งพวกมองโกลได้เข้ามาปราบปรามพวกเขาแพ้ราบคาบเมื่อปี ค.ศ. ๑๒๖๐ จีนก็เฉกเดียวกับอินเดียยุคเก่า ได้แก้แค้นศัตรูด้วยการกลืนและการเลียนแบบแม้แต่พวกมองโกล แล้วทำให้พวกเขาเกือบจะเป็นคนจีนตามธรรมดาทั่ว ๆ ไป

ดังนั้นในที่สุดจีนจึงตกอยู่ในอำนาจของบรรดาเผ่าชนเร่ร่อน แต่ถึงแม้ในยามที่ยอมปราชัยเช่นนั้น จีนก็ได้ทำให้พวกศัตรูมีอารยธรรม และดังนั้นจีนจึงมิได้รับความเดือดร้อนจากพวกศัตรูเหมือนดังที่ส่วนอื่น ๆ ของเอเชีย และยุโรปได้รับกัน

ราชวงศ์ซุงในภาคเหนือและในภาคใต้ ไม่มีอิทธิพลในทางการเมืองเหมือนดังราชวงศ์ที่เสวยราชย์อยู่ก่อน คือ ราชวงศ์ถัง แต่ถึงกระนั้น ราชวงศ์ซุงก็ดำเนินงานทางศิลปะตามเยี่ยงอย่างที่ปฏิบัติกันในยุคอันยิ่งใหญ่ของราชวงศ์ถัง และแท้ที่จริงได้ปรับปรุงให้งานศิลปะดีขึ้นด้วย จีนภาคใต้ภายใต้ราชวงศ์ซุงภาคใต้มีฝีมือเป็นเลิศในเชิงศิลปะและในเชิงกวี ได้มีการสร้างภาพเขียนอันวิจิตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งทิวทัศน์จากธรรมชาติ เพราะพวกศิลปินในรัชสมัยซุงรักธรรมชาติเครื่องลายครามก็ปรากฏในยุคนี้ด้วยเหมือนกัน ทำอย่างสวยงามด้วยการแต่งแต้มโดยน้ำมือของศิลปิน งานศิลปะดังว่านี้จะสวยงาม

และวิเศษยิ่ง ๆ ขึ้นไป จนกระทั่ง ๒๐๐ ปีต่อมา เครื่องลายครามอันสวยงามอย่างมหัศจรรย์ ได้ถูกผลิตขึ้นภายใต้กษัตริย์ราชวงศ์หมิง แม้แต่ในทุกวันนี้ แจกันของยุคหมิงในจีนก็เป็นสิ่งโปรดปรานที่หาได้ยาก.

กรมศิลปากร หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติฯ ตรัง

๕๕

โชกุนปกครองในญี่ปุ่น

๖ มิถุนายน ค.ศ. ๑๙๓๒

จากจีนเป็นการง่ายที่จะข้ามทะเลเหลืองไปเยือนญี่ปุ่น และเมื่อเดี๋ยวนี้เราใกล้ญี่ปุ่นเหลือเกินเช่นนี้ เราก็น่าจะทำเช่นนั้นด้วยเหมือนกัน ลูกจำการไปเยือนญี่ปุ่นครั้งสุดท้ายของเราได้ไหม? เราได้เห็นการปรากฏตัวของตระกูลใหญ่ ๆ ซึ่งต่อสู้กันเพื่อความเป็นใหญ่ และรัฐบาลกลางก็โผล่โฉมหน้าแจ่มชัดยิ่งขึ้นทุกที จักรพรรดิซึ่งเริ่มต้นจากการเป็นประมุขของวงศ์วารใหญ่โตที่เรืองอานุภาพ ได้กลายเป็นประมุขของรัฐบาลกลาง นครหลวงนาร่านั่นก็ได้ถูกสร้างขึ้นเป็นสัญญลักษณ์แห่งอำนาจกลาง และต่อมานครหลวงได้ย้ายไปอยู่เกียวโต วิธีการปกครองต่าง ๆ ของจีน ได้ถูกลอกแบบเอาไป ทั้งของอื่น ๆ เป็นอันมาก-ศิลปะ, ศาสนา, การเมืองก็เอาไปจากจีน หรือผ่านไปจากจีน แม้แต่นามของประเทศ Dai Nippon ก็มาจากจีน

อีกทั้งเรายังได้เห็น ตระกูลที่เรืองอานุภาพตระกูลหนึ่ง ตระกูลฟูจิวารา รวบอำนาจเข้าไว้ในมือทั้งหมด และปฏิบัติต่อพวกจักรพรรดิเหมือนหุ่น ตระกูลฟูจิวาราได้ทำการปกครอง

เป็นเวลา ๒๐๐ ปี จนกระทั่งจักรพรรดิรู้สึก เบื่อหน่ายยอมสละราชบัลลังก์สละโลกีย์วิสัยเข้าวัดไป แต่ถึงแม้จะบวชเป็นพระไปแล้ว จักรพรรดินอกราชบัลลังก์ก็ได้เข้าแทรกแซงกิจการปกครองเป็นอย่างมาก ด้วยการให้คำแนะนำแก่จักรพรรดิผู้เป็นโอรสของตนที่กำลังครองราชย์อยู่ โดยวิธีนี้จักรพรรดิจึงสามารถพลิกแพลงล่อหลอกตระกูลฟูจิวาราได้อยู่บ้าง มันเป็นวิธีปฏิบัติกิจการที่ค่อนข้างสับสน แต่จะอย่างไรก็ตามมันก็เป็นวิธีที่ได้ประสบความสำเร็จในการรีดรอนอำนาจของพวกฟูจิวารา อำนาจอันแท้จริงตกมาอยู่แก่พวกจักรพรรดิที่ได้สละราชสมบัติไปที่ละคน แล้วบวชเป็นพระ เพราะฉะนั้นจักรพรรดิที่สละราชบัลลังก์ออกไปทรงผนวชเหล่านี้ จึงมีชื่อว่า จักรพรรดิประจำอาวาส (the Cloistered Emperors)

อย่างไรก็ดี, ในขณะเดียวกันนั้นความเปลี่ยนแปลงอย่างอื่นๆ ได้อุบัติขึ้น พร้อมกับชนชั้นใหม่อันประกอบด้วยผู้ครอบครองที่ดินใหญ่ๆ ซึ่งเป็นชายชาติทหารด้วยเหมือนกันก็ปรากฏโฉมหน้าออกมา ตระกูลฟูจิวาราได้สร้างผู้ครอบครองที่ดินเหล่านี้ขึ้น แล้วขอให้พวกเขาช่วยเก็บภาษีให้แก่รัฐบาลคนพวกนี้ถูกขนานนามว่า *"ไดมิโอ"* (Daimyos) ซึ่งแปลว่า นามอันยิ่งใหญ่" เป็นเรื่องน่าแปลกใจ หากนำเรื่องนี้มาเปรียบกับการ

ปรากฏตัวของชนชั้นที่คล้ายคลึงกันนี้ ในหัวเมืองของเรา เมื่อก่อนหน้าอังกฤษเข้ามาเล็กน้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแคว้นอูธ (Oudh) กษัตริย์ผู้ทรงเป็นคนอ่อนแอได้แต่งตั้งพนักงานเก็บภาษี พนักงานเก็บภาษีเหล่านี้ต่างก็มีกองทัพเล็ก ๆ ของตนเองเพื่อช่วยพวกเขาในการเก็บภาษี ด้วยอาศัยกำลังบังคับและแน่นอนละ, พวกเขากันเอาค่าภาษีที่เก็บได้ไว้เป็นของตนเองเป็นส่วนมาก ในบางรายคนผู้เก็บภาษีเหล่านี้ ได้ก้าวขึ้นไปเป็นเจ้าที่ดินกว้างใหญ่.

พวกไดมิโอได้กลายเป็นผู้ทรงอิทธิพลอย่างยิ่ง พร้อมกับมีผู้ติดสอยห้อยตาม และกองทัพเล็ก ๆ ของตน พวกเขาทำการสู้รบซึ่งกันและกัน และไม่แยแสต่อรัฐบาลกลาง ณ เกียวโตเลย ตระกูลของพวกไดมิโอที่สำคัญสองตระกูล ได้แก่ ตาอิรา กับมีนะโมโตะ (Taira and Minamoto) ตระกูลทั้งสองนี้ได้ช่วยเหลือจักรพรรดิ์ ในการปราบปรามตระกูลฟูจิวารา เมื่อปี ค.ศ. ๑๑๕๖ แต่ต่อมาตระกูลทั้งสองนี้ก็โจมตีซึ่งกันและกัน ตระกูลตาอิรามีชัย แล้วก็สังหารพวกตระกูลมีนะโมโตะเสีย บางทีจะกระทำเช่นนั้นเพื่อให้เป็นที่แน่ใจว่า ตระกูลคู่แข่งขันจะไม่ก่อความยุ่งยาก ให้แก่ตนในกาลภายหน้าละกระมัง พวกตระกูลตาอิราได้สังหารพวกมีนะโมโตะ ที่เป็นคนสำคัญๆ

เสียทั้งหมด ยกเว้นแต่เด็กสี่คน เด็กเหล่านี้คนหนึ่งเป็นเด็กผู้ชายอายุสิบสองขวบชื่อ โยริโตโมะ (Yoritomo) ถึงแม้จะเต็มไปด้วยความพยายาม ตระกูลตาอิราก็อยู่ไปไม่ตลอดรอดฝั่ง เด็กชายโยริโตโมะผู้ซึ่งได้รับการปราณีไว้ชีวิตให้ในฐานที่คิดว่าคงไม่เกิดผลร้ายอย่างใหญ่ติดตามมาคนนี้ได้เจริญวัยขึ้น เป็นศัตรูตัวฉกาจของตระกูลตาอิรา และเต็มไปด้วยความมุ่งมาตรปรารถนาที่จะทำการแก้แค้น เขาประสบความสำเร็จสมมโนรถ เขาได้ขับไล่ตระกูลตาอิราออกไปนอกนครหลวง แล้วโจมตีพวกเขาแตกพ่ายไปในการสัประยุทธทางนาวี

ตอนนี้โยริโตโมะได้กลายเป็นผู้ทรงอำนาจทั้งปวง และจักรพรรดิได้พระราชทานบรรดาศักดิ์อันมีเกียรติสูงส่งแก่เขาคือ ไซอิไตโชกุน Sei - i-tai-shogun ซึ่งแปลว่าแม่ทัพผู้ยิ่งใหญ่ปราบพวกป่าเถื่อน นี้เป็นเหตุการณ์ในปี ค.ศ. ๑๑๙๒ บรรดาศักดิ์นี้เป็นของประจำตระกูลและสืบทอดกันลงไปพร้อมทั้งมีอำนาจอย่างเต็มเปี่ยม ในการปกครองโชกุนคือผู้ปกครองที่แท้จริง ตำแหน่งโชกุนได้เริ่มต้นขึ้นในญี่ปุ่นด้วยวิธีนี้ และจะสถิตย์สถาพรอยู่เป็นเวลาช้านานถึงเกือบ ๗๐๐ ปีจนแทบจะถึงยุคเมื่อไม่นานมานี้ คือ ขณะที่ญี่ปุ่นยุคใหม่จะโผล่ออกมาจากคราบแห่งระบบศักดินาของตน

แต่ข้อนี้มิได้หมายความว่า บรรดาผู้สืบสกุลของโยริโตโมะได้มีอำนาจปกครองในฐานะโชกุนเป็นเวลา ๗๐๐ ปี วงศ์ตระกูลที่ให้กำเนิดโชกุน ได้เปลี่ยนแปลง ไปหลายครั้งหลายหน สงครามกลางเมืองก็ได้อุบัติขึ้นหลายครั้ง แต่ระเบียบแบบแผนที่ว่าโชกุนเป็นผู้ปกครองอันแท้จริง และทำการปกครองในนามของจักรพรรดิซึ่งทรงมีอำนาจเล็กน้อยหรือไม่มีเลยนั้น ยังคงดำเนินต่อไปตลอดยุคอันยาวนานนั้น การณ์มักจะปรากฏขึ้นเนืองๆว่าแม้แต่โชกุนก็ได้กลายเป็นประมุขแต่เพียงในนาม และเจ้าหน้าที่จำนวนหนึ่งได้เถลิงอำนาจ

โยริโตโมะหวั่นเกรงการดำรงชีวิตอยู่ด้วยสิ่งหรูหราฟุ่มเฟือยของนครหลวงเกียวโต เพราะเขารู้สึกว่าการดำรงชีวิตอยู่อย่างสะดวกสบายจักทำให้เขาและพวกพ้องของเขาอ่อนแอลงไป ดังนั้นเขาจึงได้จัดตั้งนครหลวงฝ่ายทหารของเขาขึ้น ณ กามะกูระ และเพราะฉะนั้นตำแหน่งโชกุนครั้งแรกนี้ จึงถูกขนานนามว่า ตำแหน่งโชกุนแห่งกามะกูระ ตำแหน่งนี้มีอายุยืนมาจนกระทั่งค.ศ.๑๓๓๓ นั้นก็คือเกือบ ๑๕๐ ปี ในระหว่างยุคนี้ญี่ปุ่นได้มีความสงบเป็นส่วนมาก ภายหลังจากสงครามกลางเมืองเป็นเวลาหลายปี ความสงบย่อมเป็นสิ่งที่ได้รับการต้อนรับด้วยความยินดีอย่างยิ่ง และก็ได้มีศักราช

แห่งความรุ่งเรืองไพบูลย์ แน่ทีเดียว, ภาวะการณ์ของญี่ปุ่นในระหว่างยุคนี้ดีกว่าแต่ก่อนมาก และรัฐบาลเล่าก็มีประสิทธิภาพยิ่งกว่ารัฐบาลของประเทศใด ๆ ในยุโรปที่มีอายุรุ่นราวคราวเดียวกัน ญี่ปุ่นเป็นสานุศิษย์ของจีนที่มีความสามารถเป็นพิเศษ ถึงแม้จะมีความต่างกันเป็นอย่างมากในท่าทีของประเทศทั้งสองก็ตามที ดังที่พ่อได้เล่าให้ลูกฟังมาแล้ว, จีนเป็นประเทศที่สงบและยึดถือสันติเป็นที่ตั้ง ส่วนญี่ปุ่นสิตรงกันข้าม, เป็นประเทศทหารที่ชอบรุกรานในจีนทหารได้รับการดูถูกส่วนอาชีพการรบพุ่งเล่าก็ไม่ถือว่ามีเกียรติมากมายอะไรนักในญี่ปุ่นบุรุษชั้นสูงสุดยอดล้วนเป็นทหาร และอุดมคติก็เป็นอุดมคติของไดมิโอหรืออัศวินนักรบ

ดังนั้นญี่ปุ่นจึงได้ความรู้ไปจากจีนเป็นอันมาก แต่ก็นำเอาไปตามวิธีการของตนแล้วก็ดัดแปลงแก้ไข และปั้นแต่งทุกสิ่งทุกอย่างให้เหมาะสมแก่อัจฉริยภาพแห่งเชื้อชาติของตน การคิดติดต่อกันอย่างใกล้ชิดกับจีนยังคงดำเนินอยู่เรื่อยมาและการค้าขายก็ดุจเดียวกัน แต่ส่วนใหญ่อาศัยเรือของจีนตอนใกล้ๆที่จะสิ้นศตวรรษที่สิบสาม การติดต่อและการค้าดังว่านี้ได้หยุดชะงักลงอย่างฉับพลัน เพราะพวกมองโกลได้เข้ามายังจีนและเกาหลี พวกมองโกลยังได้พยายามที่จะ

ไปปราบญี่ปุ่นเสียอีกด้วย แต่เคชะบุญที่พวกเขาได้ถูกขับไล่กลับไปเสียก่อน โดยประการฉะนี้ พวกมองโกลซึ่งได้เปลี่ยนแปลงโฉมหน้าของเอเชียและเขย่ายุโรป จึงมิได้ก่อให้บังเกิดผลแก่ญี่ปุ่นอย่างเป็นที่สะดุดตา ญี่ปุ่นยังคงดำเนินตามคัลลองอันเก่าแก่ของตนสืบไป, ตัดขาดจากอิทธิพลภายนอกยิ่งกว่าแต่ก่อนเสียด้วยซ้ำ.

ในบันทึกเหตุการณ์ทางราชการของญี่ปุ่นอันเก่าแก่มีอยู่เรื่องหนึ่งที่กล่าวถึงว่าต้นฝ้ายได้เข้ามายังประเทศนี้เป็นครั้งแรกอย่างไร กล่าวกันว่าชาวอินเดียหลายคนที่เรือได้มาอับปางลงใกล้ๆชายฝั่งญี่ปุ่นได้นำพันธุ์ฝ้ายเข้ามาเมื่อปี ค.ศ. ๗๙๙

ต้นชาได้เข้ามายังญี่ปุ่นภายหลังจากนั้น คือ ได้ถูกนำเข้ามาเป็นครั้งแรกเมื่อตอนต้น ๆ ศตวรรษที่เก้าแต่ขณะนั้นมันยังหาได้ประสบความสำเร็จไม่ ในปี ค.ศ. ๑๑๙๑ ภิกษุสงฆ์แห่งพุทธศาสนารูปหนึ่งได้นำพันธุ์ต้นชาจากจีนเข้ามายังญี่ปุ่น และมิช้ามินานชาก็ได้กลายเป็นที่นิยมของประชาชนทั่ว ๆ ไป การดื่มน้ำชานี้ยังให้เกิดความต้องการภาชนะดินเผาอันสวยงามในตอนปลายศตวรรษที่สิบสาม ช่างทำหม้อชาวญี่ปุ่นคนหนึ่งได้ไปยังประเทศจีนเพื่อศึกษาศิลปะแห่งการทำเครื่องลายคราม ช่างหม้อชาวญี่ปุ่นคนนี้ได้ใช้เวลาอยู่ที่นั่นถึงหกปี

เมื่อเขากลับมาแล้วก็ได้เริ่มต้นทำภาชนะลายคราม อัน สวยงาม ของญี่ปุ่นขึ้น เดี๋ยวนี้การดื่มน้ำชาก็เป็นศิลปะอันวิเศษอย่างหนึ่งในญี่ปุ่น และมีวิธีการอันประณีตเกี่ยวกับการดื่มน้ำชา เมื่อลูกไปยังญี่ปุ่น ลูกก็จะต้องดื่มน้ำชาตามวิธีที่ถูกต้อง มิฉะนั้นลูกก็จะถูกมองเอาว่าเป็นคนบ่าเถื่อนอยู่หน่อย ๆ.

กรมศิลปากร หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ ๕ ธ.ค.

กรมศิลปากร
หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติฯ ตรัง

มองประวัติศาสตร์โลก

โดย บัณฑิต ยาวฮาร์ลาล เนห์รู

แปลโดย เพื่อน ทยประชา

บัณฑิต ยาวฮาร์ลาล เนห์รู ได้พาท่านผู้อ่านไปชมโลกแห่งอดีตตั้งแต่ยุคเริ่มแรกแห่งประวัติศาสตร์ มาจนถึงสมัยเกือบหนึ่งพันปีหลังคริสตศักราช ในจดหมายฉบับแรกถึงฉบับที่๕๕ ดังปรากฏอยู่ในหนังสือเล่มนี้แล้ว สำหรับเล่มต่อไป ภาพของชีวิตและเหตุการณ์ในยุคซึ่งใกล้ตัวเราเข้ามาทุกที จะปรากฏเด่นชัดยิ่งขึ้น หัวข้อต่อไปนี้ คือ

๕๖ การค้นคว้าของมนุษย์

๕๗ อวสานแห่งพันปีแรกภายหลังคริสตศักราช

๕๘ มองดูเอเชียและยุโรปอีกครั้งหนึ่ง

๕๙ อารยธรรมมายาของอเมริกา

๖๐ กระโดดกลับไปยังโมเฮนโจ–ดาโร

๖๑ คอร์โดล, และกรานาดา

๖๒ สงครามครูเสด

๖๓ ยุโรปในสมัยสงครามครูเสด
๖๔ กำเนิดของนครทั้งหลายแห่งยุโรป
๖๕ พวกอัฟกันรุกรานอินเดีย
๖๖ กษัตริย์สกุลทาสแห่งเคลี
๖๗ เจ็งกิสข่านเขย่าเอเชียและยุโรป
๖๘ พวกมองโกลครองโลก
๖๙ มาโคโปโลนักท่องเที่ยวผู้ยิ่งใหญ่
๗๐ นิกายโรมันหันไปใช้กำลัง
๗๑ การต่อสู้กับการใช้อำนาจบาตร์ใหญ่
๗๒ การผ่านไปของยุคกลาง
๗๓ การค้นพบทางเดินทะเล
๗๔ การแตกแยกของจักรวรรดิ์มองโกล
๗๕ อินเดียเริ่มจัดการกับปัญหาอันยุ่งยาก
๗๖ อาณาจักรต่าง ๆ ของอินเดียภาคใต้
๗๗ วิริยนาคาร์
๗๘ จักรวรรดิ์มัชปาหิตและมะลักคาแห่งแถบมลายู
๗๙ ยุโรปเริ่มแย่งชิงดินแดนในเอเชียตะวันออก
๘๐ ยุคแห่งการสอบและความไพบูลย์ในจีน
๘๑ ญี่ปุ่นใช้ประตูขังตัวเอง
๘๒ ยุโรปในยามยุ่งยาก

๘๓ การฟื้นฟูอักษรศาสตร์และศิลปะวิทยา

๘๔ การแข็งข้อของนิกายโปรเตสแตนส์ และสงครามของพวกชาวไร่ชาวนา

๘๕ เอกาธิปไตยในยุโรประหว่างศตวรรษที่สิบหกและสิบเจ็ด

๘๖ เนเธอร์แลนด์ ต่อสู้เพื่ออิสรภาพ

๘๗ อังกฤษตัดพระเศียรกษัตริย์

๘๘ พระเจ้าบาร์บาร์

๘๙ พระเจ้าอัศพร

๙๐ ความเสื่อมและความล่มจมของจักรวรรดิ์โมกุลในอินเดีย

๙๑ พวกสิข และพวกมาระธา

๙๒ อังกฤษมีชัยเหนือคู่แข่งขันในอินเดีย

๙๓ กษัตริย์แมนจูผู้ยิ่งใหญ่ในจีน

๙๔ จักรพรรดิ์จีนมีพระราชสาส์นไปถวายกษัตริย์อังกฤษ

๙๕ สงครามแห่งความผิดในยุโรประหว่างศตวรรษที่สิบแปด

๙๖ ยุโรปเมื่อใกล้จะถึงการเปลี่ยนแปลงอันใหญ่หลวง

๙๗ การเข้ามาของเครื่องจักรอันใหญ่โต

๙๘ การปฏิวัติทางอุตสาหกรรมเริ่มต้นในอังกฤษ

๙๙ อเมริกาผละออกจากอังกฤษ

๑๐๐ ความพินาศของคุกบาสตีย์

แก้คำผิด

หน้า	บรรทัด	คำผิด	คำถูก
๕๗	๑ (ฟุตโน้ต)	Sity Statc	City state
๗๓	๑๗	คงคาไมตรีชัย	คงคาไมกีชัย
๗๗	๑ (ฟุตโน้ต)	Ranjit Panlet	Ranjit PuPha
๗๘	๑๕	L'etate est moi	L'etat e'est moi
๑๑๒	๑๕	Patriachs	Patriarchs
๑๓๙	๙	คุณไนนิ	คุณไนนิ
๑๘๓	๖	สัตยคระหะ	สัตยเคราะห์
		Satyapraha	Satyagraha
๒๐๖	๙	ธนาบัตร	ธนาณัต
๒๙๖	๕	Ahimda	Ahimsa

หอสมุดแห่งชาติในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ กรมศิลปากร

กรมศิลปากร
หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติฯ ตรัง

กรมศิลปากร
หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ ครั้ง